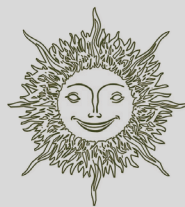

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Φάκελος Κύπρου

ΤΟΜΟΣ Θ΄

Πρακτικά
Συνεδριάσεων
(Φάκελοι 24-28)

ΑΘΗΝΑ - ΛΕΥΚΩΣΙΑ
2022

«Φάκελος Κύπρου»

Τόμος Θ΄
Πρακτικά Συνεδριάσεων
Φάκελοι 24-28

ΜΕΛΗ ΕΙΔΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Γεώργιος Μυλωνάκης,
Γενικός Γραμματέας
της Βουλής των Ελλήνων, Πρόεδρος
2. Κώστας Αθανασίου,
πρώην Γενικός Γραμματέας
της Βουλής των Ελλήνων
3. Νικόλαος Αναστασόπουλος,
Επίκουρος Καθηγητής Νεότερης
Ιστορίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
4. Παναγιώτης Ηλιόπουλος,
Αρχειονόμος
5. Παναγιώτης Ιωακείμης,
Ομότιμος Καθηγητής του Τμήματος
Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας
Διοίκησης του Εθνικού Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών
6. Θεόδωρος Κουτσογιάννης,
υπάλληλος της Βουλής των Ελλήνων
7. Δημήτριος Μιχαλολιάκος,
Αντιπέραρχος Ιπτάμενος ε.α.
8. Ηλίας Νικολακόπουλος,
Ομότιμος Καθηγητής του Εθνικού
Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών
9. Ευάνθης Χατζηβασιλείου,
Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής
του Εθνικού Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών
10. Γρηγόριος Ψαλλίδας,
Καθηγητής του Τμήματος Ιστορίας
του Ιόνιου Πανεπιστημίου

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

1. Τασούλα Ιερωνυμίδου,
Γενική Διευθύντρια
της Βουλής των Αντιπροσώπων
2. Σουλβάνα Βανέζου,
Πρώτη Λειτουργός Ερευνών,
Μελετών και Εκδόσεων
της Βουλής των Αντιπροσώπων
3. Μιχάλης Μιχαήλ,
Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας
του Τμήματος Τουρκικών
και Μεσανατολικών Σπουδών
του Πανεπιστημίου Κύπρου
4. Ανδρέας Νεοφύτου,
Πρώτος Γραμματέας
Κοινοβουλευτικών Επιτροπών
της Βουλής των Αντιπροσώπων
5. Πέτρος Παπαπολυβίου,
Αναπληρωτής Καθηγητής Σύγχρονης
Ελληνικής Ιστορίας του Τμήματος
Ιστορίας και Αρχαιολογίας
του Πανεπιστημίου Κύπρου
6. Δημήτρης Ταλιαδώρος,
Ιστορικός-ερευνητής
7. Φλώρα Φλουρέντζου,
Πρώτη Λειτουργός Ερευνών,
Μελετών και Εκδόσεων
της Βουλής των Αντιπροσώπων
8. Ανδρέας Χειμωνίδης,
Διευθυντής Υπηρεσίας Επικοινωνίας
της Βουλής των Αντιπροσώπων

«Φάκελος Κύπρου»

Τόμος Θ΄
Πρακτικά της Εξεταστικής Επιτροπής
της Βουλής των Ελλήνων

Συνεδριάσεις:
30 Οκτωβρίου έως 13 Νοεμβρίου 1986

Φάκελοι 24-28

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ - ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΑΘΗΝΑ - ΛΕΥΚΩΣΙΑ 2022

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Γενικός Συντονισμός: Θεοδώρα Πετρούλα,
Δ/ντρια του Γραφείου
του Γενικού Γραμματέα της Β.τ.Ε.

Επιστημονική Επιμέλεια: Γρηγόριος Ψαλλίδα
Διευθυντής του Μ.Π.Σ. «Μεθοδολογία
Κριτικής και Έκδοσης Ιστορικών Πηγών» του
Τμήματος Ιστορίας του Ιόνιου Πανεπιστημίου

Γενική Επιμέλεια: Δήμητρα Γεωργαντά,
Χρυσούλα Τσιτάτσιου

Σχεδιαστική επιμέλεια - Σελιδοποίηση -
Σύνθεση εξωφύλλου: Δημήτρης Ζαζάς

Εκτύπωση: Παρισιάνου Μονοπρόσωπη Α.Ε.

© 2022 Βουλή των Ελλήνων
ISBN (set): 978-960-560-158-4
ISBN (τόμ. Θ´): 978-960-560-215-4

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ

Γενικός Συντονισμός:
α. Φλώρα Φλουρέντζου,
Πρώτη Λειτουργός
Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων
β. Σουλβάνα Βανέζου,
Πρώτη Λειτουργός
Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων

Υπεύθυνος Λειτουργός
για την ψηφιοποίηση του υλικού:
Ανδρέας Χειμωνίδης,
Διευθυντής Υπηρεσίας Επικοινωνίας

Εκτύπωση: Κυβερνητικό Τυπογραφείο
της Κυπριακής Δημοκρατίας

© 2022 Βουλή των Αντιπροσώπων
ISBN (set): 978-9963-39-065-6
ISBN (τόμ. Θ´): 978-9963-39-106-6

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Οι εξεταζόμενοι μάρτυρες	11
Συνεδρίαση 30ής Οκτωβρίου 1986	13
[Κατάθεση: Άγγ. Βλάχος, σσ. 13-14, 16-38, Π. Παπαδάκης, σσ. 15, 39-57]	
Συνεδρίαση 5ης Νοεμβρίου 1986	59
[Κατάθεση: Άγγ. Βλάχος (2η ημέρα, σσ. 59-85), Ε. Γραββάνης, σσ. 86-99, Στ. Ταβλαρίδης, σσ. 99-114]	
Συνεδρίαση 6ης Νοεμβρίου 1986	117
[Κατάθεση: Στ. Ταβλαρίδης (2η ημέρα, σσ. 123-146), Ι. Παναγιωτόπουλος, σσ. 146-161, 164-177, Δ. Ζιωτόπουλος, σσ. 162-163, Β. Γαβριήλ, σσ. 163-164, 177-184]	
Συνεδρίαση 12ης Νοεμβρίου 1986	187
[Κατάθεση: Σπ. Πολίτης (σσ. 192-247)]	
Συνεδρίαση 13ης Νοεμβρίου 1986	249
[Κατάθεση: Σπ. Πολίτης (2η ημέρα, σσ. 249-276, 304-307), Δ. Ζιωτόπουλος (2η ημέρα, σσ. 276-281), Χ. Παλαΐνης, σσ. 281-299, 302]	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Βουλή των Ελλήνων και η Βουλή των Αντιπροσώπων συνεχίζουν, με την παράδοση στον ελληνικό και κυπριακό λαό του παρόντος τόμου, την έκδοση του πολύτομου έργου «Φάκελος Κύπρου», που περιλαμβάνει το μαρτυρικό υλικό που συνέλεξε η Εξεταστική Επιτροπή της Βουλής των Ελλήνων, η οποία λειτούργησε κατά τα έτη 1986-1988, με στόχο την έρευνα, συγκέντρωση και αξιολόγηση στοιχείων αναφορικά με το εγκληματικό πραξικόπημα στην Κύπρο και την τουρκική εισβολή που ακολούθησε.

Όπως είναι γνωστό, στις 11 Ιουλίου 2017 η Βουλή των Ελλήνων ενέκρινε ομόφωνα την παράδοση του υλικού στη Βουλή των Αντιπροσώπων, η οποία πραγματοποιήθηκε σε ειδική συνεδρία της Βουλής των Αντιπροσώπων στις 14 Ιουλίου 2017 στη Λευκωσία.

Το ογκωδέστατο υλικό, αποτελούμενο από 139 φακέλους, περιέχει εμμάρτυρες καταθέσεις των πρωταγωνιστών, των υπευθύνων και όλων όσοι συμμετείχαν άμεσα ή ενεπλάκησαν έμμεσα στο χουντικό πραξικόπημα κατά του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, καθώς και όλων όσων η δράση συνδέθηκε με τα γεγονότα της τουρκικής εισβολής που ακολούθησε. Το εν λόγω υλικό δεν τέθηκε ποτέ στη βάση του θεσμικού και τελικού καταλογισμού ευθυνών, παραπέμπει ωστόσο, με όλες τις τυχόν αδυναμίες που μια προσωπική μαρτυρία ενδεχομένως περιέχει, ιδίως εκείνων που προφανώς φέρουν το στίγμα του εθνικού άγους του ολέθριου πραξικοπήματος και της συνεπεία αυτού τουρκικής εισβολής και στρατιωτικής, μέχρι σήμερα, κατοχής, στις βαρύτερες ιστορικές ευθύνες της επταετούς στρατιωτικής δικτατορίας στην Ελλάδα σε βάρος της Κύπρου. Περαιτέρω, οι απαντήσεις και οι τοποθετήσεις που καταγράφονται στο πλαίσιο των μαρτυριών αυτών αποτελούν αυστηρά προσωπικές απόψεις του κάθε εξεταζόμενου από την Επιτροπή μάρτυρα, είτε αυτές αφορούν προσωπικές του ευθύνες είτε αφορούν ευθύνες που αυθαίρετα, λανθασμένα ή και κακόβουλα καταλογίζονται σε άλλα πρόσωπα και τρίτες χώρες ή, ακόμη, αποτελούν προσπάθεια απόσχισης ασήκωτων ιστορικών ευθυνών.

Η πρωτοβουλία των δύο κοινοβουλίων να προχωρήσουν από κοινού στην παρούσα έκδοση έχει ως στόχο να προσφέρει τόσο στην Ελλάδα, στην Κύπρο και στους αποδήμους μας όσο και στην επιστημονική κοινότητα πρόσβαση σε ιστορικό υλικό που μέχρι τώρα θεωρούνταν επτασφράγιστο μυστικό και να φωτίσει γνωστές και άγνωστες πτυχές της κυπριακής τραγωδίας. Αποτελεί ταυτόχρονα την απαρχή μιας κοινής

προσπάθειας των δύο κοινοβουλίων για συγκέντρωση του όποιου σχετικού με τον Φάκελο της Κύπρου υλικού που υπάρχει διάσπαρτο σε διάφορα αρχεία, κρατικά και μη, με την ελπίδα να διανοιχθούν νέοι δρόμοι στην έρευνα και να διευρυνθεί το πεδίο της ιστορικής γνώσης, έτσι ώστε να χυθεί κάποτε άπλετο φως στην πλέον σκοτεινή σελίδα της σύγχρονης ιστορίας μας.

Κωνσταντίνος Τασούλας
Πρόεδρος
της Βουλής των Ελλήνων

Αννίτα Δημητρίου
Πρόεδρος
της Βουλής των Αντιπροσώπων

ΟΙ ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

Κατέθεσε στην Επιτροπή: 30/10/86

Γεννήθηκε το 1923 στο Ρέθυμνο. Απόφοιτος ΣΣΕ, ανθυπολοχαγός 21/8/1943. Υπηρέτησε στην Κύπρο ως διοικητής στην ΕΛΔΥΚ κατά το χρονικό διάστημα 13/9/1971 έως 5/7/1972 και ως επιτελάρχης ΓΕΕΦ κατά το χρονικό διάστημα 6/7/1972 έως 24/6/1974. Αποστρατεύτηκε στις 21/3/1975 με τον βαθμό του υποστράτηγου.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΓΡΑΒΒΑΝΗΣ

Κατέθεσε στην Επιτροπή: 5/11/86

Γεννήθηκε το 1925 στα Κουμπουριανά Καρδίτσας. Απόφοιτος της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών Κέρκυρας, ανθυπολοχαγός 5/3/1948. Υπηρέτησε στην Κύπρο ως διοικητής ΥΑΤΔ ΕΛΔΥΚ 3/1 με το βαθμό του συνταγματάρχη κατά το χρονικό διάστημα 3/7/1974 έως 1/10/1974. Αποστρατεύτηκε στις 6/8/1977 με τον βαθμό του υποστράτηγου κατόπιν επανακρίσεως από το ΣΑΓΕ το 1985.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΑΒΛΑΡΙΔΗΣ

Κατέθεσε στην Επιτροπή: 5/11/86, 6/11/86

Γεννήθηκε το 1943 στην Αθήνα. Απόφοιτος ΣΝΔ κατά το έτος 1965 και τοποθετήθηκε ως μάχιμος σημαιοφόρος στο Α/Τ ΒΕΛΟΣ. Υπηρέτησε, μεταξύ άλλων, στο Α/Τ ΝΑΥΑΡΙΝΟΝ και Α/Τ ΑΣΠΙΣ κατά τα έτη 1972 και 1973 φέροντας το βαθμό του ανθυποπλοιάρχου και υποπλοιάρχου με καθήκοντα αξιωματικού Ν/Κ και Α/Υ αντίστοιχα. Αποστρατεύθηκε με το βαθμό του υποπλοιάρχου το 1975.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Κατέθεσε στην Επιτροπή: 6/11/86

Γεννήθηκε το 1938 στο Βόλο. Απόφοιτος ΣΝΔ κατά το έτος 1960 και τοποθετήθηκε ως μάχιμος σημαιοφόρος στο Α/Τ ΒΕΛΟΣ. Υπηρέτησε, μεταξύ άλλων, στο Υ/Β ΠΟΣΕΙΔΩΝ κατά το έτος 1972, ως ύπαρχος, στο Υ/Β ΤΡΙΑΙΝΑ κατά τα έτη 1972-1973 ως ύπαρχος, στο Υ/Β ΝΗΡΕΥΣ κατά το έτος 1973 ως κυβερνήτης, στο Ε/ΣΥΒ κατά το έτος 1974 ως επιτελής στο 7ο Ε.Γ. Αποστρατεύτηκε με το βαθμό του υποναύαρχου το 1993 και του αποδόθηκε ο βαθμός του αντιναύαρχου το 1998.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΖΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Κατέθεσε στην Επιτροπή: 6/11/86 και 13/11/86

Γεννήθηκε το 1925 στο Αρτεμίσιο Αρκαδίας. Απόφοιτος ΣΣΕ, ανθυπολοχαγός 17/8/1950. Υπηρέτησε στην Κύπρο ως επιτελής του Β' κλάδου της ΚΥΠ κατά το χρονικό διάστημα 11/8/1972 έως 30/6/1974 και ως διοικητής της ΚΥΠ κατά το χρονικό διάστημα 1/7/1974 έως 31/12/1974. Αποστρατεύτηκε στις 19/12/1980 με τον βαθμό του ταξίαρχου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ

Κατέθεσε στην Επιτροπή: 6/11/86

Γεννήθηκε το 1939 στην Αθήνα. Απόφοιτος ΣΝΔ κατά το έτος 1960 και τοποθετήθηκε ως μά-

χιμος σημαιοφόρος στο Β.Π.ΕΛΛΗ. Υπηρέτησε, μεταξύ άλλων, ως αξιωματικός και ύπαρχος του υποβρυχίου ΝΗΡΕΥΣ κατά το έτος 1972 και ως κυβερνήτης του υποβρυχίου ΓΛΑΥΚΟΣ κατά τα έτη 1973 και 1974. Αποστρατεύτηκε με τα βαθμό του αρχιπλοιάρχου κατά το έτος 1992, ενώ του αποδόθηκε ο βαθμός του υποναύαρχου το 1973.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΟΛΙΤΗΣ

Κατέθεσε στην Επιτροπή: 12/11/86 και 13/11/86

Γεννήθηκε το 1923 στην Κέρκυρα. Απόφοιτος ΣΣΕ, ανθυπολοχαγός 28/3/1947. Στις 31/5/1977 έλαβε το βαθμό του αντιστράτηγου και την 1/6/1977 ανεκλήθη εις ενεργεία ως έφεδρος εκ μονίμων. Απολύθηκε στις 8/5/1979. Δεν υπηρέτησε στην Κύπρο.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΑΛΑΪΝΗΣ

Κατέθεσε στην Επιτροπή: 13/11/86, 19/11/86 και 20/11/86

Γεννήθηκε το 1934 στον Αβαρικό Τριωνίδος. Απόφοιτος ΣΣΕ, ανθυπολοχαγός 4/8/1955. Υπηρετήσε στην Κύπρο ως διοικητής λόχου τυφεκιοφόρων στο 1ο Τάγμα στην ΕΛΔΥΚ κατά το χρονικό διάστημα 11/11/1963 έως 17/6/1966. Αποστρατεύτηκε στις 30/3/1975 με τον βαθμό του ταγματάρχη.

* Τα βιογραφικά σημειώματα των παραπάνω μαρτύρων αντλήθηκαν από τα αρχεία που τηρούνται στην υπηρεσία Στρατιωτικών Αρχείων του Γ.Ε.Σ. & στο Τμήμα Αρχείων της υπηρεσίας Ιστορίας Ναυτικού του Πολεμικού Ναυτικού.

* * *

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ

Γεννήθηκε το 1915 στην Αίγυπτο. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και το 1939 διορίστηκε στο διπλωματικό σώμα. Σταδιοδρόμησε ως διπλωμάτης – α΄ γραμματέας της πρεσβείας της Άγκυρας και της Ρώμης, ως γενικός πρόξενος Ιεροσολύμων και Λευκωσίας, ως αντιπρόσωπος της Ελλάδας στη Γενεύη. Υπηρετήσε ως Πρέσβης της Ελλάδας στη Μόσχα. Επίσης διετέλεσε υφυπουργός Παιδείας στην υπηρεσιακή κυβέρνηση Πιπινέλη το 1963, και Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών επί πρωθυπουργίας Ανδρουτόπουλου, θέση από την οποία παραιτήθηκε στις 4 Ιουλίου του 1974.

* Το βιογραφικό σημείωμα του Α. Βλάχου αντλήθηκε από το αρχείο ελλήνων λογοτεχνών, Ε.ΚΕ.ΒΙ. και από την ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια Κύπρου (<http://www.polignosi.com/cgi-bin/hweb?-A=2061&-V=limmata>).

ΠΡΑΚΤΙΚΟ 24

Στην Αθήνα, σήμερα 30 Οκτωβρίου 1986, ημέρα Πέμπτη και ώρα 10.30 π.μ., συνεδρίασε στην Αίθουσα Γερουσίας του Μεγάρου της Βουλής η Εξεταστική Επιτροπή «Για το Φάκελο της Κύπρου» με Πρόεδρο τον κ. Χρίστο Μπασαγιάννη και με θέμα ημερήσιας διάταξης την εξέταση των μαρτύρων κ. κ. Α. Βλάχου και Π. Παπαδάκη. Στη συνεδρίαση ήταν παρόντες από τα μέλη της Επιτροπής οι Βουλευτές: κ. κ. Γ. Δασκαλάκης, Π. Ζακολίκος, Κ. Ζερβός, Ι. Κουτσογιάννης, Α. Λιαροκάκης, Κ. Μπαντουβάς, Ι. Παπαδονικολάκης, Γ. Περάκης, Σ. Ράλλης, Κ. Τσιγαρίδας, Ι. Βαρβιτσιώτης, Ι. Βασιλειάδης, Κ. Λάσκαρης, Α. Ξαρχάς, Α. Ζαΐμης, Γ. Παναγιωτόπουλος, Χ. Φωτόπουλος, Κ. Κάππος, Κ. Γιατράκος, Δ. Λιβανός.

Ο Πρόεδρος της Επιτροπής, αφού διαπιστώνει την ύπαρξη απαρτίας, κηρύσσει την έναρξη της συνεδρίασης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αρχίζει η συνεδρίαση. Παρακαλώ τον Γραμματέα να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Βλάχο. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κ. Άγγελος Βλάχος).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριε Βλάχο, να μας δώσετε τα στοιχεία της ταυτότητάς σας. (Ο μάρτυς δίδει τα στοιχεία της ταυτότητός του τα οποία έχουν ως εξής): Επώνυμο: Βλάχος – Όνομα: Άγγελος – Όνομα Πατρός: Σταύρος – Έτος Γεννήσεως: 1915 – Τόπος Γεννήσεως: Μανσούρα Αιγύπτου – Τόπος Κατοικίας: [...] – Επάγγελμα: Συνταξιούχος του Υπουργείου Εξωτερικών – Έγγαμος: Ναι (με ένα τέκνο).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριε μάρτυς, να βάλετε το χέρι σας στο Ευαγγέλιο και να δώσετε τον νενομισμένο όρκο. Και παρακαλώ επίσης τους κυρίους συναδέλφους να εγερθούν. (Στο σημείο αυτό ο μάρτυς δίδει τον ακόλουθο όρκο):

ΜΑΡΤΥΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού

να είπω ευσυνειδήτως όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Βλάχο, επειδή συνέπεσε σήμερα μία έκτακτη σύγκληση της Κοινοβουλευτικής Ομάδος της Νέας Δημοκρατίας και αυτή την στιγμή οι κύριοι συνάδελφοι της Νέας Δημοκρατίας, οι οποίοι μετέχουν στην Επιτροπή, βρίσκονται στην Συνέλευση της Ομάδος τους, η οποία θα διαρκέσει, υποθέτουμε, μέχρι τις 12.00΄. Υπολογίζω ότι τότε θα ελευθερωθούν οι κύριοι συνάδελφοι να έλθουν. Με την έννοια αυτή, είμαστε υποχρεωμένοι να διακόψουμε την κατάθεσή σας μέχρι της 12ης ώρας. Από τώρα μέχρι της 12ης ώρας είσθε απολύτως ελεύθερος από μας. Στο μεταξύ, επειδή βλέπω κάποια χαρτιά που έχετε εκεί, εάν θέλετε μας τα καταθέτετε, να ρίξουμε και εμείς μια ματιά μέχρι τις 12.00΄, για να μπορούμε να σας ρωτήσουμε και βάσει αυτών, εάν βέβαια πρόκειται να τα καταθέσετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, κύριε Πρόεδρε. Θέλω να καταθέσω πέντε στοιχεία. Ένα άκρως

απόρρητο σημείωμα της 11ης Φεβρουαρίου 1974, το οποίο είχε υπογράψει και το οποίο παρέδωσα στον υπουργό κύριο Τετενέ, με το οποίο εισηγούμην να γίνει μία σύσκεψη υπό την προεδρία του Προέδρου της Δημοκρατίας τότε, κυρίου Γκιζίκη, για να καθορισθεί μία κοινή γραμμή έναντι του Κυπριακού. Γνωρίζω ότι υπήρχε η τεράστια διαφορά θέσεων μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών και Α.Ε.Δ., θεώρησα υποχρέωσή μου να κάνω αυτή την εισήγηση. Η εισήγηση αυτή δεν είχε συνέχεια, δυστυχώς. Διότι δεν έγινε αποδεκτή η εισήγηση να συγκληθούν ο υπουργός των Εξωτερικών και ο υπουργός Εθνικής Αμύνης, υπό την προεδρία του κυρίου Γκιζίκη, για να καθορισθεί μία ενιαία γραμμή. Το δεύτερο στοιχείο, είναι ένα άκρως απόρρητο σημείωμα του κυρίου Τετενέ, ο οποίος επίσης εισηγείτο ότι έπρεπε να καθορισθεί μία κοινή πολιτική, ώστε να μην υπάρχει αυτή η διαφορά. Το σημείωμα αυτό έχει ημερομηνία 13 Φεβρουαρίου 1974. Επίσης, το τρίτο στοιχείο είναι μία αρνητική απάντηση του πρωθυπουργού τότε, κυρίου Ανδρουτσοπούλου, στην εισήγηση του κυρίου Τετενέ, ο οποίος ήταν στην Οτάβα τότε για τη Διάσκεψη των Υπουργών Εξωτερικών του ΝΑΤΟ, στην οποία ο κύριος Τετενές, μετά από συνομιλία με τον τούρκο υπουργό Εξωτερικών, εισηγείτο σχέδιο ανακοινωθέντος, το οποίο θα εξεδίδετο στις Βρυξέλλες μετά την προβλεπόμενη συνάντηση του κυρίου Ανδρουτσοπούλου με τον κύριο Ετσεβίτ. Ο κύριος Ανδρουτσόπουλος κατόπιν φυσικά οδηγιών, υποθέτω του κυρίου Ιωαννίδη, απέρριψε αυτή την εισήγηση του κυρίου Τετενέ και αυτό έδωσε την ευκαιρία στο Υπουργείο Εξωτερικών να ανησυχήσει ακόμη περισσότερο για τις προθέσεις της κυβέρνησεως, ή μάλλον της παρακυβερνήσεως. Το τέταρτο στοιχείο είναι ένα σημείωμα, στο οποίο ο κύριος Τετενές λίγο πριν από το εγχείρημα εναντίον του Μακαρίου, εισηγείτο να πάει ο ίδιος στην Κύπρο, ώστε να πείσει τον Αρχιεπίσκοπο να έλθει εις Αθήνας, κατόπιν ενός εγγράφου, το οποίο μάλλον

δόλιο ήταν, του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων, και στο οποίο έλεγε ότι καλό θα ήταν να έλθει ο Μακάριος εις Αθήνας προεξοφλών, υποθέτω, την άρνηση του Μακαρίου να έλθει. Και για να αποφευχθεί αυτό, ο κύριος Τετενές εισηγείται να πάει στη Λευκωσία, για να διευκολύνει την έλευση του Αρχιεπισκόπου εδώ. Η εισήγηση αυτή απερρίφθη. Το πέμπτο στοιχείο είναι σημείωμα, το οποίο ο κύριος Λαγάκος συνέταξε στις 23 Αυγούστου 1974, δηλαδή την ημέρα της Μεταπολιτεύσεως, ας πούμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ιουλίου, όχι Αυγούστου.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, Ιουλίου του 1974. Δια του οποίου και πάλι είχε εισηγηθεί στο διάδοχο του κυρίου Τετενέ, κύριο Κυπραίο, να πάει ο κύριος Κυπραίος στη Λευκωσία, για να εκτονωθεί η κατάσταση, η οποία είχε δημιουργηθεί. Και αυτή η εισήγηση απερρίφθη. Αυτά είναι τα στοιχεία, τα οποία καταθέτω στην Επιτροπή και το πράττω για να μην υποβληθεί η Επιτροπή στον κόπο να αναζητήσει αυτά τα στοιχεία στους φακέλους του Υπουργείου. Απλώς και μόνο, κύριε Πρόεδρε, για να εικονίσω κάπως την αντίθεση, η οποία υπήρχε μεταξύ της παρακυβερνήσεως του Ιωαννίδη και του επισήμου Υπουργείου Εξωτερικών. Και βεβαίως της κυβερνήσεως Ανδρουτσοπούλου, η οποία κατ' ουσίαν απεδείχθη ότι δεν ασκούσε εκείνη την εξουσία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ευχαριστώ πάρα πολύ. Διακόπτουμε τώρα την κατάθεση του κυρίου Βλάχου για τη 12η ώρα. Αν πάλι χρειαστεί, κύριε Βλάχο, να καθυστερήσουμε κανένα τέταρτο μετά τις 12.00', παρακαλώ να γίνει κατανοητό και από σας. Δεν θέλουμε να νομίσετε ότι σας καθυστερούμε αδικαιολογήτως, αλλά βλέπετε είναι η κατάσταση.

ΜΑΡΤΥΣ: Το μόνο που θα παρακαλούσα, κύριε Πρόεδρε, επειδή έχω μια υποχρέωση στις 2.00' να παραβρεθώ σε γεύμα σε ξένη πρεσβεία, αν ήταν δυνατόν περί τις 2.00' να έχω τελειώσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Νομίζω ότι θα έχουμε τελειώσει.

ΜΑΡΤΥΣ: Ευχαριστώ πολύ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον Γραμματέα να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Παπαδάκη. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κ. Παύλος Παπαδάκης). Παρακαλώ, κύριε μάρτυς, να μας δώσετε τα στοιχεία της ταυτότητός σας. (Ο μάρτυς δίδει τα στοιχεία της ταυτότητός του τα οποία έχουν ως εξής): Επώνυμο: Παπαδάκης - Όνομα: Παύλος - Όνομα Πατρός: Ευάγγελος - Όνομα Μητρός: Χρυσή - Γένος: Κωνσταντίνου Ιατρουδάκη - Τόπος Γεννήσεως: Άγιος Κωνσταντίνος Ρέθυμνο Κρήτης - Έτος Γεννήσεως: 1923 - Τόπος Κατοικίας: [...] - Επάγγελμα: ε.α. υποστράτηγος - Θρήσκευμα: Χριστιανός Ορθόδοξος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κατοικείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: [...]

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Παρακαλώ, βάλτε το χέρι σας στο Ευαγγέλιο και να επαναλάβετε τον όρκο, όπως θα τον λέγω εγώ. (Στο σημείο αυτό ο μάρτυς δίνει τον ακόλουθο όρκο):

ΜΑΡΤΥΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού να είπω ευσυνειδήτως όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ή να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Παπαδάκη, οι αξιωματικοί που υπηρετούσαν τότε στην Κύπρο, είχαν διαταχθεί μετά να κάνουν κάποιες εκθέσεις επί των λαβόντων χώρα γεγονότων στην Κύπρο. Κάνατε τέτοια έκθεση;

ΜΑΡΤΥΣ: Δυστυχώς δεν με κάλεσαν και για αυτό θέλω να σας ευχαριστήσω που μου δίνετε, με την ευκαιρία αυτή, το δικαίωμα να μιλήσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν κάνατε έκθεση ούτε από τον κύριο Μπέλκα;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είναι η πρώτη φορά δηλαδή που θα εκφραστείτε. Έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πρέπει να σας εξηγήσω ότι αυτή τη στιγμή, λόγω έκτακτου κωλύματος, δεν βρίσκονται στην Αίθουσα αυτή την ώρα οι βουλευτές της Νέας Δημοκρατίας, γιατί συνεδριάζει η Κοινοβουλευτική τους Ομάδα. Αυτό μας υποχρεώνει να διακόψουμε την εξέτασή σας μέχρι να τελειώσει η συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής τους Ομάδας, που υπολογίζεται γύρω στις 12.00'. Θα προηγηθεί η εξέταση του πρεσβευτού και γενικού γραμματέα τότε του Υπουργείου Εξωτερικών, κυρίου Βλάχου. Παρακαλώ στις 13.00' να είστε εδώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορώ να αποχωρήσω από το κτίριο;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το να σας κρατήσουμε μέσα στο κτίριο μέχρι τη 1.00' η ώρα, πάει πολύ. Αλλά, παρακαλώ, στη 1.00' η ώρα να είστε εδώ, ώστε όταν τελειώσουμε με τον κύριο Βλάχο, να εξετάσουμε εσάς. Σας ευχαριστώ. (Στο σημείο αυτό ο μάρτυς αποχωρεί από την Αίθουσα). Κύριοι συνάδελφοι, πρέπει να σας πληροφορήσω ότι ο τρίτος μάρτυς που επρόκειτο να εξετασθεί, ο κύριος Τσουμής, απουσιάζει στο Λονδίνο, και, κατά τη δήλωση του αδελφού του, θα επιστρέψει μετά 15 μέρες. Άρα, ο κύριος Τσουμής δεν θα εξετασθεί σήμερα. Θα έχουμε τον κύριο Βλάχο και τον κύριο Παπαδάκη, και έτσι θα πραγματοποιηθεί και η παράκληση του κυρίου Λιαροκάπη, ο οποίος μας είπε ότι πρέπει να τελειώσουμε νωρίς, γιατί το απόγεμα έχουμε Επιτροπή επί του Κανονισμού της Βουλής.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Ο Παπαποστόλου δεν θα εξετασθεί;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στη θέση του εκλήθη ο κύριος Βλάχος, γιατί δεν έχει διευκρινιστεί αν ο Παπαποστόλου είναι κρατούμενος ή ελεύθερος. Και για να το διευκρινίσουμε, πέρασε η ημερομηνία της κλητεύσεως και δεν κλητεύθηκε.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πότε θα πάμε στον κληματογράφο;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είναι και αυτό. Έχουμε αποφασίσει να δούμε το ντοκυμανταίρ του κυρίου Κακογιάννη. Ήλθα σε επαφή με τον κύριο Κακογιάννη και θα συνεννοηθώ με το Υφυπουργείο Τύπου, ποια μέρα θα πάμε για να το δούμε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Να μας δώσει την κασέτα να την δούμε εδώ, στην Βουλή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εδώ πώς θα την δούμε;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Εφόσον υπάρχει βιντεοκασέτα μπορούμε να το δούμε εδώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν έχω αντίρρηση. Μπορούμε όμως να πάμε και στην Ολομέλεια μεθαύριο. Διακόπτεται η συνεδρίαση για τις 12.00' η ώρα.

(ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΙΑΚΟΠΗ)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριοι συνάδελφοι, επαναλαμβάνεται η διακοπείσα συνεδρίαση. Είχαμε διακόψει για να έρθετε εσείς, αξιότιμοι συνάδελφοι της Νέας Δημοκρατίας, από τη σύσκεψή σας. Εν τω μεταξύ ο κύριος Βλάχος έδωσε τα στοιχεία της ταυτότητός του και κατέθεσε πέντε στοιχεία, τα οποία είχε ως έγγραφα. Μερικά μάλιστα εξ αυτών τα είχαμε και εμείς από το φάκελο του Υπουργείου Εξωτερικών. Παρακαλείται ο κύριος Βλάχος να μας πει, τι γνωρίζει επί της υποθέσεως. Ξέρετε, κύριε Βλάχο, τα θέματα τα οποία απαρτίζουν την έννοια της Κυπριακής Τραγωδίας και συνεπώς παρακαλώ να μας πείτε τι γνωρίζετε επ' αυτών. Κατ' αρχήν, πού υπηρετούσατε, από ποιο χρονικό διάστημα υπηρετούσατε, τι σχέση είχε η υπηρεσία σας με την Κύπρο και λοιπά.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, υπηρέτησα ως Γενικός Πρόξενος εις την Κύπρο από το 1956 έως το 1959. Αλλά αυτό ανάγεται εις μίαν παλαιότεραν εποχήν φυσικά. Η περίοδος η οποία ενδιαφέρει την Επιτροπή, είναι η περίοδος η προ του πραξικοπήματος εναντίον του Μακαρίου. Κατά την περίοδο

αυτή ήμουν Γενικός Γραμματεύς του Υπουργείου Εξωτερικών, κατόπιν της αλλαγής κυβερνήσεως, ή μάλλον της ενεργείας του Ιωαννίδη, ο οποίος ανέτρεψε τον Παπαδόπουλο και ανέθεσε την πρωθυπουργία στον κύριο Ανδρουτσόπουλο. Την εποχή εκείνη ο κύριος Τετενές διωρίσθη υπουργός των Εξωτερικών και τη επιμονή του, από διευθυντής των Πολιτικών Υποθέσεων, διορίσθηκα Γενικός Γραμματεύς του Υπουργείου Εξωτερικών. Είμαι, επομένως, εις θέσιν να παρακολουθώ τις εξελίξεις οι οποίες σημειώνοντο στην Κύπρο, εις την οποία, πρέπει να τονίσω, είχε δημιουργηθεί και μετά το θάνατο του Γρίβα μία κατάσταση εμφυλίου πολέμου, αφ' ενός διότι υπήρχε η ΕΟΚΑ Β' η οποία είχε διαδεχθεί αμέσως μετά τον θάνατο του Γρίβα την ΕΟΚΑ Α', ως την ονομάσουμε έτσι, και επίσης επειδή υπήρχε αφ' ενός η παρουσία περίπου 700 ελλήνων αξιωματικών στην Κύπρο, οι οποίοι ήσαν σφόδρα αντιμακαριακοί, από της άλλης δε πλευράς υπήρχε η Εθνοφρουρά του Μακαρίου, που και αυτή ήτο οπλισμένη, και εγίνοντο συνεχώς συγκρούσεις μεταξύ αυτών. Αρκεί να πω ότι την ημέρα κατά την οποία ανηγέθη ο θάνατος του Γρίβα εχρειάσθη στο Υπουργείο Εξωτερικών να κάνουμε αλληπάλληλες συσκέψεις για να πείσουμε τον Αρχιεπίσκοπο να μην παραστεί στην κηδεία του Γρίβα, γιατί τον είχαν απειλήσει ότι, αν παρίστατο στην κηδεία, το λιγότερο θα τον είχαν λιθοβολήσει. Αυτό για να καταστήσω κάπως γνωστή την κατάσταση, η οποία υπήρχε στην Κύπρο. Οφείλω να προσθέσω ότι όσο υπηρετούσα ως Γενικός Γραμματεύς στο Υπουργείο Εξωτερικών είχε δημιουργηθεί γύρω μου, μπορώ να πω, ένα είδος δικτύου πληροφοριών. Ο μεν κύριος Βασίλειος Βασιλικός, ο οποίος ήτο τότε σύμβουλος, ήτο αποσπασμένος παρά τω κυρίω Γκιζίκη και ήτο σε θέση να με πληροφορεί για εκείνα, τα οποία εννοούσε ή μπορούσε να συμπεράνει. Ο κύριος Τζούνης ήταν διευθυντής των Πολιτικών Υποθέσεων, ο κύριος Μεταξάς, και αυτός πρέσβης,

ήταν επικεφαλής της Διευθύνσεως Τουρκίας και είχαν επαφές με στρατιωτικούς του ΑΕΔ, όπως ονομαζόταν τότε. Εγώ δεν είχα επαφές, γιατί δεν ήμουν δεκτός στη χούντα λόγω ενός επεισοδίου, το οποίο είχα, όταν ήμουν Πρέσβης στη Μόσχα, με ένα στρατιωτικό ακόλουθο. Λόγω αυτού του επεισοδίου για το οποίο άλλωστε υπέστην και κάποια κύρωση, δεν είχα απ' ευθείας επαφές με τους στρατιωτικούς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποιος ήταν αυτός ο στρατιωτικός ακόλουθος;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Κουτήφαρης, ο οποίος ανήκε στην Αεροπορία, σμήναρχος. Αυτό είναι ένα θέμα, όμως, το οποίο νομίζω ότι δεν μπορεί να ενδιαφέρει την Επιτροπή. Πάντως δεν ήμουν από τους αρεστούς. Και αν έγινα δεκτός ως Γενικός Γραμματέας, υποθέτω ότι έγινα τη επιμονή του κυρίου Τετενέ, ο οποίος ήταν πολύ φίλος μου. Ήμαστε στην ίδια σειρά όταν μπήκαμε στο Υπουργείο, είχαμε συνεργαστεί σε διάφορες περιπτώσεις και με είχε επιμόνως παρακαλέσει να προαχθώ εις Γενικό Γραμματέα. Η κατάσταση η οποία είχε δημιουργηθεί μεταξύ Υπουργείου Εξωτερικών και της στρατιωτικής αρχής, ως την ονομάσουμε, ήταν μία κατάσταση διελκυστίνδας. Γιατί, το μεν Υπουργείο Εξωτερικών προσπαθούσε να ακολουθήσει τη γραμμή, η οποία συνίστατο στο να ευρεθεί η λύση του Κυπριακού με τη συμφωνία στην οποία είχαν καταλήξει ο κύριος Παλαμάς, ο οποίος ήταν ο προκάτοχος του κυρίου Τετενέ, με τον κύριο Γκιουνές, ο οποίος ήταν υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας· ότι η μόνη λύση η οποία μπορούσε να ευρεθεί για το Κυπριακό ήτο μέσω των διακοινοτικών συνομιλιών μεταξύ Ντενκτάς και Κληρίδη για να συζητήσουν τα περίφημα «Δεκατρία Σημεία» τα οποία είχε δώσει ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος αρχές του 1964. Οι διακοινοτικές αυτές συνομιλίες ήσαν, κατά το Υπουργείο Εξωτερικών, το μόνο μέσο δια του οποίου θα μπορούσε να βρεθεί μία λύση στο Κυπριακό και η αντίθεση μεταξύ Τούρ-

κων και Ελλήνων της Κύπρου να αμβλυνθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να επανέλθει μια ομαλή κατάσταση στην Κύπρο. Σημειώνω ότι υπάρχει έκθεση του έλληνα αντιπροσώπου, ο οποίος παρίστατο και ελάμβανε ενεργότατο μέρος στις διαπραγματεύσεις αυτές, του κύριου Δεκλερής, ο οποίος είναι Σύμβουλος Επικρατείας αυτή τη στιγμή και τον οποίο είχε στείλει η ελληνική κυβέρνηση στην Κύπρο για να βοηθήσει τους δύο διαπραγματευτές, τον κύριο Ντενκτάς αφ' ενός και τον κύριο Κληρίδη αφ' ετέρου. Είχε έναν ομόλογό του, Τούρκο, και ο κύριος Δεκλερής εις έγγραφό του, το οποίο υπάρχει στο Υπουργείο Εξωτερικών, βεβαιώνει ότι από τα «Δεκατρία Σημεία» που είχε θέσει ο Μακάριος, τα ένδεκα είχαν ήδη βρει τη λύση τους, τουλάχιστον τη θεωρητική. Έμεναν μόνο δύο θέματα, τα οποία δεν μπορούσαν να είχαν λυθεί, το ένα ήταν των χωριστών δήμων και το δεύτερο ήταν το βέτο του τουρκικού στοιχείου όσον αφορά στα φορολογικά νομοσχέδια. Επομένως, ήλπιζε το Υπουργείο Εξωτερικών ότι δι' αυτής της οδού θα μπορούσε να φθάσει σε κάποια λύση το Κυπριακό. Αντιθέτως αντιλαμβανόμεθα ότι οι στρατιωτικές αρχές της Ελλάδος είχαν άλλα κατά νουν. Επεδίωκαν μάλλον την Ένωση, μια ενέργεια η οποία ασφαλώς θα προκαλούσε μια σφοδρότατη τουρκική αντίδραση, η οποία δεν ξέραμε έως πού θα εξικνείτο. Και αυτές οι δύο θέσεις ήσαν οι βασικές διαφορές μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών αφ' ενός και των στρατιωτικών αφ' ετέρου, και στο μέσον ήταν μια κυβέρνηση, η οποία ήταν μάλλον σκιώδης. Και ενώ στην αρχή ελπίζαμε ότι ο κύριος Ανδρουτσόπουλος θα είχε κάποια επιρροή επί του Ιωαννίδη, σύντομα αντιληφθήκαμε ότι δεν επρόκειτο περί αυτού. Πώς το αντιληφθήκαμε; Το αντιληφθήκαμε με τον εξής τρόπο: Με συγχωρείτε, κύριε Πρόεδρε, που έχω ένα σημείωμα, αλλά τα γεγονότα είναι τόσο πυκνά, ώστε αναγκάστηκα να τα σημειώσω για να μην υπάρξει κανένα κενό στη μνήμη μου. Λίγο πριν από το πραξικόπημα, ένα μήνα πριν,

έγινε μια διάσκεψη των Υπουργών των Εξωτερικών του ΝΑΤΟ στην Οτάβα, στην οποία έλαβε μέρος ο κύριος Τετενές. Ο κύριος Τετενές τότε συνάντησε τον τούρκο συνάδελφό του και συμφώνησαν ότι στην επερχόμενη Συνάντηση Πρωθυπουργών στις Βρυξέλλες, θα εξεδίετο ένα ανακοινωθέν, με το οποίο οι δύο κυβερνήσεις θα ανελάμβαναν να διαπραγματευτούν με καλή πίστη και με σκοπό να μειωθεί η ένταση, που υπήρχε στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Ο κύριος Τετενές έστειλε ένα μακρύτατο τηλεγράφημα εξηγώντας πώς έγιναν οι συνομιλίες αυτές και μέσα στο τηλεγράφημα αυτό είχε ήδη διατυπώσει το σχέδιο ανακοινωθέντος, το οποίο επρόκειτο ο κύριος Ετσεβίτ και ο κύριος Ανδρουτσόπουλος να εκδώσουν μετά τη συνάντησή τους στις Βρυξέλλες. Το ίδιο πρωί που έλαβα το τηλεγράφημα αυτό, έσπευσα να το στείλω στον κύριο Ανδρουτσόπουλο. Ο κύριος Ανδρουτσόπουλος, όχι λιγότερο από μισή ώρα μετά, μου έστειλε τον αδελφό του –και θυμάμαι μία αστεία λεπτομέρεια, διότι μπήκε με το καπέλο μέσα στο γραφείο μου και δεν το έβγαλε– που ήταν ένας γηραλός άνθρωπος και πολύ άτολμα μου είπε ότι «Ο Πρωθυπουργός δεν δέχεται την εισήγηση του κυρίου Τετενέ». Αναγκάστηκα τότε, ιδιογράφως, να γράψω ένα τηλεγράφημα και στο οποίο έλεγα ακριβώς αυτά. Και τότε βέβαια σκέφτηκα ότι ο κύριος Ανδρουτσόπουλος δεν μπορούσε αυτοβούλως να είχε απορρίψει αυτήν την πρόταση, αλλά ότι τον είχε αναγκάσει ο Ιωαννίδης. Αυτό ήταν ένα πρώτο σημείο ότι δεν είχε ούτε καν κάποια επιρροή ο κύριος Ανδρουτσόπουλος, ο οποίος εκ χαρακτήρος μπορώ να πω ότι ήταν μάλλον συμβιβαστικός αλλά ότι ήταν ένα απλό όργανο εις χείρας του Ιωαννίδη. Το δεύτερο και ανησυχητικότερο, κύριε Πρόεδρε, ήταν ότι, όταν ο κύριος Τετενές συνόδευσε τον κύριον Ανδρουτσόπουλο εις τας Βρυξέλλας και ευρέθη προ του κυρίου Ετσεβίτ, ο οποίος πάλι του επρότεινε να εκδοθεί ένα ανακοινωθέν παρόμοιο με εκείνο το οποίο

είχε ήδη απορρίψει ο Ανδρουτσόπουλος, ο κύριος Ανδρουτσόπουλος έσκυψε προς τον Τετενέ και του είπε «Δεν έχω τέτοια εξουσιοδότηση». Αυτό αποκάλυπτε ότι ο πρωθυπουργός της Ελλάδος δεν ήταν ο κύριος φορέας της εξουσίας, αλλά ότι ήταν κάποιος άλλος. Όταν επέστρεψε ο κύριος Τετενές, το ίδιο βράδυ συνέφαγα μαζί του στο σπίτι του και μου τα είπε όλα αυτά. Και τότε του είπα – επειδή συνδεόμεθα πολύ – «Εγώ, Σπύρο, θα παραιτηθώ, διότι βλέπω ότι ετοιμάζονται πολλά στην Κύπρο». Και ετοιμάζονταν πολλά, διότι είχαμε πληροφορίες από τον κύριο Λαγάκο ότι ένα μήνα πριν γίνει το πραξικόπημα, οι μονάδες οι θωρακισμένες της ΕΛΔΥΚ κάθε πρωί, αυγή περίπου, έβγαιναν για να κάνουν δήθεν γυμνάσια. Αυτό υποθέτω ότι ήταν ένα τέχνασμα για να παραπλανηθεί ο κόσμος και ο Μακάριος, ώστε την στιγμή που θα έβγαιναν τα ταנקς για να κάνουν το πραξικόπημα, να μην θεωρηθεί ότι ήταν μία εκδήλωση εναντίον του Μακαρίου. Αυτή ήταν μία από τις πληροφορίες, η οποία μας ανησύχησε πολύ. Μια δεύτερη πληροφορία, η οποία με ανησύχησε πάρα πολύ, ήταν ότι ενώ στο Υπουργείο Εξωτερικών προσπαθούσαμε να διαδώσουμε την ανησυχία μας και στις ξένες πρεσβείες, δηλαδή στην αμερικάνικη πρεσβεία, στη γαλλική πρεσβεία, στη γερμανική πρεσβεία, στην ιταλική πρεσβεία, αντιλαμβανόμεθα ότι η κυβέρνηση με άλλους τρόπους, με άλλους υπουργούς, στις επαφές της με αυτούς τους πρέσβεις, προσπαθούσε να τους καθησυχάσει ότι δεν πρόκειται να γίνει τίποτα στην Κύπρο. Ενδεικτικόν αυτού ότι επεσκέφθη και επισκεπτόμουν συχνά τον Τάσκα, τον πρέσβη της Αμερικής, και με επεσκέπτετο και εκείνος, αλλά σπανιότερα, διότι φοβούμεθα πάντοτε ότι υπήρχαν μικρόφωνα στο Υπουργείο Εξωτερικών. Για να δώσω μία εικόνα της ατμόσφαιρας μέσα στην οποία ηργάζετο τότε το Υπουργείο Εξωτερικών, θα σας πω τούτο: Όταν ήρχοντο στο γραφείο μου οι διάφοροι συνάδελφοι, είτε γράφαμε σημειώματα και τα σκίζαμε μετά μέσα στο μηχάνημα της κα-

ταστροφής, είτε πηγαίναμε κοντά σε ένα παράθυρο και ψιθυρίζαμε αυτά τα οποία είχαμε να πούμε. Επεσκέφθην τον Τάσκα, επαναλαμβάνω, και του εξέθεσα τις ανησυχίες μου, διότι οι επαφές τις οποίες είχαν ο κύριος Τζούνης, ο κύριος Μεταξάς συγκεκριμένως με τον συνταγματάρχη, νομίζω, τότε Χανιώτη –ο οποίος όπως κατάλαβα δεν διεκρίνεται για την οξυδέρκειά του– καταλαβαίναμε ότι υπήρχε μία υπηρεσία στο ΑΕΔ, η οποία ησχολείτο ειδικώς με το Κυπριακό, χωρίς να έχουν γνώση οι άλλοι στρατιωτικοί των ενεργειών και των σκοπών, τους οποίους επεδίωκε αυτό το γραφείο. Και ο κύριος Χανιώτης συνοδεύοντας τον κύριο Τζούνη και τον κύριο Τετενέ στην Σύνοδο των Υπουργών Εξωτερικών της Οτάβα, μέσα στο αεροπλάνο όταν επήγαιναν, εκτύπησε το πόδι του κυρίου Τζούνη και του λέει «Εσείς, οι διπλωμάτες, δεν καταλαβαίνετε τίποτα...».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, δεν άκουσα. Αν θέλετε επαναλάβετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Του είπα «Εσείς, οι διπλωμάτες, δεν καταλαβαίνετε πολλά πράγματα, εμείς θα λύσουμε το Κυπριακό». Φράση την οποία άλλωστε και επανέλαβε αργότερα ο κύριος Κυπραίος, όταν διεδέχθη τον κύριο Τετενέ μετά την παραίτηση του κυρίου Τετενέ. Αλλά το πιο ανησυχητικό για μένα ήταν ότι μία μέρα, όταν επεσκέφθην τον Τάσκα, βρήκα έναν άνθρωπο απελπισμένο, και μου είχε πει ότι είχε λάβει δύο τηλεγραφήματα του Κίσιγκερ...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τίνος ήταν τα τηλεγραφήματα;

ΜΑΡΤΥΣ. Του Κίσιγκερ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, αν μπορείτε να μας λέτε λίγο καλύτερα τις ημερομηνίες. Αν δεν θυμάστε τις ημερομηνίες, σε ποιο χρονικό σημείο.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα πρέπει να ήταν ή 23 ή 24 Ιουνίου. Δεν θυμάμαι καλά. Για αυτό έχω βάλει και ένα ερωτηματικό. Δύο, λοιπόν, τηλεγραφήματα του Κίσιγκερ, στα οποία του έδινε οδηγίες να συναντήσει τον Ιωαννίδη

και να του πει ότι είχαν περιέλθει πληροφορίες στην αμερικανική κυβέρνηση, κατά τις οποίες η χούντα της Ελλάδος ετοίμαζε ταραχές στην Κύπρο με τον σκοπό –μεταχειρίστηκε σε εμένα τουλάχιστον, γιατί δεν μου έδειξε τα τηλεγραφήματα, την αγγλική λέξη– «to eliminate Makarios». Το «eliminate» φυσικά μπορεί να σημαίνει πολλά. Μπορεί να σημαίνει να τον θέσουν εκποδών, μπορεί να σημαίνει να τον θέσουν στο περιθώριο. Αλλά, πάντως, εκείνο το οποίο επισήμαινε ο Κίσιγκερ στον Τάσκα, ήταν ότι έπρεπε να δει τον Ιωαννίδη και να του επιστήσει την προσοχή ότι κάθε ενέργεια θα είχε σοβαρότατες συνέπειες στη Μέση Ανατολή και ιδίως μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Ο Τάσκα ήταν απελπισμένος, διότι δύο φορές είχε ζητήσει να δει τον Ιωαννίδη και δύο φορές ο Ιωαννίδης είχε αποφύγει να τον δει. Και τότε ομολογουμένως πρέπει να πω ότι αγανάκτησα λίγο και του είπα: «Μα, τέλος πάντων, Πρέσβης της Αμερικής είστε, να μπειτε στο αυτοκίνητό σας, να πάρετε και ένα συνοδό ενστολή και να πάτε στο γραφείο του Ιωαννίδη». Η απάντηση ήταν απελπιστική. Μου απήντησε «Ένας αμερικανός πρέσβης δεν μπορεί να κάνει τέτοιο πράγμα». Δεν ισχυρίζομαι βέβαια ότι αυτό θα είχε εμποδίσει τον Ιωαννίδη. Αλλά το αναφέρω μόνο για να καταλήξω ότι ίσως υπήρχαν δύο κέντρα αποφάσεων στην Αμερική, το ένα το οποίο αδιαφορούσε για το Κυπριακό, και το άλλο το οποίο ανησυχούσε για το Κυπριακό. Ένα άλλο στοιχείο, το οποίο με είχε ανησυχήσει υπερβαλλόντως, ήταν ότι ο τότε υπουργός Προεδρίας Κωνσταντίνος Ράλλης, ο οποίος δυστυχώς απέθανε νέος, με κάλεσε μια μέρα στο γραφείο του και, μάλιστα, μου είπε «Σας παρακαλώ να έρθετε επειγόντως». Όταν πήγα στο γραφείο του Κωνσταντίνου Ράλλη, βρέθηκα προ ενός ανωτέρου αξιωματικού της Αεροπορίας, του οποίου λησμονώ το όνομα. Τότε ο Κωνσταντίνος Ράλλης μου είπε ότι θα ήθελε να γνωρίζει πώς θα αντιμετώπιζε η ελληνική διπλωματία μία ενδεχόμενη σύρραξη με

την Τουρκία. Εγώ ομολογώ ότι εκείνη τη στιγμή έμεινα κάπως ενεός και του είπα ότι, αν και δεν είμαι στρατιωτικός, δύο πράγματα μπορούσα να του πω: Πρώτον, ότι δεν είμεθα ετοιμοπόλεμοι. Και, δεύτερον, ότι τα νησιά του Αιγαίου ήσαν ισάριθμοι όμηροι εις χείρας της Τουρκίας. Και επομένως, αν μπορούσε η Τουρκία να πάρει έστω και ένα νησί, θα ήταν δυνατόν να μας εκβιάσει, καθ' οιονδήποτε τρόπο θα της άρεσε, για το ζήτημα της Κύπρου. Ο σμήναρχος έφυγε και τότε ο Κωνσταντίνος Ράλλης μου είπε «Σας παρεκάλεσα να έρθετε εδώ για να τα ακούσει και ένας στρατιωτικός, ώστε να αντιληφθούν οι στρατιωτικοί ότι ένα εγχείρημα εναντίον της Τουρκίας, είτε εκδηλούμενο στην Κύπρο, είτε εκδηλούμενο αλλού, θα ήταν καταδικασμένο σε μία αποτυχία». Μετά από αυτά επισκέφθηκα τον κύριο Τετενέ, στον οποίο ανεκοίνωσα την απόφασή μου να παραιτηθώ. Με παρεκάλεσε να μην παραιτηθώ και να μείνουμε και οι δύο αγωνιζόμενοι για το καλύτερο. Εγώ του είπα ότι έβλεπα ότι τα πράγματα πάνε προς τα χείρω και ότι ήμουν αποφασισμένος να παραιτηθώ. Με παρεκάλεσε να αναβάλω την παραίτησή μου από τις 27 Ιουνίου στις 29 Ιουνίου. Τον ρώτησα «Γιατί;» και τότε μου είπε ότι είχε λάβει ένα έγγραφο –το οποίο δεν έχω καταθέσει γιατί δεν το είχα του Α/ΑΕΔ, το οποίο επρότεινε να έλθει ο Μακάριος στην Αθήνα, ώστε με μία προσωπική επαφή να εκτονωθεί η κατάσταση η οποία υπήρχε στην Κύπρο. Η κατάσταση η οποία υπήρχε στην Κύπρο, είχε ήδη χειροτερεύσει, γιατί ο Μακάριος είχε εκδηλώσει μεγάλη δυσφορία για τη διαγωγή και της ΕΛΔΥΚ και των αξιωματικών της ΕΛΔΥΚ. Ενθυμούμαι ειδικότερα ότι ονόμαζε ονομαστικά, όταν τον είδα αργότερα, έναν αξιωματικό, του οποίου το βαθμό δεν γνωρίζω, Παπαδάκη ονόματι, ο οποίος ήταν Αρχηγός της ΚΥΠ στην Κύπρο και ο οποίος, λίγο πριν από το πραξικόπημα, ανεκλήθη στην Αθήνα, ίσως για να είναι ο Αρχηγός του γραφείου το οποίο επρόκειτο να επιχειρήσει το πραξικόπημα εναντίον του Μακα-

ρίου. Είπα στον Τετενέ ότι το έγγραφο αυτό του ΑΕΔ, το οποίο επρότεινε την επίσκεψη του Μακαρίου στην Αθήνα προς εκτόνωση της καταστάσεως, το θεωρούσα κάπως δόλιο, γιατί ο Μακάριος οπωσδήποτε δεν θα εδέχετο να έλθει στην Αθήνα και επομένως θα μπορούσε η χούντα να αποκτήσει ένα δεύτερο επιχείρημα ότι «Ίδού, ο Μακάριος είναι εχθρός μας, τον καλούμε και δεν έρχεται». Και προς απάντηση σε αυτό τον συνεβούλευσα –ο κύριος Τετενές είχε εμπιστοσύνη στην κρίση μου– να προτείνει εκείνος να πάει στην Κύπρο, για να προλειάνει το έδαφος στη Λευκωσία και να πείσει τον Μακάριο να έλθει στην Αθήνα. Ο κύριος Τετενές έκανε αυτήν την αντιπρόταση στο ΑΕΔ και η πρόταση αυτή απερρίφθη. Την ίδια πρόταση έκανε αργότερα ο κύριος Λαγάκος –όταν ο κύριος Τετενές είχε παραιτηθεί και τον είχε διαδεχθεί ο κύριος Κυπραίος– στον κύριο Κυπραίό. Και πάλι αυτή η πρόταση απερρίφθη από τον κύριο Κυπραίό. Απερρίφθη, δηλαδή, στις 12 ή 13 Ιουλίου, μάλλον 12 Ιουλίου, γιατί ο Τετενές είχε παραιτηθεί στις 6 ή 7 Ιουλίου και στις 10 ήταν ήδη υπουργός Εξωτερικών ο κύριος Κυπραίος. Ενώπιον αυτής της καταστάσεως απεφάσισα να παραιτηθώ και κατόρθωσα να παρασύρω στην παραίτησή μου τον κύριο Τζούνη, ο οποίος αμέσως εδέχθη να παραιτηθεί και εκείνος, αλλά δεν κατόρθωσα να παρασύρω άλλους συναδέλφους. Και είχα την ελπίδα ότι αν παρέσυρα και τον κύριο Τετενέ, ο οποίος παραιτήθηκε δύο ή τρεις μέρες αργότερα, αυτή η ομαδική παραίτηση της ηγεσίας του Υπουργείου Εξωτερικών, θα είχε μία αρκετά έντονη επιρροή επί των στρατιωτικών και ίσως θα τους εμπόδιζε να κάνουν αυτό το οποίο επρόκειτο να κάνουν. Προσπάθησα, επίσης, να ειδοποιήσω και τον Μακάριο ότι τεκταίνονται πολλά εναντίον του. Τα ήξερε άλλωστε. Και σε μία δεξίωση στο ξενοδοχείο «Κινγκ Τζωρτζ», όταν συνήντησα τον κύριο Κρανιδιώτη, πρέσβη της Κύπρου, και για να μη καταλάβουν οι άλλοι, τι του έλεγα, του είπα «Πέστε στον Μακάριο ότι

πρέπει να προφυλαχθεί, γιατί ετοιμάζονται πράγματα εναντίον του. Πέστε του ότι εγώ θα παραιτηθώ. Και ότι θα έπρεπε, ίσως, ο Αρχιεπίσκοπος να κάνει δημόσιες δηλώσεις, στις οποίες να επισημαίνει τον κίνδυνο τον οποίο διατρέχει». Ίσως αυτή θα ήταν κάποια ελπίδα ότι θα συνεκρατείτο η χούντα, εφόσον προκαταβολικά θα την κατήγγειλε ο Μακάριος για τα τεκταινόμενα. Δυστυχώς, ο κύριος Κρανιδιώτης δεν μετεβίβασε στον Αρχιεπίσκοπο τη συνομιλία μας και το εξακρίβωσα στις 9 Αυγούστου 1974, όταν ο τότε Πρόεδρος της κυβερνήσεως κύριος Καραμανλής με επεφόρτισε να πάω στο Λονδίνο και να συναντήσω τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, για να συμφωνήσουν η ελληνική κυβέρνηση και ο Αρχιεπίσκοπος επί ορισμένων σημείων της περαιτέρω πορείας, δηλαδή απόλυτος συνεννόηση μεταξύ Αρχιεπισκόπου και ελληνικής κυβερνήσεως. Και ιδίως να μη βιασθεί ο Μακάριος να επιστρέψει στην Κύπρο, γιατί στην Κύπρο ήταν ακόμη η κατάσταση έκρυθμη, τα πνεύματα ήταν πάρα πολύ οξυμένα ακόμη και υπήρχε κίνδυνος να δημιουργηθούν ταραχές, παρόλο ότι είχε γίνει η πρώτη τουρκική εισβολή. Αυτά περίπου, κύριε Πρόεδρε, είναι τα όσα μπορώ να εξιστορήσω για τα όσα προηγήθηκαν. Εκείνο το οποίο νομίζω ότι μπορεί κανείς να συμπεράνει, είναι ότι η χούντα ήταν αποφασισμένη να ξεφορτωθεί τον Μακάριο, να τον θέσει εκ ποδών, είτε σκοτώνοντάς τον είτε περιορίζοντάς τον κάπου και ότι εν τη αφελεία της πίστευε ότι αυτή η ενέργεια της δεν θα είχε καμιά γενικότερη σημασία, ούτε καμιά γενικότερη συνέπεια. Γνώριζε, όμως, το ΑΕΔ ότι η Τουρκία από το 1964 ήδη είχε αλλάξει τη διάταξη του στρατού της, είχε ενισχύσει τα αεροδρόμιά της, της νοτίου Τουρκίας και είχε συγκεντρώσει αποβατικά σκάφη στον λιμένα της Μερσίνης και στον λιμένα της Αλεξανδρέτας. Αυτά όλα τουλάχιστον οι διπλωματικές υπηρεσίες του Υπουργείου Εξωτερικών τα θεωρούσαν ως προετοιμασία για το ενδεχόμενο ενός ελληνικού πραξικοπήματος,

προετοιμασία αποβάσεως στην Κύπρο. Αυτά τα γνώριζαν, νομίζω, οι στρατιωτικοί και παρόλα ταύτα επιχείρησαν αυτή την πράξη, η οποία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί παρά ως εγκληματική, και νομίζω ότι είχαν την πεποίθηση ότι θα εθεωρείτο αυτό το κίνημα ως μία εσωτερική υπόθεση της Κύπρου. «Βγάλαμε ένα Πρόεδρο, βάλαμε τον άλλο, δεν σημαίνει τίποτε αυτό, θα εξακολουθήσει η Κύπρος να είναι ανεξάρτητο κράτος». Εν τούτοις εάν εξετάσει κανείς την ιστορία της Κύπρου από το '64 ως το '74, θα αντιληφθεί ότι ο Μακάριος ήταν πράγματι η μόνη εγγύηση, ζώσα εγγύηση αποτροπής μιας τουρκικής εισβολής, διότι και κύρος είχε αρκετό ο Αρχιεπίσκοπος, παρόλο ότι έκανε και εκείνος αλλοφροσύνες. Και βεβαίως εκείνη την εποχή η Αμερική είχε μία άλλη στάση, εφόσον εμπόδισε την απόβαση στην Κύπρο το 1964, πρωθυπουργεύοντας του Γεωργίου Παπανδρέου, και είχε καλέσει ο Πρόεδρος Τζόνσον και τον Ινονού και τον Γεώργιο Παπανδρέου στην Ουάσιγκτον για να τους συμβιβάσει, αποτέλεσμα του οποίου ήταν τα δύο Σχέδια Άτσεσον τα οποία απέτυχαν, αλλά τουλάχιστον από εκεί και ύστερα το Κυπριακό είχε μπει σε ένα δρόμο μάλλον ηπιότερος, λόγω της αποφάσεως των δύο κυβερνήσεων να εμπιστευτούν στις διακοινοτικές αυτές συνομιλίες, τις οποίες ανέφερα πριν, την οδήγηση προς μία λύση συμβιώσεως των δύο κοινοτήτων. Είμαι πεπεισμένος ότι οι στρατιωτικοί νόμιζαν ότι δεν θα υπάρχει τουρκική αντίδραση. Ήταν όμως μία ευχή, δηλαδή έπαιρναν τα όνειρά τους για πραγματικότητα, και νομίζω ότι η τουρκική αντίδραση δεν ανεμένετο όπως εξεδηλώθη. Ανεμένετο ότι θα προσφύγει ίσως στο Συμβούλιο Ασφαλείας, ότι θα κάνει παραστάσεις, ότι θα κάνει ίσως μία επίδειξη δυνάμεως με αεροπορία, όπως την είχε κάνει το '64, αλλά δεν ήταν προετοιμασμένοι για να αντιμετωπίσουν μία εισβολή στην Κύπρο. Το καθήκον, νομίζω, ενός στρατιωτικού είναι να προβλέπει όλα τα ενδεχόμενα. Και αυτό το ενδεχόμενο φο-

βούμαι ότι η χούντα το είχε αποκλείσει. Αυτά είναι γενικώς αυτά τα οποία θα μπορούσα να πω εν πάση ειλικρινεία, ελπίζω να μην λησμόνησα τίποτα. Πρέπει να προσθέσω όμως ότι ο δόλος της χούντας εξικνήθη μέχρι του σημείου ώστε τρεις μέρες πριν από την 15η Ιουλίου κάλεσαν στην Αθήνα, δήθεν για σύσκεψη, και τον κύριο Λαγάκο, πρέσβη της Ελλάδος στη Λευκωσία, εναντίον του οποίου είχαν πολλά ιο στρατιωτικοί και είχαν θελήσει να τον ανακαλέσουν τουλάχιστον ένα χρόνο πριν. Επομένως δεν ήταν *persona grata* της χούντας. Και τότε ο Τετενές και εγώ επιμείναμε στον κύριο Ανδρουτσόπουλο ότι η απομάκρυνση του κυρίου Λαγάκου από τη Λευκωσία θα σήμαινε μεγάλη δυσαρέσκεια του Μακαρίου, ο οποίος άλλωστε είχε δηλώσει ότι «Αν φύγει και ο κύριος Λαγάκος, εγώ δεν θα δώσω τη συγκατάθεσή μου στον διορισμό νέου πρέσβη, αλλά θα περιμένει πολύ η ελληνική κυβέρνηση για τον αντικαταστάτη». Κάλεσε, λοιπόν, η χούντα τον κύριο Λαγάκο και τον στρατηγό Ντενίση, Αρχηγό της Εθνικής Φρουράς στην Κύπρο, νομίζω στις 12 Ιουλίου, για μία σύσκεψη. Στη σύσκεψη αυτή δεν ελέχθησαν –φαίνεται– καθώς μου λέγει ο κύριος Λαγάκος, πολλά πράγματα, και στις 13 του μηνός, Σάββατο, ο κύριος Λαγάκος και ο κύριος Ντενίσης ήταν έτοιμοι να επιστρέψουν στην Κύπρο. Και τότε τους είπαν «Όχι, θα μείνετε εδώ και τη Δευτέρα, διότι θα κάνουμε δεύτερη σύσκεψη τη Δευτέρα». Ήθελαν δηλαδή να τους έχουν εδώ πέρα, ενώ θα επιχειρούσαν το πραξικόπημα στην Κύπρο. Τούτο και εγένετο, και ο Λαγάκος απεκλείσθη, καθώς και ο Ντενίσης απεκλείσθη εις τας Αθήνας, και έμεινε η γυναίκα του μόνη της στην ελληνική πρεσβεία στην Κύπρο, η οποία είναι πάνω στην Πράσινη Γραμμή. Αυτό δείχνει το βαθμό δολιότητος, τον οποίο είχαν οι στρατιωτικοί, οι οποίοι ήθελαν κατά κάποιον τρόπο να αποκρύψουν τις προθέσεις τους με την εύλογο δικαιολογία ότι θα κάνουμε μία σύσκεψη στις 15 Ιουλίου, ημερομηνία την οποία είχαν

εκ των προτέρων ορίσει για το πραξικόπημά τους. Και αυτό σημαίνει ότι είχαν αποφασίσει από πολύ πριν εκείνη την ημερομηνία να δράσουν. Είμαι έτοιμος να απαντήσω στις ερωτήσεις σας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τελειώσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω πως τελείωσα, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όπως μας λέτε, υπήρχε δεδομένο ότι από τον Απρίλιο, από το Μάη, και για τη χούντα και για όλους –αντικειμενικό δεδομένο πλέον– ότι ετοιμάζετο ένα πραξικόπημα, ότι οι σχέσεις μεταξύ χούντας και Μακαρίου και κυβερνήσεως κυπριακής ενετείνοντο και λοιπά. Δεδομένο επίσης είναι ότι από πολύ καιρό, όπως είδατε, η διάταξη των τουρκικών δυνάμεων είχε μεταβληθεί κατά τέτοιον τρόπο, ώστε κάθε παρατηρητής να ανησυχεί για αυτή την διάταξη, που έπαιρναν οι δυνάμεις του τουρκικού στρατού. Αυτά τα δύο ήταν δεδομένα και βέβαια δεν ήταν δυνατό να μη τα γνωρίζει και η χούντα. Τι λέτε, αμυαλιά ήταν που ενήργησε το πραξικόπημα, ή το ένα ήταν συνδεδεμένο με το άλλο; Δηλαδή, η στάση αυτή της χούντας συνδέετο μόνο με το δόλο του πραξικοπήματος κατά του Μακαρίου ή και με έναν ενδεχόμενο δόλο; Ή δόλο ή πρόθεση. Και αν μπει και η Τουρκία, ας μπει; Δηλαδή, εχεφρονούντες τυχόν –όχι πολύ, κατά την κρίση ενός μέσου ανθρώπου ας πούμε, με την επιμέλεια, με το μυαλό που διαθέτει ένας μέσος άνθρωπος– δεν έπρεπε να υπολογίσουν στον κίνδυνο αυτό; Και επομένως δεν έπρεπε να κοιτάξουν να αξιολογήσουν και τις δικές τους δυνατότητες; Μπορούν να αμυνθούν σε μία τέτοια περίπτωση; Τί λέτε, τους απησχόλησε αυτό το πράγμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, έχετε απολύτως δίκιο να θέτετε το ερώτημα, διότι βεβαίως μπορεί κανείς να σκεφθεί κατ' αυτό τον τρόπο. Αλλά νομίζω ότι οι άνθρωποι, οι οποίοι αποτελούσαν την πραγματική εξουσία της Ελλάδος τότε –με συγχωρείτε να

την έκφραση την λαϊκή- είχαν «καβαλήσει το καλάμι». Όταν ανέλαβα και πάλι Γενικός Γραμματέας στο Υπουργείο Εξωτερικών, όταν έγινε μεταπολίτευση, και ο κύριος Μαύρος με κάλεσε να με επαναδιορίσει, εγώ του απάντησα ότι δεν ήθελα να επαναδιοριστώ, διότι δεν είχα παρά λίγο καιρό ακόμα. Αλλά επέμεινε και επαναδιορίστηκα. Έκανα μία γενική επιθεώρηση στο Υπουργείο, την οποία δεν μπορούσα να κάνω εκ του φανερού επί χούντας, και πήγα στο κρυπτογραφικό, στο οποίο βρήκα ένα χάρτη τον οποίο έχω κρατήσει ως ενθύμιο, κύριε Πρόεδρε. Ένα χάρτη της Ελλάδος και της Τουρκίας, ένα χάρτη εις τον οποίο οι νεαροί αυτοί ακόλουθοι εμπνεόμενοι από την αλλοφροσύνη της χούντας είχαν ζωγραφίσει ένα βέλος ως τη Βασιλεύουσα και από κάτω «24 ώρες», το οποίο σημαίνει ότι υπήρχε τότε ένα πνεύμα εις ορισμένους κύκλους ότι «Εμείς είμαστε ισχυροί, ότι μπορούμε να τα βάλουμε και με την Τουρκία, θα κάνουμε ό,τι θέλουμε στην Κύπρο». Και παρόλο ότι είχε επισημανθεί -όχι μόνο από εμένα, αλλά και από άλλους- ότι τα νησιά του Αιγαίου ήταν ανυπεράσπιστα και ήσαν ισάριθμοι όμηροι, όπως είπα, εις χείρας της Τουρκίας. Υπήρχε αυτή η εξαλλοσύνη, θα μπορούσα να πω, η οποία έκανε τους στρατιωτικούς να μην υπολογίζουν ψύχραιμα και να υποθέσουν ότι δεν θα υπάρξει τουρκική βούληση επιθέσεως εναντίον της Κύπρου, ή ότι αν υπάρξει, τότε υπάρχει η μεγάλη αδελφή, η Αμερική, η οποία θα τους εμποδίσει για χάρη τους. Και επομένως βοήθαγε να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα, ότι η χούντα θα είχε προσπαθήσει να επιμηκύνει το βίο της με μία μεγάλη εθνική επιτυχία, την Ένωση της Κύπρου. Θα την έκανε ο Ιωαννίδης, ο οποίος γίνεται έτσι εθνικός ήρωας. Αυτό είναι το σχήμα, τουλάχιστον, το οποίο μπορεί κανείς να κάνει. Τώρα, αν από της άλλης πλευράς η παραφροσύνη τους έφθασε στο σημείο να λέει ότι «Θα κάνουμε το εγχείρημα της Κύπρου» εγώ θα έλεγα ότι θα μπορούσε να απευθυνθεί κανείς σε ένα ψυχίατρο και σε

ένα φρενολόγο, για να εξετάσει αυτούς τους ανθρώπους πώς διάβλε σκέφτηκαν κατ' αυτό τον τρόπο. Θα πρέπει, επίσης, να πω ότι τον Ιωαννίδη δεν τον συνήνητσα ποτέ. Παρόλο ότι κατέβαλα δύο προσπάθειες να τον συναντήσω, δεν τον συνήνητσα ποτέ. Αλλά, από όλα όσα έχω ακούσει, φαινόταν ένας άνθρωπος που ήταν πολύ ψύχραιμος, πάρα πολύ ασκητικός και ένα είδος μονομανούς, με ιδέες εντελώς προκαθορισμένες και με παρωπίδες, οι οποίες τον εμπόδιζαν να δει έστω τα πολύ φανερά δεδομένα, τα οποία παρουσίαζε μία κατάσταση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βέβαια, είναι μια εξήγηση αυτό της αμυαλιάς τους. Αλλά είναι μία εξήγηση προς ορισμένα πράγματα. Αλλά έρχεται η 20ή Ιουλίου -επικαλούμαι τώρα την εμπειρία σας, τις γνώσεις σας, τη διπλωματική σας καριέρα και λοιπά- και κάνουν επιστράτευση. Τι αποδεικνύεται από την επιστράτευση;

ΜΑΡΤΥΣ: Απεδείχθη απόλυτος διάλυση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Του Στρατού;

ΜΑΡΤΥΣ: Του Στρατού.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Υπήρχε Στρατός στις 20 Ιουλίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 20 Ιουλίου υπήρχαν μερικές μονάδες προς φύλαξη των Αθηνών, κύριε Πρόεδρε, και τίποτε άλλο. Υπήρχαν δηλαδή ομάδες αρμάτων μάχης στην Αττική, οι οποίες δεν είχαν κανέναν άλλο σκοπό, παρά να προστατεύσουν την εξουσία του Ιωαννίδη. Επομένως νομίζω ότι μπορεί κανείς πολλά να συγχωρήσει στη χούντα, αλλά ένα πράγμα δεν μπορεί να της συγχωρήσει: Ότι οι στρατιωτικοί αυτοί κατήνησαν τον Στρατό, εκεί που βρέθηκε. Δηλαδή με την ειδικότητα την οποία είχαν, κατόρθωσαν να διαλύσουν τον Στρατό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μας λένε εδώ, ότι αν έμενε η Μεραρχία που είχε στείλει τότε η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου στην Κύπρο, συν άρματα που είχε στείλει, συν κάποια άλλα βαρέα όπλα, δεν θα ήταν δυνατόν -το λένε οι ίδιοι που

έρχονται εδώ– για την Τουρκία να διανοηθεί καν περίπτωση αποβατικής επιχειρήσεως στην Κύπρο. Μήπως, σε σχέση με την αποχώρηση της Μεραρχίας αυτής, ξέρετε τίποτε με την ιδιότητά σας; Βέβαια, δεν αναφέρεται αυτή στην περίοδο του '74 που εσείς ήσασταν Γενικός Γραμματέυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Όσον αφορά τη Μεραρχία, κύριε Πρόεδρε, έχω γράψει ένα βιβλίο, το οποίο ονομάζω «Δέκα Χρόνια Κυπριακού», στο οποίο εκφράζω τη γνώμη και την πεποίθηση ότι η αποστολή της ελληνικής Μεραρχίας στην Κύπρο, ήταν –νομίζω– μέγα πολιτικό σφάλμα. Πρώτον, διότι έδειχνε στην Τουρκία ότι εμείς πλέον πηγαίναμε για Ένωση και όχι για ανεξάρτητη Κύπρο. Δεύτερον, διότι βεβαίως η Μεραρχία θα είχε δυσκολέψει τους Τούρκους στην επιχειρησή τους. Αλλά δεν πρέπει να υποτιμάμε τον εχθρό και ιδίως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, δυστυχώς πλέον, το ρητό του Περικλή «Μέγα το της θαλάττης κράτος» έχει αντικατασταθεί με το «Μέγα το του αέρος κράτος». Και με έχουν βεβαιώσει αξιωματικοί της αεροπορίας ότι η μεν Ελληνική Αεροπορία θα πετούσε τέσσερις ώρες και θα βομβάρδιζε πέντε λεπτά, η δε Τουρκική Αεροπορία θα πετούσε πέντε λεπτά και θα βομβάρδιζε τέσσερις ώρες. Επομένως, εάν υπήρχε μία γραμμή της Μεραρχίας, της ενισχυμένης μάλιστα, στα βόρεια της Κύπρου, η Τουρκική Αεροπορία θα ήταν σε θέση να κάψει τη Λευκωσία, την Αμμόχωστο, τη Λάρνακα και τη Λεμεσό. Και τι θα έμενε τότε ως δύναμη αντιστάσεως, αν είχαν 40-50 χιλιάδες νεκρούς;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα μπορούσαν όμως να κάνουν απόβαση;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα μπορούσαν, νομίζω, να κάνουν μία απόβαση, με πολύ μεγαλύτερες απώλειες από όσες είχαν, διότι θα ήταν σε θέση να κάνουν απόβαση και στις αμμουδιές της Αμμοχώστου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μας λένε, επίσης, ότι με τις δυνάμεις που είχαν τότε στην Κύπρο, με τις δυνάμεις του ΓΕΕΦ, της Εθνικής Φρουράς και με τις δυ-

νάμεις της ΕΛΔΥΚ, θα μπορούσαν να αποτρέψουν, να αποκρούσουν μία απόβαση, ή τουλάχιστον να μην αφήσουν να μεταβληθεί σε απλή αποβίβαση, αν αυτές οι δυνάμεις ήταν παρατεταγμένες, τοποθετημένες στις θέσεις που προβλέπονταν από τα σχέδια άμυνας της Κύπρου. Και μας λένε ακόμη ότι εάν έπαιρναν μία βοήθεια από την Ελλάδα με κάποια υποβρύχια, θα μπορούσαν να αποτρέψουν την αποβατική προσπάθεια των Τούρκων. Βέβαια σεις δεν είσθε στρατιωτικός, αλλά τι γνώμη έχετε επ' αυτού;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, γνώμη διατυπώνω. Νομίζω ότι, αν η Τουρκία ήταν αποφασισμένη να κάνει το εγχείρημα, θα της είχε κοστίσει πολύ περισσότερο και σε άντρες και σε υλικό. Αλλά δυστυχώς η Ελλάς βρίσκεται σε μόνιμη μειονεκτική θέση, λόγω αποστάσεως, έναντι της Τουρκίας. Εμείς δεν μπορούμε να στείλουμε βοήθεια. Ο κύριος Καραμανλής προσπάθησε να στείλει μια νηοπομπή, εξήτησε αεροπορική κάλυψη από την Αγγλία και την Αμερική, την οποία δεν του έδωσαν. Σκέφθηκε προς στιγμήν να μπει ο ίδιος με τον κύριο Αβέρωφ σε μία νηοπομπή, τους απέτρεψαν διάφοροι, μεταξύ των οποίων κι εγώ, διότι εγώ του είπα «Καλά θα πάτε, αλλά πώς θα γυρίσετε;» Η πεποίθησή μου είναι –και την εκφράζω σαν γνώμη– ότι η τουρκική εισβολή θα είχε οπωσδήποτε πετύχει, με πολύ μεγαλύτερες θυσίες. Θα τους είχαμε βουλιάξει ίσως μερικά καράβια με τα υποβρύχιά μας. Υπάρχει τώρα αυτό το πολύ αμφισβητούμενο ζήτημα, εάν ο Αραπάκης όντως έστειλε τα υποβρύχιά του και τα ανεκάλεσε εν μέση οδώ. Αυτό ομολογώ ότι δεν είμαι σε θέση να το βεβαιώσω ή όχι. Αλλά η πεποίθησή μου είναι ότι τελικώς θα είχαν επικρατήσει οι Τούρκοι και ίσως με πολύ αιματηρές συνέπειες για τον άμαχο πληθυσμό της Κύπρου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Επειδή είπατε ότι υπάρχει το αμφισβητούμενο ζήτημα, εάν ο Αραπάκης έστειλε και μετά ανακάλεσε τα υποβρύχιά του, θα

ήθελα να σας πω ότι κατ' αρχήν και από την κατάθεση του Αραπάκη, την οποία έχει δώσει στον αναθεωρητή Μπέλκα, βγαίνει ότι τα υποβρύχια διατάχθησαν να πάνε και ξεκίνησαν να πάνε, και διατάχθησαν να γυρίσουν και γύρισαν. Το αμφισβητούμενο δεν είναι αν πήγαν και γύρισαν και απειράθηκαν να ξαναπάνε και ξαναγύρισαν. Το αμφισβητούμενο είναι ποιος έδωσε την εντολή να γυρίσουν. Ο Αραπάκης τα βάζει με τον Μπονάνο και ο Μπονάνος με τον Αραπάκη στο σημείο αυτό. Το σημείο αυτό, στο οποίο αναφερθήκατε τώρα, τι σας λέει;

ΜΑΡΤΥΣ: Ομολογώ, κύριε Πρόεδρε, ότι δεν είμαι σε θέση να κάνω καμία υπόθεση, γιατί δεν έχω ούτε δεδομένα, ούτε μαρτυρίες, ούτε συνομίλησα με τον κύριο Αραπάκη, ούτε με τον κύριο Μπονάνο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι εσείς, ασφαλώς, δεν συζητήσατε. Πάντως σας θέτω ως δεδομένο ότι τα υποβρύχια διατάχθησαν να φύγουν, να πάνε στην Κύπρο. Και διατάχθησαν να γυρίσουν μία φορά τουλάχιστον.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, αυτό είναι γνωστό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και θα δούμε για τη δεύτερη. Και την άλλη φορά, νομίζω δηλαδή, πάλι ξανά διατάχθησαν να πάνε και πάλι ξανά διατάχθησαν να ξαναγυρίσουν. Και το ίδιο συνέβη και με τα αεροπλάνα: Τα αεροπλάνα διατάχθησαν να τεθούν σε ετοιμότητα για να πάνε στην Κύπρο, και πάλι διατάχθησαν να σταματήσουν, να μην πάνε. Και ξανά διατάχθησαν να είναι σε ετοιμότητα για να πάνε και, ενώ ετοιμάζοντο και επέβαιναν οι πιλότοι, διατάχθησαν πάλι να μην πάνε. Πώς τα βρίσκετε αυτά, δηλαδή τι εξήγηση μπορούμε να δώσουμε εμείς, όπως κι εσείς, που δεν είμαστε στρατιωτικοί; Τι να πούμε τώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ομολογώ ότι δεν είμαι σε θέση να δώσω μία αληθοφανή εξήγηση. Εκείνο το οποίο ξέρω από τον Τύπο και από μερικά βιβλία, τα οποία έχω διαβάσει για την εποχή εκείνη, είναι ότι όντως εστάλη μία πολύ μικρή δύναμις αεροπλάνων εκεί, στη Λευκωσία, νομίζω τρία έως πέντε μεταγω-

γικά, εκ των οποίων μάλιστα το ένα εβλήθη από τους Κυπρίους και έπαθε βλάβη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και τα τρία, αλλά αυτό είναι άλλο θέμα. Δεν σας λέγω για τα μεταγωγικά αεροπλάνα, σας λέγω για βομβαρδιστικά αεροπλάνα, τα οποία διατάχθησαν να είναι σε ετοιμότητα και, ενώ ετοιμάστηκαν, διατάχθησαν να μην απογειωθούν. Και για δεύτερη φορά έγινε πάλι το ίδιο με τα αεροπλάνα. Όσον αφορά για τα πλοία, αυτά ξεκίνησαν και πάλι γύρισαν. Αυτές τις κινήσεις του ναυτικού μας και της αεροπορίας μας, της Ελληνικής πλέον Αεροπορίας, πώς να τις ερμηνεύσουμε εμείς πλέον που δεν είμαστε στρατιωτικοί; Εάν πούμε ότι όλη η υπόθεση ήταν απλή αμυαλιά και ότι δεν είχε κάποιο δόλο η υπόθεση αυτή;

ΜΑΡΤΥΣ: Μόνο υποθέσεις, κύριε Πρόεδρε, μπορώ να διατυπώσω. Υπάρχει η πληροφορία, η οποία δεν ξέρω αν είναι εξακριβωμένη, ότι όταν ο Ιωαννίδης κάλεσε τους τρεις Αρχηγούς και τον Μπονάνο, για να τους πει ότι πρέπει να γίνει επιστράτευση, διότι η Τουρκία έκανε την απόβαση, και οι τρεις απειποιήθησαν της ευθύνης να αρχίσουν πόλεμο με την Τουρκία και ότι ο Ιωαννίδης τους είπε ότι εγκαταλείπουν τη θέση τους ή ότι τους είπε προδότες. Αυτά όμως ξέρετε ότι ίσως είναι και σπερμολογίες. Δεν ξέρει κανείς τι ακριβώς έγινε, αν πραγματικά ο Μπονάνος διεφώνησε με τον Ιωαννίδη. Οπότε κανείς μπορεί να φαντασθεί ότι εδίδοντο άλλες διαταγές από τον Ιωαννίδη και άλλες διαταγές από τον Μπονάνο. Είναι μία απλή υπόθεση που κάνω, η επεικεστέρα για τους κυρίους αυτούς –το τονίζω αυτό– αλλά άλλη εξήγηση, η οποία να φαίνεται πιθανή, ομολογώ ότι δεν είμαι σε θέση να δώσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριοι συνάδελφοι, μπορείτε να ρωτήσετε σύμφωνα με τη σειρά που έχετε εγγραφεί. Ο κύριος Κάππος παρακαλείται να λάβει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Βλάχο, από ό,τι είπατε, μας δώσατε να καταλά-

βουμε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν άμοιρες ευθυνών για το πραξικόπημα στην Κύπρο, καθώς και για την εισβολή. Μάλιστα, είπατε ότι έστειλε ο Κίσινγκερ δύο τηλεγραφήματα στον Τάσκα, που έκφραζε την ανησυχία του για την τύχη του Μακαρίου. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εδώ υπάρχουν καταθέσεις πέρα από τα άλλα, που σε σύσκεψη που ήταν ο Τάσκα, ο Σίσκο ο υφυπουργός και ο Ιωαννίδης, καθώς και άλλοι αξιωματούχοι της χούντας, τότε που ο ταξιαρχος Ιωαννίδης έκανε παρέμβαση στο τέλος και με οργή είπε «Μας εξαπατήσατε», προς τον Αμερικανό τον Σίσκο, «Θα πάμε σε επιστράτευση και πόλεμο».

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό δεν το γνωρίζω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Δεν το γνωρίζετε. Πάντως υπάρχει και άλλη κατάθεση ότι ο Κίσινγκερ είπε στον Ετσεβίτ να βυθίσουν ένα ελληνικό πλοίο. Έχει κατατεθεί εδώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό δεν το ξέρω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Μάλιστα. Τώρα εσείς έχετε γράψει το περίφημο βιβλίο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Έχετε ασχοληθεί πολύ με το Κυπριακό.

ΜΑΡΤΥΣ: Πως είπατε;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Έχετε ασχοληθεί με το Κυπριακό.

ΜΑΡΤΥΣ: Και θα ασχοληθώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Και θα ασχοληθείτε, αυτό είναι ευχάριστο. Είπατε ότι το 1964 η Τουρκία είχε αλλάξει την διάταξη των στρατιωτικών δυνάμεων και τις είχε διατάξει έτσι ώστε να είναι έτοιμες για επιχείρηση, για ενδεχόμενη εισβολή στην Κύπρο. Έχω μία σελίδα από το βιβλίο σας, που αναφέρετε ένα απόσπασμα από το μνημόνιο του Γεωργίου Παπανδρέου με ημερομηνία 15-6-64. Επιτρέψτε μου να κάνω μία πρόχειρη μετάφραση. Λέει στην ουσία ότι πρέπει να γίνει Ένωση. Αλλά θα διαβάσω όλο το κείμενο για να περιληφθεί στα πρακτικά «Καθώς τα γεγονότα ξε-

λίχθηκαν, το κυπριακό πρόβλημα έπαυσε να είναι ένα ελληνοτουρκικό ζήτημα, έχει γίνει ένα πρόβλημα μεταξύ των δύο κόσμων. Το δίλημμα είναι ΝΑΤΟποίηση ή Κούβα. ΝΑΤΟποίηση μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την ένωση με την Ελλάδα. Σαν ένα αποτέλεσμα της ένωσης του όλου νησιού, όντας ένα μέρος της Ελλάδας, μπορεί να γίνει μία βάση του ΝΑΤΟ όπως η Κρήτη. Ο εσωτερικός κομμουνισμός σημαντικά θα μειωθεί όπως στην Ελλάδα, όπου μειώθηκε στο 12%. Έτσι η ασφάλεια της Τουρκίας και όλης της Μέσης Ανατολής είναι πλήρως εξασφαλισμένη. Εάν η ΝΑΤΟποίηση της Κύπρου δε συμβεί, το νησί αναπόφευκτα θα μετατραπεί σε μια άλλη Κούβα εξαιτίας του εσωτερικού κομμουνισμού, που θα γίνει ισχυρότερος, και της ενεργού υποστήριξης από τη Σοβιετική Ένωση, που θα είναι αναπόφευκτη». Αφού υπήρχε αυτό, πώς μιλούσαμε εδώ στην Ελλάδα να γίνει Ένωση; Οι Τούρκοι δεν περιμέναμε ότι θα αντιδράσουν; Και εν πάση περιπτώσει εδώ που λέει ότι η ΝΑΤΟποίηση μπορεί να γίνει μόνο μέσα από την ένωση με την Ελλάδα, δηλαδή υπήρχε και άλλος τρόπος ΝΑΤΟποίησης της Κύπρου;

ΜΑΡΤΥΣ: Η διχοτόμηση. Θα γινόταν η Κύπρος δύο φορές ΝΑΤΟ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Και αφού υπήρχαν αυτά τα δεδομένα, δεν υπήρχε κίνδυνος να αντιδράσουν οι Τούρκοι και να κάνουν εισβολή, αν γινόταν Ένωση;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως θα αντιδρούσαν, για αυτό λέω παρακάτω ότι δεν υπήρχε προσφορότερο επιχείρημα για να στηρίξει τη διχοτομική της θέση η Τουρκία. Αμέσως η Τουρκία πήρε αυτό το επιχείρημα και είπε «Εφόσον πρόκειται να αποφύγουμε τον κομμουνισμό κάνοντας την Κύπρο ΝΑΤΟϊκή, θα την κάνουμε δύο φορές ΝΑΤΟϊκή».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Θα ήθελα τώρα να μου σχολιάσετε ένα άλλο σημείο, παρεμφερές. Στις 11/8/66 έγινε μία σύσκεψη στο Υπουργείο Εξωτερικών με τη συμμετοχή και του κυρίου Μητσοτάκη. Ήταν δια-

πραγματευτής ο Τρανός. Έχω αντιγράψει από το πρακτικό δύο σημεία («...γ) Να τονισθεί εκ νέου και κατά τρόπο κατηγορηματικό στον κύριο Τουρκμέν ότι η ελληνική κυβέρνηση μόνο τη λύση της Ενώσεως δύναται να συζητήσει μετά της Τουρκίας». Γιατί τόση κατηγορηματικότητα; Πού στηριζόταν η Ελλάδα και έλεγε «Θέλω μόνο την Ένωση και αδιαφορώ για το αν υπάρχει τουρκικός πληθυσμός εκεί» και λοιπά; Και το τέταρτο σημείο λέει να εισηγηθεί εκ νέου στον τούρκο διαπραγματευτή ότι η λύση της ανεξαρτησίας είναι ασύμφορος και για την Τουρκία. Πώς σχολιάζετε αυτή την εξουσιοδότηση που δίνανε στον Τρανό;

ΜΑΡΤΥΣ: Ομολογώ ότι αυτή την εποχή, 1964 με 1967, ήμουν διευθυντής των Μορφωτικών Σχέσεων στο Υπουργείο Εξωτερικών και εντελώς αποκλεισμένος από τις σοβαρότερες διαπραγματεύσεις. Όταν μετεκλήθη από τη Γενεύη, όπου υπηρετούσα επί πενταετία, ο κύριος Παππάς, υφυπουργός των Εξωτερικών τότε, μου είχε πει ότι θα αναλάβω τη διεύθυνση του ΝΑΤΟ. Διεύθυνση πολύ σημαντική, αλλά και πάρα πολύ εμπιστευτική. Ο κύριος Παππάς, ο οποίος ήταν πολύ οικογενειακός φίλος του πατέρα μου, με κάλεσε δύο-τρεις μέρες μετά και μου είπε «Λυπούμαι πάρα πολύ, αλλά δεν θα σε προωθήσω για το ΝΑΤΟ» και με άφησε να εννοήσω ότι δεν έχαιρα της εμπιστοσύνης της κυβερνήσεως, λόγω ονόματος, προελεύσεως, και με επεφόρτισε να διευθύνω τη Διεύθυνση Μορφωτικών Σχέσεων, την οποία και διηύθηνα επί τρεισήμισι χρόνια. Επομένως για αυτήν την εποχή είμαι εντελώς αναρμόδιος να εκφέρω γνώμη, διότι στερούμαι στοιχείων. Τα στοιχεία αυτά σιγά-σιγά τα μαζεύω για ένα άλλο βιβλίο, το οποίο θα καλύψει το Κυπριακό από τη χούντα έως το '74.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εμείς βιαζόμαστε λίγο από ό,τι καταλαβαίνετε. Μου κάνει εντύπωση, όμως, αυτή η κατηγορηματικότητα, διότι δεν συζητιέται τίποτε άλλο παρά η Ένωση και μόνο, και το '64 και

το '66. Ας πάμε και στην ερώτηση, που έθεσε ο κύριος Πρόεδρος. Την εκτίμησή σας θέλω. Αφού λέγανε «Ένωση, Ένωση» και υπήρχε η Μερραρχία εκεί, η χούντα μόνη της λέτε ότι πήρε τη Μερραρχία; Δεν εξαναγκάστηκε από παράγοντες άλλους και λοιπά; Εννοώ από τους «συμμάχους», το ΝΑΤΟ και τις Ηνωμένες Πολιτείες;

ΜΑΡΤΥΣ: Εξαναγκάστηκε από το τελεσίγραφο της Τουρκίας. Υπάρχει η συνάντηση της Κεσσάνης, η οποία έγινε τον Σεπτέμβριο ή τον Οκτώβριο του '67.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Το Σεπτέμβριο του '67.

ΜΑΡΤΥΣ: Τον Σεπτέμβριο του '67, εις την οποία παρέστησαν οι συνάδελφοί μου Θεοδωρόπουλος και Λαγάκος. Και παρέσυρε τότε την κυβέρνηση Κόλλια, ο συνάδελφός μου ο κύριος Χριστόπουλος, ο οποίος ήταν υφυπουργός Εξωτερικών, τους παρέσυρε στο να συναντήσουν τον τούρκο πρωθυπουργό στην Κεσσάνη, τον κύριο Ντεμιρέλ, ο οποίος στην αρχή αρνήθηκε αυτή τη συνάντηση κορυφής. Στο τέλος ενέδωσε και νομίζω ότι προσήλθε στη διάσκεψη αυτή χωρίς να ξέρει και τι θα συζητηθεί. Ο κύριος Θεοδωρόπουλος και ο κύριος Λαγάκος θέλησαν να αποτρέψουν την ελληνική κυβέρνηση από τη συνάντηση αυτή κορυφής και έφθασαν, μάλιστα, μέχρι του σημείου να σκηνοθετήσουν μπροστά στους ενδιαφερόμενους έναν υποθετικό διάλογο μεταξύ ενός Έλληνα και Τούρκου. Ο κύριος Λαγάκος υπεδύθη το ρόλο του τούρκου διαπραγματευτού και ο κύριος Θεοδωρόπουλος το ρόλο του Έλληνα διαπραγματευτού. Και όταν τελείωσε αυτή η μισοπαράσταση, τότε ο κύριος Κόλλιας και ο Παπαδόπουλος, υπουργός Προεδρίας Κυβερνήσεως τότε, είπε «Δεν θα φθάσουμε και μέχρι αυτού του σημείου της διαφωνίας». Παρόλα ταύτα ο Παπαδόπουλος επέμεινε να πάμε στην Κεσσάνη. Στην Κεσσάνη έγιναν κωμικά πράγματα, διότι για μία στιγμή ο Κόλλιας χτύπησε το χέρι του στο τραπέζι και είπε στον Ντεμιρέλ «Είτε το θέλετε είτε όχι, εμείς θα κάνουμε την Ένωση».

Και τότε ο Ντεμιρέλ του απήντησε με αυτή την ανατολίτικη ηρεμία «Εάν το θέλουμε θα γίνει, εάν δεν θέλουμε δεν βλέπω πώς θα γίνει. Δηλαδή εάν το θέλουμε εμείς οι Τούρκοι θα γίνει. Εάν δεν το θέλουμε, δεν βλέπω πώς θα το κάνετε». Δηλαδή βλέπει κανείς από το '64 και ύστερα ότι υπάρχει μία μόνιμη ιδέα περί Ενώσεως και όχι περί ανεξαρτησίας. Και νομίζω ότι ο Αρχιεπίσκοπος ορθώς διείδε ότι η Ένωση δεν ήταν δυνατή, εφόσον υπήρχε αυτή η στάση της Τουρκίας και ορθώς από ενωτικός, που ήταν, έγινε ανεξαρτησιακός. Πράγμα για το οποίο τον κατηγορούσε ο Γρίβας, ο οποίος όταν έφτασε το '69 στην Κύπρο –αν δεν απατώμαι– έφθασε εκεί λέγοντας ότι «Έρχομαι σαν απόστολος της Ενώσεως», πράγμα το οποίο φυσικά εξηρέθισε και τους Τούρκους της Κύπρου και τους Τούρκους της Αγκύρας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τελειώνω, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, κύριε Κάππο, μία διακοπή. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να προσθέσω ότι πλην του τελεσιγράφου το οποίο εδέχθη τότε η κυβέρνηση Κόλλια, ο κύριος Κόλλιας στο βιβλίο του «Ο Βασιλεύς και η Επανάσταση» γράφει ότι υπήρχε και ένας άλλος λόγος σοβαρός κατά τον κύριο Κόλλια: Τότε δεν ήταν νόμιμος η εγκατάσταση της Μεραρχίας στην Κύπρο. Το έχετε υπ' όψιν σας το βιβλίο του κυρίου Κόλλια;

ΜΑΡΤΥΣ: Ότι δεν ήταν νόμιμη;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν το έχω υπ' όψιν μου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτός ήταν, λέει, ένας από τους βασικούς λόγους που τον εξηνάγκασαν να πάρει τη Μεραρχία. Προχωρήστε, κύριε Κάππο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τελευταία ερώτηση, κύριε Πρόεδρε. Κύριε Βλάχο, εγώ έχω σχηματίσει την αντίληψη –βεβαίως ξέρετε πού ανήκω, είμαι στο Κ.Κ.Ε. και λοιπά, εκφράζω απόψεις κομματικές– ότι οι σύμμαχοι μέχρι ενός σημείου έλεγαν να έρθει η

Κύπρος στην Ελλάδα, να γίνει και αυτή ένα τμήμα της Συμμαχίας του ΝΑΤΟ. Και αυτό ενδεχόμενα να το ευνοούσαν μέχρι το 1967. Και μετά –κατά τη δική μας εκτίμηση– πρέπει να άλλαξαν κατεύθυνση και να είπαν ότι δεν μπορεί να γίνει αυτό, άρα μπορεί να γίνει κάποια διχοτόμηση, αυτό που έγινε τελικά. Πώς τη βλέπετε αυτή την άποψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δηλαδή ότι οι σύμμαχοι θα είχαν αλλάξει...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Άλλαξαν θέση και είπαν ότι δεν γίνεται μέσω της Ελλάδας ΝΑΤΟποίηση και να γίνει όπως γίνεται σήμερα η κατάσταση, που υπάρχει σήμερα.

ΜΑΡΤΥΣ: Να σας πω. Εάν κρίνει κανείς από την προηγούμενη τους πολιτεία, δηλαδή την πολιτεία της Αμερικής με τα Σχέδια Άτσεσον, τα Σχέδια Άτσεσον τι ήσαν; Ήταν μια ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με μία παραχώρηση, σοβαρά εδαφική παραχώρηση, για στρατιωτική χρήση στην Κύπρο. Επομένως μπορούσαν να κατευθυνθούν πάντοτε οι Αμερικανοί σε αυτή την προσπάθεια. Δεν νομίζω ότι θα μπορούσε να υπάρξει κανένας μείζων λόγος από το '67 και ύστερα, για να αλλάξουν πολιτική. Αυτό είναι προσωπική μου εκτίμηση, κύριε Κάππο. Ούτε από στοιχεία τα αντλώ, ούτε τίποτα. Αλλά η γενική κατάσταση, η ηρεμία η οποία επικρατούσε μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδος, παρά την πληγή της Κύπρου, η ηρεμία η οποία οφείλεται, νομίζω, στο γεγονός ότι όταν ο Βασιλεύς έκανε το κίνημά του στις 13 Δεκεμβρίου, το έκανε διότι ήταν συγκεντρωμένος πολύς στρατός στη Δυτική Θράκη, και ο Παπαδόπουλος τότε κατάλαβε ότι έπρεπε να τα έχει καλά με την Τουρκία, ώστε να μην αναγκαστεί ποτέ πια να συγκεντρώσει στρατό, διότι αν συγκεντρωνε στρατό υπήρχε φόβος να τον ανατρέψουν. Αυτό τουλάχιστον είναι η δική μου εκτίμηση και αυτό με ησύχαζε όσον αφορά την Κύπρο και έλεγα «Όσο είναι ο Παπαδόπουλος στην εξουσία, στην Κύπρο δεν πρόκειται να κάνουμε τίποτα». Δεν νομίζω, επομένως, επειδή υπήρχε αυτή η ησυχία, μάλλον ηρεμία αν θέλετε, και έλλειψη εν-

τάσεως με τους Τούρκους, να υπήρχε κανένας λόγος εκείνη την εποχή η Αμερική να αναστρέψει την πολιτική της. Αλλά αυτό, όπως σας λέω, είναι μια απλή εκτίμηση δική μου, η οποία δεν βασίζεται παρά μόνο σε αυτή τη γενική εικόνα την οποία σας είπα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε μάρτυς...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα μπορούσα, κύριε Κάππο, να παρακαλέσω...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Δεν ρωτάω. Απλώς, αν βεβαιώνει ότι είναι γνήσιο το απόσπασμα αυτό που έχει από το μνημόνιο. Θέλω να βεβαιώσει αν είναι γνήσιο από το πρωτότυπο. Το απόσπασμα που έχετε στο βιβλίο σας, είναι γνήσιο; Το βεβαιώνετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Υπάρχει στο Υπουργείο Εξωτερικών.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σε ποια σελίδα του βιβλίου είναι, κύριε Κάππο;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Σελίδα 293. Το βιβλίο είναι «Δέκα Χρόνια Κυπριακού», Αγ-γελου Βλάχου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, στο βιβλίο σας αυτό, στη σελίδα 293 κάνετε μία αντιγραφή από ένα μνημόνιο...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Του Γεωργίου Παπανδρέου προς τον Τζόνσον στις 15/6/64.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εντάξει. Τα λέω αυτά για να γραφούν στα πρακτικά.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά άλλωστε, κύριε Πρόεδρε, έχουν δημοσιευθεί επανειλημμένως σε πολλά άρθρα στον Τύπο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Λιβανό να λάβει το λόγο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρέσβη, γνωρίζετε ασφαλώς τη φράση ενός γερμανού διπλωμάτου, ο οποίος είπε χαρακτηριστικά το 1967, μετά τις συναντήσεις στην Κεσσάνη και στην Αλεξανδρούπολη, ότι η Ελλάδα έπαθε μία νέα Μικρασιατική Καταστροφή, χωρίς να ρίξει τουφεκιά. Δεν είναι έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Θα ήθελα να σας ρωτήσω: Γνωρίζετε ποιος διπλωμάτης το είπε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Ομολογώ όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πάντως έχετε ακούσει τη φράση.

ΜΑΡΤΥΣ: Το έχω ακούσει, βεβαίως.

ΕΝΑΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ: ...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είπα μετά τις συναντήσεις του Σεπτεμβρίου της Κεσσάνης και της Αλεξανδρουπόλεως. Με βάση αυτά τα οποία είπατε και τα γράφετε και στο βιβλίο σας «Δέκα Χρόνια Κυπριακού», ότι υπάρχουν αμφιβολίες περί του εάν θα έπρεπε ή όχι να πάει η Μεραρχία, ήθελα να ρωτήσω, ποιοι –εάν γνωρίζετε– ήσαν σύμβουλοι του τότε πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου, οι οποίοι συνέστησαν την αποστολή της Μεραρχίας εκείνης.

ΜΑΡΤΥΣ: Από ό,τι ξέρω ο Πέτρος Γαρουφαλιάς, ο οποίος ήταν και υπουργός Εθνικής Αμύνης...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μιλώ για διπλωματικούς υπαλλήλους.

ΜΑΡΤΥΣ: Για διπλωματικούς ομολογώ ότι εκείνη την εποχή δεν είμαι σε θέση να σας πω ποιοι ήσαν. Αλλά ο Πέτρος Γαρουφαλιάς καυχιέται και στο βιβλίο του ότι είχε αρχίσει αυτό το εγχείρημα, χωρίς να ειδοποιήσει το Γεώργιο Παπανδρέου. Και τον ειδοποίησε μόνο όταν είχε αρχίσει η αποστολή. Ο κύριος Ποταμιάνος...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μιλάτε για τον Χαράλαμπο Ποταμιάνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, τον Ανδρέα, ο οποίος ήταν ο εκτελεστής, ας πούμε, αυτής της αποστολής με τα αρματαγωγά του. Ομολόγησε ότι ήταν τόσο πολύ κακά οργανωμένη αυτή η αποστολή, ώστε ένα πυροβόλο, που έμεινε μέσα στο αμπάρι του αρματαγωγού, δεν ξεφορτώθηκε στην Κύπρο και το ανακάλυψαν στη Βενετία σε ένα άλλο πλοίο του πλοίου. Αυτό δείχνει την έλλειψη οργανώσεως και σοβαρότητας σε αυτή την αποστολή. Από την άλλη πλευρά είχαμε την αφέλεια να νομίζουμε ότι ενώ η Κύπρος

είναι γεμάτη κατασκόπους από όλη τη Μέση Ανατολή, και έτσι θα μπορούσε να περάσει απαρατήρητη η άφιξη –και όχι μόνο– πολλών Ελλήνων...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Με συγχωρείτε, επειδή δεν έχουμε χρόνο, θα ήθελα να καταλήξω στο ερώτημα: Εάν ήσασταν εσείς υπεύθυνος σύμβουλος του τότε πρωθυπουργού, θα ήσασταν αντίθετος προς αυτήν την αποστολή;

ΜΑΡΤΥΣ: Απολύτως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως βασιζέσθε στην αναστροφή της φράσης περί κράτους θαλασσών σε κράτος αέρα, ή εξουσία αέρος, και δεν δέχεσθε ότι αν η Μερραρχία ήταν εκεί, καμουφλαρισμένα όπως είναι τα άρματα μάχης και λοιπά, οπωσδήποτε θα εμπόδιζαν έστω και αν υπήρχε αεροπορία –σφυροκόπημα επί ημέρες– να γίνει η απόβαση;

ΜΑΡΤΥΣ: Απόβαση θα μπορούσε να γίνει, γιατί εφόσον η Κύπρος είναι νησί, αντί να αποβιβαστούν στη σειρά του Πενταδακτύλου, δηλαδή στην Κερύνεια, θα έκαναν απόβαση στην Αμμόχωστο, που είναι μία πάρα πολύ εκτεταμένη έκταση.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Έστω. Μία Μερραρχία ευρισκόμενη στο νησί δεν θα καθυστερούσε οπωσδήποτε τις τουρκικές αποβατικές δυνάμεις και για πόσο καιρό;

ΜΑΡΤΥΣ: Οπωσδήποτε, για δύο-τρεις μέρες.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Για δύο-τρεις μέρες δεν είναι βέβαιο ότι θα παρενβαιναν κάποιες άλλες δυνάμεις –δεν θέλω να πω ποιες– και θα τους σταμάταγαν; Λογικό δεν είναι το ερώτημά μου; Θα άφηναν επί τέσσερις μέρες να πετσοκόβονται ένθεν και ένθεν κόσμος;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό δεν έχει γίνει και αλλού;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άλλο αλλού και άλλο εδώ. Θα μου επιτρέψετε το συλλογισμό ότι τέσσερις ημέρες ένα μακελειό μεταξύ συμμάχων, φίλιων δυνάμεων του ΝΑΤΟ, δεν θα ήτο επιτρεπτόν. Εν πάση περιπτώσει είναι κρίση σας και γνώμη σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θέλω να υπερασπίσω τη

θέση μου πάση θυσία, αλλά πρέπει να πω ότι όταν ο Γαρουφαλιάς εξέδωσε το δικό του βιβλίο, ουδαμού αντείπε στις δικές μου αντιρρήσεις.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ήθελα να ρωτήσω, οι επαχθείς όροι, τους οποίους επέβαλαν οι Τούρκοι για την αποπομπή της Μερραρχίας, οι οποίες προεκάλεσαν τον γερμανό διπλωμάτη να μιλήσει για μία δεύτερη Μικρασιατική Καταστροφή, πώς τους δέχτηκαν οι διπλωματικοί του Υπουργείου Εξωτερικών; Είπατε πριν στον κύριο Κάππο για τον κύριο Χριστόπουλο. Νομίζω ότι παρών ήταν ο κύριος Οικονόμου-Γκούρας και όχι ο κύριος Χριστόπουλος. Είναι έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Ως υπουργός Εξωτερικών ήταν ο κύριος Οικονόμου-Γκούρας. Ως υφυπουργός ήταν ο κύριος Χριστόπουλος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως διαπραγματεύετο ο κύριος Χριστόπουλος και όχι ο Γκούρας;

ΜΑΡΤΥΣ: Διαπραγματεύετο ο Κόλλιας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Και άλλη μία ερώτηση: Αυτή τη στιχομυθία, αυτή την «πρόβα τζενεράλε», μεταξύ των Πρεσβευτών Λαγάκου και Θεοδωρόπουλου, δεν την έχουμε δει πουθενά στα αρχεία που μας παρέδωσε το Υπουργείο Εξωτερικών. Πού βρίσκεται αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν βρίσκεται πουθενά. Αγγίζει τα όρια του κωμικού!

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Έστω. Πάντως δεν γίνεται μνεία πουθενά για αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Καλέστε τον κύριο Λαγάκο ή τον κύριο Θεοδωρόπουλο να σας το επιβεβαιώσσει.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Για το άλλο ερώτημα που σας έθεσα: Πώς αντιμετώπισε η ελληνική διπλωματία τους όρους που ετέθησαν, που ήταν φοβεροί; Τους έχουμε εδώ και τους ξέρετε και εσείς.

ΜΑΡΤΥΣ: Τους αντιμετώπισε με βαρύτατη ψυχική οδύνη. Συνήντησα μία ημέρα τον κύριο Θεοδωρόπουλο σε έναν διάδρομο...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Με συγχωρείτε που σας διακόπτω, αλλά αυτά γινόντουσαν στους διαδρόμους. Επισήμως δεν έχουμε

έγγραφα ούτε του κυρίου Θεοδωρόπουλου, ούτε του κυρίου Γκούρα, ούτε του κυρίου Χριστόπουλου, ούτε του κυρίου Λαγάκου.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Γιατί;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το ξέρω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είναι περιέργη επομένως η θέση των διπλωματικών υπαλλήλων όσον αφορά σε αυτή τη συνθήκη, η οποία έγινε και η οποία είναι επαχθέστατη.

ΜΑΡΤΥΣ: Οι διπλωματικοί –μπορώ να σας βεβαιώσω– ότι ως πειθήνια όργανα πολλές φορές εκτελούν διαταγές, τις οποίες αποδοκιμάζουν. Πάντως εκείνο το οποίο μπορώ να πω, είναι ότι σε αυτή την περίπτωση ο κύριος Θεοδωρόπουλος μου είπε σαφέστατα «Τρώμε χαστούκια από το πρωί μέχρι το βράδυ». Από την άλλη πλευρά η απόφαση της συναντήσεως κορυφής στην Κεσσάνη ήταν τόσο μυστική, ώστε δεν την ήξεραν παρά μόνο ο κύριος Χριστόπουλος και ο κύριος Οικονόμου-Γκούρας. Και την πληροφόρηθησαν ο κύριος Θεοδωρόπουλος και ο κύριος Λαγάκος από τον πρώτο γραμματέα της τουρκικής πρεσβείας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αυτό ακριβώς ήθελα να σας ρωτήσω τώρα. Πόσο μυστικές μπορούσαν να είναι; Πώς και γιατί κρατήθηκε μακριά από αυτού του είδους τις διαπραγματεύσεις ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος; Δεν ήταν τάχα ο άμεσα ενδιαφερόμενος; Ερωτώ και διερωτώμαι και φαντάζομαι –όλη η Επιτροπή θα διερωτάται– είναι δυνατόν ο άμεσα ενδιαφερόμενος, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, να μην γνωρίζει τι γίνεται πίσω από την πλάτη του; Πώς το κρίνετε εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, αυτό το κρίνω εντελώς απαράδεκτο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μία άλλη ερώτηση, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η τελευταία, κύριε Λιβανέ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, έχω δυστυχώς άλλες δύο. Βλέπετε είναι γλαφυρότατος στις απαντήσεις του ο κύριος Πρόεδρος

και ο περισσότερος χρόνος καταναλώνεται από εκεί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα ήθελα πάντως να πω στην Επιτροπή ότι ο κύριος μάρτυς είχε παρακαλέσει στην αρχή της καταθέσεώς του στις 2.00' να έχει τελειώσει, διότι έχει κάποια υποχρέωση.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Θα είμαι συντομότατος, κύριε Πρόεδρε. Είπατε, κύριε μάρτυς, και γράφετε στο βιβλίο σας ότι είχατε στενό δεσμό με τον Τετενέ. Ο Τετενές –ισχυρίζεται ο πρέσβης Παναγιωτάκος– εγνωρίζε από το μήνα Μάρτιο ενδεχόμενη εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο. Αυτά δε, τα είπε ο Τετενές ενώπιον του Μιχαήλ Σιδεράτου και του Βελισαρόπουλου, του ταξιάρχου. Αυτά τα αναφέρει ο συγγραφέας, ο Παναγιωτάκος, στη σελίδα 371 του βιβλίου του. Σεις, με τη φιλία την οποία είχατε, είχατε ακούσει κάτι τέτοιο από τον Τετενέ;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τον Τετενέ δεν είχα ακούσει τίποτα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άρα, εάν ο Τετενές το έλεγε στους Σιδεράτους και στους διάφορους άλλους, σε σας που ενδιαφερόσαστε τόσο για το Κυπριακό δεν θα σας το είχε πει;

ΜΑΡΤΥΣ: Ασφαλώς θα μου το είχε πει.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άρα πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι ήσαν ψευδής ο ισχυρισμός του Παναγιωτάκου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν νομίζω. Γιατί είχε ένα ελάττωμα ο Τετενές, ήταν αρκετά φλύαρος και πολλές φορές άλλαζε και γνώμη και απόψεις. Επομένως είναι πολύ πιθανό σε μία κουβέντα μεταξύ φίλων ή γνωστών να είπε ότι «Εγώ έχω πληροφορίες ότι θα μας κτυπήσουν οι Τούρκοι».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μπορεί να είναι έτσι!

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, μπορεί να είναι έτσι. Ο κύριος Παναγιωτάκος πρέπει να σας πω ότι είναι ένας άνθρωπος, ο οποίος διακρίνεται για την εργατικότητά του, αλλά είναι πολύ μνησικάκος και αναφέρει και για μένα μερικά πράγματα, τα οποία είναι εντελώς κω-

μικά, ότι δήθεν για 17 δολλάρια τα οποία μου ζήτησαν πίσω από την ημερησία μου αποζημίωση, εχολώθη εναντίον του. Και λησμονεί ότι πήγε στα Ηνωμένα Έθνη, υπήρξε ο κατηγορος του Αρχιεπισκόπου, ο οποίος είχε ήδη πάει εκεί μετά το πραξικόπημα. Λησμονεί δε και ένα άλλο πράγμα, ότι είχε μία συνομιλία με τον υπουργό των Εξωτερικών της Αμερικής, στην οποία κατερράκωσε την Αθηναϊκή Δημοκρατία, λέγοντας ότι η Δημοκρατία δεν είναι από τα καλύτερα καθεστώτα, απόδειξη ότι η Αθηναϊκή Δημοκρατία του Περικλή έχασε τον Πελοποννησιακό Πόλεμο και λοιπά. Σας δείχνει, δηλαδή, κάπως την ποιότητα του ανθρώπου.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ασφαλώς. Επομένως μου απαντήσατε και στο ημερώτημα, που είχα, για τον χαρακτήρα του Παναγιωτάκου. Και η τελευταία μου ερώτηση: Την ομιλία του Μακαρίου στον Ο.Η.Ε., την οποία κρίνει ο ίδιος ο συγγραφέας και πρώην πρέσβης Παναγιωτάκος σαν προδοσία, σεις πώς την κρίνετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Την κρίνω άστοχη και αδέξια. Αλλά είπε την αλήθεια.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Έβλαψε την Ελλάδα και την Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι την έβλαψε. Αυτή ειδικώς η ομιλία του Αρχιεπισκόπου μπορούσε να το τοποθετήσει αλλέως το πράγμα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εάν δεν τα έλεγε, θα ωφελούσε σε τι και πώς;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι θα ωφελούσε διότι έδωσε όπλα στην Τουρκία για την εισβολή.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ευχαριστώ πολύ, κύριε Πρέσβη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Κουτσογιάννη να λάβει το λόγο, απευθύνοντας πάλι την ίδια παράκληση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Θα προσπαθήσω, κύριε Πρόεδρε. Κύριε μάρτυς, θα παρακαλέσω το εξής: Θα κάνω εγώ κάπως αναλυτικά τις ερωτήσεις μου, να μου απαντάτε με λίγα λόγια, διότι οι εξηγήσεις

θα εξηγούν πλήρως το τι θέλετε να μας πείτε. Η πρώτη ερώτηση είναι η εξής: Οι στρατιωτικοί, τους οποίους εσείς παρουσιάσατε ως μανιακούς και ότι ίσως αυτός ήταν ο λόγος που κάνανε την επιχείρηση στην Κύπρο για την Ένωση, και λοιπά, κάνανε μόνοι τους αυτή την επιχείρηση, το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου στην Κύπρο; Και το ρωτάω αυτό γιατί, όπως σας είπε ο κύριος Κάππος, ο Ιωαννίδης φώναξε στους διαδρόμους εκεί, του Πενταγώνου, στο Σίσκο και στους άλλους ότι «Μας εξαπατήσατε». Αυτό είναι το ένα. Το άλλο είναι ότι κατετέθη εδώ από τον Γεωργίτση, που ήταν Αρχηγός κάτω στην Κύπρο στο πραξικόπημα, ότι ο Μπονάνος και ο Ιωαννίδης του είπαν ότι «Έχουμε το πράσινο φως», όταν τους ρώτησε τι γίνεται με Αμερικανούς και λοιπά. Και επομένως έχουμε εδώ στοιχεία, τα οποία λένε ότι οι στρατιωτικοί δεν το απεφάσισαν αυτό μόνοι τους. Εσείς εξετάζοντας όλα αυτά θέλουμε να μας πείτε την τελική σας άποψη. Οι στρατιωτικοί μόνοι τους το αποφάσισαν ή διότι είχαν και πράσινο φως από κάπου; Και από πού;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό είναι μία υπόθεση της οποίας μπορώ να κάνω μόνον, διότι οι μαρτυρίες οι οποίες υπάρχουν, προέρχονται πραγματικώς από τον κύριο Ιωαννίδη. Ο κύριος Ιωαννίδης κατέθεσε ότι είπε ότι «Μας προδώσατε» στον Σίσκο;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Καλώς, αυτά λέτε. Πείτε μας το εξής –και εδώ πρέπει να έχετε άποψη– είναι δυνατόν μια στρατιωτική χούντα, η οποία είχε την πλήρη στήριξη, αν όχι την κάλυψη και την υποστήριξη ή εν πάση περιπτώσει του ΝΑΤΟ, των Αμερικανών, της CIA και λοιπά –αυτά είναι γνωστά και δεδομένα– είναι δυνατόν να επιχειρήσουν μία τέτοια πράξη χωρίς να ρωτήσουν, να πάρουν κάποια έγκριση, κάποιο πράσινο φως; Είναι δυνατόν να το απετόλμησαν μόνοι τους;

ΜΑΡΤΥΣ: Χωρίς να αποκλείσω ότι έτσι είναι, μπορώ επίσης να μην αποκλείσω ότι «Εφόσον έχουμε την εμπιστοσύνη αυτών

των ανθρώπων, εμείς θα κάνουμε την κουτουράδα μας και θα τη δεχτούνε».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Καλώς. Αυτή είναι η απάντησή σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είναι απάντηση. Είναι πώς να σας το πω...;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Πιθανολογείτε ότι μπορεί να είναι και έτσι.

ΜΑΡΤΥΣ: Πιθανόν να είναι έτσι. Δεν υποστηρίζω ούτε τη μία, ούτε την άλλη άποψη.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Δεύτερον, ο κύριος Καραμανλής, όπως μας είπατε, στις 9 Αυγούστου, δηλαδή πριν από τον «ΑΤΤΙΛΑ II» πέντε μέρες, είπε να πείτε στον Μακάριο να μη γυρίσει νωρίς στην Κύπρο λόγω της κρισιμότητας της κατάστασης και διότι μπορούσαν να γίνουν διάφορα πράγματα εκεί. Η ερώτησή μου είναι η εξής: Εάν ο Μακάριος στις 9 ή 10 Αυγούστου είχε γυρίσει στην Κύπρο και είχε αναλάβει την εξουσία, η Κύπρος ως κράτος συνολικά –να μη πω τα επί μέρους– θα ήταν ισχυρότερη ή πιο αδύναμη; Την απάντησή σας θέλω.

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι θα είχε δημιουργήσει μία έκρυθμο κατάσταση μέσα στην Κύπρο, διότι στις 9 Αυγούστου ακόμα υπήρχαν κατάλοιπα της ΕΟΚΑ Β' και κατάλοιπα της Εθνοφρουράς, υπήρχαν ακόμα αξιωματικοί οι οποίοι ήσαν κινηματίες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Πιστεύετε ότι θα ήταν χειρότερα;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα ήταν χειρότερα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Εγώ σας ρωτώ το εξής: Ήταν καλύτερα, δηλαδή, ότι εκεί αλώνιζε η ΕΟΚΑ Β', οι πραξικοπηματίες και όλοι αυτοί ασύδοτοι; Ή θα ήταν καλύτερα να πάει ο Μακάριος –κάνω τη διευκρινιστική αυτή ερώτηση– οπότε να μπει κάτω από κάποιο έλεγχο η κατάσταση;

ΜΑΡΤΥΣ: Φοβούμαι ότι δεν θα μπορούσε να ελέγξει την κατάσταση και ότι επίσης θα υπήρχε ακόμα φόβος για τη ζωή του.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Μία ακόμη ερώτηση συναφής. Εάν η κυβέρνηση της Αθήνας, η τότε κυβέρνηση –νομίζω– Καραμανλή, κατά τη διάρκεια εκκευρίας, είχε

αντικαταστήσει την στρατιωτική ηγεσία, είχε πάρει τους πραξικοπηματίες μέσα σε δυο μέρες, είχε βάλει νέα στρατιωτική ηγεσία και είχε φέρει και τον Μακάριο, μήπως θα μπορούσε να είχε προλάβει τα δεινά του «ΑΤΤΙΛΑ II»;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα σας απαντήσω κάπως πλάγια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Θα μου επιτρέψετε με λίγα λόγια, όμως.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Καραμανλής είχε την καλοσύνη, όταν με απέπεμψε ο κύριος Μαύρος από Γενικό Γραμματέα για λόγους προσωπικούς –αυτό δεν ενδιαφέρει την Επιτροπή– με κάλεσε να γίνω διευθυντής του Πολιτικού του Γραφείου. Δυο μέρες μετά ο Σόλων Γκίκας, τότε υπουργός Εσωτερικών, μου έστειλε με έναν ενωμοτάρχη της Χωροφυλακής ένα πιστόλι. Την επόμενη τον ερώτησα «Γιατί μου στείλατε το πιστόλι;» Μου λέει «Άκουσε, παιδί μου, δεν ξέρουμε ακόμα ποιος θα πιάσει ποιον».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Καλώς, κύριε μάρτυς. Κατάλαβα. Δεν χρειάζεται τίποτα άλλο. Θέλω να ολοκληρώσω τις ερωτήσεις μου. Το σενάριο για την διχοτόμηση της Κύπρου τότε το ακούσατε για πρώτη φορά και ποίο σενάριο ήταν αυτό; Πότε πρωτοδιατυπώθηκε το σενάριο της διχοτόμησης; Ότι να πάμε για διχοτόμηση το έθεσαν οι Τούρκοι, το έθεσε το ΝΑΤΟ, το έθεσαν οι Αμερικανοί, το έθεσε η ελληνική κυβέρνηση; Ποιος και πότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Το 1955 ένα τουρκικό περιοδικό, έγραψε, ότι η μόνη λύσις είναι η διχοτόμησης. Και επίσης το 1955 ένας βουλευτής της συμπολιτεύσεως τότε, του Ήντεν, έγραψε ένα γράμμα στους «Times», εις το οποίο έλεγε ότι η μόνη λύσις είναι η διχοτόμησης. Και έκανε και δύο ερωτήσεις, όχι επερωτήσεις, στην κυβέρνηση –τα γράφω άλλωστε, ο κύριος Κάππος θα τα έχει διαβάσει στο βιβλίο μου–, για να ακούσει ότι δεν πρόκειται να γίνει διχοτόμησης της Κύπρου, για τον απλουστάτο λόγο ότι η Κύπρος θα παραμείνει Αποικία του Στέμματος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Μάλιστα. Έκ-

τοτε, όμως, κύριε μάρτυς, όπως ξέρετε, το σενάριο αυτό δουλεύτηκε πάρα πολύ. Και δεν ακούστηκε για πρώτη, λοιπόν, φορά το 1964 ή το 1967 ή το 1970. Είναι υπόθεση που ξεκίνησε, όπως λέτε, από το 1955.

ΜΑΡΤΥΣ: Πολύ παλιότερα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Έχει σημασία αυτό με βάση αυτά που είπατε νωρίτερα. Κύριε μάρτυς, σας λέγω ότι είμαι στρατιωτικός και θα ήθελα εδώ να σας αναφέρω κάτι περί της Τουρκικής Αεροπορίας και της δυνατότητας που έχει στην Κύπρο, και θα ήθελα μια ολιγόλογη απάντησή σας. Είπατε ότι η Τουρκική Αεροπορία μπορούσε να ισοπεδώσει τις πόλεις και εν πάση περιπτώσει ολόκληρη την Κύπρο. Να σας θυμίσω, όμως, ότι κατά τη διάρκεια του «ΑΤΤΙΛΑ Ι» και «ΙΙ» οι Τούρκοι είχαν κάπου 22 αεροπλάνα απώλειες. Και είχαν αυτές τις απώλειες, ενώ σχεδόν από κάτω η αντιαεροπορική άμυνα δεν λειτούργησε. Δεν ήταν καθόλου σοβαρή, θα έλεγα ότι ήταν αστεία η αντιαεροπορική προστασία του νησιού. Και με αυτή την αστεία αντιαεροπορική προστασία, για λογαριασμό της Κύπρου, οι Τούρκοι είχαν 22 αεροπλάνα απώλειες. Εάν συνέβαινε να είναι λίγο πιο σοβαροί και επιχειρούσαν αυτή την επίθεση οι Τούρκοι και σωνόταν μάλιστα το νησί, είναι πιθανόν, είναι σχεδόν βέβαιον ότι οι απώλειές τους θα περνούσαν τα 50 αεροπλάνα και ίσως θα φθάνανε τα 80 και τα 100. Μπορείτε να μας πείτε το εξής: Εάν οι Τούρκοι εκεί είχαν, ας πούμε, 70 αεροπλάνα απώλειες, ελικόπτερα και λοιπά και είχαν την κύρια προσπάθειά τους κατά εκεί και – δεδομένου ότι η Ελληνική Αεροπορία σχεδόν πάντοτε ήταν σε ίση μοίρα, ή και καλύτερη από την Τουρκική Αεροπορία– οι Τούρκοι δεν θα έπρεπε να υπολογίζουν ότι μία επίθεση της Ελληνικής Αεροπορίας από εδώ κατευθείαν στην Τουρκία θα μπορούσε να τους ισοπεδώσει; Πώς, λοιπόν, παρουσιάζετε εδώ και γιατί –να μας πείτε το γιατί– την Τουρκική Αεροπορία ως παντοδύναμη, έχουσα το μονοπώλιο εκεί, χωρίς να εκτιμάτε ότι αυτός ο προσανατο-

λισμός της προς την Κύπρο θα της αποδυναμώνει τόσο πολύ τα πλευρά της, ώστε να καταστραφεί η ίδια η Τουρκία; Για πέστε μας, πώς το βλέπετε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Δηλαδή λέτε ότι θα βομβαρδίζαμε την Σμύρνη;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Όπου είχαν αεροπλάνα, όπου είχαν αεροδρόμια.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό εννοείτε;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Είναι ένα πιθανό. Με μανιακούς τον Ιωαννίδη και τους άλλους μπορούσε να γίνει.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω. Μπορεί να έχω το ελάττωμα να μην υποτιμώ τον εχθρό. Αλλά νομίζω ότι μία από τις αρχές του στρατιωτικού είναι να μην υποτιμά τον εχθρό. Και εμείς έχουμε δυστυχώς την τάση να λέμε ότι...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Με συγχωρείτε, κύριε μάρτυς, αλλά δεν μου απαντάτε. Εγώ σας είπα: 70 αεροπλάνα απώλειες των Τούρκων κάτω, μείωση της δυνατότητας γενικά της τουρκικής αεροπορίας, λάθος προσανατολισμός και δυνατότητα επομένως δική μας να τους κτυπήσουμε από πίσω. Αυτό είναι ενδεχόμενο, στρατιωτικά απόλυτα σωστό. Γιατί το αποκλείετε και γιατί να μη το σκεφτούν οι Τούρκοι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το αποκλείω.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Καλώς, κύριε μάρτυς. Για πέστε μου: Αφού είπατε ότι δεν έπρεπε να πάει η Μεραρχία κάτω και αφού πιθανώς η Μεραρχία δεν θα εμπόδιζε μια τουρκική απόβαση ούτως ή άλλως, τότε γιατί οι Τούρκοι έθεσαν στην Κεσσάνη, ντε και καλά, να φύγει η Μεραρχία από την Κύπρο; Γιατί τόσο πολύ επέμεναν να φύγει –που για μας είναι ουσιαστικά αφοπλισμός της Κύπρου– για να διευκολυνθεί κάποια στιγμή η απόβαση, η κατάληψη και η διχοτόμηση; Πώς, λοιπόν, συμβιβάζεται αυτό που λέμε εμείς, μ' αυτό που λέτε εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Μα, συμβιβάζεται απολύτως, κύριε βουλευτά. Διότι εδώ η Τουρκία ήθελε να έχει τη δυνατότητα αποβάσεως με τις μικρότερες δυνατές απώλειες. Όσο ήταν πιο

αδύνατη η Κύπρος, τόσο καλύτερο για την Τουρκία.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Δηλαδή λέτε ότι, παρόλο ότι θα ήταν η Μεραρχία εκεί, πάλι θα κάνανε απόβαση.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό το οποίο λέω είναι ότι θα είχε υποστεί πολύ μεγαλύτερες απώλειες, αλλά θα είχε καταστρέψει την Κύπρο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Κύριε μάρτυς, πρέπει να σας πω ότι εδώ έχουν παρελάσει πάρα πολλοί στρατιωτικοί όλων των χρωμάτων. Και όλοι, μηδενός εξαιρουμένου, υποστηρίζουν ότι αν η Μεραρχία ήταν κάτω, οι Τούρκοι όχι δεν θα έκαναν την απόβαση, αλλά δεν θα τολμούσαν να το σκεφθούν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κατ' αρχήν αυτό το έθεσα εγώ, ότι παρήλασαν και μας τα είπαν. Σας παρακαλώ, αν θέλετε τελειώστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι ζήτημα εκτιμήσεως αυτό, κύριε Βουλευτά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Μία ερώτηση ακόμα και τελειώνω. Εδώ ένας άλλος μάρτυρας κατέθεσε ότι συνελήφθη ένας τούρκος ταγματάρχης και στην ανάκριση κατέθεσε το εξής περιστατικό: Τον ρώτησαν «Τι αντιαεροπορικά έχει η μονάδα σου;» και είπε ότι «Δεν έχει αντιαεροπορικά». Και του είπαν «Πώς είναι δυνατόν μια επιλαρχία να μην έχει αντιαεροπορικά; Δεν χρειάζεται αντιαεροπορική προστασία;» Και αυτός απάντησε «Γνωρίζαμε, μας είχε διαβεβαιώσει η ηγεσία μας», δηλαδή η τουρκική ηγεσία, «ότι δεν επρόκειτο να έρθουν στην Κύπρο ελληνικά αεροπλάνα και για αυτό δεν χρειαζόμαστε τα αντιαεροπορικά». Πώς το εκτιμάτε αυτό εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Το εκτιμώ ως μία τουρκική εκτίμηση ότι, εφόσον ήξεραν ότι απέχει η Κρήτη από την Κύπρο περί τα 300 μίλια νομίζω, η Ελληνική Αεροπορία δεν θα μπορούσε να προβάλλει σοβαρή αντίσταση στην Κύπρο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Δηλαδή, μας λέτε ότι αυτό ήταν εκτίμηση των Τούρκων και όχι γνώση, πληροφορία ότι δεν θα πάνε αεροπλάνα.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Και κάτι για το 1964 και τελειώνω. Εγώ υπηρέτησα αμέσως μετά το 1964 δυο χρόνια στην Κύπρο και έχω βεβαιωθεί για το εξής πράγμα: Ο Τζόνσον έδωσε πράγματι εντολή να παρεμβληθεί ο 6ος Αμερικανικός Στόλος ανάμεσα σε Τουρκία και Ελλάδα, αλλά, σύμφωνα με τα στοιχεία που συγκεντρώσαμε και την εκτίμηση που έχουμε κάνει, ήταν όχι για να εμποδίσει τους Τούρκους να κάνουν απόβαση, γιατί δεν ήταν καθόλου έτοιμη η Τουρκία να κάνει κάτι τέτοιο τότε...

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ήταν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Επομένως, πώς υποστηρίζετε ότι ο Τζόνσον πήγε να σταματήσει τους Τούρκους; Θα σας πω εγώ, κύριε μάρτυς, τι έκανε και στη συνέχεια θα μου πείτε αν και εσείς συμφωνείτε. Με τις επιχειρήσεις στην περιοχή της Μανσούρας, παρά την τέλεια ασυναρτησία θα έλεγα, δηλαδή την μη καλή οργάνωση από πλευράς ελληνικής, τις τελευταίες ώρες οι Τούρκοι περιορίστηκαν στα Κόκκινα και στο Λιμνίτη, δυο παραλιακά χωριά, και μετά από μια-δυο ώρες θα είχαν πέσει στη θάλασσα και θα είχε καταληφθεί ολόκληρη η Κύπρος και θα είχαν μόνο το μηδέν κόμμα κάτι ή το ένα τοις εκατό του νησιού οι Τούρκοι. Ο Τζόνσον λοιπόν, σύμφωνα με τα δικά μας στοιχεία, ζήτησε να διακοπούν οι επιχειρήσεις για να διασώσει τα υπολείμματα των Τούρκων, αυτό το δύο τοις εκατό, γιατί, αν και αυτά τα δυο σημεία έπεφταν, τότε η Κύπρος θα ήταν ουσιαστικά σε ποσοστό ενενήντα εννέα κόμμα κάτι υπό τον απόλυτο έλεγχο των Ελλήνων. Συμφωνείτε με αυτά που σας λέω;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν γνωρίζω αν ο Τζόνσον έδωσε την εντολή.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Μα το έχουν ανακοινώσει οι πάντες, ότι ο Τζόνσον έβαλε τον 6ο Στόλο εκεί τάχα για να σταματήσουν οι επιχειρήσεις και να μην επέμβουν οι Τούρκοι, ενώ όπως είπατε, οι Τούρκοι δεν είχαν καμιά δυνατότητα για απόβαση.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είχαν. Εκείνο όμως το οποίο είναι βέβαιο, είναι ότι ένα τουρκικό αντιτορπιλικό πήγε και ανεφοδίασε τα Κόκκινα και τον Πωμό. Φοβήθηκαν τότε και ο Γρίβας και ο στρατηγός, που δεν θυμάμαι πώς τον λένε, ότι το τουρκικό αντιτορπιλικό επρόκειτο να αποβιβάσει οπλίτες, και ησύχασαν μόνο όταν είδαν ότι επρόκειτο να πάρει μόνο μερικούς τραυματίες και να εκφορτώσει μερικά από τα πολεμοφόδια, που είχε φέρει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Περάκη να λάβει τον λόγο, με την ίδια πάντοτε παράκληση.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε Βλάχο, θα προσπαθήσω να αποφύγω τις ερωτήσεις, γιατί έχω διαπιστώσει πόση άνεση έχετε στην αφήγησή σας και πόσο αστείρευτη πηγή γνώσεων σε αυτό το θέμα είσθε. Θα προσπαθήσω να δώσω μερικές ταμπέλες περιμένοντας από σας να μας πείτε ό,τι έχετε πάνω σε αυτά τα πράγματα. Οι ταμπέλες μου, που έχουν σχέση με το Κυπριακό Ζήτημα και την περίοδο αυτή που εξετάζουμε, είναι: Υπουργείο Εξωτερικών ΗΠΑ, Υπουργείο Εξωτερικών Αγγλίας, μυστικές υπηρεσίες CIA και ΚΥΠ, Κίσινγκερ, Σίσκο, Τάσκα. Αυτές, κύριε Πρέσβη, είναι οι ταμπέλες που δίνω. Και επαναλαμβάνω με την άνεση που έχετε στο λόγο και με τα πολλά στοιχεία, λόγω της ιδιότητας αλλά και λόγω της μεταγενέστερης ενασχόλησής σας με το πρόβλημα που πρέπει να έχετε, να μας δώσετε, θα παρακαλούσα να μας δώσετε τις γνώσεις σας πάνω σε αυτό το πράγμα.

ΜΑΡΤΥΣ: Σε ποιο συγκεκριμένα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Είπα: Υπουργείο Εξωτερικών. Και για να γίνω σαφέστερος λέγω ότι η κατάθεσή σας έμεινε πολύ κοντά στο γραφείο σας. Φύγαμε και κάπου πιο έξω. Εδώ δεν μας ενδιαφέρει μόνο αυτό. Τα ζητήματα που έχετε καταθέσει είναι πολύ σοβαρά, αλλά πρέπει να σας πω, λίγο – πολύ γνωστά στην Επιτροπή μας. Θα επαναλάβω: Τι ρόλο μπορεί να έπαιξε το Υπουργείο Εξωτερικών της Αμερικής, της Αγγλίας, η CIA, η ΚΥΠ η δική μας, ο Κίσινγκερ,

ο Σίσκο, ο Τάσκα; Μάλιστα, σας θυμίζω ότι κάπου σημείωσα ότι είπατε πως στην Αμερική ήταν δύο κέντρα αποφάσεων. Δεν το επεξηγήσατε, μάλιστα, αυτό το πράγμα. Κάπου το είπατε, προφανώς υπονοώντας το Υπουργείο Εξωτερικών και τυχόν στρατιωτικές ή μυστικές υπηρεσίες. Πάνω, λοιπόν, σε αυτές τις ταμπέλες τι έχετε να μας πείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όσον αφορά στο Υπουργείο Εξωτερικών της Αμερικής, θα σας αναφέρω δύο πράγματα: Πρώτον, μετά τον «ΑΤΤΙΛΑ Ι» ήρθε εδώ ένας από τους Υφυπουργούς του Υπουργείου Εξωτερικών της Αμερικής, ονόματι Χάρτμαν, για να επιφέρει κάποια χαλάρωση μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων και να επιτύχει ένα είδος παύσεως πυρός. Συνάντησα τον κύριο Χάρτμαν με τον κύριο Τάσκα και συζητήσαμε μακρότατα ένα απόγευμα, και την επομένη το πρωί μου είπε ότι θα ήθελε να προγευματίσει μαζί μου για να συζητήσουμε μεταξύ μας. Κατάλαβα ότι δεν ήθελε να είναι και ο Τάσκα μπροστά. Και σε αυτή την συνομιλία του είπα, ότι «Εκείνο που έχετε να κάνετε είναι να μετακινήσετε την ναυαρχίδα σας, το «Enterprize», που βρισκόταν τότε στον κόλπο της Νεαπόλεως». Εκείνος μου απάντησε ότι «Τίποτα δεν είναι πιο μακριά από την σκέψη μας από αυτό που μου λέτε». Δηλαδή, ότι το Υπουργείο των Εξωτερικών των ΗΠΑ ήταν αντίθετο προς την επέμβαση της Αμερικής για να δημιουργήσει ένα παραπέτασμα μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Όσο αφορά στην αγγλική κυβέρνηση: Η αγγλική κυβέρνηση και σήμερα κατηγορείται, γιατί ως εγγυήτρια δύναμη δεν επενέβη. Όταν άρχισε ο «ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ», δηλαδή στις 14 Αυγούστου, ο πρέσβης της Γαλλίας, η οποία προήδρευε τότε στην ΕΟΚ, με ξύπνησε και ήρθε σπίτι μου στις 5.00' το πρωί και με παρακάλεσε να διαβιβάσω στον κύριο Καραμανλή την θερμή σύσταση της ΕΟΚ για «Αυτοσυγκράτηση». Δηλαδή, να μην κάνουμε και εμείς καμία επίθεση εναντίον της Τουρκίας. Εκείνη τη στιγμή εγώ βεβαίως δεν τηλεφώνησα στον

κύριο Καραμανλή αλλά πήγα στο γραφείο μου. Από εκεί τηλεφώνησα στον κύριο Καραμανλή, ο οποίος φυσικά οργίσθηκε με αυτή την σύσταση, διότι η σύσταση έπρεπε να γίνει κυρίως προς την Τουρκία την επιτιθέμενη και όχι προς την Ελλάδα την αμυνόμενη. Λίγο μετά ο πρέσβης της Αγγλίας, ο κύριος Ρόμπενς νομίζω – λυπούμαι για την μνήμη μου – ο οποίος επρόκειτο να φύγει, αλλά τον κράτησαν εδώ γιατί είχαν αρχίσει τα γεγονότα της Κύπρου, είχε κάνει τις αποχαιρετιστήριες επισκέψεις του, ήρθε να με δει στο γραφείο μου, όπου μου είπε ότι αυτό που κάνουν οι Τούρκοι είναι εξωφρενικό, διότι ο κύριος Κάλλαχαν τους είχε προειδοποιήσει ότι θα έχει σοβαρότατες συνέπειες η επέκταση της εισβολής. Και τότε του είπα ότι «Εκείνο το οποίο μπορείτε να κάνετε, τουλάχιστον, είναι να δημιουργήσετε μία ζώνη προστασίας με τα τεθωρακισμένα σας, τα οποία έχετε στις βάσεις της Δεκελείας, για να σώσετε την Αμμόχωστο». Και κτυπάει το χέρι του αυτός και μου λέει «Είναι πολύ καλή ιδέα, θα την τηλεγραφήσω στο Λονδίνο». Και μετά από 3 ώρες μου τηλεφώνησε και μου είπε «Nothing done», το οποίο σημαίνει «τίποτα δεν μπορεί να γίνει». Προφανώς και ο κύριος Κάλλαχαν δεν ήθελε να εμπλέξει την Αγγλία στην κυπριακή υπόθεση. Αυτά όσον αφορά στα δύο Υπουργεία Εξωτερικών, για τα οποία με ρωτήσατε. Όσον αφορά στην C.I.A., ομολογώ ότι δεν έχω καμία απολύτως ιδέα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κίσινγκερ, Σίσκο, Τάσκα, που είναι τα ονόματα των ημερών στο επίμαχο αυτό σημείο λίγο πριν την εισβολή και μετά την εισβολή. Τι θα είχατε να μας πείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατά την γνώμη μου, ο Τάσκα ήταν ένας άνθρωπος μετρίου αναστήματος, όχι μόνο σωματικά, αλλά διανοητικά και ηθικά, ο οποίος δεν είχε το θάρρος να μιλάει στους στρατιωτικούς, όπως ίσως έπρεπε να μιλάει, και ο οποίος δεν είχε και πάρα πολύ στενή σχέση με τους Δυτικούς συναδέλφους του, οι οποίοι Δυτικοί συνά-

δελφοί του, τον θεωρούσαν σαν ένα άνθρωπο, όχι πολύ σοβαρό, ο οποίος έκανε ερασιτεχνικά την εργασία του. Για τον Σίσκο, ομολογώ, ότι δεν τον συνήνητησα, διότι είχα παραιτηθεί εν τω μεταξύ και εκείνη την εποχή, για να μην εκθέσω και τους άλλους συναδέλφους μου, δεν επήγαινα διόλου στο Υπουργείο Εξωτερικών, ούτε ανεμείχθη. Από τις 29 Ιουνίου, που υπέβαλα την παραίτησή μου, έως τις 23 Ιουλίου το βράδυ δεν ανεμείχθη ούτε πήγαινα καν στο Υπουργείο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Σε ό,τι αφορά την ειδοποίηση του Κίσινγκερ στον Τάσκα, ή μάλλον – μέσω Τάσκα προφανώς – προς τον Μακάριο ότι κάτι πρόκειται να γίνει, πριν από ένα μήνα περίπου, όπως καταθέσατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Σχεδόν, ίσως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τι ερμηνεία δίνετε σε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Φαίνεται ότι είχαν πληροφορίες οι αμερικανικές υπηρεσίες ότι κάτι ετοιμάζεται εναντίον του Μακαρίου. Άλλωστε και στη συνάντηση του Κίσινγκερ με τον τότε Πρόεδρο της Δημοκρατίας, τον κύριο Κωνσταντίνο Τσάτσο, στην Καζαμπλάνκα κατά το διάστημα μιας συνδιασκέψεως, η οποία γίνεται κάθε χρόνο εκεί, τον ρώτησε: «Γιατί με μισούν τόσο πολύ στην Ελλάδα»;». Και τότε ο Τσάτσο του είπε: «Μα, απλούστατα, γιατί δεν εμποδίσατε τον «ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ». Τον «ΑΤΤΙΛΑ Ι» ίσως δεν μπορούσατε, τον «ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ» γιατί δεν τον εμποδίσατε». Και μάλλον κακόπιστος, νομίζω, η απάντηση του Κίσινγκερ ήταν ότι «Εκείνη την στιγμή δεν είχα Πρόεδρο». Θυμάσθε ότι εκείνη την εποχή ήταν το «Γουώτερ-Γκκείτ» του Νίξον, και λοιπά. Δεν είχε Πρόεδρο, είχε Αντιπρόεδρο όμως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, ύστερα απ' όλα αυτά, ένα τελευταίο ερώτημα, χωρίς να επιχειρήσω να ανατρέψω την πρώτη σας θέση, αλλά να σας εκφράσω εγώ τον προβληματισμό μου, μήπως και εσείς τον έχετε. Χαρακτηρίσατε τους στρατιωτικούς όπως τους χαρακτηρίσατε. Εγώ δεν έχω ιδιαίτερη αγάπη προς αυτούς τους

ανθρώπους της εποχής εκείνης, αλλά θα μου επιτρέψετε να πω ότι δεν παρα-υποεκτιμώ εγώ τόσο την διανοητική τους κατάσταση, ώστε από μόνοι τους να ανοίξουν τους «Ασκούς του Αιόλου» και να πουν ότι όλα θα πάνε καλά. Θα μου επιτρέψετε να έχω μία κάποια μικρή αμφιβολία. Και εδώ θα ήθελα, σε συνάρτηση με όλα αυτά μάλλον, να σταθούμε στον Κίσινγκερ, ο οποίος για να θυμίσω πρωτοεγνώριζε ότι θα πέσει η χούντα στην Ελλάδα. Και τώρα εσείς βεβαιώνετε –ίσως δεν είναι η πρώτη φορά που λέγεται αυτό– ότι ήξερε ότι θα κυνηγήσουν, εν πάση περιπτώσει, τον Μακάριο. Με όλα αυτά τα δεδομένα σεις εμμένετε στην άποψή σας ότι οι εδώ κρατούντες – όποιοι ήταν– επίστευαν τόσο αφελώς, δεν είχαν κουβεντιάσει με αυτούς; Τι έχετε σε αυτό να πείτε;

MARTYΣ: Θα σας απαντήσω ότι πάντοτε υπάρχει και ένα περιθώριο αμφιβολίας. Εφ' όσον δεν είμαστε σε θέση και δεν έχουμε πρόσβαση σε μυστικά αρχεία ξένων δυνάμεων, πολλές φορές μόνον υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε, πιθανολογώντας περισσότερο τη μία από την άλλη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ευχαριστώ, κύριε μάρτυς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Πρόεσβη, σας παρακαλώ για το εξής: Αν έχει τόση σημασία η απασχόληση, την οποία, όπως μας είπατε στην αρχή, έχετε στις 2.00' η ώρα και επειδή μέχρι τις 2.00' δεν μπορούμε να τελειώσουμε, θα πρέπει να διακόψουμε τώρα και να σας επιβαρύνουμε με το να έλθετε άλλη μέρα για να συνεχίσετε την κατάθεσή σας. Γιατί είναι εγγεγραμμένοι να σας ρωτήσουν άλλοι επτά συνάδελφοι και ενδεχομένως να εγγραφούν και άλλοι. Αν πάλι καταλαβαίνετε ότι είναι κατά κάποιο τρόπο επουσιώδης η απασχόληση, την οποία μας επικαλεσθήκατε, τότε να συνεχίσουμε. Εξαρτάται δηλαδή από σας, αν θα συνεχίσουμε ή όχι.

MARTYΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα παρακαλούσα όποια μέρα της εβδομάδος θέλετε, πλην της Πέμπτης, όπου υπάρχει Ακαδημία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Της προσεχούς εβδομάδος;

MARTYΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μετά έχετε πει ότι θα φύγετε για το εξωτερικό.

MARTYΣ: Στις 20 Νοεμβρίου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μέχρι τις 20 Νοεμβρίου μπορούμε, όποτε νομίζουμε, να σας καλέσουμε;

MARTYΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και μάλιστα να σας καλέσουμε τηλεφωνικώς, χωρίς να σας στείλουμε κλήση, γιατί η κλήση θέλει και προθεσμίες. Είμαστε σύμφωνοι;

MARTYΣ: Βεβαίως, απολύτως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ευχαριστούμε. Προς το παρόν διακόπτουμε την εξέταση του μάρτυρος για άλλη μέρα, που θα καθορίσουμε εν τω μεταξύ.

MARTYΣ: Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να πάτε στο καλό.

(Στο σημείο αυτό εξέρχεται της Αιθούσης ο μάρτυς κ. Βλάχος).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον Γραμματέα της Επιτροπής να συνοδεύσει μέσα τον επόμενο μάρτυρα, κύριο Παπαδάκη.

(Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κ. Παπαδάκης).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριοι συνάδελφοι, έχουμε πάρει προηγουμένως, όταν απουσίαζαν οι συνάδελφοι της Νέας Δημοκρατίας, τα στοιχεία του μάρτυρος και ήδη αρχίζει η εξέτασή του. Παρακαλώ, κύριε μάρτυς, να μας πείτε ό,τι έχετε να μας πείτε επί του θέματος της Κυπριακής Τραγωδίας, όπως την έχετε αντιληφθεί από προσωπική αντίληψη ή από πληροφορίες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Να μας πει πρώτα που υπηρετούσε και λοιπά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα αρχίσετε φυσικά από το πότε υπηρετούσατε στην Κύπρο και λοιπά.

MARTYΣ: Υπηρετήσα στην Κύπρο επί τριετία, από το καλοκαίρι του 1971 μέχρι τον Μάιο του 1974. Τον πρώτο ενάμιση χρόνο ήμουν διοικητής της Ελληνικής Δυνάμεως Κύπρου (ΕΛΔΥΚ) και εν συνεχεία τοποθετήθηκα ως επιτελάρχης της Εθνικής Φρουράς. Είναι αλήθεια ότι έχω υπηρετήσει και κατά το παρελθόν, το 1961 με 1963 επί διετία, με τη συγκρότηση της Ελληνικής Δυνάμεως Κύπρου. Έχω, δηλαδή, υπηρετήσει στην Κύπρο επί πενταετία.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Τότε, τι Γραφείο είχατε;

MARTYΣ: Τότε ήμουν διοικητής τάγματος στην ΕΛΔΥΚ, Ελληνική Δύναμη Κύπρου. Εκείνο το οποίο αρχικά να σας πω είναι ότι ευχαριστώ την Επιτροπή, η οποία με κάλεσε να καταθέσω, γιατί, κατά καιρούς, έχουν γραφεί πολλά και όχι τόσο ευνοϊκά για μένα, στα οποία δεν είχα την ευχέρεια να αντιδράσω. Ίσως από συναισθηματικούς λόγους πολλοί επεδίωξαν να συνδέσουν τη στάση μου με άλλες σχέσεις και με άλλες πράξεις. Δηλώ, εν ονόματι του όρκου τον οποίο πήρα και της ιστορίας μου, η οποία δεν διακρίνεται, το λιγότερο, για δειλία –έχω τιμηθεί πεντάκις με χρυσά αριστεία ανδρείας, έχω προαχθεί επ' ανδραγαθία, έχω πολεμήσει σε όλους τους πολέμους από το 1940 και εντεύθεν– ότι θεωρώ τον εαυτό μου προσβεβλημένο, όταν οιοσδήποτε θελήσει να πει το ελάχιστο για το θάρρος μου. Στα άλλα επιτρέπω οιοδήποτε να με σχολιάσει. Θα ήθελα, λοιπόν, να πω ότι κατά τη διάρκεια που υπηρετήσα στην Κύπρο, εξετέλεσα το καθήκον μου πιστώ και πάντοτε σύμφωνα με τις διαταγές των κυβερνήσεων και των προϊσταμένων μου. Ουδέποτε, από της θέσεως την οποία είχα στην ΕΛΔΥΚ ή και στην Εθνική Φρουρά, ανεμίχθην στα εσωτερικά ζητήματα των Κυπρίων. Κατά καιρούς εγράφησαν πολλά. Όταν πρωτοπήγα στην Κύπρο για δεύτερη φορά, εγράφετο στις εφημερίδες ότι ο Γρίβας, ο οποίος τότε είχε πάει εκεί, εκρύπτετο υπό την προστασία μου στην ΕΛΔΥΚ. Όσοι ησχολούντο από

σας με το Κυπριακό, ίσως να το είχαν προσέξει. Ότι εγώ δηλαδή, ως διοικητής της ΕΛΔΥΚ, εντεταλμένος μιας ελληνικής κυβερνήσεως, είχα κατέλθει στο σημείο να συνομωτώ και να κρύβω χωρίς εντολές. Βέβαια, εκ των υστέρων, απεδείχθη ότι αυτό δεν ήταν σωστό. Αλλά σας το θέτω, για να γίνει γνωστό, πως πολλές φορές δημιουργούνται εντυπώσεις από θέματα για τα οποία δεν ευθύνομαι εγώ. Ίσως και από άλλες τέτοιες πληροφορίες ανεύθυνες να εδημιουργήθη η εντύπωση ότι ο Παπαδάκης εκυβερνούσε την Κύπρο. Ουδέν ψευδέστερο. Κατά τη διάρκεια που υπηρετήσα στην Κύπρο, ως διοικητής της ΕΛΔΥΚ, εξετέλεσα τις διαταγές τις οποίες έπαιρνα από το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων. Κατά τη διάρκεια που ήμουν επιτελάρχης, ο κύριος προϊστάμενός μου ήταν ο κύριος Ντενίσης με τον οποίο ουδέποτε, μα ουδέποτε ήλθα σε καμία σύγκρουση. Βεβαίως, ως επιτελάρχης είχα την υποχρέωση να εισηγούμαι σε θέματα υπηρεσιακά εκείνα τα οποία ενόμιζα εγώ ότι ήσαν σωστά. Δεν ξέρω, ασφαλώς θα σας έχουν πει και οι άλλοι ότι η Εθνική Φρουρά ήταν μία δύναμη αρκετά ισχυρή. Μετά την αναχώρηση της Μεραρχίας εξεπαίδευσε 40.000 περίπου έλληνες Κυπρίους, οι οποίοι φορούσαν το ελληνικό εθνόσημο, έδιναν όρκο στην Ελλάδα, τον ελληνικό όρκο, φορούσαν την ελληνική στολή...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ποιο ήταν το εθνόσημο;

MARTYΣ: Του Βασιλέως τότε.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μετά;

MARTYΣ: Και πρωτύτερα. Δεν ομιλώ για το 1967. Ομιλώ και προηγουμένως. Ήτο θέμα κυβερνήσεως. Και προ του 1967 εκυμάτιζε η ελληνική σημαία και ανεκρούετο ο εθνικός ύμνος. Παρεμπιπτόντως μπορεί να πει κανείς ότι υπήγετο η Εθνική Φρουρά εις το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων. Η κυπριακή κυβέρνηση δεν είχε διεκδικήσει δι' αυτήν κανένα δικαίωμα τοποθετήσεων, διοικήσεων ή εκπονήσεως σχεδίων. Όλα αυτά υπήγοντο στο ΑΕΔ. Πράγματι η κυ-

πριακή κυβέρνηση διетήρη –κάνω μία ανά-
λυση πώς ήτο η Εθνική Φρουρά– μόνο τα
της διοικητικής μερίμνης. Και ήτο σωστό
αυτό, διότι έτσι οι έλληνες αξιωματικοί δεν
αναμείχθησαν σε οικονομικά ζητήματα για
τα οποία μπορούσαν να σχολιασθούν. Με
βάση, λοιπόν, αυτές τις διαρθρώσεις της
Εθνικής Φρουράς οι εκάστοτε διοικηταί
του ΓΕΕΦ εξετέλουν ορισμένες διαταγές,
για τας οποίας και εγώ τους εβοηθούσα.
Αρνούμαι κατηγορηματικώς εφ' όσον εγώ
τουλάχιστον το ξέρω – ότι υπήρχε σχέση
Εθνικής Φρουράς ή αξιωματικών της Εθνι-
κής Φρουράς προς την ΕΟΚΑ Β'. Ο Αρχιε-
πίσκοπος Μακάριος στην επιστολή του
προς το στρατηγό Γκιζίκη λέει πως μόνο
επιχείρημα της αποφάσεώς του να φύγουν
οι έλληνες αξιωματικοί από την Κύπρο,
ήταν ότι οι αξιωματικοί συνεργάζονται με
την ΕΟΚΑ Β', ότι έχουν μία αποσταθεροποι-
ητική πρωτοβουλία και ενισχύουν την ορ-
γάνωση για να ανατρέψουν τον Μακάριο.
Εγώ ουδέποτε αντελήφθην αυτό το πράγμα
και προκαλώ οιονδήποτε –στον όρκο μου
πάλι– ότι ουδεμία σχέση είχαμε με την
ΕΟΚΑ Β'. Γιατί λοιπόν αυτή η μήνις κατά
της Εθνικής Φρουράς; Είναι αλήθεια ότι
τριών ταγμάτων ο οπλισμός επιστρατευο-
μένων χάθηκε, τον λεηλάτησαν. Τα τάγμα-
τα αυτά διοικούνται από κύπριους
αξιωματικούς και είναι πιθανόν πράγματι
ο οπλισμός αυτός να διέρρευσε προς την
κατεύθυνση της ΕΟΚΑ Β'. Είναι, όμως, πι-
θανό να ήταν και προβοκάτσια. Γεγονός
είναι ότι και στην Πάφο, που χάθηκε ενός
τάγματος ο οπλισμός, και στην Αμμόχω-
στο, ουδεμία ανάμειξη έλληνας αξιωματι-
κού απεδείχθη στην ενέργεια αυτή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):
Μου επιτρέπετε, κύριε Παπαδάκη; Κατ'
αρχήν κάνετε μία ανάλυση πολύ ενδιαφέ-
ρουσα, αλλά δεν είναι σκοπός της Επιτρο-
πής να μάθει την ιστορία της ζωής σας. Το
θέμα είναι να μάθουμε τι έγινε εκεί. Και
τώρα βέβαια είπατε δύο πράγματα, τώρα
τελευταία, ότι εκεί έγιναν ορισμένες κλοπές
και ότι ουδείς αξιωματικός ήταν ανακατε-

μένος. Αυτό βέβαια ενδιαφέρει την επιτρο-
πή. Θα ήθελα να σας ρωτήσω όμως για
αυτές τις κλοπές των όπλων: Δεν ήταν ανα-
κατεμένοι αξιωματικοί του ΓΕΕΦ; Ποιοί κα-
τόρθωσαν και μπήκαν στο ΓΕΕΦ και
έκλεψαν αυτόν τον οπλισμό; Επί των ημε-
ρών σας ως επιτελάρχου έγινε η κλοπή
αυτή του οπλισμού;

ΜΑΡΤΥΣ: Η Πάφος είναι τελευταία. Εκείνο
που έχω να πω είναι ότι οι αρμοδιότητες του
επιτελάρχου δεν έχουν καμία σχέση με διοί-
κηση μονάδων. Επομένως αρμόδιος να
απαντήσει σε αυτό είναι ο κύριος Ντενίσης,
ο Αρχηγός της Εθνικής Φρουράς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μά-
λιστα. Είπατε εν συνεχεία ότι δεν βρέθηκε
κανένας ένοχος αξιωματικός έλληνας. Ποιος
έκανε την ανάκριση, κύριε Παπαδάκη;

ΜΑΡΤΥΣ: Μα, νομίζω ότι την έκανε η κυ-
πριακή αστυνομία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και
δεν βρήκε κανέναν αξιωματικό του ΓΕΕΦ
υπεύθυνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Ούτε έναν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):
Τότε η φύλαξη του ΓΕΕΦ ήταν τόσο αμελής
επί των ημερών σας ως επιτελάρχου και επί
των ημερών του κυρίου Ντενίση ως Αρχη-
γού; Στρατιωτικοί δεν είμαστε εμείς αλλά
περνάμε και, όταν βλέπουμε τον σκοπό
έξω, τρέμουμε που να πάρει ο κόρακας!
Είναι δυνατόν να πούμε ότι μπήκαν μέσα
και έκλεψαν άγνωστοι άνθρωποι;

ΜΑΡΤΥΣ: Να γίνει μία διευκρίνιση. Αν είπα
για τα όπλα αυτά, αφορούν επιστρατευό-
μενες μονάδες, οι οποίες είχαν αποθήκες
όπλων, και όχι μονάδες ενεργούς, οι οποίες
να εφυλάσσοντο. Ήταν αποθήκες.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):
Αποθήκες όπλων. Σε αυτές τις αποθήκες
δεν υπάρχουν σκοποί;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως υπήρχαν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και
δεν υπάρχουν διαχειριστές των όπλων;

ΜΑΡΤΥΣ: Ακριβώς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):
Υπάρχουν και διαχειριστές στις αποθήκες

και αποθηκάριοι και φύλακες. Πώς, λοιπόν, μπήκαν άλλοι άνθρωποι άσχετοι και έκλεψαν οπλισμό ανήκοντα στο ΓΕΕΦ;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως είναι ένα πρόβλημα το οποίο τότε, όπως ενθυμούμαι –έχουν περάσει και πολλά χρόνια– ελύθη με την άποψη ότι ήταν αυτοί οι αξιωματικοί οι κύπριοι, οι οποίοι ήταν διασυνδεδεμένοι με την ΕΟΚΑ Β'.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Α, οι κύπριοι αξιωματικοί.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ μίλησα για έλληνες αξιωματικούς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σεις μιλάτε βέβαια για τους έλληνες αξιωματικούς.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ωραία. Οι κύπριοι, λοιπόν, αξιωματικοί ήταν συνδεδεμένοι με την ΕΟΚΑ Β'. Και ανήκαν στη δύναμη του ΓΕΕΦ;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι του ΓΕΕΦ, των μονάδων του ΓΕΕΦ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βρέθηκε κανένας από αυτούς ένοχος; Τους Ελληνοκύπριους εννοώ, αφήνω τους έλληνες αξιωματικούς.

ΜΑΡΤΥΣ: Για να είμαι ακριβής δεν ενθυμούμαι, αλλά νομίζω ότι αυτοί οι οποίοι είχαν...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι μωρήθηκε κανένας από αυτούς;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, αυτοί οι οποίοι ήταν υπεύθυνοι, εξαφανίσθηκαν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εξαφανίσθηκαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Βέβαια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κυνηγήθηκαν για λιποταξία;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν εκινήθη η διαδικασία της λιποταξίας εναντίον των αξιωματικών, των Ελληνοκύπριων;

ΜΑΡΤΥΣ: Πρέπει να είχε κινηθεί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πέρασαν από κανένα στρατοδικείο; Δικάστηκαν; Τι έγινε;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω, ναι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Άρα, υπήρχαν πάντως από το ΓΕΕΦ άνθρωποι που δεν ανήκαν στους έλληνες αξιωματικούς, όπως λέτε σεις, αλλά αξιωματικοί που υπήγοντο υπό τας διαταγές του ΓΕΕΦ κι αυτοί μετείχον στις σκοπιές του οπλισμού. Έτσι λέτε. Ήταν Κύπριοι, εγώ το παραδέχομαι.

ΜΑΡΤΥΣ: Λέω, πιθανόν να μετείχαν, διότι είπα ότι πολύ πιθανόν να πρόκειται και περί προβοκάτσιας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ένα άλλο ερώτημα για να μπορούμε κατευθείαν στο θέμα, κύριε Παπαδάκη. Στις 3 Ιουλίου 1974 μπορείτε να μου πείτε πού βρισκόσασταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, και χαίρω που μου κάνετε την ερώτηση. Ήμουν διοικητής της 12ης Μεραρχίας από τον Ιούνιο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η οποία εδρεύει πού;

ΜΑΡΤΥΣ: Στον Έβρο. Τοποθετήθηκα μετά την αποχώρησή μου από την Κύπρο, προ του πραξικοπήματος, στον Έβρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σας παρακαλώ πολύ στις 3/7/74 πού ήσασταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως θα σας απαντήσω. Διετάχθη από τον στρατηγό Ντάβο να κατέβω στην Αθήνα, διότι με θέλει ο Αρχηγός του Επιτελείου Εθνικής Αμύνης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή ο κύριος Μπονάνος;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο κύριος Ντάβος τι ήταν τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, ήταν σωματάρχης μου, Διοικητής του Σώματος Στρατού.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο κύριος Ντάβος ήταν τότε Αρχηγός του Γ' Σώματος;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Υπάγομαι στο Γ' Σώμα Στρατού. Στη 12η Μεραρχία, στην Αλεξανδρούπολη. Με πήρε τηλέφωνο ο σωματάρχης και μου λέει «Κύριε Παπαδάκη, θα πάτε στην Αθήνα». Πράγματι ήρθα. Πήγα και παρουσιάστηκα στον Αρχηγό των Ενό-

πλων Δυνάμεων, όπου ήταν και ο Γεωργίτσης και ο Κομπόκης και ο Ιωαννίδης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρουσιάστηκατε απ' ευθείας στον Μπονάνο ή στον υπασπιστή του;

ΜΑΡΤΥΣ: Στον υπασπιστή του.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στον κύριο;

ΜΑΡΤΥΣ: Στον κύριο Ματάτση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πήγατε, λοιπόν, στον κύριο Ματάτση και του είπατε ότι «Εγώ εκτελώ εντολή του σωματάρχη μου. Ήλθα εδώ. Τι με θέλετε;»

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Είχε τηλεφωνήσει ο Ματάτσης και στον Ντάβο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εσείς ξέρατε τον σκοπό που σας ήθελε εδώ;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Μπήκαμε στη συνεδρίαση, στο γραφείο του Αρχηγού. Μας ενημέρωσε επί της επιστολής που είχε στείλει ο Αρχιεπίσκοπος στον Γκιζίκη, και στην προσπάθεια που καταβάλλεται για να φύγουν οι έλληνες αξιωματικοί από εκεί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είπατε ότι μπήκατε σε μια σύσκεψη. Ποιοι μετείχαν στη σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτοί που είπα προηγουμένως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν το είπατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Κομπόκης. Ο κύριος Γεωργίτσης, ο Αρχηγός βέβαια, ο κύριος Μπονάνος, και ο κύριος Ιωαννίδης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Άλλος;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι άλλον. Για πέστε μου κανένα όνομα μήπως θυμηθώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ένας συνταγματάρχη, ένας αντισυνταγματάρχη.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για τον κύριο Πηλιχό;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν θυμάμαι να ήταν μέσα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για τον κύριο Παλαΐνη θυμάστε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πάν-

τως θυμάστε ότι ήταν ο κύριος Ιωαννίδης.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Ιωαννίδης δεν ήταν διοικητής της ΕΣΑ;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι σχέση είχε ένας διοικητής της ΕΣΑ με τον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων, με σας, με τον κύριο Γεωργίτση και με τον κύριο Κομπόκη; Τι ήταν δηλαδή η σύσκεψη αυτή;

ΜΑΡΤΥΣ: Για αυτό να ρωτήσετε τον κύριο Αρχηγό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποιον Αρχηγό;

ΜΑΡΤΥΣ: Τον κύριο Μπονάνο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ασφαλώς θα τον ρωτήσω, διότι θέλω να μου λύσει και μία άλλη απορία ο κύριος Μπονάνος.

ΜΑΡΤΥΣ: Τι να σας απαντήσω εγώ;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ξέρετε τι είχε πει στην ημερήσια του διαταγή ο κύριος Μπονάνος; «Η Πατρίς και το Έθνος δεν εισφέρουν τίποτα εις ημάς. Εμείς εισφέρουμε εις αυτούς δια την επιβίωσή των». Αυτό μου έχει κάτσει και θα ρωτήσω τον κύριο Μπονάνο τι εννοεί πως δεν έχει εισφέρει η Πατρίς και το Έθνος τίποτα σε αυτόν. Θα μου το εξηγήσει. Αν μπορείτε, μάλιστα, να μου το εξηγήσετε εσείς.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν μπορώ να απαντήσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δέχτηκαν αυτή την ημερήσια διαταγή όλοι οι αξιωματικοί.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ εκείνο το οποίο σας λέω, είναι ότι δεν μπορώ να απαντήσω για λογαριασμό του.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Απευθύνεται στους αξιωματικούς όλων των Ενόπλων Δυνάμεων, Στρατού, Ναυτικού, Αεροπορίας. Θα ρωτήσω τον κύριο Μπονάνο. Αλλά πέστε μου τι ιδιότητα είχε ο κύριος Ιωαννίδης.

ΜΑΡΤΥΣ: Διοικητής της ΕΣΑ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με αυτή την ιδιότητα μετείχε ή είχε και άλλη

ιδιότητα, που δεν ήξερε η επίσημη ιεραρχία;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω να είχε άλλη ιδιότητα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ωστε δεν ξέρετε αν ήταν Αρχηγός του καθεστώτος.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ ξέρω ότι Αρχηγός ήταν ο Γκιζίκης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Α, ξέρετε ότι Αρχηγός ήταν ο Γκιζίκης.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτός ήταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και δεν ξέρετε ότι στις 25 Νοεμβρίου ο Ιωαννίδης είχε ανατρέψει τον Παπαδόπουλο και από τότε διοικούσε αυτός ουσιαστικά, ότι ήταν ο άρχων της εξουσίας!

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Το βαθμό του ισχυρού ανδρός δεν τον γνωρίζω.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είπα ότι δεν τον γνωρίζω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πιστεύετε, δηλαδή, ότι ο Μπονάνος ήταν Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, ότι ο Ανδρουτσόπουλος ήταν πρωθυπουργός, ότι ο Κυπραίος ήταν υπουργός Εξωτερικών; Αυτό δηλαδή πιστεύετε εσείς; Ότι δεν διοικούντο όλοι αυτοί από τον Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν ήμουν σε θέση να το κρίνω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σας συνδέει τίποτε με τον Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Μας συνδέει τεσσαρακονταετής φιλία και αγάπη, η οποία τον τοποθετεί για μένα μέσα στην οικογένειά μου. Είναι όπως θα ήτο αδελφός μου, όπως θα ήτο οιοσδήποτε. Ούτε αισθάνομαι ενδοιασμό για να πω αυτό το πράγμα, διότι έχουμε δεσμό πνευματικό, συγγενικό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι είδους πνευματικό δεσμό έχετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Με έχει στεφανώσει και μου έχει βαφτίσει το παιδί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τον αισθάνεστε, δηλαδή, σαν μέλος της οικογένειάς σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι εγώ με τον Ιωαννίδη είχα καμιά σχέση στις υπηρεσίες, στις οποίες αυτός ησχολείτο. Πάρτε για παράδειγμα την 25

Νοεμβρίου. Λέτε ότι ο Ιωαννίδης έκανε το πραξικόπημα εκείνο...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ το λέω;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Όλοι το λέμε. Είναι γεγονός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Α! Μήπως τον συκοφάντησα, δηλαδή!

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ σε αυτήν την υπόθεση ουδεμία ανάμειξη είχα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πού ήσασταν τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην Κύπρο. Ο Ιωαννίδης λένε –και το παραδέχομαι– ότι ήταν πράγματι ένας εκ των ισχυρών. Εγώ δεν είχα καμιά ανάμειξη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ούτε την 21η Απριλίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Ούτε την 21η Απριλίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Πού ήσαστε τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην ΑΣΔΕΝ, στο Δ' Γραφείο ήμουν. Θέλω, λοιπόν, να σας πω, ότι μπορεί να έχω σχέσεις με τον Ιωαννίδη φιλικές και λοιπά, αλλά εκ των πραγμάτων...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ήσασταν συμμαθητές με τον Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πότε βγάλατε τη Σχολή Ευελπίδων;

ΜΑΡΤΥΣ: Το 1940 μπήκαμε, το 1943 τελειώσαμε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ήσασταν υποστράτηγος τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Ήμουν μέραρχος της 12ης Μεραρχίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, η 12η είναι η ισχυρότερη Μεραρχία στον Έβρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν τότε η ισχυρότερη Μεραρχία της Ελλάδος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, όπως καταλαβαίνετε οι Μεραρχίες του Έβρου ήταν όλες ισχυρότατες.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το καταλαβαίνω. Άλλωστε έτσι πρέπει να είναι. Άρα η ισχυρότερη Μεραρχία ήταν η 12η και σεις υπηρετούσατε στην 12η. Και

γιατί σας έφεραν στην Αθήνα από τη 12η Μεραρχία, η οποία ήταν η ισχυρότερη και έπαιζε κάποιο ρόλο εκεί; Βέβαια, σας διέταξε ο κύριος Ντάβος –και καλά κάνατε και υπακούσατε– και πήγατε στον κύριο Ματάτση και εν συνεχεία μπήκατε και στη σύσκεψη. Αλλά σε αυτήν τη σύσκεψη τι συνέβη; Τι συζητήθηκε;

MARTYS: Δεν έγινε σύσκεψη υπό μορφή συζητήσεως. Ο κύριος Αρχηγός είπε ότι αυτά συμβαίνουν στην Κύπρο, αυτή είναι η κατάσταση. Η διάλυση της Εθνικής Φρουράς θα είναι εθνική συμφορά και δεν είμαστε διατεθειμένοι να την ανεχθούμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η εθνική συμφορά, δηλαδή, πού βρισκόταν; Στο ότι θα φεύγαν οι έλληνες αξιωματικοί από κει;

MARTYS: Μάλιστα, θα διελύετο. Και πράγματι το πίστευα και εγώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η εθνική συμφορά δηλαδή βρισκόταν στο ότι θα απεδυναμούτο η άμυνα της Κύπρου; Αυτή ήταν η εθνική συμφορά;

MARTYS: Θα εμηνεύζοτο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Α, θα εμηνεύζοτο! Ωραία! Και με την αποχώρηση της Μεραρχίας δεν είχε αποδυναμωθεί η άμυνα της Κύπρου;

MARTYS: Το 1967, που έφυγε η Μεραρχία, για λίγο καιρό είχε αποδυναμωθεί. Αλλά, όπως ανέφερα προηγουμένως, επί δεκαετία εκπαιδούνταν 3.000 κύπριοι στρατιώτες κατ' έτος. Όπως ανέφερα πρωύτερα, τα στρατόπεδά τους έμοιαζαν με τα ελληνικά, ο εξοπλισμός που υπήρχε ήταν λίγος μεν, αλλά αρκετός, και συνετέλεσε στο να οργανωθούν 41 τάγματα πεζικού. Υπήρχαν 35 άρματα Τ34, έξι μοίρες πυροβολικού των 25 λιβρών, δύο άλλες μοίρες των 100 χιλιοστών ρωσικές, που τις είχαμε αγοράσει από την Αίγυπτο. Και εδόθη ο καιρός μέχρι το 1974 να εκπαιδευτεί ένας μεγάλος αριθμός Κυπρίων, οι οποίοι, στελεχούμενοι από τους 600 έλληνες αξιωματικούς που υπηρετούσαν στην Κύπρο, είχαν δημιουργήσει μία ισχυρότατη δύναμη, κατά τη γνώμη

μου, η οποία ηδύνατο να αποκρούσει οιαδήποτε απόβαση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα.

MARTYS: Εάν δεν έγινε αυτό, δεν μπορώ να σας πω γιατί. Εγώ σας αναφέρω τα γεγονότα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι δεν μπορείτε να μας πείτε γιατί...

MARTYS: Εγώ σας απαντώ στο ότι δεν αποδυναμώθηκε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα μπορέσετε να μας πείτε εάν ξέρετε.

MARTYS: Δεν αποδυναμώθηκε. Είχε αποδυναμωθεί με την αποχώρηση της Μεραρχίας, αλλά είχε αναπληρωθεί η αποδυναμώση δια της οργανώσεως της Εθνικής Φρουράς, στην οποία βέβαια οι έλληνες αξιωματικοί, οι οποίοι υπηρέτησαν στην Κύπρο κατά τη διάρκεια αυτή, είχαν δώσει το παν. Και αισθάνομαι και εγώ υπερήφανος που είχα βοηθήσει σε αυτό που έδωσαν, σε αυτήν την προσπάθεια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καλά. Θα πούμε τώρα για τα 41 τάγματα, αργότερα δηλαδή. Αλλά πέστε μου, εσείς τι εκάματε; Έγινε αυτή –μετεχειρίστηκα τον όρο «σύσκεψη» και μου είπατε «όχι σύσκεψη», συνάντηση τέλος πάντων– η συνάντηση κατά την οποία ο κύριος Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων σας επέστησε την προσοχή επί του κινδύνου που παρήγετο για την Κύπρο, που εδημιουργείτο για την Κύπρο, από την απόφαση του Μακαρίου να διώξει τους έλληνες αξιωματικούς. Πάει αυτό. Μετά τι έγινε; Τι είπε δηλαδή εκεί ο κύριος Μπονάνος;

MARTYS: Ο Μπονάνος είπε στο Γεωργίτση «Θα πας στην Κύπρο, θα φτιάξεις ένα σχέδιο, να μελετήσεις το θέμα κατά πόσο είναι δυνατόν να αντιδράσουμε εναντίον του Μακαρίου». Κάπως έτσι πρέπει να το είπε. Αλλά αυτό στην περίπτωση που δεν τον καταφέρουμε να μετανιώσει, όσον αφορά στην αποπομπή των ελλήνων αξιωματικών. Το είχε θέσει ως όρο αυτό του Γεωργίτση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή, δεν διέταξε ο Μπονάνος τον Γεωργίτση να οργανώσει το πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κοιτάξτε. Αυτό ήταν ένα θέμα, το οποίο δεν μπορεί να πει κανείς ότι ήταν εκτελεστικό. Ήταν προπαρασκευαστική διαταγή, διότι δεν του είχε δώσει όλα τα στοιχεία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή, είπε ο Μπονάνος «Αρχηγός του Πραξικοπήματος ορίζεται –της επιχειρήσεως, εάν θέλετε– ο ταξιαρχος Γεωργίτσης και σε περίπτωση φυσικού κωλύματός του ο συνταγματάρχης Κομπόκης»;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το άκουσα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν το ακούσατε. Μα, κύριε Παπαδάκη, πέντε άνθρωποι είσατε μέσα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Κύριε Πρόεδρε, πολύ διαφήμιση το θάρρος του ο κύριος μάρτυς. Δεν μπορεί να μας πει;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το είπε, για μένα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Μπαντουβά, όχι, δεν το άκουσε. Λέγει –έχει το θάρρος να πει– ότι δεν το άκουσε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τι ελέχθη στη σύσκεψη αυτή;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Περάκη, με συγχωρείτε, γιατί με διακόπτετε; Όπως είδατε τον κύριο μάρτυρα τον άφησα ελεύθερο κα άρχισε να μας λέγει την ιστορία της ζωής του, ότι δεν του απέλειπε το θάρρος ποτέ, ότι προήχθη επ' ανδραγαθία και λοιπά. Αυτά δεν νομίζω ότι ενδιαφέρουν την Επιτροπή, κύριε Περάκη. Εγώ για αυτό ρωτάω, για να μπω στο θέμα. Κύριε μάρτυς, τι ελέχθη στη σύσκεψη αυτή;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ σας είπα, κατ' αρχήν μόνο ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων μας ενημέρωσε για την κατάσταση στην Κύπρο και έδωσε εντολή πράγματι στον Γεωργίτση να μελετήσει πιθανότητα ανατροπής του Μακαρίου. Νομίζω ότι είμαι σαφής, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακάτω.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν νομίζω ότι ελέχθη τίποτε

άλλο, κύριε Πρόεδρε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ. Αυτά ειπώθηκαν και φύγατε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όπως βλέπετε, κύριε Περάκη, δεν λέγει ο άνθρωπος τι διημείφθη, δηλαδή δεν θυμάται τι άλλο διημείφθη. Αφήστε, κύριε Περάκη, να προχωρήσουμε. Νομίζω ότι διευθύνω τη διαδικασία κατά κάποιο τρόπο καλώς. Εγώ θα τελειώσω τώρα, δεν έχω σπουδαία πράγματα να εξετάσω τον μάρτυρα. Κύριε μάρτυς, οι κυπριακές εφημερίδες τι έγραφαν για σας όταν ήσασταν στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ό,τι ανέφερα, πρώτον, ότι φυλάω τον Γρίβα στο στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Είχε πεθάνει, ο Γρίβας;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν είχε πεθάνει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καλά, όταν πέθανε ο Γρίβας τι έγινε; Τι έγραφαν οι κυπριακές εφημερίδες; Μετά τον Γενάρη του 1974 που πέθανε ο Γρίβας, τι έγραφαν οι κυπριακές εφημερίδες για σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν νομίζω ότι ησχολούντο πολύ με εμένα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι πολύ, λίγο. Αλλά τι έγραφαν και μη μου πείτε ότι δεν θυμάστε ή δεν ξέρετε τι γράφανε οι κυπριακές εφημερίδες για σας προσωπικώς; Δεν έγραφαν ότι είστε Αρχηγός της ΕΟΚΑ Β' ;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ; Μα, θα ήταν τόσο γελοίο αυτό να το πουν! Αν κάποια εφημερίδα το έγραψε ότι εγώ είχα κάποια σχέση με την ΕΟΚΑ Β', είτε κατά τη διάρκεια της ζωής του Γρίβα, είτε μετά το θάνατό του, τότε θα δεχτώ οιαδήποτε κατηγορία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ δεν διάβαζα τις κυπριακές εφημερίδες τότε, αλλά συμπίπτει να εξετάζεται από το συνάδελφο κύριο Ζακολίκο ο μετέπειτα επιτελάρχης, ο κύριος Γιαννακόδημος, ο οποίος είπε τα εξής «Ερώτηση: Είχατε διαβάσει στις εφημερίδες ότι ο Παπαδάκης εθεωρείτο Αρχηγός της ΕΟΚΑ Β' »;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις κυπριακές εφημερίδες;

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ: Βεβαίως. Ποιες εφημερίδες είχατε διαβάσει;

ΜΑΡΤΥΣ: Τις κυπριακές.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ: Το είχατε διαβάσει αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ: Το διαβάσατε; Όταν παρέδιδε ο Παπαδάκης το επιτελείο τι ενημέρωσή σας έκανε;

ΜΑΡΤΥΣ: Καμία.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ: Εγώ το παίρνω αυτό από τον αντικαταστάτη σας, τον κύριο Γιαννακόδημο, που μετέσχε και αυτός στο πραξικόπημα και ας μας κρύφτηκε και αυτός και μας είπε ότι δεν μετέσχε. Γιατί και αυτός το ίδιο μας είπε, ότι δεν μετέσχε.

ΜΑΡΤΥΣ: Πάντως εγώ, αν είχα καμία σχέση με την ΕΟΚΑ, δεν θα δίσταζα να το πω, και ας ειρωνεύεται το θάρρος μου ο κύριος συνάδελφός σας. Υπάρχει τρόπος να το εξακριβώσετε. Υπάρχουν τόσοι ζώντες συνεργάτες.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μα αυτό προσπαθούμε να κάνουμε, κύριε Παπαδάκη. Και σεις μεν το αρνείσθε. Ο Γιαννακόδημος, όμως, λέει ότι εσείς ήσασταν Αρχηγός.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Γιαννακόδημος διάβασε μία εφημερίδα, κύριε Πρόεδρε. Εσείς έχετε τόσους Κυπρίους της ΕΟΚΑ, που, αν βρεθεί ένας και πει αυτό, να με φτύσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Οι Κύπριοι της ΕΟΚΑ Β' είναι κύπριοι υπήκοοι και εμείς είμαστε εκπρόσωποι της Βουλής των Ελλήνων και εξετάζουμε τους έλληνες υπηκόους, επί του παρόντος τουλάχιστον. Τις κυπριακές, βέβαια, εφημερίδες μπορούμε να τις προμηθευτούμε. Αφού, λοιπόν, είχε οργανωθεί αυτός ο στρατός που λέτε, τα 41 τάγματα, οι έξι πυροβολαρχίες και λοιπά, όταν έγινε η τουρκική εισβολή, κύριε Παπαδάκη, πού ήσαν αυτά τα τάγματα; Πώς ενήργησαν; Ξέρετε ότι ο κύριος Γεωργίτσης εδώ –θα το έχετε ακούσει και σεις από αλλού, και από εφημερίδες και από βιβλία– ομολόγησε, όπως και ο κύριος

Κομπόκης, ότι η απόβαση δεν ήταν απόβαση αλλά αποβίβαση. Σας ερωτώ, λοιπόν, αυτά τα 41 τάγματα που είχαν δημιουργηθεί, και οι έξι πυροβολαρχίες –όπως τα είπατε, δεν κατάλαβα πολύ καλά– πού ήσαν, ώστε να μην επιτρέψουν να μεταβληθεί η αποβίβαση σε απόβαση; Να νικηθούν, ίσως, αλλά με κάποια μάχη. Μιλάω για το πρώτο στάδιο, για την πρώτη μέρα, όταν έγινε κατορθωτή η εγκατάσταση προγεφυρώματος. Πέστε μου, λοιπόν, πού βρεθήκανε αυτά τα τάγματα. Έκαναν τίποτα; Αυτά τα διοικούσατε, κύριε μάρτυς, ως επιτελάρχης μέχρι προ ενός μηνός.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν τα διοικούσα, κύριε Πρόεδρε. Ο κύριος Ντενίσης τα διοικούσε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι, ο κύριος Ντενίσης. Και σεις ήσασταν ο επιτελάρχης του. Ως επιτελάρχης δεν παίζατε κανένα ρόλο στη διοίκηση αυτών των ταγμάτων; Είπατε ότι είστε υπερήφανος για κάτι άλλο, μου λέτε τώρα ότι είστε υπερήφανος και για τα 41 αυτά τάγματα και λοιπά, που υπήγοντο στη διοίκηση του ΓΕΕΦ. Τι έκαναν αυτά τα τάγματα; Μιλάω για την πρώτη ώρα, για τις 20 του μηνός Ιουλίου. Τι γίνονταν τα τάγματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, να με ρωτήσετε τι έκανε ο Έβρος, στον οποίο είχα τοποθετηθεί από διμήνου, και δεν μπορώ να ξέρω την κατάσταση στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν μπορείτε να ξέρετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είναι δυνατόν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν μάθατε και δεν είδατε και δεν ακούσατε ότι έγινε αποβίβαση απλή και όχι απόβαση;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι ήμουν στον Έβρο διοικητής Μεραρχίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ δεν νομίζω ότι πρέπει να εξετάσω περισσότερο τον μάρτυρα. Οι κύριοι συνάδελφοι εάν θέλουν να τον εξετάσουν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πότε είχε πάει στην Κύπρο ο κύριος Παπαδάκης, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είχε πάει επί τριετίαν και έφυγε ένα έως δύο μήνες προ του πραξικοπήματος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Δηλαδή στο πραξικόπημα δεν ήταν εκεί;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι, δεν ήταν εκεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν ήμουν βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μετέσχε όμως στη σύσκεψη που απεφασίσθη κατά κάποιο τρόπο –ο κύριος μάρτυς δεν λέει ότι απεφασίσθη– και έγινε συζήτηση, τέλος πάντων, για το πραξικόπημα.

ΜΑΡΤΥΣ: Εδόθη εντολή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ήρθε από τον Έβρο για να μετάσχει στη σύσκεψη.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Και τι έκανε εκεί; Πώς δικαιολογείται η παρουσία του;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ θα σας πω πώς δικαιολογείται; Ρωτήστε, κύριε Ξαρχά, εσείς. Γιατί εγώ δεν νομίζω ότι πρέπει να απασχοληθώ περισσότερο με τον μάρτυρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα σας απαντήσω. Η άποψή μου είναι ότι εκλήθη, διότι υπήρχε η πιθανότητα –όπως και απεφασίσθη– να γίνει μία ενέργεια εναντίον του Μακαρίου. Τα όρια της Ελλάδας από πλευράς Τουρκίας ήτο ο Έβρος. Εάν εγώ δεν ενημερωνόμουν επί των εξελίξεων αυτών, θα ήμουν εν αγνοία. Για αυτό λοιπόν έπρεπε να έχω γνώση του πράγματος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Γιατί; Δεν υπήρχε σωματάρχης; Δεν υπήρχε επιτελάρχης; Δεν υπήρχε σωματάρχης επάνω, κύριε Παπαδάκη;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο σωματάρχης ενημερώθηκε κι αυτός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από ποιόν;

ΜΑΡΤΥΣ: Έτσι νομίζω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και θα τον ενημέρωνε ποιος; Στέλνανε εσάς να ενημερώσετε και τον σωματάρχη; Τον ανώτερό σας; Εκτός αν παίζατε τον ρόλο του ανώτερου του σωματάρχη λόγω της γνωρι-

μίας με τον Ιωαννίδη, της πνευματικής συγγενείας.

ΜΑΡΤΥΣ: Ε, όχι. Μη με θίγεται κατ' αυτόν τον τρόπο.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Όταν φύγατε, τον ενημερώσατε τον σωματάρχη;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως όταν επέστρεψα, θέλετε να πείτε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Όταν γυρίσατε στη μονάδα σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Την Τετάρτη το πρωί ήμουν εκεί. Και ήρθε ο σωματάρχης και μιλήσαμε μαζί στις Φέρρες στο γραφείο του διοικητού του Τάγματος, Καραγιεβγέκη.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Και τι του είπατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά τα οποία ελέχθησαν στην Αθήνα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Του τα είπατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Και στον κύριο Ντάβος είπα εγώ ότι «Θα σας πάρει ο κύριος Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων να σας ενημερώσει, αλλά τα πράγματα δεν είναι καθόλου καλά, η κατάσταση στην Κύπρο έχει εκτραχυνθεί και νομίζω ότι δεν θα πάμε καλά».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Συνεπώς η γνώμη μου είναι ότι θα πρέπει να κληθεί και ο κύριος Ντάβος στην Επιτροπή, για να ξεκαθαριστούν ορισμένα πράγματα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Αυτό που μας είπατε μάρτυς για το ότι ήτανε ενημερωμένος ο κύριος Ντάβος...

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είπα εγώ αυτό το πράγμα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Όταν πήγατε...

ΜΑΡΤΥΣ: Ήρθε και με βρήκε στις Φέρρες.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν είπατε ότι πρέπει να πάρετε εντολή και να τον ενημερώσετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι δεν το είπα. Του είπα ότι «Θα ενημερωθείτε από τον Αρχηγό Ενόπλων». Δεν είχα καμία εντολή εγώ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Έτσι γίνεται στον Στρατό; Ο σωματάρχης σάς δίνει εντολή και πρέπει να πάρετε εντολή για να τον ενημερώσετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι εντολή να πάρω. Ο κύριος Αρχηγός Ενόπλων είπε ότι εγώ θα ενημερώσω το σωματάρχη.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Κύριε μάρτυς, είναι μερικά πράγματα τα οποία δεν τα καταλαβαίνω. Πάτε σε μία σύσκεψη σε μέρες κρίσιμες. Υπάγεσθε διοικητικά στο σωματάρχη σας. Πρέπει να σας ρωτήσει για να τον ενημερώσετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήλθε εκεί. Ήλθε στο Στρατηγείο. Όχι στο Στρατηγείο μάλιστα, στις Φέρρες ήλθε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν με ενδιαφέρει πού ήρθε. Κάπου συναντηθήκατε. Εσείς τον ενημερώσατε; Του είπατε ότι ο Μπονάνος είπε στο Γεωργίτση να προετοιμάσει εγχείρημα κατά Μακαρίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Του είπα ότι ετοιμάζεται κάτι εναντίον του Μακαρίου. «Δεν είμαι ακόμα βέβαιος», του λέω, «αν θα γίνει ή όχι».

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Γιατί του είπατε «κάτι» και δεν του είπατε «τι»;

ΜΑΡΤΥΣ: Διότι τις λεπτομέρειες θα τις έλεγε ο Αρχηγός Ενόπλων.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Εσείς δεν είχατε υποχρέωση να τον ενημερώσετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, όχι. Έτσι νόμιζα ότι τον ενημέρωνα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Το τι θα έκαναν οι άλλοι είναι καθήκον, υποχρέωση, δικαίωμά τους. Η δική σας υποχρέωση, ως υφισταμένου του σωματάρχη, δεν ήταν να τον ενημερώσετε με κάθε λεπτομέρεια;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό θεώρησα ότι ήταν η λεπτομέρεια που χρειαζόταν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Έτσι αντιλαμβάνεστε εσείς αυτό που λέμε ιεραρχική υποταγή και υπακοή, η οποία τιμωρείται μάλιστα και αυστηρότατα με τον Στρατιωτικό Ποινικό Νόμο;

ΜΑΡΤΥΣ: Νόμιζα ότι δεν χρειαζόταν να του πω περισσότερα για να τα καταλάβει. Διότι δεν ήμουν βέβαιος αν θα γίνει πρώτα-πρώτα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν έχει σημασία.

ΜΑΡΤΥΣ: Για αυτό του είπα και εγώ «Πιθανόν».

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Είσαστε όμως βέβαιος ότι ο Μπονάνος μπροστά σας είπε στο Γεωργίτση να ετοιμάσει ένα σχέδιο. Για

αυτό είσαστε βέβαιος. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Ένα σχέδιο να το εφαρμόσει.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Γιατί δεν νιώσατε την ανάγκη να το πείτε στον σωματάρχη;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ του είπα, αυτά τα οποία αφορούσαν εμάς εδώ, για τον Έβρο και λοιπά.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Αφήστε τι του είπατε. Θέλετε να μου δώσετε μία απάντηση;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα, δεν του είπα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Γιατί;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν υπήρχε «γιατί». Νόμιζα ότι αυτά έπρεπε να λεχθούν.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ήταν εμπιστευτικού περιεχομένου φαίνεται αυτά τα οποία είπατε...

ΜΑΡΤΥΣ: Στον κύριο σωματάρχη είπα όλα όσα έγιναν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Του είπατε δηλαδή και αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Ποιο «αυτό» δηλαδή;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ότι ο Γεωργίτσης πήρε εντολή από τον Μπονάνο.

ΜΑΡΤΥΣ: Πρόσωπα δεν ανέφερα, γιατί δεν εχρειάζοντο. Έτσι νόμιζα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Σας ρώτησε ο κύριος Ντάβος ποιοι άλλοι ήταν εκεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Δεν ρώτησε. Ρωτήστε τον.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ούτε τι ελέχθη;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα εγώ τι μου είπε. Σε αυτά αρκέστηκε και χωρίσαμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Μπαντουβά να λάβει το λόγο, με την παράκληση να είναι πολύ λίγος ο χρόνος, διότι φρονώ ότι δεν πρέπει να αναλωθεί άλλος χρόνος για την κατάθεση του μάρτυρος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Κύριε μάρτυς, υπήρξατε φίλος και συνεργάτης του Ιωαννίδη, όπως πολύ ευθαρσώς είπατε στην Επιτροπή. Είχατε μνηθεί στην 21η Απριλίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Δεν σας είχε ενημερώσει καθόλου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Στην Κύπρο πώς βρεθήκατε; Δεν το επιδιώξατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Δεν το επεδίωκα. Σημειώστε ότι για μένα πιο τιμητική θέση ήταν που έγινα διοικητής Μεραρχίας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Από το 1967 μέχρι το 1971 σε ποιες μονάδες υπηρετήσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην ΑΣΔΕΝ, προ της 21ης Απριλίου, στη Σχολή Εθνικής Αμύνης σαν μαθητής ένα χρόνο, στο 6ο Σύνταγμα Κορίνθου σαν συνταγματάρχης, και μετά την Κόρινθο πήγα στην Κύπρο, το 1971.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Είπατε ότι στην Κύπρο εξεπαιδεύθησαν από την Εθνική Φρουρά, που ήταν με στελέχωση ελλήνων αξιωματικών, 40.000 Ελληνοκύπριοι. Με ποιο τρόπο γινόταν η επιλογή των εφέδρων αξιωματικών από τους Ελληνοκύπριους;

ΜΑΡΤΥΣ: Η επιλογή γινόταν όπως και στην Ελλάδα. Περνούσαν ορισμένα τεστ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Από ποιους; Από έλληνες αξιωματικούς;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ να σημειωθεί με ιδιαίτερη προσοχή και να γραφεί στα Πρακτικά ότι η επιλογή των υποψήφιων εφέδρων αξιωματικών των Ελληνοκυπρίων, γινόταν από επιτροπές ελλήνων αξιωματικών, που υπηρετούσαν κάτω. Γιατί αυτό αποτέλεσε ένα από τα βασικότερα επιχειρήματα του Μακαρίου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αφού το είπε ο κύριος μάρτυς, θα γραφεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα μου επιτρέψετε να συμπληρώσω ότι αυτά τα θέματα χειριζότο προσωπικώς ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς και τα γράμματα, που απαντούσε και έδινε στον Μακάριο αρνητικές προτάσεις...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Κύριε μάρτυς, δεν σας ρώτησα. Γιατί θέλετε πάντα να βγάζετε από τους ώμους σας τη ευθύνη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν πρόκειται για ευθύνη, αλλά για την αλήθεια.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Μας είπατε πριν, ποιος ήταν ο ρόλος και λοιπά.

Μας είπατε ότι η ΕΟΚΑ Β' δεν είχε σχέση με αξιωματικούς της Εθνοφρουράς και της ΕΛΔΥΚ.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, από ό,τι ξέρω, ουδεμία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Γνωρίζετε κανένα από τα στελέχη της ΕΟΚΑ Β';

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Ούτε Έλληνες αξιωματικούς, που ήταν κυπριακής καταγωγής;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν τους ήξερα μέχρι τότε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Δεν ξέρατε τον συνταγματάρχη Σταύρου, τον Καρούσο, τον Λευτέρη τον Παπαδόπουλο;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Ποτέ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Ούτε τον Σαμψών;

ΜΑΡΤΥΣ: Με τον Σαμψών είχα σχέσεις, γιατί ο Σαμψών δεν είχε καμιά σχέση με την ΕΟΚΑ Β'. Ήταν στο περιβάλλον του Μακαρίου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Τι σχέση είχατε με τον Σαμψών;

ΜΑΡΤΥΣ: Με τον Σαμψών δεν είχα καμιά σχέση, αλλά πολλές φορές κουβεντιάζαμε το θέμα της ανάγκης εξοπλισμού της Κύπρου. Μία φορά του είπα «Πήγαινε στον Μακαριώτατο, σε παρακαλώ, και πες του να διατεθεί ένα κονδύλι δύο εκατομμυρίων λιρών, για να πάρουμε οπλισμό...»

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Τι ήταν ο Σαμψών και θα του το έλεγε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βουλευτής και φίλος του.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Εσείς ήσασταν τότε διοικητής και εν συνεχεία επιτελάρχης. Γιατί δεν ακολουθήσατε την υπηρεσιακή οδό;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν υπήρχε υπηρεσιακή οδός. Το είπε και ο στρατηγός Ντενίσης στο Μακάριο, αλλά, όπως και σεις γνωρίζετε, το να υποστηρίξει ένας βουλευτής μία άποψη στον Πρόεδρο είναι ένα επί πλέον μέτρο. Το ίδιο είπα και στον βουλευτή Κόση, το ίδιο είπα και στον τότε Πρόεδρο της Βουλής, κύριο Κληρίδη. Δεν είναι αυτά μυστικά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Όταν απε-

χώρησε η Μεραρχία από την Κύπρο ήσα-
σαν εκεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Ποια η
γνώμη σας όσον αφορά τους λόγους απο-
μάκρυνσης της Μεραρχίας;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Δεν έχετε
γνώμη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έχω γνώμη, γιατί δεν έζησα
την κατάσταση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Σεις αξιω-
ματικός, που ζήσατε τόσα χρόνια εκεί, δεν
ξέρετε ποιος ήταν ο ρόλος της Μεραρχίας;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα προηγουμένως ότι
αποδυναμώθηκε η δύναμη της Κύπρου,
αλλά αναπληρώθηκε μετά από τη συγκρό-
τηση της Εθνικής Φρουράς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Μετά την
αποχώρησή σας από την Κύπρο, πήρατε
προαγωγή. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, είχα προαχθεί.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Όταν φύ-
γατε από την Κύπρο, τι βαθμό είχατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Υποστράτηγος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Υποστρά-
τηγος και ήσασαν επιτελάρχης;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Προβλέ-
πεται για τον βαθμό αυτόν;

ΜΑΡΤΥΣ: Υπήρχε μία μεταβατική κατά-
σταση, μέχρι να βγει η διαταγή.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Όταν ήλ-
θατε από την Κύπρο, εν όψει της τοπο-
θέτησής σας στον Έβρο...

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι «εν όψει», είχα τοποθετηθεί.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Είχατε συ-
ναντήσεις με τον Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Φιλικές συναντήσεις είχα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Πολλές
συναντήσεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Πολλές όχι, γιατί έμεινα μια-δύο
μέρες και έφυγα. Μόλις ήλθα από την Κύ-
προ, έφυγα κατ' ευθείαν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Στην πρό-
οδο του Κυπριακού, μετά την τοποθέτησή
σας στον Έβρο, και εν όψει των εξελίξεων,

όπως εκλιμακώθηκαν, δεν είχατε τηλεφω-
νικές ή προσωπικές επαφές ή συναντήσεις
με τον Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Η μόνη συζήτηση που κά-
ναμε ήταν με τον Γκιζίκη, όταν βομβαρ-
δίστηκε το Σουφλί από τους Τούρκους και
ήμουν έτοιμος, πράγματι, τότε να επιτε-
θούμε εναντίον των Τούρκων και με πήρε ο
Γκιζίκης και μου είπε «Προς Θεού, Παύλο,
να τηρήσεις την ψυχραιμία σου».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Κατά τη
συζήτηση της 3ης Ιουλίου που έγινε στην
Αθήνα, όπως κατετέθη από άλλους συνα-
δέλφους, ετέθη το θέμα του Μακαρίου.
Εσείς δεν επισημάνατε τίποτε όσον αφορά
στις τουρκικές αντιδράσεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Οφείλατε,
σαν στρατιωτικός, ηγετικός μάλιστα στρα-
τιωτικός παράγων και γνώστης της στρα-
τηγικής κατάστασης στην Κύπρο, να το
γνωρίζετε αυτό ή να το υποθέσετε και να το
θίζετε στη σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έγινε σύσκεψη, δεν έγινε συ-
ζήτηση. Και ανέλεγε κανείς ότι έγινε συζήτηση,
νομίζω ότι δεν λέει τα αληθινά πράγματα.
Απλώς μίλησε ο Αρχηγός Ενόπλων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν μίλησα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Μα εσείς
εκλήθητε να παίξετε το ρόλο του βωβού
ακροατή;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι δεν μίλησα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Και δεν
εκφράσατε τη γνώμη σας, να πείτε ότι εάν
αυτό το εγχείρημα γίνει, θα ανοίξουμε το
δρόμο στους Τούρκους ή ότι έχουμε αυτές
τις αδυναμίες στην αμυντική μας οργά-
νωση; Αυτά δεν τα είπατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το είπα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, ο
κύριος Μπαντουβάς μου επιτρέπει μία δια-
κοπή. Παρακαλώ, εάν μου επιτρέπετε και
σεις. Είπατε, κύριε μάρτυς, ότι κατεβήκατε
κάτω, γιατί τα σύνορα με την Τουρκία ήταν
μέχρι τον Έβρο. Επομένως, είχατε μία απο-
στολή να ενημερώσετε τι συνέπειες θα έχει

το εγχείρημα στον Έβρο. Ούτε αυτά τα είπατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Τι να πω δηλαδή; Σας είπα ότι ενημερώθηκα για να έχω το νου μου στον Έβρο και αισθανόμουν ότι ήμουν ισχυρός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Κάππο να λάβει τον λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Μία λέξη μόνο, κύριε Πρόεδρε, και τελειώνω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μα, κύριε Μπαντουβά, δώσατε την σειρά σας στον κύριο Δασκαλάκη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Η πληροφορία περί συγκεντρώσεως δυνάμεως στα βόρεια στις Σποράδες, συνεζητήθη αυτή η πληροφορία στην σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Αλλά ως διοικητής Μεραρχίας επιτρέψτε μου να σας απαντάω στην ερώτησή σας. Κύριε Μπαντουβά, είμαστε και πατριώτες. Κατά την διάρκεια, μετά το πραξικόπημα, της κρίσεως λάβαμε κάτι τηλεγραφήματα που έλεγαν ότι συγκεντρώνονται οι Βούλγαροι στα σύνορα μας. Ουδέν ψευδέστερον του γεγονότος αυτού. Είχα και την περιοχή της Κομοτηνής προς την Βουλγαρία και ούτε κουνούπι δεν εκινείτο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Το αναφέρατε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως το ανέφερα, μάλιστα έλεγα «Τι είναι αυτά που λέτε»;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Η τοποθέτησή σας στον Έβρο είχε καμιά σχέση με την παρακολούθηση...;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν νομίζω ότι υπήρξε παρακολούθηση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτή η «λέξη», κύριε Μπαντουβά, ήταν πολύ μεγάλης διάρκειας. Ο κύριος Κάππος να λάβει τον λόγο, με την ιδιαίτερη παράκληση της συντομίας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Παπαδάκη, πόσες Μεραρχίες ήδρευον στον Έβρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν δύο Μεραρχίες. Η μία Μεραρχία ήτο η δική μου, μία η 16η, ταξιαρχία τύποις, διότι κατ' ουσίαν ήτο Μεραρχία και

αυτή, η οποία είχε το Διδυμότειχο έδρα, ήτο μία Μεραρχία στη Καβάλα, η 11η, η οποία είχε προωθήσει δυνάμεις σε μας και είχαν έλθει και αρκετά τμήματα, μία ταξιαρχία αρμάτων, της 20ής, και ολόκληρος η 20ή ηδύνατο να συμμετάσχει.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Γιατί δεν καλέσανε τους άλλους να πάρουν μέρος στην σύσκεψη, να λάβουν γνώση;

ΜΑΡΤΥΣ: Μα, σας είπα ότι πιθανόν επειδή είχα πάει πολύ καιρό εγώ στην Κύπρο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Σε πόσες συσκέψεις πήρατε μέρος, μαζί με τον Γεωργίτη, τον Κομπόκη, τον Παλαΐνη;

ΜΑΡΤΥΣ: Σε καμία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Στις 2 Ιουλίου 1974 –έτσι λέει ο κύριος Γεωργίτης, ο οποίος είναι ο πρωτεργάτης– έφθασε στο γραφείο του Ματάτση όπου μετ' ολίγων αφίχθησαν ο υποστράτηγος Παπαδάκης Παύλος, ο ταξίαρχος Ιωαννίδης και ο συνταγματάρχης Κομπόκης. «Μετ' ολίγον ετηλεφώνησαν στον κύριον Αρχηγόν ... και μετέβημεν εις το γραφείο του ΑΕΔ. Εκεί αφού ανέπτυξε ορισμένα θέματα, μας ανεκοίνωσε ότι απεφασίσθη η ανατροπή του Μακαρίου και ως Αρχηγός της ενέργειας ορίζεται ο ταξίαρχος Γεωργίτης Μιχαήλ και σε περίπτωση συλλήψεώς του ή θανάτου του την αρχηγία θα αναλάβει ο συνταγματάρχης Κομπόκης». Το ακούσατε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Τώρα αυτές τις λεπτομέρειες, αν πεθάνει ο ένας ή αν πεθάνει ο άλλος, δεν μπορώ να σας τις βεβαιώσω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Λέει παρακάτω, ο Γεωργίτης: «Μετά το τέλος υπέβαλα την κάτωθι ερώτηση: “Ποιες είναι οι διεθνείς επιπτώσεις εκ της ενεργείας ανατροπής του Μακαρίου και ιδία ποια η αντίδραση της Τουρκίας;”». Και του απαντάει ο Μπονάνος ότι το θέμα είναι δικό του και ότι έχει διαβεβαιώσεις, χωρίς να διευκρινίσει τι εννοούσε. Και τώρα σας ρωτώ εσάς: πώς σας εκάλεσαν από τον Έβρο να είσατε στη σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα ήταν εύκολο να σας πω: Ναι, ότι είπε αυτά τα πράγματα, όπως λέει ο Γε-

ωργίτησ. Αλλά αφού δεν τα είπε, δεν τα άκουσα. Εγώ για να είμαι ειλικρινής, δεν άκουσα το Γεωργίτη να ρωτάει αυτά τα πράγματα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Δεν ακούσατε καθόλου ποιοι άλλοι ήξεραν για το πραξικόπημα; Εδώ λέγει ότι εν συνεχεία ηρωτήθη από τον Γεωργίτη ποιοι άλλοι γνώριζαν την ενέργεια εναντίον του Μακαρίου, και απήντησε ότι ήσαν γνώστες και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας στρατηγός Φαίδων Γκιζίκης και ο κύριος Ανδρουτσόπουλος και ο κύριος Τετενές. Εσείς δεν ακούσατε τίποτα;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Την επομένη πήγατε στο ΑΕΔ;

ΜΑΡΤΥΣ: Την επομένη εγώ έφυγα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Μα, εδώ ο Γεωργίτησ λέγει ότι «Την επομένη στην αίθουσα των επιχειρήσεων εισήλθον ο ταξιαρχος Παπαδάκης, ο συνταγματάρχης Κομπόκης» –αναφέρει εδώ και μερικά άλλα ονόματα– «ίνα προβώμεν εις την σύνταξιν σχεδίου».

ΜΑΡΤΥΣ: Έγινε κανένα σχέδιο; Εγώ πήγα εκεί και έφυγα κατ' ευθείαν. Δεν έγινε κανένα σχέδιο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Πότε αποστρατευθήκατε, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Αποστρατεύθηκα, νομίζω, τον Οκτώβριο του 1974.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Με το βαθμό;

ΜΑΡΤΥΣ: Του υποστρατήγου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Δεν έχω άλλη ερώτηση, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το λόγο παρακαλώ να λάβει ο κύριος Περράκης, με την ίδια παράκληση να είναι σύντομος. Δεν νομίζω προσωπικώς εγώ ότι πρέπει να απασχοληθούμε περισσότερο με την κατάθεση του μάρτυρα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, πέστε μας σχετικά με τη σύσκεψη αυτή η οποία έγινε, και τι θέση πήρατε εσείς πάνω σε αυτή την εισήγηση για το πραξικόπημα και τι θέση πήραν οι άλλοι παρόντες.

ΜΑΡΤΥΣ: Πότε;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Στις τρεις του μηνός, στο ΑΕΔ.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ, για να είμαι ειλικρινής, εθεώρησα τον εαυτόν μου αναρμόδιο να πω ο,τιδήποτε. Το μόνο που θυμάμαι ότι είχα πει –αν θυμάμαι καλά– είναι ότι «Δεν θα είναι αναίμακτο το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου, διότι έχει οργανώσει μερικά επικουρικά τμήματα και λοιπά. Και πρέπει να το λάβετε υπ' όψιν σας. Αλλά εγώ έχω τώρα αρκετό καιρό που λείπω από την Κύπρο και δεν ξέρω ποια θα είναι και η αξιοπιστία της Εθνικής Φρουράς, όσον αφορά τους έλληνες αξιωματικούς. Ήδη εγώ έχω φύγει από την Κύπρο, έχουν γίνει πολλές αλλαγές, έχει μειωθεί η θητεία. Δεν έχω επαφή με την Κύπρο αυτή τη στιγμή. Και επομένως δεν μπορώ να σας πω καμιά γνώμη». Αυτά κατά ένα τρόπο είπα και αν τα είπα καλά.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πέστε μας τώρα, κύριε μάρτυς, αποκλειστικά για τον Έβρο. Σαν υπεύθυνος διοικητής της Μεραρχίας τι εντολές πήρατε από τις τρεις του μήνα, που έγινε η σύσκεψη μέχρι το πραξικόπημα, τον «ΑΤΤΙΛΑ Ι» και τον «ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ»;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ πίστευα ότι στον Έβρο είμαστε ισχυροί και ηδυνάμεθα να επιτεθούμε. Οι Τούρκοι είχαν απογυμνώσει τα σύνορά τους, είχαν τραβήξει τις δυνάμεις τους σε βάθος 25 χιλιομέτρα. Πίστευα, λοιπόν, ότι μία ενέργεια στον Έβρο θα ηδύνατο να αποτελέσει έναν αντιπερισπασμό στην Κύπρο και μία επιτυχή ενέργεια δική μας. Οι δυνάμεις ήσαν αρκετές για αυτό. Και δεν λέγω βέβαια, όπως έγραψε μία εφημερίδα, ότι θα φθάναμε στην Κωνσταντινούπολη. Αλλά στα υψώματα της Κεσσάνης μπορούσαμε κάλλιστα να φθάσουμε. Εγώ ο ίδιος είχα προωθηθεί στο πέταλον, για όσους γνωρίζουν την περιοχή του Έβρου, και πιστεύω προσωπικώς ότι απέναντί μας οι Τούρκοι ήταν τελείως αδύνατοι. Το γιατί δεν έγινε, δεν το ξέρω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Το εισηγηθήκατε αυτό σε ποιον και πότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Τι να εισηγηθώ εγώ; Υπήρχε ένα

«Σχέδιο Έψιλον». Τι να εισηγηθώ, να επιτεθώ; Ε, όχι, κύριε, δεν εισηγούνται μέρα-μέρα επίθεση εναντίον άλλου κράτους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δηλαδή αυτά ήσαν σκέψεις δικές σας, δεν τις είπατε κάπου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Με ρωτάτε ποια ήταν η κατάσταση.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εγώ σας ερωτώ: Υπάρχει Μπονάνος εδώ, υπάρχει ο κουμπάρος ο Ιωαννίδης, υπάρχουν όλοι αυτοί, υπάρχει Έβρος. Τι εντολές από τα αρμόδια όργανα του κράτους παίρνατε εσείς, από την ημέρα που πήγατε, μέχρι την ημέρα που φύγατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Η μόνη εντολή που εδόθη, ήταν να καταλάβουμε τις θέσεις που προβλέπονται από το συναγερμό.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μιλήσατε και για κάποιο βομβαρδισμό στο Σουφλί.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι. Τότε –για να είμαι ειλικρινής– είχα χάσει την ψυχραιμία μου και είχα δώσει εντολές...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ποια ημερομηνία έγινε ο βομβαρδισμός;

ΜΑΡΤΥΣ: Έριξαν τρία βλήματα στο Σουφλί, δεν έγινε βομβαρδισμός.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πότε ήταν αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό πρέπει να ήταν στις 22-23-24, δεν θυμάμαι. Πάντως πιθανόν προ της Μεταπολιτεύσεως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Στη σύσκεψη που έγινε, δεν έγινε καθόλου κουβέντα αν πρέπει να γίνει αυτό το εγχείρημα, δηλαδή μήπως οι Τούρκοι επιτεθούν, μήπως γίνει βαβούρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι να έγινε συζήτηση. Πάντως πιστεύω ότι μπορεί να με κάλεσαν για αυτό, γιατί υποτίθεται ότι, όταν εγώ είμαι ενήμερος μιας άλλης ενέργειας στην Κύπρο, θα λάβω τα μέτρα μου και εδώ. Και πράγματι επιστρέφοντας εκεί έκανα ορισμένες επιθεωρήσεις, είδα τα σχέδια ξανά, ώστε να μην αιφνιδιαστούμε ή να αιφνιδιάσουμε εμείς τους Τούρκους. Δεν είναι κάτι που ξεφεύγει από τη ρουτίνα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εσείς, λοιπόν, κάνατε κάποια ετοιμότητα στον Έβρο. Στην Κύπρο

που ήταν το θερμό μέτωπο, έγινε αυτή η προετοιμασία;

ΜΑΡΤΥΣ: Εμένα ρωτάτε; Δεν το ξέρω. Πώς να ξέρω για την Κύπρο όταν ήμουν στον Έβρο;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δεν έχετε πληροφορίες; Δεν ακούσατε κανέναν, ποτέ;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Εάν σας πω, θα πω του άλλου τη γνώμη. Μίλησα με πολλούς, αλλά με προκαλείτε να πω τι μου είπαν οι άλλοι; Όχι, δεν θα το πω, γιατί δεν τους πιστεύω, κατ' αρχήν, ή δεν είμαι βέβαιος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Αν σας πω εδώ, όχι μόνο τις πληροφορίες που είχαμε από ένα μήνα, αλλά ότι τα καράβια είχαν ξεκινήσει από την Αλεξανδρέτα, φθάνανε για να βομβαρδίσουν –τα έχουν καταθέσει μάρτυρες– και από εδώ τα αρχηγεία λέγανε «Αυτοσυγκράτηση». Αν σας το έλεγα εγώ, και είναι πραγματικό γεγονός, τι θα λέγατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κακή διαταγή.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ναι, αλλά πώς τη χαρακτηρίζετε; Παιδική αφέλεια;

ΜΑΡΤΥΣ: Κακή διαταγή. Δεν θα με προκαλέστε να πω λέξη που είναι βαριά.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εδώ, κύριε Παπαδάκη, έχουνε παίξει την ιστορία του Έθνους κορώνα-γράμματα.

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορώ να πω εγώ ότι είσθε προδότης;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Αν είμαι, να το πείτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το ξέρω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δεν ξέρετε τι αποτέλεσμα έχει συμβεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω ποιος είναι ο προδότης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Το αποτέλεσμα το ξέρετε ή δεν το ξέρετε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στο στρατό η εγκατάλειψη θέσεως πώς λέγεται; Λέγεται προδοσία ή δεν λέγεται;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Λιβανός παρακαλείται να λάβει το λόγο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αρχίσατε την κατάθεσή σας, κύριε μάρτυς, με δύο φράσεις. Η

πρώτη ήταν ότι υπήρξατε γενναίος αξιωματικός και η άλλη ότι υπήρξατε πιστός στον όρκο σας. Ποιον όρκο σας, κύριε μάρτυς; Πού τον δώσατε και πότε; Ορκιστήκατε πού και σε ποιο σύμβολο;

MARTYS: Στον Βασιλέα των Ελλήνων, τότε.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ήταν δηλαδή συνταγματική μοναρχία;

MARTYS: Βεβαίως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μετά μας είπατε ότι υπηρετήσατε διάφορες κυβερνήσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Λιβανέ, θα ήθελα εδώ να διορθώσω κάτι. Το 1943 δεν ήταν συνταγματική μοναρχία. Ήταν η «Ελληνική Πολιτεία», την οποία είχε καθιερώσει ο Τσολάκογλου. Η συνταγματική μοναρχία βρισκόταν αλλού. Στο Λονδίνο και λοιπά.

MARTYS: Ορκίστηκα το 1940 ως Εύελπς.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είπατε ότι δεχθήκατε τις διαταγές των κυβερνήσεων, που είχαν επακολουθήσει. Εδώ, όμως, δεν ήταν αλλαγές κυβερνήσεων, αλλά αλλαγές καθεστώτων. Επομένως, σε κάποιο άλλο απ' όλα τα καθεστώτα που υπηρετήσατε, είσθε επίορκος. Σε ποιο είσθε επίορκος;

MARTYS: Δεν είμαι σε κανένα επίορκος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δηλαδή ορκιστήκατε και στη δημοκρατία και στη δικτατορία;

MARTYS: Οιοσδήποτε κρατικός λειτουργός υπηρετεί την κυβέρνηση...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν μιλάω για την κυβέρνηση, αλλά για το καθεστώς. Έχει διαφορά.

MARTYS: Είναι το ίδιο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Το ίδιο είναι βασιλεία, και το ίδιο δημοκρατία;

MARTYS: Δεν άλλαζε ο όρκος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δηλαδή, εσείς είχατε πει ότι θα είσθε πιστός...

MARTYS: Στη νόμιμη εξουσία.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι, λέγατε στο Βασιλέα και στο Σύνταγμα. Είσατε πιστός στο Σύνταγμα από την 21η Απριλίου και έπειτα;

MARTYS: Βεβαίως, όπως είμαι πιστός και τώρα ως ιδιώτης στη σημερινή κυβέρνηση. Δεν υπάρχει καμία διαφορά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν υπάρχει καμία διαφορά;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΑΝΤΟΥΒΑΣ: Δεν υπάρχει καμία διαφορά μεταξύ της σημερινής κυβέρνησης και του τότε καθεστώτος;

MARTYS: Για μένα...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι, για σας.

MARTYS: Υπακούω στην κυβέρνηση της Πολιτείας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πέστε ότι είχε εγκαθιδρυθεί αντί της δικτατορίας του Ιωαννίδη, που ήταν και κουμπάρος σας, ή του Παπαδόπουλου, λαϊκή δημοκρατία, θα υπηρετούσατε;

MARTYS: Βεβαίως θα υπηρετούσα. Εφόσον το αποφασίζει ο λαός...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως, επειδή γελάτε, να γραφεί στα Πρακτικά ότι σας αποκαλώ μισθοφόρο. Τίποτε άλλο.

MARTYS: Σεις το λέτε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Τσιγαρίδας έχει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κύριε Παπαδάκη, τελείωσαν τα γεγονότα και αποστρατευθήκατε. Με τον κύριο Ιωαννίδη, μια και σας συνδέει αυτή η φιλία, μετά απ' αυτά τα τραγικά γεγονότα που υπέστη ο Ελληνισμός αυτά που υπέστη, δεν τον ρωτήσατε ποτέ έτσι από περιέργεια «Πώς εσύ έφθασες σε αυτό το σημείο, ποιος σε παρέσυρε σε αυτήν την ενέργεια, μόνος σου;». Τέτοια περιέργεια δεν την είχατε ποτέ;

MARTYS: Κουβέντιασα αυτό το σημείο και θα σας απαντήσω. Μου είπε ότι «Βρεθήκαμε όλη η ηγεσία προ του στυγνού διλήμματος ή να διαλύσουμε την Εθνική Φρουρά, να πάρουμε όλους τους έλληνες αξιωματικούς από την Κύπρο, γιατί αυτή ήταν η συγκρότηση της Εθνικής Φρουράς, χωρίς έλληνες αξιωματικούς δεν υπήρχε, ή να κάνουμε ανατροπή του Μακαρίου. Και στη μία περίπτωση, δηλαδή το να πάρουν τους έλληνες αξιωματικούς από την Κύπρο, οι Τούρκοι ήταν πλέον ή βέβαιον ότι θα δη-

μιουργούσαν ένα φτιαχτό περιστατικό και θα έκαναν πάλι την απόβαση και θα κατελάμβαναν την Κύπρο χωρίς να έχουν άμυνα. Στην δεύτερη περίπτωση υπήρχε μία πιθανότητα να αποκρούσουμε τους Τούρκους και αν ακόμη ενήργουν». Αυτή ήταν η απάντηση που μου έδωσε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Και σεις, σαν μεγαλύτερος με πείρα και λοιπά, δεν του είπατε «Καλά, κουμπάρε, αν τα πράγματα πήγαιναν έτσι, αν πήγαιναν αλλιώς;» αυτός ο στρατηλάτης δεν το σκέφτηκε αυτό το πράγμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι η άποψη την οποία υπεστήριζε ήταν ότι σε περίπτωση που θα έφευγαν οι έλληνες αξιωματικοί από την Κύπρο και θα διελύετο η Εθνική Φρουρά, ήταν χίλια τα εκατό βέβαιον ότι οι Τούρκοι θα καταλάμβαναν αμαχητί την Κύπρο και θα ήταν προδοσία. Οι ίδιοι που λένε πιθανόν ότι είναι και το ότι έφυγε η Μεραρχία επί Παπαδόπουλου από την Κύπρο. Δηλαδή αποδυνάμωση. Επιτρέψτε μου να πω και εγώ μία άποψη. Επειδή η ιστορία γράφεται με γεγονότα και όχι με θεωρίες –και ίσως σε αυτό να σχολιάστηκα νοερώς από εσάς– θα σας αναφέρω μία περίπτωση του 1963. Ήμουν στην Κύπρο. Επειδή οι Τούρκοι είχαν την οργάνωση ΤΜΤ, δηλαδή μία οργάνωση η οποία ήταν έτοιμη να καταλύσει την Συνθήκη Ζυρίχης και λοιπά, και να επικρατήσουν αυτοί, για αυτό απεφάσισε ο Μακάριος να κάμει μία άλλη οργάνωση δια της οποίας να εξοπλίζοντο και να εξεπαιδευόντο Κύπριοι ικανοί να αντιμετωπίσουν τους Τούρκους. Έγινε, λοιπόν, αυτή η οργάνωση, ήμουν και εγώ σε αυτήν την οργάνωση και μάλιστα είχα στο Επιτελείο της οργάνωσης αυτής τον νυν Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Κυπριανού, τον Παπαδόπουλο τον Τάσο και πολλούς άλλους. Ήταν μέσα ο κύριος Κληρίδης, ο ίδιος ο Μακάριος. Είχε φθάσει η οργάνωση αυτή σε ζηλευτό σημείο αξιοποίησεως των Κυπρίων. Είχε γίνει μάλιστα και μία άσκηση στο Τρόδος, στην πολιτεία που έμενε ο Μακάριος. Το σημείο αυτό ήταν στο Τρόδος. Εν τούτοις λίγο καιρό πριν, μάλ-

λον τον Ιούνιο, δίδεται διαταγή να διαλυθεί αυτή η οργάνωση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ποιανού έτους;

ΜΑΡΤΥΣ: Το 1963. Και διαλύεται αυτή η οργάνωση και δεν υπήρχε ελληνική δύναμη αντιδράσεως εναντίον των Τούρκων. Δεν ξέρω το πολιτικό μέρος των «Δεκατριών Σημείων» του Μακαρίου. Ξέρω, όμως, ότι τον Δεκέμβριο του 1963 έγινε μία πλαστή δολοφονία ενός Τούρκου και οι Τούρκοι εδημιούργησαν την διχοτόμηση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ο Μακάριος την έκανε την πλαστή;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, οι Τούρκοι την έκαναν. Θέλω να πω, λοιπόν, ότι η αποδυνάμωση που εγένετο τότε της Κύπρου, οδήγησε στην πρώτη διχοτόμηση της Κύπρου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κατάλαβα το νόημά σας. Η αποδυνάμωση, λοιπόν, ότι θα έφευγαν οι έλληνες αξιωματικοί ήταν εκείνο το οποίο συνεκίνησε τον κύριο Ιωαννίδη. Αυτό είναι το επιχείρημά σας. Δεν μου λέτε, σας παρακαλώ πάρα πολύ: Είχε το δικαίωμα η κυπριακή κυβέρνηση να επιλέξει ποιοι θα γίνουν έφεδροι αξιωματικοί ή δεν το είχε το δικαίωμα αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δεν το είχε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως δεν το κάνει και τώρα η ελληνική κυβέρνηση. Και τώρα ακόμη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ποια ελληνική κυβέρνηση δεν το κάνει.

ΜΑΡΤΥΣ: Πάντα. Τουλάχιστον, όσο ήμουν στον Στρατό εγώ...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κύριε Παπαδάκη, με συγχωρείτε πάρα πολύ. Μιλάμε και με στρατηγό. Δεν είχε το δικαίωμα η κυπριακή κυβέρνηση να έχει λόγο ποιοι θα γίνουν έφεδροι αξιωματικοί στην Κύπρο; Εδώ στην Ελλάδα δεν έχει λόγο η εκάστοτε κυβέρνηση;

ΜΑΡΤΥΣ: Μέχρι το 1973 που μιλάμε τώρα για την εποχή εκείνη, στην Κύπρο ουδεμία ανάμειξη είχε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Όχι, αν είχε ανάμειξη. Αν είχε το δικαίωμα.

ΜΑΡΤΥΣ: Ουδεμία ανάμειξη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ποιος το είχε; Το είχατε εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Είχε τέλος πάντων η ίδια...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είχατε μεταβληθεί σε στρατό κατοχής;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κύριε Παπαδάκη, με συγχωρείτε πάρα πολύ. Πέρασαν και άλλοι στρατηγοί απ' εδώ, αυτό δεν το λέει κανένας. Δηλαδή δεν είχε το δικαίωμα η κυπριακή κυβέρνηση να πει ότι τον Παπαδάκη δεν το θέλω έφεδρο ανθυπολοχαγό; Δεν το είχε το δικαίωμα αυτό και το είχατε εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Μέχρι τότε δεν το έλεγε ποτέ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δεν είναι γνωστή η διαμάχη με τους 67 εφέδρους που έλεγε η κυπριακή κυβέρνηση ότι «Δεν θέλω αυτούς του 67 να τους ορκίσω εφέδρους, διότι είναι ΕΟΚΑ Βίτες, ή δεν ξέρω τι άλλο είναι»; Δεν είχε το δικαίωμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Το είχε. Δεν το ασκούσε μέχρι τότε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Άλλο, αν δεν το ασκούσε. Είχε το δικαίωμα να το αρνηθεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν είπα ότι δεν το είχε. Ούτε ήμουν αρμόδιος να πω «ναι» ή «όχι». Το «όχι» το έλεγε εκείνος, που ήταν αρμόδιος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Και μια τελευταία ερώτηση: Επειδή μας είπατε προηγουμένως ότι οι έλληνες αξιωματικοί στην Κύπρο και σεις προσωπικά δεν είχατε ασχοληθεί ποτέ με ΕΟΚΑ Β', ούτε με κανένα...

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Εσείς, κύριε Παπαδάκη, έχετε προσωπική ανάμειξη στα θέματα του Καρούζου; Στον όρκο που δώσατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Τι ανάμειξη;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ξέρετε ποιος ήταν ο Καρούζος;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Καρούζος ήταν με το Γρίβα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ο διάδοχός του.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κατά το

χρόνο που φυγαδεύεται ο Καρούζος από την Κύπρο, ποια ήταν η θέση η δική σας; Είχατε ανάμειξη εσείς προσωπικά;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είχα καμία ανάμειξη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Καμία ανάμειξη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δεν γνωρίζετε πότε έφυγε ο Καρούζος, και πού πήγε;

ΜΑΡΤΥΣ: Άκουσα ότι έφυγε, αλλά δεν είχα καμία ανάμειξη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Συμμετείχατε στα σχέδια, που έφυγε ο Καρούζος;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ; Όχι. Ούτε τον ήξερα τον Καρούζο. Μετά τον γνώρισα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Φωτόπουλος.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Παραιτούμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Βασιλειάδη να λάβει τον λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κύριε Παπαδάκη, πριν από λίγο μας εξηγήσατε πώς σκέφθηκε ο δικτάτωρ και αποφάσισε το πραξικόπημα στην Κύπρο. Βεβαίως, δεν είναι δυνατόν –μάλιστα το αναφέρατε κάποια στιγμή– να μην έλαβε υπ' όψιν του τον τουρκικό παράγοντα και να μη σκέφθηκε το ενδεχόμενο να αποβιβαστούν οι Τούρκοι στη νήσο. Όλα τα στοιχεία υπήρχαν, οι δυνάμεις υπήρχαν, η διάταξη υπήρχε, ήταν κοινό μυστικό ότι οι Τούρκοι σκέφτονταν κάποτε να βρουν την κατάλληλη ευκαιρία για να ενεργήσουν προς την κατεύθυνση αυτή. Επίσης, για έναν άνθρωπο της πείρας του δικτάτορα και των επιτελών του –και είχε όλο το μηχανισμό των γενικών επιτελείων δίπλα του– θα ήταν γνωστό και θα μπορούσαν να προβλέψουν ότι μετά από κάποιο πραξικόπημα σε ένα τόπο δημιουργούνται κατάλληλες ευκαιρίες για να έλθει κάποιος εχθρός. Αδυνατίζουν οι δυνάμεις, αλλάζει ο προσανατολισμός των τοπικών δυνάμεων της Εθνοφρουράς, το ηθικό πέφτει, γιατί πολεμάνε μεταξύ τους οι Έλληνες. Είχαν δηλαδή όλα τα στοιχεία για να το

δουν σαν ένα πολύ σοβαρό ενδεχόμενο την επέμβαση της Τουρκίας στην Κύπρο. Αυτά όλα που σας είπα, και επίσης το γεγονός εκείνου του περίφημου, που είπε ο Ιωαννίδης στο Σίσκο «Μας κοροϊδέψατε», δείχνουν ότι πρέπει να υπήρχε κάποια συνεννόηση μεταξύ των Αμερικανών και κάποιων ανθρώπων του Ιωαννίδη, ή του ιδίου του Ιωαννίδη. Επειδή εσείς είχατε αυτή τη συγγενική σχέση με τον Ιωαννίδη, μήπως ξέρετε τίποτα; Μήπως σας έχει εμπιστευθεί τίποτα ο κύριος Ιωαννίδης; Μήπως ακούσατε από το περιβάλλον του κάτι που στο κάτω-κάτω να δικαιολογεί, όσο είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί, όλη αυτή την ιστορία;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν, η σωστή απάντηση θα ήταν να σας πω «όχι». Το μόνο που μπορώ να σας πω –και το είχα συζητήσει αυτό– είναι η εξήγηση που δίδει ο κύριος Ιωαννίδης για αυτό που είπε στο Σίσκο. Η εξήγησή του είναι η εξής: Όταν πέρασε από δώ ο Σίσκο στις 19, νομίζω, του μηνός μίλησε σε κάποια συγκέντρωση και υπεσχέθη τα εξής: «Μη στείλετε στην Κύπρο στρατό, μην κάνετε καμία ενέργεια γιατί εγώ θα πάω στην Τουρκία και θα πω να μη γίνει απόβαση». Και όταν γύρισε μετά είχε γίνει η απόβαση – για αυτό ήταν 19, όπως λέω και για αυτό του είπε «Μας προδώσατε».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι κύριε. Δεν είναι έτσι. Δεν είχε έλθει πριν εδώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Έτσι λέει ο Ιωαννίδης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριε Λιβανέ. Ο μάρτυς καταθέτει με την ευθύνη του όρκου του.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά μου είπε ο κύριος Ιωαννίδης.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Την άκουσα εγώ αυτή την άποψη. Δηλαδή ισχυρίζεται ο Ιωαννίδης ότι δεν είχε τη διαβεβαίωση, έστω κάποιων άλλων μικρότερων παραγόντων των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, της CIA εδώ, κάποιων άλλων που ενδεχομένως παρίσταναν ότι ήσαν και παραπάνω από ό,τι ίσως... Τι ξέρετε γύρω από αυτό το θέμα; Επιμένω. Με συγχωρείτε, αλλά είναι βασικό θέμα και το ψάχνουμε.

ΜΑΡΤΥΣ: Και εγώ για αυτό σας είπα στην αρχή ότι η απάντησή μου θα ήταν ότι δεν ξέρω τίποτε επ' αυτού. Δεν μου έχει πει ποτέ τίποτα. Έχουμε κουβεντιάσει αυτό που σας απήντησα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τελείωσε η κατάθεσή σας, κύριε μάρτυς.

Εκείνο που θα ήθελα να σας πω ότι αύριο το πρωί μετά τις 8.30' θα πρέπει να έλθετε εδώ, στην Αίθουσα 140, για να διαβάσετε τα Πρακτικά που εν τω μεταξύ θα έχουν αποστενογραφηθεί και δακτυλογραφηθεί, να διορθώσετε κάθε γραμματικό τυχόν σφάλμα που έχει διατυπωθεί, και στη συνέχεια να τα υπογράψετε, για να τα υπογράψω και εγώ και οι υπόλοιποι αρμόδιοι βουλευτές.

(Στη συνέχεια λύθηκε η συνεδρίαση ώρα 15.25' μ.μ.)

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
(υπογραφή)
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
(υπογραφή)
Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ
(υπογραφή)
Π. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
(υπογραφή)
Α. ΒΛΑΧΟΣ

Την 3η Νοεμβρίου 1986 ημέρα Δευτέρα και ώρα 10.00' π.μ., στη Γραμματεία της Εξεταστικής Επιτροπής «Για το Φάκελο της Κύπρου» (Α' όροφος, Γραφείο 143 του Μεγάρου της Βουλής) συνήλθε το Προεδρείο της Εξεταστικής Επιτροπής, αποτελούμενο από τους βουλευτές, Χρίστο Μπασαγιάννη, Πρόεδρο, Παυσανία Ζακολίκο, Αντιπρόεδρο, Κων/νο Τσιγαρίδα, Γραμματέα, και ενώπιόν του σε εκτέλεση της από 30/10/1986 αποφάσεως της Εξεταστικής Επιτροπής, ο μάρτυρας Παπαδάκης Παύλος, υποστράτηγος ε.α. ανέγνωσε, θεώρησε, βεβαίωσε και υπέγραψε τις καταθέσεις του, που έδωσε ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής στις 30/10/1986.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

(υπογραφή)

ΧΡΙΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(υπογραφή)

Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

(υπογραφή)

Π. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ: Χ. ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ, ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ: Π. ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ, ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ: Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

1. Ακρίτα-Σύλβα Καίτη	16. Τσιγαρίδας Κωνσταντίνος
2. Δασκαλάκης Γεώργιος	17. Βαρβιτσιώτης Ιωάννης
3. Ζακολίκος Παυσανίας	18. Βασιλειάδης Ιωάννης
4. Ζερβός Κλεάνθης	19. Ζαΐμης Ανδρέας
5. Κουτσογιάννης Ιωάννης	20. Λάσκαρης Κων/νος
6. Λιαροκάκης Αλέξανδρος	21. Μπλέτσας Στυλιανός
7. Μαρκόπουλος Χρήστος	22. Ξαρχάς Αθανάσιος
8. Μπαντουβιάς Κωνσταντίνος	23. Παπαγιωτόπουλος Γεώργιος
9. Μπασαγιάννης Χρίστος	24. Παπακωνσταντίνου Μιχάλης
10. Παγορόπουλος Δημήτριος	25. Παπαληγούρας Αναστάσιος
11. Παπαδονικολάκης Ιωάννης	26. Παυλίδης Αριστοτέλης
12. Παπαστεφανάκης Εμμανουήλ	27. Φωτόπουλος Χρήστος
13. Πεπολής Αναστάσιος	28. Κάππος Κωνσταντίνος
14. Περάκης Γεώργιος	29. Γιατράκος Κωνσταντίνος
15. Ράλλης Σπυρίδων	30. Λιβανός Διονύσιος

ΠΡΑΚΤΙΚΟ 25

Στην Αθήνα, σήμερα 5 Νοεμβρίου 1986, ημέρα Τετάρτη και ώρα 10.30' π.μ. συνεδρίασε στην Αίθουσα της Γερουσίας του Μεγάρου της Βουλής η Εξεταστική Επιτροπή «Για το Φάκελο της Κύπρου», με Πρόεδρο τον κ. Χρίστο Μπασαγιάννη και με θέμα ημερήσιας διάταξης την εξέταση των μαρτύρων κ.κ. Αγγ. Βλάχου (2η μέρα), Ε. Γραββάνη (1η μέρα) και Στ. Ταβλαρίδη (1η μέρα). Στη συνεδρίαση ήταν παρόντες από τα μέλη της Επιτροπής οι βουλευτές κ.κ. Αλ. Δαμιανίδης, Π. Ζακολίκος, Κ. Ζερβός, Ι. Κουτσογιάννης, Αλ. Λιαροκάπης, Α. Ντεντιδάκης, Δ. Παγορόπουλος, Ι. Παπαδονικολάκης, Εμμ. Παπαστεφανάκης, Γ. Περάκης, Αυγ. Πετραλιάς, Σπ. Ράλλης, Κ. Τσιγαρίδας, Ι. Βαρβιτσιώτης, Ι. Βασιλειάδης, Α. Ζαΐμης, Κ. Λάσκαρης, Στ. Μπλέτσας, Α. Ξαρχάς, Γ. Παναγιωτόπουλος, Μ. Παπακωνσταντίνου, Α. Παυλίδης, Χ. Φωτόπουλος, Κ. Κάππος, Κ. Γιατράκος και Δ. Λιβανός. Ο Πρόεδρος της Επιτροπής διαπιστώνει την ύπαρξη απαρτίας και λέγει:

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριοι συνάδελφοι, αρχίζει η συνεδρίαση. Έχω την τιμή να ανακοινώσω ότι η υπουργοποίηση τριών εκ των κυρίων συναδέλφων, του κυρίου Πεπονή, της κυρίας Ακρίτα και του κυρίου Μπαντουβά, εδημιούργησε την ανάγκη αντικαταστάσεως των τριών αυτών μελών της Επιτροπής και δια αποφάσεως του Προέδρου της Βουλής αντικατεστάθηκαν από τους κυρίους Δαμιανίδη, Ντεντιδάκη και Πετραλιά. Εξ αυτών οι δύο κύριοι συνάδελφοι είναι παρόντες. Ο κύριος Πετραλιάς δεν ήλθε ακόμη. Εξάλλου και χαρά μου για την υποδοχή σας, κύριε Ντεντιδάκη και κύριε Δαμιανέ, όπως και του κυρίου Πετραλιά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Εκφράζουμε και μεις τη χαρά μας, κύριε Πρόεδρε, γιατί η Επιτροπή μας είναι φυτώριο υπουργών.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και τη χαρά μας γιατί έγινε φυτώριο υπουργών και, αν θέλετε, και να ευχηθούμε και εις εαυτούς και αλλήλους τα ίδια. Επίσης έχω την τιμή να ανακοινώσω ότι ελήφθη ένα τηλεγράφημα του κυρίου Ιακώβου Διαμαντοπούλου, τέως Αντιπροέδρου της Βουλής,

ζητούντος πεισμόνως να εξετασθεί ο κύριος Αβέρωφ, ύστερα από την συνέντευξη που φαίνεται πως έδωσε σε μια τούρκικη εφημερίδα. Είχαμε ακόμη και μία άλλη επιστολή από κάποιον φυλακισμένο, ο οποίος θέλει να καταθέσει ως μάρτυς. Όλα αυτά τα έγγραφα έχουν κατατεθεί στη Γραμματεία και θα περιληφθούν στα Πρακτικά. Φυσικά μπορείτε να λάβετε γνώση όλων αυτών. Παρακαλώ τον κύριο Γραμματέα να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Βλάχο. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κύριος Βλάχος). Ο κύριος Παπαθανασίου παρακαλείται να μου θέσει υπ' όψιν τον κατάλογο των ομιλητών που είχαν εγγραφεί και δεν είχαν προφτάσει να ερωτήσουν τον κύριο Βλάχο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, εγώ εκαλύφθην.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Λιαροκάπης έχει το λόγο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Κύριε μάρτυς, είπατε ότι η χούντα απεφάσισε να εξοντώσει τον Μακάριο για να επιτύχει την ανέν-

φικτη Ένωση. Την Ένωση ή την διχοτόμηση; Το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου παρέλυσε την άμυνα της Κύπρου; Ο κίνδυνος της εισβολής ήτο άμεσος και επαπειλούμενος; Όπως είπατε, από το 1964, ενώ οι Τούρκοι περίμεναν να βρουν ευκαιρία και αφορμή; Δεν τα έβλεπε αυτά η χούντα;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα σας πω ότι από το 1964 άρχισαν, δεν ήσαν έτοιμοι, και νομίζω πως είχα αναφέρει ότι άρχισαν να παραγγέλνουν αποβατικά σκάφη και ελικόπτερα. Αυτό φυσικά έφθασε στην προπαρασκευή της εισβολής στην Κύπρο, ευκαιρίας δοθείσης. Έχω την προσωπική πεποίθηση ότι η χούντα δεν νόμιζε πως η Τουρκία θα έκανε μία απόβαση στην Κύπρο, αλλά ότι θα περιοριζέτο ίσως σε διαμαρτυρίες, και δεν υπολόγιζε τον τουρκικό παράγοντα. Και νομίζω ότι δεν τον υπελόγιζε, ούτε υπολογίζοντας ότι τα νησιά του Αιγαίου τότε ήταν εντελώς ανοχύρωτα και επομένως ήταν ισάριθμοι όμηροι στα χέρια της Τουρκίας. Ούτε αυτό υπελόγιζαν. Νομίζω ότι η σκέψη της χούντας ήταν ότι «Θα στερεωθούμε ως καθεστώς στην Ελλάδα μόνιμο για πολλά χρόνια, εάν επιτύχουμε αυτό τον εθνικό πόθο». Αυτή νομίζω πως ήταν η κυρίαρχη σκέψη στην χούντα και κυρίως στον Ιωαννίδη, τον οποίο εγώ δυστυχώς δεν μπόρεσα να συναντήσω ποτέ, ούτε τον γνωρίζω προσωπικώς, αλλά σχημάτισα αυτή την πεποίθηση.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δηλαδή το μυαλό τους ήταν στην ανέφικτη Ένωση, ή και στην διχοτόμηση, στη διπλή ένωση;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι δεν ήθελαν την διχοτόμηση. Το ότι οι άνθρωποι αυτοί νομίζω ότι ζούσαν σε ένα ίσως κάπως εξωκοσμικό επίπεδο, αποδεικνύεται από το ότι, όπως είχα αναφέρει πριν, υπήρχαν κύκλοι τότε, οι οποίοι νόμιζαν ότι η Ελλάδα μπορούσε να πολεμήσει εναντίον της Τουρκίας και να πάει και ως την Κωνσταντινούπολη. Σας είχα αναφέρει ότι όταν επιθεώρησα το Υπουργείο Εξωτερικών, βρήκα ένα χάρτη στον οποίο ήταν σημειωμένο με ένα βέλος

«Προς Πρωτεύουσα». Και δεν ήταν μόνο αυτό. Λησμόνησα να προσθέσω ότι υπήρχαν και κόκκινες μολυβιές, Ανατολική Ρωμυλία, Γιουγκοσλαβική Μακεδονία, Ελλάς και όλη η Βόρειος Ήπειρος ήταν επίσης καλυμμένη με κόκκινη γραμμή, το οποίο σημαίνει ότι υπήρχαν ορισμένοι κύκλοι, στα παιδιά του κρυπτογραφικού φερ' ειπείν, τα οποία υποθέτω ότι είχαν δηλητηριαστεί από αυτή την άποψη, και φυσικά στρατιωτικοί στο Αρχηγείο, οι οποίοι πραγματικά πίστευαν ότι θα μπορούσαν με ένα ξαφνικό πραξικόπημα στην Κύπρο, να επιτύχουν και να δοξαστούν με την Ένωση. Αυτό νομίζω πως μπορώ να καταθέσω ως πεποίθηση δική μου, η οποία δεν βασίζεται φυσικά σε τεκμήρια, αλλά σε ενδείξεις και κυρίως στον πολύ μεγάλο δόλο τον οποίο επεδείκνυε η δεύτερα κυρίως χούντα, του Ιωαννίδη, έναντι παντός και προετοιμάζοντας κυρίως την πτώση του Μαρκεζίνη, όταν κατόρθωσε να στήσει την παγίδα του Πολυτεχνείου στα κακόμοιρα τα παιδιά, στα οποία νομίζω ότι, έχω την πεποίθηση, ότι είχε και υποκινητές ο Ιωαννίδης, ώστε δια του Πολυτεχνείου να μπορέσει να ρίξει τον Μαρκεζίνη, από τον φόβο ότι με τον Μαρκεζίνη σιγά-σιγά η χούντα θα έχανε τον απόλυτο έλεγχο της Ελλάδος.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Ναι, αλλά να πάμε με το επιχείρημα της λογικής: Είχαμε έναν παντοδύναμο δικτάτορα Παπαδόπουλο, που απέσυρε και την ελληνική Μεραρχία από την Κύπρο. Πρώτον, γιατί την απέσυρε και απροσδοκίτως ο παντοδύναμος Παπαδόπουλος σε μια νύχτα ρίχνεται και ανεβάζουν τον Ιωαννίδη; Πώς και γιατί έγινε αυτό; Δηλαδή αποκλείεται η εκδοχή, οι Αμερικάνοι να ενεθάρρυναν το εγχείρημα του πραξικοπήματος εναντίον του Μακαρίου, να τους καθησύχασαν έναντι της Τουρκίας, για να έχουμε την επέμβαση των Τούρκων, και την de facto διχοτόμηση; Κομμάτι στην Τουρκία, κομμάτι στην Ελλάδα και οι Αμερικάνοι να ελέγχουν την κατάσταση. Αυτός είναι ο συλλογισμός μου.

ΜΑΡΤΥΣ: Πρέπει να σας πω ότι δεν έχουμε

κανένα τεκμήριο για αυτά τα πράγματα. Δυστυχώς, είμαστε υποχρεωμένοι να κρίνουμε μόνο επί τη βάσει ενδείξεων, τις οποίες ο καθένας φυσικά ερμηνεύει κατά την κρίση του. Δεν νομίζω ότι ο Ιωαννίδης έριξε τον Παπαδόπουλο τόσο εύκολα. Διότι όταν οργάνωσε το Πολυτεχνείο στο οποίο έπεσαν στην παγίδα τα ηρωικά παιδιά τα οποία έκαναν την αντίσταση, φοβήθηκε μήπως, με την είσοδο στην πολιτική ζωή μιας κατ' επίφαση δημοκρατικής εμφάνισης με τον Μαρκεζίνη, σιγά-σιγά η χούντα θα έχανε από την δύναμή της. Και αποφάσισε τότε να ρίξει και τον Παπαδόπουλο και τον Μαρκεζίνη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Ποιος; Πώς ο παντοδύναμος έπαψε να είναι παντοδύναμος;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω την εντύπωση, κύριε βουλευτά, ότι η ΕΣΑ ήταν η κυρία δύναμη, επί της οποίας εστηρίζετο ο Παπαδόπουλος. Ο δε δόλος του Ιωαννίδη ήταν τόσο, ώστε κατόρθωσε να ξεγελάσει και αυτόν τον πονηρό Παπαδόπουλο. Γιατί όπως λέγεται –δεν το ξέρω και δεν μπορώ να το βεβαιώσω– ο Παπαδόπουλος υποπτευόμενος ότι κάτι συμβαίνει, έδωσε έναν κατάλογο στον Ιωαννίδη των αξιωματικών που ήταν στο λεκανοπέδιο της Αττικής και του είπε «Θα περιφέρεις αυτό τον κατάλογο και θα πάρεις υπογραφές από όλους ότι μου είναι πιστοί». Ο Ιωαννίδης –αυτά που σας λέω μου είχαν λεχθεί από διάφορες πλευρές– φαίνεται ότι περιέφερε αυτό τον κατάλογο, πήρε τις υπογραφές και ταυτοχρόνως διέταξε τους δικούς του ανθρώπους να περικυκλώσουν τον Παπαδόπουλο, που ήταν στο Λαγονήσι, και εντός 24 ωρών τον σάρωσε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Αυτός, που κατάφερε να είναι παντοδύναμος και μόνο Αρχιεπίσκοπος δεν κατάφερε να γίνει, φάνηκε τόσο αφελής;

ΜΑΡΤΥΣ: Έπεσε θύμα του δολιοτάτου Ιωαννίδη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Μόνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ, τουλάχιστον, νομίζω.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Η Ελλάδα

ήταν εγγυήτρια δύναμη και οι ελληνικές δυνάμεις πήγαν στην Κύπρο για την προστασία της νόμιμης εξουσίας του Μακαρίου, της εδαφικής ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας της Κύπρου από εξωτερική επιβουλή. Από αυτά που μας είπατε, το πραξικόπημα ήταν μια ασυγχώρητη εγκληματική ενέργεια που βαφτίζεται τραγωδία, προδοσία του Κυπριακού, και για τους στρατιωτικούς αυτό τιμωρείται από τον Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα.

ΜΑΡΤΥΣ: Οπωσδήποτε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν έχετε επ' αυτού καμιά αμφιβολία;

ΜΑΡΤΥΣ: Απολύτως καμιά αμφιβολία ότι υπήρξε έγκλημα και τραγωδία, που κόντευπε να στοιχίσει πολλά περισσότερα στην Ελλάδα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Παρακολούθησα το συλλογισμό σας για την μακρινή Κύπρο. Πέρα από το συσχετισμό των δυνάμεων στη στεριά, τον αέρα και τη θάλασσα, και την γεωγραφική θέση και απόσταση που βρίσκεται, χωρίς και οι δυο μας να είμαστε στρατιωτικοί –εγώ είμαι δικηγόρος, εσείς διπλωμάτης– ένα νησί οπλισμένο σαν αστακός, με άριστη αντιαεροπορική κάλυψη, με σχετική ναυτική και αεροπορική ενίσχυση, με την ευψυχία και την ομοψυχία του δυναμικού στην Κύπρο, δεν αποκρούει με μεγαλύτερη επιτυχία την εισβολή;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι τελικά δεν θα μπορούσε να αποκρούσει την εισβολή. Θα είχε στοιχίσει στους Τούρκους πολύ περισσότερο από ό,τι στοιχίσε, αλλά δυστυχώς η Κύπρος είναι πολύ ευάλωτη από τη νότια πλευρά...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Εσείς πιστεύετε ότι εκ των προτέρων ήταν μάταιη η άμυνα;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι θα ήταν ένα είδος Θερμοπυλών και νομίζω δυστυχώς ότι, αν οι Τούρκοι εύρισκαν μεγάλη δυσκολία, δεν αποκλείεται να έστελναν δύο λόχους αλεξιπτωτιστών στη Σάμο, φερ' ειπείν, που απέχει δύο μίλια από την ακτή τους και θα μας έλεγαν «Κατέχουμε τη Σάμο και δεν

φεύγουμε, αν δεν κάνετε αυτό που θέλουμε εμείς».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Θέλω να μου λύσετε την απορία: Πέρα από το συσχετισμό των δυνάμεων, πώς εξηγείται το «ΟΧΙ» του 1940 στην Αλβανία, που τα βάλαμε με 45 εκατομμύρια φασίστες, και πώς εξηγείται η απελευθέρωση του ελληνικού λαού το 1821, με τις δικές του δυνάμεις, ενάντια σε μία αυτοκρατορία; Δηλαδή δεν μπαίνει το άλλο στοιχείο;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Λιαροκάπη, μήπως υπερβαίνουμε το θέμα που θα ασχοληθούμε;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν το υπερβαίνουμε καθόλου το θέμα. Είναι μάρτυς-πραγματογνώμων λόγω της θέσεώς του.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, ο κύριος βουλευτής ζητάει την εκτίμησή μου που είναι ότι, πρώτον, το 1821 εάν δεν είχε επέλθει το Ναυαρίνο, λόγω της παρουσίας του Ιμπραήμ ο οποίος είχε υπό το πέλμα του όλη την Πελοπόννησο και είχαν μείνει μόνο ελεύθερα το Άργος και το Ναύπλιο, καθώς και τα ηρωικά νησιά, δυστυχώς η Επανάσταση θα είχε σβήσει.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Ναι, αλλά απελευθερώθηκε η Ελλάδα από μια χούφτα Έλληνες.

ΜΑΡΤΥΣ: Για να γίνει το θαύμα του Ναυαρίνου, χρειάστηκε όλη αυτή η σειρά του ηρωισμού του ελληνικού λαού, η οποία ευτυχώς δεν απέβη επί ματαίω, λόγω αυτού του μεγάλου γεγονότος. Το 1940 σηκώθηκε ολόκληρο το έθνος εναντίον της επιθέσεως...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Με εξουσία προσκείμενη στον Άξονα, με ανετοιμότητα, και έγινε το θαύμα του 1940. Για αυτό λέω, πάντοτε η λογική πρυτανεύει σε αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Η εξουσία τότε δεν επρόσκειτο προς τον Άξονα, επρόσκειτο προς την Αγγλία.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Όχι, ο Βασίλειος Γεώργιος ήταν όργανο των Εγγλέζων. Ο Μεταξάς ήταν προσκείμενος στον Άξονα. Είδαμε ότι ο Άξον θα επιτεθεί. Για

αυτό είχαμε και ανετοιμότητα. Λέω τον συλλογισμό μου.

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι η απόσταση η ιστορική θα έπρεπε να μας κάνει να είμαστε αντίθετοι.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ να με εγγράψετε και μένα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν έχετε μιλήσει εσείς;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τότε να σας γράψω. Παρακαλώ τον κύριο Βαρβιτσιώτη να λάβει το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρέσβη, εσείς παραιτηθήκατε από την θέση σας στο Υπουργείο Εξωτερικών ένα μήνα περίπου...

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι ένα μήνα, 17 μέρες περίπου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: 17 μέρες προ των γεγονότων.

ΜΑΡΤΥΣ: Είχα αναγγείλει την παραίτησή μου στον κύριο Τετενέ, ο οποίος με παρεκάλεσε, πρώτον, να μην παραιτηθώ και, δεύτερον, να την αναβάλλω. Δεν την ανέβαλα, διότι είχα πάει με την ασθενή κόρη μου στο Λουτράκι το Σαββατοκύριακο και την Κυριακή διάβασα στον «Ελεύθερο Κόσμο» ότι επρόκειτο να γίνει κυβερνητικός ανασχηματισμός. Και φοβήθηκα μήπως σε αυτόν τον ανασχηματισμό αλλάξουν τον Τετενέ και έσπευσα την Δευτέρα – νομίζω πως ήταν 29 Ιουνίου – να υποβάλλω την παραίτησή μου, την οποία έκανε δεκτή ο κύριος Ανδρουτσόπουλος μόνο πέντε-έξι μέρες μετά, υπό την απειλή μου ότι εάν δεν την κάνει δεκτή, θα την ανακοινώσω στον Τύπο. Και νομίζω –με συγχωρείτε, κύριε Πρόεδρε, που υποβάλλω μία σκέψη στην Επιτροπή– αλλά θα ήταν πολύ χρήσιμο να κληθεί ο κύριος Ανδρουτσόπουλος να καταθέσει ενώπιον της Επιτροπής. Διότι ο κύριος Ανδρουτσόπουλος θα ήξερε μερικά πράγματα ασφαλώς, δεδομένου ότι ένας συνάδελφός μου του Υπουργείου Εξωτερικών, όταν ανέλαβε ο κύριος Κυπραίος ως διάδοχος του κυρίου Τετενέ, μπαίνοντας μέσα στο γραφείο του είπε «Λύνουμε το Κυ-

πριακό». Και το είπε αυτό εις επήκοον δύο έως τριών συναδέλφων μου, μεταξύ των οποίων ο κύριος Κερκινός, ο κύριος Σωσίδης, ο οποίος δυστυχώς ασθενεί και υφίσταται εγχείρηση στην Αμερική, και άλλων. Νομίζω ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο η Επιτροπή να καλέσει τον κύριο Ανδρουτσόπουλο για να τον εξετάσει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Λίγες μέρες μετά επακολούθησε και η παραίτηση Τετενέ.

ΜΑΡΤΥΣ: Η παραίτηση Τετενέ επακολούθησε –δεν μπορώ να σας πω ακριβώς– πέντε έως έξι ημέρες μετά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δεν έχει σημασία. Και ανέλαβε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ανέλαβε ο κύριος Κυπραίος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ο κύριος Κυπραίος, ο οποίος από ό,τι έχουμε διαβάσει είχε εξαφανιστεί, ή τουλάχιστον δεν ανευρίσκετο καθόλη την κρίσιμο περίοδο. Μήπως ξέρετε ποιος από τους υπηρεσιακούς παράγοντες του Υπουργείου Εξωτερικών την κρίσιμη αυτή περίοδο βοηθούσε ή συμπαρίστατο ή υπέβαλε ιδέες ή κατηύθυνε, αν θέλετε, τον κύριο Κυπραίος; Μήπως τα έχετε ακούσει;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω βεβαιωθεί από τον κύριο Κερκινό, ο οποίος ήτο ιδιαίτερος του κυρίου Τετενέ και ο οποίος ήθελε και εκείνος να εγκαταλείψει την θέση του, αλλά και ο κύριος Τζούνης και εγώ τον πιέσαμε να μείνει στη θέση του ιδιαίτερου του κυρίου Κυπραίους, ώστε να μπορούμε κάποτε να παρακολουθούμε τι γίνεται. Ο κύριος Κερκινός με εβεβαίωσε ότι ο κύριος Σωσίδης είχε εγκατασταθεί στο γραφείο του κυρίου Κυπραίους και ότι εδέχετο ο κύριος Κυπραίους όλους τους επισκέπτες του παρουσία του κυρίου Σωσίδη. Ο κύριος Σωσίδης φαίνεται ότι συμπαθούσε την χούντα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ο κύριος Σωσίδης ποια θέση είχε τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Σωσίδης ήτο πρεσβευτής στην Αργεντινή. Τον ανεκάλεσαν από την Αργεντινή τον Μάιο του '74 και ψιθυριζέτο, με πολύ επίταση, ότι επρόκειτο να διοριστεί Γενικός Γραμματεύς του Υπουργείου

Εξωτερικών, δηλαδή εις την θέση μου. Του διεμηνύσαμε –διότι δεν ήλθε να μας επισκεφθεί, ούτε εμένα ούτε τον κύριο Τετενέ– δια συναδέλφων ότι, αν γινόταν τέτοιο πράγμα, και ο κύριος Τετενές και εγώ θα είχαμε παραιτηθεί. Ο κύριος Σωσίδης έμεινε εδώ επί αρκετό διάστημα, χωρίς να πατάει στο Υπουργείο Εξωτερικών και χωρίς να επισκεφθεί, όπως σας είπα, ούτε τον κύριο Τετενέ, ούτε εμένα, και ενεφανίσθη μόνο μετά την παραίτησή μας και μετά την ανάληψη του Υπουργείου από τον κύριο Κυπραίος. Μου έγραψε ένα γράμμα ο κύριος Σωσίδης, για να μου εξηγήσει την στάση του και του απήντησα ότι το γράμμα του, αντί να είναι απολογητικό, αντιθέτως στρέφεται εναντίον του, διότι αισθάνθηκε την ανάγκη να εξηγήσει γιατί δεν ήρθε να με επισκεφθεί και να μου εξηγήσει ότι αυτός ηρνείτο, επειδή είχε διαδοθεί ότι εμείς οι δύο θα παραιτούμεθα, και εκεί έμεινε το πράγμα. Νομίζω ότι από τα ανώτερα στελέχη του Υπουργείου Εξωτερικών, είναι ο μόνος ο οποίος πραγματικώς υπήρξε ο σύμβουλος εκείνη την στιγμή του κυρίου Κυπραίους.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ο κύριος Σωσίδης τώρα είναι στη υπηρεσία, ή είναι εκτός υπηρεσίας;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι ο κύριος Σωσίδης αυτή τη στιγμή είναι εκτός υπηρεσίας. Είχε πάθει μιά πολύ σοβαρή νόσο, καρκίνο στα εντόσθια. Του κάνανε μια εγχείρηση και τώρα φαίνεται ότι έγινε μετάσταση στον πνεύμονα και βρίσκεται στην Αμερική, όπου και υπέστη εγχείρηση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Είπατε, κύριε Πρόσβη –έχω σημειώσει τη φράση σας, και νομίζω ότι την αποδίδω– ότι οι στρατιωτικοί είχαν πολλά κατά του Λαγάκου, Πρόσβεως της Ελλάδος στην Κύπρο, και ήθελαν ένα χρόνο προ του πραξικοπήματος να τον μεταθέσουν. Και ότι δεν έγινε αυτή η μετάθεση, διότι ο Μακάριος τους διεμηνύσε ότι δεν θα έδινε την συγκατάθεσή του για τον διορισμό νέου πρεσβευτή. Εσείς, πού το ξέρετε αυτό το γεγονός, κύριε Πρόσβη;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, ήμουν Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών και επομένως εγνώριζα τα πάντα. Ο κύριος Τετενές και εγώ κάναμε ένα σημείωμα προς τον κύριο Ανδρουτσόπουλο, στον οποίο αναπτύσσαμε τους λόγους για τους οποίους ο κύριος Λαγάκος δεν έπρεπε να αντικατασταθεί. Το σημείωμα αυτό το κατέθεσα στην Επιτροπή και μπορείτε να λάβετε γνώση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Όχι. Πού ξέρατε –ένα σημείο θέλω να μου πείτε– ότι ο Μακάριος δεν θα έδινε το «αγκρεμάν»...

ΜΑΡΤΥΣ: Το είπε στον κύριο Λαγάκο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Είναι δηλαδή απολύτως εξακριβωμένο;

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι απολύτως εξακριβωμένο ότι ο Λαγάκος ο οποίος είχε την εμπιστοσύνη, όταν έμαθε...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Την εμπιστοσύνη του Μακαρίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Του Μακαρίου. Θα πρέπει να σας πω ότι ο Μακάριος είχε πάρα πολύ καλές πληροφορίες και μέσα από το δικό μας Υπουργείο. Απόδειξη είναι ότι μία φορά μου είπε ότι «Ξέρω ότι εσείς φωνάζατε ότι “Ο Μακάριος μου έψησε το ψάρι στα χείλια”» –όταν ήμουν Γενικός Πρόξενος στην Λευκωσία– «και ότι το λέγατε αυτό για να πείσετε τη χούντα ότι ο Μακάριος παρόλο ότι έχει αυτό τον χαρακτήρα και αυτή την ιδιοσυγκρασία είναι η μόνη εγγύηση της ακεραιότητας της Κύπρου αυτή την στιγμή». Επομένως, ακόμη και αυτά τα οποία ελέγοντο στο γραφείο μου, κατά κάποιον τρόπο τα μάθαινε ο Μακάριος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Τελείωσα, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Δασκαλάκης. Απών, διαγράφεται. Ο κύριος Τσιγαρίδας. Απών, διαγράφεται. Ο κύριος Μπαντουβάς, δεν μετέχει πλέον της Επιτροπής, λόγω της υπουργοποίησής του. Ο κύριος Λάσκαρης έχει τον λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, από την προχθεσινή σας κατάθεση εσημείωσα ένα σημείο που μου έκανε ιδιαίτερη

εντύπωση, και θα ήθελα ορισμένες διευκρινίσεις. Νομίζω, άλλωστε, ότι έχει καίρια σημασία για την Επιτροπή μας η διευκρίνιση σε αυτό το σημείο, το οποίο θα σας αναφέρω. Μας είπατε ότι σε μια συνάντησή σας με τον Τάσκα σας ανακοίνωσε ότι είχε λάβει τηλεγράφημα του Κίσινγκερ να επιστήσει την προσοχή της κυβερνήσεως για τις συνέπειες, τις οποίες ενδεχομένως θα είχε η άλφα ή βήτα ενέργειά της και ότι εξέφρασε την λύπη του, γιατί δυο φορές ζήτησε να δει τον Ιωαννίδη και δεν έγινε δεκτός. Μέχρις εδώ ορθώς αντελήφθη την κατάθεσή σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Απολύτως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Αυτό όμως μου δημιούργησε ορισμένες απορίες. Συγκεκριμένα γιατί, αντί να απευθυνθεί στην κυβέρνηση, στον αρμόδιο υπουργό Εξωτερικών είτε στον πρωθυπουργό, κατόπιν της αρνήσεως του Ιωαννίδη επέμενε στην ανάγκη να συναντηθεί με τον Ιωαννίδη και σας εξέφρασε την λύπη διότι δεν έγινε δεκτός; Αυτό είναι το πρώτο. Μία δεύτερη απορία: Γιατί δεν έγινε δεκτός, δεδομένου ότι ο Τάσκα είχε πάρα πολλές επαφές με τη στρατιωτική κυβέρνηση της εποχής εκείνης; Γιατί δεν έγινε δεκτός άραγε; Ήξερε ενδεχομένως ο Ιωαννίδης το τηλεγράφημα του Κίσινγκερ και κατά συνέπεια ήταν προ-ϊδεασμένος για ό,τι θα του έλεγε ο Τάσκα και δεν ήθελε να δεσμευθεί; Δεν το ήξερε; Στη δεύτερη περίπτωση, που δεν το ήξερε, και κατόπιν των αγαθών σχέσεων που είχε ο Τάσκα με την δικτατορία, είναι φυσικό να τον εδέχτο. Γιατί δεν τον εδέχθη; Εάν πάλι το ήξερε το κείμενο του τηλεγραφήματος, μου κάνει εντύπωση, θα ήταν δυνατόν να πάρει τέτοιες αποφάσεις, τέτοιες πρωτοβουλίες όταν οι Αμερικάνοι θα του εφιστούσαν την προσοχή στις συνέπειες που θα έχει αυτή ή εκείνη η ενέργειά του; Είναι κάτι, κύριε Πρόεδρε, που σε αυτό το σημείο το θεωρώ κρίσιμο τουλάχιστον εγώ, και αυτές τις απορίες, αυτά τα ερωτηματικά μου δημιούργησε. Και θα ήθελα αν είχατε την καλοσύνη, να ρίξετε περισσότερο φως

σε αυτή την υπόθεση, αν έχετε και άλλα στοιχεία.

ΜΑΡΤΥΣ: Λυπούμαι, κύριε βουλευτά, αλλά περισσότερο φως από τα γεγονότα και τα πράγματα τα οποία άκουσα, δεν μπορώ να ρίξω στην υπόθεση αυτή. Ο κύριος Τάσκα μου είπε ότι έλαβε δύο τηλεγραφήματα από τον κύριο Κίσινγκερ και ότι τον βρήκα σαν ένα άνθρωπο απελπισμένο. Και όταν του είπα ότι «Θα πάρετε ένα αυτοκίνητο και ένα σωματοφύλακα μαζί σας να μπειτε μέσα στου Ιωαννίδη, ξέρετε που είναι το γραφείο του», μου είπε, «Τέτοια πράγματα ένας αμερικανός πρεσβευτής δεν μπορεί να τα κάνει». Γιατί δεν πήγε στον κύριο Ανδρουτσόπουλο, ο οποίος θα τον είχε δεχθεί; Υποθέτω ότι εκινήθη βάσει των οδηγιών που είχε από τον Κίσινγκερ, να δει τον Ιωαννίδη. Διότι ήξερε πολύ καλά ο Κίσινγκερ από τις μυστικές του υπηρεσίες εδώ πέρα, ότι ο Ανδρουτσόπουλος ήταν ένα ανδρείκελο στα χέρια του Ιωαννίδη, εφόσον μάλιστα ο Ανδρουτσόπουλος το παρεδέχτο, όταν στην συνάντηση των Βρυξελλών έσκυψε και είπε στον Τετενέ ότι «Εγώ δεν έχω τέτοια εξουσιοδότηση». Από ποιον; Εφόσον ήταν πρωθυπουργός της Ελλάδος. Σημαίνει ότι εξητράτο απολύτως από τον Ιωαννίδη. Επομένως ο Τάσκα νομίζω ότι ήθελε να ενεργήσει βάσει των οδηγιών του Ιωαννίδη. Γιατί δεν εσκέφθη να πάει στον Ανδρουτσόπουλο; Υποθέτω ότι ή δεν το εσκέφθη ή εσκέφθη ότι αν πάει στον Ανδρουτσόπουλο, ο Ανδρουτσόπουλος θα το μετεβίβαζε μεν στον Ιωαννίδη, αλλά κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μαλακώσει κάπως την εντύπωση, την οποία θα έπρεπε να είχε κάνει αυτό το μήνυμα το οποίο του ήρχετο. Άλλες υποθέσεις ομολογώ ότι δεν είμαι σε θέση να κάνω.

(Στο σημείο αυτό την προεδρική έδρα καταλαμβάνει ο Αντιπρόεδρος κύριος Παυσανίας Ζακολίκος).

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Και θα προχωρήσω σε μία υπόθεση και εγώ, φυσικά δεν μπορώ να την πω συμπέρασμα, υπόθεση είναι, ότι κατόπιν αυτών που μας εκ-

θέσατε, θα πρέπει να καταλήξουμε στην υπόθεση, ότι οι Αμερικάνοι σε αυτή τουλάχιστον την φάση τη συγκεκριμένη, θετικό ρόλο διεδραμάτισαν για την αποτροπή του πραξικοπήματος. Και αν είναι αληθές –και δεν αμφισβητείται– ότι εστάλησαν τα δυο τηλεγραφήματα, να επιστηθεί η προσοχή της ελληνικής κυβερνήσεως στην αποτροπή οιασδήποτε ενεργείας, διότι θα επροκαλείτο αυτό και εκείνο με τους Τούρκους, είναι ένα θετικό σημείο. Δεν είναι έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι ένα θετικό βεβαίως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Ευχαριστώ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, επειδή πρόκειται να απουσιάσω, μπορώ να κάνω μία ερώτηση μόνο;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Να μην οδηγηθούμε πλέον σε άλλες διαδικασίες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Εγώ ρωτάω και αν αυτό μπορείτε να το εγκρίνετε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εάν είναι μία ερώτηση, να την κάνετε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Κύριε μάρτυς, μας είπατε νωρίτερα ότι το Πολυτεχνείο κατά κάποιο τρόπο το δημιούργησε, το έφτιαξε, το έστησε, όπως θέλετε πείτε το, ο Ιωαννίδης. Πώς το ξέρετε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Επεσκέφθη, μετά από τρεις μέρες ίσως, το Πολυτεχνείο και αντελήφθη, επισκεπτόμενος τις αίθουσες, ότι τα παιδιά είχαν εισάγει μέσα στο Πολυτεχνείο και τρόφιμα και ποτά και διάφορα πράγματα. Και είχαν στήσει ένα ραδιοφωνικό σταθμό, όπως ξέρετε, τον οποίο ακούγαμε με την γυναίκα μου από πολύ κοντά, διότι καθόμασταν στο τέρμα Αλεξάνδρας. Επεσκέφθη τις αίθουσες και είδα όλες αυτές τις προμήθειες. Πώς είναι δυνατόν ο Ιωαννίδης και η ΕΣΑ να μην ήξεραν ότι τα παιδιά εισάγουν όλα αυτά τα πράγματα μέσα; Τους άφησαν. Και δεν αποκλείω εγώ καθόλου το ότι έστειλε και υποκινητές για να βάλει αυτά τα παιδιά να ξεσηκωθούν, ώστε να κατεβάσει στρατό και στην Αθήνα και να επιδιώξει την κατάρρευση...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Το στοιχείο, που κατά τη γνώμη σας σάς κάνει να πιστεύετε αυτό, είναι ότι δεν τους εμπόδισε να οργανωθούν; Γνωρίζετε ότι ένα μήνα πριν από το Πολυτεχνείο έγινε μια σύσκεψη στη Ρώμη σε κάποιο γνωστό ξενοδοχείο, στην οποία μετείχε ο Σάϊρους Βανς, ο Κιουτσούκ, πρώην Αντιπρόεδρος της Κύπρου, ο σταθμάρχης της CIA της περιοχής και ο κύριος Αβέρωφ και λέγεται –έχει γραφεί σε εφημερίδες– ότι εκεί αποφασίστηκε το Πολυτεχνείο και ότι ο Ιωαννίδης εξετέλεσε αυτό το σενάριο; Αυτό το ξέρετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ευχαριστώ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Εσείς που το ξέρετε, να το καταθέσετε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Είπα ότι το έγραψαν οι εφημερίδες.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Κάνετε τις ερωτήσεις παίρνοντας σαν δεδομένα μερικά πράγματα. Μετά που θα γυρίσετε, θέλω να θέσω μερικά πράγματα επί του τρόπου των ερωτήσεων.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Παγορόπουλος έχει το λόγο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε μάρτυς, θα θελα να μου διευκρινίσετε κάτι. Είπατε προηγουμένως στις ερωτήσεις του κυρίου Λιαροκάπη –τουλάχιστον αυτή την εντύπωση μου δώσατε– ότι οι αξιωματικοί της χούντας οι οποίοι ήταν όπως τους παρουσιάσατε –και ο κύριος Παπαδόπουλος και ο κύριος Ιωαννίδης– πανέξυπνοι, ήταν κουτοί μάλλον πιστεύοντας ότι οι Τούρκοι δεν θα κάνουν καμία απόβαση και είχαν τα νησιά ανοχύρωτα και, όπως είπατε, μπορούσε να καταληφθεί η Σάμος με ένα λόχο αλεξιπτωτιστών. Βέβαια είπατε από ντοκουμέντα ότι δεν γνωρίζετε, δώσατε όμως ορισμένες εξηγήσεις με βάση την κρίση σας. Οι άνθρωποι αυτοί, Παπαδόπουλος, Ιωαννίδης και Σία, κατέλυσαν τη Δημοκρατία στην Ελλάδα το 1967, κράτησαν την Ελλάδα υποδουλωμένη –στο γύψο, όπως έλεγε ο Παπαδόπουλος– για επτά χρόνια, σχεδίαζαν το πραξικόπημα κατά του Μα-

καρίου, αδιαφορούσαν για τις προειδοποιήσεις των διαφόρων και λοιπά. Πώς είναι δυνατόν οι άνθρωποι αυτοί, οι οποίοι ήταν όπως τους παρουσιάζετε έξυπνοι και ήταν και στρατιωτικοί συνάμα, να μην ξέρουν ότι οι Τούρκοι μπορεί να καταλάβουν τα νησιά και να τους εκβιάσουν; Μήπως τυχόν –αυτό είναι το ερώτημά μου– είχαν διαβεβαιώσεις από κάποιον ξένο παράγοντα ότι δεν πρόκειται η Τουρκία να επιτεθεί εναντίον της Ελλάδος;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, αυτό είναι ένα στοιχείο το οποίο είναι υποθετικό και το οποίο δεν μπορώ εγώ τουλάχιστον να βασίσω πουθενά. Δηλαδή το υπονοούμενο θα ήταν ότι η Αμερική θα τους είχε πει «Κάνετε αυτή την επιχείρηση και εμείς εγγυόμαστε ότι οι Τούρκοι δεν θα επέμβουν». Αυτός είναι ένας άγνωστος Χι στην εξίσωση την οποία καλούμεθα να λύσουμε, και ομολογώ ότι δεν έχουμε ακόμα στοιχεία που να μπορούν να βασίσουν αυτή τη θέση. Φοβούμαι ότι θα χρειαστούν πολλά χρόνια για να ανοίξουν τα αρχεία και της Αγγλίας και του Φόρεϊν Όφισ και της Αμερικής, για να μπορέσουμε να διευκρινίσουμε...

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Εγώ θέλω τη δική σας άποψη ανεξάρτητα από στοιχεία. Προηγουμένως εξεφράσατε πάλι μία άποψη και είπατε ότι «Αυτό που λέω, είναι η πεποίθησή μου χωρίς να έχω στοιχεία». Έχετε υπηρετήσει πάρα πολλά χρόνια και ήσαστε σε κρίσιμη θέση μία συγκεκριμένη εποχή. Πέστε μου λοιπόν εσείς ως διπλωμάτης, που δουλέψατε μέσα στο Υπουργείο Εξωτερικών σε μία κρίσιμη εποχή, ποια είναι η πεποίθησή σας. Με ποια έννοια το λέω: Όπως παρουσιάσατε προηγουμένως τον Ιωαννίδη, Παπαδόπουλο και λοιπά, πώς είναι δυνατόν οι άνθρωποι αυτοί, στρατιωτικοί όντες –να πω ότι ήμουν εγώ που είμαι δικηγόρος, τέλος πάντων, εντάξει δεν καταλαβαίνω από επιχειρήσεις, αλλά στρατιωτικοί όντες και συνωμότες και πανέξυπνοι– πώς είναι δυνατόν να πίστευαν ότι οι Τούρκοι δεν μπορούσαν να τους εκβιάσουν;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι η απάντηση στο

ερώτημά σας εκ της πείρας μου είναι ότι αυτοί οι άνθρωποι ενόμιζαν ότι ζούσαν σε ένα κόσμο κάπως δικό τους, με μια κλειστή νοοτροπία, είχαν δημιουργήσει λογικά σχήματα ότι «Εμείς θα κάνουμε αυτό το πραξικόπημα...».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Το είπατε προηγουμένως και συμφωνώ απόλυτα μαζί σας.

ΜΑΡΤΥΣ: «...ότι αυτό το πράγμα είναι μία εσωτερική υπόθεση της Κύπρου. Αλλάζουμε κάποιον και βάζουμε τον Σαμψών –ο οποίος εν παρενθέσει, είχε ψυχή εγκληματία– αυτό, επομένως, είναι μία εσωτερική υπόθεση».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Δέχομαι αυτό που λέτε, όσον αφορά την Κύπρο. Εκείνη την στιγμή όταν είχε εκτεθειμένη την Σάμο, την Μυτιλήνη και τα άλλα τα νησιά τα δικά μας, δεν φοβάται ότι μπορεί να μπει μέσα και να τον εκβιάσει; Όπως είπατε εσείς χαρακτηριστικά με ένα λόχο αλεξιπτωτιστών να του πάρει την Σάμο και να του πει «Η φεύγεις από εκεί ή δεν φεύγω εγώ από την Σάμο». Αυτό είναι δυνατόν να μην του πέρασε από το κεφάλι;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα τους πέρασε από το κεφάλι. Διότι, αν θυμάσθε, στην προηγούμενη μου κατάθεση είπα ότι με είχε καλέσει ο τότε υπουργός Προεδρίας κύριος Κωνσταντίνος Ράλλης, ο οποίος με ρώτησε μερικά πράγματα ενώπιον ενός ανωτέρου αξιωματικού της Αεροπορίας –σημάρχου νομίζω– και του είπα ότι θα ήταν παραφροσύνη μία αναμέτρηση με την Τουρκία, εφόσον έχουμε όλα τα παράλια προς την Τουρκία, νησιά τα οποία ήσαν εντελώς απροστάτευτα. Δεν είναι δυνατόν να υποθέσω ότι αυτοί ως στρατιωτικοί δεν είχαν αυτό υπ' όψιν τους.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Τότε γιατί το έκαναν;

ΜΑΡΤΥΣ: Το παρέβλεψαν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Μόνο το παρέβλεψαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Το παρέβλεψαν νομίζοντας – αυτό είναι μία λογική κατασκευή, την οποία

κάνω εγώ, δεν είσθε αναγκασμένος να την δεχθείτε– ότι θα πουν στους Τούρκους – κυρίως απέφευγαν να πουν στους Τούρκους– ότι αυτό είναι μία εσωτερική υπόθεση της Ελλάδος.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Μάλιστα. Πέστε μου και το εξής: Εν τοιαύτη περιπτώσει ο Κίσινγκερ γιατί στέλνει το τηλεγράφημα, που σας ρώτησε ο κύριος Λάσκαρης, στον Τάσκα και του λέει «Πρόσεχε να μην κάνουμε τίποτα»;

ΜΑΡΤΥΣ: Γιατί φοβείται μία ελληνοτουρκική εμπλοκή. Και η ελληνοτουρκική αυτή εμπλοκή δεν μπορούσε παρά να ζημιώσει την Συμμαχία του ΝΑΤΟ.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Εκείνη την στιγμή έχει λάβει γνώση ο Ιωαννίδης αυτού του πράγματος, ότι τον ζητάει ο Τάσκα; Ότι τον ζητάει, δηλαδή, να συζητήσουν;

ΜΑΡΤΥΣ: Ότι;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ότι ζητάει ραντεβού από τον Ιωαννίδη για να κουβεντιάσουν. Σεις, όταν σας το είπε αυτό ο Τάσκα, δεν το διαβιβάσατε περαιτέρω;

ΜΑΡΤΥΣ: Τι να διαβιβάσω; Εγώ ήμουν εν δυσμενεία τότε και παραιτημένος.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Δηλαδή ο Ιωαννίδης δεν έλαβε γνώση...

ΜΑΡΤΥΣ: Πολύ πιθανώς να έλαβε γνώση, διότι ασφαλώς ο κύριος Τάσκα θα το διεμήνυσε στον Ιωαννίδη.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Τότε, γιατί προχώρησαν; Την κρίση σας θέλω.

ΜΑΡΤΥΣ: Την κρίση μου, ναι, στο γιατί ήθελε να τον αποφύγει.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Πείτε μου γιατί προχώρησε στα εγχειρήματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Έλαβε γνώση ότι ήθελε να τον δει ο Τάσκα, αλλά δεν έλαβε γνώση του τι ήθελε να του πει ο Τάσκα. Αυτό νομίζω εγώ, τουλάχιστον.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Και γιατί να μην θέλει; Μπορείτε να μου πείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό πρέπει να σας πω είναι «απορία ψάλτου βηξ», είναι ένα ερώτημα το οποίο έθετα και εγώ εις εαυτόν πολύ συχνά, όταν ησυχολούμην με αυτό το πράγμα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ξέρετε γιατί το λέω; Διότι ήλθαν εδώ μάρτυρες, κύριε μάρτυς, οι οποίοι μας είπαν ότι μετά, όταν έγινε η αποβίβαση των Τούρκων στην Κύπρο και έγινε ο «ΑΤΤΙΛΑΣ Ι», ο Ιωαννίδης ηκούσθη να περιφέρεται και να ουρλιάζει ότι «Με πούλησαν». Κατά την κρίση σας ποιοι είναι αυτοί που τον πούλησαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Το έχω ακούσει και εγώ. Έχω ακούσει μία εκδοχή ότι όχι «Μας πούλησαν», αλλά «Μας πρόδωσαν». Και λέγεται ότι υπάρχουν διάφορες εκδοχές ότι αυτό το είπε στο πολιτικό γραφείο του κυρίου Γκιζίκη. Άλλη εκδοχή είναι ότι το είπε αυτό, όταν ήλθε ο κύριος Σίσκο εδώ πέρα. Τρίτη εκδοχή ότι το είπε στο Πεντάγωνο.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Το ερώτημα είναι ποιοι τον πούλησαν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Σας ρωτάω ποιοι, κατά την κρίση σας, είναι αυτοί που τον πούλησαν.

ΜΑΡΤΥΣ: Κατά την κρίση μου, νομίζω ότι εκείνοι που τον πούλησαν –τουλάχιστον από όσα μπορώ εγώ να ερμηνεύσω– ήσαν οι τρεις Αρχηγοί των τριών Όπλων, οι οποίοι πήγαν και του είπαν ότι «Εμείς πόλεμο με την Τουρκία δεν είμαστε έτοιμοι να κάνουμε».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Πέστε μου, αυτό το πράγμα δεν του το είχαν πει προηγουμένως, ότι δεν είναι έτοιμοι; Δηλαδή εσείς αποκλείετε ο Ιωαννίδης να εννοούσε ότι τον πούλησε το ΝΑΤΟ, οι Αμερικάνοι, οι Εγγλέζοι, δεν ξέρω ποιοι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το αποκλείω.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Μου κάνει εντύπωση, κύριε μάρτυς, το εξής: Όντας Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών με την πείρα την τεράστια την οποία έχετε, πώς είναι δυνατόν να μη μπορείτε να δώσετε μία απάντηση σε αυτό το θέμα, εάν ο Ιωαννίδης και η χούντα είχαν διαβεβαίωση από ξένο παράγοντα ότι οι Τούρκοι δεν θα κινηθούν;

ΜΑΡΤΥΣ: Μα αυτή η διαβεβαίωση θα είχε δοθεί κατά εντελώς μυστικό τρόπο και όχι βεβαίως από επίσημη πηγή, όπως ήταν ο Τάσκα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Μην ξεχνάμε ότι το διπλωματικό σώμα έχει τις πηγές του, μπορεί να γνωρίζει, έχει επαφές.

ΜΑΡΤΥΣ: Δυστυχώς, όμως, του διαφεύγουν και πάρα πολλά. Πολύ συχνά ένας πρεσβευτής μαθαίνει μία πληροφορία ένα μήνα ή μία βδομάδα μετά.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Έστω. Όμως, έχουν περάσει πολλά χρόνια. Δεν μάθατε τίποτα;

ΜΑΡΤΥΣ: Τέτοια πληροφορία δεν είχαμε, γιατί, όπως σας είπα, τέτοια διαβήματα και διαβεβαιώσεις γίνονται κατά τον μυστικότερο τρόπο και όχι κατά επίσημο τρόπο. Δηλαδή δεν πάει να ανακοινώσει ο πρεσβευτής μιας χώρας στην κυβέρνηση μιας άλλης χώρας ότι «Θα κάνω αυτό ή θα κάνω εκείνο».

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Και έρχομαι και ρωτάω το εξής: Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι ο πρεσβευτής των ΗΠΑ, που έρχεται να σας επισκεφθεί, για να σας πει για το τηλεγράφημα του Κίσινγκερ, ζήτησε τη μεσολάβησή σας να τον δεχθεί ο Ιωαννίδης; Γιατί ήρθε σε σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ πήγαινα και τον έβλεπα τακτικότερα τον κύριο Τάσκα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Επίσημως τον επισκεπτόσασταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι επίσημως. Ως Γενικός Γραμματέας, εν γνώσει της χούντας μάλιστα, συνέτρωγα και με τον πρεσβευτή της Γερμανίας τακτικά στον Ψαρόπουλο ενώπιον του κοινού και των γκαρσονιών, οι οποίοι θα ανέφεραν τα πράγματα, προσπαθώντας να πείσω αυτούς τους δυο ανθρώπους να επηρεάσουν όσο δυνατόν τη χούντα και να ελευθερώσει κάπως το καθεστώς και πραγματικώς να αφήσει την εξουσία, για να την παραχωρήσει στον πολιτικό κόσμο. Αυτή ήταν μία μυστική εργασία.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Σύμφωνα για αυτό. Εγώ εξακολουθώ να λέω ότι ο Τάσκα έρχεται και σας λέει ότι «Έχω ένα τηλεγράφημα από τον Κίσινγκερ να μην γίνουν αυτά τα πράγματα». Με ποια ιδιότητα ήρθε σε σας; Του Γενικού Γραμματέα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ενός φίλου έμπιστου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ήρθε στο Υπουργείο και σας είπε αυτό το πράγμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Μου το είπε στην πρεσβεία.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ερωτώ λοιπόν: Εσείς δεν ρωτήσατε τον Τάσκα «Γιατί ανακατεύεται ο Κίσινγκερ; Μήπως έχουμε τίποτε εδώ;», αφού είχατε φιλικές σχέσεις με τον κύριο Τάσκα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ομολογώ ότι δεν είχα εκείνη τη στιγμή εκείνη την ετοιμότητα να τον ρωτήσω «Γιατί ο κύριος Κίσινγκερ τηλεγραφεί;». Διότι ο κύριος Κίσινγκερ, κατά τους λόγους του κυρίου Τάσκα, έλεγε στο τηλεγράφημά του ότι η αμερικανική κυβέρνηση έχει σαφείς πληροφορίες ότι κάτι ετοιμάζει το καθοριστάς Ιωαννίδη εναντίον της Κύπρου. Τι να τον ρωτούσα λοιπόν; Από πού έχει αυτές τις πληροφορίες; Όλοι το φοβόμαστε και όλοι στο Υπουργείο Εξωτερικών είχαμε αρχίσει έναν αγώνα, που στην προηγούμενή μου κατάθεση ανέπτυξα, για να απαλύνουμε κάπως την οξύτητα μεταξύ Μακαρίου και Ιωαννίδη και Ανδρουτσοπούλου.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε μάρτυς, λυπάμαι αλλά νομίζω ότι αφήνετε ένα κενό.

ΜΑΡΤΥΣ: Ομολογώ ότι υπάρχουν ορισμένα ερωτήματα και για μένα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Μου κάνει εντύπωση το εξής: Εσείς από τη θέση σας ως Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών με την πείρα σας, διπλωμάτης καριέρας, να μην προσπαθήσετε να ρωτήσετε τον Τάσκα τι συμβαίνει; Να πείτε «Τι γίνεται εδώ πέρα; Τρελάθηκαν; Έχετε καμιά επαφή μαζί του, δεν τον μαζεύετε;»

ΜΑΡΤΥΣ: Τι να τον ρωτήσουμε, όταν ξέρουμε ότι κάτι ετοιμάζει η χούντα;

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Άλλο αν ετοιμάζει κάτι η χούντα. Αλλά εάν είχε επαφές η χούντα με τους Αμερικάνους, αυτό ρωτάω.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, θα είχαν επαφές. Διότι και η CIA έχει επαφές με όλα τα κόμματα και με όλες τις παρατάξεις.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Συμφωνώ

με αυτό που λέτε, αλλά με μία προϋπόθεση: Η CIA ανεπίσημως ή κατόπιν εντολής και εν γνώσει του Κίσινγκερ;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό είναι ένα ερώτημα, το οποίο θα έπρεπε να ερωτηθεί στην αμερικανική κυβέρνηση. Διότι νομίζω ότι κάθε μεγάλη δύναμη έχει δύο παράλληλες υπηρεσίες, τη μυστική και τη φανερή, οι οποίες πολλές φορές συγκρούονται, μπορώ να πω. Διότι, ενώ στη Σοβιετική Ένωση, στη Μόσχα, μας εβεβαίωσαν επίσημως στο Υπουργείο Εξωτερικών ότι δεν πρόκειται να γίνει εισβολή στη Τσεχοσλοβακία και τηλεφώνουσαμε όλοι στις κυβερνήσεις μας ότι μετά την Μπρατισλάβα η εισβολή αποκλείεται –έφυγε ο αμερικανός πρεσβευτής για να παίξει γκόλφ στο Σαν Ρέμο, έφυγε ο γάλλος πρεσβευτής για να ακούσει Βάγκνερ στο Μπαϊρόιτ της Γερμανίας και έμειναν δύο-τρεις άνθρωποι εκεί πέρα, εγώ πήγα στο Κίεβο με τις κόρες μου– την επομένη έγινε η εισβολή. Τί σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι εμάς μας έλεγαν άλλα και άλλα έκαναν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Στην προκειμένη περίπτωση το τηλεγράφημα του Κίσινγκερ μήπως ήταν η διάψευση, όπως λέτε, που έγινε από τη Μόσχα για την Ουγγαρία ή την Τσεχοσλοβακία ή οπουδήποτε αλλού, και υπήρχε η εντολή κάτω;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό είναι πιθανόν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Το αποκλείετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν το αποκλείω. Δεν μπορώ να αποκλείσω τίποτε, διότι γίνονται τόσα πολλά μυστικά στον κόσμο αυτό, που φανερώνονται μετά, ώστε μένει κανείς εντός.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Παυλίδης έχει το λόγο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Θα ήθελα να σας ερωτήσω, αν κατά τη διάρκεια της θητείας σας υπηρετούσαν αξιωματικοί στο Υπουργείο των Εξωτερικών.

ΜΑΡΤΥΣ: Το Υπουργείο των Εξωτερικών, κύριε βουλευτά, κατελήφθη από την χούντα, διότι δεν μας είχαν εμπιστοσύνη. Διότι δυστυχώς το Διπλωματικό Σώμα έχει

–κακώς, κατά τη γνώμη μου– τη φήμη ότι είμαστε ανθέλληνες, ότι είμαστε ηττοπαθείς, διότι προτιμούμε τη διαπραγματεύση από τη σύγκρουση. Και αυτός είναι ο προορισμός του διπλωμάτου, να αποφεύγει τη σύγκρουση μέσω της διαπραγματεύσεως. Και δεν μας είχαν εμπιστοσύνη, διότι ίσως ήμασταν μιας άλλης κοινωνικής νοοτροπίας. Το Υπουργείο Εξωτερικών κατελήφθη από τη χούντα, διότι είχαμε Γενικό Γραμματέα στρατιωτικό, τρεις συμβούλους που είχαν γραφεία πολυτελέστατα μέσα στο Υπουργείο, και επομένως οι στρατιωτικοί επί πολύ καιρό ήλεγχαν το Υπουργείο Εξωτερικών, με μία παρένθεση, την παρένθεση Πιπινέλη. Όταν ανέλαβε ο Πιπινέλης, στην κρίση του ... –δεν θυμάμαι τώρα πότε ακριβώς ανέλαβε, αλλά μετά επήλθε ο θάνατός του– δεν παρενέβησαν οι στρατιωτικοί στο Υπουργείο Εξωτερικών.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Παρέμειναν οι στρατιωτικοί στο Υπουργείο ή μετακινήθηκαν μετά την παρουσία του Πιπινέλη;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Πιπινέλης, όταν έγινε μέλος της κυβερνήσεως, απέκλεισε την ανάμιξη των στρατιωτικών στο Υπουργείο και επομένως δεν ήλθαν. Όταν πέθανε ο Πιπινέλης και τον διαδέχθηκε ο κύριος Ξανθόπουλος-Παλαμάς, τότε ήλθαν. Είχαν έλθει μερικοί, αλλά τότε πλαισιώθηκαν πραγματικώς.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόσβη, κατά την κρίσιμο περίοδο του πραξικοπήματος –το εξάμηνο προ του πραξικοπήματος και ενόσω ήσασταν Γενικός Γραμματέας στο Υπουργείο– μήπως ενθυμείσθε πόσοι αξιωματικοί υπηρετούσαν παρά τω Υπουργώ;

ΜΑΡΤΥΣ: Παρά τω υπουργώ Εξωτερικών;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Κανείς.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Ήταν σε χαμηλότερα κλιμάκια;

ΜΑΡΤΥΣ: Ούτε κατώτερα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Δεν υπήρχαν, λοιπόν...

ΜΑΡΤΥΣ: Παρά τω υπουργώ, όχι. Υπήρχαν ο κύριος Γιάνναρης, που ήταν Γενικός Γραμματέας...

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Αξιωματικός;

ΜΑΡΤΥΣ: Αξιωματικός. Υπήρχε ένας προσωπάρχης, του οποίου λησμονώ το όνομα, δύο σύμβουλοι που ήρχοντο δύο-τρεις φορές την εβδομάδα στο Υπουργείο Εξωτερικών για να κάνουν ένα νέο οργανισμό και δήθεν ηργάζοντο, αλλά μάλλον αργόμισθοι νομίζω πως ήσαν αυτοί οι δύο. Νομίζω ότι αυτοί ήσαν οι κυριότεροι. Αλλά παρά τω Υπουργώ, δεν υπήρχε κανένας. Υπήρχε πάντοτε ένας διπλωμάτης.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Δηλαδή, ο Τετενές δεν είχε κοντά του ανώτατο αξιωματικό, αυτή τη διάρκεια.

ΜΑΡΤΥΣ: Είχε τον κύριο Κερκινό, που όταν έφυγε ο Τετενές και έγινε ο κύριος Κυπραίος, σχεδόν τον ανάγκασα –μπορώ να πω– να παραμείνει ιδιαίτερος του κυρίου Κυπραίου για να μπορέσουμε να έχουμε πληροφορίες. Δεν το είπα στην προηγούμενη μου κατάθεση, αλλά στο Υπουργείο Εξωτερικών είχε δημιουργηθεί ένα είδος δικτύου περίξ εμού, ως Γενικού Γραμματέως. Ο κύριος Βασιλικός, πρόσβης τότε, ήταν απεσπασμένος στο γραφείο του κυρίου Γκιζίκη και μπορούσε επομένως μερικά πράγματα να τα γνωρίζει και να έρχεται να μου τα λέει. Ο κύριος Μεταξάς και ο κύριος Τζούνης είχαν επαφές με το Γενικό Επιτελείο αυτοί οι τρεις. Και ο κύριος Μακρής επίσης. Όσο μπορούσαν να έχουν κάποια πληροφορία για το τι ετοιμάζουν, ποια είναι η σκέψη τους και η νοοτροπία τους, έρχονταν και μου τα λέγανε και βεβαίως προσπαθούσαμε να βγάλουμε συμπεράσματα, τα οποία και πολλές φορές ήταν λανθασμένα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Την αποστολή Χωραφά την ενθυμείσθε στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Ομολογώ ότι δεν την θυμούμαι.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Επομένως και δεν την γνωρίζετε. Εκτός και αν την μάθατε εκ των υστέρων.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν την γνωρίζω και καλό θα ήταν ίσως ο κύριος Χωραφάς να κληθεί.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Για τον κύριο Δούντα θα ήθελα να σας ρωτήσω.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Δούντας πήγε μετά το πραξικόπημα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Είχε υπηρετήσει προηγουμένως ξανά στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν νομίζω. Ο κύριος Δούντας είχε πάει στην Κύπρο τέλη Αυγούστου του 1974.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Από τη μακρά σας θητεία στο Υπουργείο και την ενασχόλησή σας με το Κυπριακό, η γενική σας άποψη για τον Μακάριο ποια είναι στην κρίσιμη αυτή περίοδο προ του πραξικοπήματος; Θέλετε την κρίση μου; Ότι είχε καταλήξει στην απόφαση, που θα ήταν προς το συμφέρον της γενικής κυπριακής υποθέσεως, να μην υπάρξει ελληνικός στρατός στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό είναι δύσκολο να απαντηθεί, δεδομένου ότι ο Αρχιεπίσκοπος είχε κάπως υδραργυρική τη σκέψη. Πολλές φορές άλλαζε άποψη από μήνα σε μήνα, όπως τουλάχιστον τον έζησα εγώ. Ίσως να δέχθηκε με ευχαρίστηση σε μία πρώτη φάση την αποστολή της ενισχυμένης Μεραρχίας, αλλά είναι πιθανόν, όταν αντελήφθη ότι θα γινόταν κατά κάποιο τρόπο εξαρτώμενος από την ελληνική κυβέρνηση λόγω της παρουσίας του ελληνικού στρατού στην Κύπρο, αυτό το στοιχείο να του δημιούργησε κάποια ανησυχία και κάποια δυσανασχέτιση. Είναι πολύ πιθανό αυτό, δεδομένου ότι ο Αρχιεπίσκοπος –όπως είχε και το θράσος να το πει σε μένα– δεν είχε ποτέ εμπιστοσύνη στις ελληνικές κυβερνήσεις, οποιαδήποτε και αν ήταν, είτε Καραμανλής, είτε Παπανδρέου, είτε Παρασκευόπουλος. Και μάλιστα εκαυχήθη μία μέρα ότι ήρθε σε αντίθεση με όλες τις ελληνικές κυβερνήσεις. Αντί δηλαδή να θεωρεί εαυτόν ως τμήμα του ελληνισμού, που έπρεπε να υπακούει στο εθνικό κέντρο, ήθελε εκείνος να υπαγορεύει τους όρους και την πολιτική του εθνικού κέντρου από την Κύπρο. Αυτή ήταν τουλάχιστον η γενική εντύπωση που απέκομισα από τη συνεργασία μου με τον Μακάριο, και για αυτό δεν αποκλείω ότι σε μία πρώτη φάση ανε-

κουφίσθη, διότι με την παρουσία της Μεραρχίας πίστευε και αυτός ότι γινόταν άτρωτος η Κύπρος, αλλά σε μια δεύτερη φάση, ίσως, ων πονηρός και αυτός να εσκέφθη ότι «Εδώ γίνομαι και λίγο δούλος της ελληνικής κυβερνήσεως», πράγμα που ασφαλώς δεν ήθελε. Διότι, ως μη ξεχνούμε, ότι ο Μακάριος, ως Αρχηγός ανεξαρτήτου κράτους, ακολουθούσε πολλές φορές και μία πολιτική που δεν συμβιβαζόταν με τα ελληνικά συμφέροντα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Μπορώ, λοιπόν, να συμπεράνω ότι κατά την τελευταία περίοδο προ του πραξικοπήματος, που δημιουργήθηκε το θέμα ανακλήσεως ελλήνων αξιωματικών με διάφορες αιτίες, βάσει αυτής της κατ' αρχήν σκέψεως ο Μακάριος συνέβαλε ουσιαστικά στο να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η απομάκρυνση των ελληνικών στρατευμάτων ή μέρος αυτών από την Κύπρο, θα βοηθούσε το όλο Κυπριακό Θέμα. Μπορώ να το συμπεράνω αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Η απομάκρυνση των Ελληνικών Δυνάμεων;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό δεν νομίζω ότι το επεδίωξε ο Μακάριος. Ο Μακάριος επεδίωξε την ανάκληση των περισσότερων, των 750 αξιωματικών, οι οποίοι ήταν εκεί, και την παύση της υποστηρίξεως της ΕΟΚΑ Β' από την κυβέρνηση. Η πρόταση την οποία είχε κομίσει ο κύριος Λαγάκος, όταν εκλήθη εδώ για να δημιουργήσει ένα κλίμα συνεννοήσεως μεταξύ της κυβερνήσεως και του Μακαρίου, ήταν, τουλάχιστον, να ικανοποιηθεί το δεύτερο αίτημα του Μακαρίου, να παύσει δηλαδή η κυβέρνηση να ευνοεί και να ενισχύει την ΕΟΚΑ Β', που ήταν σαφώς αντιμακαριακή. Και όσον αφορά στο θέμα των 750 αξιωματικών, να ρυθμιστεί το θέμα κλιμακηδόν και να ικανοποιηθεί ο Μακάριος με την υπόσχεση της κυβερνήσεως ότι αυτοί οι 750 αξιωματικοί θα αντικαθίσταντο σιγά-σιγά, διότι είχαν εκδηλωθεί φανερά εναντίον του Μακαρίου. Αλλά δεν νομίζω ότι ο Μακάριος ήθελε να απαλλαγεί από την παρουσία ελλήνων

αξιωματικών. Ήθελε έλληνες αξιωματούχους, οι οποίοι να μην είναι εμποτισμένοι από το πνεύμα το οποίο είχε επιμελώς καλλιεργηθεί εκείνη την εποχή μεταξύ των ελλήνων αξιωματούχων της Κύπρου, αλλά βεβαίως λόγος ανακλήσεως της ΕΛΔΥΚ δεν μπορούσε να γίνει. Διότι η ΕΛΔΥΚ ευρίσκετο εκεί νομίμως και βάσει των συμφωνιών, οι οποίες είχαν υπογραφεί.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Μία τελευταία ερώτηση, κύριε Πρόσβη. Οι συνάδελφοί σας άλλων κρατών, εκτός ΗΠΑ, διεβίβασαν ανησυχίες των κυβερνήσεων των περί των όσων εγένοντο στην Κύπρο; Διότι και αυτές είχαν, ίσως, την πληροφορία ότι κάτι προπαρασκευάζεται. Είπατε προηγουμένως πως κάτι συζητείτο, πως κάτι προπαρασκευάζεται για την Κύπρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Πρόσβεις άλλων χωρών, πέραν των ΗΠΑ, σας διεβίβασαν ανησυχία των κυβερνήσεών τους;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο πρεσβευτής της Γαλλίας με είχε ρωτήσει επανειλημμένως αν ανησυχούσα, και του είχα πει ότι «Ανησυχώ πάρα πολύ». Ο πρεσβευτής της Ολλανδίας, ο οποίος ήταν άκρως αντιχουντικός εκείνη την εποχή, με ρώτησε: «Γιατί παραμένετε στη θέση σας;». Και του απάντησα ότι «Παραμένω στη θέση μου, διότι προσπαθώ να σώσω εκείνα τα οποία μπορούν να σωθούν». Ο πρεσβευτής της Ιταλίας επίσης. Νομίζω ότι αυτοί οι τρεις ήταν αυτοί, οι οποίοι μου ανακοίνωσαν τις ανησυχίες τους. Μπορεί και άλλοι πρεσβευτές να είχαν ανησυχίες, αλλά τις κρατούσαν για τον εαυτό τους ή τις ανακοίνωναν στις κυβερνήσεις τους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Τίποτε άλλο, κύριε Πρόσβη. Σας ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Παπαστεφανάκης έχει το λόγο.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, δύο ερωτήσεις θα ήθελα να σας υποβάλω. Η πρώτη είναι, αν έχετε άλλη ιθαγένεια πλην της ελληνικής.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Και η δεύτερη ερώτηση είναι σχετικά με εκείνο το οποίο είπατε προ ολίγου, ότι η CIA έχει επαφές με όλα τα κόμματα και με όλες τις κυβερνήσεις. Έχω μία απορία να μου πείτε, έχει επαφές, δηλαδή, και με κομμουνιστικά κόμματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ασφαλώς τις έχει, υπό κάποιο πρόσχημα.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Ευχαριστώ, τίποτε άλλο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Περάκης έχει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, με όσα μας είπατε την περασμένη ημέρα της εξετάσεώς σας και με τα σημερινά, εγώ είχα την εντύπωση πως πρέπει να κλείσουμε το Φάκελο, τελείωσε η δουλειά μας. Πρώτον, διότι με όσα είπατε, οι μεν χουντικοί ενήργησαν εξ ευηθείας – να χρησιμοποιήσω αυτό τον αρχαιοπρεπή όρο. Άρα, λοιπόν, τι να ασχολούμαστε; Και δεύτερον, αφού παύσουμε να ασχολούμαστε με αυτούς, να στείλουμε και μία επιστολή σαν επιτροπή στον κύριο Κίσινγκερ και στον κύριο Τάσκα, γιατί, απ' ό,τι φαίνεται από την κατάθεσή σας και απ' ό,τι επιβεβαιώνετε με έμφαση σήμερα, είναι οι μόνοι άνθρωποι οι οποίοι έδειξαν πατριωτισμό την εποχή εκείνη υπέρ της Ελλάδας. Και επειδή σπεύδω να πω ότι εγώ δεν υιοθετώ αυτά, κύριε μάρτυς. Με όλο το σεβασμό και στο αξίωμα που είχατε, θέλω να μου πείτε: την αφέλεια της χούντας την στηρίζετε; Και πλανάται εδώ μέσα –κατά κύριο λόγο– ότι βρήκατε ένα χάρτη που, όπως είπατε την περασμένη φορά, έγραφε «Προς Κωνσταντινούπολη»; Σήμερα προσθέσατε ότι έγραφε «Για Μακεδονία και Βόρειο Ήπειρο», αν κατάλαβα καλά. Και με βάση αυτό το ντοκουμέντο που πλανάται ανάμεσά μας, πρέπει όλοι να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι αυτοί ήταν αφελείς άνθρωποι. Αλλά, κύριε μάρτυς, τι ντοκουμέντο είναι αυτό που έχει σχέση με την ηγεσία και το επικαλείσθε εδώ μέσα; Για να ξέρουμε και εμείς πώς να αξιολογούμε. Είδατε ένα χάρτη.

Πού τον βρήκατε, επιτέλους, αυτόν τον χάρτη; Ποιος τον είχε φτιάξει; Κανένας λοχίας; Ο Ιωαννίδης τον είχε φτιάξει; Τι είναι αυτός ο περίφημος χάρτης, που μας λέτε εδώ μέσα και με βάση αυτόν στηρίζετε ότι ήταν αφελέστατοι άνθρωποι και πήγαν εκεί, στην Κύπρο, να κάνουν την «Μεγάλη Ελλάδα»; Πού το στηρίζετε; Για πέστε μας περισσότερα πάνω σε αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, είναι πασίγνωστο ότι η χούντα απετελείτο από ανθρώπους, οι οποίοι απεδείχθησαν ανίκανοι και στον στρατιωτικό τομέα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, αυτά είναι διδάγματα της κοινής πείρας και όλοι λίγο-πολύ κάτι ξέρουμε. Εγώ θέλω να μου πείτε για τον συγκεκριμένο χάρτη, γιατί αυτό είναι το κυρίαρχο ντοκουμέντο στο οποίο στηρίζατε ότι ήταν αφελείς οι άνθρωποι. Πάνω σ' αυτό θέλω να μου πείτε. Έχετε αυτόν τον χάρτη; Τον κρατήσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Θέλετε να τον καταθέσω στην επιτροπή; Σας είπα ότι τον πήρα σπίτι μου και τον έχω ως ενθύμιο. Θέλετε να σας τον φέρω;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τι προέλευση έχει αυτός; Ποιος τον έφτιαξε; Ξέρετε ποιος τον έφτιαξε;

ΜΑΡΤΥΣ: Για να σας εικονίσω, κύριε βουλευτά, την ατμόσφαιρα, η οποία υπήρχε σε ορισμένους κύκλους τότε στην Ελλάδα, δεν έκανα τίποτα άλλο, παρά να σας πω ότι όταν έκανα την επιθεώρησή μου ως Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών, μετά την πτώση της χούντας, πήγα στο κρυπτογραφικό και βρήκα αυτόν τον χάρτη, τον οποίο τα παιδιά του κρυπτογραφικού είχαν κρεμασμένο στον τοίχο. Διέταξα να τον κατεβάσουν και να μου τον δώσουν. Αυτός ο χάρτης ανέφερε όλη τη Βόρειο Ήπειρο δική τους, την Γιουγκοσλαβία δική τους...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Το είπατε αυτό, κύριε μάρτυς, αλλά ποιος ήταν ο καλλιτέχνης, που είχε φτιάξει τον χάρτη; Αυτό ρωτώ εγώ. Ήταν από τα πρώτα κλιμάκια ή ήταν από τα παιδιά εκεί μέσα;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τα παιδιά ήταν, κύριε βουλευτά.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Κύριε Πρόεδρε, έτσι όπως γίνεται η συζήτηση, δεν μπορούμε να καταλάβουμε τις απαντήσεις του μάρτυρα. Εμείς δεν παρακολουθούμε τη συζήτηση από την αρχή και εάν ο κύριος συνάδελφος διακόπτει συνεχώς τον μάρτυρα, δεν μπορούμε να καταλάβουμε τις απαντήσεις του.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριοι συνάδελφοι, σας παρακαλώ. Με αυτόν τον τρόπο που γίνεται η συζήτηση, δεν μπορούν να κρατηθούν ούτε πρακτικά.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Είπατε, κύριε μάρτυς, ότι τα παιδιά ήσαν που έφτιαξαν τον χάρτη. Άρα, λοιπόν, δεν μπορούμε να συνάγουμε, αφού τα παιδιά ήσαν που έφτιαξαν το χάρτη, ότι ο Μπονάνος, ο Ιωαννίδης και ο κόσμος όλος ήσαν αφελείς και πήγαιναν στην Κωνσταντινούπολη.

ΜΑΡΤΥΣ: Μα, νομίζετε ότι τα παιδιά το βγάλαν από το μυαλό τους; Από κάπου το ακούσανε. Κάποια τηλεγραφήματα είδαν.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Οι κρυπτογράφοι του Υπουργείου Εξωτερικών είχαν αντικατασταθεί με στρατιωτικούς;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Άρα, ήταν υπάλληλοι. Διευκολύνει ο κύριος συνάδελφος με την ερώτηση. Δεν ήταν στρατιωτικοί. Πάει αυτό. Εν πάση περιπτώσει, κύριε μάρτυρα, μπορεί να είναι χαρακτηριστικό αυτό για ένα σύγγραμμα, δεν έχω διαβάσει το βιβλίο σας αν το αναφέρετε. Πράγματι είναι νόστιμο, αλλά δεν μπορούμε πάνω σ' αυτό να στηρίζουμε οξυδέρκεια...

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε, αλλά διαμαρτύρομαι, γιατί λέτε ότι θέλω να παραπλανήσω την Επιτροπή. Και παρακαλώ, κύριε Πρόεδρε, να γραφεί αυτό στα Πρακτικά. Δεν θέλω να παραπλανήσω κανέναν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Όλα θα γραφτούν στα Πρακτικά.

ΜΑΡΤΥΣ: Ισχυρίζομαι ότι, εφ' όσον και στο Υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο εμάχeto

εναντίον της χούντας και υπέρ του Μακαρίου, υπήρχαν μερικοί νέοι άνθρωποι οι οποίοι είχαν την νοοτροπία αυτή της «Μεγάλης Ελλάδος», αυτό δείχνει ότι υπήρχαν άλλοι κύκλοι πολύ σοβαρότεροι και πολύ περισσότερο έχοντες εξουσία, οι οποίοι είχαν τα ίδια μυαλά. Δεν ήθελα να πω τίποτα άλλο. Και σας παρακαλώ να ανακαλέσετε αυτά τα οποία λέτε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Όχι, δεν ανακαλώ τίποτα. Τι είναι αυτά τα πράγματα, κύριε Πρόεδρε; Και εσείς να είσθε, κύριε μάρτυς, προσεκτικότερος και στην κατάθεσή σας και στο πώς μιλάτε προς εμένα.

ΜΑΡΤΥΣ: Ούτε προσεκτικότερος θα είμαι, ούτε...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Να είσθε προσεκτικότερος.

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω δώσει όρκο επί του Ευαγγελίου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Να είσθε προσεκτικότερος, γιατί εγώ δεν είπα, κατ' αρχήν, ότι παραπλανήσατε την Επιτροπή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριοι συνάδελφοι, το Προεδρείο θα προστατεύσει το κύρος της Επιτροπής.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Θα έλθω στο δεύτερο ερώτημα.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Κύριε Πρόεδρε, θα υποβάλω και εγώ μία παράκληση. Έχουμε μία ερώτηση δική μας και μία απάντηση του μάρτυρα. Δεν έχουμε παρακολουθήσει από την αρχή τη συζήτηση και δεν μπορούμε να καταλάβουμε τι λέει τώρα ο μάρτυρας, αν διακόπτεται συνεχώς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Έχετε δίκιο, κύριε συνάδελφε. Το κάνω γιατί θέλω...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε Παπακωνσταντίνου, έκανα μία παρέμβαση, ότι δεν μπορεί με αυτόν τον τρόπο να τηρηθούν Πρακτικά. Δεν θα βγει τελικά τίποτα στα Πρακτικά από αυτή την συνομιλία. Και θα έχουν δίκιο οι πρακτικογράφοι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, δεν είναι απαραίτητο εμείς, ως ανακριτάι, να συμφωνούμε με τον μάρτυρα και

να διαμαρτυρόμαστε αν δεν συμφωνούμε. Ο μάρτυς καταθέτει ενόρκως.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε συνάδελφε, νομίζω ότι έχει λυθεί αυτό το θέμα. Οι ερωτήσεις έχουν κάποιες απαντήσεις. Είτε μας αρέσουν, είτε δεν μας αρέσουν, αυτές είναι.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Κύριε Πρόεδρε, μας ενδιαφέρει τι θα πει ο μάρτυς. Δεν μπορεί να διακόπτεται συνεχώς.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Έκανα παρέμβαση, κύριε συνάδελφε, και νομίζω ότι δεν χρειάζεται να ξαναπαρέμβω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Για την οικονομία του χρόνου, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε συνάδελφε, δεν μπορούν να κρατηθούν Πρακτικά. Όταν τα διαβάσετε θα δείτε ότι άλλα θα γράφουν οι άνθρωποι και με το δίκιο τους. Κάνετε την ερώτηση και περιμένετε την απάντηση. Μας αρέσει ή δεν μας αρέσει, η απάντηση αυτή θα είναι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Έρχομαι στο δεύτερο ερώτημα, κύριε μάρτυρα.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ το λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε Παγορόπουλε, δεν μπορώ να παρακολουθήσω έτσι την διαδικασία.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, ήθελα να πω το εξής: Πολύ σωστά κάνατε την παρατήρησή σας, αλλά και ο κύριος μάρτυς ξεχνάει ότι είναι μάρτυς και δεν μπορεί να απευθύνεται στην Επιτροπή και να λέγει «Ανακαλέστε».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό θα το φροντίσει το Προεδρείο, κύριε συνάδελφε. Μην υποκαθιστάτε το Προεδρείο. Να τελειώσει το θέμα και θα γίνουν οι σχετικές παρατηρήσεις στον κύριο μάρτυρα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Εάν νομίζει ότι προσεβλήθη μπορεί να το πει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Και έρχομαι στο δεύτερο ερώτημα, κύριε μάρτυρα. Είπατε ότι ο κύριος Τάσκα σας ενεπιστεύθη...

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν με επεσκέφθη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Σας ενεπιστεύθη το μέγα αυτό μυστικό. Και τεκμαίρω ότι θα είσαστε ο μόνος Έλληνας που το ακούσατε. Εγώ δεν θέλω να κάνω τον ήρωα εκ των υστέρων –και να πω για τον εαυτό μου και για τη σχέση μου με την ΕΣΑ και πώς την είχα επισκεφθεί εγώ την εποχή εκείνη– αλλά πιστεύω με αυτές εδώ τις συνθήκες και οι 25 άνθρωποι που είμαστε εδώ μέσα, μη εξαιρουμένων των γραμματέων, όλων των υπαλλήλων, εάν άκουγαν ένα τέτοιο μεγάλο μυστικό θα έκαναν αυτό που δεν έκανε ο Τάσκα, να πάρουν ένα ταξί και να πάνε στην ΕΣΑ και να πουν: «Τι κάνετε; Θα μας κατασπαράξουν οι Τούρκοι». Εσείς τι κάνατε; Και γιατί δεν κάνατε αυτό που έπρεπε να κάνετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, εγώ δεν είχα καμία ιδιότητα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δεν είσαστε έλληνας πολίτης;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Τάσκα δεν ενεπιστεύθη μόνο σε εμένα αυτό το πράγμα. Το ενεπιστεύθη και σε πολιτικούς, οι οποίοι είχαν πολύ μεγαλύτερο κύρος από εμένα. Το ενεπιστεύθη μεταξύ άλλων –το ξέρω– στον κύριο Αβέρωφ, ο οποίος κύριος Αβέρωφ του είπε τα ίδια, τα οποία του είπα και εγώ: «Γιατί δεν πάτε μόνος σας με τον σωματοφύλακά σας να μπείτε στον Ιωαννίδη και να τα πείτε;». Εάν εμείς πηγαίναμε και λέγαμε στον κύριο Ανδρουτσόπουλο ή στον κύριο Ιωαννίδη –τον οποίο εζήτησα δύο φορές να δω και δεν με εδέχθη– και του λέγαμε «Ξέρετε ότι ο κύριος Τάσκα έλαβε τηλεγραφήματα από την Ουάσιγκτον για αυτό και αυτό», θα μας έλεγαν: «Άκουσε παιδί μου, πήγαινε να κόψεις ξύλα. Εμείς ξέρουμε καλύτερα από εσένα. Διότι αυτά είναι παραπλανητικά που έρχεσαι να μας πεις, και έρχεσαι να μας εκφοβίσεις».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πώς ξέρετε εσείς ότι ο κύριος Τάσκα το είπε στον κύριο Αβέρωφ;

ΜΑΡΤΥΣ: Μου το έχει πει ο ίδιος. Και εάν θέλετε, καλέστε τον.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Άρα θα ερωτηθεί και ο κύριος Αβέρωφ επί του θέματος αυτού, ο

οποίος το έμαθε και εκείνος.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Αβέρωφ με διαβεβαίωσε ότι το ήξερε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τίποτε άλλο, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, θα παρακαλέσω το εξής: Είστε ένας άνθρωπος με τεράστια πείρα, διπλωμάτης καριέρας. Ο κύριος συνάδελφος έκανε εδώ γενικές τοποθετήσεις αρχικά, πριν αρχίσει να υποβάλει τις ερωτήσεις, και διετύπωσε τις απόψεις του σχετικά με το κλίμα που έχετε δημιουργήσει με την κατάθεσή σας. Αυτό δεν πιστεύω ότι έπρεπε να σας δώσει το δικαίωμα να κάνετε τις παρατηρήσεις που κάνατε, και οξύνετε την κατάσταση.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, λυπούμαι εάν παρεσύρθη.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Προσπαθούμε να βγάλουμε κάποια άκρη και έχουμε απαίτηση από ανθρώπους του δικού σας επιπέδου να βοηθήσουν.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ήταν ορισμένες επισημάνσεις. Δεν είναι δυνατόν να λέτε σε βουλευτή, μέλος της Επιτροπής, να ανακαλέσει. Εάν πιστεύει το Προεδρείο ότι έθιξε τον μάρτυρα, που είστε μόνο μάρτυς, θα παρέμβει για να προτείνει στον βουλευτή να ανακαλέσει. Θα παρακαλέσω στην πορεία της καταθέσεώς σας να το λάβετε σοβαρά υπ' όψιν αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, επιτρέψτε μου να εκφράσω την λύπη μου, διότι δεν απευθύνθη προς εσάς. Και η λύπη μου είναι τόσο βαθύτερα, διότι από πείρα στους διεθνούς οργανισμούς ξέρω ότι πρέπει κανείς να απευθύνεται στο Προεδρείο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό επισημαίνω.

ΜΑΡΤΥΣ: Επομένως, σας ζητώ συγγνώμη, κύριε Πρόεδρε. Αλλά από της άλλης πλευράς όταν δημιουργείται δια μιας ερωτήσεως μέλους της Επιτροπής η εντύπωση ότι ο μάρτυς προσπαθεί να παραπλανήσει την Επιτροπή, αυτό νομίζω ότι είναι μία κατηγορία

την οποία ο μάρτυς δεν μπορεί να δεχθεί.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, από την πείρα σας πρέπει να γνωρίζετε ότι το Προεδρείο, εάν σας έθιξε ο συνάδελφος, θα σας προστάτευε. Βιαστήκατε να πάρετε μόνος σας το δίκιο σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Για αυτό σας ζητώ συγνώμη, διότι παρεφέρθη.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Παρακαλώ ο κύριος Παναγιωτόπουλος.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Πριν αρχίσει ο κύριος Παναγιωτόπουλος, δυο λέξεις κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ορίστε, κύριε Πετραλιά.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Δεν θέλουμε να ακούσουμε τις απόψεις τις δικές μας. Θέλουμε να ενημερωθούμε από τους μάρτυρες. Τα συμπεράσματα για το τι υποκρύπτει ή υποθάλλπει ή ενδεχομένως εάν απήντησε άσχημα ο μάρτυρας, είναι δικά μας και δική μας η εκτίμηση. Εγώ δεν θέλω να ακούσω τις απόψεις σας, κύριε Πρόεδρε. Θέλω να μάθω τι έγινε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό προσπαθούμε να βγάλουμε, κύριε συνάδελφε.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Δεν είναι υπόθεση να βγάλουμε τα σπασμένα. Και δικαιολογημένα και εγώ αισθάνομαι πολύ περισσότερο από ό,τι ο κύριος Περάκης. Αλλά νομίζω, σαν νέος σήμερα εδώ, ότι δεν οδηγεί στην ουσία της συζητήσεως. Ο κύριος μάρτυρας μπορεί να λέει ό,τι θέλει. Και εμείς μπορούμε να έχουμε τον ανάλογο σεβασμό ή όχι σεβασμό. Ή να τα δεχθούμε ή να μην τα δεχθούμε αυτά που λέει. Είναι δική μας πλέον εκτίμηση και όχι να καθόμαστε εδώ να δημιουργούμε εντυπώσεις. Θέλω να προχωρούμε επί της ουσίας. Τις εντυπώσεις του κυρίου Ντεντιδάκη ή άλλων συναδέλφων τις ξέρουμε. Θέλω να βγάλουμε συμπεράσματα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό προσπαθώ να κάνω. Έληξε το θέμα. Παρακαλώ τον κύριο Παναγιωτόπουλο να λάβει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρη, ήθελα να σας ρωτήσω το εξής: Είπατε κάτι προχθές, απαντώντας σε μια ερώτηση μακροσκελέστατη συναδέλφου. Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε, επί τη ευκαιρία, που λύσαμε όλες αυτές τις διαφορές μας, θα ήθελα να πω και το εξής: Δεν είναι δυνατόν να λείπει ο ερωτών προς μάρτυρα «Εγώ θα σας πω το συλλογισμό μου και την ερώτησή μου επί δύο ώρες και σεις θα μου απαντήσετε με ένα «ναι» ή με ένα «όχι». Αυτό είναι απαράδεκτο. Αυτό δεν γίνεται ούτε σε χούντες του χειρότερου είδους. Αυτό το «ναι» ή «όχι» αποκλείεται. Ο μάρτυρας θα απαντάει με όσα λόγια θέλει και όση ώρα θέλει. Περιορισμός εκ μέρους του ερωτώντος είναι απαράδεκτος. Κύριε Πρόεδρη, ελέχθη προχθές –διότι τώρα, εκ των υστέρων βεβαίως, έχουμε όλη την άνεση όλοι μας να κρίνουμε τα πάντα– ότι εάν μόλις έπεσε η χούντα αντικαθίστατο όλη η ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων και όλοι οι ανώτατοι αξιωματικοί και όλοι οι χουντικοί, τότε πιθανώς θα προλαβαίναμε ορισμένα πράγματα στην Κύπρο. Η εξουσία η πολιτική που ανέλαβε τότε, είχε τις δυνάμεις αυτές, ήταν δηλαδή η κρατούσα δύναμη τη στιγμή εκείνη για να μπορέσει να κάνει μεταβολές, δίκην ιππότου του μεσαιώνα;

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Κύριε Πρόεδρε, με συγχωρείτε να κάνω μία διακοπή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ορίστε, κύριε Παπακωνσταντίνου.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Θα παρακαλέσω και τον κύριο Παναγιωτόπουλο και το Προεδρείο. Ατυχώς έχουμε μία σύσκεψη από την οποία δεν μπορούμε να λείψουμε. Θα παρακαλέσω, επειδή δεν είχαμε τη δυνατότητα να ρωτήσουμε τον κύριο μάρτυρα να τον παρακαλέσουμε...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε Παπακωνσταντίνου, είναι η δεύτερη φορά που τον φέρνουμε.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Το ξέρω, κύριε Πρόεδρε. Τι να κάνουμε τώρα; Είναι οι μέρες τέτοιες. Για αυτό θα παρακαλέσω, και εγώ θα ήθελα να ρωτήσω και ο κύριος

Μαρινίδης, διότι εμείς πρέπει να φύγουμε τώρα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μετά τον κύριο Παναγιωτόπουλο, νομίζω.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Τέλος πάντων είναι παράκληση, την οποία υποβάλλουμε στο Προεδρείο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Θα παρακαλέσω τον κύριο Παναγιωτόπουλο να παραχωρήσει την θέση του και να ρωτήσετε εσείς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Σας δίνω τη σειρά μου, κύριε Παπακωνσταντίνου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ρωτήστε τώρα, κύριε Παπακωνσταντίνου.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Δεν μπορώ, κύριε Πρόεδρε, αυτή τη στιγμή δεν προλαβαίνω.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κοιτάξτε, δεν μπορούμε να τον ξαναφέρουμε μόνο για σας. Λυπάμαι. Συνεχίστε, κύριε Παναγιωτόπουλε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Επαναλαμβάνω την ερώτησή μου: η περίοδος εκείνη Ιουλίου-Αυγούστου και Σεπτεμβρίου και Οκτωβρίου και Νοεμβρίου και μέχρι των Χριστουγέννων ήταν τέτοια, ώστε να μπορεί κανείς να εκφέρει κρίσεις, εάν βεβαίως είναι υπεύθυνος άνθρωπος, περί του εάν μπορούσε να γίνει αυτό ή εκείνο; Ήταν μία ρευστή κατάσταση; Τα πάντα ήσαν υπό υποψία; Εσείς μας είπατε προσωπικά ότι σας υπέδειξε ο κύριος Κατσαδήμας να οπλοφορείτε, προκειμένου να αντιμετωπίσετε ενδεχόμενο κίνδυνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι ο κύριος Κατσαδήμας, ο Σόλων Γκίκας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ναι, με συγχωρείτε, ο Σόλων Γκίκας. Θέλω να πω με αυτό ότι εκείνο τον καιρό ήταν τα πάντα εν διαλύσει;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήσαν εν διαλύσει υπό την έννοια ότι το Λεκανοπέδιο της Αττικής εφρουρείτο από τα άρματα μάχης, όποια ήσαν ακόμη πιστά εις την χούντα, ότι δεν είχαν γίνει ακόμη μεταθέσεις αξιωματικών της χούντας εις τις παραμεθόριες περιο-

χές, όπως έπρεπε να γίνει και έγινε αργότερα όταν αποχουντοποιήθηκε ο στρατός. Και επίσης μπορώ να αναφέρω ότι ένας αξιωματικός του Ναυτικού, επειδή τυγχάνει να διδάσκω την ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου στη Σχολή Ναυτικού, με εβεβαίωσε ότι είχε αγκυροβολήσει το αντιτορπιλικό του στο Μεγάλο Πεύκο, όπου ήταν το στρατόπεδο των «Κοκκινოსκούφηδων», των περίφημων αλεξιπτωτιστών, κατόπιν βέβαια εντολής του Καραμανλή, όταν επέστρεψε, και έφυγε από εκεί μετά τις εκλογές της 13ης Δεκεμβρίου. Αυτό εξηγεί γιατί βιαζόταν ο Καραμανλής να κάνει τόσο πολύ τις εκλογές –παρόλο ότι μερικοί, μεταξύ των οποίων και εγώ, του λέγαμε ότι μπορούσε να τις αναβάλει για δύο-τρεις εβδομάδες– γιατί ήξερε πως υπήρχε ακόμα κίνδυνος να ανατραπεί ή τουλάχιστον να δημιουργηθούν τέτοιες συνθήκες στην Ελλάδα, ώστε η χώρα μας να παρουσιάσει το θέαμα ενός κράτους αναρχούμενου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Μετεφέρθη η πληροφορία εκείνες τις πρώτες ημέρες στο Υπουργικό Συμβούλιο, αν το ξέρετε, ότι επικείται η σύλληψη του Υπουργικού Συμβουλίου. Ο πρωθυπουργός εκοιμάτο πολλές νύκτες εκτός της οικίας του, καθώς και πολλοί Υπουργοί, εννοώ της πρώτης μεταχουντικής κυβερνήσεως, γιατί αιωρείτο η φήμη ότι οι χουντικοί μπορούσαν να κάνουν κάποια ενέργεια. Θυμάστε τίποτε από αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Ομολογώ ότι δε θυμάμαι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η μόνη συμπαγής τότε δύναμη, στον τόπο αυτό, έστω και υπό την συμμοριακή της μορφή, ήταν η χούντα. Υπήρχε τίποτε άλλο οργανωμένο, εκτός από αυτούς τους αχρείους;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω όχι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Τίποτε άλλο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Δαμιανίδης έχει το λόγο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα είμαι σύντομος. Πάντως δεν αντέχω στον πειρασμό, για αυτό θα κάνω δύο-τρεις ερωτήσεις πολύ περιορισμένες

στον κύριο μάρτυρα. Το λέω αυτό γιατί από όσα άκουσα εδώ, αν και καινούργιος στην Επιτροπή, μου δημιουργήθηκαν μερικά ερωτήματα. Ήθελα να ρωτήσω τον κύριο μάρτυρα, η χούντα επεδίωκε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα με το γνωστό πραξικοπηματικό τρόπο. Όπως όλοι ξέρουμε η Κύπρος από πλευράς αμυντικής κατάστασης είχε φθάσει σε ένα πολύ υψηλό επίπεδο κατά την περίοδο του Γεωργίου Παπανδρέου. Εν συνεχεία έχουμε την αποδυνάμωση της αμυντικής κατάστασης της Κύπρου. Πώς εξηγείτε αυτό το φαινόμενο, από την μία να αποδυναμώνει την αμυντική ικανότητα της Κύπρου η χούντα και από την άλλη να είναι στις προθέσεις της και να επιδιώκει την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, που θα γινόταν οπωσδήποτε με ένοπλο τρόπο;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, αν δεν με απατά η μνήμη μου, η ανάκληση της ενισχυμένης Μεραρχίας έγινε το 1967, δηλαδή μετά την 21η Απριλίου και μετά την συνάντηση της Κεσσάνης στην οποία κατεδείχθη σαφώς στην χούντα ότι η Ένωση δεν πρόκειται να γίνει, αν δε το θέλει η Τουρκία, όπως το είπε κάποιος που δεν θυμάμαι το όνομά του, στον κύριο Κόλλια. Εν συνεχεία η Τουρκία τελεσιγραφικώς εξήτησε από τη χούντα να αποσύρει την Μεραρχία και η χούντα υπέκυψε. Νομίζω ότι εκείνο που έπαιξε ρόλο, όχι στην ανάκληση, γιατί αυτή ήταν καθαρά μία πράξη δειλίας ή έλλειψης θάρρους, αλλά και από την άλλη πλευρά υπάρχει άποψη ότι πάντοτε τα νησιά του Αιγαίου ήσαν εύτρωτα. Έτσι λοιπόν όταν η χούντα αποφάσισε να καθαρίσει τον Μακάριο, εστηρίζετο επί αυτής της ακμής, της εντελώς ασταθούς, ότι η Τουρκία θα εκλάμβανε αυτό σαν μία εσωτερική υπόθεση της Κύπρου. «Αλλάζουμε Πρόεδρο, τον σκοτώνουμε, τον δολοφονούμε, αυτή είναι δική μας δουλειά. Δεν ανακατευόμαστε στο διεθνές καθεστώς της Κύπρου και δεν ανακατευόμαστε και στα κρατούντα εν Κύπρω, αλλάζουμε τον Πρόεδρο». Αυτή, νομίζω, ήταν η νοοτροπία την οποία είχαν, και η ελπίδα η οποία ήταν εντελώς α-

στήρικτη και φαύλη, διότι ξέραμε πολύ καλά ότι οι Τούρκοι πρόφαση θα αναζητούσαν, εφόσον είχαν ετοιμάσει τα όσα είχαν ετοιμάσει από το '64, για να εισβάλουν στην Κύπρο. Αυτό ήταν το μέγα σφάλμα εκτιμήσεως που έκαναν, το οποίο εξελίχθη σε έγκλημα και τραγωδία.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Δηλαδή, τελικά η χούντα ήθελε την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, ή να ξεπαστρέψει τον Μακάριο; Γιατί από τα λεγόμενά σας βγαίνει μάλλον ότι ήθελε να διώξει τον Μακάριο, όχι να ενώσει την Κύπρο με την Ελλάδα.

ΜΑΡΤΥΣ: Και εν συνεχεία να την ενώσει, διότι βγάζοντας τον Μακάριο από την μέση, ο οποίος ήταν ανεξάρτητος, να το επιχειρήσει αυτό. Και ίσως θα θυμάστε ότι στη Λευκωσία ο Σαμψών τις λίγες μέρες που έμεινε Πρόεδρος, με διάγγελμά του είπε ότι αυτά είναι εσωτερική υπόθεση της Κύπρου και δεν έχει κανείς να κάνει καμία επέμβαση.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Αρκετά. Ένα δεύτερο που θέλω να ρωτήσω: η χούντα ήταν δυνατόν να επιχειρήσει οποιαδήποτε προσπάθεια, χωρίς να έχει την υλική στήριξη κάποιας τρίτης δύναμης, κατά τη γνώμη σας; Είναι δυνατόν, δηλαδή, αυτοί οι άνθρωποι, όσο αφελείς και όσο επιπόλαιοι και αν ήταν, να μην είχαν κάποια στήριξη υλική;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν αποκλείω απολύτως καμία πιθανότητα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Ένα δεύτερο σημείο θα ήθελα να μου διευκρινίσετε και τελιώνω, κύριε μάρτυς: Σε ανάλογη ερώτηση συναδέλφου, «Γιατί μείνατε στο Υπουργείο την περίοδο εκείνη ως Γενικός Γραμματέας, αφού δεν συμφωνούσατε με όλα αυτά που συνέβαιναν την εποχή εκείνη», είχατε πει ότι πιστεύατε πως μπορεί να βοηθήσετε στο να περισωθεί κάτι. Τι εννοείτε, δηλαδή, όταν λέτε «να περισωθεί»; Τι να περισωθεί; Οι δικές σας οι δυνάμεις μέχρι που μπορούσαν να φθάνουν, ούτως ώστε να βοηθήσετε να περισωθεί, να γίνει τι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν είπα στον πρεσβευτή της Ολλανδίας να περισωθεί κάτι, δεν μπορούσα να του πω ότι εγώ μένω στο Υπουργείο για να εμποδίσω την χούντα να επιχειρήσει κάτι εναντίον του Μακαρίου. Εγώ εκείνο, το οποίο ήλπιζα τουλάχιστον, ήταν ότι θα παρέσυρα κι άλλους τέσσερις συναδέλφους και τον κύριο Τετενέ να παραιτηθούμε όλοι μαζί, ώστε να δημιουργηθεί ένα είδος, πώς να σας πω, σοκ και στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Δυστυχώς, κατόρθωσα να παρσύρω μόνο τον κύριο Τζούνη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Συγγνώμη. Δεν συμφωνούσατε με την κατάσταση εκείνη, με την δικτατορία, με το πραξικόπημα που έγινε στην Ελλάδα; Με την Επταετία δεν συμφωνούσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ασφαλώς όχι.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Πώς εξηγείτε, όμως, να σας διορίσουν Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Εξωτερικών, αυτοί οι ίδιοι, ενώ εσείς δεν συμφωνούσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Το έθεσε ως όρο ο κύριος Τετενές, όταν στη θέση ...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Εσείς πώς το δεχθήκατε; Ο κύριος Τετενές καλά έκανε. Εσείς πώς το δεχθήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ πώς το δέχθηκα; Διότι με πίεσαν όλοι οι συνάδελφοί μου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Ευχαριστώ πολύ. Είναι ικανοποιητικό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Φωτόπουλος έχει το λόγο.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρέσβη, διαδεχθήκατε στρατιωτικό στα καθήκοντα του γενικού γραμματέα;

ΜΑΡΤΥΣ: Στα καθήκοντα του γενικού γραμματέα διαδέχθηκα τον κύριο..., δεν θυμάμαι το όνομα του. Θα ήθελα, κύριε βουλευτά, να προσθέσω ότι ο θεσμός του γενικού γραμματέως δεν υπήρχε στο Υπουργείο Εξωτερικών. Τον δημιούργησε η χούντα και τοποθέτησε τον κύριο Γιάνναρη.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η εντύπωσή σας ποια ήταν, για το πώς επετέλεσε ο προηγούμενος γενικός γραμματεύς τα καθήκοντά του;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο προηγούμενος γενικός γραμ-

ματεύς ήταν βεβαίως, ως τον πούμε, ο «δερβέναγας» στο Υπουργείο Εξωτερικών, όσον αφορά κυρίως τις τοποθετήσεις και την εν γένει λειτουργία του Υπουργείου Εξωτερικών. Όσον αφορά την πολιτική, νομίζω ότι δεν τον συνεβουλευόντο πολύ η κυβέρνηση, ως πούμε ο Παπαδόπουλος και οι άλλοι. Και μάλιστα όταν έγινε το κίνημα του Ιωαννίδη και αντικατεστάθη ο Παπαδόπουλος με τον Ανδρουτσόπουλο, ένα από τα πρώτα αιτήματα του Ανδρουτσόπουλου ήταν να φύγει ο κύριος Γιάνναρης για να αντικατασταθεί με υπάλληλο γενικών θέσεων. Όταν του ανακοινώθη του κυρίου Γιάνναρη –ομολογώ ότι ενώ νόμιζα ότι είναι ένας άνθρωπος με σθένος και είχε ηγηθεί και μονάδας αλεξιπτωτιστών– την ώρα που του ανακοινώθη, κατέρρευσε. Δεν ήμουν παρών αλλά μου το είπε συνάδελφος. Γιατί περίμενε ότι θα είχε και την εμπιστοσύνη του Ιωαννίδη, αλλά ο Ιωαννίδης τον θεωρούσε άνθρωπο του Παπαδοπούλου και ήθελε να τον απομακρύνει.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Από τα γεγονότα που επακολούθησαν και με τον τρόπο που συγκροτήθηκε και εστάλη η Μεραρχία στην Κύπρο, εμφανώς ή αφανώς, εν γνώσει ή εν αγνοία των Τούρκων, έβλαψε ή ωφέλησε, ή ερέθισε τα πνεύματα, ή ενόχλησε τους Τούρκους;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είμαι σε θέση να σας απαντήσω, κύριε βουλευτά, σαφώς. Αλλά έχω την εντύπωση ότι η παρουσία ελλήνων αξιωματικών εκεί εξήψε τα πνεύματα, τα οποία υπέθαλπε και ο Γρίβας, ο οποίος εστάλη στην Κύπρο για να σχηματίσει την ΕΟΚΑ Β'. Επομένως είχε πεδίο δράσεως ο στρατηγός Γρίβας να εξάψει τα πνεύματα εναντίον του Μακαρίου, ο οποίος εθεωρείτο ανθενωτικός και ανεξαρτησιακός. Ίσως από αυτήν την πλευρά να έβλαψε η παρουσία της Μεραρχίας. Αλλά αυτό δεν είμαι σε θέση να σας το επιβεβαιώσω.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κατά την απόβασή πληροφορηθήκαμε ότι στο Ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία» ήταν το παράρτημα του Υπουργείου Εξωτερικών και ελαμ-

βάνοντο αποφάσεις από τους διάφορους κρατούντες τότε, μεταξύ των οποίων συμμετείχαν και στρατιωτικοί, όπως ο κύριος Αραπάκης και άλλοι. Συμμετείχατε εσείς σε αυτές τις συσκέψεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μετέβην ποτέ στο Ξενοδοχείο «Μεγάλη Βρετανία» και δεν πήρα μέρος σε συσκέψεις αυτού του είδους.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Κάπου αλλού τους είδατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Πουθενά. Τον κύριο Αραπάκη, τον κύριο Μπονάνο και τον Αρχηγό της Αεροπορίας, το βράδυ της 20ής Ιουλίου, όταν άρχισε να καταρρέει η χούντα, εγώ ο οποίος είχα ήδη παραιτηθεί, πήγα στο Υπουργείο Εξωτερικών όπου υπήρχε διάλυση πλήρης –γιατί η κυβέρνηση δεν είχε παραιτηθεί, διελύθη απλώς και δεν ήξερε κανείς πού θα τους βρει– εισέβαλα στο γραφείο του κυρίου Γκιζίκη, όπου συνήντησα για πρώτη φορά τον κύριο Αραπάκη, τον κύριο Μπονάνο και τους άλλους. Εισέβαλα δε για έναν λόγο, που το γνωρίζουν πολλοί συνάδελφοι και ζήτησα από τον Γκιζίκη εξουσιοδότηση να τηλεφωνήσω στον Κίσιγκερ και να του ζητήσω την παρέμβασή του, για την παρεμπόδιση της εισβολής στην Κύπρο. Και μου την έδωσε. Ευτυχώς εκείνο το βράδυ έτυχε να συναντήσω τον συνάδελφό μου Μπίτσιο, που ήταν πάρα πολύ συνδεδεμένος με τον τότε Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ κύριο Βαλντχάιμ, και πήγαμε εμείς οι δύο, που δεν αντιπροσωπεύαμε τίποτα, με μία απλή προφορική εξουσιοδότηση Γκιζίκη. Σχεδόν κωμικά πράγματα, κύριε βουλευτά, αλλά σε τέτοιες περιστάσεις κάνει κανείς ό,τι μπορεί. Να τηλεφωνώ στον Κίσιγκερ και να του λέω ότι, αν δεν παρέμβει η Αμερική, η Ελλάς αποκτά ελευθερία δράσεως, δηλαδή φούμαρα κατ' ουσία, ο δε Μπίτσιος να τηλεφωνά στον κύριο Βαλντχάιμ επικαλούμενος την παλιά του φιλία για να συγκαλέσει αμέσως το Συμβούλιο Ασφαλείας αυτοβούλως, όπως είχε το δικαίωμα, για να λάβει κάποια απόφαση. Αυτά ήσαν βεβαίως σπασμωδικά εντελώς και της

τελευταίας στιγμής και είναι περιττό μάλιστα να γραφτούν και στα Πρακτικά, διότι δεν έχουν καμία σημασία.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Μήπως θα χρειαζόταν να μας πείτε τι σας είπε ο Κίσιγκερ, όταν τον πήρατε στο τηλέφωνο και του είπατε αυτά που είπατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Κίσιγκερ με ρώτησε ποιος είμαι. Του είπα ότι είμαι ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Εξωτερικών –ψέμα διότι είχα παραιτηθεί και δεν ήμουν τίποτα εκείνη την ώρα– του είπα ότι «Η κατάσταση είναι τέτοια ώστε αν δεν παρέμβετε, η Ελλάς αναλαμβάνει ελευθερία δράσεως». Η απάντηση του κυρίου Κίσιγκερ είναι ότι «Η Αμερική παρακολουθεί την κατάσταση εκ του σύνεγγυς και ότι θα κάνει ό,τι μπορεί για να κατευνάσει την κατάσταση». Ξέρετε από αυτές τις απαντήσεις, οι οποίες λένε πολλά και δε λένε τίποτα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Τσιγαρίδας έχει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κύριε μάρτυς, μήπως έχετε υπ' όψιν σας, το καλοκαίρι του '71 έγινε κάποια σύσκεψη – συνάντηση στη Λισσαβώνα, με τον υπουργό Εξωτερικών της χούντας και με τον ομόλογό του της Τουρκίας;

ΜΑΡΤΥΣ: «Η Συνωμοσία της Λισσαβώνας», όπως την ονόμασαν οι Κύπριοι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Σε αυτή, λοιπόν, τη «Συνωμοσία της Λισσαβώνας», από αυτή τη θέση που κατείχατε σεις, μήπως μπορείτε να μας πληροφορήσετε ποιο ήταν το περιεχόμενο, τι ελέχθη σε αυτή τη «Συνωμοσία», όπως λέτε κι σεις, «της Λισσαβώνας»;

ΜΑΡΤΥΣ: Από το '68 έως το '72 ήμουν Πρεσβευτής στη Μόσχα και επομένως δεν έχω εκ πρώτης πηγής πληροφορίες. Αλλά από ό,τι μου έχει πει ο κύριος Παλαμάς και από τους φακέλους, τους οποίους μελέτησα μετά, προέκυπτε ότι είχαν συμφωνήσει τότε με τον Τούρκο ομόλογό του, να δημιουργήσουν τις λεγόμενες «ενισχυμένες διακοινοτικές συνομιλίες». Και όταν λέμε

«ενισχυμένες» εσήμαινε ότι θα εξακολουθούσαν να συζητούν ο κύριος Ντενκτάς από τη μία πλευρά και ο κύριος Κληρίδης από την άλλη, ενισχυμένοι από δύο νομομαθείς, έναν Τούρκο και έναν Έλληνα, για να μπορέσουν να φθάσουν στην ικανοποίηση της ελληνικής πλευράς των περίφημων «Δεκατριών Σημείων». Αυτές οι ενισχυμένες διακοινοτικές διαπραγματεύσεις άρχισαν αρκετά αργότερα, δύο-τρεις μήνες αργότερα. Και αντιπρόσωπός μας ήταν ο κύριος Δεκλερής, ήδη Σύμβουλος της Επικρατείας, ο οποίος μετά την κατάρρευση της χούντας έκαμε μία έκθεση, η οποία βρίσκεται στα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών και στην οποία βεβαιού, όπως με είχε διαβεβαιώσει και εμένα προφορικός, ότι από τα «Δεκατρία Σημεία», τα οποία είχε θέσει ο Μακάριος, τα ένδεκα είχαν βρει τη λύση τους μέσω αυτών των συνομιλιών. Και όλες οι ελπίδες του Υπουργείου Εξωτερικών εστηρίζοντο σε αυτές τις διακοινοτικές διαπραγματεύσεις, τις οποίες ο Μακάριος –ομολογώ– τις παρακολουθούσε με κάποια απόσταση και αδιαφορία. Και απορούσαμε, μάλιστα, και δεν μπορούσαμε να βρούμε την εξήγηση της στάσεως αυτής του Μακαρίου. Ελπίζαμε δε ότι θα ευρίσκοντο οι λύσεις και για τα άλλα δύο ζητήματα, τα οποία, αν ενθυμούμαι καλώς, ήταν το θέμα των χωριστών δήμων το ένα και το άλλο ήταν το βέτο, η χωριστή πλειοψηφία των τούρκων βουλευτών για φορολογικά νομοσχέδια.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Γιατί την αποκάλεσαν οι διπλωματικοί κύκλοι «Συνωμοσία της Λισσαβώνας», κύριε Πρόεδρε;

ΜΑΡΤΥΣ: Οι Κύπριοι την ονόμασαν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Γιατί την ονόμασαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Την ονόμασαν, διότι οι Κύπριοι είχαν πάντοτε μία βαθύτατη καχυποψία έναντι του εθνικού κέντρου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Δικαιολογημένη, βέβαια, η καχυποψία τους.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορεί να πει κανείς δικαιολογημένη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Όπως αποδείχθηκε, δηλαδή.

ΜΑΡΤΥΣ: Καχυποψία από το '52-'53, εννοώ. Λέτε δικαιολογημένα. Οι Κύπριοι ενόμιζαν ότι μπορούσε η Ελλάδα να επιτύχει την Ένωση πάρα πολύ εύκολα, μόνο και μόνο θέτοντας το ζήτημα αυτό. Όταν κατάλαβαν ότι δεν μπορούσε να γίνει έτσι, ξεκίνησαν τον ένοπλο αγώνα τους, παρά την αντίθεση της τότε κυβερνήσεως, παρά τις αμφιβολίες τις οποίες εξέφρασε αυτός ο ίδιος ο Μακάριος, ο οποίος ήθελε έναν αγώνα περιορισμένης διάρκειας και περιορισμένης εκτάσεως, όπως το γράφει άλλωστε και ο Γρίβας στα απομνημονεύματά του. Και πρέπει να πω ότι, εκτός από την καχυποψία που είχαν πάντοτε οι Κύπριοι – οι οποίοι εν παρενθέσει μας αποκαλούν «καλαμαράδες» και όταν εγώ απόρησα και λέγω «Γιατί μας ονομάζετε “καλαμαράδες”;» με πολύ συστολή μου απάντησαν «Ξέρετε, “καλαμαράδες”, λέει, είναι εκείνοι οι οποίοι δεν έχουν πολεμήσει, οι άκαπνοι». Και τους είπα «Μα, δεν υπάρχει γωνιά της Ελλάδος που να μην έχει ποτισθεί με αίμα για να απελευθερωθεί. Και πώς τολμάτε εσείς και μας λέτε “καλαμαράδες”;». Υπήρχε, λοιπόν, αυτή η νοοτροπία στην Κύπρο και η φαντασία η οποία είναι πολύ μεγάλη στην Κύπρο, η οποία ενόμιζε ότι είχε γίνει κάποια συνωμοσία μεταξύ Παλαμά και ... –δεν θυμάμαι τώρα το όνομά του– το 1971 για να διχοτομηθεί η Κύπρος και ποιος ξέρει τι να γίνει. Και την ονόμασαν, όπως θυμάσθε, «Συνωμοσία της Λισσαβώνας».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Πάντως επιμένουν, όμως, οι Κύπριοι ότι εκεί κάτι αποφασίστηκε, που δυστυχώς εκδηλώθηκε μετά από τρία ως τέσσερα χρόνια.

ΜΑΡΤΥΣ: Πάντως από τους φακέλους του Υπουργείου Εξωτερικών προκύπτει ότι αυτή η συμφωνία σε αυτό δεν προκύπτει.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Και κάτι ακόμα, κύριε Πρόεδρε. Στην απομάκρυνση, στη φυγάδευση, όπως θέλετε πείτε την, του Καρούζου, το Υπουργείο Εξωτερικών,

είχε καμία ανάμειξη; Γνωρίζετε τίποτα περί αυτού;

MARTYΣ: Εγώ τουλάχιστον, τίποτα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ούτε από την μελέτη που έχετε κάνει;

MARTYΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Και το τελευταίο. Επανερχομαι πάλι και εγώ στο θέμα της Μεραρχίας. Το είπατε και προχθές – σχεδόν το επαναλάβατε και σήμερα – ότι ούτε λίγο, ούτε πολύ η Μεραρχία, που στάλθηκε το 1964-1965, αποτέλεσε και αυτή η ενέργεια κάποιο έναυσμα για τις διαθέσεις της Τουρκίας. Και θα ήθελα να ξεκαθαρίσουμε αυτό το πράγμα. Δηλαδή η προσωπική σας άποψη ποια είναι; Δεν έπρεπε να σταλεί τότε η Μεραρχία στην Κύπρο;

MARTYΣ: Νομίζω, κατά τη γνώμη μου – και βεβαίως τίθεται υπό αμφισβήτηση η γνώμη μου αλλά αυτή είναι η γνώμη, την οποία έχω σχηματίσει μετά από την μελέτη όλων των πραγμάτων – πρώτα ήταν παράνομος η αποστολή και έπρεπε να γίνει μυστικά. Δεν έγινε μυστικά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Γιατί; Και η άλλη πλευρά ενεργούσε πάντα νόμιμα;

MARTYΣ: Όχι, βεβαίως. Διότι κι αυτή θα είχε στείλει αξιωματικούς τούρκους. Απόδειξη είναι ότι είχαν στείλει τον Ντενκτάς, τον οποίο συνέλαβε ο Μακάριος και αναγκάστηκε, μετά από πίεση της Τουρκίας, να τον απελευθερώσει. Ήταν, όμως, μία παρανομία πάρα πολύ εκτεταμένη και εμφανής η παρουσία της ελληνικής Μεραρχίας, της δυνάμεως αυτής, και επομένως έδινε ευλόγως στους Τούρκους τη δημιουργία της πεποιθήσεως ότι εμείς πάμε για Ένωση. Πράγμα το οποίο η Τουρκία απέκλειε και δεν ήθελε. Αυτό είναι ένα στοιχείο. Το δεύτερο στοιχείο, το οποίο εγώ τουλάχιστον θεωρώ ότι ήταν επιβλαβές, ήταν ότι αυτή η Μεραρχία, χωρίς αεροπορική κάλυψη, ήταν μία μονάς θυσίας, η οποία θα καθιστούσε πολύ πιο αιματηρή την εισβολή της Τουρκίας στην Κύπρο, αλλά δεν θα κατόρθωνε να αποκρούσει την εισβολή. Η εισβολή αντί να διαρκούσε τέσσερις-πέντε

μέρες, που διήρκεσε ο «ΑΤΤΙΛΑΣ Ι», θα διαρκούσε ίσως 15 μέρες. Θα επεφέρετο μεγάλη καταστροφή στις πόλεις της Κύπρου και αυτά επί ματαίω. Αυτή είναι η γενική μου θέση, την οποία φυσικά μπορεί να αμφισβητήσουν οι στρατιωτικοί με άλλα στοιχεία, αλλά εγώ, τουλάχιστον, αυτό πιστεύω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Πάντως είναι γεγονός ότι υπάρχει διάσταση μεταξύ στρατιωτικών και πολιτικών στο θέμα αυτό.

MARTYΣ: Ασφαλώς υπάρχει.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δηλαδή κύριε Πρόεδρη, η ύπαρξη της Μεραρχίας εκεί, την εποχή εκείνη, που απομακρύνθηκε εξάλλου το 1967, συνδέεται με την εισβολή ή με το πραξικόπημα; Βλέπετε καμιά συνάφεια εσείς;

MARTYΣ: Δε νομίζω να υπάρχει συνάφεια. Η μεν απόσυρση της Μεραρχίας έγινε τέλος του 1967 και ίσως να παραιτάθη μέχρι των αρχών του 1968. Το πραξικόπημα έγινε το 1974. Πέρασαν έξι χρόνια. Δε νομίζω να υπάρχει καμιά συνάφεια.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δεν έχω άλλη ερώτηση, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Ντεντιδάκης έχει τον λόγο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, πιστεύετε ότι την εποχή εκείνη από την τότε αμερικανική κυβέρνηση ήταν πρόσωπο ανεπιθύμητο ο Μακάριος;

MARTYΣ: Ο Αρχιεπίσκοπος ήταν πρόσωπο ανεπιθύμητο ανέκαθεν για τους Αμερικανούς.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δεχθήκατε λίγο πριν στην κατάθεσή σας ότι οπωσδήποτε ήταν πρόσωπο ανεπιθύμητο από την χουντική κυβέρνηση. Για αυτό προσπάθησε να τον ανατρέψει και να τον δολοφονήσει. Θέλω να μου πείτε, αποκλείετε το γεγονός ότι επειδή συνέπιπταν οι βουλήσεις των δύο τότε κυβερνήσεων, της χουντικής και της αμερικανικής, να έδρασαν από κοινού;

MARTYΣ: Δεν το αποκλείω, αλλά δεν αποκλείω και το αντίθετο. Διότι πάσα υπόθεση είναι πιθανή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Παπαδονικολάκης.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, είπατε ότι υπήρχε μία μόνιμος διάσταση μεταξύ του εθνικού κέντρου των Αθηνών και της κυπριακής κυβέρνησης, η οποία εκφραζόταν για όλη την περίοδο την οποία συζητάμε από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Όμως, σε όλη την εξιστόρηση που κάνατε, νομίζω ότι είπατε ότι η ελληνική κυβέρνηση γενικότερα σε όλη αυτή την περίοδο ήταν προσανατολισμένη προς την κατεύθυνση της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Ενώ είναι γνωστό ότι η Κυπριακή Δημοκρατία, ο Πρόεδρος Μακάριος και η πλειοψηφία του κυπριακού λαού ίσως να μην θεωρούσαν ότι ήταν σωστός τρόπος επίλυσης του Κυπριακού η Ένωση, που σε κάθε περίπτωση είπατε ότι οι Τούρκοι δεν την επιθυμούσαν και θα αντιδρούσαν βίαια. Ποια είναι η άποψή σας; Είναι σωστή η θέση της κυπριακής κυβέρνησης, η οποία δεν έστεργε στο να αποδεχθεί την πολιτική της Ένωσης, αλλά την πολιτική της ενιαίας αδιαίρετης ελεύθερης Κύπρου;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, αυτά τα αναπτύσσω διά μακρών και διεξοδικότατα στο βιβλίο μου «Δέκα Χρόνια Κυπριακού». Το Κυπριακό ξεκίνησε το 1952 και 1953 με την προσφυγή μας στα Ηνωμένα Έθνη και με αίτημα την αυτοδιάθεση της Κύπρου. Αυτοδιάθεση εσήμαινε Ένωση με την Ελλάδα. Αυτός ο σκοπός επεδιώχθη επιμόνως και με τα όπλα της ΕΟΚΑ στην Κύπρο, στην οποία έτυχε να υπηρετήσω ως τελευταίος Γενικός Πρόξενος από το 1956 ως το 1959. Το αίτημα των Κυπρίων ήταν Ένωση και μόνο Ένωση σε τακτική και εύλογο προθεσμία. Ήταν ένα «μότο», το οποίο είχε τότε επικρατήσει και στην Κύπρο και στην Ελλάδα και του οποίου δέσμοι ήσαν και οι πολιτικοί της Ελλάδας και η ηγεσία της Κύπρου. Μετά από την τουρκική αντίδραση, τις διακοινοτικές στην Κύπρο, οι οποίες έλαβαν πολύ μεγάλη έκταση, αναγκάστηκε ο τότε κυβερνήτης Φούτ να

επιβάλει γενικό κατ' οίκον περιορισμό σε όλο το νησί, μηδέ των χωριών εξαιρουμένων ώστε να αποφύγει την σύγκρουση, και όταν μετά από όλα αυτά ο Μακάριος ευρισκόμενος ενώπιον του σατανικού σχεδίου του άγγλου πρωθυπουργού Μακ Μίλλαν, το οποίο έχει και το όνομά του, –το οποίο προέβλεπε μία επταετία αυτοκυβερνήσεως και μετά εγκαθίδρυση συνεταιρισμού ελληνοτουρκικού στη Κύπρο– για να αποφύγει αυτό το σχέδιο του Μακ Μίλλαν, υιοθέτησε την θέση της ανεξαρτησίας της Κύπρου. Δημιουργήθηκαν στην Κύπρο πολλές δυσαρέσκεις από τους ενωτικούς, επικεφαλής των οποίων ήταν και ο τότε Μητροπολίτης Κερύνειας, ο οποίος ήταν από τους φανατικότερους και ο οποίος βεβαίως άμα του έλεγες ότι δεν μπορεί να γίνει τίποτε, θα απαντούσε, «Μα, γιατί ο βασιλεύς Παύλος δεν καβαλάει το άσπρο του το άτι να μπει μέσα στην Πόλη;». Ήταν δηλαδή μία κατάσταση παράξενη, για να μην πω κάτι άλλο. Και η ανεξαρτησία πλέον έγινε η βάση της πολιτικής και του Μακαρίου και της κυβερνήσεως της ελληνικής. Η ανεξαρτησία δεν επετεύχθη δυστυχώς με απόφαση των Ηνωμένων Εθνών, επετεύχθη όπως ξέρετε με τις συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου κατόπιν της υποχωρήσεως του Αρχιεπισκόπου, ο οποίος σε δηλώσεις του σε μία Αγγλίδα δημοσιογράφο είπε ότι «Εγώ ζητώ ανεξαρτησία». Όταν ζητούσε βέβαια ο Μακάριος ανεξαρτησία, ζητούσε αδέσμευτη ανεξαρτησία, πράγμα το οποίο σήμαινε ότι το ανεξάρτητο κράτος μετά από μία ορισμένη πάροδο ετών θα μπορούσε να κηρύξει την ένωσή του με άλλο κράτος, με την Συρία αν ήθελε, αλλά φυσικά με την Ελλάδα. Με αυτή τη βάση προχώρησε η ελληνική κυβέρνηση προς τις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου, οι οποίες κατέστησαν την Κύπρο ανεξάρτητο κράτος. Επομένως, δεν υπήρχε σύγκρουση μεταξύ ελληνικής κυβερνήσεως και κυπριακής ηγεσίας όσον αφορά τον τελικό σκοπό. Από την Ένωση μετετέθησαν και οι δύο προς την κατεύθυνση της ανεξαρτησίας. Εκεί που

υπήρχε συνεχής διαφωνία ήσαν όσον αφορά τους χειρισμούς και τους τρόπους προβολής του Κυπριακού στο διεθνές κοινό και στις ΗΠΑ. Όταν ο Μακάριος θέλησε να πάει να μετάσχει στην περίφημη πρώτη Σύνοδο των Αδεσμεύτων στο Βελιγράδι, η τότε κυβέρνηση είχε σαφώς λάβει θέση αρνητική, με τη δικαιολογία ότι αν μετεφέρετο το θέμα από αγγλοελληνικό σε αποικιακό, υπήρχε φόβος να διευρυνθεί, να διεθνοποιηθεί και επομένως να έχουμε την ανάμειξη της Τουρκίας. Ο Μακάριος διεφώνησε και πήγε, γιατί είχε τη δική του γραμμή και τη δική του ιδιοσυστασία. Ο Μακάριος, επαναλαμβάνω, εκαυχήθη ότι διαφωνούσε με όλες τις κυβερνήσεις, και τις υπηρεσιακές ακόμα, όσον αφορά τους χειρισμούς του. Όταν του έγιναν οι προτάσεις ΝΑΤΟποίησης μίας βάσεως αγγλικής απ' αυτές που είχαν κρατήσει οι Άγγλοι, ο Μακάριος διαφωνούσε σχεδόν πάντοτε με την ελληνική κυβέρνηση και μάλιστα απάντησε σε μία δημοσιογράφο της οποίας τη συνέντευξη προέβαλε και η τηλεόραση εδώ, ότι «Είναι πιθανόν να διέπραξα ένα σφάλμα και το σφάλμα ήταν να επιτρέψω πολύ μεγαλύτερα ανάμειξη των ελληνικών κυβερνήσεων, από ό,τι θα έπρεπε να είχα επιτρέψει, στο Κυπριακό». Αυτή είναι η γενική εικόνα που σας δίνω του Κυπριακού από το 1953.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Ο κύριος Πρόεδρος επικαλείται τον χρόνο αλλά έχω μία μικρή ερώτηση.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ενδιαφέροντα αυτά, κύριε Παπαδονικολάκη, αλλά είναι εξιστόρηση του βιβλίου του κύριου Πρέσβη.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Δεν φταίω εγώ για αυτό, όμως.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ναι, αλλά όπως αντιλαμβάνεστε δεν μπορώ να διακόψω τον κύριο μάρτυρα. Ο κύριος μάρτυς σαν γνώστης του Κυπριακού ανοίγει το θέμα και κάνει τις κρίσεις και επομένως δεν θα τελειώσουμε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Κύριε

μάρτυς, εγώ μπορούσα να συντηρήσω το θέμα σε όσα είπατε με ερωτήσεις, όμως το περνάω γιατί ακριβώς υπάρχει πρόβλημα χρόνου. Θα σας κάνω τώρα μία μικρή ερώτηση. Από όλες τις πλευρές των μαρτύρων στρατιωτικών που έχουν περάσει από εδώ, διαβεβαιώνεται ότι ακόμη και με αυτές τις ελάχιστες δυνάμεις που είχαμε στην Κύπρο, αν δεν είχαν διαλυθεί λόγω του προηγούμενου εγχειρήματος κατά του Μακαρίου, θα ήταν δυνατόν να αποτραπεί η απόβαση των τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο. Θα ήθελα να σας ρωτήσω αν εμμένετε στην άποψη ότι, αν είχαμε επιπλέον αυτών των δυνάμεων και την Μεραρχία στην Κύπρο, οι Τούρκοι θα μπορούσαν να κάνουν μία επιτυχή απόβαση στην Κύπρο. Αυτό, όταν σας λέω ότι οι στρατιωτικοί μας λένε ότι και με τις υπάρχουσες τότε δυνάμεις, αν δεν είχαν αποδυναμωθεί λόγω του προηγούμενου εγχειρήματος, θα μπορούσαν να αποτρέψουν το τουρκικό εγχείρημα.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, μπορώ να σας απαντήσω ότι έχω λογομαχήσει κυριολεκτικώς με στρατιωτικούς επί του θέματος. Εμμένω στην άποψή μου ότι η χερσαία ή ναυτική δύναμη χωρίς αεροπορική κάλυψη δεν υφίσταται, είναι μία δύναμη θυσίας. Και όχι μόνο η δύναμη αυτή θα ήταν δύναμη θυσίας αλλά οι μεγάλες πόλεις της Κύπρου θα είχαν βομβαρδιστεί ανηλεώς. Θα είχε παραλύσει η ζωή της Κύπρου. Αν είχατε 10.000 νεκρούς στη Λευκωσία, άλλους 5.000 στην Λεμεσό, άλλους 10.000 στην Πάφο, τι θα είχατε κάνει; Θα είχε παραλύσει η ζωή της Κύπρου. Αυτά τα παραβλέπουν οι στρατιωτικοί.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Εγώ είμαι αξιωματικός απόστρατος της Αεροπορίας και θα μπορούσαμε ίσως σε κάποιο άλλο χώρο να συντηρήσουμε την συζήτηση, διότι δεν έχετε δίκιο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Ζερβός έχει το λόγο.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Κύριε Πρέσβη, το πρώτο ήμισυ της ερώτησής μου το κάλυψε

ο κύριος Παπαδονικολάκης, ίσως από μεταβίβαση της σκέψεως. Οι Τούρκοι περίμεναν να γίνει το πραξικόπημα, να διαλυθούν οι δυνάμεις που υπήρχαν στην Κύπρο για να κάνουν την απόβαση, η οποία ήταν τελικά αποβίβαση. Αν υπήρχε η Μερραρχία, η οποία ήταν τόσο ισχυρή από κάθε άποψη, ασφαλώς θα αποτελούσε ένα πολύ πιο σημαντικό αποτρεπτικό. Με αυτή την έννοια η παρουσία της Μερραρχίας ήταν πολύ σημαντική και η αποστολή της εδράζετο σε ρεαλιστική αντίληψη, ότι θα συνέβαλε στο να αποτρέψει ένα τέτοιο εγχείρημα από τους Τούρκους. Απλώς θα ήθελα τη συμφωνία σας ή τη διαφωνία σας σε αυτό το σημείο. Βεβαίως, αν οι Τούρκοι παρά τούτα απεφάσιζαν να κάνουν απόβαση πάση θυσία, ασφαλώς θα την πετύχαιναν αλλά βέβαια με πολύ περισσότερες δυνάμεις. Αλλά εμείς, όμως, με την παρουσία της Μερραρχίας θα πετυχαίναμε ένα άλλο ποθούμενο που ήταν το αποτρεπτικό και νομίζω ότι από αυτής της άποψης η παρουσία της ήταν αποτελεσματική. Εσείς τι κρίνετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Η παρουσία της βεβαίως θα ήταν αποτρεπτική για την Τουρκία μέχρι ενός ορισμένου βαθμού, νομίζω. Αν δηλαδή η Τουρκία υπελόγιζε ότι θα υποστεί μεγαλύτερες θυσίες, αλλά στο τέλος θα ισοφάριζε τις θυσίες αυτές, θα είχε κάνει την επιχείρηση. Θα την είχε κάνει όχι με τόσο ελαφρά τη καρδία, όπως την έκανε, ελλείψει της Μερραρχίας. Με την παρουσία της Μερραρχίας θα το είχαν σκεφτεί δύο φορές. Αλλά νομίζω ότι πάλι θα το είχαν κάνει. Βεβαίως, κατά το διάστημα των συγκρούσεων, οι Τούρκοι έκαναν φοβερά λάθη. Βούλιαξαν, όπως ξέρετε, δικό τους αντιτορπιλικό και είχαν φθάσει σε τέτοιο βαθμό καχυποψίας, ώστε οι Τούρκοι αεροπόροι νόμιζαν ότι είχαμε βάλει δικό μας αντιτορπιλικό με τούρκικη σημαία και με τουρκομαθές πλήρωμα. Και έλεγαν μεταξύ τους οι αεροπόροι «Κοίταξε ο κερατάς, τι ωραία τούρκικα μιλά». Αυτά τα έχει γράψει ένας Τούρκος δημοσιογράφος. Επομένως, έκαναν σοβαρά λάθη οι Τούρκοι και δεν

υπάρχει αμφιβολία για αυτό. Αλλά η πεποίθησή μου είναι ότι λόγω της γεωγραφικής θέσεως της Κύπρου, που απέχει μόλις 40 μίλια από τις ακτές της Παμφυλίας, είναι καταδικασμένη να έχει αυτή την απειλή από πάνω της.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Βασιλειάδης έχει το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Συνεχίζεται η μεταβίβαση της σκέψεως, γιατί αυτό που είπε ο κύριος Ζερβός ήθελα και εγώ να τονίσω στον κύριο μάρτυρα. Διότι στο θέμα της Μερραρχίας η εξήγηση που δίνει ο κύριος Πρέσβης, μοιάζει πολύ με τον ορισμό της χρησιμοποίησης των Ενόπλων Δυνάμεων σαν αποτρεπτικό. Βεβαίως, το πόσο αποτρέπει, πολύ ή λίγο, είναι θέμα εκτιμήσεως –και θα έλεγα σε αυτό– των ειδικών. Επομένως δεν έχω να κάνω άλλη ερώτηση.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τελειώσαμε, κύριε μάρτυς. Θα παρακαλέσω αύριο μετά τις 9.00' να έλθετε στο γραφείο 140 του Α' ορόφου, να ελέγξετε τα Πρακτικά και να τα υπογράψετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Πολύ καλά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ευχαριστώ πολύ.

ΜΑΡΤΥΣ: Και εγώ ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε, και πάλι σας ζητώ συγγνώμη για την παραφορά μου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Παρακαλείται ο κύριος Γραμματεύς να συνοδεύσει τον κύριο μάρτυρα έξω από την Αίθουσα. Να έλθει ο κύριος Γραββάνης. Κύριοι συνάδελφοι, θα ήθελα να παρακαλέσω και να επισημάνω το εξής, πριν εισέλθουν οι κύριοι Γραββάνης και Ταβλαρίδης. Την όποια δυνατότητα έχουμε εμείς εδώ σαν Προεδρείο να διευθύνουμε την ιδιόμορφη αυτή συνεδρίαση με παρουσία μάρτυρος είναι αποτέλεσμα της αποδοχής και της βοήθειας που μας δίνετε σεις (θόρυβος). Εγώ προσπαθώ να πω κάτι και όλοι οι συνάδελφοι συζητούν. Επομένως δεν χρειάζεται να πω τίποτα.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Τι να συζητήσουμε;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ήθελα να πω το εξής, κύριοι συνάδελφοι. Την όποια δυνατότητα έχει το Προεδρείο αυτή τη στιγμή να κάνει μία εμφάνιση, να κάνει μία παρέμβαση και να διευθύνει τη συζήτηση την αντλούμε από την αποδοχή και την βοήθεια τη δική σας. Δεν έχουμε κανόνες συμπεριφοράς που μπορούμε να επιβάλουμε, είτε ποινές, είτε να δημιουργήσουμε θέμα επειδή ακριβώς είναι ιδιόμορφη η κατάσταση. Έχουμε έναν μάρτυρα που είναι ένα στοιχείο εκτός Βουλής και προσπαθούμε να διευθύνουμε μία συζήτηση. Θα παρακαλέσω ιδιαίτερα να διευκολύνετε αυτή την κατάσταση και ιδιαίτερα αποφεύγοντας τα σημεία τριβής, και αποδείχτηκε ότι σημείο τριβής είναι όταν επανερχόμεθα στην όποια συμπεριφορά του οποιουδήποτε μάρτυρος εκτός Κυπριακού. Τι έκανε, πού ήταν, πώς υπηρέτησε, αν απεδέχθη. Να επανέλθουμε εκεί όταν αυτά συμφωνούν με την προσπάθεια που καταβάλλουμε, διαφορετικά δεν έχει καμία αξία. Το να ρωτάμε τώρα γιατί δεν παραιτήθη... (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο έτερος μάρτυς κύριος Γραββάνης). Δώστε μου τα στοιχεία της ταυτότητός σας, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Επώνυμο: Γραββάνης – Όνομα: Ευάγγελος – Όνομα Πατρός: Δημήτριος – Όνομα Μητρός: Μαρία – Γένος: Ευαγγέλου Πουζιού – Τόπος Γεννήσεως: Κουμπουριανά των Αγράφων της Καρδίτσης – Έτος Γεννήσεως: 1925 – ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ: [...] – Επάγγελμα: Υποστράτηγος ε.α. – Οικογενειακή Κατάσταση: Έγγαμος μεθ' ενός τέκνου. Μηχανικός ο υιός μου. – Θρήσκευμα: Χριστιανός ορθόδοξος.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Παρακαλώ βάλτε το χέρι σας στο Ευαγγέλιο και δώσατε των κάτωθι όρκο.

ΜΑΡΤΥΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού να είπω ευσυνειδήτως όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια χωρίς να προσθέσω ούτε να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, αρχικά έχετε δώσει κάποια

κατάθεση, έχετε κάνει μία αναφορά κατόπιν διαταγής του Γενικού Επιτελείου Στρατού για την δραστηριότητά σας και για τα διαδραματισθέντα στην Κύπρο. Αυτή την αναφορά την οποία επιβεβαιώνετε, θα σας την επιδείξει ο κύριος Γραμματεύς να την επιβεβαιώσετε και ενώπιον της Επιτροπής.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, την επιβεβαιώνω καθ' όλη την γραμμή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πείτε μου, κύριε μάρτυς, εσείς φθάσατε στην Κύπρο στις 2/7/74 όπως λέτε στην αναφορά, και στην Πάφο στις 4/7/74.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εκτός από την περιοχή της Πάφου, μετακινήκατε καθόλου σε άλλο χώρο της Κύπρου, τόσο κατά τις ημέρες του πραξικοπήματος, όσο και κατά τις ημέρες της τουρκικής εισβολής «ΑΤΤΙΛΑ Ι» και «ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ»;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εκεί μείνατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν μιλούμε για Πάφο, ο στρατιωτικός τομέας της δυτικής Κύπρου από τις βόρειες ακτές αποβάσεως μέχρι τον νότο που ήταν η αποστολή που μετακινήθηκα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ποια περιοχή καλύψατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κάλυψα όλη τη ζώνη ευθύνης μου της δυτικής Κύπρου. Φαίνεται στο σχεδιάγραμμα που επισυνάπτω στην αναφορά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Στο θέατρο των επιχειρήσεων επί της ακτής στην Κερύνεια, είχαν καμία επαφή οι δικές σας μονάδες ή εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν είχα καμία επαφή. Μετά το πέρας του «ΑΤΤΙΛΑ Ι» διατάχθηκα από το Αρχηγείο, που ήταν στην Λευκωσία και μετεκινήθη ένα τάγμα, που ήταν δικό μου, για να συμμετάσχει στις επιχειρήσεις εναντίον του «ΑΤΤΙΛΑ».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Το τάγμα αυτό εξακολούθησε να ήταν κάτω από τις δικές σας διαταγές;

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν ένα τάγμα φεύγει από μία

διοίκηση, οπωσδήποτε πάει σε άλλη.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Επομένως δεν είχατε διοικητική ανάμειξη και σας στον «ΑΤΤΙΛΑ».

ΜΑΡΤΥΣ: Στον πόλεμο του «ΑΤΤΙΛΑ Ι» και «ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ», εκτός της ζώνης ευθύνης μου, δεν είχα καμία ανάμειξη.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πείτε μου επομένως, ό,τι θα μας καταθέσετε, είναι γεγονότα που τα ζήσατε στην περιοχή Πάφου;

ΜΑΡΤΥΣ: Απολύτως.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εξιστορήστε μας τα γεγονότα 15 με 20 Ιουλίου.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 15 το πρωί στις 6.00' η ώρα ξεκίνησα με τον διοικητή του τάγματος, διότι η 5η Ανωτέρα Διοίκηση που ήμουν διοικητής είχε ένα ενεργό τάγμα, το οποίο ήταν διασκορπισμένο σε όλη την δυτική Κύπρο, με αποστολή την ασφάλεια ακτών αποβάσεων. Ένας λόχος ήταν στη βόρειο Κύπρο για την ασφάλεια του κόλπου της Χρυσοχούς και ο άλλος ήταν στη νότιο Κύπρο μεταξύ αγγλικής βάσεως και Επισκοπής και Πάφου. Διότι κατά την εκτίμηση που είχαν κάνει παλαιότερα οι στρατιωτικοί, βρήκαν ότι υπήρχαν δύο ασθενή σημεία στη δυτική Κύπρο που μπορούσε να κάνει απόβαση ο εχθρός. Και σε αυτά τα δύο σημεία προεβλέπετο –και τα βρήκα και εγώ– η εγκατάσταση ανά ενός λόχου με αποστολή, πρώτον, να αποκρούσει τον εχθρό και, δεύτερον, να περισφίξει τους όπισθεν εκάστου λόχου ακριβώς ευρισκομένους δύο τουρκικούς θύλακες. Δηλαδή ο λόχος που ήταν στην βόρειο Κύπρο, στον κόλπο της Χρυσοχούς είχε αποστολή να αμυνθεί επί του κόλπου εναντίον εισβολής έξωθεν και συγχρόνως να περισφίξει το όπισθεν αυτού ευρισκόμενο συγκροτημένο τάγμα τουρκοκυπριακό. Ο άλλος λόχος αντιστοίχως που ήταν στη νότιο Κύπρο, είχε την αυτή αποστολή και συγχρόνως να περισφίξει σε περίπτωση πολέμου το τάγμα του εχθρού, το οποίο ήταν όπισθεν του στο χωριό Μανδριά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Την ημέρα του πραξικοπήματος πού ήσαστε;

ΜΑΡΤΥΣ: Επειδή είχα αναλάβει την 5η Ανωτέρα στις 8 του μηνός και μέχρις ότου να επισκεφθώ όλες τις μονάδες ως νέος διοικητής για να δω τις αποστολές, τις οποίες είχα έναντι του εχθρού να ενημερωθώ επί του εχθρού που ευρίσκετο όπισθεν τους και σε όλη την περιοχή κατεσπαρμένος... Διότι, όπως φαίνεται, από τα σχεδιαγράμματα που έχω, στην δυτική Κύπρο ήταν το 35 τοις εκατό του τουρκοκυπριακού πληθυσμού. Ενώ η Κύπρος παρουσιάζει μία σύνθεση όπως την ξέρετε όλοι σας γύρω στο 16 τοις εκατό, το 35 τοις εκατό αυτού του ποσοστού ήταν συγκεντρωμένο στη δυτική Κύπρο. Κατά συνέπεια στις άλλες πόλεις ήταν ένα δέκα τοις εκατό, δώδεκα τοις εκατό, 13 τοις εκατό – εκεί κυμαίνεται το ποσοστό. Συνεπώς, μέσα στο χώρο το δικό μου η πρώτη εντύπωσή μου ήταν ότι ήμουν περιζωσμένος από Τουρκικούς θύλακες. Εάν έπρεπε να κινηθώ από την Λεμεσό προς την Πάφο, με σταματούσε το τάγμα το Τουρκοκυπριακό που ήταν στα Μαντριά. Εάν έπρεπε να κινηθώ για την βόρειο Κύπρο, με σταματούσε το τάγμα το τουρκοκυπριακό που ήταν στη Χρυσοχού. Έπρεπε εγώ, ως νέος διοικητής –αυτή ήταν η δουλειά μου, αυτή ήταν η αποστολή μου, αυτό ήταν το πιστεύω μου, αυτή ήταν η φύση μου ως αξιωματικού, η ψυχή μου– να κινηθώ εναντίον του αντιπάλου μου, εκ της αποστολής μου. Κατά συνέπεια, επειδή δεν πρόφτασα από τις 8 μέχρι το Σάββατο να επιθεωρήσω όλη τη ζώνη ευθύνης μου, μού έμεινε να επιθεωρήσω το λόχο αυτό των ακτών αποβάσεως, στη βόρεια Κύπρο στην πόλη Χρυσοχού. Πήρα τον διοικητή του τάγματος, όπως συνήθως γίνεται –όλοι σας το γνωρίζετε– που είχε έδρα και αυτός στην Πάφο, τον ταγματάρχη τον Παπαμιχαήλ και πήρα τον διευθυντή του Δευτέρου- Τρίτου Επιτελικού Γραφείου, τον ταγματάρχη Χανιώτη, ο οποίος είχε και τα δύο Γραφεία. Διότι ο διευθυντής του Δευτέρου προ ενός

μηνός περίπου είχε τιμωρηθεί από την διοίκηση, από τον νόμιμο Αρχηγό, τον αντιστράτηγο Ντενίση, ότι είχε επιπολαιώς αφήσει κενά ελέγχου στις ασφάλειες πυρομαχικών και ένας έφεδρος ανθυπολοχαγός είχε δώσει από το παράθυρο στους άλλους που περίμεναν απ' έξω, όπλα για την ΕΟΚΑ Β'. Κάνω αυτή την διάκριση...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, θα παρακαλέσω να μας βοηθήσετε συντομεύοντας. Αυτά που λέτε είναι ιστορία, εμένα με ενδιαφέρει τούτο: πήγατε την ημέρα εκείνη να κάνετε μία επιθεώρηση σε κάποιο λόχο. Από κει ξεκινήστε...

ΜΑΡΤΥΣ: Έκανα επιθεώρηση του λόχου και είχα μαζί μου τον διοικητή του τάγματος, τον διευθυντή του Δευτέρου – Τρίτου Γραφείου και επί τόπου βρήκα τον διοικητή του λόχου, υπολοχαγό Πατατούκο. Όταν ξεκίνησα εγώ από την Πάφο το πρωί, ήξερα ό,τι μπορούσατε να ξέρετε εσείς εδώ. Συνεπώς ήμουν άοπλος και εγώ και οι αξιωματικοί μου, διότι πήγαιναν να κάνουν επιθεώρηση, στις ακτές αποβάσεως. Και μετακινήσεις ενόπλως έπρεπε να με προβληματίσουν, διότι ενδέχεται ένας Τούρκος από κει που περνούσαν τα φυλάκια, βρίσκοντας ευκαιρία ότι κινήσαμε το πιστόλι ή ο,τιδήποτε, να μας σκοτώσει. Πήγα στο σταθμό διοικήσεως του λόχου, βρήκα τον υπολοχαγό, με ενημέρωσε πού είναι τα φυλάκια και ρώτησα τι πρόγραμμα είχε, πώς θα επισκεφθούμε τα φυλάκια. Ήταν από την έδρα του λόχου 6 με 7 φυλάκια στο δεξιοαριστερό σκέλος του κόλπου Χρυσοχού και ένα ήταν αριστερά. Δίπλα ακριβώς από την έδρα του λόχου ήταν και η τοπική αστυνομική διεύθυνση. Αρχισε επιθεωρώντας τα φυλάκια αυτά προς το δεξιό. Τελείωσε γύρω στις 10.30' την επιθεώρηση του δεξιού σκέλους. Ενημερώθηκα για τις ακτές αποβάσεως...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Στις 10.30' της 15ης του μηνός;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, της 15ης το πρωί. Καθ' τον χρόνον εγώ ενημερώνομαι για το σχέδιο αποβάσεως των Τούρκων, οι άλλοι έκαναν

ακριβώς το αντίθετο, εστράφησαν εναντίον του νομίμου κράτους. Και ενώ εγώ δεν είχα ακόμα προφτάσει να κάνω την δουλειά μου αυτή που έπρεπε, να ενημερωθώ εναντίον των Τούρκων, το έφερε ο Θεός μετά, κύριε Πρόεδρε, όπως θα δείτε στο τέλος, σε 8 μέρες ακριβώς σε αυτό το σημείο ενίκησα και το τρίτο τουρκικό τάγμα. Μόλις τελείωσα τα δεξιά φυλάκια, ήρθα πάλι στην έδρα του λόχου. Πριν φύγω, είχα δώσει εντολή στην έδρα του λόχου να δω τον αστυνομικό σταθμάρχη και τον πρόεδρο της κοινότητας, όπως κάνει ένας τοπικός διοικητής. Αυτή είναι η δουλειά του, να δει τις Αρχές για να μιλήσουν εάν υπάρχουν προβλήματα και λοιπά. Βρήκα μπροστά μου, μόλις επέστρεψα στην έδρα του λόχου, ένα αστυνομικό κύπριο και ρώτησα –η δουλειά μου αυτή ήταν– αν είναι εδώ ο Σταθμάρχης. «Δεν είναι εδώ». Λέγω, «Έχετε κανένα παράπονο από το στρατό;». Διότι με το πνεύμα των νομίμων κατευθύνσεων από τον μόνιμο Αρχηγό του ΓΕΕΦ, από τον οποίο είχα παραλάβει τη διοίκηση, τον κύριο Ντενίση, μιλούσα με το αυτό πνεύμα στους οπλίτες μου. Δηλαδή εναντίον του εχθρού μας, ο οποίος ήταν ο αιώνιος εχθρός, των Τούρκων. Ο αστυνομικός αυτός –εγώ δεν γνώριζα καλά την κυπριακή προφορά– όταν τον ρώτησα «Έχετε κανένα παράπονο», μου λέει: «Λαλώσιν»; Μου επεξήγησαν οι άλλοι τι λέει το «λαλώσιν». Δηλαδή θα πει «Θα τα λέμε». Δεν είχαν δηλαδή κανένα παράπονο από μένα, μου έλεγαν. Από εκεί πήγαμε στο αριστερό σκέλος, επιθεωρήσαμε το τελευταίο φυλάκιο. Ήταν κανά-δυο χιλιόμετρα από κει. Και δίπλα ήταν ένα κεντράκι. Και ο διοικητής του λόχου, όπως γίνεται μετά τις επιθεωρήσεις, προσεφέρθη να μας φιλοξενήσει για να φάμε το μεσημέρι εκεί. Δίπλα ακριβώς από αυτό το κεντράκι, ήταν η πηγή της Αφροδίτης. Και πήγα εγώ εκεί. Ο ένας ο ταγματάρχης έμενε εκεί. Ετοιμάζανε να φάμε εκεί, όπως συνήθως γίνεται. Ήξεραν αυτοί, είχαν πάει σε αυτή την Πηγή. Εγώ που ήμουν νέος, δεν είχα πάει. Πήγα να δω την

Πηγή και κάθισα περί τα πέντε λεπτά. Σε αυτό το χρόνο, βγαίνοντας από την Πηγή, εξερχόμενος, είδα αυτόν τον ίδιο αξιωματικό, που προ μισής ώρας περίπου είχαμε συνομιλήσει έξω από τον αστυνομικό σταθμό. Μου λέει, «Κύριε διοικητά, να έλθετε αμέσως στην έδρα του σταθμού, διότι στην Λευκωσία έγινε πραξικόπημα». Από εκείνη την ώρα εγώ πλέον αρχίζω τη σκέψη και λέω «Εν απουσία του νομίμου Αρχηγού, αυτοί έκαναν πραξικόπημα». Κατεδίκασα το πραξικόπημα και πήγα στην έδρα του σταθμού. Το ίδιο έκανα και εκεί. Ρώτησα τον σταθμάρχη –διότι ένας συνταγματάρχης πρέπει σε κάθε κουβέντα του, σε κάθε βήμα του να είναι προσεκτικός, όπως ήμουν σε όλη μου τη ζωή– το εξής: «Από πού παίρνεις διαταγές»; Διότι ναι μεν μου έλεγαν αυτά, αλλά εγώ ήθελα να επιβεβαιώσω αν αυτό το έγκλημα πράγματι συνέβη. «Παίρνω διαταγές από τον αστυνομικό σταθμάρχη της Πάφου, τον ταγματάρχη Γαλάζη». Εγώ με τον κύριο Γαλάζη είχα πάρει επαφή ως τοπικός διοικητής και είχαμε ήδη, όπως αναγράφω στην έκθεσή μου, ξεκαθαρίσει τις θέσεις μας, ποιος είμαι εγώ, τι πιστεύω, πώς ήλθα στην Κύπρο, γιατί ήλθα, τι αξιωματικός είμαι και λοιπά και βρήκαμε μία κατανόηση αδελφική τελείως. Πήρα αμέσως στο τηλέφωνο τον κύριο Γαλάζη και μου επιβεβαίωσε και αυτός τα ίδια. Καταδίκασα τηλεφωνικώς πάλι το πραξικόπημα ως καταστροφικό για την Κύπρον και έδωσα εντολή στον κύριο Γαλάζη –με συγχωρείτε, κύριε Πρόεδρε, και ζητώ συγνώμη από τα μέλη της Επιτροπής, αν μιλώ με αυτή την έκφραση, είναι και ο χαρακτήρας μου έτσι– «Πρόσεχε μέχρι να έλθω στην Πάφο να μην συμβεί τίποτα, να μην πέσει ούτε ένας πυροβολισμός, να μην κτυπήσει κανείς, να διατηρήσεις την εθνική ενότητα και ομοψυχία». Διότι οι Τούρκοι μάς είχαν ζωσμένους. Δεν ήταν εμένα καθήκον μου και υποχρέωσή μου τίποτε άλλο πέρα από αυτό, που είχα ως αποστολή. Όλα τα άλλα ήταν αντεθνικά, εγκληματικά, δεν ήταν στρατιωτικές ενέργειες ορθόδοξες και

λοιπά και ήταν η συνέχεια αυτών των ανωμαλιών όπου άρχισε, όπως ξέρουν οι περισσότεροι από εμάς, μέσα στο στράτευμα από μία κλίκα το 1951. Θα επανέλθω μετά σε αυτά. Πραγματικά ξεκίνησα και λέω: «Να εξασφαλίσεις το δρομολόγιο για να φθάσουμε στην Πάφο οι αξιωματικοί, για να βρεθώ στην έδρα μου, να συνεννοηθώ τι γίνεται και να λάβω μέτρα, αυτά τα οποία έπρεπε να λάβω ως νόμιμος διοικητής εναντίον του πραξικοπήματος. Πήγα πράγματι στην Πάφο, βρήκα τους αξιωματικούς της 5ης Ανωτέρας. Ήταν δέκα-δώδεκα. Ήταν όλοι στο γραφείο του διευθυντού της αστυνομίας. Μου έδωσε τη θέση του ο άνθρωπος, ο ταγματάρχης Γαλάζης, κάθισα και έβλεπα από εδώ τους αξιωματικούς και από εκεί ήταν όλη, τρόπο τινά, η πολιτική ηγεσία της Πάφου. Ποιοι ήταν αυτοί; Ήταν οι αντιπρόσωποι των κομμάτων εκεί, οι οποίοι ήταν όλοι επί ποδός υπέρ του νομίμου Κράτους. Μου είπαν τότε αμέσως εμένα ότι οι αξιωματικοί βρίσκονται εδώ. Τους κοίταξα. Έλειπαν τέσσερις αξιωματικοί που υπηρετούσαν στο ΚΕΝ Πάφου, το οποίο λέγεται ΚΕΝ Γεροσκήπους, στους Ιερούς Κήπους. Αυτό ήταν ένα κέντρο εκπαίδευσης νεοσυλλέκτων εκεί, που το είχε το Κράτος, και εξεπαίδευαν στρατιώτες Κυπρίους. Αποτελείτο από τέσσερις αξιωματικούς Έλληνες και από μόνιμο προσωπικό κυπριακό. Δεν είχε τότε το κέντρο στρατιώτες εκπαιδευσίμους μέσα. Μου είπαν ότι εκεί, στο κέντρο Πάφου, ο Κατερινάκης είχε κλειστεί στο κέντρο και περίμενε διαταγές. Τότε αμέσως σκέφθηκα ότι η πρώτη δουλειά που πρέπει να κάνω, είναι να πάρω τον Κατερινάκη και να του πω να μη ρίξει ούτε ένα πυροβολισμό εναντίον των φιλοκυβερνητικών δυνάμεων, οι οποίες τον πολιορκούσαν. Πήρα τον Κατερινάκη, μου επιβεβαίωσε τις πληροφορίες ότι είναι περικυκλωμένος και ότι περιμένει διαταγές. Ρώτησα όλους τους αξιωματικούς κατά αρχαιότητα –έτσι γίνεται στο Στρατό– αφού τους ενημέρωσα για το τι μου είπε ο Κατερινάκης: «Τι λέτε; Να πάρουμε τον Κατερι-

νάκη και να τον φέρουμε εδώ;» Μου είπαν: «Ναι». Κατόπιν αυτού έλαβα την εξής απόφαση: να βρεθεί ένας αξιωματικός να πάει να παραλάβει το κέντρο της νομίμου αρχής. Κύπριος αξιωματικός. Βρέθηκε ένας ανθυπολοχαγός. Επίσης να βρεθεί και ένας άλλος αξιωματικός –διότι δεν ήξερα οι άλλοι αξιωματικοί τι πρέσβευαν– ο οποίος να έλθει εδώ για να του δώσω εντολές για το πώς θα ενεργήσει εν ονόματι του νόμου και της κυβερνήσεως και να κυκλοφορεί. Πραγματικά ήρθε ο λοχαγός Παναγιώτου Ευάγγελος, ο οποίος ήτο και ο διευθυντής του 1ου Επιτελικού Γραφείου της Ανωτέρας Τακτικής Διοικήσεως, ο οποίος ήταν νομιμόφρων και πιστός στις αρχές, και του έδωσα εντολή να εξασφαλίσει τον νόμο και την τάξη και τις εγκαταστάσεις και να έχει το νου του στραμμένο εναντίον των τουρκικών θυλάκων. Επίσης πήρα στο τηλέφωνο τον Κατερινάκη και του λέω: «Κύριε Κατερινάκη, θα έλθει ένας αξιωματικός εκεί, θα παραδώσεις τη διοίκηση και θα έρθεις εδώ, στο κτίριο της Αστυνομίας που βρίσκομαι εγώ». Έφυγαν οι αξιωματικοί, πήγε ο ανθυπολοχαγός –το γράφω στην έκθεση– και παρέλαβε το τμήμα, το κέντρο Πάφου. Ήλθε ο Κατερινάκης στη διοίκηση...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο ανθυπολοχαγός αυτός ήταν Κύπριος;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, ήταν Κύπριος. Το αναφέρω μέσα στην έκθεση. Εν συνεχεία, σε αυτό τον χρόνο, μου είπαν εκ παραλλήλου εκεί οι αρχές ότι ένα από τα μικρά πλοία, μία ακταιωρός, άρχισε να βομβαρδίζει. Αυτή ήταν του Ναυτικού Σταθμού Πάφου, δεν υπήγετο στην 5η Ανώτερα, όπως γνωρίζετε μερικοί εξ υμών. Και αυτοί, μεμνημένοι στο πραξικόπημα, μπήκαν στα πλοία και βγήκαν στη θάλασσα και κτυπούσαν την πόλη.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Για ποιο πλοίο μιλάτε; Διευκρινίστε το. Για το «Λεβέντης», ή για τα περιπολικά που ήταν στην Πάφο;

ΜΑΡΤΥΣ: Για το «Λεβέντης».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Για το «Λεβέντης». Σας παρακαλώ, κύριε μάρ-

τυς, μείνετε περισσότερο σε αυτό το σημείο και πείτε μας τι γνωρίζετε εσείς, από δική σας αντίληψη. Ποιους στόχους είχε και κατέστρεψε το «Λεβέντης»;

ΜΑΡΤΥΣ: Εφόσον μου είπε ο Λοχαγός Παναγιώτου, ο οποίος ήταν εκεί και με αναπληρούσε τρόπον τινά όταν απουσίαζα, ο νομιμόφρων Λοχαγός, ότι το «Λεβέντης» βάλει μέσα από τη θάλασσα εναντίον της πόλεως, ήταν δεδομένο το πράγμα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Σεις είδατε τις περιοχές που βλήθηκαν από το «Λεβέντης»;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις περιοχές ακριβώς που βλήθηκαν, έστειλα μετά το Λοχαγό για να πάει να δει και να πάρει επαφή, για να μην κτυπάει αυτό. Αλλά δεν μπορούσε να κάνει τίποτα ο άνθρωπος. Κανένας δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Διότι από εκείνη τη στιγμή, μπορούσαμε να έχουμε επαφή με τη θάλασσα από δω, όταν βομβάρδιζαν το κτίριο και την πόλη ολόκληρη; Αυτοί έπαιρναν εντολές από τη Λευκωσία. Ήταν αδύνατη κάθε επικοινωνία μαζί τους και κάθε σταμάτημα από πλευράς μας. Διότι εμείς σε αυτό το χρόνο βρεθήκαμε μεταξύ δύο πυρών. Τα δύο πυρά ήταν, τα μεν από τους Τούρκους, διότι οι Τούρκοι ήταν έτοιμοι, τα δε από τη θάλασσα, που άρχισαν να μας κτυπάνε από την θάλασσα σε αυτό το χρόνο, από την πρώτη μέρα, οι δυνάμεις του Ναυτικού Σταθμού, οι οποίες υπήκουαν στη Λευκωσία, στους πραξικοπηματίες.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, πείτε στη Επιτροπή, για να μορφώσει ακριβή γνώμη, ποιες περιοχές της πόλης είχαν βληθεί από τα πυρά του «Λεβέντης».

ΜΑΡΤΥΣ: Από αυτά τα πυρά, την πρώτη μέρα, απ' ό,τι μου είπαν, εβάλοντο περιοχές που ήταν κοντά στο Ναύσταθμο, προς το Ναυτικό Σταθμό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Επί της ακτής δηλαδή;

ΜΑΡΤΥΣ: Επί της ακτής της κατωκημένης, της δικής μας.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος):

Επί της ακτής της κατωκημένης. Εβάλλοντο δηλαδή κατωκημένες περιοχές.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά μου ανέφερε ο λοχαγός εκεί. Αυτές τις βολές της πρώτης ημέρας δεν τις άκουσα εγώ, αξιότιμα μέλη. Εκείνη την ώρα δεν τις άκουσα εγώ. Προφανώς γιατί γύρισα από πάνω, από τη βόρεια Κύπρο, στις 3.00' ώρα περίπου. Μπορεί – για να μου ειπούν αυτοί– να έγιναν σε χρόνο πιο μπροστά. Την άλλη όμως την ημέρα, τις άκουσα με τα αφτιά μου, στον Όρκο που πήρα, στην Ιστορία, στην Πατρίδα, άκουσα τις βολές. Και μάλιστα ανησύχησα, φοβήθηκα μήπως με τις βολές αυτές άρχισαν επίθεση οι Τούρκοι. Και μετά μου είπαν ότι οι βολές αυτές ήταν του «Λεβέντη» και ότι είχαν περισσότερο συγκεκριμένο στόχο προς τη Μητρόπολη, που είχε καταφύγει ο αείμνηστος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Αλλά αυτό δεν σημαίνει όμως –όταν ένα πλοίο βάλλει ή ένα άλλο όπλο, αυτό όλοι το ξέρετε– ότι δεν στοχεύει μόνο εκεί που έχουν το μυαλό τους εκείνη την στιγμή. Εάν είχαν αυτό στο μυαλό τους, δεν έπρεπε να κτυπάν μέσα στην πόλη, γιατί θα μας σκότωναν όλους.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΜΠΛΕΤΣΑΣ: Να τα λέει λίγο πιο σιγά, κύριε Πρόεδρε, για να μπορούμε να παρακολουθούμε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ζω τις στιγμές, έκανα πόλεμο από τότε μέχρι τώρα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, επειδή ζείτε τις στιγμές, θέλουμε να μας δώσετε συγκεκριμένα στοιχεία. Ήσασταν διοικητής. Ακούγατε ότι εβάλλετο η πόλη για την οποία ήσαστε υπεύθυνος. Καταγράψατε ακριβώς τις περιοχές –επαναλαμβάνω και πάλι την ερώτηση– που δέχθηκαν την επίθεση; Να μας πείτε: η συνοικία άλφα, πέντε σπίτια εκεί, δέκα σπίτια εδώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτή την αποστολή την ανέθεσα στο λοχαγό Παναγιώτου, για να σπεύσει να δει πού ακριβώς δέχτηκαν επίθεση.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Σάς τα ανέφερα;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχουν καταγραφεί αυτά. Μπο-

ρείτε να τα ζητήσετε από την αστυνομία εκεί και από το λοχαγό αυτά. Πιστεύω ότι ζει, δεν έμαθα τίποτα, γιατί εγώ από τότε που έφυγα από κάτω, δεν ξαναπήγα στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εσείς δεν τις αποτυπώσατε στον χάρτη σαν διοικητής; Σας έφερε μία αναφορά ο Παναγιώτου. Δεν βάλατε κάτω το χάρτη και να πείτε: «Ένα εδώ, δύο εκεί, τρία τα σημεία».

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Εγώ ως ανώτερος διοικητής μου είπαν –πληροφορήθηκα– ότι την μία μέρα έπεφταν κοντά στην παραλία και τη δεύτερη ημέρα έπεφταν γύρω από την Αρχιεπισκοπή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Χρησιμοποιείτε χρόνους που δεν μας βολεύουν «έπεφταν», «μου είπαν», εσείς έχετε γνώση;

ΜΑΡΤΥΣ: Προσωπικά ως Ανώτερος Διοικητής δεν πήγα επιτόπου, γιατί διέταξα τον αναπληρωτή μου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ούτε μετά πήγατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μετά που μεσολάβησαν τα άλλα γεγονότα, πήγα στον κύριο έπαρχο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Με συγχωρείτε, κύριε μάρτυς. Όσο ήσαστε στην Κύπρο –σας είχε πει ο λοχαγός Παναγιώτου– δεν πήγατε να τα δείτε αυτά τα πράγματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Πήγα και τα είδα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πήγατε και τα είδατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτοί, λοιπόν, οι χώροι ήταν στο βάθος της πόλης ή επί της ακτής;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν και επί της ακτής και στο βάθος.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Για τους στόχους που ήταν στο βάθος, εκεί που έβαλλαν, στο βάθος, υπήρχαν συγκεκριμένοι στόχοι;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο συγκεκριμένος στόχος που έβαλλαν αυτοί, ήταν εναντίον της Αρχιεπισκοπής. Αλλά οι βολές δεν πάνε εκεί που

θέλουμε, έχουσε ένα τετράγωνο διασποράς.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μισό λεπτό, κύριε μάρτυς, είπατε για την Αρχιεπισκοπή και τον γύρω χώρο. Άλλος κεντρικός στόχος;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έβαλλαν πουθενά αυτοί, εκεί γύρω έβαλλαν.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μόνο στην Αρχιεπισκοπή; Στο ραδιοφωνικό σταθμό έβαλλαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Εκεί κοντά ήταν όλα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Όλη την περιοχή βομβάρδισαν.

ΜΑΡΤΥΣ: Εκεί κοντά ήμαστε και εμείς.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δώστε τώρα στην Επιτροπή να καταλάβει. Αυτή η περιοχή ήταν προς το κέντρο της πόλης, προς το βάθος της πόλης, προς την ακτή, πού ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Προς το κέντρο της πόλης.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εάν έφευγαν βολές στη διαδρομή από την ακτή μέχρι το κέντρο θα σκότωναν αμάχους;

ΜΑΡΤΥΣ: Και εμάς μαζί.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, όταν λέγει ότι πήγε και είδε, τι εννοεί; Τι είδε;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τις κατεστραμμένες περιοχές.

ΜΑΡΤΥΣ: Τι είδα; Σε ορισμένα σημεία εκρήξεις, καταστροφές. Τα βλήματα αυτού του πυροβόλου δεν ήταν από εκείνα τα μεγάλα βλήματα. Έκαναν κάτι ζημιές, αλλά όχι σοβαρές. Μπορεί άλλοι να έχουν πάρει φωτογραφίες. Μπορεί να έχουν πάρει φωτογραφίες οι αρχές και μπορεί να τις προσκομίσουν να τις δείτε.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Ποίου διαμετρήματος βλήματα ήταν;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Με συγχωρείτε, κύριε Παυλίδη. Καταγράψατε μετά τον βομβαρδισμό, τις επόμενες μέρες, θύματα ή ζημιές εκεί; Είχατε κάποια έκθεση; Ανθρώπινα θύματα είχαμε;

ΜΑΡΤΥΣ: Θύμα ή ζημιά δεν υπήρχε. Γιατί τα πυροβόλα ήταν μικρά και το ορθογώνιο της διασποράς, όπως λέμε εμείς, ήταν με-

γάλο και τα βλήματα έπεσαν στις στέγες, από εδώ και από εκεί.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν είχατε νεκρούς από τους βομβαρδισμούς εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είχαμε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κανένα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κανένα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τραυματίες;

ΜΑΡΤΥΣ: Ούτε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Πόσα βλήματα ρίχτηκαν;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πόσα βλήματα, ξέρετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Τη δεύτερη μέρα εγώ με τα αφτιά μου άκουσα πέντε-έξι ομοβροντίες και εκρήξεις.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Πέντε-έξι;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Όταν λέτε ομοβροντίες –τα μέλη της Επιτροπής όλα δεν είναι στρατιωτικοί– πόσα πυροβόλα έβαλλαν;

Δύο, πέντε, δέκα; Πόσα πυροβόλα είχε το «Λεβέντης»;

ΜΑΡΤΥΣ: Σχημάτισα τη γνώμη ότι ένα πυροβόλο βάλει κατά διαστήματα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ένα πυροβόλο είναι ομοβροντία;

ΜΑΡΤΥΣ: Ένα θα έβαλλε. Δεν είχα και προσωπική γνώση τι ακριβώς είναι αυτό το όπλο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εντάξει, κύριε μάρτυς, σταματάμε το κομμάτι αυτό. Πείτε κάτι άλλο τώρα. Εκινήθη, είναι δεδομένο, μία φάλαγγα με εντολή από τους πραξικοπηματίες, για να καταλάβει την Πάφο, γιατί υπήρχε αντίσταση. Αυτή η φάλαγγα, αυτή η μονάδα, αυτό το συγκρότημα, έβαλε κατά της πόλης; Χρησιμοποίησε πυρά;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτή η μονάδα όταν εισήλθε μέσα στην πόλη, που πλέον είχε φύγει ο Μακαριότατος, ο Αρχιεπίσκοπος, και είχε δώσει εντολή στις νομίμους αρχές να σταματήσουν τον πόλεμο και την αιματοχυσία, αυτοί δεν έβαλλαν εναντίον στόχων πλέον,

όταν ήταν πιο μέσα, διότι είχαν κερδίσει τον πόλεμο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Χρησιμοποίησαν πυρά;

ΜΑΡΤΥΣ: Ρίξαν πυρά στον αέρα, τα οποία εγώ τα καταδίκασα βέβαια, τους παρατήρησα τους διοικητές όταν μπήκανε μέσα, και η γνώμη μου είναι ότι τα ρίχνανε αυτά από υπερβολικό ενθουσιασμό, ότι ήρθαν και επεκράτησαν και στην Πάφο. Διότι, όντως, έριχναν πυρά σφαίρες, «μπαμ μπουμ», τα τμήματα που εισήλθαν μέσα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Νικητήριες βολές.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, νικητήριες βολές. Αυτές τις βολές τις άκουγαν και οι Τούρκοι, διότι όταν λέμε θύλαξ Πάφου Τουρκικού Συντάγματος Πεζικού, ήτο παρακείμενος με μας. Μας χώριζαν δρόμοι και σπίτια, διότι εκεί έγιναν και οι μάχες μετά, όπως θα αναφερθώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εγώ, κύριοι συνάδελφοι, δεν έχω άλλη ερώτηση. Ποιος επιθυμεί εκ των κυρίων συναδέλφων να ερωτήσει; Ο κύριος Δαμιανίδης.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύριε μάρτυς...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, δεν θα ολοκληρώσει ο μάρτυς για την απόβαση και λοιπά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Νομίζω να προηγηθούν οι ερωτήσεις. Το θέμα της απόβασης είναι δεδομένο από τις εκθέσεις, ότι έχει εκκαθαρίσει όλους τους θύλακες τους τουρκοκυπριακούς γύρω από την Πάφο. Αυτή ήταν η αποστολή του και την εξετέλεσε. Εάν πιστεύετε ότι πρέπει να εμπλακούμε σε ερωτήσεις απόβασης, που δεν έχει ιδέα...

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ γενικώς, εάν μου επιτρέπετε, κύριε Πρόεδρε, ότι αντελήφθηκα...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Όταν τελειώσουμε τις ερωτήσεις των κυρίων συναδέλφων, τότε τελικά θα δούμε τι άλλο έχετε να μας πείτε ουσιώδες. Ας τελειώσουμε τις ερωτήσεις, κύριοι συνάδελ-

φοι, που έχουν σχέση με τα γεγονότα που έζησε ο μάρτυς. Από κει και πέρα εάν μας φωτίσει κάπου αλλού, ευχαρίστως. Ο κύριος Δαμιανίδης.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύριε μάρτυς, ήθελα να σας παρακαλέσω να μου πείτε πότε ακριβώς πήγατε στην Κύπρο εσείς και με τι βαθμό είχατε πάει; Ποιος ήταν ο βαθμός που φέρατε τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ υπηρετούσα στην Α' Στρατιά στο Τρίτο Επιτελικό Γραφείο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Όχι, ερωτώ εγώ στην Κύπρο πότε πήγατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Πήρα διαταγή μαζί με δύο άλλους συνταγματάρχες, βγήκε υπηρεσιακή διαταγή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε συνάδελφε, είπε 2/7 Κύπρος, 4/7 Πάφος.

ΜΑΡΤΥΣ: Πήγα υπηρεσιακώς, διότι δεν είχα πάει ποτέ μου και με τον κύκλο που γίνεται, των συνταγματάρχων, ήμουν από τη Στρατιά που δεν είχα πάει, αυτό μου έδωκαν ως εξήγηση γιατί δεν ζήτησα, δεν επιθυμούσα, αντέδρασα για την μετάθεσή μου στην Κύπρο, άνευ αποτελέσματος, δεδομένου ότι ο τρίτος που πηγαίναμε μαζί, ο συνταγματάρχης Μητσάκης, πήγαινε για δεύτερη φορά. Ο κύριος Λιανάς πήγαινε για πρώτη φορά, όπως και εγώ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτό το «για δεύτερη φορά» τι σημασία έχει;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχει σημασία αυτό. Για μένα, εφόσον υπάρχει συνταγματάρχης που πάει για δεύτερη φορά, εγώ δεν μπορώ να εξαιρεθώ και να μην πάω υπηρεσιακώς στην Κύπρο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ως ταξίδι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι σαν οργανική τοποθέτηση στην δύναμη της Εθνικής Φρουράς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Γιατί δεν θέλατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ήθελα καθόλου. Εν ονόματι του Θεού, και μάρτυς μου ο Θεός...(Στο σημείο αυτό εγείρεται ο μάρτυς και κάνει το σταυρό του).

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος):

Καθίστε κάτω, κύριε μάρτυς. Δεν ελέγχετε, καταθέτετε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, ήθελα να παρακαλέσω το εξής: Όπως θα είμαι ολιγόλογος και σαφής στις ερωτήσεις μου, έτσι να απαντάει και ο μάρτυς για να τελειώσουμε γρήγορα για να μπορέσουν και οι άλλοι συνάδελφοι να πάρουν τον λόγο. Θέλω να ρωτήσω αν ήταν γνωστό σε σας ότι στις 15 του Ιούλη θα γίνει το πραξικόπημα από τον Σαμψών σε συνεργασία με την εδώ κυβέρνηση εναντίον του Μακαρίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήμουν παντελώς άμοιρος και άσχετος με αυτό το ανοσιούργημα. Ήμουν ένας απλός στρατιώτης και τίποτε άλλο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Όταν επιχείρησε η χούντα να κάνει αυτό το πραξικόπημα στην Κύπρο, ποιους είχε; Δεν είχε κάποια προετοιμασία στην αποστολή ανθρώπων, που θα εξυπηρετούσαν καλύτερα αυτές τις προθέσεις της;

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως το τοποθετείτε εκατό τοις εκατό σε αυτούς που στη Λευκωσία πήραν τη διαταγή εκτελέσεως, αφού χρόνια ολόκληρα ήταν αυτοί εκεί, είχαν κάνει εργασίες και προετοιμασίες.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Εσείς γιατί τύχατε αυτής της τιμής από την κυβέρνηση της χούντας, εδώ στην Αθήνα, να σας στείλουν στην Κύπρο, σαν ανώτερο διοικητή μιας ολόκληρης περιοχής; Επειδή βλέπω ότι δεν ξέρατε τίποτα.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα σας απαντήσω για ό,τι πιστεύω. Συνήθως αυτοί που ανοίγουν τον τάφο των άλλων, πέφτουν μέσα. Εμένα με έστειλαν στην Κύπρο για να μην ξαναγυρίσω, γιατί παλαιότερα είχα διωχθεί από την χούντα: Την πρώτη γιατί στις 13 Δεκεμβρίου τόλμησα να εκτελέσω διαταγές του νομίμου Αρχηγού του Κράτους, εν ονόματι του διοικητού της Στρατιάς, του κυρίου Κόλλια, και πήγαμε να τυπώσουμε τις προκηρύξεις μετά την απαγγελία του διαγγέλματος του Βασιλέως. Τα έχω όλα αυτά τα στοιχεία. Κατά συνέπεια είχα διωχθεί από τη χούντα και με έστειλαν εκεί μιας και 12 χρόνια πολεμώ εναντίον τους, με έστει-

λαν, λέω, εκεί για να μην ξαναγυρίσω.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Είπατε ότι το «Λεβέντης» βομβάρδιζε την Πάφο. Την ίδια στιγμή στο χώρο που γινόταν ο βομβαρδισμός, υπήρχαν στρατεύματα των ελληνικών δυνάμεων και σεις ο ίδιος ήσασταν εκεί. Εδώ δυσκολεύομαι να καταλάβω πώς είναι δυνατόν η κυβέρνηση των Αθηνών να διατάσσει από θαλάσσης το «Λεβέντης» να κανονιοβολεί την Πάφο, και από την άλλη να μη διατάσσει τα στρατεύματά της, που είναι μέσα στην Πάφο, να κάνουν και αυτά το ίδιο πράγμα, παρά αυτά να θωπεύουν την κρύπτη του Μακαρίου και από την άλλη το «Λεβέντης» να βομβαρδίζει. Θέλω μία σύντομη εξήγηση.

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν γίνεται ένα πραξικόπημα, στηρίζεται πάνω σε ορισμένους ανθρώπους. Στην Αθήνα έγινε το πραξικόπημα και οι μονάδες ολοκλήρου της Ελλάδος, πλην 2-3 στη Θεσσαλονίκη που ήσαν μνημένες, ήταν άμοιρες. Κατά συνέπεια όταν αυτοί έχασαν το στόχο τους, που ήταν ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, και πληροφορήθηκαν πού βρίσκεται, εμάς θα υπολόγιζαν;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Νομίζω ότι το παράδειγμα που μας λέτε δεν έχει καμία ομοιότητα με αυτό που συζητάμε. Δεν μπορούσαν όλη την Ελλάδα να την μνησουν στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου, αλλά στην Κύπρο, στους πέντε ανωτέρους αξιωματικούς μπορούσαν.

ΜΑΡΤΥΣ: Είπα εγώ ότι ήμουν άμοιρος και άσχετος προς αυτό το έγκλημα και ανοσιούργημα. Επ' αυτού μάρτυς μου ο Θεός.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος). Ο κύριος Ντεντιδάκης.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Ο Μακάριος έφυγε από το Προεδρικό Μέγαρο και κατευθύνθηκε στην Πάφο, στην μονή Κύκου, μου φαίνεται.

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω το δρομολόγιο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Για πέστε το δρομολόγιο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος):

Κύριε μάρτυς, δώστε απλώς τη διαδρομή: Προεδρικό Μέγαρο...

ΜΑΡΤΥΣ: Προεδρικό Μέγαρο, Μονή Κύκκου, Παναγιά, η ιδιαίτερα του πατρίδα, Πάφος.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Από την κοιλάδα των Κέδρων.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Μόλις ειδοποιήθηκαν, κύριε μάρτυς, στην Αθήνα, ότι ο Μακάριος δραπέτευσε προς αυτή την κατεύθυνση, δόθηκαν οι εντολές να τον καταδιώξουν μέχρι εσχάτων.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Εσείς ήσαστε στρατιωτικός διοικητής της περιοχής Πάφου.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Σε σας δεν έπρεπε να έχουν δοθεί οι εντολές αυτές;

ΜΑΡΤΥΣ: Μα, εγώ δεν ήμουν μεμνημένος. Πώς μετά θα μου δώσουν εμένα εντολή; Αν μου έδιναν τέτοιο χαρτί εμένα, αυτή την στιγμή, αξιότιμα μέλη της Επιτροπής, θα είχατε ένα τηλεγράφημα δικό μου, ότι εγώ μένω πιστός στη νομιμότητα. Μάρτυς μου πάλι ο Θεός.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Κύριε στρατηγέ, μπορείτε να μας πείτε τότε, ποιοι συνάδελφοί σας πήραν τις εντολές αυτές; Ονόματα. Ποιοι πήραν εντολή να καταδιώξουν μέχρι εσχάτων και να εξοντώσουν τον Μακάριο στην Πάφο;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ ξέρω ποιοι ήλθαν στην Πάφο και από εκεί θα σας πω. Θυμάμαι, συνταγματάρχης Πεζικού Ρώσης Νικόλαος.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Τι ήλθε να κάνει αυτός;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήλθε να επιβάλει το πραξικόπημα. Τι ήλθε να κάνει;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Είχαν συγκεκριμένη εντολή «Του Μούσκου το κεφάλι να το πάρουν». Έτσι έλεγε ο Ιωαννίδης. Ποιος λοιπόν εκτελούσε αυτή την εντολή τη στιγμή εκείνη;

ΜΑΡΤΥΣ: Εκείνη τη στιγμή, ποιος έφθασε σε μένα;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Έφθασε ο συνταγματάρχης Ρώσης, ο ταγματάρχης ο Δέκουλος, ένας ταγματάρχης Παπαθανασίου και να επικαλεστώ για τον τέταρτο την έκθεσή μου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε Ντεντιδάκη, αυτά έχουν λυθεί στις προηγούμενες συνεδριάσεις. Έχουμε πλήρη εικόνα ποιοι ξεκίνησαν, τι έκαναν, τα πάντα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Ο Ρώσης από πού ήλθε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Ρώσης ήλθε από τη Λεμεσό κατά μήκος του κυρίου δρομολογίου

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Και ήλθε και σας βρήκε εκεί και σας είπε ότι «Κυνηγάμε τον Μακάριο»;

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν έφθασε ο Ρώσης το βράδυ της δευτέρας ημέρας, ο μεν Μακαριώτατος είχε ήδη φύγει προ πέντε-έξι ωρών από την Πάφο, έδωσε εντολές στις νόμιμες αρχές να σταματήσουν την αιματοχυσία, και ο Ρώσης όταν ήρθε πλέον μέσα στην Πάφο, δεν υπήρχε αντίσταση εναντίον του.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Παναγιωτόπουλος έχει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε μάρτυς, με τι βαθμό αποστρατευτήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Αποστρατευτήκα με το βαθμό του συνταγματάρχου ευδοκίμως τερματίσας το '77. Ο Αρχηγός του πραξικοπήματος με χαρακτήρισε δυσμενώς, όπως λένε οι αποφάσεις διαγραφής, τις οποίες επικαλούμαι στον ατομικό μου φάκελλο, δηλαδή από 15 μέχρι 19 ανταπεκρίθην ανεπαρκώς και πίεσα διοικητή μονάδος να παραδοθεί άνευ αγώνος. Αυτό σημαίνει, κύριοι, στη στρατιωτική ορολογία παραπομπή του συνταγματάρχου στο έκτακτο στρατοδικείο, εάν δεν έπεφτε η χούντα. Επαναλαμβάνω, ανταπεκρίθην ανεπαρκώς και πίεσα διοικητή μονάδος να παραδοθεί άνευ αγώνος. Δεν ήταν πραξικόπημα, κατά τον στασιαστή Αρχηγό της Εθνικής Φρουράς από 15/7 μέχρι 19/7/74 ταξίαρχο Γεωργίτη Μιχάλη αλλά, αγών. Προς αντίκρουσή του έκανα προσφυγές στη Διοίκηση και στο

Σ.Τ.Ε και τελικά δικαιώθηκαν το έτος 1984, προαχθείς στο βαθμό του ταξιάρχου κατ' εκλογήν από 21/6/77 και του υποστράτηγου κατ' αρχαιότητα από 21/6/78 με κύριο αιτιολογικό τα εις βάρος μου δυσμενή στοιχεία της χούντας - ένα (1968-70).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πάντως τερματίσατε ευδοκίμως.

ΜΑΡΤΥΣ: Τερμάτισα ευδοκίμως, διότι ήταν χρυσωμένο το χάπι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτό έχει σημασία. Κάτι άλλο τώρα: είπατε ότι σας έστειλαν στην Κύπρο γιατί ήθελαν να σας φάνε οι χουντικοί.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πώς δηλαδή θα σας έτρωγαν στην Κύπρο; Τι είχαν στο μυαλό τους;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτοί είχαν σχεδιάσει τι θα έκαναν. Χρόνια ολόκληρα ήταν κάτω και πηγαينوέρχονταν. Ήθελαν να βρουν ένα θύμα, έναν ακέραιο αξιωματικό, και συγχρόνως έναν που είχε δώσει δείγματα στην χούντα - ένα ότι δεν είναι δικός τους. Όταν με χαρακτηρίζουν εμένα ότι δεν είμαι πειθαρχικός - έχω την απόφαση αυτή - στην περίοδο '68-70 μου γράφουν δυσμενή στοιχεία και ότι έχω τάσεις να μην εκτελώ τις διαταγές τους, κατά συνέπεια έπρεπε να βρουν έναν για να τον κτυπάνε και με τα ίδια τα πυροβόλα τους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Μήπως δηλαδή τα πυροβόλα του «Λεβέντης» εστρέφοντο εναντίον σας προσωπικώς; Αυτό πέρασε από το μυαλό σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Εστρέφοντο εναντίον όλων.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Περάκης έχει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, εσείς ήσασθε μακριά βέβαια από το θέατρο του πολέμου στις 20 του μήνα, αλλά οπωσδήποτε έχετε μια εικόνα και έχετε πληροφορίες. Τι μπορείτε να μας καταθέσετε σε σχέση με τον πόλεμο με την Τουρκία, με την απόβαση και λοιπά;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Έχετε γνώση αυτών που θα καταθέσετε; Τα

ζήσατε; Ή είναι εκ πληροφοριών και συμπερασμάτων;

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι εκ πληροφοριών και εκ της εξελίξεως, λόγω θέσεως και βαθμού. Εγώ κατέληξα στο συμπέρασμα ότι το πραξικόπημα ήταν ο Δούρειος Ίππος, εναντίον της Κύπρου και της Ελλάδος. Ήταν ένα προσχεδιασμένο έγκλημα για την καταστροφή της Κύπρου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δώσατε μία γενική απάντηση. Αλλά πείτε μου: Εσείς δεν ήσαστε μαζί τους, δεν σας μύησαν, δεν υπήρχε κανένας αξιωματικός ή δεκανέας, που να είναι μνημένος στο πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν αντελήφθην τέτοιο πράγμα. Αν λάβετε υπόψη ότι ήμουν της αυτής ιδιοσυγκρασίας, όπως τώρα που με βλέπετε έτσι, θα αντιληφθείτε ότι δεν τολμούσαν να κάνουν βήμα, πέρα από τη νομιμότητα. Ξεκαθάρισα το θέμα αυτό δι' ημερησίας διαταγής μου, το 1974.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, έχω διαβάσει την ημερησία διαταγή σας, για να μην κουράζεσθε, όπως και την επιστολή του Επάρχου προς εσάς.

ΜΑΡΤΥΣ: Υπάρχουν και τρεις-τέσσερις επιστολές του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου και του Προέδρου Κυπριανού «τας οποίας επικαλούμαι, εις προσφυγήν 7/2/1980 προς τον υπουργό Εθνικής Αμύνης».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Προκύπτει η προσωπικότητά σας από το φάκελο. Αλλά ξέρετε ότι η ιεραρχία είχε πάει περίπατο. Πώς δεν είχαν βρει έναν άνθρωπο, κάποιον που να είναι με το πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ σας είπα πριν, ποιες είναι οι εκτιμήσεις μου και γιατί εστάλην στην Κύπρο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Για σας, εντάξει. Για τη μονάδα σας να μην υπάρχει ένας ανθυπολοχαγός;

ΜΑΡΤΥΣ: Πιστεύω ότι όταν υπάρχει σωστή ηγεσία, δεν μπορεί να γίνει πραξικόπημα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τι έχετε να μας καταθέσετε για τη φυγή του Μακαρίου από την Πάφο και ύστερα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Μακαριώτατος, τον οποίο δεν τον είδα, είπε από το ραδιοφωνικό σταθμό το διάγγελμα εναντίον της χούντας και είπε να αρχίσουμε τον αγώνα. Πραγματικά η Πάφος ήταν επί ποδός πολέμου. Αυτό έγινε στις 15 το βράδυ. Και είχαν ξεκινήσει ορισμένες μονάδες από τη Λεμεσό και ορισμένα μικρά τμήματα από τη Πάφο για να πάνε βορείως της Λεμεσού, να αντιμετωπίσουν τους πραξικοπηματίες. Όταν αυτά τα τμήματα νικήθηκαν από τους στασιαστές, οπισθοχώρησαν στην Πάφο. Είδε ο Μακαριώτατος ότι ο αγώνας δια των όπλων δεν ήταν συμφέρον να συνεχισθεί, γιατί οι Τούρκοι αγάλλοντο. Και εγώ αυτό το έβλεπα. Μόνο οι εθελουφλούντες δεν το έβλεπαν αυτό. Μετά από συμβούλιο με τον νυν Αρχιεπίσκοπο κύριο Χρυσόστομο, τον κύριο Έπαρχο και λοιπά, ο Μακαριώτατος αποφάσισε να φύγει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ο Χρυσόστομος ήταν τότε στην Πάφο ;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Χρυσόστομος ήταν στην Πάφο. Και ο οποίος Χρυσόστομος όταν έφυγε ο Αρχιεπίσκοπος, με πήρε και μου είπε «Να σε βοηθήσω; Όστε όσο μπορείς να προλάβεις, να μη συμβεί τίποτα στην Πάφο». Γιατί αφού ήλθαν οι άλλοι, άρχισαν να βγαίνουν από μέσα οι αντιφρονούντες και έπρεπε εγώ με ισχυρά πυγμή να βοηθήσω την κατάσταση, για να μην συμβεί τίποτα, γιατί είχαμε τους Τούρκους απέναντί μας. Και πραγματικά πέτυχα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Όλα αυτά γίνονται στις 15 του μήνα, το βράδυ. Ο Μακάριος πώς αναχώρησε; Με αυτοκίνητο, με ελικόπτερο;

ΜΑΡΤΥΣ: Έφυγε με ελικόπτερο από τη Βάση Επισκοπής.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πώς ήταν το ελικόπτερο; Τι μάθατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν αγγλικό. Εγώ δεν το είδα. Πληροφορήθηκα τη δεύτερη μέρα το απόγευμα, από τον αστυνομικό σταθμάρχη, τον κύριο Γαλάζη, ότι ο Αρχιεπίσκοπος έφυγε και είπε, όλοι εδώ εμείς να τεθούμε, όλες οι δυνάμεις, στις διαταγές μου, για να αντιμε-

τωπίσουμε την κατάσταση, γιατί οι άλλοι έρχονται. Ενώ τους πραξικοπηματίες.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Στις διαταγές τίνος;

ΜΑΡΤΥΣ: Εμού εννοώ όλοι αυτοί, οι οποίοι μέχρι τότε ετάχθησαν με το Μακάριο και κατά των πραξικοπηματιών.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Α, σε σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Σε μένα. Να αντιμετωπίσουμε την κατάσταση, διότι πλέον ανατρέπεται η κατάσταση και έρχονται οι άλλοι. Και θα αναφύοντο από την Πάφο οι αντιφρονούντες, είχαν τα προσωπικά τους αυτοί. Καταλαβαίνετε πού βρέθηκα, κύριε βουλευτά. Ενώπιον αυτής της καταστάσεως πάντοτε ελάμβανα τις πλέον σωστές και ασφαλείς θέσεις.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ναι, κύριε μάρτυς, δεν αμφισβητούμε τίποτε. Ο κύριος Φωτόπουλος έχει το λόγο.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε μάρτυς, απεστρατεύθητε με τον βαθμό του συνταγματάρχη;

ΜΑΡΤΥΣ: Του συνταγματάρχη, ως ευδοκίμως τερματίσας ταξίαρχος.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πόσο καιρό είχατε συνταγματάρχη ;

ΜΑΡΤΥΣ: Με έφεραν από την Κύπρο. Στις 23 Αυγούστου με φέρανε στην Ελλάδα, διότι εθεωρήθη ως αποτυχών στην Πάφο και εις το σκέλος του πραξικοπήματος και εις το άλλο σκέλος. Με βάλανε όμως –εδώ είναι η λεπτομέρεια– υπό τον έλεγχο, πάλι χουντικών αξιωματικών. Δηλαδή ο διοικητής με την έκθεση του οποίου αποστρατεύθηκα ήτο ο συνταγματάρχης Νούσκας, που ισοπέδωσε το Προεδρικό Μέγαρο. Ο Μιχάλης Νούσκας. Με βάλανε στον Νούσκα και στον Σταθόπουλο. Με εκθέσεις αυτών αποστρατεύθηκα.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Στην ημερήσια διαταγή που είχατε στις 15/8/74 ως συγκροτηματάρχη, ως διοικητής της 5ης, τελικά λέτε «Προσκαλείστε ενωμένοι μακριά από τα μίση κάτω από την υπεύθυνη και στιβαρά ηγεσία του εθνικού κέντρου του ελληνισμού», ποιον εννοείτε; Τον Ιωαννίδη ή τον Ανδρουτσόπουλο ;

ΜΑΡΤΥΣ: Την Ελλάδα εννοώ. Εθνικό Κέντρο, όπως το λέγανε από παλιά, ήτο η Ελ-

λάδα. Έτσι το ονόμαζε και ο αείμνηστος Γ. Παπανδρέου. Ούτε ο Ανδρουσόπουλος, ούτε ο Ιωαννίδης.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Λέτε «στιβαρά ηγεσία», κουβέντες σοβαρές.

ΜΑΡΤΥΣ: Αλλά, όμως, πιο κάτω συμπληρώνω ότι πρέπει να εργασθούν με πάθος και φλόγα υπέρ της ενότητας όλων των Ελλήνων και ουχί του διχασμού των. Η ημερήσια διαταγή είναι ένα ενιαίο σύνολο κατά πάσης πράξεως ή ενέργειας εις βάρος της νομιμότητας. Εγώ είμαι ένας στρατιώτης, κάνω μία εκτίμηση ότι με την Τουρκία βρισκόμαστε σε πόλεμο. Είμαστε έτοιμοι. Από την Στρατιά που έφυγα, ήξερα ότι μετακινήθηκαν όλες οι μονάδες από την δυτική Μακεδονία και πήγαν στα νησιά και στον Έβρο. Κατά συνέπεια πρέπει να πω στον ελληνισμό να είναι ενωμένος.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ναι, αλλά η μετάθεσή σας από την 1η Στρατιά 3ο Επιτελικό, στην Κύπρο εκείνη την εποχή που τα οικονομικά ήταν, κατά κάποιο τρόπο, για τους στρατιωτικούς δέλεαρ, ήταν προνομιακή.

ΜΑΡΤΥΣ: Έχετε απόλυτο δίκιο. Αλλά στην περίπτωση μου δεν συντρέχουν αυτές οι προϋποθέσεις, πρώτον, διότι δεν την επεδίωξα, δεύτερον, ευρισκόμουν σε μία καλή οικονομική κατάσταση. Ένα παιδί είχα, μπήκε στο Πολυτεχνείο, είχα μία ευχέρεια από την γυναίκα μου, ήμουν και εγώ –και πάλι μάρτυς μου ο Θεός δηλώνω ενώπιον Θεού και ανθρώπων και της αξιοτίμου Επιτροπής σας–, ήμουν άμοιρος, άσχετος ...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ποιας τάξεως ήσασσε;

ΜΑΡΤΥΣ: Είμαι εξ εφέδρων της αντιστάσεως του Ζέρβα, του Ιερού Λόχου, με καταβολές από την Εθνική Αντίσταση του αειμνήστου Πλαστήρα ως αρχηγού του ΕΔΕΣ, σε ηλικία 19 χρονών.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Σχολές επιτελών;

ΜΑΡΤΥΣ: Πέρασα μετά όλες τις σχολές επιτελών και με έκοψε η χούντα από τη Σχολή Εθνικής Αμύνης. Και δυστυχώς διότι τα στοιχεία της Κύπρου ήταν εις βάρος μου

αντί να είναι υπέρ, από τον Γεωργίτη τον ταξίαρχο, με έκοψε και η Μεταπολίτευση το '75.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ευχαριστώ, κύριε μάρτυς, αρκετά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τελειώσαμε, κύριε μάρτυς. Επειδή θέλετε να φύγετε μάλλον για τη Λάρισα, το απόγευμα μετά τις 6.30' να έρθετε στο 140 γραφείο αυτού του ορόφου εδώ στη Βουλή, να διαβάσετε τα Πρακτικά και να τα υπογράψετε. Ευχαριστώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, πριν φύγω, ως στρατιώτης της Ελλάδος παρουσιάζω στην αξιοτίμη Επιτροπή σας τρεις σημαίες τουρκικές των αντιστοιχών θυλάκων Πάφου, Μαντριών και Πόλεως Χρυσοχούς, τας οποίας εξ αποστολής ήμουν υπεύθυνος να τις πάρω από τις τουρκικές χείρες. (Στο σημείο αυτό ο κ. μάρτυς βγάζει από τον χαρτοφύλακά του και επιδεικνύει προς τα μέλη της Επιτροπής τρεις σημαίες τουρκικές).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτές γιατί τις έχετε σεις, κύριε μάρτυς;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Θα ρωτούσα και εγώ, αν αυτές οι σημαίες θα έπρεπε να είναι σε κάποιο πολεμικό μουσείο.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, έχω κάνει αναφορά ...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Για να παραδώσετε τις σημαίες ;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Θέλετε να σας διαβάσω την αναφορά, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Όχι, κύριε μάρτυς. Σας έφαγε η γραφειοκρατία. Δεν σας έχουν απαντήσει ακόμα.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα παρακαλέσω να γραφτεί στα Πρακτικά, ότι η αναφορά μου είναι από τις 7/2/1980. Δεν μου απαντήσανε, κύριε Παναγιωτόπουλε.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Σε ποιον τη στείλατε ;

ΜΑΡΤΥΣ: Στον τότε υπουργό Εθνικής Αμύνης.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, μπορείτε να αποχωρήσετε και παρακαλώ τον Γραμματέα να συνοδεύ-

σει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Ταβλαρίδη. (Στη συνέχεια εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κύριος Ταβλαρίδης). Κύριε μάρτυς, θα παρακαλέσω να μου απαντήσετε σε ορισμένα ερωτήματα, σχετικά με τα στοιχεία της ταυτότητός σας:

Επώνυμο: Ταβλαρίδης – Όνομα: Σταύρος – Όνομα Πατρός: Βασίλειος – Όνομα Μητρός: Μαρία – Το Γένος: Μπονέλου – Τόπος Γεννήσεως: Αθήνα – Έτος Γεννήσεως: 1943 – Τόπος Κατοικίας: [...] – Θρήσκευμα: Χριστιανός Ορθόδοξος – Επάγγελμα: Ναυτικός.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Είσαστε Απόστρατος Αξιωματικός;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Νόμιζα ότι ρωτούσατε το σημερινό μου επάγγελμα, κύριε Πρόεδρε. Σήμερα είμαι ναυτικός. Δεν μπορούμε να κάνουμε άλλη δουλειά εμείς.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εργάζεστε σαν ιδιώτης ναυτικός; Αυτό θέλουμε να διευκρινιστεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δηλαδή εργάζεστε ως καπετάνιος;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Με τι βαθμό αποστρατευτήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Με τον βαθμό του υποπλοιάρχου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, θα παρακαλέσω τώρα να θέσετε την δεξιάν σας επί του Ιερού Ευαγγελίου και να δώσετε τον νενομισμένο όρκο. Παρακαλώ δε τους κυρίους συναδέλφους να εγερθούν. (Ακολουθώντας ο μάρτυς δίνει τον νενομισμένο όρκο, που έχει ως εξής):

ΜΑΡΤΥΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού να είπω όλην την αλήθειαν και μόνον την αλήθειαν, χωρίς να προσθέσω, ούτε να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πείτε μου, κύριε μάρτυς, πότε πήγατε στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην Κύπρο πήγα στις 3/12/1973.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος):

Προηγουμένως, στις 21/4/67, που υπηρετούσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στο αντιτορπιλικό «Ασπίς».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Είχατε καμία ανάμειξη στο πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ ήμουν δυο χρονών σημαιοφόρος.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν έχει καμία σημασία.

ΜΑΡΤΥΣ: Τελείωσα τη Σχολή το 1965. Εν πάση περιπτώσει, όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν είχατε. Είχατε καμία συμμετοχή στην κίνηση Ιωαννίδη για την ανατροπή Παπαδοπούλου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Η μετάβασή σας στην Κύπρο ήταν φυσιολογική ή είχατε κάποια ιδιαίτερη επιλογή και σας έστειλαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν νομίζω.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δηλαδή φυσιολογικά.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, φυσιολογικά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Από τότε που πήγατε στην Κύπρο, πού υπηρετούσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην Κύπρο υπηρέτησα στην αρχή ως αξιωματικός Πυροβολικού στη Ναυτική Βάση Χρυσούλης. Επειδή υπήρχαν διάσπαρτα σε όλη την Κύπρο ορισμένα σαν παρατηρητήρια του Ναυτικού, τα οποία αυτά τα ήλεγχα εγώ ως αξιωματικός Πυροβολικού. Εν συνεχεία, δεν θυμάμαι ακριβώς την ημερομηνία, περί μήνα Φεβρουαρίου 1974 πήρα μετάθεση. Επειδή ο κυβερνήτης του «Λεβέντη» έφυγε, πήγα εγώ κυβερνήτης στο περιπολικό αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ήταν φυσιολογική η ανάληψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Οι αξιωματικοί της Βάσεως ήταν τοποθετημένοι σε τορπιλακάτους. Δεν υπήρχε άλλο πρόσωπο να τον αντικαταστήσει. Όλοι οι άλλοι ήταν τοποθετημένοι σε τορπιλακάτους ή σε θέσεις άλλες.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος):

Φεβρουάριος του 1974. Και από εκεί μείνατε στο «Λεβέντης» πλέον, σαν κυβερνήτης.

MARTYS: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Οι κυβερνήτες των τορπιλακάτων, τι βαθμό είχαν;

MARTYS: Υποπλοίαρχου και αυτοί.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν είναι πιο φυσιολογικό ένας κυβερνήτης τορπιλακάτου να αναλάβει σαν κυβερνήτης του περιπολικού και σεις να πάτε στην τορπιλάκατο;

MARTYS: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πείτε μου κάτι άλλο τώρα. Το χρόνο που εκδηλώθηκε το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, εσείς ήσαστε κυβερνήτης του «Λεβέντης». Είχατε μνηθεί και είχατε ανάμειξη στο πραξικόπημα;

MARTYS: Ουδενία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πού το πληροφορηθήκατε;

MARTYS: Από το ραδιόφωνο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πού βρισκόσασταν τότε;

MARTYS: Στην Πάφο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ποια ήταν η αποστολή σας;

MARTYS: Συνήθης περιπολία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Την ημέρα του πραξικοπήματος, η δική σας θέση στην Πάφο ήταν προγραμματισμένη;

MARTYS: Εκ μέρους μου όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Άλλο ερωτώ. Φυσιολογικά με το πρόγραμμα που είχε εκπονήσει ο Παπαγιάννης, ο ανώτερος διοικητής του Ναυτικού στην Κύπρο, η παραμονή σας στο σημείο που βρισκόσασταν την ημέρα του πραξικοπήματος, είχε προσχεδιασθεί σε άσκηση πολύ προηγούμενα;

MARTYS: Επειδή το περιπολικό δεν ελλιμενίζετο στη Βάση Χρυσούλης, που ελλιμενίζονταν οι τορπιλάκατοι, διότι ήταν τα νερά ρηχά και δεν προσεφέροντο για να ελλιμενισθεί, εγώ ελλιμενιζόμουν στο λιμάνι της Αμμοχώστου. Στο εμπορικό λιμάνι

υπήρχε μία θέση, η οποία ήταν η μόνιμη θέση του περιπολικού. Η κυρίως αποστολή του περιπολικού ήταν, εάν ελαμβάνοντο τίποτε πληροφορίες ότι οι Τούρκοι έβγαζαν όπλα σε οποιοδήποτε σημείο του Νησιού ή υπήρχαν πληροφορίες για λαθρεμπόρια διότι δεν υπήρχε και λιμενικό κάτω, έπαιρνα εγώ διαταγή. Εμένα βέβαια δεν μου είχε τύχει αυτό, μία φορά μόνο έκανα μία περιπολία. Επίσης μία φορά το μήνα γένετο μία περιπολία γύρω απ' την Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Η προηγούμενη επίσκεψή σας στην Πάφο προ της 15ης πότε είχε γίνει;

MARTYS: Δεν θυμάμαι να σας πω ακριβώς. Πρέπει να ήταν πριν 20 μέρες περίπου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ήταν κατά τακτά διαστήματα;

MARTYS: Όχι, περίπου μία φορά το μήνα, εκτός εάν συνέβαινε κανένα έκτακτο γεγονός.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πάντως μία φορά το μήνα περνούσατε από την Πάφο;

MARTYS: Ναι, από την Πάφο, από την Κερύνεια, έκανα το γύρο της Κύπρου. Μία φορά το έκανα εγώ αυτό μόνο, δεν πρόλαβα να το κάνω δεύτερη.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μία φορά το κάνατε από το Φεβρουάριο του '74 που ήσαстан κυβερνήτης;

MARTYS: Σας είπα ότι δεν θυμάμαι να σας πω ακριβώς πότε πήγα στο «Λεβέντης».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Για πείτε μου κάτι τώρα, κύριε μάρτυς. Εκτός από την εμπλοκή σας στις επιχειρήσεις της Πάφου κατά την ημέρα του πραξικοπήματος, η υπόλοιπη δραστηριότητά σας στην Κύπρο μετά το πραξικόπημα, πρώτη και δεύτερη εισβολή των Τούρκων, ποια ήταν; Θα αφήσουμε το κομμάτι εκείνο για να το εξετάσουμε λεπτομερειακά. Πείτε μου το υπόλοιπο, να τελειώνουμε από εκεί, και μετά θα έρθουμε σε αυτό. Δηλαδή να μου πείτε προπαρασκευαστικές ενέργειες των Τούρκων, δική σας αποστολή, δικές σας θέσεις, δική σας δραστηριότητα.

MARTYS: Στις 17 του μηνός εγώ ήμουν

στην Πάφο με βλάβη στον έναν άξονα, πράγμα το οποίο και γνωστοποίησα στο ναυτικό διοικητή. Εγώ προσωπικά δεν είχα πληροφορίες για την επικείμενη απόβαση των Τούρκων, γιατί το σημείο που ήμουν εγώ στην Πάφο ήταν απομονωμένο τελείως. Και εν πάση περιπτώσει έλαβα διαταγή στις 19 το πρωί να αποπλεύσω και να πλεύσω στη Ναυτική Βάση Χρυσούλης, όπου θα εγίνοντο οι επισκευές του άξονος της μηχανής. Έφυγα από την Πάφο στις 19 το πρωί με μία μηχανή και μια προπέλα και έφθασα στη Ναυτική Βάση Χρυσούλης τα μεσάνυκτα ξημερώνοντας 20 Ιουλίου. Η ώρα έπρεπε να ήταν γύρω στη 1.00' μετά τα μεσάνυκτα. Επειδή δεν υπήρχαν άλλοι αξιωματικοί καριέρας μέσα στο πλοίο και ήμουν ταλαιπωρημένος, δεν βγήκα καθόλου έξω στη Βάση, αφού όπως σας είπα δεν έπεσα δίπλα, γιατί δεν μπορούσε να πέσει δίπλα το πλοίο, αλλά αγκυροβόλησα και κατέβηκα να κοιμηθώ. Γύρω στις πέντε παρά, δεν θυμάμαι ακριβώς την ώρα, ήρθε ο σηματοωρός. Από τη στιγμή που απέπλευσα από την Αμμόχωστο, είχα ανοίξει την απροειδοποίητη εκπομπή και μίλαγα απ' ευθείας με τη Διοίκηση. Αυτή λοιπόν η απροειδοποίητη εκπομπή είχε μείνει ανοικτή εκείνο το βράδυ. Κατέβηκε λοιπόν κάτω ο σηματοωρός και μου λέει: «Κύριε Κυβερνήτα, ξυπνήστε. Πόλεμος». Του λέω «Τι πόλεμος;». Το δωμάτιό μου εν τω μεταξύ ήταν κοντά με τη γέφυρα και μπορούσα και άκουγα την απροειδοποίητη εκπομπή, οπότε άκουσα τη φωνή του συγχωρεμένου συμμαθητή μου Τσομάκη, που έλεγε «Βαλλόμεθα». Σηκώθηκα επάνω. Ευτυχώς ο ύπαρχος, ένας έφεδρος σημαιοφόρος είχε πάρει την άγκυρα επάνω και αρχίσαμε να πλεύουμε και να κάνουμε περιπολίες έξωθεν της Ναυτικής Βάσεως Χρυσούλης, εν αναμονή διαταγών, οι οποίες δεν ήρθαν ποτέ. Γύρω στις 6.00' η ώρα εδέχθη την πρώτη επίθεση από τουρκικό αεροσκάφος, το οποίο και κατέρριψα, έπεσε δίπλα στη ναυτική βάση. Το κτύπησα εγώ βέβαια και το κτύπαγε και το Πυροβολικό της Βά-

σεως. Εν συνεχεία καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας δεχθήκαμε τρεις-τέσσερις επιθέσεις αεροσκαφών. Επειδή τα πυρομαχικά που χρησιμοποιούσαμε ήταν πεπαλαιωμένα και κακώς διατηρημένα, οι κάνες των πυροβόλων ανοίγανε, οπότε σε κάποια στιγμή γύρω στις 4.00' η ώρα το απόγευμα της 20ής Ιουλίου, το πλοίο βρέθηκε χωρίς κάνες πυροβόλων, εκτός από το «Μπόφορς». Δεν υπήρχαν τρόφιμα, δεν υπήρχε ιατρικό υλικό, οπότε πήρα τηλέφωνο τη Βάση για να πάρω οδηγίες. Στη Βάση, δεν ξέρω για ποιο λόγο, δεν υπήρχε διοικητής, παρά μόνο ο υποπλοίαρχος Γουλέας με τον οποίο και μίλησα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο διοικητής που ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν με την τορπιλάκατο του υποπλοίαρχου Χαρδαλέπα στο «Σαλαμίς Μπέη», ένα ξενοδοχείο δίπλα στη θάλασσα. Μίλησα λοιπόν με τον υποπλοίαρχο Γουλέα, ο οποίος είναι μια τάξη αρχαιότερος από μένα, και του είπα ότι «Δεν υπάρχει τροφή, δεν έχω πυροβόλα και αυτή την στιγμή, εάν μου επιτεθούν, θα βουλιάξω». Και τον ρώτησα εάν μπορώ να μιλήσω με τον διοικητή, και αυτός μου είπε ότι είχε φύγει με την τορπιλάκατο του Χαρδαλέπα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ποιος ήταν ο διοικητής;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Παπαδάκης, διοικητής της Ναυτικής Βάσεως Χρυσούλης. Οπότε ο υποπλοίαρχος Γουλέας μου είπε «Σταύρο, κάνε ό,τι νομίζεις». Οπότε απεφάσισα να ρίξω το βαπόρι δίπλα, με προοπτική να καθίσω λιγάκι την πλώρη από την έξω πλευρά του λιμενίσκου, για να μπορέσουμε τουλάχιστον να αποφύγουμε την σίγουρη καταβύθισή του. Διότι εάν εκείνη τη στιγμή δεχόμαστε επίθεση από αεροσκάφη, είχαμε μόνο τα «Μπόφορς». Οπότε πράγματι έπεσα δίπλα, σκεπάσαμε το πλοίο με τα αντιαεροπορικά δίκτυα, βγήκα έξω και συνάντησα τον υποπλοίαρχο Γουλέα. Η συζήτηση ήταν «Πού είναι ο διοικητής;». Μου είπε ότι ο διοικητής είναι εκεί, του λέω εγώ ότι έχω το πυροβόλο «Μπό-

φορς» έτοιμο, οπότε εάν χρειαστεί θα υποστηρίξουμε την βάση. Έτσι πέρασε σχεδόν όλη η μέρα. Το βράδυ κατά την 1.00' η ώρα της 20ής προς 21ης Ιουλίου, διότι όπως καταλαβαίνετε δεν κοιμήθηκε κανένας και είμαστε όλοι άγρυπνοι, ήρθαν και μας είπαν ότι η τορπιλάκατος που επέβαινε ο διοικητής με τον υποπλοίαρχο Χαρδαλέπα, είχε εξοκείλει και πήγε ένα όχημα και τους μετέφερε αυτούς και το πλήρωμα. Την άλλη μέρα το πρωί, από τις 5.00' η ώρα περίπου, μόλις ξημέρωσε, άρχισε πάλι η επίθεση από αεροσκάφη, και το απόγευμα της ίδιας ημέρας εκηρύχθη η εκχειρία. Εν συνεχεία μετά την 21η Ιουλίου μέχρι την 14η Αυγούστου, που έγινε η δεύτερη εισβολή, εμείς είμαστε μέσα στη βάση όλοι και στις 13 Αυγούστου το βράδυ, επειδή κοντά στη βάση υπήρχε ένας τουρκικός θύλακας πολύ ισχυρός, φυλάγαμε φυλακές και εμείς, και οι αξιωματικοί και το πλήρωμα της βάσεως.

Εν τω μεταξύ ο κύριος Παπαδάκης είχε πάρει μετάθεση και είχε γίνει ναυτικός διοικητής της Κύπρου και ναυτικός διοικητής της Βάσεως είχε αναλάβει ο πλωτάρχης Δούκας. Στις 13 το βράδυ ακούγαμε ραδιόφωνο με τον υποπλοίαρχο Γουλέα. Ακούγαμε συγκεκριμένα Β.Β.С., από το οποίο μάθαμε ότι είχε ναυαγήσει η σύσκεψη που γινόταν στην Γενεύη, νομίζω με τον κύριο Μαύρο και με τους άλλους. Και μου λέει ο υποπλοίαρχος Γουλέας ότι μάλλον αύριο θα δεχθούμε επίθεση. Ξυπνήσαμε τον διοικητή, τον πλωτάρχη Δούκα, και του είπαμε τι ακούσαμε και τι περιμέναμε. Πράγματι στις 14 το πρωί άρχισε η δεύτερη εισβολή. Εκ πληροφοριών υπήρχε το μέτωπο από την Λευκωσία μέχρι την Αμμόχωστο. Σε όλο αυτό το μέτωπο υπήρχε μόνο ένα σημείο, που μπορούσε να κρατηθούν οι Τούρκοι. Ήταν το μέτωπο της «Μίας Μηλιάς». Αν αυτό το μέτωπο έσπαγε, από την Λευκωσία μέχρι την Αμμόχωστο δεν υπήρχε άλλο σημείο που να μπορούν να συγκρατηθούν οι Τούρκοι. Οπότε εμείς στη Ναυτική Βάση Χρυσούλη, αν αυτό εγίνετο, θα είμαστε

αποκεκομμένοι, θα βρισκόμαστε δηλαδή μέσα στον κλοιό που θα έκαναν οι Τούρκοι. Για αυτό ενημερώσαμε τον διοικητή της Βάσεως να ληφθούν ορισμένα μέτρα εγκαταλείψεως της Βάσεως, πράγμα το οποίο και δεν εδέχθη. Λέει: «Όχι, θα πάρουμε διαταγή». Του το ξαναείπαμε. Μας έδωσε την ίδια απάντηση. Και περί ώρα 11.00' ή 11.30' πρέπει να ήταν το πρωί, δεν ξέρω εάν ελήφθη η διαταγή, εμείς πάντως πήραμε διαταγή να εγκαταλείψουμε τη Βάση. Βέβαια η κατάσταση η οποία επικράτησε εκείνη τη στιγμή δεν περιγράφεται τόσο εύκολα, διότι ο καθένας κοίταγε πώς να φύγει και πώς να σώσει όσα περισσότερα πράγματα μπορούσε.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Τι πράγματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ατομικά είδη.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό ήταν η κύρια αποστολή των ανθρώπων της Βάσης; Να πάρουν τα ατομικά τους είδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εγώ δεν σας έκανα την ερώτηση, γιατί ενόμιζα ότι κοιτάζατε να σώσετε τον οπλισμό για να πολεμήσετε, αλλά βλέπω ότι άλλο κοιτάζατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως όχι, δεν ήταν αυτή η αποστολή. Ήλθε ο πρώτος Μηχανικός, Σιδέρης λέγεται, λίγο πριν δοθεί η εντολή της εγκατάλειψης της Βάσεως, και μου είπε ότι το πλήρωμα του «Λεβέντης» επιθυμεί –εν τω μεταξύ κατά την διάρκεια της εκχειρίας είχε φτιαχθεί ο άξονας– να προσπαθήσουμε να σώσουμε το πλοίο, να πάμε στη Λεμεσό, πράγμα το οποίο και εδέχθη. Έκανα τηλεφωνο στο διοικητή, τον κύριο Παπαδάκη, ο οποίος ήταν επάνω στην ΔΚ και του είπα ότι ζητώ άδεια να αποπλεύσω με το πλήρωμα και όσους εκ της βάσεως επιθυμούν να επιβιβαστούν στο «Λεβέντης» και να προσπαθήσω να διαφύγω στην Λεμεσό. Αρχικώς η άδεια μου εδόθη. Εκ πληροφοριών όμως μάθαμε ότι τρία τουρκικά αντιτορπιλικά συνέκλιναν προς τον όρμο της Αμμοχώστου. Αν μπορώ να σας το περι-

γράφω, ο όρμος ήταν κάπως έτσι και η Βάση ήταν εδώ. Οπότε η φυγή του «Λεβέντης» ήταν αυτοκτονία. Δεν υπήρχε περίπτωση να γλυτώσουμε από αντιτορπιλικά τύπου «Fletcher». Και εδόθη διαταγή στον υποπλοίαρχο Γουλέα ο οποίος ήταν στις υποβρύχιες κατασκευές, να τοποθετήσει εκρηκτικά στο «Λεβέντης», στις τορπιλάκατους που ήδη υπήρχαν εκεί στο λιμενίσκο και σε όλα τα χρήσιμα υλικά της βάσεως, και φεύγοντας εμείς να ανατιναχθούν για να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πότε εγκαταλείψατε τη Βάση, ποια ώρα, ποιες ημέρες;

ΜΑΡΤΥΣ: Η Βάση εγκαταλείφθηκε στις 14 Αυγούστου, γύρω στις 1.00' το μεσημέρι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τα ανατινάξατε όλα μετά;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά τα οποία διετάχθη να παγιδεύσει ο κύριος Γουλέας, τα επαγίδευσε. Εν συνεχεία εάν ανετινάχθησαν ή όχι δεν το ξέρουμε, διότι εμείς είχαμε ήδη φύγει.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Το «Λεβέντης» ανατινάχθηκε;

ΜΑΡΤΥΣ: Το «Λεβέντης» εκ πληροφοριών από ανθρώπους, που υπηρέτησαν σε ένα παρατηρητήριο ναυτικό και πέρασαν μπροστά από τη Βάση μετά την εγκατάλειψη υφ' ημών της Βάσεως, ανέφεραν ότι είδαν το «Λεβέντης» να καίγεται.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Οι τορπιλάκατοι γιατί δεν έφυγαν;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Έδωσε την εξήγηση. Ήταν στο στόμιο του κόλπου αντιτορπιλικά και ήταν αυτοκτονία να βγουν έξω.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Και οι τορπιλάκατοι;

ΜΑΡΤΥΣ: Υπήρχε μία μόνο τορπιλάκατος.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Αυτές γιατί δεν έφυγαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Είχε βλάβη στη μία μηχανή. Ήταν δύο εκτός ενεργείας, οι οποίες ήταν επάνω στο ναυπηγείο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος):

Μετά την εγκατάλειψη της Βάσης η εμπλοκή σας σε όλη τη διαδικασία της τούρκικης εισβολής, ποια ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Μιλάτε για μένα;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Όχι για σας μόνο. Και για τους άνδρες σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Μόλις πήρα τη διαταγή ότι ακυρώνεται ο απόπλους, εγώ έμεινα έξω στην Αμμόχωστο, αλλά είχα το αυτοκίνητό μου στη Ναυτική Βάση. Έβαλα στο αυτοκίνητο όσους μπορούσα γύρω στα επτά άτομα μαζί με τον οπλισμό, γιατί φοβόμαστε μήπως δεχθούμε καμία επίθεση, βέβαια δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτε με τα όπλα, αλλά ήταν μία παρηγοριά, και φύγαμε από τη Βάση με προοπτική να πάμε στη Λεμεσό. Επειδή εγώ έφυγα από τους τελευταίους, οι άλλοι είχαν ήδη φύγει, πήγαμε από την κάτω μεριά μήπως περάσουμε από τις Αγγλικές Βάσεις, αλλά εκεί μας σταμάτησαν και μας είπαν ότι «Μπορείτε να περάσετε, αλλά χωρίς τον οπλισμό σας». Και δεν το δεχθήκαμε. Και ξαναγυρίσαμε πίσω και πήραμε πια το δημόσιο δρόμο και φθάσαμε στη Λάρνακα. Εκεί πήγαμε σε ένα σχολείο και καθίσαμε μέχρι το βράδυ της ίδιας μέρας, αλλά επειδή κυκλοφόρησαν κάτι πληροφορίες ότι οι Τούρκοι θα κάνουν επίθεση στη Λάρνακα, πήραμε διαταγή και φύγαμε από τη Λάρνακα και πήγαμε στη Λεμεσό, όπου είχαν καταφύγει και οι υπόλοιποι και ορισμένοι έφεδροι. Είχαν πιάσει δηλαδή ένα σχολείο, το οποίο είχαν κάνει σαν στρατιωτική βάση.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δηλαδή η μονάδα η δική σας δεν είχε καμία εμπλοκή σε χερσαίες επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εσείς πήγατε στη Λεμεσό, μείνατε εκεί και σας βρήκε η ανακωχή τελικά;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν πολεμήσατε καθόλου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι στην ξηρά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος):

Τώρα ας έλθουμε στις επίμαχες μέρες του πραξικοπήματος. Σας ρώτησα και μου είπατε ότι η επίσκεψη του «Λεβέντη» στην Πάφο ήταν κάτι το συνηθισμένο. Δεν σας γέμισε υποψίες. Από τα χαρτιά προκύπτει ότι πήρατε εντολή στις 13 Ιουλίου από τον κύριο Παπαγιάννη, όχι από τον διοικητή της Χρυσούλης της Ναυτικής Βάσης, από τον κύριο Παπαγιάννη τον ανώτερο διοικητή. Η εντολή αυτή ήταν προφορική. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Και σας είπε να αποπλεύσετε με μυστικότητα το βράδυ της Κυριακής, 14 Ιουλίου, από την Αμμόχωστο και να βρίσκεστε το πρωί, 15 Ιουλίου, στην Πάφο, με την εντολή να μην ειδοποιήσετε τον διοικητή της Παρακτίου Αμύνης, τον κύριο Παπαδάκη. Αυτό είναι αληθές;

ΜΑΡΤΥΣ: Αφού εγώ τα έχω γράψει στην αναφορά μου αυτά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Είναι αληθές;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Σεις μία τέτοια διαταγή πώς την δεχθήκατε; Δεν σας εγέννησε απορίες «Γιατί μου απαγορεύει ο Ανώτερος Διοικητής Κύπρου να αναφέρω την μετακίνησή μου στον φυσικό μου προϊστάμενο, τον κύριο Παπαδάκη;»

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, ο φυσικός μου προϊστάμενος ήταν ο κύριος Παπαγιάννης. Ο «Λεβέντης» υπήγετο απ' ευθείας στην Ναυτική Διοίκηση.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ελέχθη αυτό, κύριε Πρόεδρε.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ούτε τον απόπλου, ούτε τον κατάπλου;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν σας γέννησε υποψίες η μυστικότητα όλης αυτής της επιχείρησης;

ΜΑΡΤΥΣ: Μου εγέννησε υποψίες. Αλλά ο μόνος άνθρωπος στον οποίο μπορούσα να απευθυνθώ, ήταν ο κύριος Παπαγιάννης. Κατ' αρχήν δεν μου εγέννησε υποψίες πραξικοπήματος, προς Θεού! Εκείνο τον καιρό

οι σχέσεις του κυρίου Παπαγιάννη με τον κύριο Παπαδάκη ήταν ολίγον τι ψυχραμένες.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Για ποιο λόγο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω τον λόγο. Ίσως να υπήρχαν προσωπικοί λόγοι. Ο μόνος άνθρωπος στον οποίο μπορούσα εγώ να μιλήσω για τις υποψίες, ήταν αυτός. Διότι την ημέρα που με φώναξε πάνω ο κύριος Παπαγιάννης με φώναξε και του παρέδωσα 13 αυτόματα, τα οποία είχε ο «Λεβέντης», κυπριακής κατασκευής. Μου είπε «Να τα φέρεις επάνω, διότι πρέπει να τα επισκευάσουμε».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Είχατε κάνει αίτημα επισκευής εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Καλά, σας ζητάει κάποιος που δεν ξέρει την κατάσταση του οπλισμού, να επισκευάσει ένα οπλισμό που δεν ζητάτε εσείς την επισκευή του; Πώς γίνονται αυτά τα πράγματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κοιτάξτε, τα αυτόματα αυτά ήταν κυπριακής προελεύσεως και δεν ήταν σε καλή κατάσταση. Εμείς στο βαπόρι δεν τα χρησιμοποιούσαμε. Απλώς ήταν απογραφή του πλοίου, αλλά δεν εχρησιμοποιούντο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εσείς, σύμφωνα με την στρατιωτική ιεραρχία, οφείλατε να ειδοποιήσετε τον διοικητή του Ναυστάθμου και της Παρακτίου Αμύνης της Κύπρου ότι αποπλέετε; Όταν λέμε, κύριε μάρτυς, ότι κάποιος είναι υπεύθυνος για την παράκτιο άμυνα της Κύπρου, άσχετα αν εσείς υπαγόσασταν απ' ευθείας στον κύριο Παπαγιάννη, σαν αξιωματικός, δεν κρίνατε ότι εκείνος που έχει την ευθύνη της Παρακτίου Αμύνης του νησιού, θα έπρεπε τουλάχιστον να γνωρίζει που είναι τα πλοία; Γιατί δεν ειδοποιήσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κοιτάξτε, κύριε Πρόεδρε. Εγώ έλαβα αυτή την διαταγή και αυτός που μου την έδωσε, ήταν ανώτερος από τον άλλο τον διοικητή που λέτε. Εάν το έλεγα στον

άλλο διοικητή, θα παρήκουα την διαταγή του ανωτέρου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ναι, αλλά αυτό δεν επέφερε ρωγμή στο αμυντικό σύστημα της Κύπρου; Αν συνέβαινε κάτι, ο υπεύθυνος για την παράκτιο άμυνα να νομίζει ότι ο «Λεβέντης» είναι στη Χρυσούλη και σεις να είστε στην Πάφο; Πώς γίνεται αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά ας τα εύρισκαν μόνοι τους. Εγώ κυβερνήτης ήμουν, εντολές εκτελούσα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μάλιστα. Πείτε μου το εξής: φτάσατε στην Πάφο στις 15 Ιουλίου το πρωί. Τι κάνατε εκεί που φθάσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Έφτασα στην Πάφο. Έδωσα κατάπλου στο ναυτικό διοικητή, γιατί εγώ καθ' όλη την διάρκεια του ταξιδιού είχα ανοικτή την απροειδοποίητη εκπομπή, από το ραδιοτηλέφωνο. Του έδωσα τον κατάπλου. Η ώρα πρέπει να ήταν γύρω στις 7.30' το πρωί, όταν έφτασα. Βγήκα έξω, διότι εκεί στην Πάφο υπήρχε ένας ναυτικός σταθμός που φυλάσσαντο τορπίλες για τις τορπιλακάτους, με επικεφαλής έναν έφεδρο σημαιοφόρο, με ορισμένους μόνιμους αξιωματικούς του Πολεμικού Ναυτικού και πλήρωμα ναύτες κυπριακής καταγωγής. Αφού έδεσα το βαπόρι, βγήκα έξω και έπινα καφέ με τον διοικητή της Βάσεως. Ξαφνικά εκεί που καθόμασταν, κτύπησε το τηλέφωνο. Το σήκωσε ο σηματοωρός. Κάτι του είπαν και μου φέρνει ένα σήμα «από Ν.Δ.Κ. προς Π.Π ΛΕΒΕΝΤΗΣ», το οποίο έλεγε: «Έλθετε εις άμεσον ετοιμότητα. Υποστηρίξατε δια παντός μέσου 5η Ανωτέρα και Ναυτικό Σταθμό Πάφου» -η 5η Ανωτέρα ήταν στρατιωτική διοίκηση της Πάφου- χωρίς καμία άλλη εξήγηση. Και εγώ γύρισα αμέσως στο βαπόρι και κτύπησα συναγερμό και περίμενα διαταγές. Τι ήταν αυτό που γινόταν για να υποστηρίξω την 5η Ανωτέρα και το Ναυτικό Σταθμό; Εγώ στην αρχή νόμιζα ότι ήταν πόλεμος. Συγχρόνως, φέραμε στη γέφυρα που υπήρχε το ραδιοτηλέφωνο, ένα ραδιοφω-

νάκι που είχαμε, και το ανοίξαμε. Από το ραδιοφώνο ακούγαμε θούρια. Και στη διακοπή των θουρίων, ότι η Εθνική Φρουρά ανέλαβε τη διακυβέρνηση της Κύπρου, ο Μακάριος είναι νεκρός.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ποιες ήταν οι αντιδράσεις του πληρώματος σε αυτό το άκουσμα της είδησης;

ΜΑΡΤΥΣ: Το πλήρωμα ήταν σε κατάσταση συναγερμού. Ούτε «Ζήτω» είπαμε, αλλά ούτε και το αντίθετο. Απλώς εμείς παραμένναμε σε κατάσταση συναγερμού, αναμένοντας διαταγές.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Από ποιον;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τον διοικητή μου. Την κατάσταση αυτή του συναγερμού την κρατήσαμε γύρω στις δύο ώρες. Σε αυτές τις δύο ώρες ακούγαμε συνεχώς το ράδιο, αλλά δεν είχε συμβεί τίποτα το παράξενο στο σημείο που βρισκόμασταν εμείς. Καμία κίνηση ούτε από την Πάφο, ούτε από τους κατοίκους, ούτε από κανέναν. Δεν κατέβηκε κανένας να μας δει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ. Επαφή με την 5η Ανωτέρα είχατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ. Καμιάς μορφής; Ούτε συναγερμού;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, όχι. Σε κάποια στιγμή είχα ακούσει από το ράδιο ότι απαγορεύεται η κυκλοφορία και λοιπά. Και είχαμε βγει με τον ύπαρχό μου. Μάλιστα εγώ είχα στη μέση μου ένα περιστροφικό, διότι όλο το πλοίο βρισκόταν σε κατάσταση συναγερμού. Και είχαμε βγει από το πλοίο μετά από δύο ώρες, διότι δεν βλέπαμε καμία κίνηση, δεν γινόταν τίποτα το περίεργο. Βγήκαμε από το πλοίο. Και εκεί που ήταν πεσμένο το πλοίο, δίπλα ήταν ένα κάστρο παλιό. Και λέω «Πάμε, ύπαρχε, να δούμε επ' ευκαιρία το κάστρο;». Ανεβήκαμε επάνω στο κάστρο, κατεβήκαμε μετά και κατευθυνόμεστε προς το πλοίο να πάμε να φάμε. Εκείνη την ώρα είχαν κατέβει δύο, τρεις πολίτες και γυρίζω και λέω στον έναν: «Ρε παιδιά, δεν ακούσατε από το ράδιο ότι απαγορεύε-

ται η κυκλοφορία;». Οπότε μου λέει: «Εσένα θα σου πω μετά». Δηλαδή δεν σας μεταφέρω τώρα επ' ακριβώς τις λέξεις που μου είπε, αλλά το ύφος του ήταν επιθετικό. Λέω «Υπαρχε, τι γίνεται εδώ πέρα; Από το ράδιο ακούμε αυτά, αυτοί εδώ κυκλοφορούν. Βλέπουν ότι κρατάμε οπλισμό και μας απειλούν; Κάτι δεν πάει καλά». Πάμε μέσα στο βαπόρι. Είχα πει στον Αξιωματικό Φυλακής να κάνει χαλάρωση του συναγερμού. Ξανακτυπάμε συναγερμό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Είναι λογικό όταν υπάρχει συναγερμός, εσείς να επισκέπτεστε το κάστρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Το κάστρο ήταν σε μία απόσταση πενήντα μέτρων από το πλοίο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Το ξέρω. Έχω πάει στην Πάφο. Συναγερμός ήταν, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Εν πάση περιπτώσει, ίσως να έχετε δίκιο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Το Ναυτικό έχει δικές του συνήθειες, κύριε Πρόεδρε.

ΜΑΡΤΥΣ: Τώρα δεν θυμούμαι πότε ακριβώς, αφότου γυρίσαμε στο πλοίο, ήλθε ο διοικητής της Ναυτικής Βάσεως και μου είπε «Σε ζητάει στο τηλέφωνο ο συνταγματάρχης της 5ης Ανωτέρας και είπε να πας επάνω...».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Γραββάνης;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν τον ήξερα. Μου είπε απλώς το βαθμό του. Λέω «Με συγχωρείς, μίλησες με τον ίδιο το συνταγματάρχη;». Μου λέει «Ναι, και μου είπε να πάτε επάνω που έχει σύσκεψη». Λέω «Καλά». Δεν πήγα. Μετά από μισή ώρα περίπου έγινε δεύτερο τηλεφώνημα και έρχεται ο διοικητής της Βάσεως και μου είπε «Με πήρε τηλέφωνο κάποιος λοχαγός της Εθνοφρουράς και μου είπε ότι σε δέκα λεπτά θα έρθει να του παραδώσεις το πλοίο και εγώ τον Σταθμό». Του λέω «Είναι στο τηλέφωνο;». Μου λέει: «Ναι». Πράγματι, φεύγω από το πλοίο, πάω στη Βάση, παίρνω το τηλέφωνο –δεν μου είπε όνομα, και αν μου είχε πει δεν το θυ-

μάμαι– και μου λέει «Σε δέκα λεπτά θα κατέβουμε». Κύριε Πρόεδρε, αφού έχετε πάει στην Πάφο, θα ξέρετε ότι ο δρόμος ο οποίος κατέβαινε από την Πάφο προς το λιμάνι που ήμουν εγώ ελλιμενισμένος, ελέγχετο πλήρως από μας και από τη Βάση. Μου λέει λοιπόν «Σε δέκα λεπτά θα κατέβουμε να μας παραδώσετε το πλοίο και το σταθμό». Του είπα «Με συγχωρείτε, αυτό το πράγμα δεν γίνεται, όποιος και αν είσθε».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν ρωτήσατε «Ποιος είσθε εσείς, που θα κατέβετε;».

ΜΑΡΤΥΣ: Μου είπε «Λοχαγός της Εθνοφρουράς».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εντάξει, αλλά δεν ρωτήσατε να σας πει ποιος είναι; Δεν ρωτήσατε να σας πει τι εκπροσωπούσε, για να του παραδώσετε το πλοίο;

ΜΑΡΤΥΣ: Μα, δεν με ενδιέφερε τι εκπροσωπούσε. Ότι και να εκπροσωπούσε, δεν υπήρχε περίπτωση να του παραδώσω το πλοίο και το Σταθμό. Οπότε του έκλεισα το τηλέφωνο και είπα στον διοικητή της Βάσης «Από αυτή τη στιγμή τίθεσαι υπό τας διαταγάς τας δικάς μου». Διότι εν συνεχεία, όλο αυτό το διάστημα που σας λέω, εγώ δεν είχα πάρει καμία διαταγή από πουθενά. Δεν είχα καμία επαφή με κανένα. Όλες οι κινήσεις μου ήταν...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Με πρωτοβουλία σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Δηλαδή δεν έγινε και καμία κίνηση μέχρι τότε, αλλά για αυτή την κίνηση που σας λέω, που του είπα «Τίθεσαι υπό τας διαταγάς μου», δεν είχα λάβει διαταγή από κανένα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Επαφή με Παπαγιάννη είχατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, μέχρι εκείνη τη στιγμή. Εν συνεχεία ετέθη και ο Ναυτικός Σταθμός σε κατάσταση συναγερμού, φέραμε ένα πυροβόλο στην πόρτα και ήμασταν σε κατάσταση αναμονής.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ. Τι ώρα έγινε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Γύρω στις 3.00' το μεσημέρι. Επειδή, όμως, αν καθόμασταν εκεί και έπιανε η νύχτα υπήρχε περίπτωση να μας εξουδετερώσουν και εμάς και τη βάση, αποφάσισα να αποπλεύσω και να βγώ έξω από το λιμάνι. Εκεί στο λιμάνι, για «να πέσεις δίπλα» έχει ένα δίαυλο, δηλαδή δεν μπορείς να γυρίσεις επί τόπου το πλοίο, οπότε γίνονται ορισμένες κινήσεις για τον απόπλου. Ήμουν ακόμη μέσα στον δίαυλο, δεν είχα βγει από το λιμάνι, οπότε τότε με πήρε τηλέφωνο ο κύριος Παπαγιάννης, ο οποίος μου είπε «Θα πάρεις το προσωπικό του Σταθμού μαζί με τα γυναικόπαιδα που υπάρχουν στον Σταθμό» –γιατί ήταν οι γυναίκες και τα παιδιά των υπαξιωματικών– «και θα αποπλεύσεις από τη Πάφο». Του λέω «Αυτή τη στιγμή που μου το λέτε, εγώ είμαι εν πλώ. Είμαι μέσα στο δίαυλο, δεν μπορώ να κάνω πια άλλες κινήσεις και να “ξαναπέσω δίπλα”. Αλλά βλέπω τρεις βάρκες που ήταν στο λιμάνι και θα πω...».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τι ώρα γίνονταν αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν 3.00' με 3.30'. Του λέω, λοιπόν, ότι θα πω στο πλήρωμα του Σταθμού να επιβιβασθεί στις βάρκες και να έλθει να με βρει έξω από το λιμάνι. Μου είπε «Εντάξει». Πήρα το μικρομεγάφωνο, ένα φορητό μικρομεγάφωνο που είχαμε και φώναξα στο Ναυτικό Σταθμό «Επιβιβασθείτε στις βάρκες και ελάτε να με βρείτε έξω από το λιμάνι». Τώρα, όταν λέμε έξω από το λιμάνι, μιλάμε για μία απόσταση 100 μέτρων. Πράγματι, αυτοί άρχισαν πλέον να μπαίνουν στις βάρκες. Τώρα, κατά την γνώμη τη δική μου, από πάνω από την Πάφο όταν είδαν το «Λεβέντης» να αποπλέει, νόμισαν ότι ίσως είχε καταληφθεί και η Βάση, ίσως έφευγε το βαπόρι, οπότε όπως έβγαινα και εγώ από το λιμάνι, αυτοί άρχισαν και κατεβαίνουν με κάτι εξοπλισμένα τζιπ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ. Ποιοι;

ΜΑΡΤΥΣ: Οι από την Πάφο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Η Εθνοφρουρά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ. Με στολές;

ΜΑΡΤΥΣ: Με στολές εκστρατείας. Δεν μπορούσα βέβαια να τους δω, διότι αυτοί ήσαν σε μια απόσταση 3-4 χιλιομέτρων.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Η Εθνοφρουρά θα ήταν.

ΜΑΡΤΥΣ: Η Πάφος δεν είχε καταληφθεί. Από ό,τι μάθαμε εκ των υστέρων, η 5η Ανωτέρα, ο διοικητής και όλο το προσωπικό, είχαν συλληφθεί. Και αυτοί, οι οποίοι κυκλοφορούσαν στην Πάφο, ήταν οι Μακαριακοί.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δηλαδή το εφεδρικό σώμα.

ΜΑΡΤΥΣ: Το επικουρικό σώμα, μάλιστα. Οπότε την ώρα που έβγαινα εγώ από το λιμάνι, το πλήρωμα του Σταθμού δεν είχε προλάβει να μπει καλά-καλά στις βάρκες και εδέχθη την επίθεση από αυτούς. Εγώ άκουσα τους πυροβολισμούς και μου λέγει ο ύπαρχος ότι βαράνε τις βάρκες. Γιατί εγώ πλέον είχα βγει έξω από τον κυματοθραύστη και δεν μπορούσα να δω τις βάρκες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πού ήταν ο ύπαρχος;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο ύπαρχος ήταν πίσω στην πρύμνη. Εγώ κοίταγα μπροστά να βγάλω το βαπόρι από το λιμάνι και ο ύπαρχος κοίταγε πίσω. Ο δρόμος από εκεί που είμαστε εμείς –όλος ο δρόμος που κατεβαίνει από την Πάφο, από την κυρίως πόλη της Πάφου, στο λιμάνι που ήμουνα εγώ ελλιμενισμένος– ελέγχεται οπτικώς, οπότε έδωσα διαταγή να βαρέσουν βολές στον αέρα προς εκφοβισμό. Βάρεσαν, δεν θυμάμαι να σας πω, τρεις τέσσερεις βολές στον αέρα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Με τι όπλο;

ΜΑΡΤΥΣ: Με το «Μπόφορς».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ένα «Μπόφορς» είχατε επάνω;

ΜΑΡΤΥΣ: Ένα «Μπόφορς» δίδυμο. Οπότε σταμάτησαν –στο σημείο μεταξύ ναυτικού σταθμού και πόλεως Πάφου– να πυροβολούν και αυτοί. Ήλθαν οι βάρκες, επέβη το προσωπικό στο «Λεβέντη» και εν συνεχεία, όπως είχα πάρει την διαταγή απέπλευσα, με προορισμό την Αμμόχωστο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος):

Στην Αμμόχωστο ήσασταν το βράδυ της 15ης;

MARTYS: Ναι, το βράδυ της 15ης.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αποβιβάσατε το προσωπικό και τα γυναικόπαιδα εκεί, στην Ναυτική Βάση;

MARTYS: Μάλιστα. Απεβιβάσθησαν μόνο τα γυναικόπαιδα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τι εντολή πήρατε;

MARTYS: Την ώρα που φθάσαμε στην Ναυτική Βάση...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μιλάμε για την Ναυτική Βάση Χρυσούλης;

MARTYS: Ναι. Λίγο πριν φτάσουμε στην Ναυτική Βάση, δηλαδή, μισή ώρα πριν φθάσουμε, με πήρε ο κύριος Παπαγιάννης στο ραδιοτηλέφωνο και μου είπε ότι «Θα αποβιβάσεις τα γυναικόπαιδα και εν συνεχεία θα επαναπλεύσεις στην Πάφο και θα πάρεις εκεί διαταγές».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό σας το είπε από τηλεφώνου;

MARTYS: Από το ραδιοτηλέφωνο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Σε αυτό το διάστημα ο διοικητής, ο Παπαδάκης, είναι ανύπαρκτος, άγνωστος για σας;

MARTYS: Άγνωστος.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Καμία επαφή;

MARTYS: Καμία επαφή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Λοιπόν αποβιβάσατε.

MARTYS: Την ώρα όμως που μου είπε ότι θα επαναπλεύσεις πάλι στην Πάφο, του λέω «Καταλαβαίνετε ότι είμαι εγώ και ο ύπαρχος». Είχα και έναν άλλο έφεδρο σημαιοφόρο μέσα, στον οποίο σαν κυβερνήτης δεν είχα εμπιστοσύνη να κάνει βάρδια το βράδυ, διότι δεν υπήρχε ραντάρ, κατ' αρχήν το ραντάρ που είχαμε ήταν χαλασμένο. Οπότε είπα στο διοικητή ότι «Αυτό δεν γίνεται, διότι και εγώ και ο ύπαρχος είμαστε εξουθενωμένοι και αν είναι δυνατόν να μας δώσετε ένα αξιωματικό από τη Βάση, απλώς να κάνει την βάρδια γιατί δεν μπορώ να αποπλεύσω αμέσως».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τι ώρα γίνονταν αυτά;

MARTYS: Αυτά γινόντουσαν γύρω στη 1.00' η ώρα το βράδυ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πόσα ναυτικά μίλια είναι Πάφος-Αμμόχωστος;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πόση ώρα κάνατε, αυτό μας ενδιαφέρει.

MARTYS: Εγώ έκανα γύρω στις εννέα ώρες.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Από την Πάφο να πάτε στην Αμμόχωστο;

MARTYS: Μάλιστα. Ήταν γύρω στα δέκα-δώδεκα μίλια η ταχύτης του πλοίου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Προχωρήστε, κύριε μάρτυς. Ζητήσατε ένα αξιωματικό.

MARTYS: Ζήτησα ένα αξιωματικό. Μου λέει «Πήγαινε στην Βάση και θα το έχω τακτοποιήσει». Λέω «Εντάξει». Έφθασα στη Βάση. Αγκυροβόλησα. Μου έστειλαν μία βάρκα να πάρουν τα γυναικόπαιδα και με αυτή τη βάρκα με ειδοποίησαν ότι με ζητάει ο διοικητής στο τηλέφωνο, στη Βάση πλέον έξω. Μπήκα λοιπόν στη βάρκα και βγήκα έξω. Πήγα επάνω κοντά στο γραφείο του διοικητού που ήταν το τηλέφωνο. Λέω «Μάλιστα» και μου είπε «Θα πάρεις μαζί σου ένα έφεδρο σημαιοφόρο κύπριο μηχανικό». Λέω «Να τον κάνω τι τον μηχανικό; Εγώ θέλω άνθρωπο να κάνει βάρδια». Λέει «Αυτόν θα πάρεις μαζί σου. Ξέρει –μου λέει– από κουβέρτα», δηλαδή από βάρδια, κατάστρωμα. Το μόνο άνθρωπο που είχε εκείνη την στιγμή στο τηλέφωνο, ήταν ο υποπλοίαρχος Γουλέας.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο Παπαδάκης πού ήταν;

MARTYS: Δεν τον είδα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν τον είδατε.

MARTYS: Μου λέει «Τι γίνεται;» Λέω: «Μου έχει δώσει διαταγή να ξαναπάω πίσω. Του είπα ότι δεν μπορώ να πάω και μου έχει δώσει έναν έφεδρο σημαιοφόρο μηχανικό». Δεν αντηλλάχθη καμία άλλη κουβέντα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν ρωτήσατε το συνάδελφό σας «Τι γίνεται επιτέλους; Μου είπε να υποστηρίξω την 5η Ανωτέρα και το Ναυτικό Σταθμό. Δέχθηκα πυρά. Πήρα γυναικόπαιδα. Ταξιδεύω εννέα ώρες, μου λέει να ξαναπάω». Δεν ρωτήσατε να μάθετε τι συμβαίνει στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Μα ούτε και οι ίδιοι ήξεραν το τι γινόταν στην Κύπρο εκείνη τη στιγμή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Έ, αλλοίμονο τότε ήξερα τι γινόταν. Αφού το είχα ακούσει, ήξερα τι γινόταν.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Καλά, το είχατε μάθει από το ραδιόφωνο.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Από τους συναδέλφους σας. Από το διοικητή σας, τον Παπαγιάννη δεν τον ρωτήσατε «Τι συμβαίνει κύριε διοικητά»;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν σας καταλαβαίνω. Να τον ρωτήσω τι συμβαίνει επάνω σε ποιο πράγμα;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): «Άκουσα από το ραδιόφωνο, ότι χαλάει ο κόσμος. Τι συμβαίνει»;

ΜΑΡΤΥΣ: Μα ήξερα πλέον ότι είχε γίνει πραξικόπημα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ποιος σας είχε ενημερώσει;

ΜΑΡΤΥΣ: Το ραδιόφωνο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Από το ραδιόφωνο εσείς στρατιωτικός δέχεσθε σαν αληθή; Κι αν ήταν πειρατικός σταθμός ή εάν το κατέλαβε κάποιος τρελός και έλεγε ό,τι ήθελε;

ΜΑΡΤΥΣ: Αφού σας είπα όλες τις κινήσεις που γίνανε στην Πάφο, και αυτές οι κινήσεις θα γινόντουσαν...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δηλαδή επίσημη πληροφόρηση για την κατάσταση στην Κύπρο δεν ζητήσατε και δεν σας δόθηκε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): «Όχι». Συνεχίστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Επιβιβαστήκαμε πάλι στο πλοίο

και αποπλεύσαμε για Πάφο. Τώρα, στην Πάφο φθάσαμε...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ποιοι επιβιβαστήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ με τον σημαιοφόρο, που σας είπα, τον μηχανικό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αρνήθηκαν άλλοι συνάδελφοί σας να επιβιβασθούν;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το ξέρω αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν το ξέρετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εδώ, στην κατάθεσή σας λέτε ότι «Ο Χανδαλέπας διαταχθείς όπως επιβεί του πλοίου, ούτος ηρνήθη. Το αυτό έπραξε και ο κληθείς αργότερα υποπλοίαρχος Τσάταλος».

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πώς δεν το ξέρετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κοιτάζτε, την αναφορά την έγγραφα τον Σεπτέμβριο. Εγώ αυτή την στιγμή σας λέω, τι γινόταν εκείνη την στιγμή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Α, αυτά που γράφετε στην αναφορά σας, δεν τα ξέρατε εκείνη την ώρα; Δεν ξέρατε ότι αρνήθηκε ο Χανδαλέπας ή ο Τσάταλος;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Μα, δεν είχα δει κανένα εγώ. Απλώς μου είχε πει ο διοικητής ότι «Θα πάρεις τον τάδε σημαιοφόρο μαζί σου».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτοί είχαν αρνηθεί στον Παπαγιάννη, πιθανόν.

ΜΑΡΤΥΣ: Πιθανόν. Δεν ξέρω πού είχαν αρνηθεί. Αλλά εγώ εκείνη την στιγμή δεν είδα κανένα. Η ώρα που σας λέω, ήταν 1.00' το βράδυ και εγώ έπρεπε να φύγω αμέσως για να είμαι το πρωί στην Πάφο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Φύγατε λοιπόν στη 1.00'.

ΜΑΡΤΥΣ: Έφθασα την άλλη μέρα γύρω στις 7.00' η ώρα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δηλαδή στις 16 του μηνός;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 16 μάλιστα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε μάρτυς, πόσον χρονών ήσαστε τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήμουν 31 ετών.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κάποια ώρα έφυγε και το πρωί έφθασε. Δεν έχει σημασία αν ήταν 7.00' ή 8.00' το πρωί.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 7.00' το πρωί δεν έφτασα στην Πάφο. Δεν μπήκα μέσα στο λιμάνι. Στις 7.00' το πρωί βρισκόμουν δώδεκα-13 μίλια μακριά από το λιμάνι της Πάφου. Έφτασα λοιπόν πλησίον της Πάφου, οπότε με πήρε στο τηλέφωνο ο διοικητής. Μια παρένθεση θέλω να κάνω εδώ. Την ώρα που φθάναμε, μάλλον πριν από την διαταγή του κυρίου Παπαγιάννη, είχαμε βάλει το ράδιο στη γέφυρα και ακούω κάποια στιγμή τη φωνή και το διάγγελμα του Μακαρίου. Αυτοί έλεγαν ότι είναι νεκρός και εμείς ακούγαμε το διάγγελμα. Έρχεται ένας ναύτης που είχα, Κύπριος στην καταγωγή, ο οποίος ήταν από την Πάφο και μου είπε ότι δεν ήταν ο Μακάριος αλλά κάποιος αστυνομικός, ο οποίος κάνει ίδια τη φωνή με εκείνη του Μακαρίου. Πιθανόν να είναι αυτός. Η επίσημη πληροφόρηση που είχα εγώ, από το ραδιόφωνο, ήταν πως ο Μακάριος είναι νεκρός. Εκείνη τη στιγμή δεν είχα κάποιον άλλο για να μπορέσω να ζητήσω εξηγήσεις. Πήρα μετά διαταγή να πάω προς το νότιο μέρος της Πάφου, όπου υπήρχε ένας ραδιοφωνικός σταθμός τον οποίο δεν είχα δει ποτέ. Η διαταγή έλεγε να πάω στη νότια πλευρά της Πάφου και να βομβαρδίσω τον ραδιοφωνικό σταθμό.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πόσα μίλια από την Πάφο;

ΜΑΡΤΥΣ: Έπρεπε να παρακάμψω ένα ακρωτήριο για να βρεθώ στη νότια πλευρά. Ήταν περίπου μια απόσταση 15-20 μιλίων.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Από ποιον ήταν η διαταγή;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τον κύριο Παπαγιάννη. Κατ' αρχήν δεν ήταν δυνατόν να προσεγγίσουμε στην ακτή, γιατί ήταν ρηχά. Οπότε παραμείναμε δύο μίλια προς τα έξω. Μετά, αυτό που εγώ έβλεπα μπροστά μου, όταν πήγα

εκεί, ήταν μόνο σπίτια και τίποτε άλλο. Δεν έβλεπα κανένα ραδιοφωνικό σταθμό. Ρώτησα για ποιο ραδιοφωνικό σταθμό μου μιλούσαν και μου απάντησαν ότι, αν κοιτάξω με τα κιάλια, θα δω ένα σπίτι που χρησιμοποιείται σαν ραδιοφωνικός σταθμός. Του απήντησα πως εκτός του ότι εγώ δεν μπορώ να πλησιάσω, είναι αδύνατον να βομβαρδίσω γιατί δίπλα ακριβώς υπάρχουν σπίτια. Επιπλέον δεν είχα κατευθυντήρα για να κατευθύνω τη βολή. Η βολή του «Μπόφορς» κατευθυνόταν με το μάτι, οπότε αν έκανα βολή, αναγκαστικά θα χτυπούσα και δίπλα. Απήντησα λοιπόν ότι δεν μπορούσα να βομβαρδίσω. Προς στιγμήν επέμενε και εγώ απήντησα πως «Δεν βομβαρδίζω και φεύγω».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν βομβαρδίσατε γιατί κρίνατε ότι δεν μπορούσατε να τον πετύχετε το σταθμό;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δηλαδή εάν ο σταθμός ήταν μόνος του, χωρίς σπίτια, θα βομβαρδίζατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Πιθανώς.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν ρωτήσατε «Γιατί να βομβαρδίσω το σταθμό, τη στιγμή κατά την οποία δεν έχουμε κάποια τουρκική εισβολή;» Γιατί; Πώς υπακούσατε σε αυτή τη διαταγή; Ο σταθμός ανήκε στην Κυπριακή Δημοκρατία.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, το θέμα είναι το εξής: δεν κρίνω βέβαια τη σημερινή κατάσταση των Ενόπλων Δυνάμεων με την τότε. Δεν μπορώ να την κρίνω και δεν θέλω να την κρίνω. Αλλά μπορώ να σας πω ότι εκείνη την εποχή υπήρχε μεγάλη πειθαρχία. Δηλαδή, εγώ δεν είχα ποτέ διανοηθεί σαν υποπλοίαρχος καινούργιος να αρνηθώ την εκτέλεση μιας κάποιας διαταγής. Δεν έκανα κάτι με πρωτοβουλία δική μου. Βέβαια, ο ραδιοφωνικός σταθμός είναι ένα κτίριο. Δεν θα έκανα πράξεις οι οποίες κατά κάποιο τρόπο αντιβαίνουν προς εμένα, ασχέτως και αν τις έπαιρνα από οποιονδήποτε. Για αυτό σας λέω ότι δεν ξέρω τι θα έκανα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν τον βομβαρδίζατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Τίποτα δεν έγινε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Και μετά πήγατε πού;

ΜΑΡΤΥΣ: Εν συνεχεία όταν πια είχα φύγει και το γνωστοποίησα στο διοικητή, του λέω «Εγώ έχω αποπλεύσει από το σταθμό» και έφευγα, πήγαινα πίσω προς την Πάφο, μου λέει «Θα πας πίσω στην Πάφο και θα κτυπήσεις το φορητό ραντάρ». Ο σταθμός είχε καταληφθεί από τους Μακαριακούς, εφόσον φύγαμε εμείς. Δίπλα στο σταθμό γύρω στα 50 μέτρα σε ένα ύψωμα, υπήρχε ένα ραντάρ, όπως αυτά του στρατού το αυτοκινούμενο. Μου λέει «Θα καταστρέψεις το αυτοκινούμενο ραντάρ». Του λέω «Μάλιστα». Πήγα πίσω... Όχι, με συγχωρείτε. Αυτό έγινε πριν πάω στο ραδιοφωνικό σταθμό. Μόλις έφτασα στην Πάφο, η πρώτη διαταγή που έλαβα ήταν να καταστρέψω το ραντάρ, που υπήρχε στη Βάση. Εγένοντο ή πέντε ή δέκα βολές, αλλά επειδή η απόσταση ήταν μακρινή, στην αρχή όταν πήγα να καταστρέψω το ραντάρ είχα πλησιάσει κοντά στο λιμάνι, οπότε την ώρα που κτυπάγαμε για να καταστρέψουμε το ραντάρ, όπως ήμουν στη γέφυρα, δίπλα στο βαπόρι είδα πίδακες νερού. Και λέω στον πυροβολητή «Σκόπευε πιο ψηλά». Μου λέει «Εγώ σκοπεύω πιο ψηλά, αλλά μας βαράνε από έξω με όλμους». Οπότε απομακρύνθηκα πιο πολύ για να βγω εκτός βεληνεκούς, και καταλαβαίνετε η στόχευση πλέον του ραντάρ ήταν αδύνατη. Βαρέσαμε πέντε, δέκα βολές, δεν έγινε τίποτα, σταματήσαμε. Και εν συνεχεία έγινε αυτό που σας είπα, που πήγαν από πίσω.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μόνο το ραντάρ κτυπήσατε ή και το Ναυτικό Σταθμό;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας λέω ο Ναυτικός Σταθμός ήταν...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μετά, στην επιστροφή.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Το γεγονός που σας είπα τώρα, έγινε πριν πάω στο ραδιοφωνικό

σταθμό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Σωστά. Αυτό ρωτάω. Οι πρώτες βολές σας, με τη διαταγή που σας έδωσε ο Παπαγιάννης, ήταν μόνο κατά του ραντάρ;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πήγατε στο ραδιοφωνικό σταθμό, αρνηθήκατε να κτυπήσετε και γυρίσατε στην Πάφο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Τότε βομβαρδίζατε το Ναυτικό Σταθμό;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν τον βομβαρδίζατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Στην πρώτη φορά...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Όχι στην πρώτη. Στην επιστροφή.

ΜΑΡΤΥΣ: Στην επιστροφή, όταν πια γύρισα και έφυγα από το ραδιοφωνικό σταθμό, οι διαταγές που έλαβα ήταν «Θα πας απέξω από την Πάφο, θα καθίσεις σε απόσταση ασφαλείας και ανά δέκα λεπτά θα βαράς προειδοποιητικές βολές στον αέρα». Δεν χρειάστηκε να βαρέσω καμία με διαταγή δική μου. Δεν μου εδόθη ποτέ διαταγή και δεν βάρεσα καμία βολή προειδοποιητική.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Καμία.

ΜΑΡΤΥΣ: Καμία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν ρίξατε βολές κατά της Πάφου καθόλου;

ΜΑΡΤΥΣ: Ποιας Πάφου;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Της Ναυτικής Βάσης της Πάφου, της πόλης της Πάφου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Καμία;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ποτέ;

ΜΑΡΤΥΣ: Ποτέ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Το ραντάρ εν σχέ-

σει με τη ναυτική βάση ή εν σχέσει με την πόλη –βάλτε κάτω και πέστε μας– σε πόση απόσταση ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Το ραντάρ από τη Ναυτική Βάση απείχε 20 μέτρα. Η πόλη της Πάφου από τη Βάση –που δεν έπεσε στην Πάφο ούτε σφαίρα, όχι βλήμα– απείχε τρία χιλιόμετρα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Πόσο απείχε το Επισκοπικό Μέγαρο από το Ναυτικό Σταθμό της Πάφου;

ΜΑΡΤΥΣ: Γύρω στα τέσσερα-πέντε χιλιόμετρα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν έπεσαν οβίδες;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ότι βολές κάνατε, τις κάνατε κατά του ραντάρ;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτές είναι μόνο οι βολές;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μήπως υπήρχε περίπτωση κακής σκόπευσης, ή αποστρακισμού;

ΜΑΡΤΥΣ: Επειδή κατά καιρούς άκουσα τέτοια σενάρια, περί βομβαρδισμού, και γράφτηκαν και στις εφημερίδες, και εγώ εξεπλάγην.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο προηγούμενος μάρτυς, ο διοικητής ανωτέρας, είπε ότι εβλήθη το Επισκοπικό Μέγαρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε. Έχω 40 άτομα πλήρωμα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Έτσι μας είπε και τον ρωτήσαμε επισταμένως «Έχετε ιδία γνώση των ζημιών;». Μας είπε «Μάλιστα εβλήθη το Επισκοπικό Μέγαρο».

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε!

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Όταν το Επισκοπικό Μέγαρο απέχει τρία χιλιόμετρα, δεν μπορεί να είναι οι βολές του ραντάρ.

ΜΑΡΤΥΣ: Καμία! Σας το δηλώνω υπευθύ-

ως ότι δεν έγινε καμία βολή! Είχα 40 άτομα πλήρωμα. Μπορείτε να τα φωνάξετε και τα 40!

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Για να το ξεκαθαρίσουμε, κύριε μάρτυς. Οι μόνες βολές που κάνατε κατά της στεριάς. ήταν εναντίον του ραντάρ, όταν πηγαίνατε προς το ραδιοφωνικό σταθμό;

ΜΑΡΤΥΣ: Πριν πάω προς το σταθμό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Όταν γυρίσατε, εσίγησαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Τα πυροβόλα εσίγησαν δια παντός. Ξαναλειτούργησαν στην διάρκεια του πολέμου.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Να το ξεκαθαρίσουμε αυτό, για να μην πάμε σε αδιέξοδο. Κύριε μάρτυς, παραβλέπω το γεγονός ότι σε όλη τη διαδικασία για δύο μέρες δεν ενημερώσατε και δεν αναζητήσατε τον υπεύθυνο της Παρακτίου Αμύνης, αντιπλοίαρχο Παπαδάκη, που ήταν ανωτέρως σας...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Να σας εξηγήσει τις σχέσεις υπηρεσιακού ελέγχου Παπαδάκη-Παπαγιάννη-«Λεβέντης».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό θέλω να ξεκαθαρίσω. Το περιπολικό εκινείτο ανεξάρτητα από το τι θα έκανε η παράκτιος άμυνα της Κύπρου;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτή είναι η απάντηση. Επομένως δεν τον χρειαζόσασταν καθόλου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μόνο τον τίτλο διοικητού Παρακτίου Αμύνης είχε ο Παπαδάκης. Καμία ουσία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Να το ξεκαθαρίσουμε, γιατί είναι ορισμένα πράγματα, που πρέπει να τα βρούμε. Μετά από όλη αυτή την ιστορία, που επιστρέψατε και αναμειχθήκατε στην εισβολή –που ήταν στις 16/17– πήγατε στη βάση και δεχθήκατε τις επιθέσεις. Εδώ έχει κατατεθεί και δεν αμφισβητείται ότι ο Παπαγιάννης, σαν άλλος Ξέρξης, μοίραζε δώρα και έστειλε και σε σας σαν δώρο ένα κυνηγετικό όπλο και μία φωτογραφική μηχανή, τα οποία

απεδέχθητε. Εξηγήστε μας, κύριε μάρτυς, αυτά τα δώρα ήταν τρόπαια, γιατί καταφέρατε και ρίξατε δύο βολές στα ραντάρ;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν τα είδη που λέτε, δεν απευθύνονταν προσωπικά σε μένα. Στο Πολεμικό Ναυτικό το δικό μας, τα «θηρία» ο «Λέων», ο «Πάνθηρ», που κάνουν περιπολίες στο Αιγαίο και είναι πλοία περιπολιών, έχουν συνήθως μια φωτογραφική μηχανή. Για το κυνηγετικό όπλο δεν μπορώ να σας πω μετά βεβαιότητας, αλλά εγώ όταν υπηρετούσα στον «Πάνθηρα», είχαμε μια караμπίνα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εδώ ήλθαν συγκεκριμένα δώρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν ήταν δώρα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτή είναι μια άποψη, που μας την είπε και ο Παπαγιάννης.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Γραπτή διαταγή;

ΜΑΡΤΥΣ: Γραπτή διαταγή, όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Έδωσε γραπτή διαταγή να περασθούν στην απογραφή της Βάσης Χρυσούλης απίθανα πράγματα, τραντζίστορ, μαγνητόφωνα. Είναι πολεμικά υλικά αυτά; Δηλαδή δεχόσαστε εσείς να καταγράψετε σαν υλικό του «Λεβέντης» μία караμπίνα;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Από πού τα είχαν πάρει αυτά;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Από πού τα είχαν πάρει, το έχουμε ξεκαθαρίσει.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε. Αυτά τα πράγματα εγώ τα πήρα το βράδυ στις 19 προς 20 του μηνός που γύρισα στη Βάση, λίγες ώρες πριν αρχίσει ο πόλεμος.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Έχει μία απορία η Επιτροπή, κύριε μάρτυς. Έγινε κάποια ειδική τελετή, που παρέδωσε σε σας αυτά; Τι γινόταν δηλαδή εκεί μέσα; Παζάρι; Τι ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έγινε καμία ειδική τελετή, κύριε Πρόεδρε. Όταν έφθασα στη Βάση το βράδυ στις 23/7, βγήκα έξω στη Βάση και ήρθε –δεν θυμάμαι συγκεκριμένα ποιος– ο οποίος μου λέει «Πάρε αυτή τη μηχανή».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Στις 19;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 19 προς 20 Ιουλίου, ώρες πριν από τον πόλεμο, πριν από την εισβολή. Την τελευταία φορά που έφθασα στην Ναυτική Βάση.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δηλαδή το πρωί δεχθήκατε επίθεση;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεχθήκαμε επίθεση και ήρθε κάποιος, δεν θυμάμαι ποιος, και μου λέει «Αυτή την караμπίνα και αυτή την φωτογραφική μηχανή μου τα έδωσε ο διοικητής να σου τα δώσω να τα περάσεις στην απογραφή του πλοίου». Εμένα το γεγονός αυτό δεν με εξένισε. Με εξένισε λίγο το θέμα της караμπίνας. Το θέμα της φωτογραφικής μηχανής δεν με ξένισε, διότι εχρειάζετο μία φωτογραφική μηχανή μέσα στο «Λεβέντης». Εκείνη βέβαια τη στιγμή δεν είχα τον χρόνο, ούτε την όρεξη να κάτσω να κάνω ερωτήσεις, γιατί μου τα στέλνει και πώς μου τα στέλνει. Η διαταγή ήταν «Θα τα πάρεις και να περάσεις στην απογραφή του πλοίου», όπερ και δεν εγένετο διότι δεν πρόλαβα να τα περάσουμε στην απογραφή.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Ποιος τα έδωσε; Τι βαθμό είχε;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτός ήταν απεσταλμένος του Παπαγιάννη, που σας τα έφερε;

ΜΑΡΤΥΣ: Το πρόσωπο δεν το θυμάμαι, θυμάμαι ότι μου τα έδωσε μέσα στη Βάση, την ώρα που βγήκα έξω από το καράβι, για 10-20 λεπτά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Ο Ντάνος.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι ποιος μου τα έδωσε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Γιατί πρέπει να ήταν συγκεκριμένο κανάλι. Αυτός ήταν ο μεταφέρων δώρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Το γεγονός αυτό, για μένα προσωπικά, εκείνη τη στιγμή ήταν άνευ σημασίας.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, πρέπει να ντρεπόμαστε όλοι μας, όταν είχαμε εν όψει την τουρκική εισβολή και ο ανώτερος διοικητής, ο ναυτι-

κός, της Κύπρου ησυχολείτο με την καραμπίνα και τη μηχανή. Δηλαδή τι να ρωτήσουμε από εκεί και πέρα και με τι να ασχοληθούμε από εκεί και πέρα; Το αντιλαμβάνεσθε και εσείς. Δεν είναι ευθύνη δική σας, εάν είναι έτσι όπως περιγράφετε το περιστατικό. Αλλά τα ραντάρς σας όλα κατέγραφαν νηοπομπές τούρκικες. Όλα τα ραντάρ της Αεροπορίας, δικά σας, στις 19 προς 20 το πρωί. Στις 20 το πρωί η τούρκικη νηοπομπή ήταν έξω, που έγινε η απόβαση. Και αφού γινόταν όλος αυτός ο χαλασμός, υπήρχε χρόνος στον διοικητή σας να ασχολείται με την καραμπίνα και με την φωτογραφική μηχανή; Εσείς καλά, τα πήρατε. Αντιλαμβάνεσθε δηλαδή το μέγεθος της ευθύνης, που υπήρχε εκεί κάτω; Εν πάση περιπτώσει, αυτά είναι τα δώρα που λέμε ότι πήρατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Και τα κάνατε τι αυτά; Τα αφήσατε στο «Λεβέντης»;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά μείνανε στο «Λεβέντης».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριοι συνάδελφοι, εγώ δεν έχω να υποβάλω άλλη ερώτηση στον κύριο μάρτυρα. Βλέπω ότι η ώρα είναι ήδη περασμένη. Μήπως θα θέλατε να διακόψουμε σε αυτό το σημείο και να επανέλθουμε αύριο και να συνεχίσουμε με την εξέταση του ιδίου μάρτυρα, με ερωτήσεις εκ μέρους των κυρίων βουλευτών;

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ: Μάλιστα, μάλιστα.

Στη συνέχεια λύθηκε η συνεδρίαση ώρα 15.00' μ.μ. για αύριο, ημέρα Πέμπτη, 6 Νοεμβρίου 1986 και ώρα 10.30' π.μ.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

(υπογραφή)

ΧΡΙΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Π. ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(υπογραφή)

Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

Α. ΒΛΑΧΟΣ

(υπογραφή)

Ε. ΓΡΑΒΒΑΝΗΣ

(υπογραφή)

Σ. ΤΑΒΛΑΡΙΔΗΣ

(υπογραφή)

Την 5/11/1986 ημέρα Τετάρτη και ώρα 18.30' μ.μ., στη Γραμματεία της Εξεταστικής Επιτροπής «Για το Φάκελο της Κύπρου» (Α' όροφος, γραφείο 143 του Μεγάρου της Βουλής) συνήλθε το Προεδρείο της Εξεταστικής Επιτροπής, αποτελούμενο από τους βουλευτές Χρίστο Μπασαγιάννη, Πρόεδρο, Παυσανία Ζακολίκο, Αντιπρόεδρο, Κων/νο Τσιγαρίδα, Γραμματέα και ενώπιόν του σε εκτέλεση της από 5/11/1986 αποφάσως της Εξεταστικής Επιτροπής, ο μάρτυρας Γραββάνης Ευάγγελος ανέγνωσε, θεώρησε, βεβαίωσε και υπέγραψε τις καταθέσεις του που έδωσε ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής στις 5 Νοεμβρίου 1986.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

(υπογραφή)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Π. ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(υπογραφή)

Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

(υπογραφή)

Ε. ΓΡΑΒΒΑΝΗΣ

Την 11/11/1986 ημέρα Τρίτη και ώρα 11.00' π.μ., στη Γραμματεία της Εξεταστικής Επιτροπής «Για το Φάκελο της Κύπρου» (Α' όροφος, γραφείο 143 του Μεγάρου της Βουλής) συνήλθε το Προεδρείο της Εξεταστικής Επιτροπής, αποτελούμενο από τους βουλευτές, Χρίστο Μπασαγιάννη, Πρόεδρο, Παυσανία Ζακολίκο, Αντιπρόεδρο, Κων/νο Τσιγαρίδα, Γραμματέα και ενώπιόν του σε εκτέλεση της από 5/11/1986 αποφάσως της Εξεταστικής Επιτροπής, ο μάρτυρας Άγγ. Βλάχος ανέγνωσε, θεώρησε, βεβαίωσε και υπέγραψε τις καταθέσεις του που έδωσε ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής στις 30/10/1986 και 5/11/1986.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

(υπογραφή)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Π. ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(υπογραφή)

Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

Α. ΒΛΑΧΟΣ

(υπογραφή)

ΠΡΑΚΤΙΚΟ 26

Στην Αθήνα, σήμερα 6 Νοεμβρίου 1986, ημέρα Πέμπτη και ώρα 10.30' π.μ., συνεδρίασε στην Αίθουσα της Γερουσίας του Μεγάρου της Βουλής η Εξεταστική Επιτροπή «Για τον Φάκελο της Κύπρου», με Πρόεδρο τον κ. Χρίστο Μπασαγιάννη και με θέμα ημερήσιας διάταξης την εξέταση των μαρτύρων κ.κ. Στ. Ταβλαρίδη (2η μέρα), Ι. Παναγιωτόπουλου (1η μέρα), Δημ. Ζιωτόπουλου (1η μέρα) και Βασ. Γαβριήλ (1η μέρα). Στη συνεδρίαση ήταν παρόντες από τα μέλη της Επιτροπής οι βουλευτές κ.κ. Αλ. Δαμιανίδης, Γ. Δασκαλάκης, Π. Ζακολίκος, Κ. Ζερβός, Ι. Κουτσογιάννης, Αλ. Λιαροκάπης, Αν. Ντεντιδάκης, Ι. Παπαδονικολάκης, Εμμ. Παπαστεφανάκης, Αυγ. Πετραλιάς, Γ. Περάκης, Σπ. Ράλλης, Κ. Τσιγαρίδας, Ι. Βαρβιτσιώτης, Ι. Βασιλειάδης, Α. Ζαΐμης, Κ. Λάσκαρης, Στ. Μπλέτσας, Γ. Παναγιωτόπουλος, Α. Παυλίδης, Χ. Φωτόπουλος, Κ. Κάππος, Κ. Γιατράκος και Δ. Λιβανός. Ο Πρόεδρος της Επιτροπής διαπιστώνει την ύπαρξη απαρτίας και λέγει:

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αρχίζει η συνεδρίαση. Οφείλω να προβώ σε ορισμένες ανακοινώσεις και εξηγήσεις, αν θέλετε. Πληροφορήθηκα ότι δημιουργήθηκε ένα θέμα γύρω από την πρόσκληση ή μη πρόσκληση του κυρίου Ντάβου. Το πράγμα έχει ως εξής: Ο μάρτυς κύριος Παπαδάκης εξεταζόμενος είπε ότι είχε κληθεί στην Αθήνα να μετάσχει σε σύσκεψη για το Κυπριακό, στην ύποπτη σύσκεψη με επικεφαλής τον Μπονάνο, και ότι η πρόσκλησή του –επειδή ήταν διοικητής της ισχυρότερης, όπως είπαμε, Μεραρχίας που υπήρχε στον Ελληνικό Στρατό– εγένετο μέσω του διοικητού του Γ΄ Σώματος Στρατού, στο οποίο τότε υπήγετο η Μεραρχία, και ότι του είχε προσωπικώς ο κύριος Ντάβος ανακοινώσει αυτή την πρόσκληση. Ακόμα είπε, όταν επέστρεψε, ότι κατετόπισε τον κύριο Ντάβο επί των συμβάντων κατά τη σύσκεψη, κατά την οποία είχε αποφασισθεί το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου. Για αυτό το λόγο είπα στη Γραμματεία εδώ να σημειώσει, ώστε να ζητήσω από την Επιτροπή, αν εγκρίνει, να εξετασθεί ο κύριος Ντάβος. Αυτή την πρόταση θα την έκανα

χθες, εάν ήμουν εδώ, αυτή ήταν η πρόθεσή μου. Αλλά, επειδή επρόκειτο να φύγω για το Μεσολόγγι –που τελικά δεν έφυγα– δεν προήδρευσα στη χθεσινή συνεδρίαση, την κάνω σήμερα. Λέω, λοιπόν, στην Επιτροπή: Θέλετε να κληθεί ο κύριος Ντάβος και εάν θέλετε, πότε; Δεύτερον, εδημιουργήθη ένα άλλο θέμα γύρω από τις αλλαγές, που έγιναν στις ημερομηνίες εξετάσεως των μαρτύρων, και όπως είπε ο κύριος Βαρβιτσιώτης προ ολίγου, μου είπε για την προσθήκη ορισμένων μαρτύρων, όπως ο κύριος Γλεντζές και ο κύριος Γραββάνης. Έχω να δώσω την εξής εξήγηση: Ο κύριος Γλεντζές προετάθη από τον κύριο Παπαληγούρα. Τότε είπα εγώ ότι θέλει η Επιτροπή να κληθεί ο κύριος Γλεντζές και ομοφώνως η Επιτροπή είπε ότι πρέπει να κληθεί. Ήταν πρόταση του κυρίου Παπαληγούρα. Ως προς τον κύριο Γραββάνη, περιείχετο η πρόταση για τον Γραββάνη στην απόφαση της Επιτροπής, διότι είχαμε πει να κληθούν όλοι οι διοικητές των ανωτέρων τακτικών διοικήσεων που υπηρετούσαν στην Κύπρο. Αυτός δε, ήταν διοικητής του συγκροτήματος –πώς λέγεται δεν ξέρω– Πάφου, στην

περιοχή της οποίας, μάλιστα στην έδρα της, έγινε ή δεν έγινε ο βομβαρδισμός περί του οποίου ομιλεί ο Παπαγιάννης, ο Ταβλαρίδης –ομιλούν διάφοροι– μάλιστα κατά τρόπο διαφορετικό ο ένας από τον άλλον. Ο Ταβλαρίδης –νομίζω– στην κατάθεσή του που έχω εδώ, λέγει ότι παρά την επιμονή της Ανώτερης Ναυτικής Διοίκησης, δηλαδή παρά την επιμονή του κυρίου Παπαγιάννη, αυτός απέφυγε να βομβαρδίσει μέσα στην Πάφο. Κάτι τέτοια πράγματα λέγει στην κατάθεσή του, δεν ενθυμούμαι ακριβώς τι λέγει. Συνεπώς ο μεν Γλεντζές εκλήθη για τον λόγο που σας είπα, διότι υπήρχε η απόφαση της Επιτροπής, που απεδέχθη πρόταση του κυρίου Παπαληγούρα. Υπήρξε και απόφαση να κληθεί και ο Γραββάνης. Έγιναν και ορισμένες αλλαγές. Ποιες αλλαγές; Οι πλοίαρχοι Γαβριήλ και Παναγιωτόπουλος επρόκειτο να κληθούν κάποτε, αλλά αλλάξαμε σειρά, διότι ο κύριος Ζερβός και ο κύριος Βασιλειάδης μου είπαν ότι θα απουσίαζαν. Επειδή επρόκειτο να απουσιάσουν οι δύο ειδικοί για αυτά τα πράγματα, σκέφτηκα πως ορθό είναι να μετακινηθούν. Και μετακινήθηκαν οι μάρτυρες αυτοί και πήγαν παρά πίσω. Δεν ξέρω και ποιος άλλος. Επίσης αιτία των αλλαγών αυτών υπήρξε και η πρώτη παράκληση του κυρίου Βλάχου, του χθεσινού μάρτυρα, να μην εξετασθεί σε χρόνο που θα έλειπε στο εξωτερικό. Μας είπε δε τότε θα έλειπε. Επειδή θα έλειπε από τις 11 Νοεμβρίου έως τον Δεκέμβριο –δεν ξέρω ακριβώς μέχρι τότε– και επειδή έπρεπε να εξετασθεί ο κύριος Βλάχος αναμφισβήτως προ του κυρίου Μπονάνου που έχουμε πει να εξετασθεί στις 10-11-12 Δεκεμβρίου, είπα να εξετασθεί πριν φύγει. Και έγινε η εξέταση, η οποία διεκόπη. Μας είπε «Εντός της προσεχούς εβδομάδος» –αν θυμάσθε– «διότι μετά θα φύγω». Εντός λοιπόν της προσεχούς εβδομάδος, δηλαδή αυτής που διατρέχουμε τώρα, έπρεπε να συμπληρωθεί η εξέταση του κυρίου Βλάχου. Άρα, έπρεπε να γίνει κάποια αντικατάσταση, να μετακινηθεί η εξέταση κάποιου άλλου μάρτυρα.

Αυτά είναι τα ζητήματα τα οποία δημιουργήθηκαν. Εγώ, όπως ξέρετε, με ευλάβεια προσπαθώ να λαμβάνω υπ' όψιν τις αποφάσεις της Επιτροπής, αλλά, βέβαια, δεν είναι δυνατό να μην ικανοποιήσουμε, κατά την τεκμηριωμένη άλλωστε θέληση της Επιτροπής, την παράκληση ενός ανθρώπου, ο οποίος λέγει ότι: «Θέλω να εξετασθώ, πληροφορούμαι ότι πρόκειται να κληθώ τότε, αλλά σας παρακαλώ μη με καλείτε τότε, καλέστε με άλλη φορά». Ούτε επίσης μπορεί να μη γίνει δεκτή η παράκληση του κυρίου Βασιλειάδη ή του κυρίου Ζερβού, οι οποίοι επειδή θα απουσίαζαν όταν επρόκειτο να κληθούν οι ναυτικοί, παρεκάλεσαν να γίνει κάποια μετακίνηση. Και μπροστά τους, μάλιστα, έγινε αυτή η διαγραφή. Είπαμε να διαγραφούν αυτοί και να κληθούν οι κύριοι Γαβριήλ και Παναγιωτόπουλος. Το ίδιο νομίζω έγινε και για τον Ταβλαρίδη, για τον οποίο μπορούσαν να έχουν μία περισσότερη γνώμη και οι ίδιοι. Αυτά είχα να σας πω εγώ. Ο κύριος Βαρβιτσιώτης θέλει κάτι να πει. Ορίστε, κύριε Βαρβιτσιώτη, έχετε τον λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, υπάρχουν δύο θέματα: Το πρώτο θέμα είναι η αλλαγή της σειράς και το δεύτερο η πρόσκληση νέων μαρτύρων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αν μου επιτρέπετε, κύριε Βαρβιτσιώτη, θα ήθελα να προτείνω τώρα, με την ευκαιρία που σας είπα για τον κύριο Ντάβο, να κληθεί και ο κύριος Καρούσος, ο οποίος είναι αυτός που διεδέχθη για λίγες μέρες τον Γρίβα και υπό περίεργες συνθήκες έφυγε από την Κύπρο, αν θυμάσθε.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΜΠΛΕΤΣΑΣ: Είναι απόστρατος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αν σε αυτό συμφωνείτε, να ζητήσουμε να κληθούν. Για τον κύριο Ντάβο εγώ είμαι απολύτως σύμφωνος και για τον κύριο Καρούσο, αν θέλετε να κληθούν μετά τους Αρχηγούς των Επιτελείων. Δεν νομίζω ότι πρέπει να εξετασθούν πριν. Μόνο νομίζω ότι θα πρέπει να εξετασθεί ο κύριος Ντάβος, για να

μαρτυρήσει –σε σχέση με αυτά που κατέθεσε ο κύριος Παπαδάκης– πριν από τον κύριο Μπονάνο, ώστε, όταν έλθει ο κύριος Μπονάνος, να έχουμε υπ' όψιν και την κατάσταση του κυρίου Ντάβου. Αν θέλετε, όμως, δεν έχω αντίρρηση να εξετασθεί και μετά τους Αρχηγούς των Επιτελείων. Κύριε Βαρβιτσιώτη, με συγχωρείτε που σας διέκοψα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Υπάρχουν –κατά την γνώμη μου και την εκτίμησή μου– κύριε Πρόεδρε, δύο θέματα. Το πρώτο θέμα είναι η αλλαγή της σειράς των κλητευθέντων μαρτύρων, και το δεύτερο θέμα είναι η προσθήκη νέων ονομάτων. Όπως θα θυμάστε, σε μία συνεδρίαση καθορίσαμε τους μάρτυρες που θα εξετασθούν από 22 Οκτωβρίου μέχρι και 11 Δεκεμβρίου. Και μάλιστα είχα την ευχέρεια και έφτιαξα εγώ τον πίνακα, τον οποίο φωτοτύπησα και διένειμα σε όλους τους συναδέλφους. Αυτή η σειρά έχει την εξής έννοια: ότι κάθε φορά που έρχεται ένας μάρτυρας εδώ, να είμαστε προετοιμασμένοι και να μη μαθαίνουμε την τελευταία στιγμή ότι η προετοιμασία μας είναι άσκοπη, αφού θα εξεταστεί άλλος μάρτυρας. Αντιλαμβάνομαι τους λόγους που επικαλείσθε, ότι πρέπει να ικανοποιηθούν και τα αιτήματα των μαρτύρων και τα αιτήματα των συναδέλφων. Θα ήθελα να παρακαλέσω εντός της σημερινής συνεδριάσεως να διανεμηθεί από τη Γραμματεία ένας οριστικός πίνακας με τους μάρτυρες, που θα εξετασθούν από σήμερα μέχρι 11 Δεκεμβρίου. Ημερομηνίες και ονόματα. Αυτό είναι το ένα θέμα. Το δεύτερο θέμα είναι ότι στον καινούργιο πίνακα που πήρα από τη Γραμματεία, βλέπω ονόματα που δεν έχουν αποφασιστεί. Βλέπω τον κύριο Γλεντζέ. Ο κύριος Γλεντζές πράγματι είχε προταθεί από τον κύριο Παπαληγούρα, αλλά δεν είχε αποφασιστεί στον πίνακα τον οποίον είχαμε καταρτίσει. Βλέπω, επίσης, τον πρέσβη της Ελλάδος στην Άγκυρα το 1974. Και αυτός δεν είχε αποφασιστεί. Δεν βλέπω τον στρατιωτικό ακόλουθο στην πρεσβεία μας στο Βουκουρέστι, για τον

οποίο είχε αποφασίσει η Επιτροπή να κληθεί στις 27 Νοεμβρίου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η Γραμματεία με πληροφορεί ότι τον έχουμε τον στρατιωτικό ακόλουθο του Βουκουρεστίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πότε τον έχετε; Ο πίνακας που πήρα χθες δεν τον έχει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αν δεν τον έχουνε καλέσει, είναι άλλο θέμα. Τον έχουμε γραμμένο για να τον καλέσουμε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Με συγχωρείτε. Ο αρχικός πίνακας ανέφερε τον στρατιωτικό ακόλουθο στην πρεσβεία μας στο Βουκουρέστι. Τώρα από τον πίνακα που μου έδωσε η γραμματεία χθες, βλέπω ότι στις 27 Νοεμβρίου καλείται ο πρέσβης της Ελλάδος στην Άγκυρα το 1974. Δεν έχω καμία αντίρρηση να κληθεί και ο πρέσβης της Ελλάδος στην Άγκυρα το 1974.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εγώ δεν έχω τέτοια αλλαγή.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πήρα από την Γραμματεία τον καινούργιο πίνακα και στις 27 Νοεμβρίου έχει τον πρέσβη της Ελλάδος στην Άγκυρα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είναι λανθασμένο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δεν ξέρω αν είναι λάθος ή αν υπάρχουν αλλαγές. Αυτό που θέλω να ξέρω, κύριε Πρόεδρε, είναι το εξής: Ποιοι καινούργιοι μάρτυρες προσετέθησαν; Ο κύριος Γλεντζές; Δεν έχω αντίρρηση να κληθεί. Αλλά πάντως να πάρει απόφαση η Επιτροπή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Την πήρε την απόφαση. Δεν την πήρε σε εκείνη τη συνεδρίαση αλλά ενθυμούμαι πολύ καλά ότι την πήρε σε άλλη συνεδρίαση –θα το βρούμε στα Πρακτικά– και ήταν πρόταση του κυρίου Παπαληγούρα, την οποία η Επιτροπή έκανε δεκτή ομοφώνως.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δεν ξέρω αν με παρεμβολές άλλαξε ο πίνακας. Εγώ έχω τον πίνακα που αποφασίσαμε από κοινού όλοι για τους μάρτυρες, που θα εκαλούντο από τις 22 Οκτωβρίου μέχρι τις 11 Δεκεμβρίου.

Και εκεί δεν ήταν ούτε ο κύριος Γλεντζές, ούτε ο κύριος Γραββάνης, ούτε ο πρέσβης της Ελλάδος, που υπηρετούσε το 1974 στην Αγκυρα. Αντίθετα, ήταν ο στρατιωτικός ακόλουθος της πρεσβείας μας στο Βουκουρέστι, ο οποίος δεν είναι στον καινούργιο πίνακα. Δεν έχω καμία αντίρρηση να κληθούν και αυτοί και οποιοσδήποτε άλλος. Αλλά νομίζω ότι η τάξη επιβάλλει να σεβόμαστε τις αποφάσεις της Επιτροπής. Και ένα άλλο θέμα, το οποίο – νομίζω – είναι το σοβαρότερο όλων. Χθες πληροφορήθηκα από τη Γραμματεία ότι για τις 3 Δεκεμβρίου προτίθεστε να καλέσετε τον κύριο Ντάβο. Έθεσα το θέμα στον κύριο Αντιπρόεδρο που προήδρευσε κατά την απουσία σας, ο οποίος μου είπε ότι δεν ε γνώριζε τίποτε περί αυτού. Και, ώ του θαύματος, το βράδυ στο δελτίο ειδήσεων των εννέα άκουσα ότι θα κληθεί ο κύριος Ντάβος. Φοβάμαι ότι πλέον ο ρόλος των μελών της Επιτροπής είναι υποβαθμισμένος. Δεν μπορεί η Επιτροπή να πληροφορείται από την τηλεόραση ότι θα κληθεί κάποιος και μάλιστα της βαρύτητας του κυρίου Ντάβου, χωρίς να έχει γίνει κάποια συζήτηση. Δεν έχω αντίρρηση να κληθεί ο κύριος Ντάβος. Να κληθούν όλοι οι Αρχηγοί των Επιτελείων, οι πάντες. Αλλά διαμαρτύρομαι, διότι δεν είναι δυνατόν να το πληροφορούμεθα ανεπίσημα από την τηλεόραση. Και μία άλλη παρατήρηση την οποία θέλω να κάνω στην πρότασή σας, είναι ότι συμφωνώ να κληθεί και ο κύριος Καρούσος και ο κύριος Ντάβος, αλλά διαφωνώ ως προς τον χρόνο κλήσεως του κυρίου Ντάβου. Ναι, ο κύριος Καρούσος να κληθεί προ της κλήσεως των Αρχηγών των Επιτελείων. Πιστεύω, όμως, ότι ο κύριος Ντάβος πρέπει να κληθεί μετά τους Αρχηγούς των Επιτελείων, διότι τότε θα μας δώσει ολοκληρωμένη εικόνα. Βάσει των στοιχείων των Αρχηγών των Επιτελείων θα μπορέσει η κατάθεση του κυρίου Ντάβου να είναι πιο αποτελεσματική και πιο διευκρινιστική. Αυτά είχα να πω. Και επιμένω στο αίτημα, κύριε Πρόεδρε, για να μην επανερχόμαστε σε αυτό, εντός της ημέρας να

μας διανείμει η Γραμματεία πίνακα των μαρτύρων, από σήμερα μέχρι τις 11 Δεκεμβρίου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να ξεκαθαρίσουμε και ένα άλλο πράγμα. Για τις 3/12/1986 για την οποία μιλήσατε, είχε αποφασισθεί να κληθεί κάποιος κύριος Ζαπάτας, ο οποίος είναι Ελληνοκύπριος – δεν ξέρω τι βαθμό έχει – και υπηρετεί στον Ελληνικό Στρατό. Είχε προταθεί από τον κύριο Κουτσογιάννη. Ο κύριος Κουτσογιάννης μας είπε ότι τελικά ο κύριος Ζαπάτας του είπε ότι δεν μπορεί να εισφέρει σε τίποτα, διότι δεν ήταν εκεί και λοιπά. Κατόπιν αυτού πρέπει να αντικατασταθεί ή να μην κληθεί.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Να μην κληθεί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να τον διαγράψω;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Διαγράψτε τον.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μα, αν τον διαγράψω χωρίς απόφαση της Επιτροπής, θα μου πουν ότι φοβάμαι την Επιτροπή.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Αφού παίρνουμε απόφαση, κύριε Πρόεδρε, να διαγραφεί. (Η Επιτροπή εγκρίνει την διαγραφή.)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τον διαγράφω, λοιπόν. Εκ των μελλόντων να κληθούν μαρτύρων διαγράψω και τον κύριο Ζαπάτα. Στη θέση του, εάν θέλετε, μπορούμε να καλέσουμε τον κύριο Καρούσο;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ναι, τον κύριο Καρούσο. Θα ήθελα να μου διευκρινίσετε, κύριε Πρόεδρε, ο στρατιωτικός μας ακόλουθος στην πρεσβεία στο Βουκουρέστι θα κληθεί ή δεν θα κληθεί;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Το καινούργιο πρόγραμμα δεν τον έχει, αυτό είναι το θέμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στις 27 Νοεμβρίου είναι να κληθούν, πρώτον, ο στρατιωτικός ακόλουθος στο Βουκουρέστι, και, δεύτερον λέγαμε, Άγγελος Βλάχος. Αλλά τώρα μια και ο κύριος Βλάχος

χος εξετάσθηκε, λέμε επίσης –προτάσεις είναι αυτά– να βάλουμε τον πρέσβη μας στην Άγκυρα αντί για τον κύριο Βλάχο;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Να τον βάλουμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν έκανα τίποτα αλλαγές, απλώς λέμε ότι ο στρατιωτικός μας ακόλουθος στο Βουκουρέστι θα κληθεί για τις 27 του μηνός. Και ο κύριος Βλάχος που επρόκειτο να εξεταστεί, τη αιτήσε του εξετάστηκε πρωτίτερα. Να βάλουμε στη θέση του τον πρέσβη μας στην Άγκυρα;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Να τον βάλουμε, δεν έχω αντίρρηση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Φυσικά εννοώ τον τότε πρέσβη μας στην Άγκυρα. Εγκρίνεται από την Επιτροπή να κληθεί και ο πρέσβης μας στην Άγκυρα; (Η Επιτροπή εγκρίνει).

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Για εκείνο που επιμένω, είναι ότι μέχρι πέρατος της συνεδριάσεως να μας διανεμηθεί πίνακας, ο οποίος πλέον δεν θα αλλάζει, διότι αλλιώς δεν θα μπορούμε να κάνουμε και τη δουλειά μας.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Μπορεί να αλλάξει με απόφαση της Επιτροπής.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ναι, με απόφαση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τώρα για τις 19/11/86 έχουμε μόνο τον κύριο Πηλιχό. Μήπως θέλετε να προσθέσουμε και κανέναν άλλο;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εντάξει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, μπορώ να πω κι εγώ κάτι;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ευχαρίστως, κύριε Παναγιωτόπουλε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Δεν μας δώσατε απάντηση για το θέμα του κυρίου Ντάβου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έδωσα, το ανακοίνωσα πριν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Το είπατε; Με συγχωρείτε, δεν το κατάλαβα. Και, δεύτερον, για αυτόν τον μάρτυρα, ως απορία το εκφράζω, όχι ως ιδιαίτερο παράπονο. Ενεφανίσθη ένας συνταγματάρχης, ως ευδοκίμως αποχωρήσας, ο οποίος ήταν κάτι μεταξύ αστείου και γελοίου. Δηλαδή ο οποιοσδήποτε από μας πάει στον Πρόεδρο και λέγει «Ξέρετε; Ξέρω τον τάδε αξιωματικό»;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Παναγιωτόπουλε, είχαμε πει –και ο κύριος Ζαΐμης θα το θυμάται καλύτερα αυτό, διότι κάποια ιδιαίτερη συζήτηση είχαμε στο σημείο αυτό– είχαμε πει να κληθούν όλοι οι διοικητές των διαφόρων Ανωτέρων Διοικήσεων της Κύπρου. Αυτός, λοιπόν, ήταν διοικητής Ανωτέρας Διοικήσεως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ναι, αλλά περιέργως δεν ήταν στον πίνακα. Ήταν;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ήταν στον πίνακα ως ανώτερος διοικητής Πάφου, δεν ήταν ως Γραββάνης. Γιατί μπορείτε να μου πείτε «Να έλθει ο υποκυβερνήτης του τάδε πλοίου». Ε, δεν τον ξέρετε. Τι να κάνω εγώ, δεν θα το σημειώσω;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο κύριος Γραββάνης, λοιπόν, είχε σημειωθεί με την ιδιότητά του και όχι με το όνομά του.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Υπό την ιδιότητά του. Μάλιστα. Δηλαδή, είχαμε πει: ανώτεροι. Ο κύριος Ζαΐμης θα το θυμάται αυτό το πράγμα, και με την ιδιότητα αυτή εξακρίβωσα ποιοι ήταν οι ανώτεροι διοικητές και μου είπαν, ο τάδε, ο τάδε και ούτω καθεξής. Και έτσι καλέσαμε και εκείνον της Λεμεσού. Και εκείνος δεν μας είπε τίποτα. Το Συρμόπουλο. Αλλά έπρεπε να τον καλέσουμε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Σύμφωναι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είχε κληθεί εκείνη την ημέρα ως διοικητής 5ης Ανωτέρας Τακτικής Διοικήσεως Πάφου. Έτσι είχαμε πει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Για να ολοκληρώσουμε, κύριε Πρόεδρε, και να κλείσουμε την εξέταση του μάρτυρος: Το πρώτο αί-

τημα πιστεύω θα ικανοποιηθεί εντός της ημέρας. Το δεύτερο είναι, ποια απόφαση πήραμε για τον κύριο Καρούσο και για τον κύριο Ντάβο. Αυτό ρωτώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Υπάρχει, λοιπόν, απόφαση για τον κύριο Ντάβο και για τον κύριο Καρούσο να κληθούν;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δεν υπάρχει αντίρρηση. Για το πότε να πούμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είναι ομόφωνος η Επιτροπή για τον κύριο Καρούσο να κληθεί στις 3 Δεκεμβρίου;

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Συμφωνούμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Ντάβος πότε θέλετε να κληθεί πριν ή μετά τον Μπονάνο;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Η άποψή μου είναι να κληθεί μετά τον Μπονάνο, μετά τους Αρχηγούς των Επιτελείων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Συμφωνείτε;

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Συμφωνούμε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ναι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η Επιτροπή, λοιπόν, συμφωνεί μετά τους Αρχηγούς των Επιτελείων να κληθεί ο κύριος Ντάβος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αν τελειώσαμε, κύριε Πρόεδρε, αυτό το θέμα, θα ήθελα να απασχολήσω την Επιτροπή με κάποιο άλλο, πριν έρθει ο μάρτυρας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έχετε πάντως υπ' όψιν σας ότι σήμερα έχουμε τέσσερις μάρτυρες. Να τελειώσουμε τον κύριο Ταβλαρίδη και άλλους τρεις. Ορίστε, κύριε Λιβανέ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, το έχω ξαναθέσει υπ' όψιν της Επιτροπής, πριν ακόμη εσείς αναλάβετε την προεδρία της, ότι με βάση τον Κανονισμό της Βουλής, ο οποίος βέβαια δεν προβλέπει τίποτα σχετικό για τις επιτροπές, κατά το άρθρο 114, είναι υποχρεωτικό να παραλαμβάνουν οι βουλευτές τα Πρακτικά των συνεδριάσεων.

Δεν ξέρω πώς και γιατί –ίσως να είχαμε δίκιο τότε– πήραμε μία απόφαση, αυτά να κρατηθούν μυστικά. Λόγοι, τους οποίους δεν θέλω αυτή τη στιγμή να αναφέρω, και ανησυχίες τις οποίες έχω, με κάνουν να υπενθυμίσω στην Επιτροπή –και θέλω να γραφτεί στα Πρακτικά– ότι δεν είναι δυνατόν για όλα αυτά τα οποία σημειώνονται εδώ μέσα, για όλη αυτή τη δουλειά την οποία κάναμε –βεβαίως ανήκει στη Βουλή, δεν γεννάται θέμα– να μην υπάρχει τρόπος αύριο ή μεθαύριο –δεν ξέρω τι μπορεί να συμβεί, εφόσον θεωρηθεί το θέμα ταφέν ή απαγορευμένο– κανείς να συμβουλευθεί τα Πρακτικά αυτά. Επομένως, εάν δεν είναι δυνατόν να γίνει εφαρμογή του άρθρου 114 του Κανονισμού, τουλάχιστον να περιοριστούμε στο να μπορούν τα Κόμματα να έχουν, αν όχι πλήρη Πρακτικά, ορισμένες σημειώσεις. Εγώ το θεωρώ αδιανόητο ότι μπορεί να φύγουμε από εδώ μέσα, ή αύριο αν διαλυθεί η Βουλή και φύγουμε από εδώ, να μη μπορούμε να δούμε τι είπαμε τότε. Γιατί, αν ένας Πρόεδρος πει «Όχι», δεν θα μπορούμε να τα δούμε. Έχω άδικο;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο κύριος Βαρβιτσιώτης έχει αμφιβολία εάν αυτά θα μείνουν στα αρχεία μας ή θα διαρρεύσουν.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αυτό είναι άλλο θέμα. Εν πάση περιπτώσει, για αυτό κάνω και την πρόταση να υπάρχει τρόπος τα Κόμματα να έχουν αυτού του είδους τις σημειώσεις. Όλα τα Κόμματα. Δεν ξέρω αν υπάρχει αντίρρηση από τους κυρίους βουλευτές και από τους εκπροσώπους των Κομμάτων, αλλά το θεωρώ αυτονόητο και δεδομένο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βλέπω το άρθρο 114, το οποίο επικαλείσθε, θα το μελετήσω και εγώ, παρακαλώ να μελετηθεί και από τους άλλους συναδέλφους και θα το συζητήσουμε μία άλλη φορά. Σε νομικό θέμα εγώ, ως νομικός, δεν δίνω ποτέ απάντηση αν δεν το μελετήσω προηγουμένως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ορίστε, κύριε Κάππο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, το θέμα που μπαίνει είναι σοβαρό. Δεν ξέρουμε τι εξελίξεις θα έχουμε σήμερα ή αύριο, τι θα γίνει η Επιτροπή και τι θα λέγεται για τον καθένα μας στο μέλλον. Νομίζω ότι τουλάχιστον τα Κόμματα, τα αναγνωρισμένα από τον Κανονισμό της Βουλής, πρέπει να τα έχουν.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όλοι μας. Τι πάει να πει τα αναγνωρισμένα Κόμματα από τον Κανονισμό της Βουλής;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Θα σας δώσουμε και εσάς, κύριε Λιβανέ, αν τα χρειαστείτε. Παρακαλώ, κύριε Πρόεδρε, να το δείτε με αυτό το πνεύμα το ζήτημα που σας θέσαμε, και με ευθύνη μας φυσικά να μην διαρρεύσουν. Βέβαια γράφονται στις εφημερίδες αλλά εμείς θέλουμε να έχουμε κάτι, που να μας εξασφαλίζει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα, κύριε Κάππο. Ορίστε, κύριε Παπαστεφανάκη.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θέλω να κάνω την παρακάτω πρόταση: Κατ' αρχήν θεωρώ πως δεν είναι σωστό τα Πρακτικά να δοθούν στον οποιοδήποτε, πριν τελειώσουμε την εξέταση των μαρτύρων όλων. Όταν θα έρθει η ώρα να συνταχθεί το πόρισμα και πάμε στην Ολομέλεια για να εκθέσουμε τις απόψεις μας, τότε νομίζω πως μπαίνει θέμα ώστε τα μέλη της Επιτροπής να μπορέσουν απρόσκοπτα να διαβάσουν όλα τα Πρακτικά για να συντάξουν το πόρισμα. Τότε, λοιπόν, πιστεύω πως θα χρειασθεί να πάρουμε στα χέρια μας αντίγραφα των Πρακτικών, αφού όμως θα έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Βαρβιτσιώτης έχει το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, νομίζω ότι το θέμα που εθίγη είναι παρεμπιπτόν. Ήδη η σημερινή συνεδρίαση είναι βεβαρυμμένη με την εξέταση τεσσάρων μαρτύρων και δεν μπορούμε να συζητήσουμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό είπα και εγώ, αλλά υπό άλλη έννοια. Ο κύριος Παναγιωτόπουλος έχει τον λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, θέλω να κάνω μία πρόταση. Νομίζω πως πρέπει να προσδιορίσουμε τις ώρες των συνεδριάσεων ώστε και εμείς, τα μέλη της Επιτροπής, να έχουμε κάποιο πρόγραμμα. Σας βεβαιώνω πως έτσι θα έχετε και μεγαλύτερη συμμετοχή των συναδέλφων βουλευτών. Αυτό το «όπου πάει» δεν λέει τίποτα. Για αυτό πρέπει να πούμε πως θα συνεδριάζουμε από τις 10.30' μέχρι 2.30' ή 10.30' με 4.00'. Πρέπει να υπάρχει ένα συγκεκριμένο ωράριο συνεδριάσεων, γιατί αυτό το αόριστο δημιουργεί μια παράλυση στην λειτουργία μας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα το δούμε και αυτό. Παρακαλώ τον κύριο Γραμματέα να συνοδεύσει τον μάρτυρα κύριο Ταβλαρίδη να συνεχίσει την κατάθεσή του. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κ. Ταβλαρίδης.) Παρακαλώ τον κύριο Λιβανό να απευθύνει ερωτήσεις προς τον κύριο μάρτυρα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είχατε κληθεί στις 13 Ιουλίου από τον κύριο Παπαγιάννη. Με βάση την κατάθεσή σας σας ερωτώ: Εκεί δεν σας ενημέρωσε περί αποστολής, την οποία θα αναλάβει το «Λεβέντης»; Τι σας είπε ακριβώς;

ΜΑΡΤΥΣ: Πως θα κάνω συνήθη περιπολία.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αυτό σας είπε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεύτερη ερώτηση. Στην αναφορά σας μιλάτε για 400 βολές εκ μέρους του «Λεβέντης» και 500 σαν απάντηση από την Ναυτική Διοίκηση.

ΜΑΡΤΥΣ: 400 βολές; Κάποιο λάθος θα έχει γίνει.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Έτσι τουλάχιστον φαίνεται στην αναφορά σας. Εδώ είναι η αναφορά σας και θα σας διαβάσω από το δικό μου σημείωμα για να μην ψάχνω. Σας διαβάζω: «Περί ώρα 11.30' την 16η Ιουλίου το πλοίο κατέπλευσε έξωθεν του λιμένος

της Πάφου, ότε και ελήφθη διαταγή να καταστραφεί διά βομβαρδισμού ήδη η κατεχόμενη ΝΣΠ. Το πλοίο ήνοιξε πυρ εναντίον της ΝΣΠ, το οποίο και ανταπεδόθη διά βολής όλμων και πυροβόλων «Έρλικον». Ερρίφθησαν περί τα 400 βλήματα «Μπόφορς» και 500 «Έρλικον». Αυτά είναι δική σας αναφορά. Για πέστε μας: Χθες μιλήσατε για δέκα βολές. Εδώ γράφετε 500. Τί γίνεται εδώ, κύριε μάρτυς; Πέστε μου τι συμβαίνει με σας; Από την πρώτη στιγμή που ήρθατε, έως τώρα, λέτε ανακρίβειες. Και θα συνεχίσω.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εσείς.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, δεν μπορεί να λέει ότι ο μάρτυς λέει ανακρίβειες.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Παρακαλώ, κύριε Βαρβιτσιώτη. Εδώ έχουμε την αναφορά του μάρτυρος και έχουμε τα Πρακτικά τα χθεσινά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Λιβανέ, μπορούσατε να πείτε «Λέτε αντίθετα πράγματα από ό,τι λέτε στην αναφορά σας».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επιμένω «ανακρίβειες», κύριε Πρόεδρε. Δεν μπορεί να λέμε «αντίθετα». Χθες έλεγε άλλα. Σήμερα αποκαλύπτονται στην έκθεση, την οποία υπέγραψε και ανεγνώρισε χθες ο μάρτυς, άλλα. Ο κύριος Βαρβιτσιώτης, λοιπόν, ας μου κάνει τη χάρη.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Στον Πρόεδρο απευθύνθηκα. Δεν απευθύνομαι σε σας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριοι συνάδελφοι. Είναι στην αναφορά του ή στην κατάθεση ενώπιον του κυρίου Μπέλκα, κύριε Λιβανέ;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Στην αναφορά του.

ΜΑΡΤΥΣ: Η διάρκεια της βολής ήταν γύρω στα δύο με τρία λεπτά. Η ταχυβολία του «Μπόφορς» και του «Έρλικον» τώρα ακριβώς δεν θυμάμαι να σας πω πόσο είναι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε μάρτυς, δεν σας ερωτώ τεχνικά αν γίνεται ή δεν γίνεται,

διότι αυτό θα μας πείτε, ότι δεν φθάνει η ώρα. Εγώ ρωτώ: Αυτά τα οποία αναγνωρίσατε χθες, σας είπε ο Πρόεδρος και τα αναγνωρίσατε, τα έχετε πει;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Δεν θυμάσθε την αναφορά σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχουν περάσει δώδεκα χρόνια.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Σπανίως στα δικαστικά χρονικά υπάρχει εξέταση μαρτύρων για γεγονότα μετά δώδεκα χρόνια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όταν όμως είναι συνταρακτικά τα γεγονότα στην ιστορία του ανθρώπου;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι, κύριε Παναγιωτόπουλε, αλλά δέκα βολές και 500;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ασφαλώς, συμφωνώ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πέστε μας, κύριε μάρτυς: Πώς συμβαίνει να λέτε χθες δέκα και στην αναφορά σας να λέτε 400;

ΜΑΡΤΥΣ: Έγινε λάθος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Λάθος; Πότε είναι το λάθος; Τότε ή τώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλλον τώρα πρέπει να είναι το λάθος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως ρίξατε 400 βολές.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι 400 βολές, 400 βλήματα. Άλλο βολές και άλλο βλήματα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τέλος πάντων. Άρα έφυγαν από το πολεμικό σας 400 βλήματα.

ΜΑΡΤΥΣ: Εσείς καταπιάνεστε με τις λεπτομέρειες.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Λεπτομέρεια είναι αυτό, κύριε μάρτυς, όταν χθες διαβεβαιώσατε την Επιτροπή; Κύριε μάρτυς, χθες μας είπατε ότι το «Λεβέντης» είχε αρκεστεί σε περιπολίες. Αρνηθήκατε να βάλετε κατά του σταθμού, διότι ήταν σπίτια, ενώ αντίθετα ο διοικητής σας –ο οποίος αρνείται ότι επικοινωνήσε μαζί σας με το ραδιοτηλέφωνο, το αρνείται διαρρήδην αυτό, ενώ εσείς λέτε ότι μόνο από το ραδιοτηλέφωνο σας έδινε οδηγίες– λέει εδώ ο κύριος Παπαγιάννης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο

κύριος Παπαδάκης αντιθέτως λέει ότι σας άκουσε στο ραδιοτηλέφωνο σε μια επικοινωνία και λοιπά. Τι λέτε, κύριε Παπαγιάννη;

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε. Εγώ δεν μίλαγα από το ραδιοτηλέφωνο. Τι συμβαίνει εδώ πάλι; Άλλη αντίφαση.

ΜΑΡΤΥΣ: Μισό λεπτό να σας απαντάω. Σε ποια χρονική στιγμή γίνονται αυτά που λέτε;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τη στιγμή που άλλοι λένε ότι άκουγαν «Βάρα, βάρα», αυτό δεν το δέχεται ούτε ο Παπαγιάννης...

ΜΑΡΤΥΣ: Πού ήμουν αυτή τη στιγμή; Στο ραδιοφωνικό σταθμό;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Βρισκόσαστε στο πλοίο σας και πήρατε αυτά που λέγατε χθες, ότι από το ραδιοτηλέφωνο σάς μίλησε ο διοικητής σας και σάς έδινε οδηγίες. Ο διοικητής αρνείται ότι σάς μίλησε από το ραδιοτηλέφωνο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μέσα στο «Λεβέντης» υπήρχαν 40 άνθρωποι πλήρωμα. Ο κατάλογος υπάρχει στο Αρχηγείο Ναυτικού. Από τον καιρό που εγώ αποστρατεύθηκα, δεν είχα καμία σχέση με τους ανθρώπους αυτούς. Μπορείτε να βρείτε όποιον θέλετε από τους σαράντα και να τον φέρετε εδώ και να σας πει τι έγινε. Δεν υπήρχε περίπτωση εγώ να κάνω κάτι χωρίς να έχω διαταγή. Μόνος μου πήγα στο ραδιοφωνικό σταθμό;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αυτά τα πράγματα θα μας τα πείτε εσείς, για να καταλάβουμε τι μας λέτε. Λοιπόν, συνεχίζει η κατάθεσή σας: «Πλεύσαμε προ τούτο», προς τον ραδιοφωνικό σταθμό. «Πλην όμως, λόγω υπάρξεως πλησίον του Σταθμού οικιών, ηρνήθη» –λέτε εσείς– «παρά την επιμονή της Ναυτικής Διοικήσεως της Κύπρου να εκτελέσω τη διαταγή. Αποπλεύσας πάραυτα, παρέμεινα δε εκτελών διαδρομές και λοιπά». Ο Παπαγιάννης: «Επ' αυτού είμαι κατηγορηματικός ότι, όταν μου ανέφερε ότι υπάρχουν σπίτια στην παραλία, του είπα να μην κάνει βολή». Σας είπε εκείνος να μην κάνετε βολή. «Δεν ηρνήθη». Τι συμβαίνει, κύριε μάρτυς; Για τρίτη φορά ερωτώ. Εδώ

πέρα άλλα λέτε εσείς, άλλα λέει ο διοικητής σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα σας επαναλάβω αυτά που είπα χθες.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άρα, εσείς διαψεύδετε τον Παπαγιάννη.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν διαψεύδω κανέναν. Δεν με αφήνετε να απαντήσω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αφήστε το μάρτυρα να απαντήσει. Καταπιέζετε τους μάρτυρες μερικοί από τους συναδέλφους.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Παναγιωτόπουλε, στον Πρόεδρο αν θέλετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα παρακαλέσω, επειδή δεν έχω ξανατύχει σε τέτοια πράγματα, αν είναι δυνατόν, να μου δίνεται λίγος χρόνος, διότι αυτή τη στιγμή...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ουδέποτε στην ιστορία της Ελλάδος έγιναν τέτοια πράγματα –πρέπει να το ξέρετε αυτό– ή έγιναν εξεταστικές επιτροπές τέτοιας εθνικής σημασίας. Δεν έχει κανένας εμπειρία από τέτοια πράγματα.

ΜΑΡΤΥΣ: Έχετε εμπειρία από θέμα συζητήσεως και διεξαγωγής συζητήσεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Συζητήσεων ναι. Εν πάση περιπτώσει, παρακαλώ και τον κύριο Λιβανό και όλους τους κυρίους συναδέλφους να μην εντείνουν τον τόνο της φωνής. Παρακαλώ, όμως, και σας –και να το έχετε ιδιαίτερος υπ' όψιν σας– με ιδιαίτερο σεβασμό να αποβλέπετε προς τους κυρίους βουλευτές.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, εγώ το κάνω για να συντομεύσω το χρόνο. Αν αρχίσουμε ιστορική ανασκόπηση, δεν θα βγούμε πέρα. Αν θέλετε, κύριε μάρτυς, πιο γρήγορα.

ΜΑΡΤΥΣ: Σας εξηγώ το εξής: Ότι εγώ αυτή τη στιγμή έχω έλθει απροετοίμαστος. Δηλαδή απροετοίμαστος, διότι δεν είχα τίποτα να προετοιμάσω. Για αυτό, σας παρακαλώ, αν είναι δυνατόν, να μου δίνετε λίγο χρόνο να σκεφτώ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Λοιπόν, μετά χρόνου, κόπου και σκέψεως πέστε μας.

ΜΑΡΤΥΣ: Επί του συγκεκριμένου θέματος;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι. Αν επιμένετε στη χθεσινή σας κατάθεση, στην οποία είπατε ότι «Εγώ έριξα δέκα βολές. Εγώ έριξα μόνο στην Ναυτική Διοίκηση και απέφυγα να κτυπήσω την Πάφο, το σπιτάκι που ήταν μέσα ο ραδιοφωνικός σταθμός». Αυτά μας είπατε χθες.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο ραδιοφωνικός σταθμός, κατ' αρχήν, δεν ήταν στην Πάφο. Ήταν στο νοτιοδυτικό τμήμα της Πάφου. Δεν είναι στο τμήμα, στην κυρίως πόλη της Πάφου. Η διαταγή ήταν να κτυπήσω το ραδιοφωνικό σταθμό. Από εκτίμηση δικιά μου και επιτοπίως –πιθανόν ο κύριος Παπαγιάννης να μην είχε δει ποτέ τον Σταθμό, να μην ήξερε πού βρίσκεται ο Σταθμός– είδα ότι ήταν αδύνατο να βομβαρδιστεί ο ραδιοφωνικός σταθμός, χωρίς να πληγούν τα διπλανά σπίτια. Διότι όταν λέτε ραδιοφωνικό σταθμό, σας λέω ότι αυτός ήταν ένα σπίτι με δύο κεραίες επάνω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Και εγώ σας ρωτώ: Τον κτυπήσατε ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν τον κτύπησα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Παρακαλώ περιμένετε. «...δωρεά στην Κύπρο για την άμυνα από τον Κύπριο ζάμπλουτο Αναστάσιο Λεβέντης» και λοιπά. Και συνεχίζω: «Ο μικρός ραδιοσταθμός, που δέχτηκε τις πρώτες βολές, καταστράφηκε. Αργότερα τα πυροβόλα στράφηκαν προς την ίδια την πόλη της Πάφου και ειδικότερα προς το Μητροπολιτικό Μέγαρο, όταν κατάλαβαν οι πραξικοματίες ότι βρίσκεται ο Μακάριος».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Τι είναι αυτό που διαβάζετε; Τι πρακτικό είναι;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Θα σας πω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πέστε μας τώρα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Θα σας πω. Βιάζετε όμως! «Η επιχείρηση Προεδρικό Μέγαρο θα επαναλαμβανόταν με έναν άλλο τρόπο στην Μητρόπολη Πάφου. Το «Λεβέντης» έβαλλε ήδη με στόχο την πόλη. Μία οβίδα έσκασε μόλις πενήντα μέτρα από την Μητρόπολη. Και ο κανονιοβολισμός γινόταν πυκνότερος. Ο κόσμος σκόρ-

πισε. Άνδρες με τα όπλα έπαιρναν θέση κάτω από την ακτή, ενώ οι γυναίκες έτρεχαν αλαφιασμένες». Και παρακάτω λέει: «Καθ' όλην την νύκτα συνεσκεπτόμην με τους φίλους μου» –τώρα καταλαβαίνετε, κύριε Παναγιωτόπουλε, ποιος τα λέει– «αλλά εν τω μεταξύ τεθωρακισμένα από την Λεμεσό εκινούντο κατά της πόλεως. Το πρωί είχαν προσεγγίσει πολύ. Κατά τις 10.00' η ακταιωρός "Λεβέντης", από τα ελάχιστα σκάφη του Κυπριακού Ναυτικού, εισήλθε στο λιμένα και άρχισε να μας βομβαρδίζει». Αυτά τα λέει ο Μακάριος, κύριε Παναγιωτόπουλε. Τον διαψεύδετε, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Τον διαψεύδω, βέβαια. Έχω εδώ μια...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν χρειάζεται φθάνει το ότι λέτε «Τον διαψεύδω».

ΜΑΡΤΥΣ: Να σας πω γιατί.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αφήστε τον! Πρέπει να διαφωτιστούμε και εμείς και να διαμορφώσουμε μία γνώμη.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 19/7/86, φέτος δηλαδή, από την ΕΡΤ2 μετεδόθη μία εκπομπή «Ο Μακάριος ζει». Δεν ξέρω, αν την είδατε.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι.

ΜΑΡΤΥΣ: Σε αυτή την εκπομπή εξιστορούνται όλα τα γεγονότα του πραξικοπήματος μέχρι και τι έγινε στην Πάφο. Αυτός ο οποίος έδινε τις απαντήσεις στους δημοσιογράφους, πιθανόν ήταν κάποιο κυβερνητικό πρόσωπο της εποχής εκείνης, δηλαδή του 1975. Αυτό έγινε μετά την επιστροφή του Αρχιεπισκόπου. Όταν λοιπόν ηρωτήθη τι έγινε στην Πάφο, είπε σχεδόν αυτά που είπα εγώ, απολύτως τίποτα. Αυτή η εκπομπή υπάρχει, μετεδόθη στις 19/7/86 από την ΕΡΤ2, «Ο Μακάριος ζει».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αυτό δεν είναι απάντηση να διαφωτίσει την Επιτροπή, που θέλει τόσο πολύ να σας ακούσει. Εγώ ερωτώ αν διαψεύδετε τον Μακάριο. Και μου λέτε «Ναι».

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, τον διαψεύδω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Και ο Μακάριος καμιά φορά διαψεύδεται.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως, προχωρώ στις ερωτήσεις μου. Λέει ο Παπαγιάννης: «Επ' αυτού είμαι κατηγορηματικός, ότι υπάρχουν σπίτια στην παραλία, του είπα να μην κάνει βολή» σας λέει ο διοικητής σας «Δεν ηρνήθη», σεις δεν ηρνήθητε. «Είμαι κατηγορηματικός σε αυτό και θα παρακαλέσω, κύριε Πρόεδρε, εφόσον το κρίνετε σωστό, σε αντιπαράθεση να καλέσετε τον πλοίαρχο Ταβλαρίδη. Όταν εξετασθεί, να κληθώ και εγώ επ' αυτού του θέματος».

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως, εδώ έχουμε μία αντίθεση. Εσείς λέτε ότι αρνηθήκατε, εκείνος λέει ότι δεν αρνηθήκατε, απλώς βομβαρδίσατε. Ο Μακάριος λέει ότι βομβαρδίσατε. Για πέστε μου, ηρνήθη ο Χαρδαλέπας και κάποιος άλλος να έλθουν στο πλοίο σας ή δεν ηρνήθησαν, δεν έχει σημασία. Τότε εσείς επιβίβάσατε στο πλοίο ή επιβίβασαν με διαταγή κάποιον σηματοφόρο ελληνοκύπριο. Ποιος ήταν αυτός, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν κάποιος Ιωάννου, αν δεν κάνω λάθος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Το μικρό του;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμάμαι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μάχιμος, μόνιμος, τι ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Μηχανικός, έφεδρος σηματοφόρος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως δεν μπορούμε να τον βρούμε. Τελικά μπορείτε να μας πείτε πόσες βολές έριξε το «Λεβέντης», από τις 400 μέχρι τις δέκα χθεσινές;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, κύριε Λιβανέ. Σας είπα ότι είναι μάλλον αληθής ο αριθμός, τον οποίο αναφέρει στην έκθεσή του.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, χθες όταν διαβεβαίωσε ο μάρτυς δεν ήσαστε παρών. Προήδρευε ο κύριος Ζακολίκος. Και χθες εντυπωσίασε την Επιτροπή. Και βουλευτές έχουν εντυπωσιαστεί με την δήλωση του κυρίου μάρτυρος, ότι έβαλε μόνο δέκα φορές και δεν έπληξε τίποτε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν νομίζετε ότι εντυπωσιάστηκαν περισσότερο οι ακούσαντες σήμερα ότι είναι μάλλον αληθής ο αριθμός της παλαιάς του καταθέσεως;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν ρωτάω άλλο τον μάρτυρα, αφήστε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Προς χάριν της αληθείας, θέλω να πω στον κύριο συνάδελφο, άλλο βολές και άλλο βλήματα. Μία βολή μπορεί να είναι 100 βλήματα και δέκα βολές μπορεί να είναι 400.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Σκάγια είναι; Δεν το καταλαβαίνω, ας μας πουν οι ναυτικοί εδώ. Άλλο βλήμα και άλλο βολές;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μία λέξη επί της διαδικασίας, κύριε Πρόεδρε, αν μου επιτρέπετε. Επειδή υπάρχει αυτή η σύγχυση και εγώ τουλάχιστον δεν είμαι ειδικός και δεν ξέρω περί τίνος πρόκειται, θα παρακαλούσα ο κύριος μάρτυς ή ένας εκ των Ναυάρχων να μας εξηγήσει τι είναι αυτά τα βλήματα, για να ξέρουμε και να μπορέσουμε να συνεννοηθούμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να κάνω λοιπόν εγώ την ερώτηση, κύριε Περράκη, και εξαντλείτε την δικαιοδοσία σας. Παρακαλώ, κύριε μάρτυς. Τι βλήματα ήταν αυτά που ρίξατε τα 400 έως 500;

ΜΑΡΤΥΣ: Το «Μπόφορς» έχει διάμετρο 40 μιλιμέτρ. Δηλαδή τόσο είναι περίπου. (Στο σημείο αυτό ο κ. μάρτυς σχηματίζει με τα χέρια του το μέγεθος του «Μπόφορς» βλήματος).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτή είναι η διάμετρος;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, αυτό είναι το μήκος του βλήματος. Η διάμετρος είναι 40 μιλιμέτρ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τέτοια βλήματα χτυπήσανε σπίτια, στέγες;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή όταν μας λένε ότι χτυπήθηκαν στέγες, σπίτια και φανήκανε τρύπες από τα βλήματα αυτά, μας λένε ψέματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δη-

λαδή πλην του ψεύδους, το οποίο αποδίδετε στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, υπάρχει και ψεύδος στον κύριο Γραββάνη, τον στρατιωτικό διοικητή της Πάφου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όλοι ψεύδονται, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σκοπός τους είναι τι; Να χτυπήσουν εσάς;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε Πρόεδρε.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, μήπως μπορεί ο κύριος μάρτυς να μας διευκρινίσει, για να ικανοποιηθεί και ο κύριος Παναγιωτόπουλος; Όταν λέει για αυτά τα πράγματα, τέτοια 400 έφυγαν από το σκάφος;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως αυτές είναι 400 βολές.

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι 400 βλήματα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: 400 βλήματα φύγαν από το σκάφος;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Και αυτά πού πέσανε;

ΜΑΡΤΥΣ: Σε ακατοίκητη περιοχή και στον αέρα. Το «Μπόφορς» έχει ένα ωφέλιμο βεληκεές 4.800 γυάρδες. Δηλαδή γύρω στα 2,5 μίλια. Μετά από αυτή την απόσταση είναι ένα απλό κομμάτι σίδηρο, το οποίο πέφτει κάτω.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δεν σκάνε, δεν εκρήγνυνται;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, υπάρχουν πολλών ειδών τέτοια βλήματα. Είναι τα εκρηκτικά, είναι τα κρουστικά, είναι τα τροχοδεικτικά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτά τι ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι να σας πω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τα λέτε στην έκθεσή σας, τα ονομάζετε και τα δύο.

ΜΑΡΤΥΣ: Στην έκθεσή μου λέω 400 «Μπόφορς» και δεν θυμάμαι πόσα «Έρλικον». Αυτά όμως δεν θυμάμαι τι ήταν. Εκρηκτικά, κρουστικά, τροχοδεικτικά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Όλα εκρήγνυνται. Τα ξέχασες, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Άλλα εκρήγνυνται δια της προσκρούσεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύ-

ριε Βασιλειάδη, παρακαλώ. Αν θέλετε να ρωτήσετε επ' αυτού τον κύριο μάρτυρα, αφού είστε και αρμόδιος. Αυτή την ερώτηση, παραδείγματος χάριν, που εγώ δεν την ήξερα, εάν την ξεκαθαρίσετε, θα μας προσφέρετε πολλή υπηρεσία. Τελειώσατε εσείς, κύριε Λιβανέ;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εγώ δεν θα ρωτήσω τίποτε άλλο. Θεωρώ άξιον αποστολής του στον εισαγγελέα επί ψευδορκία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό δεν θα έπρεπε να το πείτε. Γιατί έχουμε πει ότι δεν είναι δυνατόν η Επιτροπή να κάνει αυτή τη δουλειά. Παρακαλώ τον κύριο Παναγιωτόπουλο να λάβει το λόγο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, με συγχωρείτε, αλλά να μας πει ο κύριος μάρτυς για μία βολή, πόσα βλήματα φεύγουν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Παναγιωτόπουλε, θα θέλατε μήπως να προηγηθεί ο κύριος Βασιλειάδης για να μας διευκρινίσει επ' αυτού; Μάλλον δεν θα μας εξηγήσει, αλλά θα ερωτήσει και με τις ερωτήσεις του θα φωτισθούμε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Να προηγηθεί, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ορίστε, κύριε Βασιλειάδη. Έχετε το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, προσπαθώ όλους αυτούς τους μήνες που βρισκόμαστε εδώ, να απασχολώ την Επιτροπή όσο είναι δυνατόν λιγότερο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είναι γεγονός αυτό.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια σε αυτό. Και όσες παρεμβολές κάνω, τις κάνω για να φωτισθεί κάπως περισσότερο η Επιτροπή σε αυστηρώς ειδικά θέματα, που αντιλαμβάνομαι ότι λόγω παλαιότερων γνώσεων και εμπειριών εγώ τα καταλαβαίνω, και τα άλλα αξιότιμα μέλη δεν μπορούν να τα καταλάβουν. Για αυτό παρεμβλήθηκα και προηγουμένως. Τι διαφέρει, κύριε μάρτυς, όταν λέτε βλήμα και όταν λέτε βολή; Ξεκαθαρίστε το.

ΜΑΡΤΥΣ: Με μία βολή μπορεί να φύγουν δέκα βλήματα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Συνάρτηση των καννών;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είναι συνάρτηση των καννών.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κάντε το λιανά, σας παρακαλώ. Οι κύριοι δεν είναι ειδικοί.

ΜΑΡΤΥΣ: Κάθε πυροβόλο αναγνωρίζεται από την ταχυβολία του. Το «Έρλικον», ας πούμε, σε μία βολή ρίχνει 20 βλήματα. Το «Μπόφορς» σε μία βολή ρίχνει δέκα βλήματα. Το των τριών ιντσών σε μία βολή ρίχνει ένα βλήμα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δηλαδή εννοείτε ότι ανεξαρτήτως του αριθμού των καννών, με μια κάννη όταν γίνεται βολή –και λέτε σεις βολή– μπορούν να φύγουν πέντε ως δώδεκα;

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι όπως είναι τα αυτόματα του Στρατού, όπως βολή κατά βολή, που φεύγει ένα-ένα βλήμα, ή όταν πατήσεις τη σκανδάλη στο αυτόματο και φεύγουν 30 σφαίρες μαζί.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Αυτό είναι το ένα σημείο, για να διευκρινίσουμε το «βολή-βλήμα». Αναφορικά με το «Μπόφορς» για το οποίο αναφέρατε τα 400 βλήματα, και λοιπά Για σκεφθείτε. Αναφέρατε τα πολλών τύπων βλήματα και τι γίνεται το βλήμα του «Μπόφορς» σε ορισμένες αποστάσεις, και λοιπά Για σκεφθείτε και πέστε μας. Όταν βάλλεται ένα βλήμα «Μπόφορς», τι γίνεται αυτό το βλήμα; Είπατε ότι πέφτει ως σίδηρο, και κάτι τέτοια. Για σκεφθείτε τις αναμνήσεις σας. Και εξηγήστε στους κυρίους εδώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Μετά από το βεληνεκές του «Μπόφορς», που είναι 4.800 γυάρδες, το βλήμα δεν έχει πια δραστική ισχύ. Δηλαδή, δεν μπορεί να προκαλέσει κακό. Πέφτει κάτω σαν ένα κομμάτι σίδηρο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν σκάει;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Τα βλήματα του «Μπόφορς», εκτός από ειδικότατα, που δεν έχουν τα καράβια, εκρήγνυνται στις 4.800 γυάρδες οπωσδήποτε.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν σκάει;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Λιβανέ, σας παρακαλώ. Δώσατε την ωραία αφορμή να υπάρξουν στη συνέχεια οι ερωτήσεις του κυρίου Βασιλειάδη, οι οποίες θα μας διαφωτίσουν. Παρακαλώ, μη διακόπτετε. Ο κύριος Βασιλειάδης ερωτά περίφημα. Συνεχίστε, κύριε Βασιλειάδη.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κύριε μάρτυς, σε τι απόσταση από την ακτή βρισκόταν το πλοίο σας, κατά τη διάρκεια του βομβαρδισμού του ραντάρ;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν γύρω στα τρία μίλια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Τόσο πολύ μακριά;

ΜΑΡΤΥΣ: Από το ραντάρ;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μάλιστα.

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν εκεί, γύρω στα δύο με τρία μίλια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Και επομένως από το κτήμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Από το κτήμα ήταν γύρω στα τέσσερα με πέντε μίλια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Για ξανασκεφθείτε το αυτό. Γιατί οι αριθμοί αυτοί δείχνουν ότι δεν είχατε βεληνεκές στο κτήμα με αυτά τα νούμερα που λέτε. Επίσης, είναι πολύ μεγάλη, λογικά, η απόσταση του πλοίου σας από την ακατοίκητη περιοχή, που ήταν το ραντάρ. Πολύ μεγάλη εμφανίζεται. Για ξανασκεφθείτε το. Αν είναι, όπως τα λέτε, δεν φθάνουν τα βλήματά σας στο κτήμα, λόγω βεληνεκούς.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έχετε καταλάβει. Δεν με ενδιαφέρει εάν φθάνουν ή δεν φθάνουν. Αφού δεν βομβάρδισα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μας ενδιαφέρει εμάς, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Εκείνη την στιγμή δεν μέτρησα τις αποστάσεις. Το θέμα είναι ότι δεν βομβάρδισα. Δεν έπεσε ούτε ένα βλήμα στη πόλη της Πάφου. Ούτε στο ραδιοφωνικό σταθμό, ούτε στην πόλη της Πάφου. Είχα 40 άτομα πλήρωμα. Μπορείτε να ερωτήσετε όποιον θέλετε από τους 40. Ο καθένας μπορεί να λέγει ό,τι θέλει. Οποιοσδήποτε και να είναι αυτός. Ο καθένας μπορεί να

λέει ό,τι θέλει. Υπάρχουν άνθρωποι. Δεν είναι γεγονότα, κύριε Πρόεδρε, τα οποία μπορούμε να τα...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έχετε άλλη ερώτηση, κύριε Βασιλειάδη;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Παναγιωτόπουλος έχει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η ερώτηση του κυρίου Ναυάρχου ήταν σημαντική. Από τους μάρτυρας αυτούς, τους 40 που λέτε, είναι κανείς σε θέση, λόγω της ειδικότητας, ως μέλος του πληρώματος, να μας βεβαιώσει για την απόσταση που βρισκόταν το «Λεβέντης»;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Ο υπαξιωματικός, ο οποίος ήταν επάνω στο πυροβόλο. Είναι ο αρχικελευστής-πυροβολητής Γιαννάκης. Βέβαια τώρα μπορεί να έχει μεγαλύτερο βαθμό. Έχω να τον δω από τότε. Αυτός ήταν ο χειριστής του πυροβόλου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Μόνιμος είναι αυτός;

ΜΑΡΤΥΣ: Μόνιμος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Άλλος αξιωματικός υπήρχε στο πλοίο, εκτός από σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο σημαιοφόρος Μουσούρης Παναγιώτης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Και οι άλλοι 40 τι είναι: Πλήρωμα, ναύτες απλοί;

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι το πλήρωμα του «Λεβέντης», συν το πλήρωμα του Ναυτικού Σταθμού της Πάφου, το οποίο είχε παραμείνει επί του πλοίου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Το οποίο είχε επιβεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Είχε επιβεί και είχε παραμείνει επί του πλοίου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτοί όλοι, εάν έλθουν εδώ, θα βεβαιώσουν ότι δεν έγινε βολή; Ότι δεν βομβαρδίστηκε η Πάφος;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι. Δεν έχουν λόγους να μη το βεβαιώσουν.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Και ο

Μητροπολίτης Πάφου μπορεί να επιβεβαιώσει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Εγώ αναφέρομαι στο πλήρωμα, διότι 40 άνθρωποι είναι αδύνατον να συντονισθούν πάνω σε κάτι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, όχι διαλογική συζήτηση. Συνεχίστε, κύριε Παναγιωτόπουλε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Λέτε ότι ανοίξανε με την πρώτη βολή, διότι ήταν παλαιά και λοιπά.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι παλαιά. Τα βλήματα δεν ήταν καλοσυντηρημένα. Είχα κάνει αναφορά επ' αυτού στον κύριο Παπαδάκη, όταν ήμουν στην Ναυτική Βάση σαν αξιωματικός Πυροβολικού.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ερωτώ λοιπόν: Σας στέλνει η Πατρίδα εκεί κάτω, σας πληρώνει εκτός έδρας, αξιωματικούς, βάσεις ναυτικές, και τα βλήματα δεν είναι καλοσυντηρημένα για μία στιγμή που θα χρειασθούν; Πώς εξηγείται αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Να σας πω. Όταν εγώ πήγα στην Βάση, σας είπα ότι ετοποθετήθην αξιωματικός Πυροβολικού. Μετά από γενόμενο έλεγχο οι πυριτιδαποθήκες ήταν πολύ πλησίον της θάλασσας. Παρ' όλο που δεν είχα πείρα Πυροβολικού, αλλά από τα λίγα που ήξερα, ήξερα ότι οι πυριτιδαποθήκες ήταν κοντά στην θάλασσα, ανοιχτές από ορισμένα σημεία από όπου μπορούσε να μπει αρμύρα και αέρας, και ως εκ τούτου τα βλήματα είχαν υποστεί κάποια αλλοίωση. Για αυτό το πράγμα έκανα αναφορά στον κύριο Παπαδάκη, ο οποίος ήταν διοικητής της Βάσεως, και του εξήτησα...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Εγώ δεν μιλώ προσωπικώς για σας, κύριε μάρτυς. Εμείς εδώ έχουμε την αίσθηση, απ' ότι καταλάβαμε, ότι τζάμπα σας πλήρωνε ο ελληνικός λαός, να πούμε, τόσα χρόνια εκεί κάτω. Διότι σας πληρώνανε για μια στιγμή και εκείνη την στιγμή τα βλήματα δεν ήταν καλοσυντηρημένα. Αυτά που μου λέτε, αν η αρμύρα της θάλασσας, αν ήταν ανοικτές οι αποθήκες και λοιπά, δεν με ενδιαφέρουν

εμένα. Γιατί σας είχαν εκεί κάτω; Δεν σας είχαν γιατί σε κάποια στιγμή θα εχρειάζετο να ρίξετε κάποιο βλήμα κατά του εχθρού;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Λοιπόν, εκείνη την στιγμή τα βλήματα δεν ήταν καλοσυντηρημένα.

ΜΑΡΤΥΣ: Τα βλήματα της Βάσεως. Τα βλήματα του «Λεβέντη» ήταν εντάξει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Την Βάση ποιος την πλήρωνε; Πάλι εμείς δεν πληρώναμε από εδώ τους αξιωματικούς και τους οπλίτες;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, αλλά απευθύνεσθε σε εμένα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Εντάξει. Δεν θέλω να ρωτήσω τίποτε άλλο, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μήπως ο κύριος Ζερβός θέλει να ρωτήσει τίποτα τεχνικό για να μας διευκολύνει;

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Κατ' αρχήν, τόσα βλήματα φεύγουν ανάλογα με την ταχύτητα που έχει το κάθε πυροβόλο, και τον χρόνο που έχετε πατήσει την σκανδάλη, εφόσον είναι αυτόματο όπως είναι και τα «Μπόφορς», που είχαμε στον περασμένο πόλεμο και είχαν ευθεία βολή τις 2.000 γυάρδες...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ερώτηση, κύριε Ζερβέ, κάνετε.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Επωφελούμαι της ευκαιρίας να διαφωτίσω εσάς για την κρίση που θα βγάλετε...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Άλλο αυτό. Να μας τα πείτε μετά, στη συνέχεια. Επί του παρόντος, ερώτηση.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Μάλιστα. Κύριε μάρτυς, αποδέχομαι ότι, εφόσον ανήκατε στον ανώτερο διοικητή από πλευράς επιχειρήσεων και όχι στον διοικητή της Ναυτικής Βάσεως, ασφαλώς δεν είχατε καμία υποχρέωση να δώσετε λόγο για την αποστολή την οποία είχατε λάβει από τον ανώτερο διοικητή. Πλην όμως, και ένα πλοίο, το οποίο έχει πάρει διαταγή από το ΓΕΝ ή από τον Αρχηγό Στόλου να διεξαγάγει μία επιχει-

ρηση, όταν σαλπάρει από τον Ναύσταθμο, θα δώσει τα διακριτικά του, θα κάνει εν πάση περιπτώσει ένα σήμα του απόπλου προς τη διοίκηση, που το είχε διατάξει να πάει στην συγκεκριμένη αποστολή, με κοινοποίηση προς τους ενδιαφερομένους, ή αντιστρόφως. Εσείς πήγατε από την Ναυτική Βάση Χρυσούλης...

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι από την Ναυτική Βάση. Από το λιμάνι της Αμμοχώστου. Εγώ δεν ελλιμενίζομαι στην Ναυτική Βάση Χρυσούλης. Στην Αμμόχωστο ήταν το λιμάνι ελλιμενισμού του «Λεβέντης».

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Η Βάση Χρυσούλης πού ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Απέιχε γύρω στα δέκα-15 μίλια από την Αμμόχωστο. Δεν χωρούσε να μπει μέσα στη Βάση το «Λεβέντης». Ήταν μέσα μόνο οι τορπιλάκατοι. Η μόνιμη βάση του «Λεβέντης» ήταν στο λιμάνι της Αμμοχώστου.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Εν πάση περιπτώσει εσείς έπρεπε αποπλέοντας από τα λιμάνι που ήσαστε ελλιμενισμένος, να δώσετε κάποιο σήμα απόπλου. Αυτό το σήμα απόπλου δεν θα έπρεπε να είχε, το λιγότερο, κοινοποιηθεί προς τον ναυτικό διοικητή που είχε ευθύνη για την παράκτιο άμυνα, για να μην εκληφθείτε και εσείς σαν εχθρικό πλοίο;

ΜΑΡΤΥΣ: Η διαταγή που μου είχε δώσει ο κύριος Παπαγιάννης, μου εξηγούσε σαφώς να μην κάνω τίποτα από αυτά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Αυτό είναι το δεύτερό μου ερώτημα, γιατί είχατε πει ότι δεν είχατε μνηθεί στο πραξικόπημα. Όταν ο κύριος Παπαγιάννης σας είπε ότι δεν θα δώσετε λογαριασμό στον κύριο Παπαδάκη, που ήταν ναυτικός διοικητής της Παρακτίου Αμύνης, τι σκέψεις δημιουργήθηκαν στο μυαλό σας με αυτή την αποτροπή, που σας είχε κάνει ο κύριος Παπαγιάννης;

ΜΑΡΤΥΣ: Μόλις έφυγα από το γραφείο του κυρίου Παπαγιάννη –με το μόνο άνθρωπο που είχα κάποιες φιλικές σχέσεις ήταν ο υποπλοίαρχος Γουλέας, γιατί όλοι οι άλλοι ήταν κατ' αρχήν αρχαιότεροι από

εμένα, εκτός του ανθυποπλοιάρχου Αρμενιάκου, του τεχνικού, που ήταν νεότερος κατά βαθμό– και κατέβηκα στην Αμμόχωστο και πήγα να βρω τον κύριο Γουλέα στο σπίτι του, να του πω ορισμένες, όχι υποψίες, αλλά ορισμένες ερωτήσεις που είχα προς τον εαυτό μου για όλο αυτό το σκηνικό, δεν τον βρήκα σπίτι του.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Μέσα σας δεν γεννήθηκε καμιά άλλη απορία, υποψία και λοιπά;

ΜΑΡΤΥΣ: Υποψία για πραξικόπημα όχι. Μόνο που δεν ήξερα τι να υποθέσω. Ήξερα ότι εκείνη την εποχή οι σχέσεις του κυρίου Παπαγιάννη με τον κύριο Παπαδάκη ήταν ψυχραμένες και έδωσα μια κάποια εξήγηση σε αυτό το γεγονός.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Δεύτερή μου ερώτηση είναι: Πήρατε προφορική δια του ραδιοτηλεφώνου εντολή από τον κύριο Παπαγιάννη να υποστηρίξετε το ναυτικό κλιμάκιο αφενός και αφετέρου την 5η Ανωτέρα Στρατιωτική Διοίκηση της Πάφου. Εσείς δεν μπορούσατε καν να δώσετε ερμηνεία, όπως ισχυριστήκατε χθες στην κατάθεσή σας, γιατί να σας δοθεί μια τέτοια διαταγή υποστήριξης που σημαίνει πολεμική ενέργεια. Εσείς είχατε πάει για συνήθη πλου ή περιπολία στην Πάφο, όμως παίρνετε προφορική εντολή από τον ανώτερο ναυτικό διοικητή να υποστηρίξετε. Επαναλαμβάνω ότι η λέξη «υποστήριξη» ενέχει την έννοια πολεμικής ενέργειας. Τι κάνατε εσείς στο να διευκρινίσετε αυτό και να έρθετε σε επαφή αφενός με το ναυτικό κλιμάκιο – με αυτό όμως ήρθατε, γιατί τελικά πήρατε και όλο το πλήρωμα του ναυτικού κλιμακίου – και αφετέρου με τον Διοικητή της 5ης Ανωτέρας Στρατιωτικής Διοικήσεως;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν, η ειδοποίηση δεν ήταν προφορική, ήταν σήμα κανονικό από την ΝΔΚ προς ΠΠ «Λεβέντης», το οποίο διεβιβάσθη προς το Ναυτικό Σταθμό Πάφου, με τηλέφωνο κανονικό. Υπήρχε σε χαρτί σήματος, που το αναφέρω στην αναφορά μου. Είναι από ΝΔΚ προς ΠΠ «Λεβέ-

ντης», ημερομηνία, ώρα προελεύσεως 15:08:15': «Έλθετε εις άμεσον ετοιμότητα, υποστηρίξατε δια παντός μέσου ΝΣΠ την 5ην Ανωτέρα».

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Διευκρινίζω ότι λέγοντας «προφορική» εννοούσα ραδιοτηλέφωνο ή τηλέτυπο, σε αντιδιαστολή προς αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν, εγώ δεν ήξερα εκείνη τη στιγμή από ποιο κίνδυνο απειλούμεθα. Δεν ήξερα τι είχε γίνει. Μέχρι εκείνη τη στιγμή δεν είχα ακούσει τίποτα από το ράδιο. Εγώ εκείνη τη στιγμή έπινα καφέ με το διοικητή του Ναυτικού Σταθμού, στο Ναυτικό Σταθμό.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Γιατί αμέσως δεν πήρατε τηλέφωνο την 5η Ανωτέρα Στρατιωτική Διοίκηση για να πληροφορηθείτε τι συμβαίνει –και παίρνετε διαταγή από τον ναυτικό διοικητή να τον υποστηρίξετε– που ήταν η στοιχειώδης ενέργεια που έπρεπε να είχατε κάνει, εφόσον είχατε απορία περί του πρακτέου;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν πήρα τηλέφωνο. Το μόνο που έκανα, ήταν ότι γύρισα και εκτύπησα συναγερμό, και περίμενα διαταγές πλέον από τη Ναυτική Διοίκηση, από το κλιμάκιο στο οποίο υπαγόμενος.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Γιατί όταν είχατε την απορία τι σήμαινε η λέξη «υποστήριξη», δεν κάνατε αμέσως σήμα προς τον κύριο Παπαγιάννη για να ζητήσετε διευκρινίσεις τι εννοεί;

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Γιατί ήξερε.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Βέβαια. Αν δεν γνωρίζατε το γιατί, ήταν στοιχειώδες να έχετε την απορία και αμέσως να σπεύσετε ή να έρθετε σε επαφή με τον ανώτερο στρατιωτικό διοικητή της 5ης Στρατιωτικής Διοικήσεως ή να κάνετε σήμα προς τον ανώτερο ναυτικό διοικητή που υπαγόσατε, και να ρωτήσετε «Τι σημαίνει να υποστηρίξω το ναυτικό κλιμάκιο και την 5η Ανωτέρα Τακτική Διοίκηση;».

ΜΑΡΤΥΣ: Προσπάθησα να επικοινωνήσω με τον κύριο Παπαγιάννη στην απροειδο-

ποίηση εκπομπή, αλλά ήταν αδύνατο. Δεν απαντούσε κανένας.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Για αυτό λέγεται και «απροειδοποίητος», διότι δεν είναι αμφίδρομη, παρά μόνο ακροώμεθα της εκπομπής. Αλλά υπήρχαν όλα τα μέσα, που θα μπορούσατε να επικοινωνήσετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Στην απροειδοποίητο εκπομπή μίλαγα εν συνεχεία με τον κύριο Παπαγιάννη, όταν πήγα στον ραδιοφωνικό σταθμό. Και αργότερα από κει μίλαγα από το ραδιοτηλέφωνο.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Στο ίδιο κανάλι με την απροειδοποίητο εκπομπή;

ΜΑΡΤΥΣ: Ένα τηλέφωνο είχαμε.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Εν πάση περιπτώσει. Έρχομαι τώρα στην τρίτη ερώτηση. Μέχρι που ακούσατε από το ραδιόφωνο ότι ο Μακάριος είχε φονευθεί, δεν γνωρίζατε τίποτα, αλλά από εκείνη τη στιγμή βέβαια αντιληφθήκατε το τι συμβαίνει. Και μετά από αυτό, νομίζω, είχατε επιστρέψει πίσω στην Αμμόχωστο και είχατε την επαφή πάλι με τον κύριο Παπαγιάννη, ο οποίος σας έδωσε την δεύτερη εντολή το να πλεύσετε προς την Πάφο. Σας ερωτώ: όταν σας έδωσε αυτή την εντολή επανόδου σας στην Πάφο, είχατε συνείδηση ότι πλέον συμμετείχατε στο πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Λιαροκάπης έχει το λόγο. Θα ήθελα να σας υπενθυμίσω, κύριοι συνάδελφοι, ότι υπάρχουν άλλοι τρεις μάρτυρες ακόμη. Βέβαια ο πρώτος μάρτυς είχε θεωρηθεί ουσιαστικώς εξαντληθείς και είχαν απομείνει εγγεγραμμένοι ομιλητές ο κύριος Λιβανός και ο κύριος Παναγιωτόπουλος. Η σημερινή εξέταση του μάρτυρος πήρε μία έκταση πολύ μεγαλύτερη από την αναμενόμενη. Παρακαλώ να το έχετε υπ' όψιν σας, για να συντομευθεί το συντομότερο η κατάθεσή του. Άλλωστε, αυτά έχει απαντήσει και αυτά απαντά. Θα συνεκτιμηθούν οι απαντήσεις του αυτές.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν θα λεπτο-

λογήσω, κύριε Πρόεδρε. Άλλωστε, εμείς θα κάνουμε την υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών με τον προσήκοντα κανόνα του δικαίου. Για αυτό χονδρές ερωτήσεις θα κάνω. Κύριε μάρτυς, από όσα είπατε, βγαίνει ότι δεν συναποφασίσατε το πραξικόπημα αλλά εκτελέσατε εντολή και λάβατε μέρος εναντίον της νόμιμης εξουσίας της Κύπρου. Δηλαδή ρίξατε βολές. Βομβαρδίσατε την Πάφο, την παραλία και λοιπά. Και ερωτώ: Γιατί εστάλησαν οι έλληνες αξιωματικοί στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Σε αυτό δεν μπορώ να σας απαντήσω εγώ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν ξέρατε ότι πήγατε να προστατεύσετε την νόμιμη εξουσία και την ακεραιότητα της Κύπρου από ξένη εισβολή;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό δεν είναι ανάγκη να το κάνουμε για την Κύπρο, παντού το κάνουμε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Και σας ερωτώ, ένας έλληνας αξιωματικός, όταν παίρνει μια παράνομη διαταγή κατά της νομίμου εξουσίας φιλικής χώρας, που πήγε να την προστατεύσει, τι πρέπει να κάνει; Να συμμορφωθεί ή όχι προς την παράνομη διαταγή;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν καμία διαταγή δεν είναι παράνομη. Η διαταγή του ανωτέρου είναι διαταγή. Δεν υπάρχουν παράνομες διαταγές.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Αν σας έλεγαν να βομβαρδίσετε τον Μπονάνο ή τον Ιωαννίδη, θα τον βομβαρδίζατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, θα τον βομβάρδιζα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Αυτή ήταν η αποστολή σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Η αποστολή η δική μου δεν καθορίζεται από μένα, αλλά από τους ανωτέρους μου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Είστε έλληνας αξιωματικός, δώσατε όρκο, και είχατε ειδική αποστολή στην Κύπρο με τις συμφωνίες που έγιναν. Δηλαδή εκεί πήγατε, όπως είπατε, για να διασφαλίσετε και εξασφαλίσετε την νόμιμη εξουσία και να προστατεύσετε τον εθνικό χώρο, την εδαφική ακεραιότητα και

την εθνική ανεξαρτησία της Κύπρου από ξένη εισβολή. Αυτή ήταν η αποστολή σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Τον όρκο που δώσαμε –εγώ τον έδωσα τουλάχιστον το 1965– θα πρέπει να τον ξέρετε, είναι «Τυφλή υπακοή στους ανωτέρους μου». Έτσι λέει ο όρκος που έδωσα εγώ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Σε ποιους ανωτέρους;

ΜΑΡΤΥΣ: Έτσι λέει ο όρκος

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δηλαδή, αν οι ανώτεροί σας, σάς έλεγαν «Αυτοκτονήστε», θα αυτοκτονούσατε; Αυτά είναι σοβαρά πράγματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κοιτάζτε. Να μην υπερβάλλουμε τα πράγματα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν τα υπερβάλλουμε. Σας απαντώ επί του όρκου.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο όρκος που έδωσα εγώ το 1965 λέει σαφώς: «Τυφλή υποταγή στους ανωτέρους μου».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Στην υπηρεσία της Πατρίδας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και πριν απ' όλα λέει «Υπακοή στο Σύνταγμα». Πριν απ' όλα.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή και από τους ανωτέρους και από τους πάντες προέχει το Σύνταγμα, η τήρηση του Συντάγματος.

ΜΑΡΤΥΣ: Για τους ανωτέρους.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για τους ανωτέρους, ποιους ανωτέρους; Για σας δεν προέχει η υπακοή στο Σύνταγμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως προέχει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ξέρετε γιατί σας το λέω; Επικαλείσθε και σεις –και άλλοι συνάδελφοί σας επικαλούνται αυτό– «Να εκτελώ τας διαταγές των ανωτέρων» και παραλείπουν ότι «Οφείλω την υπακοή στο Σύνταγμα». Καταλύσατε το Σύνταγμα μία, δυο, τρεις φορές. Ε, τέλος πάντων! Όχι εν ονόματι των διαταγών των ανωτέρων δηλαδή να λέμε «Νομιμοποιείται η 21η Απριλίου, γιατί ήταν διαταγή των ανωτέρων. Νομιμοποιείται η 25η Νοεμβρίου, γιατί ήταν διαταγή των ανωτέρων.

Νομιμοποιείται τώρα το πραξικόπημα της Κύπρου, γιατί ήταν διαταγή των ανωτέρων». Ε, όχι. Οι διαταγές των ανωτέρων δεν σημαίνουν κατάργηση του Συντάγματος, του όρκου προς το Σύνταγμα. Αυτό σαν μια γεροντική, αν θέλετε από μέρους μου, ας το πούμε διδαχή. Αν θέλετε πάρτε το υπόψιν σας ότι το Σύνταγμα υπερέχει από όλους. Καταλάβετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν αμφιβάλλω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και από μένα και από σας και από οιονδήποτε. Συνεχίστε, κύριε Λιαροκάπη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Είσθε της Σχολής Δοκίμων;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Διδαχθήκατε και στοιχεία του Στρατιωτικού Ποινικού Δικαίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Πολύ λίγα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Αν θυμάστε μέσα σε αυτά τα στοιχεία υπάρχει ειδικό άρθρο, που λέει «Αν επιτεθείς εναντίον της νομίμου εξουσίας φιλικής χώρας», που εδώ επιπρόσθετα πήγες να την προστατεύσεις, «διαπράττεις αδίκημα κακουργήματος». Δηλαδή και μία απρόσφορη βολή να έριχνες –που έριξες– εναντίον της νομίμου εξουσίας, διέπραξες αδίκημα. Με συγχωρείτε, αυτά είναι τα στοιχεία του Δικαίου. Τα διδαχθήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, αλλά αυτή την στιγμή εσείς μιλάτε για ποια βολή; Εναντίον της Πάφου;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Εναντίον της Πάφου.

ΜΑΡΤΥΣ: Μα δεν έγιναν τέτοιες βολές. Δεν έγιναν. Πώς θέλετε να σας το πω;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν ρίξατε εναντίον;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν έριξα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Καμία βολή;

ΜΑΡΤΥΣ: Καμία.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Μα, αφού είπατε ότι ρίξατε πολλές βολές.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτές, σας εξήγησα, ήταν εναντίον του ραντάρ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Τι είναι το ραντάρ;

ΜΑΡΤΥΣ: Το ραντάρ ευρίσκεται είκοσι μέτρα πλησίον της Ναυτικής Βάσεως.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Και ποιος το είχε το ραντάρ εκεί; Ποιος έκανε χρήση;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Ναυτικός Σταθμός είχε καταληφθεί. Εγώ πήρα διαταγή να καταστρέψω το ραντάρ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Από ποιους είχε καταληφθεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Είχε καταληφθεί από τους «Μακαριακούς», ας τους πούμε έτσι. Εν πάση περιπτώσει, εγώ έλαβα διαταγή να βομβαρδίσω το ραντάρ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Γιατί;

ΜΑΡΤΥΣ: Να καταστρέψω το ραντάρ να μην πέσει το στρατιωτικό υλικό στα χέρια –αυτή ήταν τουλάχιστον η εξήγηση που έδωσα εγώ– του υποτιθέμενου εχθρού για αυτούς. Εγώ έλαβα διαταγή να καταστρέψω έναν στρατιωτικό στόχο. Τα υπόλοιπα που αναφέρατε...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Σας κατάλαβα, αλλά σεις δεν θέλετε να με καταλάβετε. Αυτό που κάνατε, το ίδιο είναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν είναι το ίδιο. Δεν το παραδέχομαι επ' ουδενί. Όποιος και να το λέει, όχι επειδή το λέω εγώ. Υπάρχουν μάρτυρες. Αυτά δεν είναι γεγονότα, τα οποία μπορεί ο καθένας να λέγει ό,τι θέλει. Αυτά είναι γεγονότα, που αποδεικνύονται.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Με συγχωρείτε, να το περιορίσω. Ρίξατε βολές εναντίον του ραντάρ, ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Έληξε, δεν θέλω άλλο. Μα, όλα αυτά που λέτε, ότι άλλοι συνάδελφοί σας, αξιωματικοί στο Ναυτικό –αν ξέρετε– δεν εκτέλεσαν τέτοιου είδους εντολές;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν εκτέλεσαν τέτοιου είδους εντολές και υπάρχει εξήγηση. Όλοι λαμβάνουν μέρος, ο καθένας με τον τρόπο του. Απλώς εγώ ήμουν άτυχος να πέσω σε αυτή την περίπτωση και ο υποπλοίαρχος, ο οποίος φύλαγε τη Ναυτική Βάση

Χρυσούλη, στην ουσία έλαβε μέρος στο πραξικόπημα, αν και είχε λάβει μέρος στη σύσκεψη. Οι υποπλοίαρχοι, οι οποίοι ήσαν κυβερνήτες των τορπιλακάτων, μεταξύ των οποίων και ο κύριος Κανδαλέπας και ο κύριος Τσαταλός, είχαν αποκλείσει το λιμάνι της Αμμοχώστου. Απλώς δεν έτυχε να έλθουν σε σύγκρουση με κάποιους.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Σωστά. Αλλά εμείς έχουμε καταθέσεις εδώ, που λένε ότι ορισμένοι άλλοι συνάδελφοί σας αρνήθηκαν τα πάντα. Αυτό θα εξετασθεί. Προχωρούμε τώρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε. Δεν μπορούμε να πηδάμε από το ένα θέμα στο άλλο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν πηδάμε διόλου.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτοί αρνήθηκαν, αλλά σε δεδομένη στιγμή εξετέλεσαν την αποστολή τους, η οποία τους ανετέθη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Θα τα βρούμε αυτά, μην ανησυχείτε. Με αυτά που είπατε ότι έγιναν στην Κύπρο, έγινε –αν καταλάβετε– τελεία παράλυση της άμυνας εναντίον της ξενικής εισβολής;

ΜΑΡΤΥΣ: Τελεία, όχι. Εξασθένιση, ναι.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Ερωτώ: Αν δεν γινόταν το πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου, η τούρκικη αποβίβαση θα αποτύγχανε με ενωμένες όλες τις δυνάμεις; Τι πιστεύετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα επετύγχανε. Απλώς θα είχαμε περισσότερους νεκρούς.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Κατά τον ίδιο τρόπο;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Αφού δεν υπήρχε αεροπορική κάλυψη, ήταν αδύνατη η άμυνα κατά τη γνώμη τη δικιά μου

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Αν σας έστελναν από την Αθήνα αεροπορική και υποβρυχιακή κάλυψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Και με αυτές τις δυνάμεις που είχαμε τότε, θα τους είχαμε πετάξει στη θάλασσα. Αν στέλνανε...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δηλαδή, με το ότι η Αθήνα δεν έστειλε αεροπορική και

υποβρυχιακή κάλυψη, διέπραξε αδίκημα ή πλημμέλημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να το πω αυτό.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Μα, βγαίνει από αυτό που είπατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Δηλαδή, να επιρρίψω βάρος στην κυβέρνηση των Αθηνών, επειδή δεν έστειλε...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Να μην επιρρίψετε. Αλλά, σας ερωτώ και πάλι και τελειώνω: Αν έστελναν από την Αθήνα αεροπλάνα και υποβρύχια, θα τους πετάγατε στη θάλασσα;

ΜΑΡΤΥΣ: Πιθανόν.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Τώρα λέτε «Πιθανόν». Προηγουμένως ήσαστε κατηγορηματικός.

ΜΑΡΤΥΣ: Εξαρτάται πόσα αεροπλάνα θα στέλνανε, πόσα υποβρύχια θα στέλνανε. Σε μία διεξαγωγή πολέμου δεν μπορεί να πει κανείς με βεβαιότητα το αποτέλεσμα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Με τα αεροπλάνα, με τα υποβρύχια, με ενωμένους όλους εσάς κάτω, θα ήταν καλύτερο το αποτέλεσμα, έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Καλύτερο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Εντάξει. Τίποτε άλλο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Γιατράκο να λάβει το λόγο, στον οποίο δεν αισθάνομαι την ανάγκη να επαναλάβω την παράκληση, διότι είναι πάντα σύντομος. Είναι δεδομένο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, ευχαριστώ και πάλι. Πράγματι θα είμαι λακωνικός, όπως πάντα άλλωστε. Θα ζητήσω για μία ακόμα φορά κάποια διευκρίνιση, κύριε μάρτυς, που απορρέει από το γεγονός των αντιφάσεων, που ακούσαμε εδώ, από την κατάθεση τη δική σας και την κατάθεση του ναυτικού διοικητού Κύπρου, του αντιπλοιάρχου –τότε– κύριου Παπαγιάννη. Χθες μας κατέθεσε ένας άλλος μάρτυς, ο διοικητής των δυνάμεων της Πάφου. Για να μη μακρηγορώ και για να μας δώσετε την τελική απάντηση, αν είναι δυνατόν: Πρώτον, πέστε μας, αν εβάλατε

κατά του Ραδιοφωνικού Σταθμού της Πάφου και με πόσα βλήματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν εβάλαμε κανένα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Ευχαριστώ. Δεύτερη ερώτηση: Εβάλατε κατά κανενός άλλου στόχου στην Πάφο ή του ραντάρ ή της Αρχιεπισκοπής, και με πόσα βλήματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Η Αρχιεπισκοπή δεν εβλήθη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Επειδή μας ειπώθηκε αυτό το πράγμα, για αυτό σας κάνω την ερώτηση. Εσείς μπορείτε να μου απαντήσετε, όπως νομίζετε. Η ερώτησή μου είναι συγκεκριμένη. Αναφέρομαι και στην Αρχιεπισκοπή. Υπάρχει ειδικός λόγος. Εσείς θα μου πείτε: «Ναι» ή «όχι» και με πόσα βλήματα.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν εβλήθη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Δεν εβάλατε. Τα 400 βλήματα, που λέτε ότι χρησιμοποιήθηκαν από τα «Έρλικον» και λοιπά, κατά ποίων στόχων κατευθύνθηκαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατευθύνθηκαν εναντίον του ραντάρ, ένα αυτοκινούμενο ραντάρ, δηλαδή ένα αυτοκίνητο μεγάλο με ένα ραντάρ επάνω, το οποίο ήταν σε ένα ύψωμα δέκα μέτρων, δηλαδή δίπλα στην Ναυτική Βάση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Ποιος σας έδωσε εντολή να βάλετε αυτό το στόχο;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο ναυτικός διοικητής

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Πριν από λίγο ο συνάδελφος κύριος Λιβανός σας διάβασε ένα μέρος της καταθέσεως του ναυτικού διοικητή, κύριου Παπαγιάννη. Πάλι λακωνικά: Δε συμφωνείτε; Λέει ψέματα ο κύριος Παπαγιάννης με αυτά τα οποία σας διαβάστηκαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Λέει ψέματα. Αντικρούετε συνεπώς την κατάθεση του κυρίου Παπαγιάννη. Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Δαμιανίδη να λάβει το λόγο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Πάντως θα μιμηθώ το Συνάδελφο από την Λακωνία. Παρ' ότι είμαι Μακεδόνας, θα πρέπει να

ακολουθήσω το παράδειγμά του. Εγώ ήθελα να ρωτήσω, χρονικά μπορείτε να μας πείτε τότε έγιναν αυτές οι βολές, ποια μέρα και ποια ώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Έγιναν στις 16 του μηνός Ιουλίου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Ήταν πρωί, μεσημέρι, βράδυ;

ΜΑΡΤΥΣ: Αδυνατώ να σας πω, γιατί βλέπω ότι εδώ είναι και θέμα λεπτομερειών.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Δεν θέλω να μου πείτε λεπτά και δευτερόλεπτα, πέστε μου αν ήταν 11.00' ή ότι ήταν πρωί, εν πάση περιπτώσει.

ΜΑΡΤΥΣ: Πιθανό γύρω στο μεσημέρι. Η κατάσταση ήταν τόσο συγκεχυμένη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Μα ρίξατε 400 βλήματα. Δεν ξέρατε τι ώρα ήταν; Το πλοίο, στο οποίο ήσαστε κυβερνήτης, δεν τα έριξε;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό τα έριξε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Λέτε ότι ήταν μεσημέρι. Είχατε πει ότι από την διάβρωση των βλημάτων οι κάννες είχαν σπάσει.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά έγιναν κατά την διάρκεια του πολέμου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Εγώ ήθελα να ρωτήσω, στα πλοία αυτά δεν υπάρχουν εφεδρικές κάννες;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως υπάρχουν, αλλά υπάρχουν δύο για κάθε «Έρλικον» και μία για ένα «Μπόφορ».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Είχατε πει ότι δεν γνωρίζατε πού ρίχνατε τις βολές, δεν γνωρίζατε ότι ο Μακάριος βρίσκεται στην Πάφο και το ακούσατε από κάποιο ραδιόφωνο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Αυτή την εκπομπή ποια μέρα την ακούσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δύο ώρες πριν φθάσω στην Πάφο, στις 16 Ιουλίου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Δηλαδή το πρωί;

ΜΑΡΤΥΣ: Το πρωί.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Άρα, όταν κάνατε τις 400 βολές, γνωρίζατε ότι ο Μακάριος βρίσκεται στην Πάφο.

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι, ενώ άκουγα από το ραδιόφωνο ότι ο Μακάριος είναι νεκρός, άκουσα αυτή την εκπομπή.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Το ακούσατε το πρωί και βεβαιώθηκατε κατά κάποιο τρόπο.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν βεβαιώθηκα. Αυτομάτως μου γεννήθηκε η απορία και σκέφθηκα «Αυτοί τι λένε; Ενώ λένε από το ράδιο ότι ο Μακάριος είναι νεκρός, εδώ ακούμε τον λόγο». Και ήρθε ένας ναύτης καταγόμενος εκ Πάφου, διότι το κατώτερο πλήρωμα...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύριε μάρτυς, εμένα με ενδιαφέρει η συνέχεια των γεγονότων. Ο Μακάριος για σας –από το άκουσμα της εκπομπής– υπήρχε στην Πάφο το πρωί της 16 Ιουλίου. Και το μεσημέρι κάνατε τις βολές. Εμένα με ενδιαφέρουν τα γεγονότα. Δηλαδή, πότε μάθατε για τον Μακάριο, έστω από το ραδιόφωνο, και πότε κάνατε τις βολές; Προηγήθηκε το ένα του άλλου;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Δηλαδή, πρώτα ο Μακάριος και μετά οι βολές;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Ένα τρίτο που θα ήθελα να ρωτήσω. Ισχυρίζεσθε ότι σαν στόχο είχατε το ραντάρ. Το ραντάρ είχε πληγεί από τις βολές που κάνατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Ρίξατε 400 βλήματα. Πού τα ρίξατε; Εκτελούσατε διαταγή, 400 βλήματα μεγάλα δεν κτύπησαν κανένα τον στόχο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δηλαδή, όταν λέτε μεγάλα, πώς τα εννοείτε;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Δηλαδή ένα κιλό, δύο; Πόσο ήταν το καθένα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είναι σε κιλά.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Μα 400 βλήματα δεν κτύπησαν ολόκληρο στόχο;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας εξήγησα και εχθές ότι, όταν λέμε ραντάρ, ήταν σαν ένα φορτηγό αυτοκίνητο. Εγώ δεν είχα κατευθυντήρα. Οι βολές γινόντουσαν απλώς δια της οράσεως.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Πάντως, σε άσκηση που έχω τύχει, εγώ έβλεπα ότι τα βλήματα έπεφταν.

ΜΑΡΤΥΣ: Σε ποια άσκηση, σε ποιο βαπόρι; Ξέρετε, το «Λεβέντης» ήταν πρώην κότερο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Εν πάση περιπτώσει...

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είναι «Εν πάση περιπτώσει». Αν τύχατε σε ασκήσεις με τον κατευθυντήρα που έχουν τα πυροβόλα, μετά από τρεις βολές έχεις επιτυχία στο στόχο. Εδώ μιλάμε τώρα ότι έβαλλα σε μία απόσταση τριών μιλίων με το μάτι, με το σκαμπανέβασμα του βαποριού, διότι αυτό ήταν πρώην κότερο. Και με έναν υπαξιωματικό και με μένα προσωπικά, με το άγχος που μας διακατείχε εκείνη τη στιγμή, πιθανόν να το είχαμε πετύχει και από την πρώτη βολή. Πιθανόν να κάναμε και 2.000 βολές και να μη το πετυχαίναμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Ντεντιδάκη να πάρει το λόγο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Χθες είπατε ότι πήρατε εντολή από τον Παπαγιάννη να εκτελέσετε μία αποστολή και σε ερώτηση συναδέλφων βουλευτών «Γιατί δεν ενημερώσατε τον διοικητή της Ναυτικής Βάσης, είπατε ότι είχατε τέτοια εντολή να μην τον ενημερώσετε. Και στην ερώτηση «Δεν παραξενευτήκατε;» απαντήσατε σεις «Ναι μεν με παραξένεψε, αλλά δεν μπορούσα να δώσω εκείνη τη στιγμή μία τέτοια εξήγηση».

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Μετά από δώδεκα χρόνια που έχουν περάσει, έχετε καμιά αμφιβολία ότι ο Παπαγιάννης ήταν από πλευράς Ναυτικού μνημένος στο πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι μετά από δώδεκα χρόνια. Μετά από τρεις μέρες το έμαθα ότι ήταν μνημένος στο πραξικόπημα. Αφού είχε μαζέψει τους αξιωματικούς της Ναυτικής Βάσεως και τους έβγαλε λόγο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δεν μου λέτε; Μετά καταλάβατε ότι τον Παπαδάκη δεν

τον εμπιστεύτηκε, γιατί δεν θα ήταν αυτός μνημένος στο πραξικόπημα; Γιατί δεν εμπιστεύτηκε τον Παπαδάκη; Να πει στον Παπαδάκη ότι «Πας να κάνεις αυτή την αποστολή».

ΜΑΡΤΥΣ: Μετά από δώδεκα χρόνια αντελήφθηκα ότι ούτε και εμένα εμπιστευόταν, για αυτό δεν μου το είπε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Άρα, ούτε τον Παπαδάκη. Δεν μου λέτε; Αν εκείνη την ώρα αρρωσταίνατε και δεν μπορούσατε να κυβερνήσετε το πλοίο, υπήρχε άλλος να σας αντικαταστήσει;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δηλαδή θα έμενε ακίνητο το πλοίο; Δεν θα έφερναν άλλο αξιωματικό να παραλάβει το «Λεβέντης»;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό δεν το ξέρω, το ίδιο ίσχυε και για τις τορπιλακάτους.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Εγώ μιλάω, αν στην συγκεκριμένη στιγμή έδινε εντολή ο Παπαγιάννης να πλεύσεις και εσύ ήσουν στο νοσοκομείο με έμφραγμα, θα πήγαινε άλλος;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα πήγαινε άλλος.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Γιατί δεν πήγε άλλος, αλλά ο Παπαγιάννης εμπιστεύτηκε μόνο εσένα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ήμουν άρρωστος, δεν είχα έμφραγμα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Γιατί, εφόσον επρόκειτο για δουλειά πραξικοπήματος - απόρρητη δουλειά - εμπιστεύτηκε εσένα να κυβερνήσεις την τορπιλάκατο και δεν εμπιστευόταν κάποιον άλλον, ο οποίος θα ήταν μνημένος στο πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Η λογική εξήγηση την οποία δίνω εγώ, είναι η εξής: Όταν ανακοίνωσε στους αξιωματικούς της Ναυτικής Βάσεως την εκτέλεση του πραξικοπήματος, απ' ό,τι έμαθα εκ των υστέρων, ο Κανδαλέπας και ο Τσαταλός διέτυψαν ορισμένες αντιρρήσεις. Ο μόνος μάχιμος ο οποίος απέμεινε, ήμουν εγώ. Εάν μου το έλεγε, πιθανόν να του έφερνα αντιρρήσεις. Αυτομάτως έμενε χωρίς βαπόρι.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δηλαδή στους άλλους αξιωματικούς, τον Κανδαλέπα που είπατε, τους είπε το σχέδιο το διατεταγμένο που θα εκτελούσε με το «Λεβέντης»;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, με το «Λεβέντης». Απλώς τους ενημέρωσε –σας λέγω ότι αυτά τα έμαθα εκ πληροφοριών– ότι τη Δευτέρα, ας πούμε, θα έχουμε πραξικόπημα. Και ο Κανδαλέπας και ο Τσαταλός εξέφρασαν ορισμένες αντιρρήσεις. Άλλος μάχιμος αξιωματικός δεν έμενε. Αν μου το έλεγε και εμένα, πιθανόν να του έφερνα αντιρρήσεις.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Αυτοί ήταν επιτελικοί αξιωματικοί;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, ήταν κυβερνήτες της τορπιλακάτου. Σε αυτούς το είπε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Σεις, που θα εκτελούσατε μια τόσο σοβαρή αποστολή τελικά, πήγατε. Σας το είπε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Πώς το εξηγείτε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας το εξηγώ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αφήστε να τελειώσει, κύριε συνάδελφε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Δεν είσθε Πρόεδρος σεις.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Εσύ δεν ακούς. Συζητάς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η απάντηση του κυρίου μάρτυρα αφορά όλους μας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Παναγιωτόπουλε, σας παρακαλώ, μην παρεμβαίνετε. Το ίδιο ισχύει και για τον κύριο Κουτσογιάννη.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Θέλω να ρωτήσω σας, κύριε Πρόεδρε, να με ενημερώσετε, επειδή χθες ήλθα στην Επιτροπή: Υπάρχουν βουλευτές εδώ, οι οποίοι εξετάζουν τους μάρτυρες, και άλλοι βουλευτές, που είναι πληρεξούσιοι δικηγόροι των μαρτύρων; Γιατί αυτή την εντύπωση μου δίνει ο κύριος Παναγιωτόπουλος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτό δεν το επιτρέπω σε σένα, ούτε σε άλλο συνάδελφο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα σας παρακαλέσω, κύριε Ντεντιδάκη, μια ένταση η οποία δημιουργήθηκε, να μην την τραβάμε. Παρακαλώ, συνεχίστε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, θέλω να ακούω τις απαντήσεις των μαρτύρων. Οι απαντήσεις δεν αφορούν τον ερωτώντα βουλευτή, αφορούν όλους μας.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτή τη στιγμή ο τρόπος με τον οποίο μου απευθύνεσθε, είναι σαν να είμαι κατηγορούμενος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν με αφήνετε να απαντήσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή, κύριε Ταβλαρίδη, παραπονείσθε για στέρηση ελευθερίας του λόγου;

ΜΑΡΤΥΣ: Πετάγονται από το ένα θέμα στο άλλο, χωρίς να έχω ολοκληρώσει την απάντησή μου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Λυπούμαι πάρα πολύ, δεν επιθυμώ να σας υπομνήσω ορισμένες σκοτεινές περιόδους της ιστορίας μας. Αλλά λυπούμαι πάρα πολύ, διότι πρέπει να σας εξηγήσω ότι αυτή τη στιγμή έχετε την τιμή –βρίσκεστε σε μία αίθουσα της Βουλής– να βρίσκεστε προ μιας μεγάλης ομάδος βουλευτών Αντιπροσώπων του Έθνους και να λέτε ό,τι νομίζετε, να συλλαμβάνεσθε αντιφάσκων με την κατάθεσή σας και εν τούτοις να μην σας πειράζει κανένας. Λοιπόν, σας παρακαλώ, μην μας λέτε ότι στερείσθε της ελευθερίας του λόγου. Εμείς θα θέλαμε άλλο, όπως άλλοι συνάδελφοί σας, ανώτεροί σας, από αυτούς που πέρασαν, που μας συνεχάρησαν στο τέλος των καταθέσεών τους, που ήταν αρκετά οξύτερες καταθέσεις, και αρκετά σημαντικότερες καταθέσεις από την δική σας, και αρκετά λιγότερο διαψευδόμενες καταθέσεις από τη δική σας. Σας παρακαλώ θερμώς, όχι δα και στέρηση της ελευθερίας του λόγου. Εδώ δεν είναι ΕΣΑ, κύριε Ταβλαρίδη.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, με συγχωρείτε. Γιατί το αναφέρετε αυτό;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Γιατί ξέρω ότι μετείχατε ή δράσατε, κατά κάποιο τρόπο, στην Κύπρο· και εξ αιτίας και δικών σας πράξεων ή παραλείψεων, εν δόλω ή εν αμελεία ή τυχαίως, επήλθε ένα τραγικό αποτέλεσμα. Και θα ήθελα αυτό το τραγικό αποτέλεσμα να αποτελεί ένα φάντασμα, το οποίο να βλέπετε πάντοτε μπροστά σας, γιατί δημιουργήθηκε από αυτές τις πράξεις, παραλείψεις και λοιπά των ανθρώπων, που είχε στείλει η Ελλάδα εκεί για να προστατέψουν και τα δικά της συμφέροντα και προπαντός τα συμφέροντα της Κύπρου. Δημιουργήθηκε αυτή η τραγωδία που δεν μπόρεσε η Ελλάδα να την ξεμπλέξει μέχρι τώρα, που πέρασαν δώδεκα χρόνια. Κατάλαβατε τώρα, κύριε Ταβλαρίδη, γιατί ήθελα να έχετε περισσότερη συναίσθηση –όχι ευθυνών, διότι μπορεί να μην έχετε ευθύνη, να είστε απολύτως αθώος, αλλά αθώος αδικημάτων– οπωσδήποτε όμως η δράση σας συνετέλεσε στην δημιουργία του αποτελέσματος αυτού. Δεν λέω ότι είστε ένοχος.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, μπορώ να πω κάτι;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μπορείτε και παραμπορείτε. Έχετε την απόλυτη ελευθερία και σας αφήσαμε με απόλυτη ελευθερία. Αλλά όχι να δεχόμαστε και παρατηρήσεις –όχι εγώ– οι βουλευτές.

ΜΑΡΤΥΣ: Αν έκανα, κύριε Πρόεδρε, τέτοιο λάθος, με συγχωρείτε. Δεν το έκανα υπ' αυτή την έννοια. Μπορώ να σας πω κάτι;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ορίστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ από 19/9/74 και 21/9/74, δηλαδή πολύ λίγο διάστημα μετά το πραξικόπημα και τον πόλεμο στην Κύπρο, έκανα δύο αναφορές στο Αρχηγείο Ναυτικού, και στις 5/10/74 και 11/10/74 έκανα δύο επιστολές προς τον κύριο υπουργό της Εθνικής Αμύνης τότε, τον κύριο Αβέρωφ, με τις οποίες ζητούσα να δικαστώ αν έχω κάνει τίποτα. Αποστρατεύτηκα από το Ναυτικό και ακόμα δεν ξέρω τους λόγους για τους οποίους αποστρατεύτηκα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σε

αυτό θα σας διευκόλυνα εγώ –δεν θα το λέγατε– γιατί έχω σκοπό να σας ρωτήσω. Γιατί βλέπω εδώ ότι έχει γίνει και μία ένορκη διοικητική εξέταση από τον κύριο Μεταλληνό.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και είχε καταλήξει σε κάποιο πόρισμα. Και με την ευκαιρία, διακόπτοντας τον κύριο Ντεντιδάκη, θα ήθελα να σας ρωτήσω το εξής: Πότε τεθήκατε σε διαθεσιμότητα;

ΜΑΡΤΥΣ: Το Σεπτέμβριο του 1974.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Νομίζω στις 21/9/1974.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πότε αποστρατευθήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην αρχή είχα τεθεί σε δωδεκάμηνο αργία. Κατόπιν σε εξάμηνο αργία. Και πριν παρέλθει το εξάμηνο, το Μάρτιο αποστρατεύτηκα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ζητήσατε –είπατε– με τις επιστολές σας να εμφανιστείτε ενώπιον του υπουργού της Εθνικής Αμύνης. Σας δέχθηκε ο υπουργός;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποιος ήταν υπουργός;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Αβέρωφ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εδώ έχω ένα χαρτί, ένα ενημερωτικό σημείωμα, και βλέπουμε μία υπογραφή. Του κυρίου Αβέρωφ πρέπει να είναι, διότι λέει ΥΕΘΑ. Αυτός είναι. Δεν μπορεί να είναι άλλος.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Είναι του κυρίου Αβέρωφ, κύριε Πρόεδρε. Είδα προηγουμένως τα γράμματα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τα γράμματά του τα γνωρίζετε και σεις;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ. Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε, είναι δικά του.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εδώ λέει ότι «Δεν δικαιούσθε της τιμής να παρουσιαστείτε εις ΥΕΘΑ»;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε. Ο κύριος Αβέρωφ λέει σε κάποιο ση-

μείο «Να το δει κάποιος εκ του Α' Κλάδου και να εισηγηθεί». Ο εισηγητής είναι αυτός που λέει ότι δεν μπορεί να τύχει αυτής της τιμής ο κύριος μάρτυς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και υπογράφει ο κύριος Αβέρωφ.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Όχι. Δεν είναι αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ελάτε να δείτε το έγγραφο. (Στο σημείο αυτό ο κύριος Φωτόπουλος ανεβαίνει στην Έδρα του κυρίου Προέδρου όπου του επιδεικνύεται το σχετικό έγγραφο).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ποιος υπογράφει; Δεν μπορεί να υπογράφει άλλος. Ο κύριος Αβέρωφ θα υπογράφει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ορίστε, κύριε Φωτόπουλε. Εδώ λέει «Ο ΥΕΘΑ», δηλαδή ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο κύριος Αβέρωφ δεν είναι ο συντάκτης. Άλλος είναι ο συντάκτης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ποιος υπογράφει;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Υπογράφει ο κύριος Αβέρωφ και εγκρίνει την εισήγηση τού εισηγητού.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως. Υπογράφει ο κύριος Αβέρωφ την εισήγηση του εισηγητού. Λέει το έγγραφο ότι δεν δικαιούται της τιμής να παρουσιασθεί στον ΥΕΘΑ. Και εν συνεχεία λέει ότι οι διοικητικές κυρώσεις πλέον –η αποστρατεία του, εντός παρενθέσεως– ακολουθούν.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η υπογραφή που είναι αριστερά, είναι του εισηγητού. Αυτός εισηγείται στον υπουργό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σοβαρά το λέτε, ότι όταν ένας υπουργός υπογράφει από κάτω, δεν καλύπτει την εισήγηση;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Το έγγραφο το έχω διαβάσει. Και αναθέτει ο κύριος Αβέρωφ στο Α' Γραφείο να του πει αν πρέπει να δεχθεί τον μάρτυρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Κύριε Φωτόπουλε, εγώ υπουργός δεν διέτρεσα για να ξέρω. Υπάρχουν όμως εδώ: «Α' Επιτελικό Γραφείο» και μία μονογραφή. Και πάλι «Α' Επιτελικό Γραφείο» με μία μονογραφή. Μετά «ΔΚ» και μία μονογραφή. Μετά «ΥΑΝ» και μία μονογραφή. Στο τέλος επίσης μία μονογραφή με ημερομηνία 27/5. Και στη συνέχεια «ΥΕΘΑ» από πάνω και από κάτω μία υπογραφή.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτό είναι λογικό. Έτσι διεκπεραιώνονται τα έγγραφα μέσα στο Επιτελείο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι, κύριε Φωτόπουλε, αλλά όταν ο υπουργός υπογράφει τα έγγραφα, τα κυρώνει.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Λαμβάνει γνώση και αποδέχεται την εισήγηση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό λέω και εγώ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η ουσία ποια είναι, κύριοι συνάδελφοι; Από την στιγμή που υπογράφει ο υπουργός, σημαίνει ότι αποδέχεται την εισήγηση.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο Μεταλληνός λέει ότι δεν δικαιούται της τιμής να παρουσιασθεί στον ΥΕΘΑ ο μάρτυρας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Και συμφωνεί ο κύριος Αβέρωφ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε πάρα πολύ. Επειδή έχω δικηγορήσει κάμποσα χρόνια, κάτι καταλαβαίνω και εγώ. Ο τελευταίος που υπογράφει, κυρώνει, επικυρώνει αυτά που λένε κατώτεροί του.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αποδέχεται την εισήγηση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Άρα, αφού την αποδέχεται, σημαίνει ότι το λέει και αυτός. Εν πάση περιπτώσει, εν συνεχεία λέει: «Οι διοικητικές κυρώσεις πλέον η αποστρατεία του» –δηλαδή ουσιαστικά τότε, στις 27/5, απεφασίσθη η αποστρατεία σας, κύριε μάρτυς–, «ακολουθούν την ενεργηθείσα υπό πλοιάρχου Μεταλληνού άκρως απόρρητη ένορκη διοικητική εξέταση. Όταν αποδεσμευθεί η δικαιοσύνη, θα πρέπει να παραπεμφθεί και σε τακτική

ανάκριση». Και ακολουθεί «Α΄ Επιτελικό Γραφείο», «ΥΕΘΑ, Αβέρωφ» και λοιπά. Ο κύριος Αβέρωφ και εν πάση περιπτώσει η επί κυρίου Αβέρωφ ιεραρχία, όχι η επί Μπονάνου, δεν σας έκριναν ικανό της τιμής να παρουσιασθείτε εις ΥΕΘΑ. Και γράφει κάτι άλλο, το οποίο συμβαίνει να είναι λίγο καταπληκτικό και πρέπει να σας πω ότι με εκπλήσσει. Είπατε ποτέ σε κανέναν, έτσι «ελαφρά», για να μη πω αστειευόμενος, ότι με 1.000 λίρες θα βομβαρδίζατε το Φάληρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν σας άκουσα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Λέει το σημείωμα: «Φέρεται ειπών ότι με χίλιες λίρες θα εβομβάρδιζε το Φάληρο».

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καλά λέγει και άλλα, ότι «Όλη του η πολιτεία χαρακτηρίζεται ως επιπόλαια, καιροσκοπική μετ' επιεικείας». Μετ' επιεικείας χαρακτηρίζεται ως επιπόλαια και καιροσκοπική. Αυτό είναι ενημερωτικό σημείωμα για τον κύριο υπουργό και το οποίο, όπως είπαμε, όπως διευκρινίσαμε, έχει αποδεχθεί ο κύριος υπουργός. Τώρα για πέστε μας και κάτι άλλο, το οποίο θα ήθελα να διευκρινίσετε. Νομίζω πως είπατε χτες ότι σας είπαν πως, στο μήνυμα του ραδιοφωνικού σταθμού της Πάφου από το Μακάριο, δεν ακουγόταν η φωνή του Μακαρίου, αλλά σας είπαν ότι ήταν ένας στρατιώτης, ο οποίος τον εμιμείτο.

ΜΑΡΤΥΣ: Ένας αστυνομικός, μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είχατε πεισθεί για αυτό το πράγμα εσείς; Ακούσατε με τα αυτιά σας στην εκπομπή;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και είχατε πεισθεί ότι ο στρατιώτης εμιμείτο τη φωνή του;

ΜΑΡΤΥΣ: Ένας αστυνομικός, σας είπα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα, ένας αστυνομικός σας το είπε και σας έκανε να το πιστέψετε αυτό το πράγμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι βέβαια, δεν το πίστεψα απολύτως, αλλά εν πάση περιπτώσει με κλόνησε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σας κλόνησε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βέβαια, γιατί από το ράδιο άκουγα ότι ο Μακάριος είναι νεκρός. Και από την άλλη μεριά τον άκουγα να μιλάει στο ράδιο. Από την άλλη μεριά ερχόταν ο ναύτης και μου έλεγε «Κύριε κυβερνήτα, μην τον πιστεύετε, είναι ένας αστυνομικός ο οποίος κάνει τη φωνή του». Οπωσδήποτε είχα κλονισθεί, δεν ήξερα τι να πρωτοπιστέψω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σε πόση απόσταση βρισκόσασταν από την Πάφο; Δεν βρισκόσαστε σε επικοινωνία με την Πάφο, τηλεφωνική;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, βρισκόμουν εν πλω εκείνη τη στιγμή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν είχατε κάποιο μέσον να επικοινωνήσετε με την Πάφο;

ΜΑΡΤΥΣ: Αν είχα μέσον να επικοινωνήσω με ποιον, με την Πάφο;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Πώς;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι, γιατί;

ΜΑΡΤΥΣ: Πώς να επικοινωνήσω με την Πάφο; Δεν υπήρχε κανένα μέσον επικοινωνίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με τον Ναυτικό Σταθμό της Πάφου παραδείγματος χάριν.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είχε ραδιοτηλέφωνο ο Ναυτικός Σταθμός της Πάφου, αλλά τηλεφωνική γραμμή κοινή, τηλέφωνο όπως αυτά των σπιτιών.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή, όταν βομβαρδίζατε την Πάφο είχατε υπ' όψιν σας ότι ο Μακάριος ήταν εκεί ή δεν το είχατε υπ' όψιν σας; Δηλαδή, αυτό που σας ρώτησε και ο κύριος Δαμιανίδης προηγουμένως.

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα, δεν ήξερα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Γιατί δεν ξέρατε; Αφού είχατε ακούσει τη φωνή του, αλλά αμφιβάλλατε αν ήταν η δική του, αυτό είναι όλο.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό σας λέγω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αμφιβάλλατε αν ήταν δικιά του η φωνή; Δηλαδή είχατε απορρίψει παντελώς τον ισχυρισμό ότι ήταν ο ίδιος ο Μακάριος.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, το επίσημο ράδιο έλεγε ότι ο Μακάριος ήταν νεκρός. Εγώ άκουσα τη φωνή του. Αν η φωνή του ήταν, ξέρω εγώ, μαγνητοφωνημένη...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τότε δεν θα μπορούσε να ήταν νεκρός.

ΜΑΡΤΥΣ: Προσέξτε με, κύριε Πρόεδρε. Το ότι ο Αρχιεπίσκοπος μίλησε από τον ραδιοφωνικό σταθμό, δεν εξυπνοεί ότι ήταν και στην Πάφο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν μου λέτε κάτι άλλο; Εξεστράτευσε ο κύριος Γεωργίτσας με στρατό για να έρθει στην Πάφο, όταν ακούστηκε η φωνή του Μακαρίου ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό το έμαθα εκ των υστέρων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ωστε εκ των υστέρων το μάθατε; Δεν ήλθε στρατός στην Πάφο;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ μπήκα στο λιμάνι της Πάφου στις 17 του μηνός. Όταν πήγα να πέσω στην προβλήτα, ήταν εκεί κάτι στρατιώτες με έναν ανθυπολοχαγό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Οι οποίοι τι σας είπαν, δηλαδή τι τους ερωτήσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Τίποτα, βγήκα έξω και δεν μου είπαν τίποτα. Τι να μου πουν δηλαδή;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι τους ρωτήσατε εσείς, δηλαδή;

ΜΑΡΤΥΣ: Κοιτάζτε. Στις 16 του μηνός, το βράδυ, επήρα εντολή από τον κύριο Παπαγιάννη ότι «Η Πάφος κατελήφθη και ότι μπορείς να μπεις μέσα άφοβα». Του είπα όμως ότι «Τώρα επειδή είναι σκοτάδι και δεν μπορώ να μπω, θα μπω αύριο το πρωί». Δηλαδή μπαίνοντας την άλλη μέρα το πρωί ήξερα ότι είχε καταληφθεί η Πάφος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η Πάφος είχε καταληφθεί από στρατό;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από στρατό ξηράς;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο οποίος είχε έλθει από πού;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω από πού είχε έλθει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάθατε, τέλος πάντων, εκ των υστέρων ότι είχε έλθει στρατός.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, εκ των υστέρων, έμαθα ότι είχαν ξεκινήσει δυνάμεις για να καταλάβουν την Πάφο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το μάθατε εκ των υστέρων και αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Λέγοντας, δηλαδή, εκ των υστέρων, μετά από δύο-τρεις ημέρες.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πάντως τη φωνή του Μακαρίου την είχατε ακούσει εν πλω.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Άλλο αν ήταν ο Μακάριος ή όχι. Σε αυτό είχατε αμφιβολία, διότι πεισθήκατε από τον ναύτη και το επίσημο, όπως λέτε, ραδιόφωνο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Όχι επειστή, απλώς αμφέβαλε.

ΜΑΡΤΥΣ: Εκείνη τη στιγμή, κύριε Πρόεδρε, αυτό ήταν το επίσημο ραδιόφωνο, δεν μπορούσα εγώ να κρίνω εάν είναι επίσημο ή όχι επίσημο. Επειδή τονίζετε τη λέξη «επίσημο».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Επειδή μου λέτε για επίσημο ραδιόφωνο.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν υπήρχε εκείνη τη στιγμή ραδιόφωνο...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μου λέτε επίσημο ραδιόφωνο του Γεωργίτση το ραδιόφωνο και ότι δεν ήταν επίσημο το ραδιόφωνο του Μακαρίου.

ΜΑΡΤΥΣ: Μα δεν υπήρχε άλλο ραδιόφωνο εκείνη τη στιγμή, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εν πάση περιπτώσει. Παρακαλώ τον κύριο Ντεντιδάκη να συνεχίσει με την παράκληση να τελειώσει και να με συγχωρεί που τον διέκοψα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Όταν σας είπε ο Παπαγιάννης να μπειτε μέσα στην Πάφο

και του είπατε «Το πρωί, να ξημερώσει», είχατε συνειδητοποιήσει πλέον ότι επρόκειτο για πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Άρα κι εσείς ήσαστε ένας πραξικοπηματίας. Γιατί δεν του είπατε ότι δεν ξέρατε για πραξικόπημα; «Δεν θέλω ούτε πρωί να πάω, ούτε βράδυ».

ΜΑΡΤΥΣ: Να μην πάω στην Πάφο;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Ναι. «Δεν μπαίνω ούτε πρωί ούτε βράδυ, γιατί τώρα πλέον έμαθα ότι είναι πραξικόπημα». Σεις είπατε ότι ξέρατε ότι ήταν πραξικόπημα και θα μπαίνατε. Ήσαστε εκείνη την στιγμή κατά το μερίδιο της ευθύνης σας ένας πραξικοπηματίας, ναι ή όχι; Παρακαλώ απαντήστε μου.

ΜΑΡΤΥΣ: Τι να σας απαντήσω;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Αφού δεν μπορείτε, μην μου απαντάτε. Και μια τελευταία ερώτηση. Πρέπει να έχετε υπ' όψιν σας ότι την ώρα που γινόντουσαν αυτά τα γεγονότα, εδώ οι Έλληνες με σπαραγμό ψυχής τα παρακολουθούσαμε και για την Ελλάδα, βέβαια, και για την Κύπρο, αλλά ακόμα και για τον Μακάριο. Όταν σεις ακούγατε στο ραδιόφωνο ότι ο Μακάριος βγάζει λόγο, δηλαδή μπορεί και να ζει, και οι άλλοι σας έλεγαν ότι έχει πεθάνει, ποια ήταν τα ψυχικά συναισθήματα που σας διακατείχαν εκείνη την στιγμή; Χαρά που σώθηκε ο Μακάριος; Θλίψη που πέθανε ο Μακάριος; Τι αισθανθήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Οι στρατιωτικοί δεν έχουν συναισθήματα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Περάκης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, πέστε μου το ραντάρ τι υλικό ήταν σαν μηχανήμα; Ελληνικό ήταν ή τουρκικό; Σε ποιον ανήκε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στο Κυπριακό Ναυτικό.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τι άνθρωποι υπηρετούσαν σε αυτό το μηχανήμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Το μηχανήμα επανδρωνόταν από ανθρώπους, που υπηρετούσαν στο Ναυτικό Σταθμό. Δηλαδή ραδιοτηλεγραφετές, πιστεύω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Αν το καράβι σας δεν

ήταν, όπως το περιγράψατε, δηλαδή ήταν καλύτερο και εύστοχο και με την τρίτη βολή το πετυχαίνατε, θα το καταστρέφατε ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, θα το κατέστρεφα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Θα σκοτώνονταν και άνθρωποι;

ΜΑΡΤΥΣ: Εκείνη την στιγμή δεν υπήρχαν άνθρωποι μέσα στο ραντάρ. Ήταν έρημο. Αυτοί που είχαν καταλάβει το σταθμό, δεν είχαν την ειδικότητα του ραδιοτηλεγραφετή.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πείτε μου αυτό το συγκεκριμένο ραντάρ ποια αποστολή είχε ή τι τέλος πάντων παρακολουθούσε.

ΜΑΡΤΥΣ: Παρακολουθούσε τον θαλάσσιο χώρο, που εκτείνεται από το νότιο εκείνο σημείο της Κύπρου, και δεν ξέρω σε ποια απόσταση.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δηλαδή τα καράβια και τα αεροπλάνα;

ΜΑΡΤΥΣ: Για αεροπλάνα δεν ξέρω, νομίζω πως μόνο για τα καράβια ήταν. Επιφανείας πρέπει να ήταν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Έχω μια απορία, κύριε μάρτυς. Εκείνη την ώρα που πήρατε την διαταγή να πυροβολήσετε κατά του ραντάρ, είχαμε ένα πραξικόπημα κατά του Μακαρίου. Μπορείτε να μου δώσετε μία ερμηνεία; Μπορείτε να μου δώσετε μία εξήγηση, γιατί να καταστραφεί το ραντάρ;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω να σας πω. Εκείνος που μου έδωσε την διαταγή, θα είχε τους λόγους του.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δεν έχετε ούτε τώρα διερωτηθεί, γιατί να το καταστρέψετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Πρέπει να ξέρετε ότι εγώ ήμουν νέος υποπλοίαρχος και ο κύριος Παπαγιάννης ήταν αρχαίος αντιπλοίαρχος. Δεν ξέρω αν πρόλαβε να γίνει πλοίαρχος. Βέβαια μιλάμε μετά από δώδεκα χρόνια. Εκείνες τις στιγμές πιθανόν να έκανα ορισμένα ή πολλά λάθη, τα οποία να κατέληξαν σε βάρος μου. Εκείνες, λοιπόν, τις στιγμές δεν έχεις την δυνατότητα να σκεφθείς ορθολογικά, ούτε να συζητήσεις τις διαταγές των ανωτέρων σου. Αλλοίμονο αν

εκείνη τη στιγμή τον ρωτούσα «Γιατί να καταστρέψω το ραντάρ;» Εκείνη την ώρα αυτά ήταν παράλογα πράγματα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δεν μπορούσατε να το πείτε. Και κάτι άλλο. Σας έδωσε διαταγή να πλεύσετε από το ένα λιμάνι στο άλλο, και είπατε ότι ήσαστε κουρασμένοι. Σεις το καταθέσατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι. Το ότι ήμουν κουρασμένος, δεν το ανέφερα στην Επιτροπή, γιατί ήταν άνευ σημασίας. Στην επιστροφή έπεσα λίγο να κοιμηθώ σε μία καρέκλα, στη γέφυρα. Ο ύπαρχός μου, στον οποίο είχα εμπιστοσύνη, έπεσε και εκείνος να κοιμηθεί, γιατί ήταν κουρασμένος. Άφησα, λοιπόν, ένα τρίτο σηματοφόρο και όταν ξαφνικά ξύπνησα, είδα ότι πηγαίναμε κατ' ευθείαν πάνω στη στεριά. Θα «καθόμαστε», δηλαδή.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Σχετικά με το ραντάρ, αν το καταστρέφατε, θα μπορούσε να δουλέψει στην εισβολή των Τούρκων, που έγινε μετά από λίγο;

ΜΑΡΤΥΣ: Αν καταστρεφόταν, πώς θα δούλευε;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Για ποιο λόγο, λοιπόν, καταστράφηκε; Αν είχαμε μία εισβολή με πλοία κατά του Μακάριου, να το καταστρέψουν. Αλλά δεν συνέβη κάτι τέτοιο. Γιατί, λοιπόν, να καταστραφεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Δε ρωτήσατε τον κύριο Παπαγιάννη; Από αυτόν πήρα διαταγή. Εγώ δεν μπορώ να σας δώσω απάντηση.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Και τυφλά ρίξατε εσείς στο ραντάρ. Βέβαια, έχω και αμφιβολίες για το στόχο. Τι δουλειά είχε να σας δώσει στόχο ραντάρ; Για να σας το πω καθαρά, έχω κάποιες αμφιβολίες, αν έδωσε καν εντολή για ραντάρ ο Παπαγιάννης. Δεν είχε λόγο. Αν έλθουν εδώ άνθρωποι ή έχουν έλθει ήδη, ή αν έλθουν ντοκουμέντα αδιάσειστα που λένε, ότι την ίδια ώρα την κρίσιμη, που εσείς πήγατε για το ραντάρ, για το ραδιοφωνικό σταθμό, ό,τι βλήματα έπεφταν στην Αρχιεπισκοπή, ή σε άλλα μέρη της Πάφου, ποιος άλλος, εκτός από το «Λεβέντης» μπορούσε να τα ρίχνει εκείνη

την ώρα; Ήταν άλλο πλοίο στη θάλασσα;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Δεν ήταν κανένα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μας είπατε ότι βρεθήκατε στην Αμμόχωστο. Ποια μέρα εγκαταλείψατε το πλοίο;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 14 Αυγούστου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μέχρι τις 14 Αυγούστου το «Λεβέντης» έριξε κανονιές σε τούρκικους στόχους;

ΜΑΡΤΥΣ: Το «Λεβέντης» είχε προταθεί μαζί με μένα για Αριστείο Ανδρείας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δηλαδή, τη μέρα εκείνη συγκεκριμένα, πώς βρεθήκατε εγκλωβισμένοι στο λιμάνι;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι σωθήκανε τα πυρομαχικά, είχα έναν άξονα υπό βλάβη κατά τη διάρκεια του πρώτου πολέμου...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μας είπατε ότι αυτό είχε διορθωθεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Διορθώθηκε. Το πλοίο παρέμενε παραβεβλημένο στην προβλήτα της Ναυτικής Βάσεως. Όταν κηρύχθηκε ο δεύτερος πόλεμος, το πρωί της 14ης Αυγούστου, εγώ ανήκα στο βαπόρι, αλλά το βαπόρι στην ουσία ανήκε στη Βάση. Ήταν στη Βάση. Οι εντολές που έλαβα δεν ήταν να αποπλεύσω, αλλά να υποστηρίξω τη Ναυτική Βάση, επειδή το «Μπόφορς» θεωρείται πιο ισχυρό πυροβόλο, από τα πυροβόλα που είχε η Βάση. Αργότερα θέλησα να φύγω μόνος μου. Αλλά σας λέω και πάλι ότι το «Λεβέντης» έχει προταθεί για Αριστείο Ανδρείας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πότε έγινε αυτή η πρόταση;

ΜΑΡΤΥΣ: Αμέσως μετά τον πόλεμο. Εμείς ρίξαμε τρία αεροσκάφη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τίποτε άλλο, κύριε Πρόεδρε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, μία ερώτηση μπορώ να κάνω, ως την πούμε, προσωπικού χαρακτήρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα έπρεπε να είχατε εγγραφεί, αλλά τέλος πάντων.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, σε ερώτηση του κυρίου Ντεντιδάκη, είπατε ότι οι στρατιωτικοί δεν έχουν συ-

ναίσθημα. Θα πρέπει να γνωρίζετε ότι εδώ είμαστε τέσσερις-πέντε στρατιωτικοί.

MARTYΣ: Όχι, δεν το γνωρίζω.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Μάθετέ το, λοιπόν. Ένας εξ αυτών είμαι και εγώ. Και εγώ, όπως και οι υπόλοιποι συνάδελφοι, έχω την εντύπωση ότι όλοι μας έχουμε συναίσθημα. Θα ήθελα να σας ρωτήσω: Εσείς πού το έχετε διδαχθεί αυτό; Εάν μεν είναι υποκειμενικό στοιχείο δικό σας, είναι δικό σας δικαίωμα. Αλλά το «Οι στρατιωτικοί δεν έχουν συναίσθημα», πού διδάσκεται;

MARTYΣ: Να σας εξηγήσω. Πιθανόν να έκανα λάθος εγώ στην έκφρασή μου. Συναίσθημα επί ορισμένων συγκεκριμένων πραγμάτων. Δηλαδή, όταν ένας στρατιωτικός αναλαμβάνει μία αποστολή, δεν νομίζω ότι θα πρέπει να έχει συναίσθημα για αυτή καθεαυτή την αποστολή του, όταν έχει διαταγή να εκτελέσει μια αποστολή.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Θα ήθελα να σας πω το εξής: Άλλο η εκτέλεση διαταγής και άλλο το συναίσθημα. Μπορεί να εκτελώ διαταγή με συναίσθημα αρνητικό, με βαριά συναισθήματα ότι αυτό που κάνω, ας μην έπρεπε να το κάνω. Άλλο θέμα αυτό. Συναίσθημα υπάρχει. Και θα ήταν πολύ άσχημο να περάσει σαν μήνυμα στον ελληνικό λαό ότι οι στρατιωτικοί στερούνται συναισθήματος. Δεν είναι ρομπότ.

MARTYΣ: Ίσως να έκανα λάθος στην έκφραση. Τι να σας πω;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ: Αυτή τη στιγμή υπεραμύνομαι της ιδιότητας των στρατιωτικών, υπεραμύνομαι του σώματος των αξιωματικών και όλων των στρατιωτικών και όλων αυτών που φόρεσαν στολή κάποτε, κύριε μάρτυς. Για αυτό ζήτησα από τον κύριο Πρόεδρο την άδεια να κάνω αυτή την παρέμβαση. Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ. Κύριε μάρτυς, αύριο από τις 8.30' και μετά το πρωί, παρακαλώ να έλθετε στην Αίθουσα 140, στον πρώτο όροφο, για να έχει εν τω μεταξύ αποστενογραφηθεί και δακτυλογραφηθεί η κατάθεσή σας και

να προβείτε στις λεκτικές τυχόν διορθώσεις που θέλετε να κάνετε –λεκτικές όμως μόνο, αν είναι μία ατυχής γραμματικά έκφραση και λοιπά– και να υπογράψετε και να σας διαβάσουμε αν θέλετε την κατάθεση, την έκθεση που δώσατε, γιατί την βεβαιώσατε και αυτή, για να ξαναεπιβεβαιώσετε.

MARTYΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είστε ελεύθερος. Ευχαριστούμε παρά πολύ. Να πάτε στο καλό. (Στο σημείο αυτό εξέρχεται από την Αίθουσα ο μάρτυς κ. Ταβλαρίδης.) Θέτω υπό την κρίση της Επιτροπής ότι, εκ των υπολειπομένων τριών μαρτύρων για σήμερα, ο ένας είναι εν ενεργεία και κατ' ακολουθία νομίζω ότι πρέπει να έρθει αυτός.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ποιος είναι;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο πλοίαρχος κύριος Παναγιωτόπουλος. Παρακαλώ τον κύριο Γραμματέα να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Παναγιωτόπουλο. (Στο σημείο αυτό, εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κ. Παναγιωτόπουλος). Παρακαλώ, κύριε μάρτυς, να μου απαντήσετε σε ορισμένα ερωτήματα σχετικά με τα στοιχεία της ταυτότητός σας. Λέγεσθε;

MARTYΣ: Παναγιωτόπουλος Ιωάννης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τον πατέρα σας;

MARTYΣ: Του Αναστασίου και της Ελένης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η οποία Ελένη είναι το γένος;

MARTYΣ: Το γένος Παπαϊωάννου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το όνομα το μικρό του πεθερού σας;

MARTYΣ: Δημήτριος Παπαϊωάννου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Γεννηθήκατε;

MARTYΣ: Γεννήθηκα στο Περίβλεπτον Βόλου το έτος 1938.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κατοικείτε;

MARTYΣ: [...]

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Επάγγελμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού εν ενεργεία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βαθμός πλοίαρχου;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, πλοίαρχος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θρήσκευμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Χριστιανός Ορθόδοξος

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πού υπηρετείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Υπηρετώ στο Αρχηγείο Στόλου, διευθυντής Επιχειρήσεων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ να βάλετε το χέρι σας επί του Ιερού Ευαγγελίου και να δώσετε το νενομισμένο όρκο και παρακαλώ, επίσης, τους κυρίους συναδέλφους να εγερθούν. (Στο σημείο αυτό ο κύριος μάρτυς δίνει τον ακόλουθο όρκο).

ΜΑΡΤΥΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού να είπω ευσυνειδήτως την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, καθίστε. Κύριε πλοίαρχε, στις 1/2/1975 έχετε δώσει μία κατάθεση ενώπιον του Αναθεωρητού κυρίου Μπέλκα. Και έχετε κάνει άλλη μια έκθεση προς το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων. Θα σας τα δείξει ο κύριος Γραμματεύς και θέλουμε να μας πείτε, αν βεβαιώνετε την γνησιότητα κατ' αρχήν. Και δεύτερο, αν βεβαιώνετε και το περιεχόμενο ως αληθές και της μιας εκθέσεως και της άλλης καταθέσεως.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, αναγνωρίζω και βεβαιώνω το περιεχόμενο και της εκθέσεως και της καταθέσεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το 1974 πού υπηρετούσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Από 1/1/1974 ήδη ήμουν κυβερνήτης στο υποβρύχιο «Νηρέυς». Είχα παραλάβει στο υποβρύχιο αυτό κυβερνήτης στις 30-31 Αυγούστου 1973. Σε όλο το διάστημα αυτό, μέχρι το καλοκαίρι του 1974, το υποβρύχιο ήταν σε κατάσταση ενέργειας με έντονο πρόγραμμα εκπαίδευσής, δεδομένου ότι το υποβρύχιο αυτό ήταν νέο, είχε

παραληφθεί πριν από δύο χρόνια, υπήρχαν απαιτήσεις ενεργοποίησής, διότι ακόμα διήνυε την παιδική του ηλικία, θα έλεγα και τις παιδικές του ασθένειες, όσον αφορά βλάβες συχνές του υλικού και επομένως υπήρχε απαίτηση έντονης δραστηριοποίησής και ενεργοποίησής. Μέχρι το καλοκαίρι του 1974 είχε κλείσει ένα χρόνος συμμετοχής σε ασκήσεις και μέχρι τις 15 Ιουλίου το υποβρύχιο μπορώ να πω ότι ήταν σε κάποια κατάσταση, όπου υπήρχε ένας έλεγχος και μια βεβαιότητα στο τι μπορούσε να αποδώσει ως προς τις δυνατότητες, τις όποιες είχε σχεδιαστεί να έχει. Υπάρχει ένα ερωτηματικό εδώ, κύριε Πρόεδρε, όσον αφορά την ανάπτυξη των δυνατοτήτων του υποβρυχίου, διότι ήταν μια εξαιρετική σχεδίαση, πλην όμως στην υλοποίηση της σχεδιάσεως αυτής είχαν δημιουργηθεί προβλήματα. Παρά ταύτα, το επίπεδο εκπαίδευσής ήταν ικανοποιητικό, θα έλεγα. Στις 15 Ιουλίου έγινε το πραξικόπημα στην Κύπρο. Τα γεγονότα αυτά δημιούργησαν εντύπωση στο Ναυτικό και στο χώρο των υποβρυχίων, δεδομένου ότι ένα χρόνο πιο πριν είχε λάβει χώρα και το Κίνημα του Ναυτικού με ιδιαίτερη ευαισθησία στο χώρο των υποβρυχίων. Διότι όλοι οι κυβερνήτες των υποβρυχίων πριν από ένα έτος είχαν συλληφθεί. Υπήρξε εμφανής η ανάγκη λήψεως μέτρων, διότι η κατάσταση με τις ανακοινώσεις, οι οποίες γινόντουσαν και κυρίως με την πληροφόρηση που είχαμε εμείς από ξένους σταθμούς –διότι μέσω υπηρεσίας και μέσω ελληνικών μέσων ενημερώσεως δεν υπήρχε εικόνα– πήρε μια ένταση. Στις 16 του μηνός Ιουλίου, ημέρα Τρίτη, τα πρώτα μέτρα τα οποία έλαβε η υπηρεσία, ήταν να αυξηθεί το φόρτο τορπιλών των υποβρυχίων. Μέχρι εκείνη την ημέρα τα υποβρύχια είχαν ένα φόρτο 50% του προβλεπόμενου φόρτου μάχης, μισές τορπίλες από ό,τι μπορούμε να πάρουμε. Στις 16 πήραμε ακόμα τέσσερις τορπίλες...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Σύνολο τορπιλών;

ΜΑΡΤΥΣ: Σε αριθμό πλήρους φόρτου 15, είχαμε παραλάβει δέκα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πήρατε και άλλες τέσσερις.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Είχαμε έξι, πήραμε τέσσερις και έγιναν δέκα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δεν το καλύψατε δηλαδή όλο.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το καλύψαμε. Υπήρξε ένα αίτημα προς το Γενικό Επιτελείο να παραλάβουμε και τις υπόλοιπες τορπίλες, αλλά μέχρι την ημέρα που τα υποβρύχια απέπλευσαν, δεν είχε έρθει η έγκριση αυτή και επομένως, όταν τα υποβρύχια απέπλευσαν, είχαν μειωμένο φόρτο τα 2/3 περίπου του προβλεπόμενου φόρτου μάχης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μιλάτε μόνο για το «Νηρέυς» ή και για τα άλλα τρία; Από πλευράς αριθμού τορπιλών δηλαδή.

ΜΑΡΤΥΣ: Τα στοιχεία αυτά αναφέρονται στον «Νηρέα», αλλά είχαν γενική εφαρμογή και στα υπόλοιπα, διότι τα μέτρα συμπληρώσεως του φόρτου ήταν για όλα τα υποβρύχια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή όλα τα υποβρύχια είχαν έξι, συνεπλήρωσαν άλλες τέσσερις και αποπλεύσατε με άλλες τέσσερις, όταν αποπλεύσατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ίσως υπήρχαν μικρές διαφοροποιήσεις, μία τορπίλη παραπάνω το ένα, δεν είμαι σε θέση να σας πω. Στις επόμενες μέρες που ακολούθησαν, ήταν διάχυτη η εντύπωση ότι κάτι θα γινόταν ή κάτι έπρεπε να γίνει σε επίπεδο Ναυτικού. Δεν έγιναν ιδιαίτερα μέτρα ετοιμότητας και διετηρείτο η συνήθης εν όρμω υπηρεσία. Το μόνο γεγονός, το οποίο στο διάστημα αυτό, την εβδομάδα αυτή, για τον «Νηρέα» είχε γίνει, ήταν η εκτέλεση μιας ασκήσεως διάρκειας μιας μέρας, στις 18/7, ημέρα Πέμπτη, όπου εξετέλεσε μία εκπαιδευτική βολή το υποβρύχιο. Μνημονεύω αυτό το γεγονός, κύριε Πρόεδρε, διότι ήταν η πρώτη επιτυχής βολή που έγινε από τότε που παρελήφθησαν τα υποβρύχια, και η βολή αυτή αφορούσε έναν νέο τύπο τορπιλών, γερμανικός τύπος, μάρκας SST4. Αυτός ο τύπος τορπίλης έχει εξαιρετικές δυνατότητες και ήταν

το κύριο συγκριτικό πλεονέκτημα και δυνατότητα του υποβρυχίου για να αντιμετωπίσει οποιονδήποτε στόχο επιφανείας. Από μεγάλες αποστάσεις με εξαιρετικό αποτέλεσμα. Οι προηγούμενες απόπειρες βολών τορπιλών ήταν όλες αποτυχημένες λόγω των ατελειών, που είχε το σύστημα διευθύνσεως βολής και η ίδια η τορπίλη. Ήτο και αυτή πρωτότυπος τορπίλη. Την ημέρα αυτή έγινε βολή επιτυχώς και ήταν κάπως αρκετά θεαματικό η εικόνα μιας τορπίλης, η οποία, όταν έπλεε στο νερό, είχε ένα φως να περνάει κάτω από το πλοίο και να απεικονίζει την έκρηξη, σε κάποιο βάθος βέβαια. Αυτό το μνημονεύω, γιατί δημιούργησε κάποια σημαντική εντύπωση στο προσωπικό και είχε κάποια εμπιστοσύνη πλέον και στο σύστημα αυτό. Κάποια εμπιστοσύνη. Στις 19 του μηνός, ημέρα Παρασκευή, είχε έρθει το υποβρύχιο «Κατσώνης», αμερικανικού τύπου, από την Αμερική. Είχε παραληφθεί, μεταχειρισμένο υποβρύχιο, παλαιάς γενεάς εκσυγχρονισμένο κάπως, και αφίχθη εκείνη την ημέρα. Το πρωί είχαμε την τελετή υποδοχής του υποβρυχίου. Κατά τις 11.00' η ώρα μας κάλεσε ο διοικητής πλοίαρχος Βαφειάδης όλους τους κυβερνήτες των υποβρυχίων και μας ανακοίνωσε ότι έπρεπε να αποπλεύσουμε το ταχύτερο δυνατόν. Εδημιούργησε απορία αυτή η εντολή, διότι δεν είχε προηγηθεί κανείς προϊδεασμός για κάποια ανάγκη πλου ή αναπτύξεως ναυτικών δυνάμεων λόγω κρισιμότητας. Πράγματι ενεργοποιήσαμε τα συστήματα ετοιμότητας των πλοίων και κατά πρώτον να εφοδιαστούμε με τρόφιμα. Τρόφιμα διάρκειας 30 ημερών, γιατί μέχρι τότε η πολιτική, η οποία ετηρείτο σε αυτό, ήτο να έχουμε τρόφιμα ολίγων ημερών, όσο διαρκούσαν τα εκπαιδευτικά ταξίδια τα οποία κάναμε. Αναμφισβήτητα έγινε κάποιο κομφούζιο, διότι η συσσώρευση απαιτήσεων στο σύστημα εφοδιασμού του ναυτικού, ποικίλων απαιτήσεων, δεν μπόρεσε το σύστημα να τις εξυπηρετήσει. Τρέχαμε έξω στην Σαλαμίνα, στην κωμόπολη Παλούκια, μπαίναμε μέσα στο σούπερ μάρκετ, με απλές χειρόγραφες

αποδείξεις παίρναμε ό,τι μπορούσαμε και μέσα σε ένα τετράωρο περίπου τα υποβρύχια μπόρεσαν να αποκτήσουν τρόφιμα, νερό, να ανακαλέσουμε κόσμο, ο οποίος ήταν είτε σε κανονικές άδειες είτε σε προσωρινές άδειες απουσίας. Αρκετός κόσμος δεν ήλθε. Παίρναμε από διπλανά υποβρύχια, τα οποία δεν είχαν ακόμα ετοιμασθεί και φύγαμε κατά τις 3.00' με 3.15' περίπου, αν θυμάμαι καλά, με το υποβρύχιο «Νηρεύς». Πρώτα απέπλευσε το υποβρύχιο «Γλαύκος» και εν συνεχεία το υποβρύχιο «Νηρεύς».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Στις 18 του μηνός;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 19 του μηνός, ημέρα Παρασκευή, και ώρα 15.00' με 15.15', αν θυμάμαι καλά. Ο φόρτος τορπιλών παρέμεινε ο ίδιος για το υποβρύχιο. Ζήτησα, θυμάμαι, από τον διοικητή –και ο οποίος προσπάθησε να μεσολαβήσει στην Διεύθυνση Ναυτικών Οπλών του Ναυστάθμου Σαλαμίνας– για να γίνει εφοδιασμός του υποβρυχίου με τον επιπρόσθετο αριθμό τορπιλών που απαιτείτο. Δεν μπόρεσε να με εξυπηρετήσει το σύστημα, διότι και αυτό έλαβε εντολές αιφνίδιες μεσημέρι, που συνήθως ο κόσμος εκείνη την ώρα αραιώνει και ίσως βγαίνουν έξω. Προετοιμάσανε μερικές τορπίλες, τις οποίες πρόλαβε και τις πήρε το υποβρύχιο «Γλαύκος». Δεν ξέρω τον αριθμό. Αλλά κάποιες πήρε παραπάνω. Και το υποβρύχιο «Νηρεύς» απέπλευσε με τον προηγούμενο φόρτο δέκα τορπιλών, εκ των οποίων δέκα τορπιλών μόνο οι τρεις ήταν του εξελιγμένου τύπου SST4. Οι υπόλοιπες ήταν ένας τύπος τορπίλης αμερικανικός, ο οποίος ήταν κυρίως τορπίλες εναντίον υποβρυχιών. Μπορούσαν, όμως, να χρησιμοποιηθούν και εναντίον αντιτορπιλικών. Περίπου 3.15' φύγαμε με εντολή - σήμα από το Αρχηγείο Ναυτικού να πλεύσουμε προς την περιοχή Ρόδου εν επιφανεία, με το σκοπό επιδείξεως παρουσίας στην περιοχή. Και μάλιστα προφορικά μας είπαν «Αν βλέπετε και τίποτα αεροσκάφη τουρκικά ναυτικής συνεργασίας, τα οποία πε-

τούσαν στην περιοχή, να είναι εμφανής η παρουσία σας». Προφανώς ήθελαν, με την έννοια της παρουσίας, να δείξουν αποτροπή, να επιχειρήσουν την αποτροπή. Πιθανώς. Ο πλους, μέχρι Σάββατο πρωί 7.30' η ώρα, ήταν εν επιφανεία, με ταχύτητα περίπου 11 κόμβων. Και κατά το χρόνο αυτό, 7.30' η ώρα, βρισκόμαστε περίπου νοτίως της νήσου Θήρας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Στις 19/6 ή στις 19/7;

ΜΑΡΤΥΣ: Όλες οι ημερομηνίες αυτές, είναι τον Ιούλιο, παραμονές της επιθέσεως των Τούρκων. Στις 7.30' στις 20 του μηνός, Σάββατο, νοτίως Θήρας, κάναμε συνεχή ακρόαση στα δίκτυα επικοινωνιών, όπως είχαμε οριστεί, πήραμε ένα σήμα, το οποίο έλεγε ότι κατά εξακριβωμένες πληροφορίες διενεργείται αεραπόβαση και απόβαση στην Κύπρο. Μας εξέπληξε όλους, διότι δεν είχαμε την πληροφόρηση μιας κρισιμότητας τέτοιας. Αμέσως σημάναμε συναγερμό, προετοιμασθήκαμε για άμεσον κατάδυση και ήλθε μετά από λίγο ένα σήμα κατά τις 8.00' από το Αρχηγείο Ναυτικού, το οποίο μας έλεγε «Άμεσος κατάδυσις, πλεύσατε όπως πηγαίνατε. Ακολουθούν εντολές».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τι ώρα ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν 8.00' το πρωί το Σάββατο, 20 Ιουλίου.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μήπως ήταν 16.05' ;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά. Το πρωί 8.00' η ώρα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Πόσα μίλια είναι η απόσταση από το σημείο που βρισκόσασταν, μέχρι του σημείου που είχατε διαταχθεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Συγκεκριμένα το υποβρύχιο «Νηρεύς» πήγαινε να αναλάβει περιπολία στο στενό μεταξύ Καρπάθου και Ρόδου. Η απόσταση ήταν γύρω στις εννέα με δέκα ώρες. Δηλαδή, ήταν 100 μίλια περίπου. Πιο συγκεκριμένα, από το σημείο στο οποίο έλαβα το σήμα για κατάδυση, που ήταν νοτίως Θήρας, μέχρι του σημείου που έπρεπε να καταδυθώ, σύμφωνα με τις προηγούμενες διαταγές, ήταν περί τα 100 μίλια, δη-

λαδή γύρω στις εννέα ώρες. Μόλις, όμως, δόθηκε η εντολή κατάδυσης, κατευθύνθη και συνέχισα να πηγαίνω προς αυτήν την κατεύθυνση δώδεκα ώρες με πλού εν καταδύσει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δηλαδή εννέα ώρες εν επιφανεία, δώδεκα εν καταδύσει.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Διότι η ταχύτης με την οποία πήγαίνα, ήταν γύρω στα επτά με οκτώ μίλια εν καταδύσει, μία υψηλή ταχύτητα εν καταδύσει, μόνο και μόνο διότι έπρεπε να σπεύσω το ταχύτερο στον τομέα μου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πόσο χρόνο μπορείτε να κρατήσετε αυτή την ταχύτητα, των επτά ως οκτώ κόμβων;

ΜΑΡΤΥΣ: Τεχνικά μπορούμε να την κρατήσουμε για ένα διάστημα 40 ωρών. Πλην όμως, τακτικώς δεν συνιστάται, διότι το υποβρύχιο ξεφορτίζοντας την μπαταρία του πρέπει να διατηρείται πάντα σε κάποιο υψηλό βαθμό, για να αντιμετωπίσει έκτακτες ανάγκες μεγάλης παραμονής. Τακτικά επιβάλλεται μία ώρα περίπου ανά τέσσερις ώρες να κάνει αναπνευστήρα. Αυτό είναι μία διαδικασία, βάσει της οποίας το υποβρύχιο είναι σε περισκοπικό βάθος και βγάζει έξω από την επιφάνεια ένα σωλήνα αρκετά μεγάλο και τραβάει αέρα να λειτουργήσουν οι μηχανές. Αυτό, όμως, ενέχει τον κίνδυνο εντοπισμού του υποβρυχίου – διότι είναι μια μεταλλική επιφάνεια έξω από το νερό– από αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας, από ελικόπτερα, από αντιτορπιλικά. Και αφ' ης εντοπισθεί ένα υποβρύχιο, αυτομάτως μπαίνει σε πολύ δύσκολη κατάσταση. Γύρω από το σημείο αυτό εγκαθιδρύεται μία ζώνη τέτοια, που ερευνάται για να εντοπισθεί το υποβρύχιο με πολλές ανθυποβρυχιακές δυνάμεις. Κατόπιν αυτού το υποβρύχιο το αποφεύγει και είναι ένα ρίσκο μεγάλο και μία ανατριχίλα, θα έλεγα, που αισθάνεται ο κόσμος όταν γίνεται αναπνευστήρας. Για αυτό τακτικώς η ταχύτης μετακινήσεως εν καταδύσει για να πάμε σε κάποια αποστολή, κυμαίνεται μεταξύ πέντε και επτά κόμβων, όχι παραπάνω.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Άρα, δεν θέλετε δώδεκα ώρες, θέλετε παραπάνω.

ΜΑΡΤΥΣ: Επειδή, κύριε Βουλευτά, έφθασα στο στενό της Ρόδου 8.00' το βράδυ – 20.00' θυμάμαι– από τις 8.00' το πρωί που καταδύθηκα, ήταν ακριβώς ένα 12ωρο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Και πόσες ώρες αναπνευστήρα κάνατε στο διάστημα αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Έκανα τουλάχιστον τρεισήμισι ώρες, δηλαδή κάπως παραπάνω. Ιδιαίτερα για το στενό αυτό υπήρχε και η πληροφορία ότι ήταν δύο τουρκικά υποβρύχια σαν ενδεχόμενη παρουσία στο στενό Ρόδου-Καρπάθου, και είχαμε την σοβαρή επιφύλαξη να το περάσουμε όσο το δυνατόν ανεντόπιστα. Κατά το απόγευμα του Σαββάτου 20 του μηνός, κατά τις 15.00' περίπου...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Με συγχωρείτε, κύριε Πρόεδρε. Θέλω μια διευκρίνιση. Πότε ξεκινήσατε, κύριε μάρτυς, από το Ναύσταθμο;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 19 Ιουλίου, 15.15', με το υποβρύχιο «Νηρέυς».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εδώ έρχεται αυτό σε αντίθεση με κάτι το οποίο εγώ έχω από το φάκελο. Στις 15/7 πήρε εντολή το «Νηρέυς» να αποπλεύσει. Πώς συμπίπτουν αυτά;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΪΜΗΣ: Αφήστε τα τώρα, κύριε συνάδελφε, χάνουμε τον ειρμό.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 15/7 ήταν ημέρα Δευτέρα και ήταν το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και τα υποβρύχια ήταν εν όρμω Ναύσταθμου Σαλαμίνας. Δεν ταξίδευε κανείς.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εδώ έχουμε ένα σήμα επίσημο δικό σας, το οποίο λέει: «Άμα λήψει υποβρύχια “Γλαύκος”, “Νηρέυς” και “Τρίτων” πλεύσουν περιοχήν νοτιοανατολικάς της Ρόδου». Αυτό είναι το σήμα υπ' αριθ. 1913 της 15/7/74.

ΜΑΡΤΥΣ: Το 19 είναι η ημερομηνία, σημαίνει 19 του μηνός.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Α, μάλιστα, Άρα συμφωνούμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το λέει και στην κατάθεσή του ο μάρτυς, ότι

στις 19 στις 11.00' η ώρα έλαβε το πρώτο σήμα. Λοιπόν προχωρήστε, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Βρισκόμαστε στις 20 του μηνός, ημέρα Σάββατο. Το απόγευμα περίπου ελήφθη σήμα από το Αρχηγείο Ναυτικού, όπου τα υποβρύχια «Νηρεύς» και «Γλαύκος» διετάσσοντο να πλεύσουν και να αναλάβουν περιπολία σε τομείς που ορίστηκαν μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας, δύο τομείς που ήταν ο ένας δίπλα στον άλλον, με γραμμή διαχωρισμού τον μεσημβρινό που περνάει πάνω από την Κερύνεια. Στις οδηγίες αυτού του πλου ήταν να πλεύσουμε χωρίς να εντοπιστούμε και χωρίς να εμπλακούμε: «Αποφύγατε εντοπισμόν και εμπλοκήν». Την δε έναρξη των εχθροπραξιών θα διέτασσε το ΓΕΝ με νεώτερο σήμα. Αυτό το σήμα ετέθη αμέσως προς υλοποίηση. Χάρξαμε την πορεία, σχεδιάσα ένα πρόγραμμα πώς θα κινηθεί το υποβρύχιο με τις διάφορες ταχύτητες και με χρόνους αναπνευστήρος, και προσπάθησα να κάνω μια εκτίμηση με βάση τα όσα στοιχεία είχα. Δεν είχα σχεδόν κανένα στοιχείο περί του τι γίνεται, μόνο ένα δελτίο πληροφοριών περί των τουρκικών αντιτορπιλικών που ευρίσκοντο στην περιοχή Κύπρου. Ήταν πέντε αντιτορπιλικά τύπου «ΦΡΑΜ 1», τα οποία ήταν τα καλύτερα ανθυποβρυχιακά που διέθετε το τουρκικό ναυτικό, αμερικανικού τύπου. Ήταν μια σοβαρή απειλή. Έχουν βλήματα «ASROC», τα οποία είναι βλήματα με торπίλες που βάλλονται από μεγάλη απόσταση. Επίσης δημιούργησε ένα προβληματισμό η οδηγία του να πλεύσουμε χωρίς να εμπλακούμε και να παραμείνουμε στον τομέα μας χωρίς να αναλάβουμε επιθετική δράση, αναμένοντας οδηγίες από το Γενικό Επιτελείο που, πρώτον, ήταν αμφίβολο αν μπορούσαμε να τις πάρουμε εκεί που θα ήμασταν, διότι η απόσταση είναι εξαιρετικά μεγάλη. Ο ασύρματος δεν ακούγεται σε τέτοιες αποστάσεις καλά και θα απαιτούσε να είχαμε την κεραία αρκετές ώρες επάνω, προκειμένου να πάρουμε τέτοια σήματα. Με άλλα λόγια θα ήμασταν σε μία περιοχή, στην οποία ο Τούρκος

έκανε πόλεμο βυθίζοντας ό,τι ελληνικό εχθρικό εύρισκε. Και πράγματι βύθισε ένα αντιτορπιλικό δικό του, θεωρώντας ότι είναι ελληνικό. Επομένως, αναμέναμε ότι οπωσδήποτε θα εμπλεκόμασταν και οπωσδήποτε θα αρχίζαμε εχθροπραξίες. Έχοντας την ευθύνη του υποβρυχίου αυτού, το οποίο είναι μία μονάδα κρούσεως της Ελλάδος και έπρεπε να την διασώσω από κίνδυνο, έπρεπε να αναλάβω την δράση που είναι προορισμένο το υποβρύχιο αυτό, έκανα την εκτίμηση ότι οι οδηγίες αυτές δεν ήταν δυνατόν να εφαρμοστούν, και κατόπιν αυτού έλαβα την απόφαση, την οποία ανακοίνωσα και στο πλήρωμα ότι «Θα πλεύσουμε με τα προβλεπόμενα μέτρα εν καταδύσει προς αποφυγήν εντοπισμού, προκειμένου να φθάσουμε στην περιοχή που μας είπαν». Αν τυχόν βρεθούν τουρκικά αντιτορπιλικά σε απόσταση εντός βεληνεκούς των торπιλών των υποβρυχιών, θα προσεβάλλοντο, πριν αυτά με εντοπίσουν και με φέρουν σε δύσκολη θέση. Επομένως για το υποβρύχιο όλο, πλέον, ήταν σαφές τι έπρεπε να κάνουμε: Έναρξη πολέμου, έναρξη συμπλοκών μεταξύ υποβρυχίου και αντιπάλων δυνάμεων ανά πάσα στιγμή που θα ενεφανίζοντο. Συνεχίσαμε τον πλου έως την Κύπρο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Τι ώρα ξεκινήσατε από τον τομέα;

ΜΑΡΤΥΣ: Διέπλευσα το στενό Καρπάθου-Ρόδου μεταξύ 20.00' και 24.00' περίπου. Από εκεί έλαβα την πορεία αυτή σηματοδύοντας τον Κορμακίτη, το φανάρι στην Β.Δ. άκρη της Κύπρου, για να έχω κάποιο σημείο που θα αναμένω να δω, για να πάρω εν συνεχεία κάποιο στίγμα για να προχωρήσω προς τον τομέα μου με ταχύτητα επτά κόμβων και με εκτιμώμενη ώρα αφίξεως στον τομέα στις 22 του μηνός και 4.00' το απόγευμα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δεν μας περιγράφετε τον τομέα λίγο πιο καλά;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω ένα χάρτη στην τσάντα μου και να μου επιτρέπετε να σας τον δείξω, όπου θα έδινα μία καλύτερη εικόνα, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως, να μας δείξετε. (Στο σημείο αυτό ο κύριος μάρτυς επιδεικνύει το σχετικό χάρτη και αναφέρεται πάνω σε αυτόν).

ΜΑΡΤΥΣ: Συνέχισα πλού εν καταδύσει και περί την περιοχή αυτή, δηλαδή ανατολικά νήσου Ανάφης, πήρα το σήμα το οποίο έλεγε: «Πλεύσατε προς Κύπρον». Ο τομεύς Κύπρου που μου είχε ανατεθεί, ήταν από τις δύο περιοχές...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Δυτικά της Κερύ-νειας;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Ο δικός μου ο τομέας περιελάμβανε καθαρά την Κυρήνεια μέσα, ο τομεύς του υποβρυχίου «Γλαύκος» ανατολικά μέχρι περίπου το μεσημβρινό της Μερσίνης, για να καλύψει κάθε κίνηση αποβατικών ή εχθρικών πλοίων, τα οποία θα εκινούντο από την περιοχή αυτή που ήταν οι Τούρκοι, οι βάσεις τους. Αυτό ήταν το δρομολόγιο που ακολούθησε το υποβρύχιο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Είπατε ότι το άλλο υποβρύχιο για να αντιμετωπίσει ενδεχόμενη κίνηση δυνάμεων από Μερσίνη...

ΜΑΡΤΥΣ: Το έργο το οποίο είχε ανατεθεί στα δύο υποβρύχια, ήταν να εγκαταστήσουν περιπολία υπό πολεμικές συνθήκες, πολεμική περιπολία εις τους τομείς αυτούς. Δεύτερον, να αποφύγουμε εμπλοκή και εντοπισμό στους τομείς. Τρίτον, να μην κάνουμε έναρξη εχθροπραξιών στους τομείς. Όλα αυτά δημιουργούν μία σύγχυση, πρώτον, διότι η πολεμική περιπολία σε ένα τομέα προϋποθέτει πόλεμο. Δεύτερον, αποφυγή εμπλοκής και εχθροπραξιών σε ένα τομέα που βρίσκονται διώκτες υποβρυχίων, δεν είναι δυνατόν να μη γίνει. Επομένως εκ των πραγμάτων οι οδηγίες αυτές δεν μπορούσαν να υλοποιηθούν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Πότε πήρατε την εντολή για να πάτε προς την Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Την πήρα 20 του μηνός το απόγευμα. Έχω το σήμα στην τσάντα μου, μπορώ να σας το δείξω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τα γεγονότα είχαν εξελιχθεί.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Στις 19 του μηνός αποπλεύσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, και στις 20 του μηνός έλαβα την εντολή μαζί με το υποβρύχιο «Γλαύκος» να πλεύσουμε. Μπορώ να σας πω και την ώρα ακριβώς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αν κατατοπίστηκαν αρκετά οι κύριοι συνάδελφοι επί του χάρτου, να καθίσει ο κύριος μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Πέρασε η 20ή του μηνός, ημέρα Σάββατο, χωρίς πληροφόρηση στο υποβρύχιο, του τι εγένετο εκεί πέρα στην Κύπρο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Συγγνώμη, ήσασταν τα δύο υποβρύχια.

ΜΑΡΤΥΣ: Μόνο τα δύο. Τα υπόλοιπα υποβρύχια –αν θέλετε να σας πω κύριε βουλευτά– ένα τρίτο υποβρύχιο, το υποβρύχιο «Τρίτων», ακολούθουσε το δικό μου και έλαβε εντολή να πάει να εγκαταστήσει περιπολία στο στενό μεταξύ Ρόδου-Καρπάθου. Το δε τέταρτο υποβρύχιο «Πρωτεύς» είχε λάβει εντολή να πάει να εγκαταστήσει περιπολία στην περιοχή μεταξύ Λέσβου-Χίου στο Αιγαίο. Υπήρχε και το υποβρύχιο «Κατσώνης», το οποίο αφίχθη εκείνη την ημέρα, το οποίο λόγω του ότι έκανε ένα ταξίδι μόνο επιστροφής από Αμερική με τα πράγματα των ανθρώπων, με τα διάφορα υλικά που είχε φορτώσει επάνω και έπρεπε να τα ξεφορτώσει, απαιτείτο αρκετός καιρός και μάλιστα σε ένα 4ήμερο περίπου ξεφορτώθηκε, ετοιμάστηκε και έφυγε και αυτό για επιχειρήσεις.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ήταν πέντε τα υποβρύχια αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν πέντε σε ενέργεια εκείνη την περίοδο. Ήταν και ένα άλλο υποβρύχιο, το «Παπανικολής», το οποίο ήταν σε κάποια επισκευή και δεν έλαβε μέρος καθόλου στην κινητοποίηση αυτών.

Επομένως η 20ή του μηνός, ημέρα Σάββατο, η 20ή Ιουλίου παρήλθε κάνοντας την εν καταδύσει μετακίνηση με κάποια ταχύτητα έξι έως επτά κόμβους με αναπνευστήρες και προσπαθώντας να συλλέξουμε

πληροφορίες για το τι συμβαίνει. Βγάσαμε κεραία και πιάσαμε το Παρίσι και τον ραδιοφωνικό σταθμό Κύπρου, και έτσι πήραμε μία εικόνα περί του τι συνέβαινε. Εν συνεχεία το βράδυ, όμως, της 20ής του μηνός εσήγησε ο ραδιοφωνικός σταθμός Κύπρου και μόνο από τις εκπομπές από το Παρίσι μπορέσαμε και πήραμε μερικές πληροφορίες. Επομένως η όλη εικόνα για μένα ήταν ότι πάμε να συμπλακούμε με τους Τούρκους. Πέρασε όλο το Σάββατο, η 20ή του μηνός, και έφθασε η Κυριακή, 21 του μηνός.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Εσείς συνεχίσατε την πορεία;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, συνεχίσαμε. Το μεσημέρι, την ώρα που κάναμε ακρόαση στα σήματα που μας έστελνε το Αρχηγείο Ναυτικού, στις 2.00' η ώρα πήραμε ένα σήμα από το ΓΕΝ, το οποίο μας διέταξε να σταματήσουμε να πλεύουμε προς τους τομείς και να επαναπλεύσουμε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Σε ποιο σημείο ήσαστε τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήμαστε σε αυτό το σημείο. (Δείχνει επί του χάρτου ένα σημείο). Και το σημείο αυτό απέχει από την περιοχή περιπολίας στην Κύπρο γύρω στα 180 μίλια.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τι ώρα πήρατε την εντολή να γυρίσετε πίσω;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 14.10'.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Στις 21 του μηνός;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, στις 21 του μηνός.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δηλαδή, θέλατε περίπου άλλες είκοσι τόσες ώρες για να φθάσετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, περίπου 26 με 28 ώρες για να φθάσουμε στην περιοχή αυτή. Πράγματι αναστρέψαμε και οφείλω να πω με κάποια απογοήτευση όλου του κόσμου. Δεν το τονίζω σαν υπερβολή, αλλά στη στενή κοινωνία του υποβρυχίου των 35 ατόμων ο καθένας είναι μια προσωπικότητα και επηρεάζεται από τη δουλειά του. Είχαμε επηρεασθεί από την αποστολή μας και όταν μας είπαν «Γυρίστε πίσω» υποστήκαμε ένα σοκ ηθικού. Εν πάση περιπτώσει θεωρή-

σαμε ότι για να μας δίνουν εντολή για να γυρίσουμε πίσω, θα συμβαίνει κάτι για το οποίο δεν απαιτείται να δράσουμε, άρα σταμάτησε ο πόλεμος ή ίσως ήταν κάποια μικρή τοπική συμπλοκή και δεν απαιτείτο πλέον η δράση του υποβρυχίου. Ο τομέας που εμένα διέταξαν να πάω, ήταν μεταξύ Κρήτης και Κάσου. Πράγματι, έφθασα την επόμενη μέρα Δευτέρα, 22 του μηνός, κατά τις 3.00' το απόγευμα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Τόσο πολύ κάνατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΕΝΑΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ: Δεν είναι μακριά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πότε πήρατε το σήμα;

ΜΑΡΤΥΣ: 14.10'.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κάνατε, δηλαδή, πόσες ώρες;

ΜΑΡΤΥΣ: 25 ώρες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Τότε, πως εξηγείτε ότι για αυτή την απόσταση (δείχνει επί του χάρτου) θέλατε 25 ώρες και για αυτή την απόσταση (δείχνει επί του χάρτου) θέλατε 26 ώρες;

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι 29 ώρες περίπου. Μου επιτρέπετε να βγάλω τα ακριβή στοιχεία και μπορώ να σας πω τα νούμερα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Διότι η απόσταση αυτή είναι πολύ μικρότερη της αποστάσεως αυτής (δείχνει επί του χάρτου).

ΜΑΡΤΥΣ: Θα διευκρινίσω κάτι, κύριε βουλευτά. Κατά την επιστροφή δεν υπήρχε ανάγκη αναλήψεως δράσεως και να σπεύσω επειγόντως. Άρα, δεν με συνέφερε να ξεφορτίζω τη μπαταρία μου και γύρισα με μικρότερη ταχύτητα. Στις 22 του μηνός, στις 15.00', πήραμε το σήμα... Θα πρέπει να διορθώσω το προηγούμενο. Φθάσαμε νωρίτερα, διότι στις 22 του μηνός και στις 15.00' πήραμε το δεύτερο σήμα να ξεκινήσουμε πάλι και να πλεύσουμε προς την Κύπρο. Στους ίδιους τομείς, όπως είχαμε πριν, και με τις ίδιες οδηγίες πλου...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Στις 21 του μηνός, στις 22.00';

MARTYΣ: 22 του μήνα, ημέρα Δευτέρα, στις 3.00' η ώρα το απόγευμα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Πήρατε το δεύτερο σήμα.

MARTYΣ: Πήραμε το δεύτερο σήμα να πλεύσουμε προς τον τομέα πάλι με τις ίδιες οδηγίες πλου. Πράγματι, ξεκινήσαμε με ενθουσιασμό, με τις ίδιες συνθήκες και μετά από ένα 24ωρο περίπου, δηλαδή στις 23 του μηνός, ημέρα Τρίτη, στις 2.00' το μεσημέρι πάλι, πήραμε το σήμα «Γυρίστε πίσω».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πού ήσαστε τότε;

MARTYΣ: Ήμασταν περίπου στο ύψος νοτίως του Καστελόριζου, στο μεσημβρινό που περνάει από το Καστελόριζο. Σε μια απόσταση από τον τομέα γύρω στα 200 μίλια. Γυρίσαμε και αναλάβαμε περιπολία στον τομέα μεταξύ Καρπάθου και Ρόδου μέχρι τις 29 Ιουλίου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δηλαδή, αλλάξατε διαδρομή;

MARTYΣ: Μάλιστα, μας αλλάξανε. Στις 29, λοιπόν, του μηνός με διέταξαν να επιστρέψω πίσω στο Ναύσταθμο. Εγένοντο διαπραγματεύσεις τότε, αλλά εν πάση περιπτώσει δεν ήταν αναγκαία η δική μου παρουσία εκεί πέρα. Και σε ένα πρόγραμμα εναλλαγής των υποβρυχίων άφησαν εμένα να περιμένω, γύρισαν πίσω τα υποβρύχια, ανεφοδιάστηκαν εκείνα, ξαναέστειλαν τα υποβρύχια κάτω, έφυγα εγώ... Εφαρμόστηκε ένα πρόγραμμα εναλλαγής υποβρυχίων στην περιοχή εκεί. Έτσι κατά τις 30 του μηνός κατέπλευσα στο Ναύσταθμο. Αυτή ήταν η αφήγηση του πρώτου πλου κατά το διάστημα, που έγινε αυτή η κρίση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Τι ώρα θα φθάνατε στον τομέα περιπολίας την δεύτερη φορά;

MARTYΣ: 24 του μηνός κατά τις 12.00' τα μεσάνυχτα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Προς 25 δηλαδή.

MARTYΣ: Μάλιστα. Αυτή όλη, κύριε Πρόεδρε, ήταν η αφήγηση των κινήσεων του υποβρυχίου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πριν δώσω το λόγο στους αξιότιμους συνα-

δέλφους, ιδιαιτέρως στους δυο ναυάρχους που θα παρακληθούν να διευκρινίσουν καλύτερα τα ζητήματα, οι άλλοι συνάδελφοι νομίζω ύστερα και από την διαλογική συζήτηση, με την οποία έγινε η κατάθεση δεν χρειάζεται να ρωτήσουν πλέον. Ό,τι ήταν να το ρωτήσουν, το ρωτήσανε. Οι δύο κύριοι Ναύαρχοι μπορούν και νομίζω ότι πρέπει να απασχολήσουν την Επιτροπή. Θα ήθελα να σας ρωτήσω για το πρώτο σήμα που σας εδόθη τότε, δηλαδή που επρόκειτο να αποπλεύσετε και αποπλεύσατε με δέκα εν συνόλω τορπίλες, όπως είπατε, τέσσερις τορπίλες «SST» και τρεις τορπίλες «MK37 3» και τέσσερις τορπίλες «MK37 2». Αυτοί είναι όροι, που οι κύριοι Ναύαρχοι παρακαλούνται να σημειώσουν για να εξετάσουν. Σας εδόθη, λοιπόν, το σήμα αυτό για να αποπλεύσετε. Αυτό το σήμα εδόθη μόνο σε σας ή διενεμήθη και πουθενά αλλού;

MARTYΣ: Το σήμα απόπλου αυτό μας το έδωσαν χέρι-χέρι στα υποβρύχια, χειρόγραφο μάλιστα με προφορικές οδηγίες στο τι έπρεπε να κάνουμε όταν αποπλέαμε. Οι προφορικές οδηγίες ήταν να πάμε και να κάνουμε επίδειξη παρουσίας στην περιοχή Ρόδου. Παράλληλα, όμως, πριν φύγουμε, εμένα και τον κυβερνήτη του υποβρυχίου «Γλαύκος», Γαβριήλ, μας κάλεσαν στο Αρχηγείο Στόλου και θέλησαν να μας ενημερώσουν σε δύο πολεμικά σχέδια, τα οποία ετηρούντο μόνο στο Αρχηγείο Στόλου και αφορούσαν κίνηση υποβρυχίου προς την Κύπρο. Μπορώ να πω, κύριε Πρόεδρε, ότι δεν υπήρχαν οδηγίες σαφείς, ήταν απλώς μια ιδέα ενεργείας και εν συνεχεία διέκοψαν την ενημέρωση και μας είπαν: «Πηγαίνετε κάτω στα πλοία σας να επιστατήσετε στην ενεργοποίηση, και οδηγίες θα σας δοθούν εν πλω εφόσον απαιτηθούν». Και έτσι ουσιαστικά δεν έγινε ενημέρωση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εδόθη σήμα κινήσεως στα υποβρύχια;

MARTYΣ: Βεβαίως. Το σήμα αρχικού απόπλου από το Ναύσταθμο εννοείτε, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Ναι, αυτό το σήμα του να κινηθείτε εσείς και να πάτε στην Κύπρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι στην Κύπρο, προς Ρόδο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Προς τον σκοπό εγκαταστάσεως κάποιας περιπολίας ή ήταν άσκηση;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν στα πλαίσια ασκήσεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για αυτή την άσκηση είχαν ειδοποιηθεί και ξένες δυνάμεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Στην ενημέρωση αυτή που μας έκαναν, μας είπαν ότι «Επειδή θέλουμε να δείξουμε την παρουσία, θα εκδώσουμε και αγγελία κινήσεως υποβρυχίου», η οποία στην ΝΑΤΟϊκή φρασεολογία είναι γνωστή σαν «subnote» και η οποία αγγελία αυτή διανέμεται σε όλο το ΝΑΤΟ. Και επειδή οι τηλεπικοινωνιακές διασυνδέσεις ήταν ακόμα σε ενέργεια μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, μεταξύ «comedeast» Ελλάδας και «comednoreast» Τουρκίας, το σήμα αυτό ελήφθη από όλους.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από ποιόν;

ΜΑΡΤΥΣ: Μας είπαν ότι εστάλη το «subnote» αυτό σε όλο το ΝΑΤΟ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αποδέκτης ήταν και ο Τούρκος;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να βεβαιώσω, κύριε Πρόεδρε, αν το έλαβε, αλλά στον πίνακα διανομής είναι και η Τουρκία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στον πίνακα διανομής αποδέκτης εφέρετο και η Τουρκία;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο τούρκος διοικητής των υποβρυχίων είχε λάβει γνώση ότι εσείς φύγατε από δω για να πάτε νοτίως της Ρόδου, για άσκηση;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ δεν πρόκειται να ρωτήσω τίποτε άλλο, διότι στερούμαι και των οικείων γνώσεων. Παρακαλούνται οι κύριοι Ναύαρχοι, κατ' αρχήν, να ερωτήσουν και να διευκρινίσουν όποια σημεία χρειάζονται. Οι υπόλοιποι δεν βλέπω τον λόγο γιατί να ρωτήσουν. Αν θέλει

και ο κύριος Κάππος να ερωτήσει, ως ερωτήσει.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Μπορεί να έχουμε και καμία απορία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μεμονωμένα πράγματα. Γιατί όπως καταλαβαίνετε, έχουμε και άλλους δύο μάρτυρες. Βέβαια δεν με πειράζει ο χρόνος, γιατί οι καταθέσεις είναι πάρα πολύ σοβαρές. Ένα συμπέρασμα, το οποίο θα μπορούσα να ρωτήσω από σας, κύριε μάρτυς, ίσως το ρωτήσω στο τέλος. Παρακαλώ τον κύριο Βασιλειάδη να λάβει το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Αναφερθήκατε, κύριε μάρτυς, στην αρχή της καταθέσεώς σας σε ορισμένα «παιδικά» προβλήματα των υποβρυχίων.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μπορείτε με απλά λόγια να μας περιγράψετε τις δυνατότητες του υποβρυχίου σας; Όχι μονάχα στα χαρτιά τι προεβλέπετο, αλλά τι απεδείχθη στην πράξη, που πλέον το είχατε δουλέψει, ποιος ήταν ο βαθμός της εκπαιδεύσεως του προσωπικού σας, τα όπλα, τα συστήματα διευθύνσεως βολής τορπιλών, τι τυχόν προβλήματα είχαν παρουσιασθεί. Δώστε μας, τι πράγματι μπορούσε να κάνει αυτή η νεότερη μονάδα του Ναυτικού μας.

ΜΑΡΤΥΣ: Η μονάδα αυτή σχεδιάσθηκε με εξαιρετικές δυνατότητες. Παρελήφθησαν τα τέσσερα αυτά υποβρύχια στο διάστημα μεταξύ 1970 και 1972 από το Κίελο της Γερμανίας. Ήταν πρωτότυπα στη σχεδίαση και στην τοποθέτηση συστημάτων ηλεκτρονικών και όπλων. Με άλλα λόγια εγένετο ένα πείραμα των Γερμανών στην κατασκευή και ενεργοποίηση ενός μοντέλου υποβρυχίου, το οποίο ήθελαν να αποδείξουν ότι έχει δυνατότητες, όπως το σχεδίασαν στα χαρτιά, και εν συνεχεία να το πουλήσουν, διότι ήταν πελάτες στη σειρά, η Χιλή, το Περού, η Αργεντινή και στη συνέχεια η Τουρκία. Όταν παρελαμβάνοντο τα πλοία αυτά στο Κίελο της Γερμανίας, είχα την τιμή να είμαι ύπαρχος στο πρώτο υποβρύχιο, το «Γλαύκος», το οποίο ήταν και το πρώτο που υπέστη

όλες τις συνέπειες των νέων κατασκευών. Παρουσιάσθηκαν πολλά προβλήματα, προβλήματα λειτουργίας του σκάφους σαν υποβρυχιακό σκάφος και προβλήματα στις συσκευές. Επίσης προβλήματα στις τορπίλες. Τα προβλήματα αυτά τα είχαμε εντοπίσει, τα αναφέραμε, πλην όμως τότε η υπηρεσία είχε διαφορετική άποψη. Και επειδή επιμέναμε στην αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών, εκεί στη Γερμανία, από τους κατασκευαστές, ο κυβερνήτης, ο ύπαρχος και ο Α΄ Μηχανικός του υποβρυχίου «Γλαύκος» ανεκλήθησαν εις την Ελλάδα το 1971, περάσαμε από πειθαρχικό συμβούλιο. Και προσωπικά υπέστην την ποινή 70 μέρες φυλάκισης στο «Έλλη». Ο κυβερνήτης απετάχθη. Συμπληρωματικά καταθέτω ότι επί της υποθέσεως αυτής ο τότε κυβερνήτης του υποβρυχίου «Γλαύκος», αντιπλοίαρχος ε.α. Ε. Πετρόπουλος, κατέθεσε την 4/11/74 μήνυση κατά της ηγεσίας της δικτατορίας και των λοιπών υπευθύνων. Αυτά ήταν τα προβλήματα, τα οποία είχαμε εντοπίσει. Και με βάση την επιθυμία της τότε κυβερνήσεως, να παραλάβει πάση θυσία τα υποβρύχια αυτά, παρελήφθησαν τα υποβρύχια, χωρίς την αποκατάσταση των προβλημάτων. Τα προβλήματα αυτά ουσιαστικά ήταν, πρώτον, σοβαρότατα προβλήματα στις μπαταρίες και στα καλώδια. Πήρε φωτιά το υποβρύχιο από τα καλώδια. Σοβαρότατα προβλήματα στο σύστημα διεύθυνσεως βολής τορπιλών και στις τορπίλες. Επανειλημμένες βολές στη Γερμανία, ήταν όλες ανεπιτυχείς. Βέβαια, συνέχισαν οι ανεπιτυχείς βολές και στην Ελλάδα.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Με τι αιτιολογικό επεβλήθησαν αυτές οι ποινές;

ΜΑΡΤΥΣ: Διότι δεν εκτελέσαμε διαταγές της Υπηρεσίας.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Στο συγκεκριμένο θέμα αναφέρθηκαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Μα, για αυτό δεν είχατε πάει επίσημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Είχαμε πάει να παραλάβουμε τα

υποβρύχια αυτά, αλλά είχε την ευθύνη ο κυβερνήτης και το επιτελείο του να παραλάβει. Ουσιαστικά παρελήφθη ένα σκάφος, το οποίο μπορούσε να αναδύεται και να καταδύεται με περιορισμένες δυνατότητες και τίποτε άλλο.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Συνεχίστε, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Στη συνέχεια από το 1971, που επέστρεψε το υποβρύχιο, μέχρι το 1973 ήταν μία περίοδος, όπου ήταν συνεχείς οι προσπάθειες να αποκαταστήσουν τις ανωμαλίες και να το φέρουν σε κάποια επιχειρησιακή αποδοτικότητα. Πράγματι, σταδιακά το έφεραν και επετεύχθη η δυνατότητα το υποβρύχιο αυτό να ρίχνει με καλό ποσοστό επιτυχίας τις τορπίλες τύπου μάρκα 37, που αναφέρατε, κύριε Πρόεδρε, οι οποίες όμως είναι τορπίλες εναντίον υποβρυχίων. Και δευτερευόντως, και εναντίον αντιτορπιλικών από μικρές αποστάσεις όμως. Ο τύπος της τορπίλης «SST4» δεν δοκιμάστηκε. Ή όταν δοκιμάστηκε, ήταν αποτυχημένες οι εκπαιδευτικές βολές. Η πρώτη επιτυχημένη βολή που έγινε, ήταν στις 18 Ιουλίου από το υποβρύχιο «Νηρεύς» που ήμουν εγώ. Και για αυτό εντυπωσιαστήκαμε τόσο πολύ, διότι δεν το περιμέναμε. Πέτυχε. Αύξησε σε μεγάλο βαθμό την εμπιστοσύνη μας προς το όπλο αυτό. Εφόσον το σύστημα λειτούργησε με την δοκιμασμένη αυτή βολή, ήταν δυνατό το υποβρύχιο αυτό, φθάνοντας στην περιοχή περιπολίας, από μεγάλες αποστάσεις, χωρίς να διακινδυνεύει, να προσβάλει τα αντιτορπιλικά. Δύο υποβρύχια με τέτοια όπλα στην περιοχή, με έναν αριθμό τορπιλών έξι έως οκτώ, με τορπίλες τέτοιες, μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τα τρία αντιτορπιλικά τα τουρκικά και να τα βυθίσουν. Η εξουδετέρωση αυτών των αντιτορπιλικών σήμαινε για τους Τούρκους ότι έχαναν τον έλεγχο της θάλασσας και δεν θα μπορούσαν πλέον να κάνουν ουδεμία μεταφορά, είτε στρατευμάτων, είτε πυρομαχικών, είτε καυσίμων, είτε αρμάτων,

στο νησί και επομένως, ουσιαστικά, επεβάλετο ένας ναυτικός αποκλεισμός των βορείων ακτών της νήσου Κύπρου. Αυτή θα ήταν η συμβολή των υποβρυχίων, αν επετυγχάνετο η άφιξη και η δράση τους. Θα ήθελα με την ευκαιρία αυτή, να μου επιτρέψετε, να κάνω δύο σχόλια στο θέμα της ανακλήσεως του υποβρυχίου. Η ανάκληση έγινε την Κυριακή το μεσημέρι στις 2.00' η ώρα, στις 21 του μηνός, και μας δημιουργήθηκε το ερώτημα, γιατί, ποίος ο λόγος. Έχοντας υπ' όψιν μου τώρα το αποτέλεσμα της κρίσεως εκείνης, προσπάθησα να εκτιμήσω επιχειρησιακούς λόγους, για τους οποίους έγινε αυτή η ανάκληση. Ένας λόγος μπορώ να πω ότι ήταν: Η ηγεσία τότε αντιμετώπιζε απειλή στο Αιγαίο. Εφόσον υπήρχε τέτοια απειλή, τα υποβρύχια εκτιμήθηκε ότι έπρεπε να πραστατεύσουν τον ελλαδικό χώρο, τα νησιά πρωτευόντως. Και έτσι ανακλήθηκαν. Αν αυτός ο λόγος όμως ίσχυε, κατά τη γνώμη μου, δεν ευσταθεί. Διότι η ανάκληση και η εν συνεχεία τοποθέτηση των υποβρυχίων στο στενό Κρήτης-Κάσου, στο νότιο μέρος της Ελλάδος, δεν εξυπηρετούσε καμία επιχειρησιακή απαίτηση σε θέση κάποιας διατάξεως μάχης, για να αντιμετωπίσουμε κάποια εχθρική ενέργεια ενδεχόμενη των Τούρκων, είτε στη Λέσβο, είτε στη Χίο, είτε στη Λήμνο, ή ακόμα και Ρόδο. Ήμασταν μακριά. Άρα δεν αποσύρθηκαν τα υποβρύχια διότι υπήρχε απειλή στο Αιγαίο. Πλέον αυτού, μία εκδήλωση απειλής στο Αιγαίο, νομίζω, για τους Τούρκους θα ήταν ένα δεύτερο μέτωπο, όπου όμως στο δεύτερο μέτωπο θα υπήρχε η αεροπορία ζωντανή, η δική μας, θα υπήρχαν ναυτικές δυνάμεις εξ ίσου αριθμού και επομένως δεν είχαν εξασφαλισμένο κανένα θετικό αποτέλεσμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποιοι δεν είχαν εξασφαλισμένο θετικό αποτέλεσμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Οι Τούρκοι. Αυτό οι Τούρκοι το είχαν εξασφαλισμένο στην Κύπρο, διότι είχαν υπεροχή αέρος, είχαν υπεροχή στη θάλασσα και στις αποστάσεις. Στο Αιγαίο

δεν το είχαν αυτό και θα ηναγκάζοντο να αντιμετωπίσουν την αντίδραση τη δική μας. Επομένως, εκτιμώ ότι η ανάκληση των υποβρυχίων για να καλύψει ανάγκες αμύνης στο Αιγαίο, δεν πρέπει να υπήρξε. Άλλος λόγος που μπορεί να έκανε τους αρμοδίους να ανακαλέσουν τα υποβρύχια, είναι ότι δεν ήθελαν να εμπλέξουν ελληνικές πολεμικές μονάδες και να γενικεύσουν έναν πόλεμο μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Ίσως υπήρχε κάποιος δισταγμός. Στο σημείο, όμως, αυτό μπορώ να αναφέρω ότι οι Τούρκοι πέτυχαν να δημιουργήσουν μια εστία πολέμου με τοπικό χαρακτήρα. Δηλαδή, γινόταν πόλεμος στην Κύπρο μεταξύ Τούρκων και Ελλήνων, αλλά δεν γινόταν πόλεμος στο Αιγαίο μεταξύ Τούρκων και Ελλήνων. Ο πόλεμος ήταν τοπικός. Είχαν εγκαθιδρύσει μια αποκλειστική ζώνη, «exclusive zone», όπως λέγεται στην τακτική. Νομίζω, δεν είμαι βέβαιος, η ζώνη αυτή ήταν περίπου 100 μιλίων γύρω από την Κύπρο, όπου είχαν προειδοποιήσει ότι κάθε μονάδα που θα έμπαινε εκεί, θα προσεβάλετο. Επομένως, για μας ήταν ευκαιρία να εκμεταλλευθούμε τον τοπικό χαρακτήρα του πολέμου, να στείλουμε μονάδες μας εκεί, «Φάντομς» ή υποβρύχια, να εμπλακούν χωρίς να υπάρχει η ανάγκη γενικεύσεως. Ένας τρίτος λόγος, ο οποίος θα μπορούσα να πω ότι επέβαλε την ανάκληση των υποβρυχίων, είναι ότι ήταν ανεπιθύμητη η δράση των υποβρυχίων στην Κύπρο, για λόγους τους οποίους πρέπει να ξέρουν οι αποφασίσαντες. Μόνο για αυτούς τους λόγους εκτιμώ ότι ήταν πιθανή η ανάκληση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, με διευκολύνετε, γιατί αυτές ήταν οι ερωτήσεις που ήθελα να υποβάλω. Αλλά μας είπατε για τους αρμοδίους παράγοντες, οι οποίοι αποφάσισαν την ανάκληση των υποβρυχίων. Θα ήθελα να μας πείτε τι εννοείτε. Ποιοι ήταν οι αρμόδιοι που σας έστειλαν τα σήματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Το υποβρύχιο, κύριε Πρόεδρε, είναι όπλο στρατηγικό στα μέτρα των Ναυ-

τικών Ελλάδας και Τουρκίας. Είναι σε θέση να εμφανισθεί αιφνίδια σε περιοχές, που ελέγχονται και από τον εχθρό και να δράσει καταστρεπτικά. Αν ένα υποβρύχιο βυθίσει δύο, τρία, τέσσερα τουρκικά αντιτορπιλικά, οι Τούρκοι δεν έχουν δυνατότητα ανανέωσης των αντιτορπιλικών. Επομένως, η πλάστιγγα συγκρίσεως των δυνάμεων είναι υπέρ της Ελλάδος, ή υπέρ του κράτους, που είχε το υποβρύχιο και έδρασε. Επομένως, η χρησιμοποίηση του υποβρυχίου και η εντολή δράσεως πρέπει να είναι από υψηλά κλιμάκια. Τα υψηλά κλιμάκια δεν είναι μόνο ο Αρχηγός του Ναυτικού, δεν ήταν τότε. Πρέπει να ήταν όλη η στρατιωτική ηγεσία, η οποία έπαιρνε τότε τις αποφάσεις, όποιοι και αν ήταν αυτοί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή ποιοι;

ΜΑΡΤΥΣ: Υποθέτω ο στρατηγός Μπονάνος, που ήταν ο Α/ΓΕΕΘΑ, ο Αραπάκης και ο Γκιζίκης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Αυτοί οι τρεις πρέπει να ήταν που αποφάσισαν τα σήματα ανακλήσεως, που αποφάσιζαν δηλαδή.

ΜΑΡΤΥΣ: Από ό,τι γνωρίζω από εφημερίδες, από δημοσιεύματα, η ανάκληση του υποβρυχίου έγινε κατόπιν συζητήσεως μεταξύ στρατηγού Μπονάνου και ναυάρχου Αραπάκη σε κάποιο συμβούλιο, που είχε γίνει την Κυριακή το μεσημέρι, στις 21 του μηνός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Συμβούλιο στο οποίο μετείχαν και οι άλλοι, πλην των Μπονάνου και Αραπάκη;

ΜΑΡΤΥΣ: Είχα διαβάσει ότι ήταν και άλλοι. Ο στρατηγός Γαλατσάνος και ο πτέραρχος Παπανικολάου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για τον Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Και ο ταξίαρχος Ιωαννίδης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο οποίος ήταν ιθύνων νους τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Ήταν ο «Σιδηρούς Καγκελάριος», όπως τον λένε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν ο κινών τα νήματα της καταστάσεως εκείνης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Τώρα, μήπως θα μπορούσατε να μας πείτε, εάν θέλετε, η δύναμη του τουρκικού στόλου σε υποβρύχια πόση ήταν τότε; Πόσα και τι υποβρύχια ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Τα τουρκικά υποβρύχια ήταν σε αριθμό 14 έναντι επτά δικών μας. Από τα 14 αυτά πέντε ήταν παλαιού τύπου, όλα αμερικάνικα –όλα τα υποβρύχια των Τούρκων ήταν αμερικάνικα– του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου κατασκευή. Τα πέντε από αυτά ήταν παλαιού τύπου, τον οποίο τύπο εμείς είχαμε παροπλίσει ήδη. Επομένως, οι δυνατότητες ήταν περιορισμένες και δεν αναμέναμε τα πέντε αυτά να έβγαιναν έξω να πολεμήσουν. Άρα έμενε ένας αριθμός εννέα υποβρυχίων. Από τα εννέα υποβρύχια εκτιμώ ότι ένας αριθμός ένα έως δύο έπρεπε να ήταν σε περιοδική επισκευή. Επομένως, παραμένει ένας αριθμός επτά υποβρυχίων, που αποτελούσαν και τη ζωντανή απειλή για το ελληνικό Ναυτικό και τις γραμμές επικοινωνιών, ανεφοδιασμού. Από τα επτά αυτά υποβρύχια –από πληροφορίες που είχαμε την περίοδο εκείνη– δύο ήταν στην περιοχή Κύπρου, δύο ήταν στην περιοχή Ρόδου και έμεναν άλλα τρία υποβρύχια, που έπρεπε να κάλυπταν κάποια εστιακά σημεία στο Αιγαίο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριε Βασιλειάδη, έχετε τίποτε άλλο να ερωτήσετε;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Είπατε πριν ότι έχετε διαβάσει, έχετε ακούσει για τον τρόπο που ελήφθη η απόφαση ανακλήσεως των υποβρυχίων. Τώρα να κατέβουμε πιο κάτω. Τι ακούσατε από το περιβάλλον του διοικητού Υποβρυχίων –του Έλληνα τώρα– και του Αρχηγείου Ναυτικού, θάλαμος επιχειρήσεων; Πώς εξεδόθησαν τα δύο σήματα ανακλήσεως της πορείας σας προς Κύπρο, ποιος τα υπέγραψε, ποιος έστω και προφορικά έδωσε εντολή; Τι ξέρετε γύρω από αυτά;

MARTYΣ: Κύριε βουλευτά, δεν μάθαμε τίποτα. Ήταν η μεγάλη απορία μας, την οποία εκφράσαμε στον Διοικητή Υποβρυχίων μόλις γυρίσαμε πίσω. Και η απάντηση ήταν «Ό,τι ξέρετε, ξέρω». Βεβαίως τα σημάτα αυτά πρέπει να συνετάχθησαν από κάποιο υπηρεσιακό όργανο κατόπιν εντολής, και εν συνεχεία έγινε η αποδέσμευση των σημάτων κατόπιν αποφάσεως Μπονά-νου-Αραπάκη. Λεπτομέρειες πάνω σε αυτό δεν μπόρεσα να μάθω.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Ένα συμπληρωματικό στοιχείο που κατά τη γνώμη μου έχει κάποια σημασία: Μπορείτε να μας πείτε δύο λόγια, ποιος είναι ο κανονικός φόρτος τορπιλών των υποβρυχίων; Συγκρίνετέ τον με τον πραγματικό, όπως αποπλεύσατε εσείς. Πέστε μας τι επήρεια είχε αυτό στις δυνατότητες, στις πραγματικές δυνατότητες του υποβρυχίου, και γιατί τελικά δεν φύγατε, με τον σωστό, τον επίσημο, τον προβλεπόμενο από τους κανονισμούς φόρτο των τορπιλών των υποβρυχίων.

MARTYΣ: Πριν από τις 15 Ιουλίου, πριν από το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, ο φόρτος που υπήρχε στα υποβρύχια ήταν 50%. Εχαρακτηριζέτο σαν φόρτος ειρήνης σε σύνολο του αριθμού τορπιλών, που μπορούσε να πάρει το υποβρύχιο, 15, 100%. Ο φόρτος ειρήνης συνήθως είναι 80% και απομένει ένα 20% φόρτος κινητοποιήσεως, που άγεται το υποβρύχιο σε πλήρη κατάσταση ετοιμότητας. Τον φόρτο ειρήνης δεν τον είχαμε επιτύχει προ της 15ης Ιουλίου. Την απόφαση αυτή δεν ξέρω να την ερμηνεύσω, για ποιους λόγους είχε ληφθεί και διατηρήθηκε και καθ' όλο το διάστημα της κρίσεως πριν από τις 20 του μηνός. Αν είχαμε τις τορπίλες αυτές –όλο το φόρτο μάχης που είναι ακόμα άλλες τέσσερις τορπίλες «SST4», σύνολο επτά– ήταν ένας ισχυρός φόρτος για να αντιμετωπίσει κάθε απειλή κατά του υποβρυχίου. Δεν ξέρω αν σας απάντησα, κύριε βουλευτά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δηλαδή, αν κατάλαβα καλά, ο σημερινός φόρτος των υποβρυχίων σε τορπίλες είναι επτά «SST4».

MARTYΣ: Αν πάρουμε τον τότε φόρτο σε αριθμό, ήταν 15 θέσεις σύνολο, που μπορούσαν να μπουν οι τορπίλες, οκτώ σε τορπιλωσλήνες και έξι σε φορεία. Δηλαδή 14 θέσεις, αλλά μια θέση μπορούσε να πάρει και δύο τορπίλες. Για αυτό ο φόρτος ήταν 15 σύνολο. Και από τις 15, επτά ή οκτώ πρέπει να ήταν «SST4».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Αυτό είναι το βασικό μου ερώτημα. Δηλαδή ήσαν έτοιμες οι «SST4» στο Ναύσταθμο; Μπορούσατε να τις πάρετε και ήταν αμέλεια που δεν τις πήρατε; Ή υπήρχαν κάποιοι λόγοι, που δεν σας έδωσαν αυτές τις τορπίλες; Επίσης, πείτε μας δύο λόγια για τις δυνατότητες του υποβρυχίου «SST4» σε στόχο τούρκικο και δυνατότητες υποβρυχίου με μάρκα «37II», για να καταλάβουν εδώ οι κύριοι, αν υπάρχουν διαφορές και πόσες.

MARTYΣ: Οι τορπίλες υπήρχαν στην Διεύθυνση Ναυτικών Όπλων στο Ναύσταθμο Σαλαμίνας σε απόθεση. Για να παραδοθούν στο υποβρύχιο, έπρεπε να υποστούν σειρά ρυθμίσεων και εργασιών και, αφού υπογράφοντο ορισμένα χαρτιά, παρεδίδοντο. Αυτός ο χρόνος είναι σημαντικός. Για να μπορέσουν να παραδοθούν σε όλα τα υποβρύχια αυτές οι τορπίλες, χρειαζόταν χρόνος πέραν της μιας ημέρας. Επομένως, δεν υπήρξε καμία πρόβλεψη από την Υπηρεσία παρόλο που η κρίση έβαινε συνεχώς αυξανόμενη. Δεν υπήρχε καμία πρόβλεψη, πριν από τις 19 του μηνός, να πάρουμε το φόρτο. Γνωρίζω ότι υπήρχε κάποιο σήμα από τη Διοίκηση Υποβρυχίων να παραλάβουμε πλήρη φόρτο μάχης από τις 16 Ιουλίου, από την επομένη του πραξικοπήματος, αλλά το ΓΕΝ δεν ενέκρινε. Επομένως, ενώ η διοίκηση υποβρυχίων ήθελε να παραλάβει τορπίλες, το ΓΕΝ δεν επέτρεψε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Μεταξύ 15 και 19 του μηνός;

MARTYΣ: Ναι. Η τορπίλη «SST4» είναι μία τορπίλη, η οποία κατευθύνεται με σύρμα. Μέσω του σύρματος διαβιβάζονται εντολές να στρίψει δεξιά ή αριστερά, να αυξήσει ταχύτητα, να κόψει ταχύτητα, και κατευθύνε-

ται από το υποβρύχιο μέσω του «Σόναρ» που εντόπιζε τα υδροφωνικά των αντιτορπιλικών, είτε μέρα είτε νύκτα. Κατευθύνεται πάνω στην πηγή θορύβου επειδή η τορπίλη έχει υδρόφωνα και, όταν εντοπίσει τον θόρυβο των προπελών, πάει και κτυπάει επάνω τους. Έχουν εκρηκτική γόμωση γύρω στα 250 κιλά. Ανατινάζει όλη την πρύμνη με αποτέλεσμα να βουλιάζει ή να εξουδετερώνει κατ' ελάχιστον το αντιτορπιλικό –μία τορπίλη, ένα αντιτορπιλικό– από απόσταση επιχειρησιακή μέχρι 20.000 γυάρδες, δηλαδή 20 χιλιόμετρα περίπου.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Τα τούρκικα αντιτορπιλικά δεν είχαν παραπλανητικά κρόταλα;

ΜΑΡΤΥΣ: Τα κρόταλα αυτά δεν είναι αποτελεσματικά. Τα έχουμε δοκιμάσει και τα δοκιμάζουμε ακόμα. Δεν είναι αποτελεσματικά. Μπορεί η τορπίλη να περάσει κάτω από τα κρόταλα και μόλις περάσει, εντοπίζει την πηγή θορύβων των ελίκων και καρφώνεται πάνω. Ενώ η μάρκα «37II» είναι τορπίλη που έχει μικρή ταχύτητα και έχει γόμωση γύρω στα 80 κιλά, δεν θυμάμαι ακριβώς. Αυτή η τορπίλη έχει και μικρό χρόνο που μπορεί να ταξιδεύσει. Με υψηλή ταχύτητα έχει γύρω στα εννέα λεπτά. Σε αυτά τα εννέα λεπτά μπορεί να πάει μια απόσταση μέχρι οκτώ χιλιόμετρα. Και έχει τέτοια ταχύτητα, που ένα αντιτορπιλικό μπορεί να πάει με μεγαλύτερη ταχύτητα και να την ξεπεράσει. Με άλλα λόγια, αντιτορπιλικό που κινείται με ταχύτητα είκοσι πέντε κόμβων, δεν κινδυνεύει από τορπίλες υποβρυχίων τέτοιες, από τις τύπου «37», τις οποίες είχαν οι Τούρκοι και τα δικά μας αμερικάνικα υποβρύχια. Εμείς, λοιπόν, που πήγαμε στην Κύπρο είχαμε μόνο τρεις «SST4» και επτά αμερικάνικες. Μόνο με αιφνιδιασμό μπορούσαμε να πετύχουμε το αντιτορπιλικό με αυτές τις τορπίλες. Αιφνιδιασμός σήμαινε πως δεν έπρεπε να βγάζουμε κεραίες, αλλά να πηγαίνουμε με χαμηλή ταχύτητα και έπρεπε ακόμα έγκαιρα, πριν μας πιάσει ο άλλος, να βάλουμε τις τορπίλες.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Πρόκειται για μικρές, μεγάλες τορπίλες ανάλογα με την επιθυμία σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Βέβαια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μία τελευταία ερώτηση, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Παρακαλώ όμως να μην παρεμβαίνουν άλλοι συνάδελφοι, πλην του κυρίου Βασιλειάδη που έχει το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κύριε μάρτυς, δεν μας είπατε την πρακτική επιχειρησιακή απόσταση αυτής του τύπου «37». Μας είπατε για την άλλη των 20.000 γυαρδών.

ΜΑΡΤΥΣ: Η πρακτική απόσταση ήταν μεταξύ 3.000-5.000 γυαρδών. Το μάξιμουμ 8.000 γυάρδες η απόσταση από την οποία συνήθως βάλουμε, γιατί η τορπίλη αυτή ακολουθεί την «τροχιά του σκύλου» που λένε, πηγαίνει και κυνηγάει πάντα την πρύμνη, καθώς κινείται ο στόχος. Δεν πηγαίνει σε μέλλουσα θέση, ώστε συγκλίνοντας στόχος και τορπίλη να προσβληθεί. Επομένως, αναλίσκει μπαταρία πηγαίνοντας προς το στόχο και τελικά η όλη διαδρομή πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να προλάβει η τορπίλη να βαρέσει τον στόχο. Άρα θα πρέπει να τη ρίξουμε από μια απόσταση 4.000 γυαρδών, ώστε να πετύχει το στόχο μέχρι τις 8.000 γυάρδες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Είπατε ότι, όταν πήρατε εκείνο το περίεργο σήμα του «Πλεύσατε προς Κύπρο, εγκαταστήσατε πολεμική περιπολία και λοιπά, αλλά όμως να μην σας εντοπίσουν και θα σας πούμε αν θα κάνετε πόλεμο ή όχι», αυτό είναι που σας δημιούργησε τα προβλήματα και την ανάγκη να πάρετε σεις αποφάσεις, οι οποίες δεν ήσαν σύμφωνες με το περιεχόμενο των εντολών; Σας έλεγαν στην διαταγή αυτή ότι θα επακολουθήσει εντολή από το ΓΕΝ για την έναρξη των επιχειρήσεων. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Ακριβώς.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Αναφέρατε πριν για τα προβλήματα συνεννοήσεως των υποβρυχίων ότι ήταν μακράν του επιχειρη-

σιακού τους κέντρου. Για πέστε να καταλάβουν εδώ οι κύριοι, τι ακριβώς σημαίνει αυτό, γιατί έχω τη γνώμη ότι έχει μεγάλη επιχειρησιακή σημασία στην υπόθεση.

ΜΑΡΤΥΣ: Για να πάρουμε ένα σήμα από ξηράς, από το ΓΕΝ, πρέπει να βγάλουμε έναν ιστό έξω από το νερό. Πάνω από τον ιστό υπάρχει μία κεραία-μαστίγιο, η οποία παίρνει το σήμα. Το σήμα αυτό οι ιονοσφαιρικές συνθήκες πολλές φορές το κάνουν από δύσκολο ως αδύνατο να το πάρουμε, ακόμα και μέσα στο Αιγαίο. Προβλήματα υπάρχουν ακόμα και σήμερα. Όσο απομακρύνεται κανείς από το κέντρο, εξασθενίζει το σήμα δεδομένου ότι η ισχύς των πομπών ήταν μικρή τότε. Το σήμα αυτό μόλις και μετά δυσκολίας το παίρναμε στην περιοχή της Ρόδου. Το σήμα που μας είπαν εμάς «Γυρίστε πίσω», το πήραμε με τόσους παρεφθαρμένους χαρακτήρες που –επειδή ήταν ειδική εκπομπή υποβρυχίων, μιας και όλα τα σήματα επαναλαμβάνονται τέσσερις φορές όταν απευθύνονται προς τα υποβρύχια– κατορθώσαμε με συσχετισμό σημάτων να βγάλουμε το ακριβές κείμενο, για εκείνη τη μέρα, σε εκείνη την απόσταση. Είμαι βέβαιος ότι στην περιοχή της Κύπρου αν βρισκόμασταν, για να πάρουμε αυτό το σήμα, έπρεπε για πολλή ώρα να αφήσουμε την κεραία πάνω από το νερό, που σημαίνει αυτό με αεροσκάφη ναυτικής συνεργασίας τούρκικα να υπερίπτανται για να ελέγχουν την περιοχή, και με αντιτορπιλικά τούρκικα που κυκλοφορούσαν στην περιοχή, θα μας είχαν εντοπίσει οπωσδήποτε και η θέση μας θα ήταν δυσχερής. Επομένως, το να ακολουθήσουμε την εντολή «Θα αρχίσετε εχθροπραξίες, μόνο κατόπιν λήψεως νεωτέρας διαταγής» ήταν αδύνατον, και έθετε σε υψηλό κίνδυνο το υποβρύχιο να βουλιάξει αμαχητί χωρίς να βάλλει ούτε μία τορπίλη. Για αυτό η απόφασή μου εκείνη τη στιγμή ήταν τέτοια, που εδικοιολογείτο από τις συνθήκες. Και σε ένα υποβρύχιο, όπως και σε κάθε πλοίο, η άποψη ενός κυβερνήτου είναι εξαιρετικά σημαντική, γιατί μπορεί να επιδράσει σοβαρά και να ρυμουλκήσει

καταστάσεις στη συνέχεια.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Στο Νότιο Ατλαντικό, τα γερμανικά υποβρύχια πώς έπαιρναν εντολές από το Βερολίνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Είχαν ισχυρούς πομπούς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Ζερβός έχει το λόγο.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, πράγματι η κατάθεση του μάρτυρος υπήρξε πολύ πλήρης. Εγώ μόνο μία ερώτηση θα κάνω σχετικά με την προέλευση του σήματος. Δηλαδή το «Από» στα σήματα αυτά ήταν «Γενικό Επιτελείο Ναυτικού»;

ΜΑΡΤΥΣ: «Από Αρχηγείο Ναυτικού.»

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Αν δεν απατώμαι, ο επιχειρησιακός έλεγχος των υποβρυχίων αφήνεται στον διοικητή υποβρυχίων, ο οποίος παραμένει στο θάλαμο επιχειρήσεων του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού. Είναι έτσι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Τότε δεν ήταν, κύριε βουλευτά. Τότε ίσχυε ο επιχειρησιακός έλεγχος μόνο από το Αρχηγείο Ναυτικού. Δεν αφήνετο σε κατώτερη σκάλα. Τώρα είναι από τη διοίκηση υποβρυχίων.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Επομένως, το «Διοικητής» ήταν απλώς προς κοινοποίηση;

ΜΑΡΤΥΣ: Προς κοινοποίηση.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Ήδη κάλυψε το σοβαρότερο θέμα της προελεύσεως, του εκδότου των σημάτων, που βέβαια δεν έχει διευκρινιστεί ποιος πράγματι έδωσε. Βεβαίως, εξεφράσθησαν απόψεις από τον κύριο μάρτυρα αλλά δεν υπάρχει βεβαιότητα. Αυτά θα μας τα βεβαιώσει μόνο ο κύριος Αραπάκης. Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν ξέρω αν θα μας τα βεβαιώσει ή αν θα μας τα διαψεύσει. Δικαίωμά του είναι να τα διαψεύσει ή να τα βεβαιώσει.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Θα είναι σε θέση εν πάση περιπτώσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Νομίζω έχει ζητήσει το λόγο ο κύριος Λιβανός, ο κύριος Ράλλης, ο κύριος Δασκαλάκης, ο κύριος Κάππος, ο κύριος Δαμιανίδης και ο κύριος Περάκης.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα ήθελα να πω κάτι επί του διαδικαστικού θέματος. Αναφέρατε πέντε έως έξι συναδέλφους, οι οποίοι θέλουν το λόγο. Η ώρα είναι 2.00'. Φοβάμαι ότι δεν θα προλάβουμε να εξετάσουμε άλλο μάρτυρα, εκτός από τον κύριο πλοίαρχο. Θα πρέπει λοιπόν να ληφθεί πρόνοια και για τους άλλους δύο μάρτυρες, οι οποίοι αναμένουν τη σειρά τους.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, περιμένουν ώρα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Θα πρέπει λοιπόν να διακόψουμε για δύο λεπτά με τον κύριο Πλοίαρχο, να ορκιστούν και να φύγουν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και να πάνε πότε; Ξέρετε; Επί τη ευκαιρία να κάνω και μία ανακοίνωση για να μη δημιουργηθεί παρεξήγηση. Στις 13 Νοεμβρίου είχαμε καλέσει τον κύριο Παλαΐνη και τον κύριο Χανιώτη. Η εισαγγελία μάς πληροφορεί ότι ο κύριος Παλαΐνης –όπως πληροφορείται το όργανο– βρίσκεται από ενός έτους στην Ελβετία και είναι αγνώστου διαμονής αυτή τη στιγμή, λείει το όργανο της εισαγγελίας. Συνεπώς εγκρίνετε να τον αντικαταστήσουμε;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Τους δύο μάρτυρες που δεν θα εξετάσουμε σήμερα, να τους βάλουμε στις 13.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το δέχεται η Επιτροπή;

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι και τους δύο. Να δούμε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, υπάρχει η Επιτροπή Κανονισμού της Βουλής στις 18.30'. Δεν είναι δυνατόν, λοιπόν, να συνεχίσει επ' άπειρον η συνεδρίαση της παρούσης Επιτροπής.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, ήδη έχουν ταλαιπωρηθεί οι αναμένοντες μάρτυρες περιμένοντας πολύ ώρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, θα αναγκαστούμε να διακόψουμε για λίγο την εξέτασή σας, για να

φέρουμε τους άλλους κυρίους, οι οποίοι αναμένουν να ορκιστούν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, νομίζω ότι οι άλλοι μάρτυρες είναι επίσης κυβερνήτες υποβρυχίων. Ίσως δεν θα χρειαστεί πολύ ώρα. Ο ένας τουλάχιστον μπορεί να εξεταστεί.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Διαφωνώ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Διαφωνώ και εγώ, διότι ο άνθρωπος μπορεί να πει άλλα πράγματα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Με τη λογική αυτή, από την ώρα που εξετάζεται ένας μάρτυς για αντικείμενο άλφα, δεν μπορούμε να πούμε ότι δεν χρειάζεται να εξεταστεί ένας άλλος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η εξέταση του μάρτυρος του σημερινού υπήρξε πλήρης και φώτισε πάρα πολλές πλευρές της υποθέσεως. Ο άλλος συνάδελφός του μπορεί να μας πει τα αντίθετα, δικαίωμά του είναι. Κύριε πλοίαρχε, θα έχετε την καλοσύνη να αποσυρθείτε για λίγο και θα επανέλθετε να συνεχίσετε. Ευχαριστώ πάρα πολύ. (Στο σημείο αυτό εξέρχεται της Αιθούσης ο κ. Παναγιωτόπουλος). Παρακαλείται ο κύριος Γραμματέας να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Ζιωτόπουλο. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κ. Ζιωτόπουλος). Αν έχετε την καλοσύνη, κύριε μάρτυς, να μου απαντήσετε σε ορισμένα ερωτήματα σχετικά με τα στοιχεία της ταυτότητός σας. (Στο σημείο αυτό ο μάρτυς δίνει τα στοιχεία της ταυτότητός του, τα οποία έχουν ως εξής): Επώνυμο: Ζιωτόπουλος – Όνομα: Δημήτριος – Όνομα Πατρός: Παναγιώτης – Όνομα Μητρός: Κλεοπάτρα – Τόπος Γεννήσεως: Αρτεμίσιο Αρκαδίας – Έτος Γεννήσεως: 1925 – Τόπος Κατοικίας: [...] – Επάγγελμα: Ταξίαρχος ε.α. – Θρήσκευμα: Χριστιανός Ορθόδοξος – Όνομα Συζύγου: Αγγελική – Το Γένος: Λεβέντη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, παρακαλώ να βάλετε το χέρι σας επί του Ιερού Ευαγγελίου και να δώ-

σετε το νενομισμένο όρκο. Παρακαλώ, επίσης, τους κυρίους συναδέλφους να εγερθούν. (Στο σημείο αυτό ο κύριος μάρτυς δίνει τον ακόλουθο όρκο):

ΜΑΡΤΥΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού να είπω ευσυνειδήτως την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, έχετε υποβάλει καμία αναφορά στο ΑΕΔ ή κάνατε καμία κατάθεση;

ΜΑΡΤΥΣ: Μία έκθεση έχω υποβάλει τον Ιούνιο του 1975, που υπηρετούσα στην Καβάλα, κατόπιν διαταγής.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κατάθεση δώσατε στον κύριο Μπέλκα, τον αναθεωρητή;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τώρα, κύριε μάρτυς, θα σας δώσει ο κύριος Γραμματέας το πρωτότυπο της εκθέσεώς σας και θα παρακαλέσω να βεβαιώσετε εάν αναγνωρίζετε την έκθεση αυτή ως δική σας, το περιεχόμενό της αν είναι αληθές, και αν οι υπογραφές σας είναι γνήσιες. (Επιδεικνύεται στη συνέχεια στον μάρτυρα η σχετική έκθεση). Την αναγνωρίζετε και την επιβεβαιώνετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δικιά μου είναι αλλά είναι ανυπόγραφη. Δεν ξέρω γιατί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δικιά σας είναι και ανυπόγραφη. Συνεπώς δεν μπορώ να σας ερωτήσω περαιτέρω εάν αναφέρεσθε στο περιεχόμενό της, γιατί δεν το ξέρετε αφού είναι ανυπόγραφη.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, είναι δικιά μου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αναγνωρίζετε το περιεχόμενό της ως αληθές, δηλαδή;

ΜΑΡΤΥΣ: Ασφαλώς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Ζιωτόπουλε, δεν θα μπορέσουμε να συνεχίσουμε την εξέτασή σας σήμερα, διότι πέρασε η ώρα. Υπάρχει και ένας ακόμη μάρτυρας να εξεταστεί σήμερα. Μας απασχόλησε πολλή ώρα ο προηγούμενος μάρτυρας, ο οποίος και δεν τελείωσε. Κατ'

ακολουθίαν θα σας παρακαλέσω, αφού σας ζητήσουμε και συγγνώμη διότι σας καθυστέρησαμε τόση ώρα, να επανέλθετε στις 13 του μηνός, ημέρα Πέμπτη, στις 10.30', χωρίς νέα κλήση για να εξεταστείτε. Μπορείτε να πηγαίνετε. (Αποχωρεί ο μάρτυρας κ. Ζιωτόπουλος).

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, την ερχόμενη Πέμπτη εγώ δεν θα είμαι παρών, διότι θα αναχωρήσουμε για την Κωνσταντινούπολη.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Το ίδιο και εγώ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό είναι πολύ σοβαρό.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τότε θα πρέπει να συνεχίσουμε σήμερα και με την εξέταση του Γαβριήλ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτή τη γνώμη έχω και εγώ. Επομένως, θα εξετάσουμε σήμερα και τον κύριο Γαβριήλ. Παρακαλώ τώρα τον κύριο Γραμματέα να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Γαβριήλ. (Στη συνέχεια προσέρχεται ο μάρτυρας κ. Γαβριήλ). Κύριε μάρτυς θα παρακαλέσω να μου απαντήσετε σε ορισμένα ερωτήματα σχετικά με τα στοιχεία της ταυτότητός σας. Επώνυμο: Γαβριήλ – Όνομα: Βασίλειος – Όνομα Πατρός: Παναγιώτης – Όνομα Μητρός: Ευαγγελία – Τόπος Γεννήσεως: Αθήνα – Έτος Γεννήσεως: 1939 – Τόπος Κατοικίας: [...] Επάγγελμα: Απόστρατος αξιωματικός του Πολεμικού Ναυτικού. – Θρήσκευμα: Χριστιανός Ορθόδοξος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με τι βαθμό αποστρατευτήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Του αρχιπλοίαρχου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είστε έγγαμος;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το όνομα της συζύγου σας ποιο είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Ηλιάννα, το γένος Κτώνα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα παρακαλέσω τώρα, κύριε μάρτυς, να θέσετε την δεξιάν σας επί του Ιερού Ευαγγελί-

ου και να δώσετε τον νενομισμένον όρκον. Και παρακαλώ επίσης τους κυρίους συναδέλφους να εγερθούν. (Στη συνέχεια ο κύριος μάρτυς δίνει τον νενομισμένον όρκον ως εξής):

MARTYΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού να είπω ευσυνειδήτως την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριοι συνάδελφοι, στο σημείο αυτό να λάβουμε μία απόφαση. Είπαμε, επειδή οι κύριοι Ναύαρχοι θα λείπουν, να εξετάσουμε τον κύριο Γαβριήλ. Άρα, θα πρέπει να διακόψουμε στο σημείο αυτό και να συνεχιστεί η κατάθεση του κυρίου Παναγιωτόπουλου. Μετά να συνεχίσουμε με τον κύριο Γαβριήλ. Κύριε Γαβριήλ, πήραμε τα στοιχεία σας και θα σας παρακαλέσω να περιμένετε έως ότου τελειώσουμε με τον κύριο Παναγιωτόπουλο και μετά θα σας καλέσουμε να συνεχίσετε.

(Στο σημείο αυτό εξέρχεται της Αιθούσης ο μάρτυς κ. Γαβριήλ).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, να ξεκαθαρίσουμε τι ώρα να τελειώσουμε γιατί έχουμε και άλλες δουλειές.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα διακόψουμε γύρω στις 3.30'. Παρακαλώ τον κύριο Λιβανό να λάβει το λόγο, ο οποίος και προτείνει να εξεταστεί σήμερα ο κύριος Γαβριήλ. Παρακαλώ μία ερώτηση μόνο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι μόνο μία ερώτηση, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ωραία, δύο ερωτήσεις. Ορίστε έχετε το λόγο. Τα ξέρω, όμως, εγώ αυτά. Στις 3.30' που θα τελειώσει ο κύριος Παναγιωτόπουλος, θα μου πείτε να μην εξετάσουμε τον κύριο Γαβριήλ. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυς κ. Παναγιωτόπουλος). Παρακαλώ, κύριε Λιβανέ, να είσθε σύντομος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πρέπει να είμαι σύντομος, κύριε μάρτυς, γιατί θα υπάρξει και άλλη εξέταση. Για αυτό γρήγορα θα σας ρωτήσω τις πρώτες δύο ερωτήσεις. Μετά,

αν θέλετε, απαντάτε στις άλλες πιο σαφώς. Τα σήματα, τα οποία έλαβε το υποβρύχιο, είναι κατατεθειμένα στην Επιτροπή, διότι βεβαίως μας τα παρέδωσε το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης. Λείπουν, όμως, κατά σύμπτωση μόνο τα δύο σήματα διαταγών επιστροφής των υποβρυχίων. Μήπως ξέρετε γιατί;

MARTYΣ: Δεν γνωρίζω. Έχω αντίγραφο των σημάτων, κύριε βουλευτά. Τα είχα καταθέσει.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Παρακαλώ, κύριε Πρόεδρε, ο κύριος μάρτυς να μας τα καταθέσει, γιατί αυτά λείπουν όπως ξέρετε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να τα καταθέσετε, κύριε μάρτυς, και ευχαριστούμε ασφαλώς γιατί μας έλειπαν αυτά. Τώρα βέβαια μένει στην Επιτροπή να μάθει γιατί αυτά δεν υπάρχουν.

MARTYΣ: Το σήμα το πρώτο που δίδω, αναφέρεται στην αρχική διαταγή, η οποία μας δόθηκε από το Ναύσταθμο Σαλαμίνας, να πλεύσουμε για να πάμε στην περιοχή Ρόδου...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Την έχουμε αυτή. Εκείνο που δεν έχουμε, είναι τις ανακλήσεις, τη μία από την άλλη, ανακλητικές. Όλα τα σήματα αυτά τα έχουμε.

MARTYΣ: Είναι ένα σήμα, το οποίο έχει ημερομηνία 21 και ώρα προελεύσεως 13.00' και αναφέρει –καθ' ον χρόνον πλέαμε προς Κύπρον– «Άμα λήψει πλεύσατε εν καταδύσει εις τομείς περιπολίας ως ακολούθως: Υποβρύχιο “Νηρέυς” στον τομέα “Χρυσάνθεμο 1”, υποβρύχιο “Γλαύκος” στον τομέα “Χρυσάνθεμο 4 και 5”». Οι τομείς αυτοί ήταν ο ένας μεταξύ Κρήτης...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τα ξέρουμε αυτά.

MARTYΣ: Αυτή ήταν η πρώτη ανάκληση υποβρυχίου. Πλέαμε προς Κύπρο και μας έδωσαν εντολή «Πάρτε άλλους τομείς».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και τη δεύτερη, παρακαλώ.

MARTYΣ: Και η άλλη είναι ημερομηνία 23, ώρα 14.00'.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι λέει; Διαβάστε μας, παρακαλώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι από Αρχηγείο Ναυτικού προς τα υποβρύχια «Γλαύκος» και «Νηρεύς» με κοινοποίηση: το Αρχηγείο Στόλου, 353 Μοίρα Αεροσκαφών Ναυτικής Συνεργασίας και το υποβρύχιο «Τρίτων» που ήταν εκεί κοντά. Λέει: «Άμα λήψει πλεύσατε εν καταδύσει υπό πολεμικάς συνθήκας και αναλάβετε περιπολίας ως ακολούθως: Υποβρύχιο “Γλαύκος”, τομεύς “Χρυσάνθεμο 3”, νοτίως Ρόδου, υποβρύχιο “Νηρεύς” τομεύς “Χρυσάνθεμο 2”, μεταξύ Ρόδου-Καρπάθου».

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Ώρα λήψεως;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 23 Ιουλίου και ώρα 14.00’.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Η δεύτερη ερώτησή μου, κύριε μάρτυς, είναι σχετικά με το επεισόδιο της Γερμανίας, το οποίο ακολούθησαν και ορισμένες ποινές, όσον αφορά την παραλαβή των υποβρυχίων, τα οποία από ό,τι καταλάβαμε –και οι ειδικότεροι τα κατάλαβαν περισσότερο από εμάς– ήταν ελαττωματικά. Αυτή η παραλαβή, αυτή η παραγγελία, όλα, έγιναν από ποια κυβέρνηση;

ΜΑΡΤΥΣ: Η παραγγελία των υποβρυχίων έγινε από την κυβέρνηση της δικτατορίας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Υπαινίσσεσθε, λοιπόν, ότι αυτά έπρεπε να τα πάρετε, καλά και σώνει, και για αυτό τιμωρηθήκατε, διότι ήθελε η δικτατορία να εξοπλίσει τη χώρα ή υπήρχαν συμφέροντα ύποπτα οικονομικά;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω αυτό το σημείο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Θα μπορούσε να είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Να μου επιτρέψετε να κάνω μια απάντηση ως εξής: Ήταν ισχυρή απαίτηση στο Πολεμικό Ναυτικό η ανανέωση. Εξετάσθηκαν πολλοί τύποι υποβρυχίων. Επελέγη αυτός, ο οποίος είχε τα καλύτερα επιχειρησιακά χαρακτηριστικά. Αλλά είχε ένα αδύνατο σημείο: το ότι για πρώτη φορά κατασκευάζετο και όλα τα συστήματα μπαίναν για πρώτη φορά, σαν μέγεθος, σαν μπαταρίες, σαν τορπίλες, σαν σύστημα. Πλην όμως, ήταν θέμα μιας παραλαβής συνηπούς. Ο ρόλος μας που πήγαμε στη

Γερμανία ήταν εντολή του Αρχηγείου Ναυτικού προς τον κυβερνήτη του υποβρυχίου, τον τότε Πλωτάρχη Πετρόπουλο –υπαρχος ήμουν εγώ– να παραλάβουμε το υποβρύχιο υπό τις προδιαγραφές συμβολαίου μεταξύ ελληνικού κράτους και γερμανικής εταιρείας. Εκεί κάναμε παραλαβή λεπτομερή, απαιτώντας από τους Γερμανούς να μας παραδώσουν αυτά και να τηρούνται οι προδιαγραφές...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εκάνατε, όμως, βολές και είδατε ότι υπήρχαν αστοχίες συνεχείς. Άρα, δεν ήταν σύμφωνα με τις προδιαγραφές.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Γιατί τα παραλάβατε, λοιπόν; Ποιος σας επέισε να τα παραλάβετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Εμείς υποβάλαμε αναφορές, αναφέροντας όλες τις παρατηρήσεις και όλα όσα έπρεπε να γίνουν. Σε απάντηση αυτής της αναφοράς, μας εδόθη διαταγή «Παραλάβετε τα».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Από ποιον;

ΜΑΡΤΥΣ: Από το Αρχηγείο Ναυτικού τότε, μέσω του διοικητού του Ναυτικού Κλιμακίου στο Κίελο που ήμασταν. Η εντολή αυτή δεν ήταν της μορφής «Παραλάβετε τα υποβρύχια» αλλά «Υποβάλετε πρόγραμμα ενεργοποίησης μικρής διάρκειας». Είπαμε εμείς ότι δεν μπορούμε να παραλάβουμε ένα υποβρύχιο ενεργοποιημένο σε τόσο μικρό χρόνο, θέλουμε μεγάλο. Και δεδομένου ότι υπάρχουν αυτές οι παρατηρήσεις, που καθιστούν το υποβρύχιο άχρηστο...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Παρά ταύτα επανήλθαν και σας είπαν να τα παραλάβετε έτσι.

ΜΑΡΤΥΣ: «Να μας φτιάξετε πρόγραμμα».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πού το αποδίδετε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Υπάρχουν πολλές ερμηνείες, κύριε βουλευτά. Μία ερμηνεία που αθώα θα μπορούσε να εκτιμήσει ο κόσμος και διεδίδετο, ήταν ότι η δικτατορία τότε επείγετο να παραλάβει τα υποβρύχια μη τυχόν και δεν τα παραδώσει η Γερμανία. Η άλλη

ήταν ότι η απαίτηση να γίνουν όλα αυτά, δημιούργησε προβλήματα και στη γερμανική εταιρεία. Επομένως, αυτά τα προβλήματα ενδεχομένως αντανάκλυσαν...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν υπήρχε, λοιπόν, κίνδυνος άλλου είδους; Είπατε το ένα ήταν αθώο. Ένοχο τίποτε υπήρχε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να ξέρω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μπαίνω σε θέμα ουσίας τώρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μου επιτρέπετε, κύριε Λιβανέ; Ποιος ήταν Αρχηγός του ΓΕΝ τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Ναύαρχος Μαργαρίτης.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είπατε, κύριε μάρτυς – από ό,τι τουλάχιστον καταλάβαμε από τις ερωτήσεις και τις πράγματι ενδιαφέρουσες περιγραφές των τορπιλών– ότι αυτά πρέπει να ήταν φοβερά όπλα, δηλαδή δεν ξέφευγαν από τον στόχο. Εφόσον είχε αποφασίσει το Ναυτικό μας να κτυπήσει τους αντιπάλους, δεν μπορούσε να γίνει κατ' ουσίαν απόβαση, διότι αυτό μας ενδιαφέρει εμάς, έτσι; Αν δεν είχαν γίνει οι ανακλήσεις αυτές. Γιατί φαντάζομαι ότι βρισκόσαστε εκεί πριν από την απόβαση, ή πήγατε εκεί αφού έγινε η απόβαση...

ΜΑΡΤΥΣ: Η απόβαση έγινε το Σάββατο το πρωί 20 του μηνός και εμείς διαταχθήκαμε το μεσημέρι να πλεύσουμε στην περιοχή αποβάσεως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άρα αν πηγαίνατε, δεν θα κάνατε τίποτα.

ΜΑΡΤΥΣ: Στο σημείο αυτό έχω την εξής άποψη, κύριε βουλευτά. Αν συνεχίζαμε τον πλου και πηγαίναμε στην Κύπρο, θα φθάναμε περίπου τη Δευτέρα το απόγευμα, που είχε ήδη λάβει χώρα το δεύτερο κύμα της αποβάσεως. Και το απόγευμα έγινε και η κατάπαυση του πυρός. Έστω και αν φθάναμε καθυστερημένα, οι Τούρκοι το μόνο που είχαν πετύχει ήταν να κερδίσουν μία μάχη. Το στράτευμα αυτό που είχαν αποβιβάσει σαν δεύτερο κύμα, ήταν περιορισμένου μεγέθους και δεν ήταν ικανό να κάνει παρατεταμένο πόλεμο. Θα του έλειπαν ενισχύσεις, θα του έλειπε ανεφοδιασμός σε

υλικά, σε πολεμοφόδια, σε καύσιμα, η μάζα των οποίων, για να καλύψει τον όγκο αυτό, έπρεπε να μεταφερθεί μέσω θαλάσσης. Αν τα υποβρύχια κατέφθαναν έστω και το απόγευμα, θα βύθιζαν τα τρία τούρκικα αντιτορπιλικά που ήταν εκεί, θα εγκαθιστούσαν κυριαρχία στη θάλασσα εκεί και θα έκαναν τους Τούρκους να σκέπτονται ότι δεν μπορούν να στείλουν ενισχύσεις, είτε σε στρατιώτες, είτε σε βαρύ υλικό. Γιατί η κατάληψη της Κύπρου δεν έγινε με το δεύτερο κύμα στις 22 του μηνός, αλλά έγινε με την αθρόα μεταφορά στρατευμάτων, παρά την κατάπαυση του πυρός, ώστε με τον ΑΤΤΙΛΑ II είχαν μεταφερθεί...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μια στιγμή. Επομένως, μιλάτε για περίοδο μετά την πτώση της δικτατορίας;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, μιλάω ακόμη για την περίοδο μεταξύ 22 και 23 του μηνός, γιατί και στις 23 του μηνός συνέχιζαν να φέρνουν εφόδια. Και θέλω να πω, κύριε βουλευτά, ότι κατά την γνώμη μου θα εξεφυλίζετο η ένταση του αγώνα των Τούρκων. Και αν διατηρείτο και δεν γινόταν η συμφωνία για κατάπαυση, χωρίς να θέλω να παρουσιάσω φιλοπολεμική διάθεση, κάναμε κάποιο πόλεμο στον οποίο τις δύο πρώτες μάχες τις χάσαμε. Μπορούσαμε, όμως, τις επόμενες δύο κρίσιμες ημέρες να καταφέρουμε πλήγμα στους Τούρκους. Έστω την πρώτη μέρα που έφθναν εκεί τα υποβρύχια, αν τους βυθίζαμε τα αντιτορπιλικά, τότε οι Τούρκοι θα δέχονταν κατάπαυση του πυρός με δυσμενείς όρους, γιατί θα έπρεπε να σκεφθούν την επιβίωση των στρατευμάτων τους.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είπατε, όμως επίσης, ότι το «subnote», το οποίο είχε σταλεί, είχε γίνει γνωστό σε ολόκληρο το ΝΑΤΟ, άρα και στους Τούρκους, άρα και σε άλλους συμμάχους, τους οποίους δεν χρειάζεται να κατονομάσουμε αυτή τη στιγμή. Επομένως μία τέτοια ενέργεια ήταν ήδη γνωστή και επομένως οι Τούρκοι είχαν ήδη, όπως γνωρίζουμε από τις εφημερίδες και από ορισμένες καταθέσεις, αρχίσει τις πιέ-

σεις προς την Αμερική και συγκεκριμένα τον Σίσκο, τον οποίο δεν δέχονταν και λοιπά. (Στο σημείο αυτό τελειώνει ο χρόνος ο καθορισμένος για την υποβολή ερωτήσεων εκ μέρους του κύριου βουλευτή). Κύριε Πρόεδρε, με τις απαντήσεις που είναι εκτεταμένες, και με τα σήματα δεν μπορεί να ληφθεί υπ' όψιν ο χρόνος. Πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν οι ερωτήσεις, και έχω άλλες δύο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή, κύριε Λιβανέ, οι απαντήσεις δεν μπαίνουν στο χρόνο; Τι είναι αυτό που μου λέτε τώρα;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Να μην ρωτάμε τότε, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να ρωτάμε, αλλά να έχουμε υπ' όψιν μας ότι υπάρχουν και άλλοι συνάδελφοι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Έχω δύο πολύ σημαντικές ερωτήσεις, που δεν έχω κάνει και που δεν έχει κάνει κανένας συνάδελφος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν λέμε για τη σημασία των ερωτήσεων. Αφήστε να το κρίνουν οι άλλοι συνάδελφοι αυτό.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τότε να κόψω ερωτήσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν κόβω ερωτήσεις. Δεν μπορώ να κόψω ερωτήσεις. Τι θα γίνω εγώ;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Λοιπόν, θέλω να σας ρωτήσω, κύριε μάρτυς: Από την ώρα που ήταν ενήμερες πλέον οι δυνάμεις οι τουρκικές, από την ώρα που ήταν ενήμερες οι δυνάμεις του ΝΑΤΟ, ήταν πολύ φυσικό να θεωρήσουμε ότι ήταν φυσικό να ασκηθούν πιέσεις προς την Ελλάδα. Γιατί αυτό το φαινόμενο σε άλλους συλλογισμούς τους οποίους κάνατε –δηλαδή, πρώτον, ότι εκινδύνευε η χώρα και ήρθαν εδώ να υπερασπιστούν, αλλά δεν είχαν τοποθετηθεί σωστά, δεύτερον, τρίτον, και άλλους συλλογισμούς τους οποίους κάνατε– δεν τον βάζετε κι αυτόν μέσα; Δεν υπάρχει αυτός ο συλλογισμός;

ΜΑΡΤΥΣ: Έδωσα την ερμηνεία με στρα-

τιωτικά και επιχειρησιακά κριτήρια. Αν ασκήθηκαν πιέσεις, αυτά τα ξέρουμε εκ των υστέρων, από αφηγήσεις.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εφόσον παίρνει διαταγή ένα πολεμικό μας, ένα αεροπλάνο, να πάει μέχρι και τα χωρικά ύδατα ή τον εναέριο χώρο το δικό μας, βεβαίως μπορεί να διατάξει, τουλάχιστον αυτά γνωρίζω εγώ, το Επιτελείο του Ναυτικού. Από κει και έπειτα δεν είναι δουλειά ενδεχομένως του ΓΕΕΘΑ, δηλαδή του Μπονάνου ή του Γκιζίκη; Γιατί, ως γνωστόν, υπήρχε προέκταση των δικαιοδοσιών του. Μπορούσε δηλαδή ο Αρχηγός του Ναυτικού να διατάξει πόλεμο;

ΜΑΡΤΥΣ: Τα υποβρύχια και γενικά όλα τα πλοία του Πολεμικού Ναυτικού παίρνουν εντολές μόνο από τον Αρχηγό του Ναυτικού. Αυτά προβλέπει και η νομοθεσία και οι κανονισμοί.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Και έξω από τα χωρικά ύδατα;

ΜΑΡΤΥΣ: Παντού, σε όλο τον κόσμο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Και για πόλεμο;

ΜΑΡΤΥΣ: Αν η εντολή φύγει από έναν Αρχηγό του Ναυτικού, ο οποίος θέλει να δράσει κατά παράβαση άλλων εντολών, μπορούν να μεταδοθούν αυτές οι εντολές.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τότε πώς εξηγείτε την εντύπωση που έχει δημιουργηθεί, τουλάχιστον σε εμένα, αλλά φαντάζομαι και στον ελληνικό λαό, ότι ο μεν Ιωαννίδης και ο Μπονάνος λένε ότι «Εμείς διατάξαμε να πάνε υποβρύχια, αλλά κάποιοι άλλοι» – και υπονοούν βεβαίως τον Αραπάκη και τον Παπανικολάου– «πρόδωσαν και διέταξαν ο μεν, να γυρίσουν πίσω τα υποβρύχια, ο δε να μην απογειωθούν τα αεροσκάφη»; Εσείς είπατε στον κύριο Πρόεδρο, όταν σας ρώτησε ότι είναι συλλήβδην υπεύθυνοι οι πέντε αυτοί ηγέτες. Ερωτώ, λοιπόν, γιατί είναι συνυπεύθυνοι Μπονάνος, Γκιζίκης, Ιωαννίδης, Αραπάκης, Παπανικολάου, και δεν λέμε, αφού οι άνθρωποι έκαναν καλά τη δουλειά τους οι τρεις πρώτοι, προδότες είναι οι δεύτεροι; Γιατί δεν το ξεχωρίσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ουδέποτε ο Ιωαννίδης διέταξε υποβρύχια να πάνε κάτω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Διέταξε ο Μπονά- νος.

ΜΑΡΤΥΣ: Διέταξε μόνο ο κύριος Αραπά- κης, σαν Αρχηγός του Ναυτικού. Το σήμα έφερε τίτλο «Από Αρχηγείο Ναυτικού» με κείμενο «Να πάνε και να γυρίσουν».

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εδώ όμως λέμε ότι οι δύο αυτές ομάδες έχουν διαχωρίσει τις ευθύνες τους. Δεν το ξέρετε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επομένως, ποιοι από τους δύο θέλανε να πάνε και να πολε- μήσουν τα υποβρύχια και ποιοι είναι αυτοί που, παρά τη θέληση των πρώτων, εξέδω- σαν νέες διαταγές;

ΜΑΡΤΥΣ: Προφανώς είναι ο Ναύαρχος Αραπάκης μαζί με τον Μπονάνο –όπως γνωρίζω από εφημερίδες– οι οποίοι, ενώ αρχικά διέταζαν να πάνε τα υποβρύχια, εν συνεχεία συνεφώνησαν να επιστρέψουν αυτά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άρα, δεν συνεφώ- νησε ο Μπονάνος, όπως είπατε πριν. Είπατε ότι συνεφώνησε Αραπάκης – Μπονάνος. Εδώ φθάνουμε στο συμπέρασμα ότι υπήρχε διαφωνία Αραπάκη – Μπονάνου. Ο μεν ένας διέτασσε, ο δε δεύτερος ακύρωνε τη διαταγή.

ΜΑΡΤΥΣ: Αναφέρομαι σε γνώσεις που απεκόμισα από τις εφημερίδες ή δημοσιεύ- ματα ή βιβλία. Η πρώτη απόφαση να πάνε τα υποβρύχια ήταν απόφαση, που ελήφθη σχεδόν από όλους. Δεν γνωρίζω από ποι- ους. Όταν όμως ανεκλήθησαν, αυτή η από- φαση έγινε μετά από σύμφωνο γνώμη Μπονάνου – Αραπάκη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αποκλείεται να ήταν διαταγή του Μπονάνου μόνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Το αποκλείω. Διότι δεν είχε πρό- σβαση στα υπηρεσιακά κυκλώματα, για να εκδώσουν τέτοιο σήμα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μπορεί να ήταν εντολή προς τον Αραπάκη;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Εντολή Μπονάνου προς Αραπάκη και αποδεκτή από τον Αρα-

πάκη. Τότε έφυγε σήμα προς τα υποβρύχια.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Υπάρχει περίπτωση τέτοια θέματα, που είναι σοβαρά, δηλαδή μπαίναμε σε πόλεμο με την Τουρκία, να γίνονται στο Ναυτικό χωρίς έγγραφες δια- ταγές αλλά προφορικά; «Τράβα να πολεμ- ήσουμε με τα πολεμικά μας και πηγαίνετε με τα υποβρύχια να τορπιλίσετε τον τουρ- κικό στόλο»; Πώς το εξηγείτε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Σε όλες τις περιπτώσεις, που κι- νήθηκαν τα υποβρύχια, είχαν σήματα, έγ- γραφα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αφήστε τα σήματα, ήλθαν σε σας. Ποιος υπέγραφε τις αποφά- σεις και τις διαταγές; Εδώ δεν υπάρχουν από ό,τι τουλάχιστον ομολογεί ο Αραπά- κης, δεν υπάρχει έγγραφος διαταγή. Ο Μπονάνος λέει: «Δεν υπάρχει έγγραφος διαταγή ανακλήσεως». Γίνονται αυτά, κατά τη γνώμη σας; Πάνε υποβρύχια, έρχονται υποβρύχια, τορπιλίζουμε, δεν τορπιλί- ζουμε, καταστρέφεται ή όχι η Ελλάς χωρίς έγγραφες διαταγές; Πώς σας φαίνεται αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατανοώ ότι ο Αρχηγός του Ναυτικού μπορεί με συζητήσεις ή με προ- φορικές εντολές ανωτέρων του –κυβερνή- σεως ή υπουργού ή και Αρχηγού ΓΕΕΘΑ– να φτιάξει μια επιχειρησιακή διαταγή και να την δώσει έγγραφη. Αυτός μπορεί να πάρει τα στοιχεία έστω και προφορικά. Παρα- δείγματος χάριν, μπορεί να πει ο Μπονάνος σε συζήτηση «Δεν νομίζετε, κύριε Αρα- πάκη, ότι καλά θα είναι να στείλουμε τα υποβρύχια, να είναι προς τα εκεί»; Συμ- φωνώ αυτή είναι μια προφορική εντελώς συζήτηση σε υπηρεσιακό επίπεδο. Αυτή με- ταμορφώνεται σε επίσημο σήμα με υπο- γραφή Αραπάκη πλέον.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Σε πόλεμο; Να κη- ρύξει πόλεμο η Ελλάς; Μόνο ο Αρχηγός ενός επιτελείου, κύριε πλοίαρχε; Μου κά- νει κατάπληξη αυτό το πράγμα.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, εάν αυτή η εν- τολή εδόθη από Μπονάνο προς Αραπάκη, ο οποίος Μπονάνος μπορεί να πήρε την εν- τολή από τα υψηλότερα κλιμάκια της κυ-

βερνήσεως, είναι υπεύθυνοι αυτοί για την κήρυξη του πολέμου.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ο Αρχηγός του Ναυτικού, λοιπόν, ή ο Αρχηγός του Στρατού ή ο Αρχηγός της Αεροπορίας σκέτος, χωρίς την κυβέρνηση;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι οι Αρχηγοί μόνοι τους.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αυτό μου λέτε τώρα. Σας ερώτησα και νομίζω ότι είμαι σαφής.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Μπονάνος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είμαι σαφής. Μπορεί ο Αρχηγός του Ναυτικού να εκκίνησε τον Στόλο να τορπιλίσει τον τουρκικό στόλο χωρίς έγγραφο διαταγή της κυβερνήσεως, του Μπονάνου ή του Γκιζίκη; Αυτό σας ερωτώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, μπορεί να κινήσει τα πλοία, να αναπτύξει τις δυνάμεις, όχι όμως να κάνει πόλεμο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δηλαδή μπορεί να διατάξει;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Χωρίς εντολή κυβερνήσεως δεν υπάρχει περίπτωση.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Να ανακαλέσει χωρίς εντολή; Μπορεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άρα, λοιπόν, αποκλείουμε την περίπτωση, που ο Αρχηγός του Ναυτικού ανεκάλεσε εξ ιδίας πρωτοβουλίας;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα σας απαντήσω. Εξ ιδίας πρωτοβουλίας η ανάκληση μιας πορείας υποβρυχίου που πάει να εμπλακεί, νομίζω ότι δεν είναι δυνατή. Πρέπει ο Αρχηγός του Ναυτικού να είχε συμφωνήσει και να είχε δεχθεί εντολή προϊσταμένου του.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Απασχολήσατε, κύριε Λιβανέ, 17 λεπτά. Σας πληροφορώ δε το εξής: Εγώ εκτιμώ ιδιαιτέρως την επιμέλεια με την οποία ασκείτε τα καθήκοντα σας, και προ παντός τον ρυθμό με τον οποίο ψάχνετε τα έγγραφα και λοιπά. Πρέπει, όμως, να σας πω ότι αδίκως μας απασχολήσατε, και εμάς και τον μάρτυρα, με τα σήματα ανακλήσεως, διότι αυτά τα σήματα ανακλήσεως τα

είχαμε. Τα έχει ο φάκελος, το 4775. Αυτά που κατέθεσε ο μάρτυς, 4651 και 4675, βρίσκονται στον Φάκελο της Επιτροπής και έχουν παραδοθεί από το ΓΕΕΘΑ, από το Υπουργείο Εθνικής Αμύνης δηλαδή.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Σας ευχαριστώ πολύ για τη διόρθωση που μου κάνατε. Θα έλθω να τα δω, αλλά για τα άλλα νομίζω ότι αποζημίωσα την Επιτροπή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως. Παρακαλείται ο κύριος Ράλλης να υποβάλει την μόνη ερώτηση, που υπεσχέθη ότι θα κάνει.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε. Ασφαλώς ήθελα και εγώ να κάνω τις ερωτήσεις όλες που έκανε ο κύριος Λιβανός, και εμένα μου μένει μία ερώτηση να κάνω στον κύριο μάρτυρα, στον κύριο πλοίαρχο: Πήρατε διαταγή αποπλεύσεως στις 13.00' ή 13.30' της Παρασκευής, στις 19 του μηνός;

ΜΑΡΤΥΣ: Αποπλεύσαμε εκείνη την ώρα. Η διαταγή είχε έλθει πιο πριν.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Ναι, εκείνη την ώρα αποπλεύσατε. Συγγνώμη, το διορθώνω. Και την άλλη μέρα το πρωί άρχισε η απόβαση των Τούρκων στην Κύπρο, στην Κερύνεια. Μήπως, κατά τη γνώμη σας δηλαδή, ο τουρκικός στόλος ήταν κοντά στην Κερύνεια, ο αποβατικός;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο τουρκικός αποβατικός στόλος απέπλευσε Παρασκευή το πρωί, κατά τις 10.00 η ώρα Ελλάδος, από Μερσίνη.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Άρα βρισκόταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Πρέπει να ήταν γνωστό στα Επιτελεία εδώ στην Αθήνα και ίσως λόγω αυτής της πληροφορίας διετάχθη προφορικά να αποπλεύσουν τα υποβρύχια.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Άλλοι μάρτυρες εδώ μας είπαν ότι είχαν την εντύπωση εδώ τα Επιτελεία Στρατού, Ναυτικού, Αεροπορίας, το ΓΕΕΘΑ και το ΓΕΕΦ στην Κύπρο, ότι επρόκειτο περί ασκήσεως. Η ερώτησή μου συνίσταται στο εξής: Μήπως η διαταγή αποπλεύσεως από το Ναύσταθμο, η οποία είναι γνωστή και στο ΝΑΤΟ και κατά ακολουθία και στους Τούρκους, ήταν αφορμή

να γίνει η αποβίβαση –και όχι απόβαση– τόσο γρήγορα; Την εκτίμησή σας θέλω.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά. Διότι η εντολή απόπλου του τουρκικού στόλου είχε προηγηθεί από το σήμα, που εστάλη στις ΝΑΤΟικές αρχές, και επομένως η εντολή απόπλου πρέπει να είχε σαν αφορμή τον σκοπό, τον οποίο επεδίωκαν: Να πάνε στην Κύπρο να κάνουν απόβαση. Εν συνεχεία πληροφορήθηκαν ότι διετάχθησαν τα υποβρύχια τα δικά μας να φύγουν.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ : Δεν ρώτησα αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, κύριε Ράλλη, αλλά...

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Τελειώνω, κύριε Πρόεδρε, μία ερώτηση είναι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, μία διευκρίνιση ήθελα από τον κύριο Παναγιωτόπουλο, αλλά ορίστε συνεχίστε, αφού και αυτό σας προσβάλλει.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Εγώ σας ρώτησα, μήπως η διαταγή του απόπλου από το Ναύσταθμο ήταν αφορμή να επισπεύσουν οι Τούρκοι την αποβίβαση. Αυτό σας ρωτώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να το βεβαιώσω, αλλά έχοντας διαβάσει ένα βιβλίο ενός Τούρκου, ο οποίος αναφέρεται σε στοιχεία πολύ λεπτομερή για την απόβαση και τιτλοφορείται «Απόβαση...»

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Αποβίβαση έγινε.

ΜΑΡΤΥΣ: Αποβίβαση... Η εντολή είχε δοθεί πριν αποπλεύσουν τα υποβρύχια. Επομένως ο σκοπός, για τον οποίο αυτοί ξεκίνησαν, ήταν εξ αρχής δοσμένος.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Πάλι δεν μου απαντάτε. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, σας παρακαλώ, αυτά τα σημεία δεν παραδώσατε; (Επιδεικνύονται στο μάρτυρα κάποια σημεία). Και αυτά είναι τα ανακλητικά.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά είναι τα ανακλητικά σημεία, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και αυτά παραδώσατε εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Παρακαλώ τον κύριο Δασκαλάκη να λάβει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, θέλω κατ' αρχήν να μονολογήσω, διότι κάτι ερωτήσεις που είχα ετοιμάσει, απαντήσατε ήδη στον κύριο Λιβανό. Εγώ θα βγάλω τις απαντήσεις και κάπου στο τέλος, αν διαφωνήσετε με αυτό, που θα πω, ότι έχετε δώσει αυτές τις απαντήσεις, να με διορθώσετε. Κατ' αρχήν, σας είπε ο κύριος Λιβανός αν σε αυτούς τους τρεις λόγους, που νομίσατε ότι υποχρέωσαν την ηγεσία για να γίνει ανάκληση των υποβρυχίων, μπορούσε να συμπληρωθεί και ένας τέταρτος λόγος; «Πιέσεις από κάπου ή από κάποιες δυνάμεις». Απαντήσατε. Το άλλο είναι ότι θα φθάνατε στην Κύπρο, αν δεν γινόταν η ανάκληση γύρω στις 26/7. Χονδρικά μιλάω. Μετά την πρώτη ανάκληση 26/7.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Πότε ήταν η πρώτη ανάκληση;

ΜΑΡΤΥΣ: Η πρώτη ανάκληση έγινε στις 21 του μηνός, στις 2.00' η ώρα το μεσημέρι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Και η δεύτερη ανάκληση;

ΜΑΡΤΥΣ: Η δεύτερη ανάκληση έγινε στις 23, το μεσημέρι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Στις 23 του μηνός και 26 ώρες, κάπου στις 25 του μήνα θα φθάνατε, αν δεν γινόταν η δεύτερη ανάκληση. Είχα σχηματίσει την εντύπωση ότι θα φθάνατε κατόπιν εορτής, αν δεν γινόταν. Αλλά δώσατε μία απάντηση ότι εν πάση περιπτώσει θα κάνατε κάποιες ζημιές στον αντίπαλο και θα γινόταν η διαπραγματεύση από καλύτερες θέσεις για την παύση του πυρός. Δώσατε μια απάντηση και επομένως δεν υποβάλλω ερώτηση για αυτό. Και κάτι άλλο. Δεν θυμάμαι καλά και ρωτάω και σας και τον Πρόεδρο: Τις ημέρες που ήσασταν εν πλω, ήταν ημέρες που πηγαίνο-ερχόταν ο Σίσκο στην Αθήνα;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Επομένως, κύριε μάρτυς, αντιστρέφω την ερώτηση του κυρίου Λιβανού. Είμαστε μάρτυρες όλοι ότι

δεν ετηρείτο η ιεραρχία, ή τουλάχιστον αυτές τις μέρες τις κρίσιμες είχε καταστρατηγηθεί οπωσδήποτε. Αποκλείετε, λοιπόν, να ήταν στα επάνω του ο κύριος Αραπάκης και να έπαιρνε αποφάσεις μέσα και από τις επαφές που είχε με τον κύριο Σίσκο;

ΜΑΡΤΥΣ: Τίποτα δεν αποκλείω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Ευχαριστώ. Και ακόμα: Αυτά τα υποβρύχια που ξεκίνησαν για την Κύπρο, ήταν ενταγμένα στις δυνάμεις του ΝΑΤΟ;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Ήταν αποδεδειγμένα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είχαν ενταχθεί επισήμως στις δυνάμεις του ΝΑΤΟ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Επισήμως τι σημαίνει; Δηλαδή είχαμε κάποια υποχρέωση να αναφερόμαστε ή να αναφέρουμε τις κινήσεις τους;

ΜΑΡΤΥΣ: Πάντοτε οι κινήσεις των υποβρυχίων αναφέρονται, ανεξάρτητα αν είναι ενταγμένα στο ΝΑΤΟ, για λόγους ασφαλείας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Στο ΝΑΤΟ λέω.

ΜΑΡΤΥΣ: Στο ΝΑΤΟ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Επομένως και στις 19 του μήνα πρέπει το ΝΑΤΟ να έλαβε γνώση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το είπε, κύριε Δασκαλάκη, ότι και ο τούρκος μάλιστα αντιπρόσωπος ήταν αποδέκτης στον πίνακα διανομής, είπε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Το είπε, κύριε Πρόεδρε, αλλά θέλω να καταλήξω ότι αυτά τα μέτρα εν καταδύσει και μη εν καταδύσει κάπου είχαν πάει περίπατο. Με τόσες υπηρεσίες μυστικές, που κυκλοφορούν μέσα στο ΝΑΤΟ και στα επιτελεία, είχαν πάει περίπατο. Μια τυπική διευκρινιστική ερώτηση, γιατί θα έρθει και ο κύριος Αραπάκης και άλλοι και θα την βρούμε μπροστά μας. Πότε έγινε το Κίνημα του Ναυτικού το '73, ποιο μήνα έγινε;

ΜΑΡΤΥΣ: 23 Μαΐου του 1973.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Εσείς είχατε συμμετοχή;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είχα άμεση συμμετοχή, ενημερώθηκα για το Κίνημα μερικές μέρες πιο πριν από τον κυβερνήτη μου τότε του υποβρυχίου «Τρίαίνα», τον τότε πλωτάρχη Δρίκο, ο οποίος συνελήφθη. Με είχε ενημερώσει και για τις κινήσεις που θα κάναμε με το υποβρύχιο εν συνεχεία, αλλά συνελήφθη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Δεν απεκαλύφθη ότι το ξέρατε για να τιμωρηθείτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Έχει γραφεί στην κατάθεση του πλοίαρχου -τόρα- Δρίκου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Εκ των υστέρων, όμως.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Στην ανάκριση.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Και δεν διωχθήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην ανάκριση που είχε κάνει ο Σκεμπέας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Και δεν διωχθήκατε που ξέρατε κάτι μέρες πριν, και δεν το είπατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Ήταν πολλοί αξιωματικοί. Και αν τους έπιαναν όλους...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Σύμφωνα. Το διευκρινίζω, διότι κάποτε μπορεί να το βρούμε μπροστά μας στους επόμενους μάρτυρες, να ξέρουμε τι να πούμε. Τίποτε άλλο, ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Κάππο να λάβει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Δύο ερωτήσεις έχω να σας κάνω, άλλα απαντήσατε. Θέλω, όμως, να ρωτήσω κάτι συμπληρωματικό. Δηλαδή λέτε εσείς ότι στις 10.00' η ώρα, στις 19 του μήνα, ξεκινάνε από την Μερσίνα τα τουρκικά καράβια.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Στις 3.30' η ώρα ξεκινάτε εσείς με σήμα του Αρχηγού ΓΕΝ, που σημαίνει ότι ο Αραπάκης είχε γνώση. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Ξεκινάτε, και αυτό κοινοποιείται στο ΝΑΤΟ και λοιπά για αποτρεπτικούς λόγους.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Μου κάνει εντύπωση το εξής: Είδα την κατάθεση του κυρίου Αραπάκη, ο οποίος λέει για την ενέργεια των Τούρκων πληροφορήθηκε στις 20 του μήνα, στις 4.00' το πρωί. Εφόσον ήταν όλα αυτά, γιατί στην κατάθεσή του δεν αναφέρει τίποτα και εμφανίζεται ότι δεν είχε ιδέα, και μόνο στις 4.00' το πρωί ειδοποιήθηκε ότι γίνεται αποβατική ενέργεια των Τούρκων και πήγε στο Επιτελείο και λοιπά;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να ρωτήσουμε τον κύριο Αραπάκη για αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω με ποιο επίσημο κανάλι ενημερώθηκε ο κύριος Αραπάκης. Εκείνο που μπορώ να ξέρω, είναι ότι στις παραμονές απόπλου των Τούρκων από την Μερσίνα φίλος μου, που ήταν στην Ελβετία, έβλεπε στην τηλεόραση την φόρτωση των στρατευμάτων. Και ήταν ανακοίνωση ότι εντός των ημερών αποπλέουν. Επομένως όλοι έπρεπε να ξέρουν ότι ήταν σε εξέλιξη κάποιος πιθανός απόπλους της ναυτικής δυνάμεως φορτωμένος με στρατεύματα. Το πιο επιτελικά συνηθισμένο πράγμα που θα μπορούσε να γίνει, ήταν να αραιώσουμε, να διατάξουμε τα πλοία μας, και ιδιαίτερα τα υποβρύχια, σε κάποιες προωθημένες θέσεις προληπτικά. Δεν έγινε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Περάκη να λάβει το λόγο με την παράκληση να τελειώνουμε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ξεκινώντας είπατε ότι έχουν γνώση οι εχθροί ότι ξεκινάει ο Στόλος, τα δύο υποβρύχια. Είπατε πόσο δύσκολη, και ίσως αδύνατη, ήταν η επικοινωνία με το κέντρο αποφάσεως –εγώ έτσι θα το λέω για να μην το μπερδέψουμε– όταν θα είσαστε εκεί για να σας πουν «Πυρ». Στη συνέχεια αυτό που επακολούθησε «Επιστρέψτε, ξαναξεκινήστε, πηγαίνετε, ελάτε σε μέρη», που δεν τα κρίνατε εξάλλου και με σημασία, όπως είπατε. Όλη η εικόνα σάς δίνει την πεποίθηση, κύριε πλοίαρχε, ότι

υπήρχε απόφαση εμπλοκής των υποβρυχίων στον πόλεμο εξ αρχής; Ή ήταν όλο και όλο η φάση για να γίνει ο ντόρος, ότι κάτι κάνουμε; Ή ότι περίμεναν κάποιους άλλους για να αποφασίσουν, αν θα κάνουν εμπλοκή ή όχι; Πού καταλήγετε έτσι; Αν μπορούσατε να πείτε την γνώμη σας, έτσι μαζεμένα, πάνω σε αυτό το πράγμα και μόνο.

ΜΑΡΤΥΣ: Σαφώς φαίνεται ότι η χρησιμοποίηση των υποβρυχίων έγινε κατά έναν τέτοιο τρόπο, που δεν ήθελαν να τα εμπλέξουν σε πόλεμο. Μάλιστα, ενώ είχαν από πολλές κατευθύνσεις και ποικίλες πληροφορίες για ενδεχόμενη απόβαση των Τούρκων, παρά ταύτα αγνόησαν την βασική απαίτηση, προληπτικά να κινητοποιήσουμε τις δυνάμεις μας, προληπτικά να τις αραιώσουμε, μήπως και χρειασθούν να κάνουν κάτι, για να αποσοβήσουν τον κίνδυνο. Παρά ταύτα χρησιμοποιήθηκαν κατά τρόπο που απέκλειε τη δράση τους. Ασάφεια στις διαταγές μας, ανάκληση σε κρίσιμες ώρες, πλήρης έλλειψη προετοιμασίας προληπτικών μέτρων για κινητοποίηση των πλοίων. Όλα αυτά σημαίνουν ότι τα στρατηγικά αυτά όπλα δεν προετοιμάστηκαν για να πολεμήσουν, αν και είχαν πληροφορίες ότι θα γινόταν πόλεμος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μία τελευταία ερώτηση, γιατί εξαντλήσαμε, κύριε πλοίαρχε, το αντικείμενό σας πέρα για πέρα. Αλλά εσείς, σαν έλληνας πολίτης, σαν αξιωματικός του Ναυτικού ακόμα εν ενεργεία και από τότε που ζείτε τα γεγονότα, και σαν άνθρωπος που καταθέσατε εδώ πέρα, χωρίς στοιχεία ενοχής –όχι ενοχής με την έννοια του ποινικού νόμου, αλλά ενοχής στη συνείδησή σας– ζήσατε το όπλο το δικό σας πώς λειτούργησε, μάθατε σίγουρα τι έγινε με την Αεροπορία, τι έγινε με το Στρατό, τι έγινε στην Κύπρο, πώς εξελίχθηκαν όλα τα γεγονότα, αν έχετε αποκρυσταλλώσει μία γνώμη. Γιατί ενδιαφέρει η γνώμη σας σαν πραγματογνώμονα –να χρησιμοποιήσω την έκφραση– στρατιωτικό που ξέρει από πόλεμο, αντιλαμβάνεται τι ήταν εκεί κάτω και

πώς έγιναν όλα αυτά τα πράγματα. Τι βλέπετε εσείς; Φεύγουμε από το πραξικόπημα, να μην το κουβεντιάσουμε αυτό. Από κεί και κάτω με την εισβολή της Τουρκίας, τούτοι εδώ που διέταζαν, είχαν στο νου τους να σώσουν την Κύπρο; Θέλανε να δώσουν ένα κομμάτι; Πού έχετε καταλήξει –επαναλαμβάνω σαν πραγματογνώμονας– σεις, αν έχετε κάπου κατασταλάξει; Δεν έχω άλλη ερώτηση.

ΜΑΡΤΥΣ: Η δημιουργία της κρίσεως και η αντιμετώπιση της κρίσεως έγινε με ένα τέτοιο τρόπο, που σαφώς –κατά τη γνώμη μου– βγαίνει το συμπέρασμα ότι ήταν προδοτικός ο τρόπος. Λέγω «προδοτικός», κύριε βουλευτά, διότι δεν ετηρήθησαν τα προβλεπόμενα για αντιμετώπιση μιας τέτοιας κρίσεως. Και εφόσον δεν ετηρήθησαν, ο λόγος είναι ότι είχαν τη θέληση να μη τα τηρήσουν. Επομένως, κατά την γνώμη μου, όλη η αντιμετώπιση ήταν προδοτική.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μετά από αυτή την απάντηση του μάρτυρος, νομίζω ότι έχει εξαντληθεί η εξέτασή του, εκτός αν θέλουν οι άλλοι κύριοι συνάδελφοι να λάβουν το λόγο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ το λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Ντεντιδάκης έχει το λόγο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Εγώ, κύριε Πρόεδρε, παραιτούμαι, γιατί καλύφθηκα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, στις 6.00' ώρα θα έρθουμε για τη συνεδρίαση της Βουλής.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το ξέρω. Δεν μπορεί να εκτεθεί η Επιτροπή στα μάτια του κυρίου Γαβριήλ, τον οποίο καλέσαμε εδώ για να διακόψουμε και με ομόφωνη απόφαση της Επιτροπής τον κρατήσαμε. Κατ' ακολουθία, είναι χρέος τιμής για όλους μας να μείνουμε.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, είναι χρέος τιμής, αλλά και η πρακτική τι επιβάλλει. Θέλουμε να εκτελέσουμε την αποστολή μας, όσο γίνεται καλύτερα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν λέω τουναντίον.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Θα παρακαλούσαμε το μάρτυρα κύριο Γαβριήλ, που υποθέτω ότι και αυτός θέλει το ίδιο πράγμα, να μπει στον κόπο να έρθει την προσεχή βδομάδα, ώστε να έχουν και οι βουλευτές την άνεση. Ο κύριος Βασιλειάδης θα είναι εδώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν θα είναι εδώ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Θα είσθε εδώ, κύριε Βασιλειάδη;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Στις 13 φεύγω. Στις 12 θα είμαι εδώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στις 12 δεν μπορούμε –στις 13 λείπει ο κύριος Παλαΐνης– διότι έχουμε άλλους μάρτυρες.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Και ο Γαβριήλ, πότε προβλέπεται;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Παυλίδη, ακούγεται η άποψη ότι με θρησκευτική ευλάβεια να τηρείται ο πίνακας. Στις 12 του μηνός είναι ο Πολίτης Σπυρίδων και ο Τριανταφύλλου Κωνσταντίνος. Ο Τριανταφύλλου ήταν ένας εκ των υπαπιστών, νομίζω, αυτός που είπε...

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Τα γνωστά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τα γνωστά. Είναι δύο οι μάρτυρες και δεν νομίζω να επαρκέσει η μέρα για τον κύριο Γαβριήλ. Στις 13 είχαμε την κύριο Παλαΐνη και τον κύριο Χανιώτη. Αντί του κυρίου Παλαΐνη είπαμε να έρθει ο κύριος Ζιωτόπουλος. Και λέγαμε να έρθει και ο κύριος Γαβριήλ, αλλά μας λένε οι κύριοι ναύαρχοι, των οποίων η παρουσία είναι απαραίτητη στην περίοδο που θα εξετασθεί ο κύριος Γαβριήλ, ότι δεν θα είναι εδώ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, μισή δουλειά θα γίνει. Λυπάμαι που θα στενοχωρήσω τον πατριώτη μου κύριο Ζερβό.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Η κατάθεση και οι ερωτήσεις του μάρτυρος θα γίνουν σε άλλο στάδιο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Μπορούμε να διακόψουμε και να τον βάλουμε μία άλλη μέρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αν θέλετε μπορούμε να διακόψουμε...

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: ...και να τον βάλουμε κάποια άλλη ημέρα, εφόσον ενδιαφέρει τους εμπειρογνώμονες να εξετάσουν τον μάρτυρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι θέλετε, κύριε Παυλίδη;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Λέω ότι, αν το κύριο πρόβλημα είναι οι δύο εν αποστρατεία ναύαρχοι να ερωτήσουν το μάρτυρα κύριο Γαβριήλ, να μεταθέσουμε την ημερομηνία εξετάσεώς του τότε που θα έχουν επιστρέψει και οι δύο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έχει καλυφθεί ο πίνακας μέχρι και στις 17.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Μα αυτά δεν είναι, κύριε Πρόεδρε...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι, θέλω απόφαση της Επιτροπής επ' αυτού.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Να πάρουμε απόφαση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Διότι έκανα μία αντικατάσταση που εδικαιολογείτο πλήρως, και έγινε θέμα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Να πάρουμε απόφαση.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο κύριος Ζιωτόπουλος δεν θα μας πάρει χρόνο, γιατί ήταν ή παραλαμβάνων ή παραδίδων. Δεν πρόκειται να μας πάρει χρόνο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θέλετε να βάλουμε για τις 12 του μηνός, κύριε Βασιλειάδη;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Εγώ δεν έχω αντίρρηση. Ο κύριος Ζερβός τι λέει;

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Εφόσον δεν μπορεί να εξετασθεί σήμερα, τουλάχιστον να μετατεθεί από τις 26 και μετά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στις 26 έχουμε βάλει τον κύριο Λαγάκο, τον Παπαστόλου, ένα Γλεντζέ. Θέλετε να τον σβήσουμε τον κύριο Γλεντζέ; Αποφασίζει η Επιτροπή να σβήσουμε τον Γλεντζέ;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Ναι.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Να τον σβή-

σουμε, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να είναι ομόφωνη η απόφαση. Είναι πρόταση του κυρίου Παπαληγούρα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Ο προτείνων απουσιάζει. Τον κύριο Γλεντζέ τον πρότεινε ο κύριος Παπαληγούρας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είναι πιασμένες οι μέρες. Αν θέλετε να τον βάλουμε στις 12 του μηνός, τον βάζουμε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, να τελειώσουμε με τον μάρτυρα και μετά να αποφασίσουμε. Αυτά είναι δικά μας θέματα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εντάξει, τελειώνουμε. Ορίστε, κύριε Ντεντιδάκη.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, παίρνω αφορμή από τις τελευταίες ερωτήσεις, που σας έκανε ο κύριος Λιβανός, για να ξεκαθαρίσω δύο πράγματα. Οι Αρχηγοί Όπλων, κάτω από στρατιωτικό καθεστώς, αναμφισβήτητα έχουν αυξημένη δύναμη από ό,τι κάτω από ένα κοινοβουλευτικό, με κυβέρνηση εκλεγμένη από το Λαό. Την εποχή εκείνη ήταν ο Ιωαννίδης, ο Μπονάβος, ο Αραπάκης, αυτοί οι στρατιωτικοί. Δεν υπήρχε θέμα κυβερνήσεως. Αν ληφθεί υπόψη ότι στο Όπλο σας προσέβλεπε όλη η Ελλάδα για την περιφρούρηση της εθνικής τιμής –ήταν το πρώτο Όπλο, άρα ήταν και η πρώτη θέση την οποία έπρεπε να πάρει ο Αραπάκης– δέχεσθε ότι ο Αραπάκης πήρε την ενδεδειγμένη στάση τη στιγμή εκείνη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν πήρε την ενδεδειγμένη στάση. Ο Αραπάκης, όπως και όλοι οι Αρχηγοί του Ναυτικού, επειδή δεν είχαν συμμετοχή στην εγκαθίδρυση του διδακτορικού καθεστώτος, ήταν εξηρημένοι. Οποιαδήποτε στιγμή ήθελαν, τους ανέβαζαν και οποιαδήποτε στιγμή ήθελαν, τους κατέβαζαν. Κατόπιν αυτού, η διατήρησή τους στην εξουσία σημαίνει συναίνεση σε όλες τις αποφάσεις που τους έδιναν οι από πάνω, όποιοι και αν ήταν οι από πάνω.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Εάν ήθελε να

ενεργήσει σωστά την εποχή εκείνη, δεν του έμεινε το μοναδικό όπλο της παραιτήσεως;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Το έκανε;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δεν ήθελα τίποτε άλλο. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Παυλίδη να λάβει το λόγο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε μάρτυς, δύο ερωτήσεις μόνο. Είπατε ότι η Διεύθυνση Υποβρυχίων ζήτησε έγκαιρα να παραλάβει το φορτίο τορπιλών, αλλά το ΓΕΝ δεν απάντησε. Δηλαδή, το λέτε μόνος σας, δεν ενέκρινε. Παρακαλώ, περιγράψτε μου τη διαδικασία αυτής της αιτήσεως. Στη διεύθυνση υποβρυχίων ποιος ήταν επικεφαλής;

ΜΑΡΤΥΣ: Διοικητής στις 15, 16, 17 Ιουλίου ήταν ο τότε πλοίαρχος Παπαδάκης. Στις 17 Ιουλίου, ημέρα Τετάρτη, παρέδωσε στον Πλοίαρχο Βαφειάδη.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Αυτή η αίτηση πότε υπεβλήθη;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτή ή αίτηση, αν θυμάμαι καλά, πρέπει να υπεβλήθη περί την Τρίτη, 16 του μηνός Ιουλίου. Εκείνη την ημέρα παραλάβαμε τις τέσσερις τορπίλες και, αν θυμάμαι καλά, είχε γίνει σήμα από τη διοίκηση υποβρυχίων εκείνες τις ημέρες να παραλάβουμε και τις υπόλοιπες. Στο σήμα αυτό δεν απήντησε το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού, μέχρι την ημέρα απόπλου. Εκτιμώ ότι δεν ήθελε.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Περιγράψτε μας την πορεία του σήματος. Ποια ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Η πορεία του σήματος θα πρέπει να ήταν από την Διοίκηση Υποβρυχίων προς το Αρχηγείο Στόλου. Και το Αρχηγείο Στόλου...

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Ποιος ήταν εκεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν ο αντιναύαρχος κύριος Πολυζώης Καλογερόπουλος.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Αυτός ήταν ο αποδέκτης;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, και προώθησε το θέμα

προς το ΓΕΝ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Ποιο είναι το αρμόδιο τμήμα του ΓΕΝ, το οποίο παρέλαβε το θέμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι η Διεύθυνση Γ3 στο ΓΕΝ, η οποία ασχολείται με τα ναυτικά όπλα, η οποία συμβουλευεται και τον Α' Κλάδο Επιχειρήσεων στην απόφαση αυτή.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Το σήμα από κει πού προωθείται;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατόπιν συντονισμού μεταξύ των Κλαδάρχων του Γ' Κλάδου, που είναι όπλα και εφοδιασμός, διοικητική μέριμνα, και του Α' Κλάδου, που είναι οι επιχειρήσεις, πάει στον υπαρχηγό υποναύαρχο και εν συνέχεια στον αρχηγό.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Υποψιάζεσθε, δηλαδή, ότι τελικά ο Αρχηγός δεν ενέκρινε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να ξέρω, κύριε βουλευτά.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Πάμε στη δεύτερη ερώτηση τώρα. Είπατε πως για την πρώτη μετακίνησή σας το σήμα ήταν «subnote», δηλαδή έγιναν αποδέκτες αυτοί που προβλέπονται για τέτοιου είδους σήματα.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Και αναφέρετο στις μετακινήσεις μέχρι Ρόδου. Τα λέω καλά;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Πήρατε όμως και δεύτερο σήμα, το οποίο καθόριζε ότι από Ρόδο θα κινηθείτε προς Κύπρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Αυτό ήταν του ιδίου τύπου, δηλαδή «subnote»;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Ήταν σήμα με εθνικές κλείδες και σε εθνικά δίκτυα σταλμένο στην ελληνική γλώσσα. Και μάλιστα αυτό το σήμα εξεδόθη με δύο μορφές. Ένα σήμα πήγε με την ίδια ώρα προελεύσεως προς τα υποβρύχια, όπου έλεγε «Πλεύσατε και εγκαταστήσατε περιπολία εκεί και πηγαίνετε εις τους τομείς μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας» και με τις οδηγίες από κάτω «Αποφύγατε εμπλοκή και εντοπισμούς και μην αρχίζετε εχθροπραξίες». Αυτό έφυγε προς τα υπο-

βρύχια. Το ίδιο σήμα με την ίδια ώρα προελεύσεως, μισό όμως, πήγε και προς όλο το υπόλοιπο ναυτικό, και έλεγε μόνο τους τομείς που θα ελάμβαναν και όχι τις οδηγίες προς τα εκεί. Δηλαδή με άλλα λόγια, κάποια σκοπιμότητα υπήρξε όλο το Ναυτικό να μην πληροφορηθεί πώς θα μετακινούμασταν.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Συμπέρασμα, απλώς για επανάληψη το λέγω, δηλαδή γνώστες της κινήσεως αυτής ήταν μόνο οι κυβερνήτες των υποβρυχίων. Λογικό συμπέρασμα είναι ότι γνώστες αυτής της διαταγής –διότι περί διαταγής επρόκειτο δοθείσης δια του σήματος αυτού– είναι μόνο οι κυβερνήτες των υποβρυχίων.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι ακριβώς. Στην κοινοποίηση του σήματος ήταν και άλλες υπηρεσίες.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Του πλήρους σήματος;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Εάν μου επιτρέπετε, ήταν από Αρχηγείο Ναυτικού προς τα υποβρύχια διαταγή, με κοινοποίηση για πληροφορία στο Αρχηγείο Στόλου και στην διοίκηση των υποβρυχίων στο Ναύσταθμο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Δηλαδή ο στόλαρχος και ο διοικητής υποβρυχίων.

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν γνώστες.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Δηλαδή ήταν γνώστες σαν κυβερνήτες υποβρυχίων;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κατά την γνώμη σας, για ποιο λόγο το σήμα αυτό, μισό εδόθη προς τους αποδέκτες;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ήθελαν να αποκαλύψουν τον τρόπο, τις οδηγίες που έδιναν προς τα υποβρύχια, για να μην επιδράσει ίσως και στο ηθικό. Άποψη. Γιατί όταν λες στα υποβρύχια «Πηγαίνετε εκεί, μην εμπλέκεσθε, μην προσβάλετε» και κοινοποιείται σε όλο το Ναυτικό, δημιουργείται η απορία: Γιατί να μην πολεμήσουν, όταν τους στέλνουν εκεί; Άρα θα υπήρχε κάποια ίσως αντίδραση στο πνεύμα. Θα εδημιουργείτο ένα πνεύμα στο Ναυτικό ότι η ηγεσία είναι ηττοπαθής, ότι δεν θέλει να πολεμήσει και ίσως δεν ήθελαν να το κοινοποιήσουν αυτό.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Άλλες ναυτικές μονάδες κατευθύνοντο προς Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Με αυτό το σήμα, δηλαδή των υποβρυχίων;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Μεταφέρω ερώτηση συναδέλφου. Για ποιο λόγο να κοινοποιηθεί αυτό και σε λοιπές μονάδες του Ναυτικού πέραν εκείνων που αναλάμβαναν να εκτελέσουν την συγκεκριμένη αποστολή; Τι δείχνει;

ΜΑΡΤΥΣ: Η κοινοποίηση του σήματος προς το υπόλοιπο Ναυτικό ήθελε να δείξει προφανώς ότι το Ναυτικό κάνει μια ενέργεια και στέλνει υποβρύχια μεταξύ Κύπρου και Τουρκίας.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Δηλαδή, άρα, ήταν κίνηση σκοπιμότητας.

ΜΑΡΤΥΣ: Υπήρχε σκοπιμότης.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Και όχι επιβαλλομένη από υπηρεσιακούς κανονισμούς.

ΜΑΡΤΥΣ: Συνήθως κοινοποιείται και σε σοβαρές διοικήσεις, που εμπλέκονται σε επιχειρήσεις, η κίνηση των υποβρυχίων. Διότι παραδείγματος χάριν τα αντιτορπιλικά πρέπει να ξέρουν πού κινούνται τα φίλια υποβρύχια, για να μην πάνε στους τομείς τους και τα προσβάλλουν. Βέβαια για τομείς, στην Κύπρο, δεν επρόκειτο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Καλά, αυτό είναι ειδική περίπτωση. Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ και τον κύριο Δαμιανίδη να ερωτήσει ό,τι έχει να ερωτήσει, και να τελειώνουμε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, ύστερα από την απάντηση του κυρίου μάρτυρα στη δεύτερη ερώτηση του κυρίου Περάκη, εμένα με κάλυψε. Επομένως το μόνο που πρέπει να δηλώσω –νιώθω την ανάγκη να δηλώσω– είναι ότι επιτέλους μας ήρθε ένας μάρτυρας, με τον οποίο μπόρεσαμε να συνεννοηθούμε, και προς τιμήν του.

ΜΑΡΤΥΣ: Σας ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, σας ευχαριστούμε. Σας κουράσαμε φυσικά. Αύριο το πρωί μετά τις 8.30' όποτε θέλετε, συνεννοηθείτε και με την Γραμματεία να έλθετε εδώ, στο γραφείο 140, να δείτε την κατάθεσή σας, η οποία εν τω μεταξύ θα έχει αποστενογραφηθεί, να την διαβάσετε –να σας την διαβάσει ο Γραμματεύς, αν θέλετε– να δείτε τι λεκτικά σφάλματα τυχόν υπάρχουν, συντακτικά και λοιπά διορθώνοντας τέτοιου είδους σφάλματα, υπογράφετε, και θα υπογράψω και εγώ, ο Γραμματεύς και λοιπά

ΜΑΡΤΥΣ: Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε. Και επιτρέψτε μου να δηλώσω ότι ήταν τιμή μου, που ήρθα να καταθέσω στην Επιτροπή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καθήκον και εσάς, καθήκον και ημών να πάρουμε την κατάθεσή σας. (Στο σημείο αυτό εξέρχεται από την Αίθουσα ο κ. μάρτυς). Τώρα για το θέμα του κυρίου Γαβριήλ. Μήπως μπορεί να υπάρξει μία μέση πρόταση, μια και του είπαμε να καθίσει; Να ερωτήσουν οι κύριοι ναύαρχοι και να διακόψουμε για τους υπόλοιπους; Να μας εκθέσει ο ίδιος όσα έχει να μας πει, και εν συνεχεία να ρωτήσουν οι κύριοι ναύαρχοι και εμείς οι υπόλοιποι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Να συμφωνήσουμε ότι αν δεν έχει αποκλίσεις μεγάλες, να μη ρωτήσουμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι. Παρακαλείται ο κύριος Γραμματεύς να συνοδεύσει το μάρτυρα κύριο Γαβριήλ. (Στο σημείο εισέρχεται ο μάρτυρας κ. Γαβριήλ). Κύριε μάρτυς, έχετε δώσει μια κατάθεση στον κύριο Μπέλκα και έχετε κάνει μία έκθεση προς το ΑΕΔ.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα σας δείξουμε αυτή την κατάθεση και έκθεση και, αν πράγματι αυτή είναι η υπογραφή σας, να μας πείτε ότι βεβαιώνετε την αλήθεια του περιεχομένου τους. (Στο σημείο αυτό επιδεικνύονται στον μάρτυρα τα έγγραφα της καταθέσεως και της εκθέ-

σεως). Κύριε μάρτυς, βεβαιώνετε το περιεχόμενό τους ως αληθές; Είναι σίγουρα δικές σας αυτές οι καταθέσεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ δεν θα ερωτήσω τίποτα. Παρακαλώ να πείτε ό,τι έχετε εσείς, κύριε μάρτυς. Το θέμα της Κυπριακής Τραγωδίας το ξέρετε, κυβερνήτης υποβρυχίου ήσασταν. Πείτε μας, λοιπόν, τι έγινε και θα ερωτηθείτε εν συνεχεία από τους συναδέλφους που συνέπεσε να είναι του Ναυτικού.

ΜΑΡΤΥΣ: Ανέλαβα κυβερνήτης του υποβρυχίου «Γλαύκος» το Μάιο του 1973. Τα υποβρύχια του τύπου αυτού παρουσίαζαν πολλές ανωμαλίες από την παραλαβή τους εκ Γερμανίας. Μόλις ανέλαβα ως κυβερνήτης βασικό μου καθήκον ήταν να προσπαθήσω να αποκαταστήσω αυτές τις ανωμαλίες, και στις περιπτώσεις που δεν γινόταν αυτό, το προσωπικό του υποβρυχίου να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει επιτυχώς ό,τι συνέβαινε. Διότι ήτανε θέματα ασφαλείας του υποβρυχίου αυτού καθεαυτό. Το υποβρύχιο «Γλαύκος» από τον κατάπλου του εκ Γερμανίας παρέμεινε περίπου δύο χρόνια χωρίς να είναι επιχειρησιακώς έτοιμο να φέρει σε πέρας τις αποστολές, οι οποίες τυχόν θα του ανετίθεντο. Ίσως υπήρχε μια τέτοια νοσοτροπία, που βλέπαμε στο υποβρύχιο μόνο τις ανωμαλίες του και όχι τα τυχόν καλά του για να μπορέσει να κινηθεί επιτυχώς. Σε μικρό διάστημα, αφ' ότου παρέλαβα, καταφέραμε το πλήρωμα και εγώ, ως κυβερνήτης, να κινήσουμε το υποβρύχιο και να τελειώσουμε την σύντομο εκπαίδευση, όπως λέγεται, σε μικρό χρονικό διάστημα. Σημειωτέον η σύντομος εκπαίδευση του υποβρυχίου είχε αρχίσει τον Δεκέμβριο 1971, η οποία, αντί να κρατήσει δύο μήνες ως συνήθως, χρειάστηκε 21 μήνες για να περατωθεί. Περαιτώθη η σύντομος εκπαίδευση τον Σεπτέμβριο του 1973. Στη συνέχεια το υποβρύχιο παρέμεινε σε ακινησία, για να αντικαταστήσει τη μπαταρία του, επί τέσσερις μήνες και αρχές του 1974 άρχισε να λαμβάνει σταδιακά μέρος σε εθνικές και

ΝΑΤΟϊκές ασκήσεις. Προ του Ιουλίου του 1974 το υποβρύχιο ευρίσκετο σε υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και ήταν έτοιμο σε υψηλό ποσοστό να λάβει μέρος σε οιαδήποτε επιχείρηση, και αυτό ανεξαρτήτως των μειονεκτημάτων ή ανωμαλιών, οι οποίες παρουσιάζοντο στο υλικό. Είχαμε αποκτήσει πλέον μια εμπειρία και μπορούσαμε να τις αντιμετωπίσουμε. Αυτή είναι μια γενική κατάσταση του υποβρυχίου μέχρι τον Ιούλιο του 1974. Μπορώ να χρησιμοποιήσω σημειώσεις;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως. Όχι, όμως, να διαβάσετε από κείμενο, αλλά για να στηρίζετε τη μνήμη σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Τις ημερομηνίες απλώς θέλω. Αυτός εδώ, κύριοι βουλευτές, είναι ένας χάρτης με τις κινήσεις, τις οποίες εξετέλεσε το υποβρύχιο από τις 15.00', 19 Ιουλίου, μέχρις ότου επανέκαμψε από τις επιχειρήσεις προς Κύπρο στις 27 του μηνός. Ως προς την ετοιμότητα υποβρυχίου σε πολεμικές επιχειρήσεις δεν είχαν καλυφθεί προ απόπλου του από το Ναύσταθμο ορισμένα αντικείμενα. Τα αντικείμενα αυτά ήταν ο προβλεπόμενος φόρτος μάχης τορπιλών. Προ απόπλου του υποβρυχίου είχαν παραληφθεί οι εξής τορπίλες: Συνολικώς 13 τορπίλες έναντι 15 που προεβλέποντο εντός του υποβρυχίου. Συγκεκριμένα είχαν παραληφθεί τορπίλες γερμανικού τύπου «SST4», τεμάχια έξι. Αυτές είναι εναντίον πλοίων επιφανείας και τορπίλες μάρκας «37Π» και «37ΙΙΙ» αμερικανικής κατασκευής, που ήταν συνολικά επτά, οι οποίες κυρίως είναι εναντίον υποβρυχίων και δευτερευόντως εναντίον πλοίων επιφανείας. Το υποβρύχιο απέπλευσε από το Ναύσταθμο, βάσει σημάτων από το ΓΕΝ, από το τότε Αρχηγείο Ναυτικού, και έπλεε κατ' αρχάς στις 19 του μηνός προς την περιοχή νήσου Ρόδου, για να εκτελέσει μια ελληνική άσκηση «Καταιγίς». Και αυτό επ' ευκαιρία της εξόδου για σειсмоγραφικές παρατηρήσεις του τουρκικού υδρογραφικού «Τσανταρλί». Την 20ή του μηνός για πρώτη φορά, 6.50', ελήφθη στο υποβρύχιο σήμα, δια του οποίου διε-

τάσσετο όπως αναλάβει άμεσο ετοιμότητα και θα ακολουθούσαν διαταγές. Μετ' ολίγα λεπτά διετάχθη η άμεσος κατάδυση του υποβρυχίου και ο πλους εν καταδύσει προς ένα τομέα περιπολίας, ονόματι «Χρυσάνθεμο», ο οποίος ευρίσκετο περί την Ρόδο. Το υποβρύχιο κατεδύθη στις 20 του μηνός, 07.35', αφού προηγουμένως σβήστηκαν οι διακριτικοί αριθμοί του υποβρυχίου. Μέχρι της στιγμής αυτής ουδεμία ετέρα πληροφορία είχε ληφθεί στο υποβρύχιο περί της κρισιμότητας της καταστάσεως, και εικάζετο μόνο ότι κάτι συμβαίνει στην Κύπρο από τα προηγουμένως ληφθέντα σήματα. Στις 07.32' της 20ής του μηνός ελήφθη σήμα από το Αρχηγείο Ναυτικού, δια του οποίου μας εγνωστοποιείτο ότι κατά εξακριβωμένες πληροφορίες εκτελείται αεραπόβαση και απόβαση στην Κύπρο. Ώρα 16.05' της 20ής ...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Πού είσαστε στις 07.30', στις 20 του μηνός;

ΜΑΡΤΥΣ: Βρισκόμασταν στις Κυκλάδες και υπάρχει συγκεκριμένο στίγμα, το στίγμα όπου κατεδύθη το υποβρύχιο, και ομιλώ για 20 του μηνός και ώρα 07.35'. Είναι πλάτος 36 μοίρες 36 πρώτα βόρεια...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Σχετικά με κάποιο νησί να μπορούμε να καταλάβουμε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βορείως της Ανάφης και νοτίως της Αμοργού. Ώρα 16.05' της 20ής του μηνός ελήφθη σήμα από το ΓΕΝ –και την ώρα αυτή το υποβρύχιο ευρίσκετο δυτικώς της νήσου Ρόδου– όπως πλεύσουν τα δύο υποβρύχια το «Γλαύκος» και το «Νηρέυς» και εγκαταστήσουν πολεμική περιπολία. Και μας έδιναν τομείς από ακτάς Τουρκίας μέχρι ακτάς Κύπρου. Την 21η του μηνός μεσάνυχτα, 20ή προς 21η του μηνός, το υποβρύχιο παρέπλευσε τη νήσο Ρόδο, και είχα να διανύσω μέχρι να φθάσω στην Κύπρο – και ομιλώ για το δυτικό της άκρο– περίπου 220 ναυτικά μίλια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δυτικό άκρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Μέχρι να φθάσω στην άκρα Αρναούτης.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Στο τομέα σας

πόσα μίλια; Στην Κερύνεια, δηλαδή, και εκεί που ήσαστε εσείς.

ΜΑΡΤΥΣ: Περίπου 250 με 260 μίλια χονδρικός. Το υποβρύχιο για να εκτελέσει την μετακίνηση αυτή εν καταδύσει, χρησιμοποιεί ταχύτητες της τάξεως έξι περίπου κόμβων. Κόμβοι είναι μίλια ανά ώρα. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί σε μια μέρα να διανύσει περίπου 120-130 ναυτικά μίλια. Η εκτίμηση καταστάσεων την οποία έκανα ως προς τις κινήσεις του υποβρυχίου, είχαν ως εξής, και αυτό προτού καν προσεγγίσω προς την Κύπρο: Υπελόγησα ότι οι τουρκικές δυνάμεις, οι οποίες θα με απασχολούσαν κατά την μετακίνηση του υποβρυχίου προς την περιοχή περιπολίας που μου είχε ανατεθεί, θα ήταν περίπου τέσσερα υποβρύχια, τα οποία πιθανώς να ευρίσκοντο σε περιπολία, και προτού φθάσω εγώ στον τομέα μου και εγγύς της Κύπρου περίπου δέκα αντιτορπικά. Και δεν υπολογίζω, βεβαίως, τα τουρκικά μεταγωγικά ως και τα λοιπά πλοία επιφάνειας. Κατόπιν τούτου, για να αποφύγω αυτά, επέπλευσα νοτιότερον από τη Ρόδο, και η προσπάθειά μου είναι να πλεύσω εγγύς των ακτών της Κύπρου, διότι την ώρα αυτή δεν γνώριζα καν ούτε που γίνετο η απόβαση. Σύμφωνα με αυτά, τα οποία είχα κατά καιρούς διαβάσει στον τύπο και εγνώριζα, περίμενα ότι η απόβαση θα γίνεται στην περιοχή Κόκκινα, όπου είχαν γίνει επιχειρήσεις και παλαιότερα. Για αυτόν τον λόγο απεφάσισα να αρχίσω από την άκρα Αρναούτη στο δυτικό μέρος της Κύπρου, και στη συνέχεια να πλεύσω εγγύς των ακτών μέχρι να συναντήσω το μέρος, που γινόταν η απόβαση. Όσον αφορά τα τουρκικά αντιτορπικά, τα οποία τυχόν θα συναντούσα κατά την μετακίνησή μου προς τον τομέα περιπολίας, είχα αποφασίσει να τους επιτεθώ, εφόσον διήρχοντο σε μικρή απόσταση περίπου 10.000 γυάρδες από το υποβρύχιο. Και αυτό γιατί είστε να ότι αυτοί ήταν αποφασισμένοι, εφόσον εντόπιζαν το υποβρύχιο να του επιτεθούν. Επίσης στον τομέα περιπολίας μου και ανεξαρτήτως της λήψεως διαταγής από ΓΕΝ

ενάρξεως πυρ, είχα αποφασίσει να κτυπήσω πρώτος και ανεξαρτήτως εθνικότητας οποιοδήποτε καράβι πλησίαζε το υποβρύχιο σε μία τέτοια απόσταση, που μπορούσε να μου επιτεθεί. Αυτό το είχα αποφασίσει μόνο για την ασφάλεια του υποβρυχίου και τίποτε άλλο. Ιδίως κατά τη διάρκεια την νύκτας είναι πάρα πολύ δύσκολο για ένα υποβρύχιο να αναγνωρίσει κάποιον στόχο «Αναγνωρίζω ότι είναι αντιτορπικό άρα είναι επικίνδυνο για το υποβρύχιο», αλλά είναι σχεδόν αδύνατο να αναγνωρίσει την εθνικότητα του στόχου. Αναγνωρίζει το είδος του πλοίου και όχι την εθνικότητα. Κατά τον πλου του υποβρυχίου προς την Κύπρο και όταν το υποβρύχιο ετελούσε αναπνευστήρα, συχνά ακούγαμε από τις εντοπιστικές συσκευές του υποβρυχίου εκπομπές ΑΥ, ανθυποβρυχιακές εκπομπές. Η εκτίμησή μου ήταν ότι επρόκειτο περί ατομικού υποβρυχίου, διότι αυτό συνέβαινε μόνο όταν εκτελούσα αναπνευστήρα, που είναι μια θορυβώδης κατάσταση για το υποβρύχιο. Αλλά απεφάσισα προς το παρόν να αδιαφορήσω και, όταν πια θα ευρισκόμουν εγγύς της Κύπρου, θα προσπαθούσα να διαφύγω από τυχόν ατομικό υποβρύχιο, που θα με παρακολουθούσε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μένω με την εντύπωση ότι διαβάσετε το κείμενο αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, απλώς είναι οι χρόνοι, κύριε Πρόεδρε. Εάν θέλετε το αφήνω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι. Σας είπα ότι για να στηρίζετε τη μνήμη σας, αν θέλετε μπορείτε να κοιτάτε, αλλά να μη το διαβάσετε από μέσα, γιατί τότε δεν είναι μαρτυρική κατάθεση.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, είναι τέτοια η φύση του πράγματος που ίσως κάποιες σημειώσεις θα διευκόλυναν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είσαστε σύμφωνοι, λοιπόν, ότι αυτό γίνεται για τη διευκόλυνση του μάρτυρος;

ΜΑΡΤΥΣ: Κοιτάζω μόνο τους χρόνους, γιατί δεν μπορώ να τους ενθυμούμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Εγώ ήμουν υποχρεωμένος να σας το υπενθυμίσω. Η Επιτροπή δέχεται ότι εσείς τηρείτε τη διάταξη, επομένως συνεχίστε όπως μέχρι τώρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 21 του μηνός, 21.30', το υποβρύχιο έλαβε σήμα από το Αρχηγείο Ναυτικού όπως επαναπλεύσει και εγκαταστήσει περιπολία στον τομέα εγγύς της νήσου Ρόδου. Τη στιγμή κατά την οποία το υποβρύχιο έλαβε το σήμα και αντέστρεψε την πορεία του προκειμένου να επιστρέψει στη Ρόδο, απέιχε από την δυτική άκρη της νήσου Κύπρου 85 ναυτικά μίλια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, θα ήθελα να σας υπενθυμίσω την κατάθεσή σας, που δώσατε ενώπιον του κυρίου Μπέλκα. Μιλάμε για τη δεύτερη φορά. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μιλάω για την πρώτη φορά, γιατί πηγαίνω χρονολογικά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για την πρώτη φορά, ναι, είναι 85 μίλια.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Από την Πάφο;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δηλαδή από τον τομέα;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τον τομέα θα πρέπει να υπολογίσετε ακόμη περίπου 80 ναυτικά μίλια επιπλέον.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δηλαδή σύνολο;

ΜΑΡΤΥΣ: Σύνολο είναι 150 έως 160 ναυτικά μίλια. Την 21.30' ελήφθη το σήμα του Αρχηγείου Ναυτικού, το οποίο είχε εκδοθεί στις 21, ώρα 13.00', δηλαδή υπήρχε μια διαφορά ως προς το χρόνο, διότι είχα αργήσει να λάβω το σήμα και με απασχόλησε κατά πόσο θα γυρίσω ή όχι και θα υπακούσω στην εντολή.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τι εννοείτε ότι θα υπακούγατε ή όχι; Υπήρχε αμφιβολία;

ΜΑΡΤΥΣ: Πάντα γεννάται στον κυβερνήτη αμφιβολία, όταν λαμβάνει μία εντολή. Κάνει μία εκτίμηση της καταστάσεως, πώς και γιατί ακριβώς βγήκε αυτή η εντολή. Επειδή εστερείτο το υποβρύχιο πληροφοριών, με απασχόλησε κατά πόσο και από ποιον εδόθη αυτή η εντολή. Διότι ένα σήμα το οποίο ελήφθη στο υποβρύχιο έχοντας

υπ' όψιν μου την κατάσταση τότε, δεν ήξερα ακριβώς τι συνέβαινε. Δεν γνώριζαν είχαν καταλάβει την Κύπρο και κινδύνευε κάποιο ελληνικό νησί, έτερον πλην της Κύπρου εννοώ. Επομένως με απασχόλησε, προσπάθησα να κάνω μια εκτίμηση καταστάσεως με τις πληροφορίες τις οποίες είχα, για να δω τι ήταν συμφερότερο.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Καλώς ή κακώς επράξατε περαιτέρω που γυρίσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω ακόμα αμφιβολίες και δεν έχω ακόμη απαντήσει στο ερώτημα αυτό στον εαυτό μου. Ήταν ένα δίλημμα το οποίο με απασχόλησε. Τις εντολές τις οποίες έλαβα, όλες τις εξετέλεσα ως μου εδόθησαν. Απλώς σας λέω ορισμένες σκέψεις μου. Στις 22 του μηνός στις 11.00' το υποβρύχιο επέστρεψε στο τομέα «Χρυσάνθεμο», το οποίο ήταν νοτιώς της νήσου Ρόδου και άρχισε να εκτελεί περιπολία. Περί ώρα 19.30' της 22ας ελήφθη σήμα από το Αρχηγείο Ναυτικού, δια του οποίου διατάσσεται εκ νέου ο πλους του υποβρυχίου προς τον τομέα περιπολίας, καθώς και η εγκατάσταση πολεμικής περιπολίας. Επίσης στο σήμα ανεφέρετο, και καθοριζόνταν, όπως αποφύγουμε εντοπισμό από πλοία επιφανείας και να λάβουμε μέτρα αμύνης ως εν πολέμω. Την έκφραση αυτή την οποία μπορώ να αντιληφθώ, ως πούμε, όταν είναι πόλεμος τι σημαίνει, για την περίοδο αυτή απεφάσισα ότι εσήμαινε ότι, εφόσον πλησιάζει εγγύς εμού αντιτορπιλικό, θα το κτύπαγα άνευ προειδοποιήσεως. Επίσης, είχα αποφασίσει ότι αφ' ης στιγμής θα εισερχόμην στα χωρικά ύδατα της Κύπρου, θα κτύπαγα οιοδήποτε αντιτορπιλικό ανεξαρτήτως εθνικότητας. Και όλα αυτά βασιζόμενος όχι στην προσωπική μου κρίση ή στα σήματα τα οποία είχα λάβει, αλλά υπήρχε ένα σχέδιο «Κ» το οποίο είχε εκδοθεί από το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, το οποίο ήταν υπεύθυνο για την Κύπρο και μέσα εκεί ανεφέρετο ότι οιοσδήποτε εχθρικός στόχος εντός των χωρικών υδάτων της Κύπρου βάλλεται.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Αυτό το σχέδιο ήταν παλιό, ή εκείνης της μέρας;

MARTYΣ: Αυτό το σχέδιο ήταν παλιό, δεν υπήρχε επί του υποβρυχίου. Απλώς προ απόπλου από το Ναύσταθμο μας είχαν φωνάζει στο Αρχηγείο Στόλου να το διαβάσουμε. Και εγώ διάβασα μόνο αυτό που με ενδιέφερε, πότε μπορούμε να κτυπήσουμε κάποιο στόχο. Ενώ εσυνέχιζα την μετακίνησή μου προς τον τομέα περιπολίας στην Κύπρο και το υποβρύχιο ευρίσκετο σε θέση πλάτος 35 μοίρες επτά πρώτα βόρεια και μήκος 31 μοίρες και 20 ανατολικά, απείχε δε από την άκρα Αρναούτης στο δυτικό μέρος της Κύπρου 45 ναυτικά μίλια κα από τον τομέα μου περίπου 110 ναυτικά μίλια, ελήφθη σήμα στις 19.00' από το Αρχηγείο Ναυτικού, όπως το υποβρύχιο επιστρέψει εκ νέου στον τομέα νοτίως της Ρόδου.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Ημερομηνία να μας πείτε.

MARTYΣ: Η ημερομηνία του σήματος είναι: «Αρχηγείο Ναυτικού 23/14.00».

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Να γυρίσετε στο Ναύσταθμο;

MARTYΣ: Όχι. Να αναλάβω περιπολία εις τον τομέα «Χρυσάνθεμο». Το υποβρύχιο επέστρεψε την ώρα που σας είπα, ανέστρεψε πορεία, κατέπλευσε και ανέλαβε περιπολία εις τον τομέα «Χρυσάνθεμο», 24 του μηνός και ώρα 21.00'. Στις 27 του μηνός, στις 14.45', το υποβρύχιο κατέπλευσε στο Ναύσταθμο κατόπιν διαταγής του Αρχηγείου Ναυτικού.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Πότε εδόθη η διαταγή για να γυρίσετε στο Ναύσταθμο;

MARTYΣ: Στις 25 του μηνός, 16.00' περίπου, διότι εδώ δεν έχω τις ώρες. Από τον χάρτη βλέπω μόνο. Και κατέπλευσε στο Ναύσταθμο στις 27 του μηνός, 14.45'.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τελειώσατε, κύριε μάρτυς;

MARTYΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πότε αποστρατευθήκατε, κύριε μάρτυς;

MARTYΣ: Τον Μάιο του 1985.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αποστρατευθήκατε αιτήσει σας ή προήχθησαν νεώτεροί σας;

MARTYΣ: Δεν υπέβαλα παραίτηση, αλλά απεστρατεύθην.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αρχιπλοίαρχος εν ενεργεία;

MARTYΣ: Ήμουν πλοίαρχος εν ενεργεία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με το βαθμό του αρχιπλοίαρχου. Μάλιστα. Παρακαλώ το λόγο να λάβει ο κύριος Βασιλειάδης.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κύριε μάρτυς, γύρω από τα δύο αυτά σήματα της ανακλήσεώς σας, τι ακούσατε όταν γυρίσατε πίσω στην Αθήνα και συναντήσατε το διοικητή υποβρυχίων, τους επιτελείς, οι οποίοι είχαν επανδρώσει το χώρο ελέγχου των υποβρυχίων στο Αρχηγείο Ναυτικού; Ποιος τα εξέδωσε; Ποιος έδωσε εντολή; Πώς φύγαν; Τι έγινε γύρω από αυτές τις αποφάσεις;

MARTYΣ: Στην ερώτησή σας, αν μου επιτρέπετε, θα απαντήσω ότι με απησχόλησε και προσπάθησα να βρω την αιτία που με γυρίσανε. Στην αρχή είχα υποθέσει ότι κάτι συνέβαινε στη Ρόδο και υπήρξε μεγαλύτερη ανάγκη να γυρίσω πίσω. Δεν μπορούσα να αντιληφθώ ποιος ήταν ο βασικός λόγος που επέστρεψα. Ενώ θα μπορούσα κάλλιστα να παραμείνω εγγύς της Κύπρου, μέχρι να αποφασίσουν πού θέλουν να χρησιμοποιήσουν το υποβρύχιο. Και με απασχόλησε για πάρα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Και όταν συνήντησα κάποτε τον Αρχηγό Ναυτικού, τον ερώτησα ευθαρσώς.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ποιος ήταν;

MARTYΣ: Ο κύριος Αραπάκης. Ήταν μετά την Μεταπολίτευση. Τον ρώτησα ευθαρσώς «Εάν μπορείτε, σας παρακαλώ, να μου πείτε το λόγο που με γυρίσατε, και πώς με στείλατε κάτω εφόσον με γυρίσατε κατ' αυτό τον τρόπο;». Η απάντηση που έλαβα ήταν η εξής: Ίδια πρωτοβουλία είχε στείλει τα δύο υποβρύχια στην Κύπρο. Και όταν ενημέρωσε τον τότε Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων κύριο Μπονάνο, του είπε να τα επιστρέψει πίσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Την πρώτη φορά που σας επέστρεψε. Γιατί μου φαίνεται πως κάνετε και δεύτερο επανάπλου στην Κύπρο.

MARTYΣ: Στο δεύτερο επανάπλου ήταν διότι εсуζητείτο κατάπαυση των εχθροπραξιών, η οποία επετεύχθη μετ' ολίγες ώρες αφότου επέστρεψα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το δεύτερο, αυτό σας το είπε ο κύριος Αραπάκης ή το συνάγετε εσείς ως συμπέρασμα;

MARTYΣ: Αυτό, διότι άκουσα ότι μετά ολίγες ώρες...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είναι συμπερασματικό σας αυτό; Ο κύριος Αραπάκης περιορίσθη να σας πει για την πρώτη ανάκλησή σας;

MARTYΣ: Διαβάζοντας και βλέποντας τα γεγονότα εξετίμησα ότι ο λόγος που με ανέστρεψαν, ήταν το ότι...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το ότι συυζητείτο κατάπαυση των εχθροπραξιών. Τώρα τη δεύτερη φορά μπορούσατε να φθάσετε τόσο εγκαίρως, ώστε να προκαλέσετε κάποια ζημιά, κάποιο όφελος στην Ελλάδα έστω και από πλευράς διαπραγματεύσεων για την κατάπαυση του πυρός;

MARTYΣ: Πίστευα τότε ως κυβερνήτης του υποβρυχίου και πιστεύω ακόμη ότι, εφόσον αφήνανε τα δυο υποβρύχια να πλεύσουν στην Κύπρο, η ζημιά την οποία θα επιφέρανε στους Τούρκους θα ήταν τόσο μεγάλη και ίσως και το ψυχολογικό κομμάτι, που νομίζω ότι η αποβίβαση – διότι δεν ήταν απόβαση – θα σταμάταγε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πιστεύετε για την πρώτη φορά, δηλαδή αν σας αφήνανε να συνεχίσετε;

MARTYΣ: Αυτό το πιστεύω. Δεν γνωρίζω τι δυνάμεις θα είχαν αποβιβάσει αν έφθαναν την δεύτερη φορά, αλλά πιστεύω ότι θα είχε μεγάλο αντίκτυπο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και τη δεύτερη φορά;

MARTYΣ: Και τη δεύτερη φορά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Έχετε πεισθεί για αυτά, που σας είπε ο κύριος Αραπάκης;

MARTYΣ: Μπορώ να σας απαντήσω, διότι το όλο θέμα με έχει απασχολήσει παρά πολλά χρόνια. Και μελετώντας τα διάφορα

σήματα που είχα τότε, είχα δει το εξής: Στα πρώτα σήματα, που στέλνανε από τις 19 του μηνός για να κάνω περιπολία νοτιώς της Ρόδου ενόψει της ασκήσεως «Καταιγίς», μέσα ανεφέρετο και το ΑΕΔ, το τότε Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων. Ενώ στην διαταγή, που έλαβαν τα δύο υποβρύχια να πλεύσουν και καταστήσουν πολεμική περιπολία στην Κύπρο, δεν αναφέρετο, παρά μόνο ήταν από Αρχηγείο Ναυτικού προς τα υποβρύχια της Διοίκησης Υποβρυχιών και τον Στόλο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Η επιστροφή;

MARTYΣ: Η επιστροφή δεν ενθυμούμαι, αλλά δεν πρέπει να ήταν μέσα. Δεν έχω τα αντίγραφα αυτά για να σας απαντήσω. Το πρώτο το είχα μελετήσει, το δεύτερο δεν με απασχόλησε, ομολογώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αν θέλετε, κοιτάζτε αυτά τα ανακλητικά σήματα, κύριε μάρτυς. Είναι αυτά πράγματι;

MARTYΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έχουν ΑΕΔ αυτά;

MARTYΣ: Το ένα το οποίο είναι 21 του μηνός, 13.00', υπάρχει εδώ μια ομάδα η οποία λέγεται ΑΙΓ 31-31, στην οποία δεν ξέρω ποιοι περιέχονται μέσα. Είναι ένας ορισμένος αριθμός αποδεκτών. Αυτή την στιγμή τουλάχιστον δεν γνωρίζω ποιοι είναι μέσα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καλώς. Ο κύριος Βασιλειάδης παρακαλείται να συνεχίσει τις ερωτήσεις.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κύριε μάρτυς, μπορείτε να μας πείτε δύο λόγια γύρω από τα προβλήματα που υπάρχουν για τον επιχειρησιακό έλεγχο, για τη διαβίβαση σημάτων στα ελληνικά υποβρύχια, στο χώρο των επιχειρήσεων, όταν ευρίσκονται εν καταδύσει και σε αποστάσεις από την Ελλάδα σαν αυτές που θα είχατε εσείς, όταν είχατε φθάσει στον τομέα των επιχειρήσεών σας; Αυτό να μας το εξηγήσετε λιγάκι, σε συνδυασμό με ενδεχόμενες επιχειρήσεις στην περιοχή και επίσης με ενδεχόμενη ανάγκη διακοπής των επιχειρήσεων. Πόσο γρήγορα, δηλαδή,

μία εντολή «πόλεμος» ή «εκεχειρία» ή ο,τιδήποτε άλλο μπορεί ασφαλώς να διαβιβασθεί υπό τις συνθήκες αυτές από την Αθήνα στο υποβρύχιο, που ήσαστε εσείς. Εξηγείστε τό μας, γιατί δεν είμαστε ειδικοί όλοι.

ΜΑΡΤΥΣ: Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένα υποβρύχιο, ως προς την συνεννόηση με τη Διοίκηση από όπου εξασκείτο ο επιχειρησιακός του έλεγχος, είναι πάρα πολύ μεγάλες. Το υποβρύχιο, λόγω της φύσεώς του, είναι υποχρεωμένο να βρίσκεται εν καταδύσει και δύναται μόνο να έχει συνεννόηση με την αρχή που ασκεί τον επιχειρησιακό έλεγχο του υποβρυχίου, όταν βρίσκεται σε περισκοπικό βάθος. Είναι πολύ λίγες οι στιγμές μέσα σε μια μέρα που ανεβαίνει στο περισκοπικό βάθος, και ανεβαίνει για δύο λόγους: για να ελέγξει την επιφάνεια και να εκτελέσει αναπνευστήρα. Εγώ είχα αποφασίσει ότι, εφόσον πλησίαζα στα τριάντα ναυτικά μίλια από τις ακτές της Κύπρου, θα ξέχναγα κάθε συνεννόηση με την προϊσταμένη αρχή, τη Διοίκηση Υποβρυχίων και από κει και πέρα, βάσει των μέχρι τότε εντολών, θα χειρίζα το υποβρύχιο έτσι, ούτως ώστε να μην το εκθέτω σε κίνδυνο ως προς τη συνεννόηση. Η συνεννόηση με το υποβρύχιο δεν είναι άμεση με την αρχή, που ασκεί τον επιχειρησιακό έλεγχο. Θυμάμαι ότι για να στείλω ένα σήμα δηλαδή, έλαβα την απάντηση που μου είχαν πει να αναφέρω την παρούσα θέση μου και λοιπά, έκανα περίπου έξι ώρες. Και πρώτα ήλθα σε συνεννόηση με την Κρήτη, όπου υπήρχε κάποιος δικός μας σταθμός, και στη συνέχεια διεβίβασαν αυτοί το σήμα μου στο Αρχηγείο Ναυτικού. Δεν είναι όπως ένα αντιτορπιλικό, που μπορείτε ανά πάσα στιγμή να το ενημερώσετε τι πρόκειται να κάνει και να του δώσετε σαφείς εντολές και οδηγίες. Οι ακροάσεις του υποβρυχίου γίνονται ορισμένες ώρες. Στις 12.00' το βράδυ, ως πούμε, μετά στις 4.00' ανά τετράωρο. Το υποβρύχιο είναι υποχρεωμένο κάθε τρεις τέτοιες εκπομπές –που σημαίνει ή 9 ώρες αν είναι ανά τρίωρο ή 12 ώρες– να παίρνει μία τέτοια εκπομπή, μέσα στην οποία δια-

βιβάζονται όλες οι εκπομπές του υποβρυχίου. Επομένως η συνεννόηση δεν είναι άμεση. Πολλές φορές τα παράσιτα και οι ανωμαλίες είναι τέτοιες, που δεν μπορείτε να πάρετε το σήμα, που δίδεται με τέλεξ ή με τον ασύρματο. Και στις αποστάσεις αυτές –μιλάμε εγγύς της Κύπρου– έστω και με Κρήτη, είναι πάρα πολύ δύσκολο να λάβετε μία εντολή που δίδεται για το υποβρύχιο. Αν θυμάμαι καλά, είχα και κάποια ανωμαλία στο τέλεξ, το οποίο λάμβανε αυτομάτως, και χρησιμοποιούσα το παλιό σύστημα των μορς. Έτσι ήταν πάρα πολύ δύσκολο για τους τηλεγραφητές, τους υπαξιωματικούς τους πλοίου να λάβουν το σήμα και να το στείλουν. Και επειδή, για να στείλεις ένα σήμα με αυτό τον τρόπο, χρειάζεται να παραμένεις πολύ χρόνο στο περισκοπικό βάθος, το θεωρούσα επικίνδυνο και προσπαθούσα να αποφύγω οποιαδήποτε παραμονή επί μακρόν του υποβρυχίου στο περισκοπικό βάθος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ειπώθηκε εδώ ότι τα υποβρύχια πηγαίνουν στην Κύπρο μπαίνουν υπό την Ναυτική Διοίκηση της Κύπρου. Έτσι είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Τα υποβρύχια είναι το μόνο από τα πλοία που διαθέτει το Πολεμικό Ναυτικό, του οποίου επιχειρησιακός έλεγχος ασκείται από την Διοίκηση Υποβρυχίων. Όταν έχουμε ασκήσεις, η Διοίκηση Υποβρυχίων έχει την έδρα της στο Ναύσταθμο. Εν καιρώ πολέμου εγκαθίσταται μέσα στον Α' Κλάδο, που είναι ο Κλάδος Επιχειρήσεων του Αρχηγείου Ναυτικού και έχει άμεσο επαφή με τον Αρχηγό Ναυτικού και τους επιτελείς.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Για να ξεκαθαρίσουμε πιο πολύ τα πράγματα στην προηγούμενη ερώτηση, θα ήθελα να πω το εξής: Δώστε μας ένα χρονικό νούμερο. Θα ήταν δικαιολογημένη ή φυσικά αναμενομένη –και επομένως θα έπρεπε να την προβλέψουν οι επιχειρησιακές αρχές– μια καθυστέρηση σε λήψη σημάτων από το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού προς εσάς, εν Κύπρω, της τάξεως των έξι, εννέα και δώδεκα ωρών;

ΜΑΡΤΥΣ: Κανονικά έχουν υπ' όψιν τους αυτοί, που ασκούν τον επιχειρησιακό έλεγχο του υποβρυχίου, ότι το υποβρύχιο είναι υποχρεωμένο, ανάλογα με τις εντολές που έχει λάβει, ή ανά εννέα ώρες ή ανά δώδεκα να κάνει μία ακρόαση από το Αρχηγείο Ναυτικού.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Επομένως η απάντησή σας είναι «Ναι». Το λέω αυτό, γιατί έχετε έξι ώρες και επτά ώρες διαφορές λήψεως των διαφόρων σημάτων, αυτών που μας είπατε σεις, από τον «Νηρέα». Ο «Νηρέας» τα έπαιρνε άλλα πέντε ώρες πριν, άλλα επτά ώρες πριν και λοιπά. Είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του ερωτήματος που σας έκανα: όταν βρίσκεστε στην Κύπρο πόσο κλειστό έλεγχο μπορεί να σας έχει το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού ή όχι. Τέλειωσα, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Ζερβός έχει το λόγο.

ΚΛΕΑΝΘΗΣ ΖΕΡΒΟΣ: Νομίζω ότι κάλυψε όλα τα σημεία ο μάρτυρας λαμβανομένων

υπ' όψιν και των όσων ακούσαμε από τον προηγούμενο μάρτυρα. Εξάλλου το κρίσιμο σημείο, το ποιος έδωσε την εντολή να πάνε στην Κύπρο και ποιος να επιστρέψουν πίσω και τις δύο φορές, το εξέφρασε πολύ καθαρά ο μάρτυρας. Συνεπώς, δεν υπάρχει καμία άλλη απορία. Όταν πάλι έρθει η ηγεσία του Ναυτικού και των Ενόπλων Δυνάμεων εδώ, θα μας εκθέσουν και αυτοί τις απόψεις τους.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Γαβριήλ, αύριο μετά τις 8.30' το πρωί, να έρθετε στο 140 γραφείο για να ελέγξετε τα Πρακτικά, τα οποία εν τω μεταξύ θα έχουν αποστενογραφηθεί, να κάνετε τυχόν διορθώσεις λεκτικές και να τα υπογράψετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Μήπως θα μπορούσα να έρθω την Δευτέρα το πρωί;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι, μπορείτε να έρθετε τη Δευτέρα.

(Στη συνέχεια και περί ώρα 16.00' μ.μ. λύεται η συνεδρίαση).

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
(Υπογραφή)
Χ. ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
(Υπογραφή)
Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ
(Υπογραφή)
ΣΤ. ΤΑΒΛΑΡΙΔΗΣ
(Υπογραφή)
Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
(Υπογραφή)
Δ. ΖΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
(Υπογραφή)
ΒΑΣ. ΓΑΒΡΙΗΛ

Την 10/11/1986 ημέρα Δευτέρα και ώρα 18.00' μ.μ., στη Γραμματεία της Εξεταστικής Επιτροπής «Για το Φάκελο της Κύπρου» (Α' όροφος, Γραφείο 143 του Μεγάρου της Βουλής) συνήλθε το Προεδρείο της Εξεταστικής Επιτροπής, αποτελούμενο από τους βουλευτές, Χρίστο Μπασαγιάννη, Πρόεδρο, Πausανία Ζακολίκο, Αντιπρόεδρο, Κων/νο Τσιγαρίδα, Γραμματέα, και ενώπιόν του σε εκτέλεση της από 6/11/1986 αποφάσεως της Εξεταστικής Επιτροπής, ο μάρτυρας Β. Γαβριήλ ανέγνωσε, θεώρησε, βεβαίωσε και υπέγραψε τις καταθέσεις του, που έδωσε ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής στις 6/11/1986.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

(Υπογραφή)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(Υπογραφή)

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

(Υπογραφή)

ΒΑΣ. ΓΑΒΡΙΗΛ

Την 11/11/1986 ημέρα Τρίτη και ώρα 9.00' π.μ., στη Γραμματεία της Εξεταστικής Επιτροπής «Για το Φάκελο της Κύπρου» (Α' όροφος, Γραφείο 143 του Μεγάρου της Βουλής) συνήλθε το Προεδρείο της Εξεταστικής Επιτροπής, αποτελούμενο από τους βουλευτές Χρίστο Μπασαγιάννη, Πρόεδρο, Πausανία Ζακολίκο, Αντιπρόεδρο, Κων/νο Τσιγαρίδα, Γραμματέα, και ενώπιόν του σε εκτέλεση της από 6/11/1986 αποφάσεως της Εξεταστικής Επιτροπής, ο μάρτυρας Ι. Παναγιωτόπουλος ανέγνωσε, θεώρησε, βεβαίωσε και υπέγραψε τις καταθέσεις του, που έδωσε ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής στις 6 Νοεμβρίου 1986.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

(Υπογραφή)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(Υπογραφή)

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

(Υπογραφή)

Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Την 7/11/1986 ημέρα Παρασκευή και ώρα 12.00' μ.μ., στη Γραμματεία της Εξεταστικής Επιτροπής «Για το Φάκελο της Κύπρου» (Α' όροφος, Γραφείο 143 του Μεγάρου της Βουλής) συνήλθε το Προεδρείο της Εξεταστικής Επιτροπής, αποτελούμενο από τους βουλευτές, Χρίστο Μπασαγιάννη, Πρόεδρο, Παισανία Ζακολίκο, Αντιπρόεδρο, Κων/νο Τσιγαρίδα, Γραμματέα, και ενώπιόν του σε εκτέλεση της από 6/11/1986 απόφασης της Εξεταστικής Επιτροπής, ο μάρτυρας Στ. Ταβλαρίδης ανέγνωσε, θεώρησε, βεβαίωσε και υπέγραψε τις καταθέσεις του, που έδωσε ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής στις 5-6/11/1986.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

(Υπογραφή)

ΧΡΙΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(Υπογραφή)

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ

(Υπογραφή)

ΣΤ. ΤΑΒΛΑΡΙΔΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΟ 27

Στην Αθήνα, σήμερα 12 Νοεμβρίου 1986, ημέρα Τετάρτη και ώρα 10.30' π.μ. συνεδρίασε στην Αίθουσα της Γερουσίας του Μεγάρου της Βουλής η Εξεταστική Επιτροπή «Για το Φάκελο της Κύπρου», με Πρόεδρο τον κ. Χρίστο Μπασαγιάννη και με θέμα ημερήσιας διάταξης την εξέταση του μάρτυρα κ. Σπ. Πολίτη (1η μέρα). Στη συνεδρίαση ήταν παρόντες από τα μέλη της Επιτροπής οι Βουλευτές κ. κ. Αλ. Δαμιανίδης, Π. Ζακολίκος, Ι. Κουτσογιάννης, Αλ. Λιαροκάπης, Α. Ντεντιδάκης, Δ. Παγορόπουλος, Ε. Παπαστεφανιάκης, Α. Πετραλιάς, Γ. Περάκης, Σ. Ράλλης, Κ. Τσιγαρίδας, Ι. Βαρβιτσιώτης, Ι. Βασιλειάδης, Α. Ζαΐμης, Κ. Λάσκαρης, Σ. Μπλέτσας, Γ. Παναγιωτόπουλος, Μ. Παπακωνσταντίνου, Α. Παυλίδης, Χ. Φωτόπουλος, Κ. Κάππος, Κ. Γιατράκος και Δ. Λιβανός. Ο Πρόεδρος της Επιτροπής διαπιστώνει την ύπαρξη απαρτίας και λέγει:

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αρχίζει η συνεδρίαση. Κύριοι συνάδελφοι, έχω την τιμή να σας ανακοινώσω ότι σχετικά με τους μάρτυρες που έχουμε πει να εξετασθούν, δημιουργούνται ορισμένα ζητήματα. Σήμερα παραδείγματος χάριν είχαμε πει να έλθει ο κύριος Τριανταφύλλου, άλλοτε υπασπιστής του ΑΕΔ, και ο κύριος Πολίτης. Ο κύριος Πολίτης ήλθε. Ο κύριος Τριανταφύλλου, όμως, δεν ήλθε, διότι δεν του επεδόθη η κλήση. Δημιουργήθηκε πρόβλημα, διότι υπάρχουν δύο Τριανταφύλλου Κωνσταντίνοι, αξιωματικοί προερχόμενοι εκ του Στρατού. Μέχρι να εξακριβωθεί ποιος από τους δύο ενδιέφερε την Επιτροπή και ποια είναι η διεύθυνσή του, παρήλθε χρόνος και όταν εστάλη η κλήση, ο χρόνος δεν ήταν αρκετός για να του επιδοθεί και να λάβει άδεια από την προϊσταμένη του αρχή και το φύλλο πορείας, δεδομένου ότι, όπως με πληροφόρησε ο Γραμματέας, ο εν λόγω Τριανταφύλλου υπηρετεί σε μονάδα της Ξάνθης. Όταν προσδιορίσουμε την ημέρα εξέτασής του, θα δώσουμε στην αρμόδια στρατιωτική αρχή τηλεφωνικώς την ημερομηνία χωρίς να στείλουμε νέα κλήση. Συνεπώς σήμερα δεν μπορούμε να εξετάσουμε τον Τριανταφύλλου. Θα ορίσουμε μία ημέρα, που θα πρέπει να εξετα-

στεί και να έρθει. Ο κύριος Πολίτης ήρθε. Δημιουργείται επίσης ένα άλλο ζήτημα: Αύριο έχουμε καλέσει τον κύριο Παλαΐνη και τον κύριο Χανιώτη. Αλλά ο κύριος Παλαΐνης δεν είχε ανευρεθεί, όπως σας είχα αναφέρει, και μας είχαν πει ότι είναι στην Ελβετία. Αυτός, όμως, εν τω μεταξύ τηλεγράφησε ότι η διεύθυνσίς του είναι η τάδε και δίδει μία διεύθυνση άλφα.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Από την Ελλάδα τηλεγράφησε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από την Ελλάδα. Η κλήσις, όμως, δεν μπόρεσε να επιδοθεί, διότι το τηλεγράφημα ελήφθη προχθές. Έτσι η κλήση δια του Εισαγγελέως δεν μπόρεσε να επιδοθεί. Εξάλλου ο κύριος Χανιώτης δεν πρόκειται να έρθει. Ήρθε ο αδερφός του και μας είπε ότι θα είναι εδώ μετά τις 30 του μηνός. Ανεξάρτητα από το ζήτημα που δημιουργεί η υπόθεση της απουσίας του Χανιώτη – και είναι ευρύτερο το ζήτημα διότι πρέπει να εξεταστεί πάντως πριν εξεταστούν οι Αρχηγοί των Επιτελείων, ήταν Αρχηγός Κλάδου αυτός και πρέπει να προηγηθεί του Μπονάβου τουλάχιστον και του Γαλατσάνου νομίζω, γιατί Αρχηγείο Στρατού είναι και εκείνος – εν όψει δε αυτού που πρέπει να βρούμε κενό να εξετάσουμε τον κύριο Χα-

νώτη, γεννάται το ζήτημα ότι αύριο δεν θα είναι ούτε ο κύριος Παλαΐνης κανονικά, ούτε ο κύριος Χανιώτης. Βέβαια στον κύριο Παλαΐνη που είχε την πρωτοβουλία να τηλεγραφήσει για τη νέα του διεύθυνση, μπορούμε νομίζω να τηλεφωνήσουμε δια της Γραμματείας, εάν θέλει να έλθει αύριο. Δεν ξέρω τι άλλο να κάνω. Τηλεγράφημα να του κάνω; Πρέπει να πάει δια του Εισαγγελέως και ο Εισαγγελέως δεν μπορεί να επιδώσει κλήση προ έξι ωρών.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ας έλθει αύριο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Συμφωνείτε κατ' αρχήν να του τηλεφωνήσει ο Γραμματεύς;

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ: Συμφωνούμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είχαμε στείλει την κλήση, αλλά μας είχε επιστραφεί ανεπίδοτη, με το αιτιολογικό ότι είναι στην Ελβετία, ότι δεν βρέθηκε. Τώρα αυτός μας τηλεγράφησε τη νέα διεύθυνση και για αυτό νομίζω ότι μπορούμε να τον καλέσουμε, για να έχουμε και άλλον να εξετάσουμε δηλαδή, διότι άλλως δεν έχουμε κανέναν. Ο κύριος Χανιώτης δεν θα έλθει. Πρέπει, επίσης, να σας ανακοινώσω ότι κάποιος κύριος Σταύρου, ο οποίος και παλαιότερα με προφορική ακρόαση που είχε ζητήσει από μένα, ζητάει να εξεταστεί εδώ στην Επιτροπή, διότι λέει ότι ξέρει πάρα πολλά πράγματα. Αυτός λέει ότι είναι αντισυνταγματάρχης εν αποστρατεία και ότι είχε δουλέψει πολύ στην Κύπρο και λοιπά.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύπριος είναι;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Είναι κάτοικος Καβάλας, αντισυνταγματάρχης του Ελληνικού Στρατού. Με μία αίτησή του που μας έδωσε χθες, λέει τα εξής: «Κύριε Πρόεδρε, γνωρίζω πολλά από τα γεγονότα που αφορούν την Τραγωδία της Κύπρου, που ερευνά η υπό την προεδρία σας Κοινοβουλευτική Επιτροπή. Κατόπιν τούτου θεωρώ χρέος μου να θέσω την μαρτυρία μου στη διάθεση της Επιτροπής σας». Θέλετε να έλθει και να εξεταστεί;

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Στην ΚΥΠ υπηρετούσε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν ξέρω, δεν λέει εδώ τέτοιο πράγμα. Αυτός νομίζω πως ήταν ανακατεμένος με την ΕΟΚΑ και λοιπά. Έτσι νομίζω.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Έτσι είναι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Συμφωνείτε να τον φέρουμε;

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΜΠΛΕΤΣΑΣ: Δεν έγινε καμία αναφορά, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο ίδιος το έχει ζητήσει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, μου επιτρέπετε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ορίστε, έχετε το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Νομίζω ότι θα είναι λάθος της Επιτροπής, πας Έλλην ή μη, πολιτής που θέλει να έρθει εδώ πέρα για να εξετασθεί, να του πούμε: «Έλα κι εσύ να μας πεις». Θα είναι λάθος. Όμως, κατά την περίπτωση, εάν εσείς είχατε μία προσωπική επαφή και προφορική κουβέντα μαζί του, κρίνετε ότι κάποιος μάρτυρας πράγματι είναι ουσιαστικός μάρτυρας, τεκμαίρεται δηλαδή ότι κάποια ουσιαστικά πράγματα γνωρίζει, και δεν έρχεται γιατί έτσι θέλει, κάτι να πει, νομίζω ότι θα είναι επίσης λάθος να αποκλείσουμε έναν, δύο, τρεις ανθρώπους τέτοιους, με το ενδεχόμενο ότι θα εμφανιστούν ή έχουν εμφανιστεί, που πιθανόν θα μας φωτίσουν. Δηλαδή θα έλεγα ότι αν είχατε εσείς μία προσωπική προφορική επαφή μαζί του και κατά την κρίση σας βλέπατε ότι πράγματι αυτός ξέρει κάποια πράγματα, δεν θα είναι λάθος. Χωρίς να σημαίνει αυτό ότι δημιουργούμε προηγούμενο και να φέρνουμε όποιον μας στέλνει μια επιστολή, γιατί αυτό δεν ξέρουμε πού θα μας οδηγήσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το μόνο που μπόρεσα να καταλάβω ήταν ότι αυτός ήταν ανακατεμένος με την κίνηση ασφαλώς της ΕΟΚΑ Β', γατί είχα και παράκλησή του να εξεταστεί, ει δυνατόν, πριν από τον κύριο Καρούσο. Για αυτό το συνδυάζω. Και λέγω ότι κάτι γύρω από την ΕΟΚΑ Β' πρέπει να είναι αυτά, γατί όπως ξέ-

ρετε, ο κύριος Καρούσος είχε παίξει τον ρόλο του υπαρχηγού του Γρίβα και έφυγε από την Κύπρο κατά τρόπο κάπως, αν θυμάστε, ανώμαλο. Πρέπει, λοιπόν, αυτός να έχει σχέση με την δράση του κυρίου Καρούσου και της ΕΟΚΑ Β'. Θέλετε να τον καλέσουμε; Τον καλούμε. Δεν θέλετε, δεν τον καλούμε. Εγώ δεν έχω προσωπική αντίληψη, ούτε μπορώ να πω ότι μπορεί να έλθει. Πέστε μου τι να κάνω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Αν το κρίνετε, να μην έλθει, κύριε Πρόεδρε, και να επιφυλαχθούμε μετά τον Καρούσο, αν προκύψει κάτι το σημαντικό, να μη τον χάσουμε. Αν δεν προκύψει, γιατί να τον καλέσουμε έτσι στα καλά καθούμενα;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα, αυτός εκδηλώνει τέτοια διάθεση, που, εάν του πούμε και αύριο να έλθει, έρχεται.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Να έλθει αύριο, κύριε Πρόεδρε, μια και δεν έχουμε άλλο αντικείμενο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Αν αύριο έλθει ο Παλαΐνης, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο Παλαΐνης εάν θέλει έρχεται, εάν δεν θέλει δεν έρχεται. Όμως, αύριο έχουμε να συμπληρώσουμε με τον κύριο Ζιωτόπουλο, κύριε Φωτόπουλε.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο Ζιωτόπουλος δεν πρόκειται να προσφέρει πολλά, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό μου το είπατε και άλλη φορά, κύριε Φωτόπουλε. Για αυτό λέγω. Αύριο έχουμε να εξετάσουμε τον Ζιωτόπουλο. Αν θελήσει να έλθει ο Παλαΐνης, θα εξετάσουμε και τον Παλαΐνη. Και εάν θελήσει και αυτός εδώ, ας έρθει και αυτός. Θέλετε, λοιπόν, να έλθει και αυτός αύριο;

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ: Να έλθει, κύριε Πρόεδρε.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Για τον Χανιώτη πότε κανονίζουμε, κύριε Πρόεδρε, να έλθει;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο Χανιώτης πρέπει, κατά την άποψή μου, να

εξεταστεί πάντως πριν από τον Μπονάνο. Εγώ εδώ πέρα δεν έχω καμία μέρα κενή από αυτές τις συνεδριάσεις που έχουμε, για τον Χανιώτη. Μόνο σε μία από αυτές είχαμε πει να είναι ο κύριος Πηλιχός και να μην είναι άλλος μάρτυρας. Εάν εκεί θέλετε να προσθέσουμε και τον κύριο Χανιώτη, τον προσθέτουμε. Αλλά νομίζω ότι και ο κύριος Χανιώτης και ο κύριος Πηλιχός, είναι σοβαροί μάρτυρες.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τότε θα ανατραπεί το πρόγραμμα του Μπονάνου, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι να κάνουμε όμως;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Να βάλουμε εμβόλιμη συνεδρίαση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κοιτάξτε, κύριοι συνάδελφοι. Ειδικότερα για τον κύριο Μπονάνο εγώ θα έλεγα να τροποποιήσουμε την απόφασή μας. Είπαμε να εξεταστεί στις 10 και 11 του μηνός. Νομίζω ότι θα πρέπει να εξεταστούν στις 10 και 11 του μηνός, ο Γαλατσάνος και ο Παπανικολάου. Και 17 και 18, εάν μπορούμε, να εξετάσουμε τον Αραπάκη και τον Μπονάνο. Ή εάν θέλετε και μία ακόμη εμβόλιμη συνεδρίαση, για να εξεταστούν όλοι αυτοί. Γιατί μου φαίνεται αφύσικο πράγμα να εξεταστεί ο Μπονάνος και να μην έχει εξεταστεί ο Γαλατσάνος.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αφού ακολουθήσαμε αυτή την τακτική, κύριε Πρόεδρε, έτσι πρέπει να είναι. Ο Μπονάνος να είναι μετά από τους Αρχηγούς των Τριών Κλάδων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Ορίστε, κύριε Λιβανέ. Έχετε το λόγο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Επ' αυτού, κύριε Πρόεδρε, θα ήθελα να υπενθυμίσω και τη δική σας την σκέψη, ότι υπάρχει αντιδικία μεταξύ των Αρχηγών. Οι μεν Μπονάνος και Γαλατσάνος είναι μία παράταξη, οι δε Αραπάκης και Παπανικολάου είναι άλλη. Εάν δεν προηγηθεί ο Μπονάνος, ο οποίος θα πει αυτά που έχει να πει -και ξέρουμε ότι υπάρ-

χουν πράγματα, τα οποία έχει και πλαστά κατασκευάσει— δεν θα είναι εύκολο μετά να ανακρίνουμε τους Αραπάκη και Παπανικολάου. Διότι δεν θα πρέπει να ενημερωθεί ο Μπονάνος για τα στοιχεία, τα οποία φέρουν οι δύο επόμενοι Αρχηγοί, διότι το επίμαχο θέμα βεβαίως είναι ποιος και γιατί ανεκάλεσε τα αεροπλάνα και τα υποβρύχια. Επομένως δεν είναι σωστή η τακτική, αν μου επιτρέπετε. Νομίζω, δηλαδή, ότι χαλάμε όλη την υπόθεση εάν δεν προηγηθεί ο Μπονάνος, ο οποίος κατά τις πληροφορίες που έχω, θα φέρει και Πρακτικά συνεδριάσεων, ενώ κανένας άλλος δεν έχει Πρακτικά. Επομένως θα πρέπει να δούμε πρώτα αυτόν. Είναι δηλαδή λάθος τακτική, αν μου το επιτρέπετε. Να εξετασθεί πρώτος ο Μπονάνος και μετά σε αντιπαράσταση, διότι οπωσδήποτε θα προκύψουν αντιδικίες μεταξύ αυτών των κυρίων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και θα χρειαστούμε, υποθέτετε, δύο μέρες για τον καθένα από αυτούς;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Βεβαίως, διότι θα υπάρξει οπωσδήποτε ανάγκη παρουσίας και των δύο μετά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Άλλο αυτό. Αυτό μπορεί να γίνει σε μία τρίτη μέρα. Δεν είναι ανάγκη, νομίζω, να εξετάζεται ο Μπονάνος επί δύο ημέρες...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άλλωστε είχαμε πει ότι στον Μπονάνο θα άρουμε τους χρονικούς περιορισμούς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως, αλλά θα έχουμε ένα μάρτυρα, όχι δύο. Τέλος πάντων, εσείς λέτε να εξετασθεί πρώτα ο κύριος Μπονάνος και μετά ο κύριος Αραπάκης και ο κύριος Παπανικολάου;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι, αυτή την πρόταση κάνω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι λέτε επ' αυτού, κύριε Φωτόπουλε;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Επειδή ξεκινήσαμε από κάτω προς τα πάνω και αφού και ο κύριος Λιβανός πιστεύει ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθεί και άλλη συνάντηση εις αντιπαράστασιν όλων αυτών, δεν βλέπω

τον λόγο που πρέπει να προηγηθεί ο κύριος Μπονάνος, ο οποίος εν πάση περιπτώσει φαίνεται ότι είναι ο υπεύθυνος.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Θα ξανακληθεί ο Μπονάνος.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Μα αφού θα έρθει ο κύριος Μπονάνος πάλι, γιατί να μην ακολουθήσουμε αυτό που κάνουμε μέχρι σήμερα; Άλλωστε εμείς γιατί επιλέγουμε τώρα να προτάξουμε τον κύριο Αραπάκη; Τι μας το υπαγορεύει αυτό; Η διαδικασία η μέχρι τούδε; Ακολουθήσαμε μία τακτική. Ξεκινάμε από τους λιγότερο υπεύθυνους και φθάνουμε στους περισσότερους. Ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων εκείνη την εποχή ήταν ο Μπονάνος. Αφού δε, θα υπάρξει και διαδικασία άλλη που θα εξετασθούν κατ' αντιπαράστασιν, δεν βλέπω να ευσταθεί απόλυτα ο ισχυρισμός του κυρίου Λιβανού. Ευχαριστώ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, μου επιτρέπετε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Προηγείται ο κύριος Παγορόπουλος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, είπα ότι ο κύριος Μπονάνος είναι ο κατ' εξοχήν υπεύθυνος —μπορεί να εμφανισθούν και άλλοι— για την απώλεια των πρακτικών. Διότι, όπως γνωρίζω από Αρχηγό Επιτελείου, τα πρακτικά ήταν σε θέση ο κύριος Μπονάνος να τα αλλάξει όλα. Αυτός υπέγραφε, αυτός σφράγιζε, αυτός έκανε τα πάντα. Μπορεί να εμφανισθεί εδώ με αλλοιωμένα πρακτικά. Θα ήταν σωστό να έρθει με αλλοιωμένα πρακτικά και να έχουν προηγηθεί άλλοι, ούτως ώστε να μπορεί να κάνει διορθώσεις επί των αλλοιωμένων πρακτικών σε αυτά που θα πει ο Παπανικολάου και ο Αραπάκης. Αυτά είπα και πρέπει να καταλάβει ο κύριος Φωτόπουλος. Ναι, έχει δίκιο για την ιεραρχία και για το ό,τι τηρήσαμε μέχρι σήμερα. Εδώ επισημαίνω στην Επιτροπή ότι υπάρχει ειδική περίπτωση αλλοιωμένων πρακτικών. Πώς δεν το καταλαβαίνει;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Παγορόπουλος.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, πέραν των επιχειρημάτων του κυρίου Λιβανού, ήθελα να πω και το εξής σε απάντηση του συναδέλφου κυρίου Φωτοπούλου: στην αρχή ξεκινήσαμε με τον Ντενίση, τον Γεωργίτση και λοιπά, δηλαδή ξεκινήσαμε με επικεφαλής. Δεν έχουμε δηλαδή ξεκινήσει το να πηγαίνουμε από κάτω προς τα επάνω. Εδώ στην προκειμένη περίπτωση ο Μπονάνος έτσι και αλλιώς, αν και εφόσον διαφωνήσει σε ορισμένα πράγματα με τους Αρχηγούς των Επιτελείων, θα αναγκασθούμε να κάνουμε αντιπαράσταση. Αν, λοιπόν, είναι πραγματικότητας –και το δέχομαι– αυτό που λέει ο κύριος Λιβανός, ότι έχει στα χέρια του πρακτικά ο Μπονάνος, ας έλθει εδώ να μας πει τι έχει και ας πάνε οι άλλοι, εν συνεχεία, να τον αντικρούσουν. Έτσι και αλλιώς, δηλαδή, θα φθάσουμε εκ των πραγμάτων σε αντιπαράσταση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ νομίζω ότι δεν είναι τόσο σοβαρή ή μάλλον τόσο ακαταμάχητη η επιχειρηματολογία αυτή, που στηρίζεται στο γεγονός ότι ο Μπονάνος πρέπει να προηγηθεί, για τα πλαστά πρακτικά, τις δυνατότητες τις οποίες έχει και λοιπά. Όλα αυτά θα τα ερευνήσουμε. Άλλο, όμως, είναι το θέμα, ότι έχουμε εξηγηθεί ήδη και έχουμε πάρει απόφαση και δεν πρέπει να ανακαλέσουμε την απόφαση. Αυτό είναι το θέμα, γιατί δεν είναι ωραίο πράγμα να ανακαλούμε τις αποφάσεις. Μόνο με αυτή την έννοια, πρέπει να εξετασθεί ο κύριος Μπονάνος πρώτα και στη συνέχεια ο κύριος Αραπάκης. Μετά σταματάμε, δεν παίρνουμε τον Παπανικολάου και τον Γαλατσάνο και γράψαμε προχθές τον κύριο Ντάβο. Αφού εξετασθούν αυτοί, μετά τα Χριστούγεννα πλέον, θα εξετασθούν οι Παπανικολάου και Γαλατσάνος.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Για τις επόμενες μέρες σε ποιους έχουμε δώσει κλήσεις;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έχει διανεμηθεί κατάσταση. Σήμερα ανατρέπεται η σειρά. Στην επόμενη συνεδρίαση

έχουμε τον κύριο Ζιωτόπουλο, τον κύριο Χανιώτη, που δεν θα εξετασθεί, και είπαμε να έλθει και ο κύριος Σταύρου και ο Παλαΐνης ενδεχομένως. Στις 19 του μηνός έχουμε μόνο τον κύριο Πηλιχό. Στις 20 έχουμε τους κυρίους Ματάτση και Περδίκη. Στις 26 του μηνός έχουμε τον κύριο Λαγάκο, τον κύριο Παπαποστόλου και έναν κύριο Γλεντζέ. Στις 27 του μηνός έχουμε τον στρατιωτικό μας ακόλουθο στο Βουκουρέστι, τον Πρέσβη στην Άγκυρα και τον κύριο Βλάχο, που έχει ήδη εξετασθεί. Στις 3 Δεκεμβρίου έχουμε τον κύριο Καρούσο και τον κύριο Αλεξάνδρου. Στις 4 Δεκεμβρίου έχουμε τον κύριο Σταθόπουλο, Αρχηγό της ΚΥΠ, και τον κύριο Καραγιάννη, Αρχηγό του ΓΕΦ μετά τη Μεταπολίτευση. Στις 10 και 11 Δεκεμβρίου έχουμε τον κύριο Μπονάνο. Αν συνεχίσουμε στις 17 και 18, αν δηλαδή δεν αρχίσει ο Προϋπολογισμός...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Να μην υπολογίζουμε τις 17 και 18 Δεκέμβρη, διότι θα έχουμε τον Προϋπολογισμό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο Προϋπολογισμός μπορεί να αρχίσει στις 19 ή στις 18. Να μην «φάμε» και τις 17 του μηνός. Εν πάση περιπτώσει η κατάσταση έγγραφε 17 και 18 Αραπάκης. Συμπληρώνουμε δίπλα «Με επιφύλαξη λόγω της συζήτησης του Προϋπολογισμού». Τον Ντάβο είπαμε ότι θα τον καλέσουμε μετά την εξέταση των Αρχηγών των Επιτελείων, δηλαδή πρέπει να εξετασθεί πρώτα και ο Γαλατσάνος και ο Παπανικολάου. Στις 17 όμως, κύριε Κάππο, δεν θα έχει αρχίσει ο Προϋπολογισμός, μάλλον στις 18 θα αρχίσει, λέω εγώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τι μέρα είναι η 17;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η 17 είναι Τετάρτη. Θα εξετασθεί ο Αραπάκης και μπορεί να τελειώσει στις 17. Και μετά τα Χριστούγεννα βλέπουμε, θα εξετασθούν οι υπόλοιποι Αρχηγοί των Επιτελείων. Αν σήμερα έχουμε ώρα και θέλετε, να συζητήσουμε για τους μάρτυρες που θα κληθούν μετά το Γενάρη, για να ετοιμάσουμε τις

κλήσεις. Παρακαλείται ο Γραμματεύς να συνοδεύσει στην αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Πολίτη. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην αίθουσα ο μάρτυς κ. Πολίτης.) Παρακαλώ, κύριε μάρτυς, αν έχετε την καλοσύνη, μου δίδετε τα στοιχεία της ταυτότητάς σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Επώνυμο: Πολίτης – Όνομα: Σπυρίδων – Όνομα Πατρός: Κωνσταντίνος – Όνομα Μητρός: Ουρανία – Το Γένος: Ρωμανού Αριστείδης – Γεννηθείς την: 22/11/1923 - Εις: Κέρκυρα – Κατοικία: [...] – Επάγγελμα: Απόστρατος αντιστράτηγος – Θρήσκευμα: Χριστιανός Ορθόδοξος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, βάλτε το χέρι σας στο Ευαγγέλιο για να δώσετε τον όρκο και παρακαλώ τους κυρίους συναδέλφους να εγερθούν. (Στο σημείο αυτό ο κύριος μάρτυς δίδει τον κάτωθι όρκο):

ΜΑΡΤΥΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού να είπω ευσυνειδήτως όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια χωρίς να προσθέσω, ούτε να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έχετε, κύριε Πολίτη, δώσει μία ένορκη κατάθεση στον κύριο...

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, αν έχετε την καλοσύνη, επαναλάβετε, γιατί δεν σας ακούω καλά. Σας ζητώ συγγνώμη διότι είμαι αδιάθετος, έχω γρίπη και σηκώθηκα ειδικώς για να έλθω εδώ πέρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ακούτε τώρα μήπως καλύτερα;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε, σας ακούω καλύτερα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πείτε μου, σας παρακαλώ, το εξής: Έχετε δώσει κάποια ένορκη κατάθεση στον Αναθεωρητή κύριο Μπέλκα;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, όταν υπηρετούσα στο ΓΕΕΘΑ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σας τίθεται υπ' όψιν το κείμενο της κατάθεσής αυτής και παρακαλώ να ερευνησετε και να δείτε, εάν είναι αυτή η κατάθεση και αν είναι αυτή η υπογραφή σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορώ να τη διαβάσω την κατάθεση, ή απλώς να διαπιστώσω ότι είναι αυτή;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μπορείτε, αν θέλετε, να την διαβάσετε, αλλά θα σας την διαβάσουμε ολόκληρη στο τέλος.

ΜΑΡΤΥΣ: Γιατί βλέπω ότι είναι μακροσκελεστάτη. Αν μου δώσετε χρόνο, να την διαβάσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να την διαβάσετε, βεβαίως. Αλλά δεν έχετε υπογραφή στο τέλος εκάστης σελίδος;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αναφέρεσθε, λοιπόν, σε αυτή την κατάθεση και βεβαιώνετε το περιεχόμενό της ως αληθές;

ΜΑΡΤΥΣ: Αναφέρομαι σε αυτή την κατάθεση και βεβαιώνω ότι το περιεχόμενό της είναι αληθές, πλην όμως δεν ενθυμούμαι την κατάθεση αυτή, γιατί έχουν περάσει έκτοτε πολλά χρόνια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό δεν έχει σημασία, εφόσον θυμάσθε ότι δώσατε κατάθεση. Τώρα, βέβαια, δεν θα θυμάσθε ασφαλώς, τι είχατε πει. Έχετε κάνει και μια έκθεση περί των γεγονότων της Κύπρου και στον ΑΕΔ.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Όταν έφυγα από το ΓΕΕΘΑ, κύριε Πρόεδρε, τον Φεβρουάριο του 1975 με τον βαθμό του υποστρατήγου, τοποθετήθηκα διοικητής του Πεδίου Βολής Κρήτης στη Σούδα Χανίων, όπου υπηρέτησα 4 χρόνια, 2 χρόνια ως υποστράτηγος και 2 χρόνια ως αντιστράτηγος. Στο διάστημα αυτό, αν ενθυμούμαι καλώς, το θέρους του 1975, κατόπιν διαταγής ΓΕΕΘΑ – όπως και άλλοι, έμαθα, συνάδελφοι – υπέβαλα μία έκθεση, όπως έζησα και αντελήφθη τα γεγονότα της Κύπρου. Η έκθεση αυτή εστηρίχθη απλώς και μόνο σε αυτά τα οποία θυμόμουν, γιατί όταν ήμουν στο Πεδίο Βολής Κρήτης δεν είχα κανένα στοιχείο στο οποίο μπορούσα να ανατρέξω. Είχε περάσει έκτοτε ένας χρόνος και με βάση αυτά τα οποία θυμόμουν, υπέβαλα

μια έκθεση, η οποία είναι αυτή που έχω στα χέρια μου, της οποίας έχω κρατήσει και ένα αντίγραφο, στο οποίο ανέτρεξα, ούτως ώστε να θυμηθώ ορισμένα γεγονότα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αναφέρεσθε και στην έκθεση αυτή και βεβαιώνετε το περιεχόμενό της ως αληθές, αφού μάλιστα λέτε ότι έχετε αντίγραφο και το διαβάσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Και αναφέρομαι και βεβαιώνω ότι το περιεχόμενο είναι απολύτως αληθές.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτή την έκθεση την είχατε υπογράψει;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, έχει την υπογραφή μου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και την παραδώσατε πού;

ΜΑΡΤΥΣ: Την υπέβαλα στο ΓΕΕΘΑ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στον Αρχηγό ΑΕΔ;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, εδώ αναφέρονται δύο σχετικές διαταγές. Επιτρέψτε μου να δω και να σας ενημερώσω πλήρως. Είχαν βγει τον Ιούνιο του 1975 και τον Ιούλιο του 1975. Με βάση μία απ' αυτές τις διαταγές –νομίζω ότι ήταν η δεύτερη, η υπ' αριθμόν βήτα δηλαδή– μου κοινοποιήθηκε αυτή η διαταγή να υποβάλω μία έκθεση. Την υπέβαλα στο γραφείο, το οποίο την εξέδωσε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η υπογραφή που βλέπετε είναι δική σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ξέρετε, μου κάνει εντύπωση –την έχω κι εγώ και βλέπω την υπογραφή σας– ότι λέει το εξής: «Η παρούσα έκθεση» –έτσι γράφει στο εξώφυλλο– «παρεδόθη στον κύριο Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων απευθείας υπό του υποστρατήγου κυρίου Πολίτη. Εν συνεχεία παρεδόθη στον κύριο υφυπουργό Εθνικής Αμύνης, παρ' ού ελήφθη στην ΔΙΚ την 25η Σεπτεμβρίου 1975». Και λέει: «Δεν έχει πρωτοκολληθεί». Αυτή είναι η σημείωση.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτή την λεπτομέρεια, κύριε Πρόεδρε, αν μου επιτρέπετε, δεν την ενθυ-

μούμαι. Πάντως το γεγονός είναι ένα, ότι εγώ διετάχθη να φτιάξω μία έκθεση και η οποία έκθεση υπεβλήθη. Τώρα, αν την υπέβαλα χέρι με χέρι ή με το ταχυδρομείο το στρατιωτικό, δεν ενθυμούμαι. Το γεγονός είναι ένα, ότι έκανα μία κατάθεση κατά τη διάρκεια που υπηρετούσα στο ΓΕΕΘΑ στον ταξίαρχο κύριο Μπέλκα, και δεύτερον την έκθεση αυτή...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πέστε μου, κύριε μάρτυς, πού υπηρετούσατε τον κρίσιμο χρόνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω, κύριε Πρόεδρε, ένα μικρό μνημόνιο, το οποίο θα ήθελα να θέσω υπ' όψιν σας, γιατί μπορεί να βοηθήσει το έργο σας. Θα σας το παραδώσω. (Στο σημείο αυτό ο κύριος μάρτυς καταθέτει το σχετικό έγγραφο).

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Είναι υπογεγραμμένο αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, είναι υπογεγραμμένο και ακριβώς απαντά...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καταθέτει, λοιπόν, ο κύριος μάρτυς υπόμνημα αχρονολόγητο...

ΜΑΡΤΥΣ: Θέλετε να βάλω ημερομηνία σημερινή, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παίρνει τη σημερινή ημερομηνία που κατατίθεται. Πάντως, επί του παρόντος είναι αχρονολόγητο. Καταθέτει, λοιπόν, ο κύριος μάρτυς υπόμνημα αχρονολόγητο εκ τριών σελίδων. Έτσι δεν είναι, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε, να λάβει την σημερινή ημερομηνία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πέστε μου λοιπόν, κύριε μάρτυς, πού υπηρετούσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Τοποθετήθηκα στο ΓΕΕΘΑ, κύριε Πρόεδρε, αν ενθυμούμαι καλώς, το Μάιο του 1972, αποφοιτήσας από τη Σχολή Εθνικής Αμύνης. Τότε είχα το βαθμό του συνταγματάρχου. Τοποθετήθηκα στο Γραφείο Πολιτικής Εθνικής Αμύνης ή Πολιτικής Αμύνης της 3ης ΜΕΟ υπό τον τότε ταξίαρχο κύριο Χανιώτη. Τα καθήκοντά μου από τον Μάιο του 1972, ως συνταγμα-

τάρχου, μέχρι τον Ιούνιο του 1974, που προήχθη στο βαθμό του ταξίαρχου, ήταν στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδος και ΝΑΤΟ. Είχα το Ειδικό Γραφείο ΝΑΤΟ, τις σχέσεις μεταξύ Ανατολής-Δύσεως και των αμοιβαίων μειώσεων δυνάμεων Ανατολής-Δύσεως και τα θέματα της σχεδιάσεως πυρηνικού πολέμου. Αυτά ήταν τα τρία καθήκοντα που είχε το Γραφείο αυτό Πολιτικής Αμύνης. Αυτό μέχρι τον Ιούνιο του 1974, οπότε έγινα ταξίαρχος. Στο διάστημα αυτό που ήμουν στο Γραφείο αυτό, δεν είχα καμία σχέση με το Κυπριακό Θέμα, γιατί το Γραφείο αυτό, όπως σας ανέφερα, ήταν ειδικό γραφείο. Ετοποθετήθη εκεί λόγω ακριβώς των γνώσεων και της πείρας που είχα σε θέματα πυρηνικού πολέμου, σε θέματα ΝΑΤΟ, λόγω εκπαίδευσής στο εσωτερικό και το εξωτερικό της χώρας, σε θέματα ΝΑΤΟ, λόγω υπηρεσίας δύο χρόνων στο κλιμάκιο του ΝΑΤΟ της Νεαπόλεως και λόγω γνώσεων της αγγλικής, της γαλλικής και της ιταλικής γλώσσας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα είχατε την καλοσύνη, επειδή είπατε «Λόγω εκπαίδευσής στο εσωτερικό και στο εξωτερικό» να μας πείτε σε ποιες σχολές του εξωτερικού εξεπαιδεύθητε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στο εσωτερικό, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι, στο εξωτερικό.

ΜΑΡΤΥΣ: Στο εξωτερικό, κύριε Πρόεδρε, έχω εκπαιδευθεί αρχικώς στην Αγγλία, στην ερμηνεία αεροφωτογραφιών, εν συνεχεία στην Αμερική στη Σχολή Πυροβολικού Μάχης του Στρατού ΗΠΑ και στη Σχολή Αεραμύνης του Στρατού των ΗΠΑ, Αντιαεροπορικού Πυροβολικού, να το πούμε έτσι, και κατευθυνόμενων βλημάτων, και εν συνεχεία, αργότερα το 1963 και 1964, έχω φοιτήσει και απεφοίτησα επιτυχώς στη Σχολή Πολέμου του Στρατού των ΗΠΑ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΪΜΗΣ: Στο Πεδίο Βολής Κρήτης έχετε υπηρετήσει, στρατηγέ;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα σας αναφέρω για το Πεδίο Βολής Κρήτης. Και εν συνεχεία κατά την υπηρεσία μου, κύριε Πρόεδρε, στο ΝΑΤΟ,

φοίτησα στη Σχολή Πυρηνικού Πολέμου του ΝΑΤΟ, η οποία είναι στη Βαυαρία, στη σχεδίαση πυρηνικού πολέμου. Αυτές είναι οι εκπαιδεύσεις μου του εξωτερικού. Εκπαιδεύσεις μου του εσωτερικού, αρχίζοντας από τη Σχολή Ευελπίδων, στη Σχολή Πυροβολικού, στη Σχολή Πεζικού, στη Σχολή Πυρηνικού Πολέμου και Αναλυτού Πυρηνικών Στόχων στην Ελλάδα, στη Σχολή Αγγλικής Γλώσσας, στη Σχολή Πολέμου του Ελληνικού Στρατού στη Θεσσαλονίκη, όπου και εν συνεχεία υπηρέτησα τρία χρόνια ως καθηγητής. Υπηρέτησα προηγουμένως ως εκπαιδευτής στη Σχολή Πυροβολικού στο Μεγάλο Πεύκο και φοίτησα στη Σχολή Εθνικής Αμύνης, από την οποία απεφοίτησα, και εν συνεχεία τοποθετήθηκα με το βαθμό του συνταγματάρχου στο ΓΕΕΘΑ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κατ' αρχήν υπηρέτησατε ποτέ στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως αναφέρω και στο υπόμνημα που σας κατέθεσα, ουδέποτε υπηρέτησα και ουδέποτε επισκέφθηκα την Κύπρο, ούτε είχα περάσει ποτέ στη ζωή μου, ούτε με το αεροπλάνο, πάνω από την Κύπρο. Απλώς και μόνο από ενδιαφέρον, τον περασμένο Ιανουάριο 1986 ως τουρίστας με τους αποφοίτους της Σχολής Εθνικής Αμύνης που οργανώθηκε ένα «τουρ» εκεί πέρα, και επισκέφθηκα τέσσερεις-πέντε μέρες την Κύπρο. Ότι γνώσεις είχα περί Κύπρου, ήταν μόνο από τους χάρτες οι οποίοι υπήρχαν στο ΓΕΕΘΑ, και από την αλληλογραφία και τα σήματα τα οποία ερχόντουσαν στο ΓΕΕΘΑ. Θα απαντήσω τώρα στο δεύτερο σκέλος της ερωτήσεώς σας, επί πόσο διάστημα ασχολήθηκα με το Κυπριακό. Υπό ορισμένες προϋποθέσεις τις οποίες θα σας εξηγήσω εν συνεχεία, έχω σχέση με το Κυπριακό από τον Ιούνιο του 1974, όταν προήχθη σε ταξίαρχο και ανέλαβα διευθυντής της 3ης ΜΕΟ, μέχρι το πέρας της κυπριακής κρίσεως. Αλλά, όπως σας ανέφερα προηγουμένως, συνέχισα να υπηρετώ και μετά από την κυπριακή κρίση ως διευθυντής της 3ης ΜΕΟ μέχρι το Φεβρουάριο του 1975, οπότε τοποθετήθηκα

προαχθείς εις υποστράτηγος διοικητής του Πεδίου Βολής της Κρήτης, όπου υπηρέτησα τέσσερα χρόνια. Για να απαντήσω στον κύριο βουλευτή, έχω προϋπηρετήσει στο Πεδίο Βολής της Κρήτης άλλα τρία χρόνια, λόγω της εξειδικεύσεως την οποία έχω στα κατευθυνόμενα βλήματα και στα οπικά συστήματα τα αντιαεροπορικά. Από την 1η Μάρτιου 1969 μέχρι τον Οκτώβριο του 1971 υπηρέτησα ως αντισυνταγματάρχης διευθυντής επιχειρήσεων, υπεύθυνος για όλες τις βολές των κατευθυνόμενων βλημάτων και την εκπαίδευση των μονάδων στο Πεδίο Βολής Κρήτης, στο Ακρωτήρι της Σούδας. Μετά από εκεί πήγα, τον Οκτώβριο του 1971, στη Σχολή Εθνικής Αμύνης στην Αθήνα, όπου φοίτησα μέχρι το Μάιο του 1972. Εάν ενδιαφέρεστε να σας πω πού υπηρέτησα πριν, για να αρχίσουμε λίγο πιο νωρίς, το 1963-64 πήγα στη Σχολή Πολέμου των ΗΠΑ. Όταν επέστρεψα, τοποθετήθηκα καθηγητής στη Σχολή Πολέμου στη Θεσσαλονίκη, όπου εκεί υπηρέτησα μέχρι το 1966 και στη συνέχεια τοποθετήθηκα στο ΝΑΤΟ Νεαπόλεως, όπου υπηρέτησα συνεχώς μέχρι το 1968. Το 1968 επιστρέψα από την Ιταλία, τοποθετήθηκα διοικητής Μοίρας Πυροβολικού στο Σουφλί του Έβρου, όπου υπηρέτησα μέχρι το 1969.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν χρειάζεται να μας πείτε όλη σας την υπηρεσιακή σταδιοδρομία. Σχετικά με την Κύπρο είπατε ότι ασχοληθήκατε από τον Ιούνιο του 1974 έως και τον Φεβρουάριο του 1975. Σε αυτό το διάστημα που ασχοληθήκατε κατά κάποιο τρόπο με το Κυπριακό, είχατε –τον Ιούνιο– αντιληφθεί ότι επρόκειτο να γίνει κάποιο πραξικόπημα με στρατιωτική ενέργεια, όπως τη λένε πολλοί από τους συναδέλφους σας αξιωματικούς και λοιπά; Αντιληφθήκατε τίποτε από αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε, δεν αντιλήφθηκα τίποτα. Τούτο το κατέθεσα και στην κατάθεσή μου στον κύριο ταξίαρχο τότε της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης και στην έκθεση, την οποία υπέβαλα, και το καταθέτω και σε αυτό το υπόμνημα, το οποίο

σας έχω δώσει. Εις το Αρχηγείο Στρατού υπήρχε την εποχή, κατά την οποία υπηρετούσα εγώ, ένα ειδικό επιτελείο κατά βάση από μικρούς αξιωματικούς.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Στο Αρχηγείο Στρατού;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, στο Αρχηγείο Στρατού. Είστε ο κύριος Βαρβιτσιώτης;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ναι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): «Κατά βάση», είπατε, «από...»;

ΜΑΡΤΥΣ: Στο Αρχηγείο Στρατού υπήρχε ένα ειδικό επιτελείο από μικρούς αξιωματικούς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μικρούς;

ΜΑΡΤΥΣ: Μικρούς εις το βαθμό. Το επιτελείο αυτό είχε οργανωθεί από τον Ιωαννίδη και αυτό το επιτελείο σχεδίασε και εξέτελεσε το πραξικόπημα της Κύπρου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): «Παραεπιτελείο», δηλαδή. Υπήρχε «παραεπιτελείο»;

ΜΑΡΤΥΣ: Αν θέλετε να χρησιμοποιήσουμε τη φράση «παραεπιτελείο», να τη χρησιμοποιήσουμε, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μπορείτε να μας πείτε ποιοι αξιωματικοί αποτελούσαν αυτό το «παραεπιτελείο» το ανεπίσημο –ας πούμε– επιτελείο;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, ένας τον οποίο ενθυμούμαι διότι, όπως θα δούμε εν συνεχεία στις ερωτήσεις τις οποίες θα μου κάνετε, όταν έγινε το πραξικόπημα, υπεύθυνος σε κάποια αίθουσα που έφτιαξαν κάτω στο Αρχηγείο Στρατού ήταν ο ταξίαρχος Κονδύλης, ο οποίος μου φαίνεται ότι έχει πεθάνει και ο οποίος προηγουμένως –αν ενθυμούμαι καλώς– ήταν διοικητής ΕΛΔΥΚ στην Κύπρο. Αυτός είχε επιστρέψει στην Ελλάδα, είχε τελειώσει τη θητεία του. Το πρωί της 15ης Ιουλίου που πήγα στο γραφείο μου στις 7.00' η ώρα ως συνήθως και καθόμουν στο γραφείο και κοίταζα τα τρέχοντα χαρτιά και την αλληλογραφία, ήλθε κάποιος αξιωματικός των διαβιβάσεων του ΓΕΕΘΑ –δεν θυμούμαι το όνομα του– και μου είπε:

«Κύριε ταξίαρχε, έγινε κάτω στην Κύπρο πραξικόπημα». Στο ΓΕΕΘΑ είχε οργανωθεί προηγουμένως –τόρα το λέμε ΓΕΕΘΑ– τότε λεγόταν ΑΕΔ.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: ΑΕΔ το ξέρουμε εμείς τώρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Στο ΑΕΔ, λοιπόν, της εποχής εκείνης, παρά τις δικές μας αντιρρήσεις είχε οργανωθεί από τον τότε Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων τον Στρατηγό Μπανάνο ένα γραφείο για να ασχολείται ειδικώς με όλα τα θέματα της Κύπρου. Λεγόταν ΔΙΚ, Διεύθυνση Κύπρου, το οποίο άρχισε να οργανώνεται από τον Μάιο του 1974 και σιγά-σιγά επανδρώθηκε και έφτασε να έχει πέντε αξιωματικούς με επικεφαλής και διευθυντή τον τότε συνταγματάρχη, τον κύριο Γαρδίκια. Σε αυτό το επιτελείο ήταν και ο τότε αντισυνταγματάρχης κύριος Μπίτος, ο οποίος έχει κληθεί εδώ πέρα και έχει δώσει κατάθεση. Ήταν συγχρόνως ένας τότε ταγματάρχης Παπαδόπουλος Γεώργιος. Και αν ενθυμούμαι καλώς, ήταν και κάποιος ταγματάρχης τότε Σκλαβενίτης. Αυτοί ήταν διαδοχικώς οι τοποθετηθέντες από τον κύριο Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων ως αξιωματικοί της ΔΙΚ, για να χειρίζονται ειδικώς τα θέματα της Κύπρου. Είχαν φτιάξει δε, παρά τις δικές μας αντιρρήσεις, και μια αίθουσα επιχειρήσεων, στην οποία είχαν όλους τους χάρτες της Κύπρου. Όταν ενημερώθηκα από κάποιο ταγματάρχη των διαβιβάσεων ότι έγινε κάποιο πραξικόπημα στην Κύπρο, χωρίς να έχω ιδέα του πράγματος, πήγα στη ΔΙΚ να δω τι γίνεται, γιατί ήταν το αρμόδιο γραφείο χειρισμού των θεμάτων Κύπρου στο ΑΕΔ. Ήταν ένας αξιωματικός –ο μόνος που ήταν μέσα, δεν θυμάμαι ποιος ήταν– και μου είπε «Κύριε ταξίαρχε, δεν υπάρχει τίποτα εδώ πέρα». Λέω «Τι γίνεται βρε παιδιά; Έμαθα ότι έγινε κάποιο πραξικόπημα στην Κύπρο. Τι γίνεται;». Λέει: «Κάτω, από κάποια αίθουσα του Αρχηγείου Στρατού διευθύνονται τα πάντα. Ούτε επικοινωνίες υπάρχουν, ούτε μπορείς να επικοινωνήσεις με την Κύπρο». Κατέβηκα κάτω και ρωτώντας βρήκα την

αίθουσα όπου ήταν αρκετοί αξιωματικοί. Δεν θυμάμαι, κύριε Πρόεδρε, ποιοι ήταν. Αλλά επειδή ο κύριος Κονδύλης τυγχάνει να ήταν συμμαθητής μου από την Σχολή Ευελπίδων, θυμάμαι ότι ήταν επικεφαλής εκεί. Κατάλαβα ότι δεν είχα καμία δουλειά, ούτε με τη συνεδρίαση, ούτε με την οργάνωση, ούτε με την πραγματοποίηση του πραξικοπήματος. Ανέβηκα πάνω στο γραφείο μου και κάθισα και κοίταξα τα χαρτιά μου. Και ενημερωνόμουν κάπου-κάπου, ρωτώντας κανένα περαστικό αξιωματικό για την εξέλιξη του πραξικοπήματος στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στην αίθουσα επιχειρήσεων του ΓΕΣ πλέον;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε, δεν είπα τέτοιο πράγμα. Είπα ότι όταν μου είπε ο επιτελής της ΔΙΚ ότι «Κύριε ταξίαρχε εδώ δεν υπάρχει τίποτα, όλα διευθύνονται κάτω, από το Αρχηγείο Στρατού», κατέβηκα κάτω να δω τι γίνεται. Και πήγα στην πόρτα και είδα ότι υπήρχαν αρκετοί αξιωματικοί με τηλέφωνα που επικοινωνούσαν με την Κύπρο, και ενθυμούμαι ότι επικεφαλής όλου αυτού του κλιμακίου ήταν ο ταξίαρχος Κονδύλης. Με ρωτήσατε αν ενθυμούμαι άλλους. Δεν ενθυμούμαι. Διότι μόλις άνοιξα την πόρτα και είδα αυτό το πράγμα, απεσύρθη, διότι δεν είχα καμία ανάμειξη και πήγα στο γραφείο μου, πάνω στο ΑΕΔ και κοίταξα τα χαρτιά μου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό άκουσα. Δεν άκουσα τίποτα διαφορετικό. Αυτή η αίθουσα επιχειρήσεων, ή κάποια αίθουσα του Αρχηγείου Στρατού που εχρησιμοποιείτο από αυτούς τους κυρίους αξιωματικούς, ήταν αίθουσα που εχρησιμοποιείτο από το νόμιμο, το σωστό επιτελείο του αρχηγείου Στρατού ή από το «παραεπιτελείο» περί του οποίου ομιλήσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε Πρόεδρε. Μου φαίνεται ότι κάποια αίθουσα στο ΑΕΔ. Το ΑΕΔ ήταν στον πέμπτο όροφο. Αυτή ήταν στο τρίτο όροφο. Εγώ δεν είχα σχέσεις εργασίας με το ΓΕΣ. Εγώ δεν κατέβαινα κάτω.

Αλλά εγώ όταν άνοιξα την πόρτα, ήταν μία αίθουσα, η οποία τώρα μου φαίνεται ότι χρησιμοποιείται ως αίθουσα ενημερώσεως στο ΓΕΣ. Σας γελάω; Δεν μπορώ να σας πω μετά βεβαιότητας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στο διάστημα από του πραξικοπήματος και δώθε, μέχρι και τις 19 του μηνός, είχατε λάβει γνώση, είχατε καμία πληροφορία εσείς ή η υπηρεσία σας, για τις ετοιμασίες των Τούρκων, για απόβαση στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Ερχόντουσαν πληροφορίες για την προετοιμασία των Τούρκων. Όπως ίσως θα γνωρίζετε, η 3η ΜΕΟ είναι η τρίτη μεικτή επιτελική ομάδα, αντίστοιχη του 3ου Επιτελικού Γραφείου του Αρχηγείου Στρατού ή της Αεροπορίας. Δεν ασχολείται με τη συλλογή πληροφοριών του εχθρού. Αυτή είναι αρμοδιότητα της 2ας ΜΕΟ, η οποία ασχολείται με τον εχθρό. Η 3η ΜΕΟ ασχολείται με την εκπαίδευση των μονάδων των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και με την αναπροσαρμογή των πολεμικών σχεδίων. Να συντονίζει δηλαδή του τρεις Κλάδους των Ενόπλων Δυνάμεων. Οι πληροφορίες αυτές ερχόντουσαν παρεμπιπτόντως σε μένα, διότι συνεργάζονται τα δύο Γραφεία. Είναι δυο επιχειρησιακά Γραφεία. Το ένα ασχολείται με τον εχθρό και το άλλο με τις φίλιες δυνάμεις. Έτσι παρεμπιπτόντως μάθαινα ότι γίνονται διάφορες κινήσεις και συγκεντρώσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτές οι πληροφορίες για κινήσεις και συγκεντρώσεις των Τούρκων, ερχόντουσαν από τις 15 μέχρι τις 19, ή και πριν τις 15 Ιουλίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι ακριβώς, κύριε Πρόεδρε. Πάντως έρχονταν πληροφορίες περί μετακινήσεων των Τούρκων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σήματα των Τούρκων, μηνύματα των Τούρκων, ας πούμε, είχαν συλληφθεί από τις υπηρεσίες πληροφοριών;

ΜΑΡΤΥΣ: Για αυτό νομίζω, κύριε Πρόεδρε, ότι πλέον αρμόδιος θα είναι ο κύριος Τζαμαλούκας, ο οποίος ήταν διευθυντής της

2ας ΜΕΟ. Αυτός ησχολείτο με τον «παράγοντα» –που λέμε εμείς– εχθρό και αυτός θα σας πει με λεπτομέρειες για τα πράγματα αυτά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σας ερωτώ αν είχατε ακούσει τίποτα τότε.

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι, συνεργαζόμενος με την 2α ΜΕΟ, είχα αντιληφθεί ότι γίνονται μετακινήσεις των τούρκικων δυνάμεων, κάτι μετακινήσεις και λοιπά. Όμως, σας παρακάλεσα για λεπτομέρειες να ρωτήσετε τον κύριο Τζαμαλούκα, γιατί δεν είχα αρμοδιότητες εγώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Από τις 15 Ιουλίου ως τις 19, αντιληφθήκατε καμία κίνηση, ή στο ΑΕΔ ή στο Αρχηγείο Στρατού, προετοιμασίας για την απόκρουση ενδεχόμενης τούρκικης εισβολής, αφού υπήρχαν πληροφορίες;

ΜΑΡΤΥΣ: Σε ποια ημερομηνία λέτε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από τις 15 Ιουλίου, την ημέρα του πραξικοπήματος, έως τις 19.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι. Μπορώ να κοιτάξω τις σημειώσεις μου;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως, μπορείτε να κοιτάξετε τις σημειώσεις σας, να στηρίζετε την μνήμη σας. Όχι βέβαια να μας το διαβάσετε, αλλά να στηρίζετε τη μνήμη σας. (Στο σημείο αυτό ο μάρτυς συμβουλευέται τις σημειώσεις του).

ΜΑΡΤΥΣ: Είχε γίνει μία σύσκεψη στο ΑΕΔ για την Κύπρο στις 13 Ιουλίου. Αυτή, όμως, ήταν προ του πραξικοπήματος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στη σύσκεψη της 13ης Ιουλίου εσείς μετείχατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, είχα κληθεί και εγώ από τον υποστράτηγο κύριο Χανιώτη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και ποιοι μετείχαν, ποιοι παρίσταντο στη σύσκεψη αυτή;

ΜΑΡΤΥΣ: Για τις 13 Ιουλίου λέτε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα.

ΜΑΡΤΥΣ: Τα γράφω όλα εδώ στην έκθεσή μου προς το ΑΕΔ. Ήταν υπό την προεδρία

του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων κυρίου Μπονάνου και μνημονεύω ποιοι ήταν, γιατί τότε τα θυμόμουν. Θα σας διαβάσω, για να ενημερωθείτε πλήρως. Τη σύσκεψη αυτή διέταξε ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων και έγινε στις 13 Ιουλίου στη μεγάλη αίθουσα ενημερώσεων του ΑΕΔ, υπό την προεδρία του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων, για να εξετασθούν οι τελευταίες εξελίξεις του Κυπριακού. Κατόπιν διαταγής του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων στη σύσκεψη προσεκληθήσαν και συμμετέσχον από πλευράς Κύπρου, ο Διοικητής της Εθνοφρουράς αντιστράτηγος Ντενίσης, ο τώως διοικητής της ΕΛΔΥΚ ταξίαρχος Κονδύλης –είναι αυτός που σας ανέφερα– ο τότε διοικητής της ΕΛΔΥΚ συνταγματάρχης Νικολαΐδης και ο οποίος ήταν διοικητής της ΕΛΔΥΚ κατά τα Κυπριακά γεγονότα, ο διευθυντής του Δεύτερου Επιτελικού Γραφείου της Εθνοφρουράς αντισυνταγματάρχης Μπούρλος, ο οποίος είχε έλθει μαζί με τον στρατηγό Ντενίση από την Κύπρο, ο Διευθυντής της ΚΥΠ Κύπρου, ο οποίος είχε έλθει και αυτός μαζί, και ο εις Κύπρο ευρισκόμενος επιτελής 4ης Μικτής Επιτελικής Ομάδος του ΑΕΔ, αντισυνταγματάρχης Φαρμάκης. Από ελληνικής πλευράς οι Αρχηγοί Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων, δηλαδή ο ναύαρχος Αραπάκης, ο κύριος Γαλατσάνος και ο κύριος Παπανικολάου, ο διευθυντής Α' κλάδου, ο οποίος ήταν στρατηγός, ο κύριος Χανιώτης, οι διευθυντές της 2ης ΜΕΟ, ο ταξίαρχος τότε κύριος Τζαμαλούκας, και της 3ης ΜΕΟ που ήμουν εγώ και οι επιτελείς της ΔΙΚ την οποία αναφέραμε. Κατά τη σύσκεψη αναπτύχθηκαν οι προτάσεις του Διοικητή της Εθνοφρουράς και οι προτάσεις του διευθυντού του Α' Κλάδου ΑΕΔ, του κυρίου Χανιώτη, για την αντιμετώπιση των τελευταίων εξελίξεων στη Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο ταξίαρχος Ιωαννίδης μετείχε σε αυτή τη σύσκεψη;

MARTYΣ: Μου φαίνεται ότι δεν ήταν, γιατί θα το ανέφερα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σε

αυτή τη σύσκεψη τελικά αποφάσισαν τίποτα ή ανεβλήθη απλώς;

MARTYΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε, για την πληρότητα των εξελίξεων επιτρέψτε μου να διαβάσω την έκθεσή μου και εν συνεχεία αν έχετε την καλοσύνη...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι, να μην διαβάσετε. Ό,τι θυμάστε. Δεν είναι ανάγκη να τη διαβάστε. Δεν κατέληξε σε τίποτα η σύσκεψη αυτή;

MARTYΣ: Όχι, δεν κατέληξε σε τίποτα η σύσκεψη αυτή, κύριε Πρόεδρε. Και ακριβώς όταν τελείωσε η σύσκεψη αυτή αναρωτηθήκαμε, μία σύσκεψη υπό τόσο κρίσιμους περιστάσεις πρέπει να καταλήξει σε κάποιες αποφάσεις. Και άρχισα τότε να σκέπτομαι και να λέω «Πώς έγινε μία τέτοια σύσκεψη, πώς καλέσαμε ανθρώπους από κάτω από την Κύπρο και τον Διοικητή της Εθνοφρουράς, και δεν ελήφθησαν αποφάσεις;».

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Γιατί ήταν κρίσιμες οι περιστάσεις τότε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ένα λεπτό. Τι έγινε, ανεβλήθη αυτή η σύσκεψη και για πότε;

MARTYΣ: Αυτή η σύσκεψη δεν κατέληξε σε αποφάσεις και έλυσε τη σύσκεψη ο κύριος Μπονάνος λέγοντας ότι «Όλοι οι επιτελείς οι οποίοι είναι εδώ και της Κύπρου και του ΑΕΔ, να συνεχίσουν να μελετούν τα πράγματα και την κατάσταση, και θα ξαναγίνει αυτή στις 15 Ιουλίου».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι ώρα, θυμάστε; Το βράδυ;

MARTYΣ: Να το δω, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να το δείτε.

MARTYΣ: Το εσπέρας της 15ης Ιουλίου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα, το εσπέρας.

MARTYΣ: Τότε ο στρατηγός κύριος Ντενίσης, εάν ενθυμούμαι, είπε «Εμείς να γυρίσουμε στην Κύπρο». Και ο Αρχηγός του είπε: «Όχι, να παραμείνετε εδώ πέρα για τη σύσκεψη στις 15 του μηνός. Θα ξανασυγκεντρωθούμε εδώ πέρα για τις 15 του μηνός, για να συνεχίσουμε την μελέτη και

την εκτίμηση της καταστάσεως».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τώρα με το πρίσμα της εκ των υστέρων σοφίας, στις 15 το πρωί εξεδηλώθη το πραξικόπημα. Τι λέτε, έχει σχέση η αναβολή αυτή και ο καθορισμός της ώρας το βράδυ, με το πραξικόπημα; Είχε ληφθεί, δηλαδή, η απόφαση του πραξικοπήματος;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε Πρόεδρε, διότι όπως σας είπα δεν ασχολήθηκα ποτέ, ούτε με τη σχεδίαση, ούτε με την οργάνωση, ούτε με την εκτέλεση του πραξικοπήματος. Εγώ σας απαντώ επί των γεγονότων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πώς βλέπετε όμως το γεγονός, ότι είχε διαταχθεί ο Αρχηγός της Εθνοφρουράς στην Κύπρο να έρθει εδώ ο κύριος Μπονάνος, όπως είπατε, και πολλοί άλλοι από εκεί από την Κύπρο, και αφού ήρθαν εδώ και έκαναν τη σύσκεψη αυτή μαζί με τον κύριο Μπονάνο, τελικώς ο κύριος Μπονάνος ανέβαλε τη σύσκεψη, διέκοψε εάν θέλετε για τις 15 το απόγευμα και το πρωί εκρήγνυται το κίνημα, το πραξικόπημα; Μήπως σας λέγει τίποτα αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ όταν είδα ότι έγινε το πραξικόπημα σκέφτηκα –όπως θα σκεφτόταν ο κάθε άνθρωπος– μήπως η απόφαση του αρχηγού να κρατήσει τον Αρχηγό της Εθνοφρουράς και τους άλλους επιτελείς εδώ πέρα, είχε σχέση με την εκδήλωση του πραξικοπήματος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τελικώς ξεκαθαρίσατε ποιος οργάνωσε και ποιος διέταξε το πραξικόπημα; Εάν το ξεκαθαρίσατε τελικώς, όχι εκείνες τις ημέρες, μετά, τώρα από όσα ακούτε, από όσα μαθαίνετε, από όσα οι συνάδελφοί σας σάς έχουν εμπιστευτεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Το πραξικόπημα το οργάνωσε, το σχεδίασε ο Ιωαννίδης με το επιτελείο του.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μέσα σε αυτό το επιτελείο του Ιωαννίδη περιλαμβάνεται και το «παραεπιτελείο», περί του οποίου μιλήσατε στο Αρχηγείο Στρατού;

ΜΑΡΤΥΣ: Αφού διηύθυναν, κύριε Πρό-

εδρε, τις επιχειρήσεις, ήταν μέσα στο ειδικό επιτελείο του Ιωαννίδη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Πέστε μου τώρα, σας παρακαλώ, στις 20 του μηνός, πότε μάθατε για τούρκικη εισβολή;

ΜΑΡΤΥΣ: Αναφέρομαι εδώ στη σελίδα 5 της εκθέσεώς μου και λέω ότι την πρωΐα, εδώ 15 Ιουλίου είναι. Εσείς θέλετε για τις 20 του μηνός κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και για τις 19 και για τις 20 του μηνός.

ΜΑΡΤΥΣ: Μήπως σας ενδιαφέρει για να πάμε χρονολογικώς; Ότι όπως λέω εδώ στην έκθεσή μου στις 19 του μηνός έγινε μία σύσκεψη στο ΑΕΔ;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με ενδιαφέρει, ναι βεβαίως. Πέστε για αυτή τη σύσκεψη στις 19 του μηνός. Ποιος μετείχε, γιατί έγινε η σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 19 του μηνός το βράδυ έλειπε ο στρατηγός, ο κύριος Χανιώτης, ο οποίος συμμετείχε σε αυτού του είδους τις συσκέψεις, εγώ ήμουν στο γραφείο μου στο ΑΕΔ και κάποιος αξιωματικός –δεν θυμάμαι ποιος– μου είπε ότι «Σας θέλει ο κύριος Αρχηγός».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Αρχηγός ήταν ο κύριος Μπονάνος;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, όταν λέω «Αρχηγός», εννοώ τον κύριο Μπονάνο. Επήγα στο γραφείο του και τότε μέσα είδα ότι ήταν ο Σίσκο, ο Τάσκα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Για τις 19 του μηνός μιλάτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Για τις 19, κύριε βουλευτά. Με βάση τα όσα θυμάμαι και την έκθεση που έγραψα, ήταν στις 19 του μηνός. Όπως σας είπα και προηγουμένως όταν την συνέταξα, δεν είχα χαρτιά στα χέρια μου, απλώς και μόνο ό,τι θυμόμουν. Στις 19 λοιπόν του μηνός εκλήθη στο γραφείο του κυρίου Αρχηγού...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τι ώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Τη νύκτα στις 19 Ιουλίου, κύριε βουλευτά, δεν ενθυμούμαι ακριβώς την ώρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, κύριε μάρτυς, νύκτα προς 19 Ιουλίου ή προς 20 Ιουλίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Νύκτα, 19 προς 20, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Νύκτα, πριν από τα μεσάνυκτα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμούμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για να λέτε 19, βέβαια, πριν από τα μεσάνυκτα.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, πάντως ήταν νύκτα, και πήγα στο γραφείο και ήταν μέσα ο Σίσκο, ο Τάσκα, κάτι άλλοι Αμερικάνοι, τους οποίους δεν γνώριζα, ο Ιωαννίδης και οι τρεις Αρχηγοί, δεν το αναφέρω, αλλά νομίζω ότι ήταν και οι τρεις Αρχηγοί των Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ο Γκιζίκης ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν ήταν.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Ο Μπονάνος ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, μα ο στρατηγός Μπονάνος με κάλεσε εμένα και μου είπε «Κύριε Πολίτη, επειδή λείπει ο στρατηγός ο κύριος Χανιώτης –δεν ξέρω πού είχε πάει ο κύριος Χανιώτης– σας παρακαλώ πολύ καθίστε εδώ να κάνετε τον διερμηνέα», διότι ο στρατηγός κύριος Μπονάνος δεν γνώριζε καθόλου αγγλικά και όταν είχε ξένους φώναζε κάποιον επιτελή για να κάνει τον διερμηνέα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα, γινόταν λοιπόν η σύσκεψη, η συζήτηση τέλος πάντων αυτή, και πήγατε σεις και διερμηνεύσατε. Τι ελέχθη;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Σίσκο, κύριε Πρόεδρε, είχε επιστρέψει από την Άγκυρα –σας διαβάζω εδώ για να τα θυμάμαι κιόλας– και είπε ότι κατέβαλε προσπάθειες για να αποτραπεί η τουρκική παρέμβαση στην Κύπρο. Ήλπιζε ότι ενδεχομένως οι Τούρκοι δεν θα αποφασίζαν απόβαση και μάλλον ενδέχεται να περιοριστούν εις επίδειξη ισχύος δι' επίλυση του Κυπριακού βάσει των απόψεών των. Συνέστησε στον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων να ακολουθήσει συντηρητική πολιτική αυτοσυγκρατήσεως και αναμονής των

τούρκικων ενεργειών, άνευ αναλήψεως πρωτοβουλίας πολεμικών επιχειρήσεων, ίνα μην προκαλέσει τους Τούρκους. Υπέσχεθη ότι τόσο η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών όσο και αυτός προσωπικώς, θα κατέβαλε πάσα προσπάθεια ίνα αποφευχθεί ο πόλεμος και διευθετηθεί η κυπριακή κρίσις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτή ήταν η υπόσχεση, την οποία έδωσε ο κύριος Σίσκο;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε, από αυτά τα οποία θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τότε ο κύριος Αρχηγός του ΑΕΔ ή κανένας άλλος, του εξήτησε καμία έγγραφη επιβεβαίωση αυτού του πράγματος;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Λοιπόν, στη συνέχεια;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Είπατε πως ο Σίσκο είπε πως κατέβαλε προσπάθειες και λοιπά για να μη γίνει η τουρκική εισβολή στην Κύπρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Και να αποφευχθεί και ένας ενδεχόμενος πόλεμος μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Λέω στην σελίδα 15 ότι την πρωΐα της 20ής Ιουλίου, όταν άρχισε η τουρκική ενέργεια μετά την έναρξη της τουρκικής επιθέσεως κατά της Κύπρου ...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σας παρακαλώ να στηρίζετε την μνήμη σας, αλλά μην διαβάσετε μέσα από την αναφορά σας. Αυτή την έχουμε, είναι πλέον δεδομένη.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, με ρωτάτε μερικές λεπτομέρειες για τις οποίες θέλω να είμαι σαφής. Το πρωί λοιπόν της 20ής Ιουλίου έγινε μία σύσκεψη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι χαρακτήρα συσκέψεως είχε; Ήταν υπουργικού συμβουλίου ή άλλου συμβουλίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν όλη η πολιτική ηγεσία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πολιτική ηγεσία ποια εννοείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό που λεγόταν τότε ΑΣΕΑ, κύριε Πρόεδρε. Το Ανώτατο Συμβούλιο

Εθνική Άμυνας. Σε αυτό παρευρέθησαν ο τότε Πρόεδρος της Δημοκρατίας κύριος Γκιζίκης, ο πρωθυπουργός, οι υπουργοί Εθνικής Αμύνης, Εξωτερικών, Συντονισμού, Προεδρίας Κυβερνήσεως, ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, οι Αρχηγοί Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας, ο ταξίαρχος Ιωαννίδης, και οι επιτελείς του ΑΕΔ. Αυτή η σύσκεψη, όπως σας ανέφερα παρά πάνω, έγινε το πρωί της 20ής Ιουλίου μετά την εκδήλωση της επιθετικής ενέργειας των Τούρκων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κρατήσατε σημειώσεις; Τηρήθηκαν πρακτικά κατά την σύσκεψη αυτή;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι, κύριε Πρόεδρε. Ίσως να έχουν κρατηθεί πρακτικά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σεις κρατήσατε σημειώσεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι. Μπορεί να κράτησα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα σας υπενθυμίσω γιατί λέτε στην κατάθεσή σας πως κρατήσατε σημειώσεις κατά την σύσκεψη αυτή και από αυτές εξάγεται ότι ελήφθησαν αποφάσεις. Τι αποφάσεις ελήφθησαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Πρώτον, άμεση κήρυξη γενικής επιστράτευσης. Δεύτερον, συνάντηση του υπουργού Εξωτερικών μετά του αμερικανού Πρεσβευτού, και αυτό για να αναγκαστεί η Τουρκία να σταματήσει την επίθεση κατά της Κύπρου. Τρίτον, άμεσος ανάκλησις των ελλήνων αξιωματικών εκ του Στρατηγείου του ΝΑΤΟ στη Σμύρνη και του έλληνος Πρεσβευτή στην Άγκυρα. Ακόμα ταχεία προπαρασκευή της χώρας για αντιμετώπιση ενδεχομένου πολέμου με την Τουρκία και ανάληψη πρωτοβουλιών στο διπλωματικό τομέα για να σταματήσει η τουρκική επίθεση στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μίλησε κανένας για μερική επιστράτευση και όχι γενική;

ΜΑΡΤΥΣ: Μου φαίνεται τότε πως υποβλήθηκαν οι προτάσεις και εμείς σαν επιτελείς είπαμε πως «Δεν βλέπουμε να είναι εφικτή

η γενική επιστράτευση», γιατί ξέραμε πως μία επιστράτευση δεν μπορεί να κηρυχθεί από την μία στιγμή στην άλλη. Το να κηρύξουμε γενική επιστράτευση, είναι κάτι κατά κάποιο τρόπο ανεφάρμοστο. Μάλλον όχι ανεφάρμοστο, αλλά δημιουργεί αυτό που δημιούργησε τότε η γενική επιστράτευση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποιος υποστήριξε αυτή την άποψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω και εγώ, κύριε Πρόεδρε, και ο κύριος Χανιώτης. Πάντως ό,τι γράφεται στην κατάθεση που έχω δώσει στον ταξίαρχο της στρατιωτικής δικαιοσύνης, είναι ακριβώς αυτά που έγιναν. Σας ζητώ συγγνώμη, γιατί δεν τα ενθυμούμαι. Αν τα είχα διαβάσει τότε, θα μπορούσα να σας απαντήσω σε λεπτομέρειες.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εντολή στην Κύπρο από το ΑΕΔ για να εφαρμόσουν τα σχέδια αμύνης, πότε εδόθη;

ΜΑΡΤΥΣ: Μου φαίνεται πως είχε δοθεί για να αρχίσει η αντιμετώπιση της καταστάσεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πότε εδόθη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τις εντολές που έλεγε ο Σίσκο για «Αυτοσυγκράτηση», το ΑΕΔ, τις έδωσε στην Κύπρο; «Αυτοσυγκρατηθείτε», παραδείγματος χάριν, «γιατί οι Τούρκοι μπλοφάρουν». Αντηλλάγησαν μηνύματα; Ο κύριος Γεωργίτης σας μίλησε ποτέ στο τηλέφωνο; Συνέπεσε ποτέ;

ΜΑΡΤΥΣ: Συγκεκριμένως για αυτό το πράγμα, δεν μου μίλησε εμένα ο κύριος Γεωργίτης. Κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων μου φαίνεται ότι κάποια φορά μίλησα με τον κύριο Γεωργίτη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μιλήσατε κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, μέσα στις επικοινωνίες αυτές της εποχής εκείνης που οι περισσότερες ήταν διακεκομμένες λόγω του πραξικοπήματος. Γιατί είχαν μεταφέρει γραμμές από το ΑΕΔ κάτω στην αίθουσα αυτή, όπου

διευθύνετο το πραξικόπημα – και λόγω της αποστάσεως αλλά και των μέσων που ήταν διαθέσιμα τότε. Η επικοινωνία με την Κύπρο ήταν πάρα πολύ δύσκολη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Εν πάση περιπτώσει, αντηλλάγησαν μεταξύ Γεωργίτση και ΑΕΔ από κει ερωτήματα και από δω απαντήσεις σε σχέση με τα μέτρα τα οποία έπρεπε να ληφθούν στην Κύπρο, και με τη διαγωγή, με τη συμπεριφορά που έπρεπε να τηρήσει το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων του ΓΕΕΦ της Κύπρου; Έγιναν τέτοιες κουβέντες; Ξέρω εγώ «Σας αναφέρουμε ότι εδώ πέφτουν αλεξιπτωτιστές» –να σας θυμήσω κάποια κείμενα– «Εδώ δεχόμαστε προσβολή, εδώ βάλλεται η Κερύνεια και λοιπά. Τι να κάνουμε;» Τι απαντούσε το ΑΕΔ σε αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα πρέπει να αναφέρω, κύριε Πρόεδρε, ότι αυτό το ειδικό επιτελείο υπήρχε ακόμη και κατά την απόβαση στην Κύπρο. Πολλά πράγματα τα έπαιρναν αυτοί με τις επικοινωνίες τις οποίες είχαν. Δηλαδή, γινόταν μια παράλληλη ανορθόδοξη ενημέρωση του κύριου Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων. Ό,τι δηλαδή μας ανέφεραν εμάς, πηγαίναμε και τα αναφέραμε στον κύριο Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων. Άλλα πήγαινε και του ανέφερε το ειδικό επιτελείο. Συγχρόνως, έχοντας το Αρχηγείο Στρατού, Αεροπορίας και Ναυτικού, τα δικά τους τα κυκλώματα επικοινωνιών, είχαν και αυτοί πληροφορίες τις οποίες και αυτές τις ανέφεραν στον κύριο Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων. Δηλαδή οι πληροφορίες δεν ερχόντουσαν μόνο μέσω ημών των επιτελών του ΑΕΔ. Ερχόντουσαν και μέσω του ειδικού επιτελείου και μέσω των Επιτελείων των Τριών Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό τώρα το αποκαλείτε «ειδικό επιτελείο». Νομίζω ότι είναι ατυχής ο όρος. Αφού λέτε ότι ήταν παράνομο επιτελείο, με τον όρο «ειδικό» δεν γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για παράνομο επιτελείο, για «παραεπιτελείο» δηλαδή. Ειδικό επιτελείο θα

μπορούσε να συστήσει ο κύριος Μπονάνος για μια συγκεκριμένη υπόθεση «Θέλω να με ενημερώσουν οι τάδε και τάδε». Έτσι είχε γίνει; Ετέλη εν γνώσει ο κύριος Μπονάνος, όταν του έδιναν πληροφορίες αυτού και όταν έδινε εντολές σε αυτούς τους κυρίους; Ετέλη εν γνώσει ότι αποτελούν ειδικό επιτελείο με την έννοια του παρανόμου επιτελείου;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορούμε να το ονομάσουμε παράνομο, κύριε Πρόεδρε, αλλά ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων ήταν εν γνώσει της υπάρξεως αυτού του επιτελείου. Αφού από έξω από το γραφείο του υπήρχε ένας ταγματάρχης Ματάτσης –το αναφέρω και στην έκθεσή μου– ο οποίος βρισκόταν απέξω από το γραφείο του κυρίου Μπονάνου και αυτός ο ταγματάρχης Ματάτσης ήταν ένα μέλος αυτού του επιτελείου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτού του ειδικού επιτελείου;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Εγώ το λέω ειδικό, εσείς το λέτε «παραεπιτελείο». Δεν ξέρω. Την ίδια δουλειά έκανε πάντως, είτε ονομαζόταν έτσι, είτε ονομαζόταν αλλιώς.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν θέλω να ασχοληθώ με τη γραμματολογική σημασία των λέξεων, αλλά με το νόημα το οποίο αποδίδετε. Διότι όταν ακούει κανείς ειδικό επιτελείο, ως πούμε η ΔΙΚ, η Διεύθυνση Κυπριακών Υποθέσεων, αν συνεστήθη νομίμως, έστω μέσα στα πλαίσια της δικτατορίας τότε, είναι επιτελείο. Αλλά τέτοιας μορφής ήταν αυτό το επιτελείο; Το είχαν συστήσει νόμιμα, έστω μέσα στα πλαίσια της δικτατορίας; Ή ήταν όργανο κάποιου ισχυρού ανδρός, ή κάποιων ισχυρών ανδρών, οι οποίοι αποτελούσαν την παρακυβέρνηση της χώρας;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας ανέφερα προηγουμένως, κύριε Πρόεδρε, ότι η γνώμη μου είναι πως αυτό το επιτελείο είχε οργανωθεί από τον Ιωαννίδη. Αποτελείτο από μικρούς αξιωματικούς, του βαθμού δηλαδή λοχαγού, ταγματάρχου, το πολύ αντισυνταγματάρχου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πότε εξεδηλώθη η τουρκική επίθεση;

ΜΑΡΤΥΣ: Η τουρκική επίθεση εξεδηλώθη το πρωί της 20ής Ιουλίου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το πρωί της 20ής Ιουλίου. «Πρωί» όταν λέμε, τι εννοούμε, 4.00', 4.30', 5.00';

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι, κύριε Πρόεδρε. Αν το γράφω στη κατάθεσή μου, ισχύει. Μου φαίνεται ότι οι Τούρκοι επετέθησαν τα χαράματα. Ήταν 4.30', ήταν 5.00'; Αν ενθυμούμαι καλά, ήταν 5η πρωινή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πότε άρχισε η άμυνα στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Άρχισε ευθύς ως εξεδηλώθη η τουρκική επίθεση. Η επίθεση των Τούρκων εξεδηλώθη κατά δύο τρόπους: Με τις αποβατικές ενέργειες που έγιναν στην περιοχή της Κερύνειας, με τα αποβατικά των Τούρκων, και με την αεραπόβαση, που έγινε στην περιοχή του θύλακος της Αγύρτας Λευκωσίας και προηγήθηκε της αποβάσεως. Οι Τούρκοι χρησιμοποίησαν ελικόπτερα. Στην αρχή έριξαν αλεξιπτωτιστές στην περιοχή και τους αλεξιπτωτιστές τους διεδέχθη ένα αεροπρογεφύρωμα. Μάλιστα οι αλεξιπτωτιστές έπεσαν στο προγεφύρωμα Αγύρτας Λευκωσίας, που κατείχετο από Τουρκοκυπρίους. Ήταν οργανωμένο και έπεσαν μέσα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έπεσαν μέσα και συνεπώς βρήκαν υποστήριξη. Όταν έπεφταν οι αλεξιπτωτιστές, κτυπήθηκαν από τις δυνάμεις του ΓΕΕΦ;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Και όχι μόνο κτυπήθηκαν, αλλά όπως γράφω και στην έκθεσή μου, καταρρίφθηκαν και ορισμένα τουρκικά αεροπλάνα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποια ώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμούμαι την ώρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κοιτάξτε, αυτά τα πράγματα παίζουν ρόλο. Δεν θέλω να σας κάνω υπόδειξη, βέβαια, αλλά όταν έρχεσθε με τον τίτλο που έρχεσθε να εξετασθείτε, θα έπρεπε να ξέρετε, εάν αμέσως μόλις εξεδηλώθη η τουρκική επίθεση, ακολούθησε κάποια εκδήλωση της αμύνης της Κύπρου, ή αν μεσολάβησαν

ορισμένες ώρες. Γιατί αν μεσολάβησαν τρεις ώρες –λέω εγώ ο δικηγόρος, που δεν έχω στρατιωτικές γνώσεις– τότε εγκαθίσταται το προγεφύρωμα και από κει και πέρα πλέον οι δυνατότητες άμυνας, όπως καταλαβαίνετε, περιορίζονται. Σας ρωτώ, οι πρώτες ενέργειες αμύνης του ΓΕΕΦ ποια ώρα εξεδηλώθηκαν; Εμείς την αλήθεια ψάχνουμε να βρούμε και δεν έχουμε καμία προκατάληψη εναντίον κανενός. Γιατί και ο κύριος Γεωργίτσος και άλλοι μας είπαν, ότι εξεδηλώθη η επίθεση στις 4.45' ή στις 5.00' και ότι η πρώτη άμυνα που εξεδηλώθη από μέρους του ΓΕΕΦ ήταν στις 9.00'! Εάν, πράγματι, πέρασαν τέσσερις ώρες, αυτό είναι έγκλημα εις βάρος της Πατρίδος!

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Το ΑΣΕΑ, είπατε, ότι συνήλθε στις 20 του μηνός. Τι ώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, αναφέρω στην εισήγησή μου ότι ήταν το πρωί της 20ής Ιουλίου. Λεπτομερέστατα χρονικώς, αναφέρω στην έκθεση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στην έκθεσή σας αναφέρετε ότι το ΑΣΕΑ συνεκλήθη στις 8.00' η ώρα, της 20ής Ιουλίου. Μέχρι εκείνη την ώρα είχε αμυνθεί το ΓΕΕΦ;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Άρα, περίμεναν την εισήγηση του ΑΣΕΑ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό είναι συμπέρασμα, κύριε Φωτόπουλε. Κύριε μάρτυς, μέχρι τις 8.00' η ώρα, που συνεκλήθη το ΑΣΕΑ, είχε αρχίσει η άμυνα; Την εντολή της «Αυτοσυγκρατήσεως» την έδωσε πράγματι τη νύκτα της 19ης προς 20ή Ιουλίου, μέχρι προχωρημένων πρωινών ωρών, ο ΑΕΔ στο ΓΕΕΦ, ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, εγώ δεν έχω δώσει εντολή. Διαβίβασα μία φορά οδηγία του κυρίου αρχηγού περί «Αυτοσυγκρατήσεως» προ της ενάρξεως των εχθρικών ενεργειών. Αν διαβίβασε κάποιος άλλος, δεν το ξέρω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Δεν έχει τόσο

νόημα η ώρα. Εάν ήταν 6.00' η ώρα, θα ήταν νύκτα, ή αν ήταν 5.00' το πρωί, αυτό παρακαλώ να θυμηθεί ο κύριος μάρτυς. Αν ήταν 11.00' η ώρα το βράδυ, ή 3.00' το πρωί.

ΜΑΡΤΥΣ: Σε ποιο πράγμα αναφέρεσθε;

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Για τη σύσκεψη που έγινε στις 19 προς 20 του μηνός, όπου ο Σίσκο και οι άλλοι συνιστούσαν «Αυτοσυγκράτηση».

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ ενθυμούμαι ότι ήταν στις 19 το βράδυ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Της νυκτός δηλαδή της 19ης, όχι 18 προς 19.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, αν μου επιτρέπετε, είπα το εσπέρας της 19ης εκλήθην στο γραφείο του Αρχηγού ΑΕΔ για σύσκεψη με το Σίσκο. Στις 20 του μηνός, μετά την εκδήλωση της αποβατικής ενέργειας, συνεκλήθη σύσκεψις του ΑΣΕΑ, στη μεγάλη αίθουσα του ΑΕΔ.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Εγώ σας ρώτησα για την πρώτη σύσκεψη. Λέτε ότι δεν θυμάστε ποια ώρα ήταν. Βράδυ, όταν ήταν και ο Σίσκο, δηλαδή 19-20 Ιουλίου; Ποιο βράδυ; Της 19ης ή το πρωί της 20ής;

ΜΑΡΤΥΣ: Είπα και προηγουμένως ότι ήταν τη νύχτα της 19ης του μηνός προς 20ή. Αυτό θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, η σύσκεψη με το Σίσκο ήταν πριν τα μεσάνυχτα της 19ης;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι ήταν πριν από τα μεσάνυχτα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ωραία. Άρα την 19ην να πούμε, το βράδυ, και στις 20 έγινε το Πολεμικό Συμβούλιο.

ΜΑΡΤΥΣ: Το πρωί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μέχρι, λοιπόν, να βγάλει τις αποφάσεις του το Πολεμικό Συμβούλιο, αυτές τις περισπούδαστες, όπως βλέπω εδώ πέρα, αποφάσεις και λοιπά, αυτό το ΑΣΕΑ, ας πούμε, μέχρι τότε είχε αμυνθεί το ΓΕΕΦ κάτω ή δεν είχε; Ή περίμενε τις αποφάσεις του ΑΣΕΑ για να αρχίσει την άμυνα;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι αμύνετο, διότι οι Τούρκοι είχαν κάνει απόβαση. Αν οι Τούρ-

κοι είχαν κάνει απόβαση και πέφταν αλεξιπτωτισταί και χτυπούσαν τα τουρκικά αεροπλάνα για να υποστηρίξουν την απόβαση και η Εθνοφρουρά δεν χτυπούσε, τότε υπεύθυνος είναι ο Διοικητής της Εθνοφρουράς και όλοι οι αξιωματικοί. Δηλαδή τους χτυπούσαν οι Τούρκοι και αυτοί δεν χτυπούσαν;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μα, εδώ –σας παρακαλώ, κύριοι συνάδελφοι, μη με διακόπτετε, θα τελειώσω και μετά ρωτάτε– μας μίλησε ο κύριος Γεωργίτσης και μας είπε ότι στην ουσία δεν έγινε απόβαση των Τούρκων, έγινε αποβίβαση. Είναι χαρακτηρισμός που δόθηκε και από τον κύριο Γεωργίτση, αλλά σχεδόν και από όλους τους αξιωματικούς εκεί της Κύπρου. Όταν τον ρωτήσαμε «Γιατί καταντήσαμε να επιτρέψουμε να κάνουν αποβίβαση οι Τούρκοι, και πώς το καταντήσαμε αυτό το πράγμα» – γιατί βέβαια πρόκειται για κατάντημα το να επιτρέψουμε μία αποβατική προσπάθεια να γίνει αποβιβαστική εκδρομή. Λοιπόν αυτό το πράγμα τον ρωτήσαμε και μας έλεγε ότι περίμενε εντολές του ΑΕΔ και ότι το ΑΕΔ του έλεγε «Αυτοσυγκράτηση». Αυτό είπε ο κύριος Γεωργίτσης και αυτό είπαν όλοι όσοι εξετάστηκαν από τους Κυπρίους εκεί. Κανένας, νομίζω, από εκείνους που βρισκόταν στην Κύπρο, δεν είπε το αντίθετο. Μιλούσαν για «Αυτοσυγκράτηση» και ορισμένοι του Επιτελείου εδώ πάνω μιλάνε και αυτοί στις καταθέσεις τους για «Αυτοσυγκράτηση». Τέλος πάντων, εσείς λέτε ότι δεν διαβιβάσατε τέτοια εντολή.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε. Πρώτη φορά ειλικρινώς ακούω ότι αποβιβαζόντουσαν οι Τούρκοι στην παραλία και η Εθνοφρουρά δεν τους αντιμετώπισε. Αυτό για μένα είναι ακατανόητο. Δηλαδή απεβιβάζετο εχθρός και εμείς δεν τους χτυπάμε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εάν είναι αληθές, πάντως; Γιατί ακατανόητο μπορεί να είναι. Πράγματι και είναι ακατανόητο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μου επιτρέπετε; Στρατιωτικώς για μένα είναι ακατανόητο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στρατιωτικώς ναι, ακριβώς αυτό λέω.

ΜΑΡΤΥΣ: Διότι υπήρχαν δυνάμεις να αμυνθούν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να μου επιτρέψετε να πω ότι δεν είναι μόνον στρατιωτικώς ακατανόητο, είναι και εθνικώς ακατανόητο.

ΜΑΡΤΥΣ: Εθνικώς όχι μόνο ακατανόητο, είναι και εγκληματικό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό λοιπόν το ακατανόητο, αν είναι αληθές, αποτελεί προδοσία, ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να πω, κύριε Πρόεδρε, ότι είναι προδοσία. Εγώ λέω ότι όταν ένας αποβιβάζεται και εμείς δεν τον χτυπάμε, διαπράττουμε ένα σφάλμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σφάλμα το αποκαλείτε, στρατηγέ, αυτό το πράγμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι είναι εγκληματικό. Μου είπατε αν είναι προδοσία. Είναι τι έννοια θα δώσει κανείς στην προδοσία, κύριε Πρόεδρε. Προδοσία είναι όταν διαβιβάζω πληροφορίες στον εχθρό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Προδοσία, στρατηγέ μου, υπήρξε και ένα φιλί που έδωσε ο Ιούδας στο Χριστό. Και αυτό ακόμα ήταν προδοσία. Έτσι λέει η ιστορία, έτσι λέει η χριστιανική θρησκεία. Το φιλί. Προδοσία ήταν αυτό που έκανε ο Εφιάλτης που οδήγησε τους εχθρούς από τη στενωπό και λοιπά, και πολλά άλλα πράγματα είναι προδοσία. Ρωτάω λοιπόν: αυτό το πράγμα, όταν λοιπόν αποβιβάζεται ένας και δεν κτυπιέται, αποτελεί προδοσία, ναι ή όχι; Αυτό ρωτάω εγώ. Λέτε εσείς ότι είναι εγκληματικό. Αυτό το έγκλημα πώς λέγεται; Πώς το χαρακτηρίζετε; Ο γενικός όρος «έγκλημα» μπορεί να περιλαμβάνει – ξέρω εγώ;– και το τροχαίο ατύχημα ακόμη. Δεν αρκεί, λοιπόν, το έγκλημα. Το τροχαίο ατύχημα είναι έγκλημα κι αυτό. Έγκλημα είναι πάσα πράξη –να σας πω και αυτό– κατά της οποίας ο νόμος απειλεί ποινή. Αυτό πάει να πει έγκλημα. Μπορεί συνεπώς και το πταίσμα να είναι έγκλημα. Ρωτάμε

λοιπόν –δεν μας αρκεί, δεν αρκεί ούτε σε σας ασφαλώς, ο όρος «έγκλημα»– τι είδους έγκλημα είναι; Αποτελεί προδοσία, ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας επαναλαμβάνω, κύριε Πρόεδρε. Ποια έννοια θα δώσετε στη λέξη προδοσία; Εάν επεκτείνετε νομικώς την έννοια της προδοσίας σε αυτή την πράξη, πέστε το προδοσία.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Δηλαδή, θέλησαν να δώσουν ένα κομμάτι στους Τούρκους, ναι ή όχι; Αυτό σας ερωτά ο κύριος Πρόεδρος.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν νομίζω ότι η Εθνοφρουρά ήθελε να δώσει στους Τούρκους ένα κομμάτι της Κύπρου. Δεν νομίζω, κύριε βουλευτά. Εγώ ακούω αυτή τη στιγμή, που το είπε ο κύριος Πρόεδρος, ότι αποβιβαζόντουσαν οι τουρκικές δυνάμεις και η Εθνοφρουρά δεν τους αντιμετώπισε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε. Δεν το είπα εγώ. Εγώ θα χαίρομουνα ιδιαιτέρως εάν γινόταν απόβαση, αν εξακολουθούσε η απόβαση αυτή της Τουρκίας να έχει χαρακτήρα αποβάσεως, διότι τότε θα είχα την εθνική ικανοποίηση ότι μας ενίκησαν, αλλά κάνανε απόβαση όμως, κάνανε εχθρική ενέργεια. Δεν μπορώ, όμως, να έχω την ικανοποίηση αυτή, γιατί εδώ σου απαντάνε –και σου λέει ο ίδιος ο Γεωργίτσης, και όλοι οι άλλοι– ότι δεν έγινε απόβαση, αλλά αποβίβαση. Από την στιγμή που μου το λένε αυτό, με κεντρίζουν. Πώς το λένε δηλαδή; Λέγω, τι είναι αυτό το πράγμα; Πού βρισκόμαστε; Είναι φυσικό να αναρωτιέμαι και εγώ, αλλά και κάθε Έλληνας πολίτης είναι δυνατόν να μην αναρωτιέται; Αυτό που λέτε εσείς ακατανόητο, το λέγω και εγώ ακατανόητο. Και μου είπατε «στρατιωτικώς». Σας είπα «όχι στρατιωτικώς». Και εθνικώς ακατανόητο είναι. Αλλά αυτό το ακατανόητο εθνικώς γεγονός, εσείς πώς το χαρακτηρίζετε; Είναι προδοσία, ναι ή όχι; Και αν θέλετε, αποφεύγετε να το πείτε. Και μου λέτε «Εάν το νόημα της προδοσίας» και λοιπά. Η προδοσία, στρατηγέ μου, νομίζω ότι είναι ένας όρος που έχει πα-

ραδοθεί από στόματος εις στόμα και από ιστορικών γεγονότων σε ιστορικά γεγονότα στους αιώνες, και είναι απολύτως γνωστός στα μικρά παιδιά. Προδίδω πάει να πει προδίδω, και όταν πρόκειται για εθνική προδοσία πρόκειται για εθνική προδοσία, στην οποία πρέπει κάποια εξανάσταση να παρατηρείται ιδιαιτέρως από τους στρατιωτικούς. Αλλά ίσως εσείς να έχετε διαφορετική αντίληψη για αυτά τα πράγματα. Όμως, ο κύριος Μπονάνος στην ημερησία του διαταγή, όταν ανέλαβε την αρχηγία των Ενόπλων Δυνάμεων, είπε –και θα το θυμάστε ίσως αυτό και πρέπει να το θυμάστε, διότι την ημερήσια διαταγή του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων την θεωρείτε και πρέπει να την θεωρείτε ένα γεγονός σημαντικό– είπε ότι «Η Πατρίς και το Έθνος δεν εισφέρουν τίποτε εις ημάς» –τους αξιωματικούς δηλαδή– «ημείς αντιθέτως εισφέρουμε διά την επιβίωσή των». Δεν εισέφερε η Πατρίς και το Έθνος τίποτε για τον κύριο Μπονάνο και για σας τους υπόλοιπους αξιωματικούς. Αυτό έγραψε ο κύριος Μπονάνος στην ημερήσια του διαταγή και βεβαίως σταθήκατε προσοχή και δεν διαμαρτυρήθηκε κανείς. Σας τα λέγω αυτά, διότι μου λέτε ότι δεν ξέρετε τι νόημα έχει ο όρος προδοσία. Πώς δεν ξέρετε; Είναι δυνατόν να μην ξέρετε; Αναλόγως με την περίπτωση. Σας είπα ότι η θρησκεία ονομάζει προδοσία ένα φιλί.

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορώ, κύριε Πρόεδρε, να σας βοηθήσω σε κάτι;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα πρέπει να αναφέρω ότι η 3η ΜΕΟ είχε βγάλει από το παρελθόν, από το 1968, Οδηγίες Επιχειρήσεως Κύπρου. Τις λεπτομέρειες αυτές, βέβαια, δεν τις θυμάμαι. Αλλά μπορείτε, όμως, να ανατρέξετε και να τις ζητήσετε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Οι ΟΔΕΠΙΚ, δηλαδή, είναι αυτές;

ΜΑΡΤΥΣ: ΟΔΕΠΙΚ, μάλιστα. Οδηγίες Επιχειρήσεων. Διότι το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων είναι ένα πολύ υψηλό κλιμάκιο

και δεν συντάσσει, κύριε Πρόεδρε, σχέδια επιχειρήσεων, όπως λέμε εμείς. Τα σχέδια επιχειρήσεων τα συντάσσουν τα μικρότερα κλιμάκια, όπως είναι τα Σώματα Στρατού, οι Μεραρχίες, τα Συντάγματα και ούτω καθεξής. Αυτές οι οδηγίες επιχειρήσεων, όπως μνημονεύω στην έκθεσή μου, ήταν ασαφείς και λίγο πριν από τις αρχές του 1974 είχαν υποβληθεί προτάσεις, είχαν συνταχθεί καινούργιες οδηγίες επιχειρήσεων, λαμβάνοντας υπ' όψιν και τη διαφοροποίηση των τουρκικών δυνάμεων και τη διαφοροποίηση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και τη δυνατότητα ενισχύσεως, που υπήρχε, της Εθνοφρουράς. Αυτές οι οδηγίες επιχειρήσεων χαράσσουν το πλαίσιο, κύριε Πρόεδρε, γύρω από το οποίο ένα κλιμάκιο, όπως είναι ένα Σώμα Στρατού, θα πρέπει να κινηθεί και να αναλάβει τις δικές του πρωτοβουλίες για να αντιμετωπίσει μία εχθρική κατάσταση. Η Εθνοφρουρά ήταν περίπου ένα κλιμάκιο ισότιμο, να πούμε, ή μεγαλύτερο Σώματος Στρατού. Παρουσίαζε την ιδιομορφία ότι δεν ήταν ένα Σώμα Στρατού, ήταν ένα σώμα ενόπλων δυνάμεων, διότι είχε μέσα και Ναυτικό και Αεροπορία. Επομένως ο τότε Αρχηγός της Εθνοφρουράς, κύριος Ντενίσης, και μετά ο κύριος Γεωργίτσης που ανέλαβε ως ταξίαρχος, διοικούσε μονάδες των Τριών Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων. Και είχε πάρει οδηγίες επιχειρήσεων, οι οποίες ίσχυον οι παλιές. Τι καθόριζαν λεπτομερώς αυτές, σας ανέφερα ότι δεν ενθυμούμαι. Μπορείτε, όμως, να τις πάρετε να τις μελετήσετε και να τις δείτε. Οι οδηγίες επιχειρήσεων, όμως, μέσα πρέπει να γράφουν υπό ποιες προϋποθέσεις το κλιμάκιο που έχει πάρει τις οδηγίες επιχειρήσεων και με βάση τις οποίες καταστρώνει τα σχέδια του, πρέπει να αρχίσει τις επιχειρήσεις εναντίον του εχθρού. Αν θυμούμαι καλώς, ένα είναι όταν δεχθεί εχθρική επίθεση. Όταν δεχθείς εχθρική επίθεση, το πρώτο που έχεις να κάνεις, είναι να απαντήσεις. Το δεύτερο είναι ότι, όταν μπει η τουρκική αρμάδα στα έξι μίλια που ήταν τα ελληνικά χωρικά ύδατα, έπρεπε να

ρίξει προειδοποιητικές βολές και, αν αυτή συνεχίζει να κινείται, τότε θα πρέπει αμέσως να ανοίξει πυρ. Επομένως, με βάση αυτά ο κύριος Γεωργίτσας, εφόσον ήτο ο υπεύθυνος διοικητής της αμύνης της Κύπρου, εφόσον εδέχθη εχθρική επίθεση, πέφταν οι αλεξιπτωτιστές, γινόταν η απόβαση – αυτός δεν την λέει απόβαση, την λέει αποβίβαση – έπρεπε να ανοίξει πυρ και να αμυνθεί της Κύπρου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν μπορείτε να ξεκαθαρίσετε πότε άρχισε η άμυνα του ΓΕΕΦ; Εμείς από εδώ κάναμε τίποτε, στείλαμε τίποτε, επρόκειτο να στείλουμε, διετάχθη να πάει δύναμη ελληνική κάτω και πότε διετάχθη;

ΜΑΡΤΥΣ: Λέω εδώ στην έκθεσή μου ότι, ενώ προεβλέπετο από τις οδηγίες επιχειρήσεων να αποσταλούν ενισχύσεις στην Κύπρο, οι ενισχύσεις αυτές δεν εστάλησαν. Συγκεκριμένως προεβλέπετο από τις παλιές οδηγίες επιχειρήσεων του 1968, να διατεθεί στην Κύπρο ένα υποβρύχιο, δύο τορπιλάκατοι και μία μοίρα αεροσκαφών F84. Αυτές οι ενισχύσεις στην Κύπρο δεν εστάλησαν, κύριε Πρόεδρε, κατόπιν αποφάσεως του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων. Δεν γνωρίζω πότεν ορμώμενος και με βάση ποια στοιχεία έκανε εκτίμηση ο στρατηγός κύριος Μπονάνος, και γιατί αποφάσισε να μη στείλει αυτές τις ενισχύσεις. Γνωρίζω, όμως, από τις πληροφορίες, που εισήρχοντο στο ΑΕΔ, ότι δύο υποβρύχια από τα καινούργια τα γερμανικά, που είχαμε τότε, είχαν φθάσει κοντά στην Κύπρο, και ενώ θα μπορούσαν να πάνε εκεί και να χτυπήσουν τα τουρκικά πλοία, δεν πήγαν καθόλου. Συγχρόνως τότε είχαμε και τα «Φάντομ», τα οποία μόλις είχαν έρθει και τα οποία είχαν μετασταθεί στην Κρήτη. Και τα «Φάντομ», είχαν μετασταθμεύσει στην Κρήτη και δυο μοίρες αεροσκαφών F84 για να ενισχύσουν την Κύπρο. Αυτές οι αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις δεν εστάλησαν στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Στις 20/7 διέταξε ο κύριος Μπονάνος καμία αποστολή;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν διετεύχθη η ΕΛΔΥΚ βάσει των Οδηγιών Επιχειρήσεων. Η ΕΛΔΥΚ δεν ήταν δύναμη της Εθνοφρουράς Κύπρου, ήταν δύναμη του Αρχηγείου Στρατού. Συγχρόνως ευρίσκετο στην Κύπρο το αρματαγωγό «Ρόδος», το οποίο είχε μεταφέρει στις 19 Ιουλίου τους νέους έλληνες οπλίτες, οι οποίοι θα αντικαθιστούσαν το ένα τάγμα της ΕΛΔΥΚ. Συγχρόνως είχαν και τους οπλίτες, οι οποίοι θα αντικαθιστούσαν οπλίτες της Εθνοφρουράς. Λέω εδώ, στην έκθεσή μου, ότι την τελευταία στιγμή υπό του Αρχηγού διετάχθη να αποβιβασθούν μόνο οι οπλίτες και τα πυρομαχικά της ΕΛΔΥΚ. Οι υπόλοιποι οπλίτες και τα πυρομαχικά διετάχθη όπως επιστρέψουν στην Ελλάδα. Αργότερα, όμως, ο ΑΕΔ άλλαξε την απόφασή του και ενώ το πλοίο βρισκόταν κάπου εκεί στην Πάφο, διέταξε και ξαναπλησίασε στην Πάφο και αποβίβασε τις δυνάμεις της Εθνοφρουράς με τα πυρομαχικά και συγχρόνως το τάγμα των οπλιτών, που θα επέστρεφε στην Ελλάδα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή η μόνη βοήθεια την οποία στείλαμε ήταν συμπτωματική, κατά κάποιο τρόπο, με τους οπλίτες που πήγαιναν να αλλάξουν την ΕΛΔΥΚ και που, επειδή μεσολάβησε ο πόλεμος, έμειναν εκεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε, εστάλησαν και άλλες δυνάμεις. Τη νύχτα 21 προς 22 απεστάλη...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στις 20 σας ρώτησα αν διέταξε ο κύριος Μπονάνος αποστολή κάποιας δύναμης.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 20 δεν ενθυμούμαι. Στις 19.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στις 19 ο κύριος Μπονάνος δεν είχε κάνει τίποτα, ήταν στο θέρετρο αξιωματικών «Άγιος Ανδρέας». Στις 20, λοιπόν, ρωτάμε τι έγινε.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι να εστάλησαν στις 20 ενισχύσεις. Ισχύουν αυτά που έχω καταθέσει, κύριε Πρόεδρε. Δεν ενθυμούμαι, έχουν περάσει 12 χρόνια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για μία Μοίρα Καταδρομών μήπως ξέρετε τίποτε; Να σας ρωτήσω έτσι δηλαδή, για να δω τι θυμάστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Για τη Μοίρα Καταδρομών ενθουμούμαι, κύριε Πρόεδρε, και θα σας αναφέρω. Υπήρχαν στο Λεκανοπέδιο Αττικής, μου φαίνεται, δύο Μοίρες Καταδρομών και υπήρχε και μια Μοίρα Καταδρομών που ήταν στη Ρεντίνα της Θεσσαλονίκης. Η πρόταση η δική μας τότε, λόγω του επείγοντος, ήταν να σταλεί μία Μοίρα Καταδρομών από αυτές που ήταν στο Λεκανοπέδιο Αττικής. Ο στρατηγός κύριος Μπονάνος, παρά τις εισηγήσεις τις δικές μας, αποφάσισε να σταλεί η Μοίρα που βρισκόταν στη Ρεντίνα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Γιατί το έκανε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ούτε καταλαβαίνετε, ούτε σκέπτεσθε γιατί; Στο Λεκανοπέδιο Αττικής ήταν δύο Μοίρες Καταδρομών. Οι Τούρκοι επιτίθεντο, έκαναν εισβολή στην πατρίδα, εχθρική ενέργεια, πόλεμο αν θέλετε, εναντίον της Ελλάδος ουσιαστικά. Έχει μοίρες καταδρομών εδώ στην Αττική, που θα μπορούσε να τις στείλει, και αντί να στείλει αυτές του λεκανοπεδίου Αττικής, παίρνει από τη Ρεντίνα. Γιατί παίρνει από τη Ρεντίνα και πού την πάει;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, δεν ξέρω γιατί σκέφθηκε ο κύριος Μπονάνος. Εγώ αν ήμουν Αρχηγός του ΑΕΔ, θα έπαιρνα Μοίρα από το Λεκανοπέδιο Αττικής.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να σας διευκολύνω. Μήπως στο Λεκανοπέδιο της Αττικής οι δυνάμεις καταδρομών προορίζοντο για να στηρίζουν το καθεστώς του Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Ίσως ο Ιωαννίδης και ο κύριος Μπονάνος να σκέφθηκαν έτσι. Πάντως εγώ μιλώντας επί των γεγονότων αναφέρω ότι η πρότασή μας ήταν μία από τις Μοίρες που ήταν εδώ πέρα, στο Λεκανοπέδιο Αττικής να μετακινηθεί και η απόφαση του κυ-

ρίου Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων ήταν να πάει μια από την Ρεντίνα. Αλλά δεν είναι μόνο αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η Ρεντίνα πού ακριβώς είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Η Ρεντίνα, κύριε Πρόεδρε, είναι προς την Χαλκιδική, ανατολικά της Θεσσαλονίκης. Είναι κοντά στον Σταυρό. Εκεί οι καταδρομείς είχαν τότε και έχουν και τώρα μια περιοχή εκπαίδευσης και διαβίωσης, όπου στέλνουν περιοδικώς τις Μοίρες Καταδρομών και κάνουν εκπαίδευση είτε το χειμώνα είτε το καλοκαίρι. Είναι ένα Κέντρο Εκπαίδευσης Καταδρομών.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτή η υπό μετακίνηση δύναμη καταδρομών καθυστέρησε να φτάσει στο αεροδρόμιο της Μίκρας, ναι ή όχι; Και αν ναι, γιατί καθυστέρησε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως καθυστέρησε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Γιατί καθυστέρησε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ακριβώς αυτό θέλω να σας πω: Ποιες ήταν οι αρνητικές συνέπειες, οι καταστρεπτικές συνέπειες –αν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη φράση– της ενισχύσεως της Κύπρου με τη Μοίρα αυτή. Διότι εστάλησαν αυτοκίνητα να πάρουν την Μοίρα στη Ρεντίνα. Θυμούμαι τότε, διότι εμείς αγωνιούσαμε να στείλουμε ενισχύσεις στην Κύπρο, η Μοίρα αυτή ενεπλάκη στην συμφόρηση των αυτοκινήτων, καθυστέρησε να πάει στο αεροδρόμιο της Μίκρας. Στο αεροδρόμιο της Μίκρας είχαν σταλεί τρία ή τέσσερα αεροσκάφη της «Ολυμπιακής Αεροπορίας» και τα οποία αυτά αεροσκάφη, με πολύ μεγάλη καθυστέρηση, εφόρτωσαν την Μοίρα αυτή, και αντί η Μοίρα αυτή να έχει πάρει διαταγή από τον κύριο Μπονάνο να πάει απ' ευθείας στην Κύπρο, η Μοίρα αυτή διετάχθη να μετακινηθεί και να έλθει στο αεροδρόμιο της Σούδας. Εκεί συνέβη ένα ατύχημα σε κάποιο αεροσκάφος –μου φαίνεται ότι είχε πυρομαχικά αυτό– κάποιος τροχός έσκασε και κατόπιν αυτού απεφασίσθη από τον κύριο

Μπονάνο να μη χρησιμοποιηθούν τα αεροσκάφη. Τώρα λεπτομερώς τι συνέβη με αυτά τα αεροσκάφη, δεν ξέρω να σας πω. Πάντως δεν χρησιμοποιήθηκαν τελικώς τα αεροσκάφη. Λόγω αυτής της βλάβης και της αποφάσεως εκαθυστερήθη η αποστολή της Μοίρας κατά μια νύκτα. Και μετά εν συνεχεία διέταξε ο κύριος Μπονάνος τον Αρχηγό Αεροπορίας και έστειλε αεροσκάφη «Νοράτλας» –δεν θυμάμαι ποιον αριθμό– αυτά τα παλιά αεροσκάφη τα οποία είχε τότε η Ελληνική Αεροπορία, ελικοφόρα, και με αυτά τα αεροσκάφη απεστάλη την νύκτα την επόμενη η Μοίρα. Και η οποία μάλιστα Μοίρα, επειδή δεν υπήρχε συντονισμός της αναγνωρίσεως των αεροσκαφών της αντιαεροπορικής αμύνης στην Κύπρο, ένα αεροσκάφος «Νοράτλας» κατερίφθη από τα δικά μας τα αντιαεροπορικά και σκοτώθηκαν όλοι οι άνθρωποι, και συγχρόνως μου φαίνεται ή δύο ή τρία αεροσκάφη «Νοράτλας» υπέστησαν ζημιές, και μετά την αποβίβαση της Μοίρας δεν επέστρεψαν στην Ελλάδα. Αυτή είναι η ιστορία της Μοίρας την οποία θυμάμαι.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Ήσαν διευθυντής της 3ης ΜΕΟ;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή για να καταλάβω και εγώ καλά. Εδώ εισηγείσθε εσείς να πάει ομάς καταδρομών από την Αττική.

ΜΑΡΤΥΣ: Η Μοίρα Καταδρομών, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα, η Μοίρα Καταδρομών. Αντί να πάει η Μοίρα Καταδρομών από εδώ, ο κύριος Μπονάνος επιλέγει την Ρεντίνα, όπως την είπατε αυτή την Μοίρα Καταδρομών της Ρεντίνας. Η Μοίρα αυτή Καταδρομών ξεκινάει από την Ρεντίνα και φθάνει πολύ αργά, όπως είπατε, για τους άλφα ή βήτα λόγους στην Μίκρα. Από την Μίκρα αντί, λέτε, να διαταχθεί να πάει κατ' ευθείαν στην Κύπρο, διετάχθη να πάει στα Χανιά. Στα Χανιά, που πάει το ένα από το αεροπλάνα...

ΜΑΡΤΥΣ: Το ΑΕΔ διέταξε, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το ένα από τα αεροπλάνα αυτά έπαθε κάτι και δεν μπορούσε ξανά να πετάξει;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, αυτά ανεφέροντο μέσω του Αρχηγείου Αεροπορίας, διότι το Αρχηγείο Αεροπορίας –επειδή επρόκειτο για αεροπορική μεταφορά– το ήλεγχε αυτό. Ανεφέρθη από το Αρχηγείο Αεροπορίας –δεν θυμάμαι από ποιον– ότι το ένα από τα αεροπλάνα υπέστη βλάβη. Ενθυμούμαι ότι είχαν αναφέρει ότι κάποιος τροχός του έσκασε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μετεφορτώθη το υλικό που είχε αυτό το αεροπλάνο, στα άλλα τα δύο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι. Ανεβλήθη η αποστολή για την επόμενη νύκτα και αντικατέστησαν τα αεροσκάφη της «Ολυμπιακής Αεροπορίας» με αεροσκάφη «Νοράτλας». Τώρα έγινε συνεννόηση με τον Αρχηγό της Αεροπορίας και με τον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων και ελήφθη αυτή η απόφαση, διεβιβάσθη αυτή;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και μετά από αυτό, αυτά τα «Νοράτλας» – όπως τα λέτε– φθάνουν κάποτε στην Κύπρο. Έχει ειδοποιηθεί εγκαίρως η Κύπρος ότι πρόκειται να πάνε φίλια αεροπλάνα εκεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτοί θα έπρεπε να έχουν ειδοποιηθεί, μερίμνη του Αρχηγείου Αεροπορίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ειδοποιήθηκαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Το αεροδρόμιο της Λευκωσίας το ήλεγχε κλιμάκιο της Αεροπορίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Οι αρμόδιοι στην Λευκωσία ειδοποιήθηκαν εγκαίρως;

ΜΑΡΤΥΣ: Πρέπει να είχαν ειδοποιηθεί, διότι εφόσον έφευγαν αεροπλάνα από εδώ και πηγαίνανε στην Κύπρο για να αποβιβάσουνε δυνάμεις...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καλά, νομίζετε ότι θα έπρεπε να είχαν ειδοποιηθεί. Αλλά, θα ήθελα να μου πείτε, πώς συμπίπτει να πέσει αεροπλάνο... Πώς έπεσε το αεροπλάνο; Από τίνος βλήμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Από βλήματα δικά μας, κύριε Πρόεδρε, λόγω κακού συντονισμού των αντιαεροπορικών όπλων. Υπεύθυνη για το συντονισμό των φιλιών αντιαεροπορικών όπλων ήταν η μονάς της Ελληνικής Αεροπορίας που ήλεγχε το αεροδρόμιο. Όπως ξέρετε την ευθύνη της ασφάλειας των αεροδρομίων την έχει η Πολεμική Αεροπορία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κτυπήθηκε, λοιπόν και ένα αεροπλάνο. Πόσοι ήταν οι νεκροί από την πτώση του αεροπλάνου;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι. Όσοι ήταν στο αεροπλάνο, μου φαίνεται, σκοτώθηκαν όλοι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τα άλλα δύο αεροπλάνα τι έγιναν;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι δύο ή τρία αεροπλάνα υπέστησαν ζημιές κατά την προσγείωση και τα υπόλοιπα αεροπλάνα επέστρεψαν εν συνεχεία στην Ελλάδα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Επέστρεψαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μα, τρία ήταν τα αεροπλάνα όλα-όλα. Τα δύο επέστρεψαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ήταν τρία τα αεροπλάνα, νομίζω ότι ήταν περισσότερα. Δεν ξέρω. Σας λέω ότι την μετακίνηση της Μοίρας την κάνει η Αεροπορία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καλά, δεν το ξέρετε. Αλλά νομίζω ότι, επειδή δεν μπορούσαν να πετάξουν, κατεστράφησαν –υποθέτω– για να μην πέσουν στα χέρια των Τούρκων. Αυτή ήταν η τύχη της δυνάμεως υποστηρίξεως που στείλαμε κάτω. Παρακάτω τώρα: άλλη αεροπορική δύναμη από βομβαρδιστικά εστάλη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή, αεροπορικά εμείς πήγαμε να στηρίξουμε την άμυνα της Κύπρου με αυτή τη Μοίρα Καταδρομών που στείλαμε κάτω;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή, μεταγωγικό χαρακτήρα είχαν αυτά τα

αεροπλάνα. Έτσι; Αερομεταφορά κάνανε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε. Θα πρέπει να αναφέρω ότι εστάλησαν πυρομαχικά κατά την διάρκεια των ενεργειών. Αυτά ήταν αρμοδιότης της 4ης ΜΕΟ, η οποία ασχολείται με τα πυρομαχικά και το υλικό. Αλλά ενθυμούμαι ότι είχαν σταλεί τότε με κάτι μικρά πλοία...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Φεύγουμε εν πάση περιπτώσει από αυτό και πάμε στο Ναυτικό. Είπατε ότι ορισμένα υποβρύχια... Ποιος τα διέταξε αυτά τα υποβρύχια να πάνε προς την Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Τη διαταγή προς τα υποβρύχια για να πάνε, την εκδίδει το Αρχηγείο Ναυτικού, το οποίο έχει απευθείας κυκλώματα με τα πλοία του, μέσω του Αρχηγείου του Στόλου. Ή απευθείας ή μέσω του Αρχηγείου του Στόλου. Δεν ξέρω ακριβώς πώς είναι τα κυκλώματα των τηλεπικοινωνιών.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτά είχαν φθάσει μεταξύ Ρόδου και Κύπρου; Πού είχαν πάει;

ΜΑΡΤΥΣ: Αν ενθυμούμαι καλώς, ήταν κάπου μεταξύ Ρόδου και Κύπρου. Μέχρι εκεί είχαν φθάσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και διατάχθηκαν να μην συνεχίσουν τον πλούντους προς Κύπρο και να γυρίσουν;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Κανονικά θα έπρεπε αυτά, εφόσον...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από ποιον διατάχθηκαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν γνωρίζω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μετά ξαναδιετάχθηκαν να συνεχίσουν προς την Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι ξαναδιετάχθηκαν να ξαναπάνε και μετά διετάχθηκαν από το Αρχηγείο Ναυτικού να ξαναεπιστρέψουν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όστε, έχουμε δύο διαταγές «Προς Κύπρο»; Δύο διαταγές «Να επιστρέψουν»; Έτσι; Αυτή ήταν και η ενίσχυση του Ναυτικού την οποία δώσαμε;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω, δεν είμαι βέβαιος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για

να δούμε τώρα: αν τα υποβρύχια μας δεν εκινούντο, όταν εκινήθησαν, αλλά εκινούντο εν όψει των διαφαινομένων απειλών, τις οποίες ξέρετε όλοι σας στο Επιτελείο, από την προηγούμενη μέρα και έφθαναν γύρω από την Κύπρο, θα προκαλούσαν ζημιά, θα ματαίωναν την απόβαση των Τούρκων, θα προκαλούσαν ζημιά στις αποβατικές δυνάμεις, ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Τα υποβρύχια αυτά, τα οποία ήταν νεότευκτα –δεν θυμάμαι πόσες τορπίλες είχε το καθένα– εφόσον βρισκόντουσαν εγκαίρως στις θέσεις τους θα προξενούσαν ζημιές στους Τούρκους. Δεν μπορώ να πω ότι θα αποφεύγετο η αποβατική ενέργεια. Διότι, κύριε Πρόεδρε, όπως ξέρετε σε ένα πόλεμο νικάει εκείνος, ο οποίος επιμένει στις προσπάθειές του, υφίσταται απώλειες και πάλι επιμένει μέχρι να κερδίσει. Αλλά το ότι τα υποβρύχια αυτά ευρισκόμενα εγκαίρως στη θέση τους θα κτυπούσαν τα αποβατικά των Τούρκων, τα πολεμικά –και κυρίως εμάς μας ενδιέφεραν τα τουρκικά αποβατικά– είναι αναντίρρητο.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Εάν επέμεναν να νικήσουν, θα νικούσαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ, κύριε Βουλευτά, να χρησιμοποιήσω τη λέξη «θα νικούσαν».

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Έτσι είπατε. Ότι όποιος επιμένει, νικά.

ΜΑΡΤΥΣ: Όποιος επιμένει και έχει δυνάμεις και συνεχώς τις χρησιμοποιεί και τις ρίχνει στον αγώνα, νικά. Εξαρτάται, κύριε βουλευτά. Η νίκη δεν είναι μόνο από τι θα κάνουν οι φίλιες δυνάμεις, είναι τι θα σας κάνει και ο εχθρός. Αλλά σαφέστατα τα υποβρύχια αυτά θα προκαλούσαν ζημιές στην αποβατική δύναμη των Τούρκων. Δυστυχώς κατόπιν αποφάσεως του κυρίου Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, του κυρίου Αρχηγού Ναυτικού –δεν γνωρίζω ποιου– τα υποβρύχια αυτά δεν έφτασαν ποτέ στον αντικειμενικό τους σκοπό, ούτε τα αεροσκάφη, τα οποία είχαν προβλεφθεί από τις οδηγίες επιχειρήσεων να πάνε, έστω για πέντε λεπτά, δέκα λεπτά. Διότι τότε είχαμε το πρόβλημα ότι τα αεροσκάφη αυτά δεν

είχαν μεγάλη ακτίνα ενέργειας, δηλαδή δεν τους επέτρεπαν τα καύσιμά τους να φτάσουν στην Κύπρο. Θα πηγαίναν πάνω από την Κύπρο, θα ρίχνανε και εν συνεχεία υπήρχε η λύση να πάνε να προσγειωθούν στο Λίβανο, διότι δεν τους επέτρεπαν τα καύσιμά τους να ξαναγυρίσουν πάλι στη Ελλάδα. Όπως γνωρίζετε η Κύπρος, λόγω αποστάσεως από την Ελλάδα –ιδιαιτέρως τότε με τα μέσα τα οποία διέθεταν οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις– βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση αμύνης και ενισχύσεώς της. Τώρα οι συνθήκες είναι διαφορετικές, γιατί οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις έχουν εφοδιαστεί με μέσα, τα οποία έχουν μεγαλύτερη ακτίνα ενέργειας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είχαμε πάρει –είπατε– και «Φάντομ» εμείς τότε. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε. Υπήρχαν τα «Φάντομ», τα οποία σε συσχετισμό με τα «F84» ήταν μεγαλύτερης ακτίνας ενέργειας αεροσκάφη. Τα αεροσκάφη αυτά μόλις είχαν νεοαποκτηθεί και μπορούσαν να επέμβουν στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): «F84» είχαν διαταχθεί να πάνε στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Υπήρχαν στην Οδηγία Επιχειρήσεων. Δεν διετάχθησαν να πάνε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μήπως ήταν στην Κρήτη και ετέθησαν εν ετοιμότητι να πάνε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ανέφερα προηγουμένως, κύριε Πρόεδρε, ότι τα αεροσκάφη αυτά είχαν μαζί με τα «Φάντομ» μετασταθμεύσει στην Κρήτη με προοπτική ετοιμότητος, να επέμβουν στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Διετάχθη η επέμβασή τους και διετάχθη μετά η ματαίωση της επεμβάσεώς τους;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω, κύριε Πρόεδρε. Κάποια διαταγή –ετοιμότητος, αποστολής και λοιπά– διαβιβάζεται, όπως σας είπα προηγουμένως, από το Αρχηγείο Αεροπορίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Τώρα στις 11.00' η ώρα της 19ης Ιουλίου 1974, τηλεφωνήσατε εσείς στον

κύριο Γεωργίτση ότι επεβιβάσθη το 50ο Σύνταγμα Πεζικού το τουρκικό άνευ οχημάτων και ότι δεν πρέπει...

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμάμαι, κύριε Πρόεδρε. Κανονικά...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σταθείτε να ακούσετε την ερώτηση: Και ότι δεν πρέπει να υπάρχει ανησυχία, διότι πρόκειται περί προγραμματισμένης ασκήσεως του ΝΑΤΟ;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι να έχω πει τέτοιο πράγμα. Η διαβίβαση των πληροφοριών περί εχθρού δεν είναι αρμοδιότης της 3ης ΜΕΟ. Είναι αρμοδιότης της 2ης ΜΕΟ. Επομένως, εάν κάποια τέτοια πληροφορία διαβιβάστηκε στον κύριο Γεωργίτση, δεν διαβιβάστηκε από μένα. Μπορεί από την 2α ΜΕΟ, μπορεί από κάποιον άλλον επιτελή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Διαβιβάσατε κάποιες εντολές του κύριου Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων, του κυρίου Μπονάνου, στον κύριο Γεωργίτση;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι, κύριε Πρόεδρε. Ότι μου έλεγε ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων να διαβιβάσω, ως επιτελής –αυτά είναι τα καθήκοντα του επιτελούς– τα διεβίβαζα. Για αυτό το συγκεκριμένο που με ρωτάτε, δεν θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σεις είπατε στον ταξίαρχο Γεωργίτση, όταν ανέφερε στο ΑΕΔ την πορεία της τουρκικής αποβατικής δυνάμεως, ως επίσης και την είσοδό της στα χωρικά ύδατα της Κύπρου, του είπατε λοιπόν –όταν σας ανέφερε ο κύριος Γεωργίτσης αυτά– «Να μην ανησυχούν διότι οι Τούρκοι μπλοφάρουν, όπως μπλόφαραν και το '67» και συστήσατε στον κύριο Γεωργίτση «Αυτοσυγκράτηση»;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε. Ο,τιδήποτε ο κύριος Γεωργίτσης ή οποιοσδήποτε επιτελής της Εθνοφρουράς διεβίβαζε με τα μέσα επικοινωνιών στο ΑΕΔ, αναφέροντο στον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων. Και ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων έπαιρνε αποφάσεις τις οποίες εμείς, ως επιτελείς, διαβίβαζαμε στο Γενικό Επιτελείο Εθνοφρουράς.

Αυτό όμως το πράγμα δεν διεβιβάσθη από εμένα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στις 6.00' ή 6.30' της 20ής Ιουλίου, όταν ο κύριος Γεωργίτσης ανέφερε στο ΑΕΔ ότι ενεφανίσθησαν τα πρώτα τουρκικά μεταγωγικά αεροπλάνα, που έριχναν αλεξιπτωτιστάς στην περιοχή Λευκωσίας, συστήσατε πάλι «Αυτοσυγκράτηση», ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πάντως θυμάστε, σας είχε διατάξει ο κύριος Μπονάνος να μεταβιβάσετε ορισμένες οδηγίες στις 20 του μηνός –αυτή την ιστορική πλέον ημέρα, για την εθνική της σημασία ιστορική– σας είχε δώσει εντολές ο κύριος Μπονάνος; Διαβιβάσατε καμία εντολή;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα, κύριε Πρόεδρε, ο κύριος Μπονάνος μας έδωσε κατά καιρούς –συγκεκριμένως δεν θυμάμαι αυτή τη στιγμή– να διαβιβάσουμε ορισμένα πράγματα και εμείς ως επιτελείς, ο εκάστοτε επιτελής, όχι εγώ συγκεκριμένως, τα διαβίβαζαμε με τα τηλέφωνα στην Εθνοφρουρά. Αλλά περί «Αυτοσυγκρατήσεως», το οποίο μνημονεύσατε προηγουμένως, δεν διεβίβασα εγώ στον κύριο Γεωργίτση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Μπονάνος είχε αποφασίσει και διατάζει την Εθνοφρουρά να μην εκδηλώσει πρώτη πυρά κατά των Τούρκων για να μην προκαλέσει τούτους, αλλά να άρξεται πυρών ευθύς ως εκδηλωθεί η τουρκική επίθεση; Έτσι είχε αποφασίσει ο κύριος Μπονάνος; Είχε διατάξει τέτοιο πράγμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι εάν είχε διατάξει ο κύριος Μπονάνος τέτοιο πράγμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να σας θυμίσω λοιπόν και λιγάκι την κατάθεσή σας στον κύριο Μπέλλα: «Πάντως κατόπιν διαταγής του κ. ΑΕΔ διεβίβασα εις τινά περιπτώσιν στον ταξίαρχον Γεωργίτση οδηγίες του κυρίου αρχηγού δι' αυτοσυγκράτησιν μέχρις εκδηλώσεως τουρκικής επιθέσεως». Απλώς σας υπενθυμίζω ότι το λέτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Εφ' όσον είναι γραμμένο εκεί πέρα ... Σας είπα και προηγουμένως στην αρχή, μετά από δώδεκα χρόνια έχουμε ξεχάσει λεπτομέρειες.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Τέτοια πράγματα ξεχνιούνται;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Νομίζω, κύριε μάρτυς, ότι δεν είναι τόσο λεπτομέρειες. Αυτά τα οποία ξεχάσατε είναι παρά πολύ σημαντικά και κυρίως πρέπει να σας πω, μου κάνει εντύπωση πως, αφού ήσαστε στο ΑΕΔ, σιωπάτε και δεν λέτε τίποτε για το κρίσιμο χρονικό σημείο της 5ης πρωινής ώρας έως 9ης της 20ής του μηνός. Δεν λέτε τίποτε. Τι διέταξε ο κύριος Μπονάνος, δεν θυμάστε. Τι μεταβιβάσατε εσείς προσωπικώς, δεν θυμάστε. Ποιοι τα μεταβίβασαν, μου λέτε ότι ήταν αρμοδιότης άλλων. Μα αφού γινόταν απόβαση, κύριε στρατηγέ -είστε στρατηγός- αφού γινόταν απόβαση σε φίλιο έδαφος -να μην το πούμε σε εθνικό έδαφος- απόβαση των εχθρικών δυνάμεων της Τουρκίας, περιμένατε με το φάκελο της αρμοδιότητος για να ρωτήσετε, για να πληροφορηθείτε; Δε σας προεκάλεσε κάποια εντύπωση το γεγονός, δεν σας συνεκλόνησε, δεν υπέστητε ένα σοκ, μία διέγερση, και να πείτε «Για στάσου, εδώ κινδυνεύει η Πατρίδα, κινδυνεύει η Κύπρος, τι γίνεται;»

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αφού λοιπόν συνεκλονίσθητε, θα έπρεπε να μας πείτε από 5.00' έως 9.00' το πρωί, 4.45' μάλιστα έως 9.00' το πρωί τι έγινε. Και μου λέτε ότι στις 8.00' η ώρα συνήλθε το ΑΣΕΑ, το Πολεμικό Συμβούλιο, για να κάνει τι; Και να κάνω και άλλη μία ερώτηση.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, ήθελα να δηλώσω ότι μετά από δώδεκα χρόνια που πέρασαν δεν μπορεί ένας άνθρωπος να θυμάται τις λεπτομέρειες. Εσείς έχετε μελετήσει μία κατάθεσή μου, την οποία έκανα το 1974. Σας παρακάλεσα στην αρχή της εξετάσεώς μου να μου δώσετε να τη διαβάσω και σας δήλωσα ότι ό,τι έχω καταθέσει τότε ενυπογράφως, ισχύουν αλλά δεν

θυμάμαι τις λεπτομέρειες. Τώρα σεις μου κάνετε ερωτήσεις με βάση αυτή την κατάθεση και μου ζητάτε πληροφορίες. Λυπούμαι, σας αναφέρω ότι δεν ενθυμούμαι. Αν αυτό δημιουργεί κάποιο πρόβλημα στην κατάθεσή μου, δώστε μου την να την διαβάσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ευχαρίστως, δεν έχουμε αντίρρηση να σας την διαβάσουμε.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε. Για να μην δημιουργούνται εσφαλμένες εντυπώσεις ότι εγώ αποφεύγω να καταθέσω τίποτε, λόγω χαρακτήρος, κύριε Πρόεδρε, και λόγω στρατιωτικής ζωής ουδέποτε εψεύσθη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τώρα το ότι δεν εψεύσθητε, είμαι διατεθειμένος να το πιστέψω απολύτως, ότι δεν ψεύδεσθε και ότι δεν έχετε ψευσθεί ποτέ. Αλλά αυτό το «Λόγω της ιδιότητός σας ως στρατιωτικού δεν εψεύσθητε», ομολογώ ότι δεν το καταλαβαίνω. Δηλαδή, υπάρχει κανένα αξίωμα ότι οι στρατιωτικοί δεν ψεύδονται; Να το ξέρουμε και εμείς οι άλλοι, δηλαδή.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, με συγχωρείτε. Μου κάνετε ερωτήσεις περί μίας καταθέσεως που έδωσα το 1974 και δεν θυμάμαι τις λεπτομέρειες, τις οποίες μου ζητάτε, και λυπούμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν σας εζήτησα λεπτομέρειες.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν αναιρώ αυτά τα πράγματα που κατέθεσα. Ό,τι κατέθεσα, ισχύει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε στρατηγέ, τα δώδεκα χρόνια πέρασαν, ένας όμως έλληνας πολίτης που έζησε το δράμα της Κύπρου εκεί κοντά, δεν μπορεί να το ξεχάσει. Και ένας στρατηγός του Ελληνικού Στρατού δεν νομίζω ότι δικαιούται να λέγει ότι είναι λεπτομέρειες το τι έγινε από τις 5.00' η ώρα το πρωί μέχρι τις 9.00'. Δεν αποτελούν λεπτομέρειες. Το αν έκανε έκθεση ο Γεωργίτσης ή αν ζητούσε οδηγίες από το ΑΕΔ να πολεμήσει ή να μην πολεμήσει, δεν μπορείτε να λέτε ότι αποτελούν λεπτομέρειες. Αποτελούν ουσία. Απο-

τελούν όλο το βάρος της υποθέσεως. Στις 5.00' με 9.00' η ώρα τι έκανε ο Γεωργίτσος εκεί; Υπήρχαν οδηγίες, μας το είπατε. Και από αυτής της πλευράς είναι βαρύ και ακατανόητο, όπως είπατε. Το ότι δεν έγινε τίποτε μέχρι τις 9.00' η ώρα. Είμαστε σύμφωνοι. Εγώ είπα και κάτι άλλο, παρακάλεσα δηλαδή να διερωτηθείτε και σεις, αν αυτό αποτελεί προδοσία. Σεις περιοριστήκατε να μου πείτε ότι αυτό είναι ακατανόητο και εγκληματικό στρατιωτικώς. Και εθνικώς, όχι μόνο στρατιωτικώς. Σας παρακάλεσα να πείτε αν είναι προδοσία και επιφυλαχθήκατε. Τέλος πάντων, δεν έχει σημασία. Αυτή είναι η άποψή σας και τη σέβομαι απολύτως ως άποψη. Αλλά μη μου λέτε ότι είναι λεπτομέρεια να θέλω να θυμάστε τώρα, ύστερα από δώδεκα χρόνια, αυτά τα πράγματα. Πενήντα χρόνια να περάσουν, στρατηγέ μου, δεν μπορεί να ξεχνάει κανείς αυτού του είδους τα γεγονότα. Διότι εσείς δεν ήσασταν απλός πολίτης, ήσασταν ο στρατηγός που διευθύνετε ένα γραφείο επιχειρήσεων του Επιτελείου του Αρχηγού του ΑΕΔ. Τέλος πάντων.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, μου επιτρέπετε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πώς δεν επιτρέπεται;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα έχετε την καλοσύνη, για να μην δημιουργούνται αυτές οι παρεξηγήσεις, να μου δώσετε να διαβάσω την κατάθεσή μου την οποία έδωσα;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πολύ ευχαρίστως. Αν θέλετε μάλιστα...

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Όχι τώρα, κύριε Πρόεδρε.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, εδώ μου υποβάλλονται ερωτήσεις επί μίας καταθέσεως την οποία έχω καταθέσει πριν δώδεκα χρόνια. Παρακαλώ να μου δοθεί να τη διαβάσω. Ότι έχω καταθέσει ισχύει, να θυμηθώ όμως τα γεγονότα.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα ήθελα το λόγο επί της διαδικασίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ορίστε, κύριε Παπαστεφανάκη.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, δεν έχουμε σαν Επιτροπή την υποχρέωση να δώσουμε τούτη την ώρα την κατάθεση, που έχει δώσει το 1974 ο κύριος Πολίτης, για να την αναγνώσει. Τον καλέσαμε και ήλθε σήμερα για να μας καταθέσει ό,τι θυμάται. Για ό,τι δεν θυμάται, μπορεί να λέγει κάλλιστα –δικαίωμά του είναι– «Δεν ενθυμούμαι». Ούτε αυτό ισχύει δικονομικά. Δεν μπορεί, δηλαδή, κάθε φορά που καλείται ο μάρτυρας σε μία κατάθεση στον ανακριτή να του λέγει «Δώσε μου να διαβάσω τώρα τι είπα προχθές και να σου απαντήσω σήμερα πάλι στις ερωτήσεις σου». Να την διαβάσει, αν θέλει, ευχαρίστως, αλλά μετά το πέρας της εξετάσεώς του. Σήμερα θα μας καταθέσει ό,τι θυμάται. Για ό,τι δεν θυμάται, μπορεί να λέγει κάλλιστα «Δεν ενθυμούμαι».

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Άλλωστε, μετά την δήλωση που έκανε ότι δεν αφίσταται των θέσεων που έχει καταθέσει στον ανακριτή και αναφέρει στην έκθεσή του, δεν υπάρχει θέμα.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, ό,τι κατέθεσα στον ταξίαρχο της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης το 1974 και ό,τι ανέφερα στην έκθεσή μου το 1975 και ό,τι αναγράφω εδώ στην δήλωσή μου αυτή, είναι γεγονότα, τα αναγνωρίζω ενυπογράφως. Ζητώ συγγνώμη – δεν συμφωνείτε, είναι δικαίωμά σας και σέβομαι την άποψή σας– που δεν θυμάμαι λεπτομέρειες. Αλλά παρακαλώ να με καταλάβετε. Μου ζητάτε λεπτομέρειες να σας απαντήσω, κύριε Πρόεδρε και αξιότιμοι κύριοι βουλευτές, οι οποίες έχουν βαρύνουσα γνώμη –η απόφασή μου– επί άλλων ανθρώπων. Ενδεχομένως και επ' εμού. Τις λεπτομέρειες αυτές –σεβαστείτε τη θέση μου– δεν τις ενθυμούμαι.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Εντάξει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εντάξει. Το σεβόμαστε. Δεν αξιώνουμε από κανένα να πει κάτι περισσότερο. Απλώς έκανα μία παρατήρηση για να σας πω ότι δεν θεωρώ λεπτομέρειες το να μου πείτε τι έγινε από τις...

ΜΑΡΤΥΣ: Εδώ μνημονεύσατε τον κύριο Γεωργίτη, ο οποίος έχει δώσει μία κατάθεση. Ο κύριος Γεωργίτης ήταν Αρχηγός της Εθνοφρουράς, έχει τεράστιες ευθύνες και έπρεπε να αμυνθεί της Κύπρου. Και ο άνθρωπος μπορεί να αμύνεται, διότι δεν εξετέλεσε το καθήκον του. Δεν κατηγορώ κανέναν. Δεν είναι στον χαρακτήρα μου. Αλλά ο κύριος Γεωργίτης αναφέρεται σε λεπτομέρειες «Μου είπε ο Πολίτης αυτό, μου είπε ο Χανιώτης εκείνο, δεν μου είπε το ένα, δεν μου είπε το άλλο, για αυτό δεν ενήργησα». Έχετε την κατάθεση του κυρίου Γεωργίτη, έχετε τις δύο καταθέσεις τις δικές μου και παρακαλώ κρίνετε. Τις λεπτομέρειες –λυπούμαι– δεν τις θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εντάξει. Παρακαλώ οι συνάδελφοι να ρωτήσουν ό,τι θέλουν. Και έχουν γραφεί για να ρωτήσουν: ο κύριος Λιβανός, ο κύριος Κάππος, ο κύριος Περάκης, ο κύριος Τσιγαρίδας, ο κύριος Κουτσογιάννης, ο κύριος Λάσκαρης, ο κύριος Λιαροκάκης, ο κύριος Ράλλης, ο κύριος Βασιλειάδης, ο κύριος Παπαστεφανάκης, ο κύριος Πετραλιάς και ο κύριος Γιατράκος.

ΜΑΡΤΥΣ: Επιτρέπετε, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα ήθελα να προσθέσω ότι ενθυμούμαι ότι η Εθνοφρουρά, κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής των επιχειρήσεων, ζητούσε να σταλούν ενισχύσεις. Και οι αιτήσεις αυτές ενισχύσεων διεβιβάζοντο στον κύριο Αρχηγό. Θυμάμαι συγκεκριμένα ότι ο κύριος Γεωργίτης ή κάποιος της Εθνοφρουράς –εγώ ήμουν στην αίθουσα επιχειρήσεων, δεν ήμασταν μονίμως στην αίθουσα επιχειρήσεων, κύριε Πρόεδρε, διότι η αίθουσα επιχειρήσεων δούλευε επί 24ωρου βάσεως και εναλλασσόμεθα– μου είπε κάποια φορά στο τηλέφωνο «Γιατί δεν στέλνετε ενισχύσεις;». Πήγα στον κύριο Αρχηγό και τον ενημέρωσα. Λέω «Ζητούν από την Εθνοφρουρά να σταλούν ενισχύσεις». Ο κύριος Αρχηγός μου απήντησε αορίστως «Καλά, θα δούμε τι θα κάνουμε».

Αυτό το πράγμα το διεβίβασα, την απόφαση του κυρίου αρχηγού, στην Εθνοφρουρά. Και μάλιστα δηλώ εδώ πέρα ότι έμεινα κατάπληκτος πως, ενώ γινόντουσαν επιχειρήσεις στην Κύπρο, είχαν αποβιβαστεί οι Τούρκοι, και έπρεπε να πάνε ενισχύσεις βάσει των οδηγιών επιχειρήσεων, τις ενισχύσεις αυτές δεν αποφάσιζε ο Αρχηγός, η κυβέρνηση να τις στείλει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα ήθελα να ρωτήσω κάτι και εν συνεχεία θα δώσω το λόγο στον κύριο Λιβανό. Ο μόνιμος υπασπιστής του κυρίου Μπονάνου, ποιος ήταν;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έναν κύριο Τριανταφύλλου τον γνωρίζετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι. Αλλά αυτό νομίζω ότι μπορείτε να το βρείτε στα χαρτιά του ΑΕΔ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καλά, δεν είναι θέμα. Ρωτάω εσάς.

ΜΑΡΤΥΣ: Εκείνο που θυμάμαι εγώ – και το έχω γράψει στην έκθεσή μου – ήταν ότι απ' έξω από το γραφείο του κυρίου Μπονάνου ήταν ένας ταγματάρχης αυτού του ειδικού επιτελείου, δηλαδή του Ιωαννίδη, Ματάτσης, στον οποίο προηγουμένως έπρεπε να δώσουμε τους φακέλους μας όλοι για να τους πάει στον κύριο Αρχηγό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Λιβανό να πάρει το λόγο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε μάρτυς, εγώ θα περιοριστώ σε αυτά τα οποία εσείς είπατε σήμερα. Επομένως, δεν θα σας φέρω στη δύσκολη θέση να μη θυμάστε. Πρώτα από όλα θα ήθελα να μου πείτε –διότι με έχει εντυπωσιάσει– για ποιο λόγο κρατούσατε σημειώσεις κατά την συνεδρίαση εκείνη, η οποία έγινε με τους Αρχηγούς των Κλάδων, με την κυβέρνηση.

(Στο σημείο αυτό την προεδρική έδρα καταλαμβάνει ο Αντιπρόεδρος της Επιτροπής κ. Παυσανίας Ζακολίκος).

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό έχει κατατεθεί στην κατάθεσή μου. Πρέπει να κρατούσαμε σημειώσεις για τα πρακτικά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εσείς, λοιπόν, γιατί κρατούσατε τις σημειώσεις αυτές;

ΜΑΡΤΥΣ: Για ποια σύσκεψη λέτε, κύριε βουλευτά;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μιλώ για την σύσκεψη της 20ής Ιουλίου. Γιατί κρατούσατε σημειώσεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, σε κάθε σύσκεψη η οποία γίνεται, όπως ξέρετε, κρατούνται πρακτικά ή σημειώσεις.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Θα πάμε και στα πρακτικά. Αλλά εσείς δεν ήσασταν ο αρμόδιος για να κρατήσετε πρακτικά. Δεν είναι έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είστε Αρχηγός - διευθυντής της ΜΕΟ. Γιατί εσείς προσωπικά τις κρατήσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω ένα μπλοκ μπροστά μου, γίνονται οι συζητήσεις και κρατούμε ορισμένες σημειώσεις.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Με ποιο σκοπό; Για δική σας χρήση; Για να θυμάστε;

ΜΑΡΤΥΣ: Για δική μου χρήση, για να θυμάμαι. Κράτησα τα συζητηθέντα για να θυμάμαι τις συζητήσεις.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ακριβώς. Τότε πώς εξηγείτε, κύριε μάρτυς, εφόσον μπήκατε στον κόπο αυτό –και σωστά, διότι είστε αντιστράτηγος, έχετε περάσει όλες αυτές τις σχολές πολέμου, γνωρίζετε τρεις γλώσσες όπως είπατε, έχετε μία συγκρότηση, δεν θέλω να κάνω σύγκριση με άλλους συναδέλφους σας, αλλά οπωσδήποτε πολύ μεγαλύτερη και πολύ πιο προχωρημένη από άλλους συναδέλφους σας, για αυτό και τα κρατάγατε, και εγώ συμφωνώ μαζί σας διότι ήταν μια κρίσιμη σύσκεψη – πώς λοιπόν αυτά τα πρακτικά, αυτές τις σημειώσεις, τις οποίες κρατήσατε εκείνη την ημέρα, αφού δεν είχατε σκοπό να τις δώσετε και δεν είχατε λόγο να τις δώσετε, διότι δεν είχατε αρμοδιότητα, δεν τις κρατήσατε και μας λέτε τώρα ότι δεν τις έχετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν τις έχω κρατήσει, κύριε βουλευτά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πώς είναι δυνατόν,

σας ερωτώ. Δεν είναι περίεργο αυτό; Διότι αυτές τις σημειώσεις θα τις κρατήσατε για «κάποτε», δεν τις κρατήσατε για εκείνο το πρωί. Τα κρατάμε συνήθως για να τα έχουμε να θυμόμαστε. Σεις τα χάσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν τα έχασα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αλλά;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτές όλες τις σημειώσεις κανονικά δεν πρέπει οι αξιωματικοί να τις κρατάνε, όταν φεύγουν από την δουλειά. Τις καταστρέφουν για λόγους ασφαλείας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν μας είπατε πριν ότι τις καταστρέψατε. Αυτό θα ήταν μία απάντηση. Μας είπατε ότι δεν τις έχετε. Εν πάση περιπτώσει προχωρώ. Θέλω να ρωτήσω πάλι για τα πρακτικά. Ποιοι κράτησαν τα πρακτικά, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι, κύριε βουλευτά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ποιοι ήταν διατεταγμένοι; Το αν ενθυμείστε ή όχι, δεν αφορά την Επιτροπή. Ποιος είναι εντεταλμένος σε ένα πολεμικό συμβούλιο να κρατάει πρακτικά; Εδώ δεν μπαίνουμε μέσα και λέμε να κρατήσει κάποιος πρακτικά και μάλιστα ο νεότερος, όπως είπε συνάδελφος. Σε μία τέτοια πολεμική σύσκεψη υπάρχει ειδικός άνθρωπος. Και μάλιστα, αν θέλετε να προχωρήσω περισσότερο, για να σας φρεσκάρω τη μνήμη, γνωρίζει η Επιτροπή ότι όχι μόνο πρακτικά, αλλά και μαγνητόφωνο υπήρχε. Ποια λοιπόν υπηρεσία ήταν εντεταλμένη για αυτό το σκοπό;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν ξέρετε εσείς, που ήσασταν ο διευθυντής των επιχειρήσεων;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι ονόματα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι ονόματα, κύριε μάρτυς. Ποια υπηρεσία έχει την υποχρέωση, έχει αυτή την αποστολή; Δεν ρωτώ ονόματα, αν παραδείγματος χάριν ήταν ο Παπαδόπουλος ή ο Λιβανός και λοιπά. Ποια υπηρεσία καλείται σε μία τέτοια σύσκεψη; Διότι σε μία τέτοια σύσκεψη που μετέχει το έθνος ολόκληρο, από τον Αρχηγό του έθνους μέχρι και τους κλαδάρχες, πολεμικό συμβούλιο μάλιστα, όπως ήταν

το αντικείμενο εκείνο, θα υπήρχε ειδική υπηρεσία, εμπιστευτική και λοιπά. Λοιπόν, δεν γνωρίζετε ποια υπηρεσία ήταν εντεταλμένη γι' αυτό το πράγμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν θυμάστε. Μήπως θυμάστε, ή μήπως ξέρετε σαν στρατιωτικός, τι γίνονται αυτά τα πρακτικά μετά από αυτές τις συνεδριάσεις; Τι τα κάνει το Επιτελείο;

ΜΑΡΤΥΣ: Παραμένουν στο Επιτελείο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μάλιστα. Πού;

ΜΑΡΤΥΣ: Σε κάποια υπηρεσία, η οποία κρατάει αυτά τα πρακτικά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν ξέρετε όμως σε ποια υπηρεσία;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Να ρωτήσω κάτι ακόμη γύρω από αυτό, γιατί θα επιμείνω επ' αυτού. Σεις, ως διευθυντής ή αρχηγός της 1ης ΜΕΟ...

ΜΑΡΤΥΣ: Της 3ης ΜΕΟ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Της 3ης ΜΕΟ. Άρα, ήσασταν υπεύθυνος των επιχειρήσεων. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Για τον επιτελικό συντονισμό των επιχειρήσεων, όχι για τις επιχειρήσεις. Για τον συντονισμό. Για την επιτελική παρακολούθηση.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Βεβαίως, για το συντονισμό των επιχειρήσεων, διότι σεις ήσασταν στο Επιτελείο. Λοιπόν, θα γνωρίζετε ότι έπρεπε να κρατάτε ημερολόγιο. Κρατούσε το Επιτελείο, κρατούσαν οι επιχειρήσεις ημερολόγιο, διαταγές που εξεδίδοντο, αριθμούς, ώρα, κινήσεις και λοιπά;

ΜΑΡΤΥΣ: Όλα αυτά παραμένουν στους φακέλους, κύριε βουλευτά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Υπήρχαν αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Έγιναν αυτά; Κατ' αρχήν, έγιναν αυτά; Γιατί και για ποιο λόγο;

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε, αναφέρασθε σε διαταγές οι οποίες βγήκαν;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αναφέρομαι σε ημερολόγιο, κύριε μάρτυς. Συγκεκριμένα η θέση μου είναι εάν κρατήθηκε ημερολόγιο.

ΜΑΡΤΥΣ: Εννοείτε ημερολόγιο στην αίθουσα επιχειρήσεων;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι. Στο Γενικό Επιτελείο. Ημερολόγιο κρατάει το βαπόρι και λοιπά. Στο Γενικό Επιτελείο κρατούσαν τέτοιο ημερολόγιο; Εάν ήταν στην αίθουσα επιχειρήσεων, να ημερολόγιο στην αίθουσα επιχειρήσεων. Εκρατείτο ημερολόγιο;

ΜΑΡΤΥΣ: Εκρατούντο οι διαδοχικές ενέργειες, δηλαδή το τι σήματα είχαν μπει, τι διαταγές είχαν βγει...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μήπως γνωρίζετε τουλάχιστον την τύχη αυτού του ημερολογίου σήμερα;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ούτε αυτό δεν ξέρετε, ποια υπηρεσία πρέπει να το κρατεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Κάποια υπηρεσία στο ΑΕΔ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μήπως μπορείτε τουλάχιστον να μας πείτε τώρα που εμείς ζητήσαμε από το Υπουργείο της Αμύνης και μας έστειλε ένα δωμάτιο με φακέλους, γιατί λείπουν αυτά, δηλαδή το ημερολόγιο και τα πρακτικά;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μήπως μπορείτε να μου πείτε, εάν και ποιος υπέγραφε τελικά τα πρακτικά αυτά; Μήπως ήταν ο κύριος Μπονάνος;

ΜΑΡΤΥΣ: Τέτοια πρακτικά εγώ δεν έβλεπα και δεν ξέρω να σας πω ποιος τα υπέγραφε. Πάντως, όταν θα εξετάσετε τον Στρατηγό...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι, εγώ άλλο ζητώ -το όταν θα τον εξετάσουμε είναι θέμα της Επιτροπής- εγώ σας ερωτώ σαν αντιστρατηγό. Να κάνω μία υπόθεση: Εάν εγώ ήμουν ο Μπονάνος και ζητούσα να έλθουν στο γραφείο μου τα πρακτικά αυτά και έκανα ορισμένες αλλαγές, αφού εγώ ήλεγα, αφού εγώ υπέγραφα, αφού εγώ εσφράγιζα, θα μπορούσα, κατά τη γνώμη σας, να κάνω αλλοιώσεις στα πρακτικά; Ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων ήταν, εάν ήθελε να κάνει...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι, εγώ άλλο ερωτώ. Τεχνικά εάν αυτό μπορεί να συμβεί,

ή μήπως ναι μεν, εγώ κρατώ τα πρακτικά, μπορώ να τα αλλοιώσω, αλλά υπάρχει αντίγραφο, υπάρχει ημερολόγιο που δεν μπορώ να τα συντονίσω όλα αυτά. Εκτός εάν είναι μόνο ένα κείμενο πρακτικών, τα αλλάζω και τελειώνει η ιστορία. Κατά την κρίση σας, λοιπόν, και κατά την γνώμη σας και κατά τις γνώσεις τις οποίες οφείλετε να έχετε σαν στρατιωτικός, μπορούσε να το κάνει αυτό ο Αρχηγός Μπονάνος;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Προσυπέγραφαν τα μέλη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε βουλευτά, πώς γινόντουσαν αυτά τα πρακτικά, δηλαδή εάν υπέγραφε ο κύριος Αρχηγός και προσυπέγραφαν άλλοι. Εάν ο κύριος Μπονάνος είχε ζητήσει αυτά τα χαρτιά, εάν τα είχε αλλοιώσει και λοιπά. Δεν γνωρίζω τέτοιο πράγμα και δεν μπορώ να σας απαντήσω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Θα επιμείνω και πάλι –λυπούμαι σας κουράζω, κουράζω και την Επιτροπή– να σας ρωτήσω και άλλη μία ερώτηση γύρω απ' αυτό το θέμα. Έγινε η αλλαγή...

ΜΑΡΤΥΣ: Λέτε για την πολιτική αλλαγή;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι. Και πάμε τώρα στην κυβέρνηση της Μεταπολιτεύσεως. Τότε ζήτησε ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης. Ο κύριος Αβέρωφ δεν ήταν τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Με έγγραφό του μάλιστα, το οποίο έχω εδώ, από τον κύριο Μπονάνο να συντάξει, να γίνει η σύνταξη μιας αναφοράς. Και ο κύριος Μπονάνος, ο οποίος έλαβε και αυτή τη διαταγή του κυρίου Αβέρωφ την οποία είδατε εσείς...

ΜΑΡΤΥΣ: Τι έκανα;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Την οποία σας ανέφερε ο κύριος Μπονάνος, σας ανέθεσε να κάνετε εσείς την σύνταξη του κειμένου, ενός κειμένου αναφοράς.

ΜΑΡΤΥΣ: Ποιου κειμένου;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ενός κειμένου που έπρεπε να δώσει, μιας αναφοράς για τα γεγονότα.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Μπονάνος;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι, ο κύριος Μπο-

νάνος προς τον κύριο Αβέρωφ.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι. Εάν με είχε διατάξει, θα την είχα κάνει. Αλλά δεν θυμάμαι συγκεκριμένα για αυτό που λέτε.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εάν σας την δείξω, μήπως την θυμηθείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα πρέπει να αναφέρω ότι εγώ δεν ήμουν συνεχώς στο ΑΕΔ, κύριε βουλευτά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Το γνωρίζω, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Διότι, εγώ στις 25 του μηνός, εάν μου επιτρέπετε, στις 25 του μηνός Ιουλίου, έφυγα με τον κύριο Αντιπρόεδρο της κυβερνήσεως, τον κύριο Μαύρο, και πήγα στην Γενεύη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τα γνωρίζω όλα αυτά.

ΜΑΡΤΥΣ: Κατά την διάρκεια της απουσίας μου με αντικαθιστούσε ο κύριος Κατσαδής-μας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι. Η επίσημη πληροφορία είναι ότι την συντάξατε εσείς. Εάν θέλετε να την δείτε και να μας πείτε «Ναι την συντάξα ή όχι δεν την συντάξα;».

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. (Στο σημείο αυτό, επιδεικνύεται στον μάρτυρα η σχετική αναφορά και ερωτάται εάν είναι ο συντάκτης αυτού του κειμένου).

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν την έχετε συντάξει εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Εξάλλου το ιδιόμορφο αυτής της αναφοράς είναι ότι δεν φέρει κανένα Επιτελικό Γραφείο. Βάσει των διαδικασιών που ισχύουν στα Επιτελεία, όταν ένα Επιτελικό Γραφείο εκδώσει οποιοδήποτε χαρτί, βάζει τον τίτλο της επιτελικής ομάδος του.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εγώ δεν είπα ότι είναι Επιτελικό Γραφείο. Αυτή την υπογράφει ο κύριος Μπονάνος. Ποιος την συντάξε ρωτώ. Όχι εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μας είπατε στην αρχή της καταθέσεώς σας ότι το «παραι-

πιτελείο», όπως το λέει ο Πρόεδρος, εσείς το λέτε «ειδικό επιτελείο».

ΜΑΡΤΥΣ: Το ίδιο πράγμα είναι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εν πάση περιπτώσει καθ' υμάς είναι το ίδιο πράγμα. Από πότε συνεδριάζει; Ημερομηνία. Από πότε τουλάχιστον εσείς αντελήφθητε ότι συνεδριάζει;

ΜΑΡΤΥΣ: Ποια ημερομηνία συνεδριάζει;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Από ποια εποχή άρχισε να συνεδριάζει αυτό το «παραεπιτελείο», αυτό το «ειδικό επιτελείο»;

ΜΑΡΤΥΣ: Μου φαίνεται ότι αυτό το «παραεπιτελείο» είχε αρχίσει να δημιουργείται κατά την Άνοιξη, κάπου εκεί πέρα, του '74.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Περίπου το Μάρτιο δηλαδή.

ΜΑΡΤΥΣ: Κάπου εκεί πέρα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εσείς πότε το μάθατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ότι υπάρχει αυτό το επιτελείο;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Αφού βλέπω όλους αυτούς τους ανθρώπους και μπαίνουν μέσα στον κύριο Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Πολύ ωραία, ευχαριστώ. Θα μπορούσε επομένως –εφόσον ήταν τόσο κοινό μυστικό– γιατί εσείς δεν ήσαστε ούτε μέσα ούτε είχατε αρμοδιότητα, ούτε είχατε μπει σε αυτή την συνωμοσία...

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: ...Θα μπορούσε αυτό σιγά-σιγά να διαρρεύσει προς την αμερικανική πρεσβεία;

ΜΑΡΤΥΣ: Ότι υπήρχε αυτό το επιτελείο;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κατά την γνώμη σας, θα μπορούσε ή δεν θα μπορούσε; Όπως το μάθατε εσείς να το μάθει και κάποιος άλλος. Θα μπορούσε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, το να βλέπω εγώ μικρούς αξιωματικούς να μπαίνουν μέσα στον κύριο Αρχηγό και να αναρωτιέμαι σαν ταξίαρχος οι συνταγματάρχες αυτοί τι μπαίνουν μέσα; Αυτοί έπρεπε να είναι βοηθοί του βοηθού. Δεν ξέρω αν με καταλαβαίνετε;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι, ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Ποιος του έδωσε τότε αρμοδιότητα να χτυπάνε την πόρτα; Ποιος έδωσε το δικαίωμα σε έναν ταγματάρχη που λεγόταν Ματάτσης να βρίσκεται έξω από το γραφείο του αρχηγού...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αλλού θέλω να καταλήξω εγώ...

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ είχα προσωπική αντίληψη του πράγματος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Στρατιώτες δεν υπήρχαν, που θα μπορούσαν να το ξέρουν;

ΜΑΡΤΥΣ: Στρατιώτες υπήρχαν. Με ρωτάτε εάν η αμερικανική πρεσβεία μπορούσε να το ξέρει.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι παρακαλώ. Το να το ήξερε η αμερικανική πρεσβεία δεν με απασχολεί. Άλλο με απασχολεί. Εάν θα μπορούσε, αφού αυτή η επιτροπή συνεδριάζει από τον Μάρτιο –όπως λέτε και εσείς, και όπως και είναι– και σκοπό και αντικείμενο είχε το πραξικόπημα, θα μπορούσε αυτό να το έχουν μάθει και οι Τούρκοι τελικά; Να το ξέρουν ότι προετοιμάζεται πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το ξέρω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν το ξέρετε. Θα μπορούσε; Αυτό ρωτώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, εάν οι Τούρκοι ή Αμερικανοί είχαν ανθρώπους δικούς τους μέσα στο Επιτελείο και συνέλεγαν πληροφορίες, θα μπορούσαν να το μάθουν.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Αυτό ρωτώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Εσείς με ρωτάτε «Θα μπορούσαν;» Δεν ξέρω.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι, αυτό ρωτώ. Εάν θα μπορούσε. Δεν ήταν δηλαδή τόσο στεγανά όλα, ώστε να πούμε ότι αδύνατον, δεν μπορούσαν να το έχουν μάθει. Θα μπορούσαν λοιπόν και να το ξέρουν και να προετοιμάζονται;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι αν είχαν βάλει δικούς τους ανθρώπους, θα μπορούσαν να το μάθουν. Μήπως εμείς αν έχουμε ανθρώπους δικούς μας στο τουρκικό Επιτελείο δεν μπορούμε να μάθουμε τι κάνουν και τι λένε;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είπατε πριν σε ερώτηση του κυρίου Προέδρου ότι... Ή μάλλον πριν απ' αυτό να σας ρωτήσω: εφόσον μετείχατε στο πολεμικό συμβούλιο, το οποίο για το πότε έγινε δεν έχει σημασία η ημερομηνία δεν αφορά εις ημάς αυτή τη στιγμή, σας ερωτώ ποιες διαταγές ή μάλλον ποιες αποφάσεις είχαν εκδοθεί εκείνη την μέρα παρόντων των κυρίων όλων αυτών που αναφέρατε πριν;

ΜΑΡΤΥΣ: Προηγουμένως τις ανέφερα, κύριε βουλευτά.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Η γενική επιστράτευση.

ΜΑΡΤΥΣ: Να ξαναδώ τα χαρτιά μου, δεν τα θυμάμαι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μα σας παρακαλώ, εγώ δεν θέλω επ' αυτών που είπατε εγώ θέλω να σας ρωτήσω παραπέρα. Άλλες πολεμικές επιχειρήσεις αποφασίστηκαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό το οποίο εμνημόνευσα εδώ πέρα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μόνον αυτά.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά ενθυμούμαι και τα έγραψα.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Να πάνε τα αεροπλάνα αποφασίστηκε εκεί μέσα; Δηλαδή να πάνε να κάνουν επίθεση τα αεροπλάνα, τα μαχητικά όχι τα μεταγωγικά.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τα υποβρύχια.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Σεις ως Αρχηγός της ΜΕΟ...

ΜΑΡΤΥΣ: Διευθυντής.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Διευθυντής. Είχατε υπό τον έλεγχό σας τουλάχιστον επί χαρτών και επί μηχανημάτων, τα οποία έχετε εσείς οι στρατιωτικοί...

ΜΑΡΤΥΣ: Χαρτών, όχι μηχανημάτων...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Χαρτών. Δηλαδή εσείς δεν παρακολουθούσατε τις κινήσεις των υποβρυχίων εάν θέλατε μέσα από την αίθουσα;

ΜΑΡΤΥΣ: Των φιλίων υποβρυχίων ή των εχθρικών;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Των δικών μας.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Εφόσον βέβαια μας

ενημέρωνε το Αρχηγείο Ναυτικού.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Στο Αρχηγείο δεν είχατε τέτοιου είδους θάλαμο, που παρακολουθούσατε τις κινήσεις ή τα στίγματα των υποβρυχίων;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι τα στίγματα των υποβρυχίων. Μας έδινε το Αρχηγείο Ναυτικού από καιρού σε καιρό πληροφορίες της κίνησης των υποβρυχίων και επί του χάρτου εμείς βάζαμε ένα σημάδι. Τώρα αν το υποβρύχιο είχε μετακινηθεί και δεν μας έδινε εγκαίρως πληροφορίες το Αρχηγείο Ναυτικού, που είχε απευθείας δια ασυρμάτου επαφή με το υποβρύχιο, εμείς δεν ήμασταν ενήμεροι πού βρίσκεται το υποβρύχιο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ακριβώς αυτό θέλω να μας πείτε. Έγινε αυτό, δηλαδή να μη σας ενημερώσει το Αρχηγείο Ναυτικού πού βρίσκονται τα υποβρύχια και να το αποκαλύψει μετά ή να το ανακαλύψετε σεις μετά;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι. Εδόθησαν τόσες πληροφορίες...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άλλο πληροφορίες. Το ερώτημα που σας θέτω είναι: Υπάρχει κάτι γραμμένο ότι, ενώ η ηγεσία αποφάσισε να στείλει αεροπλάνα και υποβρύχια, κάποιος άλλος παράγοντας, δεν θα ψάξω τώρα να τον βρω, τα ανακαλούσε; Αυτό είναι γεγονός; Το ακούσατε σεις ότι κάποιος τα γύριζε πίσω;

ΜΑΡΤΥΣ: Το γεγονός είναι ότι ενώ οι Οδηγίες Επιχειρήσεων προέβλεπαν να αποστολούν ενισχύσεις...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ποιες οδηγίες;

ΜΑΡΤΥΣ: Οδηγίες Επιχειρήσεων.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ποιες τις έδωσε;

ΜΑΡΤΥΣ: Είπα προ ολίγου ότι υπήρχαν στο ΑΕΔ Οδηγίες Επιχειρήσεων Κύπρου, οι οποίες προέβλεπαν την αποστολή ενισχύσεων στην Κύπρο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ποιος τις εφήρμοζε αυτές;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτές τις οδηγίες πρέπει να τις εφαρμόσει το ΑΕΔ. Σας είπα πως όταν η Εθνοφρουρά ζητούσε ενισχύσεις στον κύριο Αρχηγό, είτε εγώ, είτε ο κύριος Χανιώτης, λέγαμε ότι η Εθνοφρουρά ζητάει

ενισχύσεις. Ο κύριος Αρχηγός δεν έπαιρνε απόφαση.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άρα πώς πήγαν τα υποβρύχια, αφού δεν έπαιρνε απόφαση;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι τα υποβρύχια είχαν μετακινηθεί και είχαν φθάσει σε ένα χώρο μεταξύ Ρόδου και Κύπρου. Εκεί ήταν ένα σημείο αναμονής. Από εκεί τα υποβρύχια έπρεπε να πάρουν εντολή, από το Αρχηγείο Ναυτικού, για να προχωρήσουν και να πάνε στην Κύπρο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Για να πάρει αυτή την πρωτοβουλία το Αρχηγείο Ναυτικού και να πει «Πηγαίνατε και χτυπήσατε τους Τούρκους ή γυρίστε πίσω», δεν έπρεπε αυτή την οδηγία να τη δώσει το ΑΕΔ;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Άρα γιατί είπατε πριν στον Πρόεδρο ότι αυτός που διέταξε ήταν ο Αρχηγός Ναυτικού, και δεν είπατε ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είπα τέτοιο πράγμα. Είπα ίσως ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων, ίσως ο Αρχηγός Ναυτικού.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κάνετε λάθος. Δεν είπατε ίσως, είπατε ο Αρχηγός Ναυτικού. Ας το θεωρήσουμε λάθος. Επανέρχομαι πάλι στην αίθουσα επιχειρήσεων. Είδατε κάποια στιγμή σεις ή σάς ανέφεραν ότι τα υποβρύχια επιστρέφουν; Το είδατε στους χάρτες;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Εμείς είχαμε την εντύπωση ότι τα υποβρύχια βρίσκονται στο χώρο αναμονής. Νομίζαμε, λοιπόν, ότι αυτά τα υποβρύχια θα πάρουν εντολή για να πάνε στην Κύπρο.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Από την ώρα που είσαστε υπεύθυνος για τις επιχειρήσεις, επιστρέφουν τα υποβρύχια και εσείς δεν το ξέρετε; Άρα δεν ενημερώνεται η υπηρεσία εκεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Ακριβώς.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τότε εσείς γιατί καθόσασταν και δεν παραιτείσθε;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι δεν ήμουν υπεύθυνος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Σεις μπορούσατε να μπείτε στην αίθουσα επιχειρήσεων και να

ελέγξετε που κινούντο τα υποβρύχια; Δεν είχατε αρμοδιότητα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είχα αρμοδιότητα για τα υποβρύχια.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν είχατε αρμοδιότητα για όλη την κίνηση των επιχειρήσεων;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Τότε να γραφεί στα Πρακτικά ότι δεν είχατε. Για τι είχατε αρμοδιότητα;

ΜΑΡΤΥΣ: Το επιτελείο του ΑΕΔ δεν μετακινεί τα υποβρύχια. Τα υποβρύχια τα μετακινεί το Αρχηγείο Ναυτικού.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Γνωρίζω ότι δεν τα μετακινεί. Εκείνο που σας ρωτάω, είναι αν μετά τις διαταγές μετακινήσεων είχατε σεις την ευθύνη για να ξέρετε αν καλώς μετακινούνταν ή όχι.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν την είχα. Το Αρχηγείο Ναυτικού ήταν υπεύθυνο να εκτελέσει τις διαταγές του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων και να στείλει τα υποβρύχια ή να τα ανακαλέσει. Δεν είναι υπεύθυνη η 3η ΜΕΟ. Η 3η ΜΕΟ δεν διευθύνει τις επιχειρήσεις. Είναι επιτελικός φορέας.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Κύριε Λιβανέ, να μας εξηγήσει ο μάρτυς ποιος είναι ο ρόλος της 3ης ΜΕΟ.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Εγώ ξέρω ότι είναι αυτός, που λέω εγώ. Ο κύριος λέει ότι δεν είναι. Τι να κάνω;

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Κύριε Πρόεδρε, με συγχωρείτε, αλλά είμαι μέσα στην ερώτηση του κυρίου Λιβανού. Κύριε μάρτυς, τι αντικείμενο έχει, τι αρμοδιότητα έχει η 3η ΜΕΟ;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ο κύριος Βασιλειάδης παρακαλώ, κύριε Πρόεδρε, να με διευκολύνει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μάλιστα, να βοηθήσουμε. Στρατηγέ, εάν η επιθυμία του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων και της κυβερνήσεως, ας πούμε, ότι ήταν τα υποβρύχια να κινηθούν και να πολεμήσουν στην Κύπρο. Είχε ή δεν είχε ευθύνη η υπηρεσία η δική σας, ο Α' Κλάδος του ΑΕΔ, για τον έλεγχο του εάν το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού εκτελεί ή όχι τις εντολές; Και ήταν το

γραφείο το δικό σας, το υπεύθυνο γραφείο το οποίο θα έπρεπε να ελέγξει την καλή ή την κακή εκτέλεση των διαταγών; Ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως ανέφερα, κύριε βουλευτά, και στην αρχή, ορισμένες ενημερώσεις του κυρίου Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων γινόντουσαν απευθείας από τους Αρχηγούς των Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων. Και πολλές αποφάσεις του κυρίου Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων διεπιβάλλοντο απευθείας στους Αρχηγούς. Ο κύριος Αραπάκης, ο οποίος ήταν τότε Αρχηγός Ναυτικού, πήγαινε συνεχώς –εκαλείτο, πήγαινε με δική του πρωτοβουλία– στο γραφείο του κυρίου Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων. Σε ό,τι συζητούσαν, εμείς οι επιτελείς δεν είμαστε παρόντες. Εμείς ενημερώναμε ένα χάρτη με βάση τις πληροφορίες, τις οποίες μας έδιδαν. Και τις πληροφορίες αυτές σχετικώς με την κίνηση των υποβρυχίων μάς τις έδιδε το Αρχηγείο Ναυτικού. Εάν ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων έδωσε εντολή στον κύριο Αρχηγό Ναυτικού, τον κύριο Αραπάκη, να κινηθούν τα υποβρύχια και να πάνε στην Κύπρο για να κτυπήσουν, εάν η διαταγή δόθηκε απευθείας, ο Αρχηγός Ναυτικού τη διεβίβασε στα υποβρύχια. Εάν εμείς είχαμε ενημερωθεί επ’ αυτής της διαταγής, η ενημέρωση ήταν επί του χάρτη. Δεν ξέρω αν σας απάντησα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δηλαδή αντιλαμβάνομαι –για να ξεκαθαρίσουμε τα πράγματα– ότι παρ’ όλον ότι η ευθύνη ήταν δική σας, δεν σας είχαν ενημερώσει ακριβώς τι γινόταν, ποια ήταν η αποστολή των υποβρυχίων –να πάνε ή να μην πάνε– και ως εκ τούτου, επειδή δεν ξέρατε τι γινόταν, επομένως δεν μπορούσατε να είχατε και ευθύνες για τον έλεγχο.

ΜΑΡΤΥΣ: Ακριβώς.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Κατάλαβα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, διευκολύνετε την Επιτροπή, διότι μας μπλέκετε περισσότερο. Είπατε ότι αποστολή της δικής σας Διεύθυνσης, ήταν ο συντονισμός. Δεν είπατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ερωτώ: Είχε καταλυθεί η ιεραρχία; Διότι εσείς εμφανίζεσθε εδώ να μην έχετε συνολική εικόνα του θεάτρου μάχης και επομένως τι συντονισμό να κάνετε, όταν δεν ξέρετε πού βρισκόταν η φρεγάτα, πού το υποβρύχιο, πού το πυροβολικό.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό, το ότι δεν είχατε συνολική εικόνα, ήταν της κακής, της διαλυμένης λειτουργίας του ΑΕΔ; Αυτό να καταθέσετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ορθόν.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ορθόν. Επομένως, εσείς είχατε μεταβληθεί σε έναν πρακτικογράφο, που μετακινούσατε κουκίδες στους χάρτες;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι πρακτικογράφο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αφού δεν παρεμβαίνατε πουθενά.

ΜΑΡΤΥΣ: Επιτρέπετε, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Βεβαίως. Δώστε μια διευκρίνιση στην Επιτροπή.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος βουλευτής –δεν ξέρω το όνομά του– ρώτησε προηγουμένως τι έκανε η 3η ΜΕΟ. Θέλω να σας αναφέρω ακριβώς τι κάνουν τα επιτελικά γραφεία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό το ξέρουμε, κύριε μάρτυς. Αυτή την αποστολή σας σάς επέτρεψαν να την εκτελέσετε; Αυτό είναι το ερώτημά μας. Δηλαδή παίζατε τον ρόλο σας, για τον οποίο είχε συσταθεί η 3η ΜΕΟ, που έχει τόσους επιτελείς, τόσα γραφεία, τόσο κόσμος, που στην κρίσιμη στιγμή θα παίζατε τον ρόλο σας; Μία φορά σας καλεί η Πατρίδα να παίξετε τον ρόλο σας. Το κάνατε αυτό; Και αν δεν το κάνατε, γιατί;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: ... (δεν ακούστηκε).

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μα, η Μικτή Επιτελική Ομάδα, αυτή την έννοια έχει. Έχει ναυτικό, έχει αεροπορία, έχει στρατό και συντονίζει. Να μας πει: Τα είχαν διαλύσει και αυτά όλα;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, εγώ

έχω και άλλες ερωτήσεις, αλλά παραιτούμαι και παρακαλώ να καταγραφεί στα Πρακτικά ότι παραιτούμαι, διότι ο μάρτυς αρνείται να συνεργαστεί και να διευκολύνει την Επιτροπή. Παραιτούμαι του λόγου.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, με συγχωρείτε. Να γραφτεί στα Πρακτικά ότι εγώ δεν είπα ότι αρνούμαι να συνεργασθώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, δεν θα αντιδικήσετε με τον κύριο βουλευτή. Δώστε την απάντηση για διευκρίνιση σε αυτό που σας ρώτησα εγώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Ανέφερα και προηγουμένως ότι η ενημέρωση του κυρίου ΑΕΔ, η οποία εδίνετο –διότι πάνω από τον διευθυντή της 3ης ΜΕΟ υπήρχε ο διευθυντής του Α΄ Κλάδου κύριος Χανιώτης και πάνω από τον κύριο Χανιώτη υπήρχε ο Υπαρχηγός ΑΕΔ, ο κύριος Κυριακόπουλος, και πάνω από αυτόν υπήρχε ο Αρχηγός ΑΕΔ, αυτή ήταν η ιεραρχία– για τις κινήσεις των Τούρκων και για τις επιχειρήσεις στην Κύπρο, δεν εδίδετο από την 3η ΜΕΟ μόνο, αλλά και απ' ευθείας από τους Αρχηγούς Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας. Οι οποίοι συλλέγοντες πληροφορίες από τα δικά τους Επιτελεία πήγαιναν στον ΑΕΔ ή τον έπαιρναν τηλέφωνο –εν αγνοία δική μας– και του έδιναν πληροφορίες.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό έπρεπε να γίνεται, ή οι πληροφορίες έπρεπε να δίνονται από εσάς;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, ένα επιτελείο που δουλεύει κανονικά, βάσει των επιτελικών διαδικασιών, πρέπει βάσει των ΜΕΟ. Αλλά εκτός αυτού του Επιτελείου, ανέφερα πριν ότι υπήρχε και το «παραεπιτελείο», το οποίο μνημόνευσε ο κύριος Πρόεδρος προηγουμένως, που μάζευε πληροφορίες, τις διεβίβαζε στον κύριο Μπονάνο, ο κύριος Μπονάνος έπαιρνε αποφάσεις και τις διεβίβαζαν οι ίδιοι στην Εθνοφρουρά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Έτσι γινόταν ένα κομφούζιο.

ΜΑΡΤΥΣ: Ένα κομφούζιο, μάλιστα.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Εγώ δεν είμαι στρατιωτικός, αλλά ερωτώ: Εσείς τι θα

σχεδιάζατε, αν δεν είχατε τις πληροφορίες όλων των Σωμάτων και όλων των ομάδων, που κάνουν αντικατασκοπεία και λοιπά; Εάν θα το άκουγαν αυτοί ή όχι, είναι άλλη ιστορία. Εσείς μπορούσατε να κάνετε σχεδιασμό, αν δεν είχατε όλες τις πληροφορίες;

ΜΑΡΤΥΣ: Ποιο σχεδιασμό εννοείτε, κύριε βουλευτά;

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Μιας πολεμικής επιχειρήσεως.

ΜΑΡΤΥΣ: Εμείς δεν κάναμε σχεδιασμό. Κάναμε συντονισμό.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Εντάξει συντονισμό. Μπορούσατε να κάνετε συντονισμό, αν δεν είχατε πληροφορίες; Δεν μπορώ να καταλάβω, πώς είναι δυνατόν να συντονίσετε χωρίς πληροφορίες; Το ένα αίρει το άλλο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν λειτουργούσε τίποτε, κύριε συνάδελφε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ανέφερα πριν ότι το ΓΕΕΦ ενεργούσε σαν διοίκηση με το Επιτελείο του, βάσει Οδηγιών Επιχειρήσεων. Το ΑΕΔ ήταν υπεύθυνο για το συντονισμό και τη διεύθυνση αυτών των επιχειρήσεων. Ο συντονισμός γινόταν και λαμβάνοντο οι αποφάσεις από τον ΑΕΔ βάσει των πληροφοριών, που μας έδινε η Εθνοφρουρά. Ότι πληροφορία μάς έδινε η Εθνοφρουρά, το αναφέραμε στους προϊσταμένους μας, οι οποίοι άλλοτε πήγαιναν οι ίδιοι στον κύριο Αρχηγό και του έλεγαν «Κύριε αρχηγέ, μάς έδωσαν από την Εθνοφρουρά αυτή την πληροφορία. Τι λέτε ότι πρέπει να γίνει;». Ο κύριος Αρχηγός έπαιρνε κάποια απόφαση, η οποία από τον επιτελή που είχε πάει εκεί, είτε ήμουν εγώ είτε κάποιος προϊστάμενός μου, διεβιβάζετο εν συνεχεία στην Εθνοφρουρά. Ο επιτελής έπαιρνε τις πληροφορίες, που του έδιναν, και με βάση αυτές έκανε μία εκτίμηση και έκανε μια εισήγηση στον ΑΕΔ. Ο ΑΕΔ έπαιρνε μία απόφαση, η οποία διεβιβάζετο στα υφιστάμενα κλιμάκια, όπως ακριβώς την έδωσε ο κύριος Αρχηγός. Αυτό μπορεί να έχει ή την μορφή της προφορικής διαβιβάσεως της αποφάσεως του ΑΕΔ,

που επιβεβαιώνεται με κάποιο σήμα, ή με την έκδοση διαταγής.

ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ: Τι εισήγηση έγινε τότε;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, λύστε μας και κάτι άλλο, το οποίο πλανάται στην Επιτροπή. Όταν η Ελλάδα δεν είχε εμπλακεί με αποστολή δυνάμεων στην Κύπρο, την διοίκηση και την ευθύνη για την άμυνα της Κύπρου την είχε ο Αρχηγός Εθνικής Φρουράς; Μπορούσε να πάρει αποφάσεις σαν αρχιστράτηγος του νησιού, ναι ή όχι; Τα σχέδια τι λέγανε; Πότε ο Αρχηγός Εθνικής Φρουράς ήταν υποχρεωμένος να αναμένει εντολές από ΑΕΔ; Σε κάθε περίπτωση; Αν είχε ένα επεισόδιο στην Κύπρο, έπρεπε να πάρει εντολές από το ΑΕΔ; Ή τα σχέδια προέβλεπαν «Εντολές από το ΑΕΔ παίρνετε μόνον, κύριε Γεωργίτη, όταν η Ελλάδα εμπλακεί, όταν στείλουμε ενισχύσεις. Εάν δεν στείλουμε και πολεμάτε με τις δικές σας δυνάμεις, είσθε υπεύθυνος εσείς»; Τι από τα δύο συμβαίνει;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, όπως ανέφερα και προηγουμένως, οι Οδηγίες Επιχειρήσεων Κύπρου τις οποίες δεν ενθυμούμαι – μπορείτε να τις κοιτάξετε – πρέπει να αναγράφουν μέσα υπό ποίας προϋποθέσεις άρχονται οι επιχειρήσεις στην Κύπρο. Με βάση αυτές τις Οδηγίες Επιχειρήσεων Κύπρου, που εκδίδει το ΑΕΔ ως συντονιστικό κλιμάκιο, η Εθνοφρουρά έχει καταστρώσει τα σχέδιά της, τα οποία σχέδια έχουν μέσα τις προϋποθέσεις, στην πρώτη, στη δεύτερη παράγραφο, υπο ποίες προϋποθέσεις εφαρμόζονται τα σχέδια.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν μου απαντάτε, κύριε μάρτυς. Σας λέω το εξής: Οι επιχειρήσεις στην Κύπρο οποιασδήποτε μορφής, χωρίς καμία ανάμιξη στρατιωτική της Ελλάδος, τις αποφάσεις, τα σχέδια, τις ενέργειες, ποιος είχε την ευθύνη να τις πάρει;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Διοικητής της Εθνοφρουράς.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Επομένως χρειάζονταν ο Γεωργίτης εντο-

λές από τον ΑΕΔ, όταν γίνονταν επιχειρήσεις στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, η εντύπωση η οποία μου δημιουργήθηκε εμένα, είναι ότι ο κύριος Γεωργίτης δεν εγνώριζε ίσως την αποστολή, την οποία είχε ως Διοικητής της Εθνοφρουράς. Διότι ο κύριος Γεωργίτης για την παραμικρότερη λεπτομέρεια έπαιρνε αυτός ή επιτελείς του στο τηλέφωνο – δεν τις έπαιρνα εγώ όλες τις αναφορές του κυρίου Γεωργίτη – και ερωτούσε «Και τώρα τι να κάνω»;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αρκετά, αρκεί η απάντηση.

ΜΑΡΤΥΣ: ... Ενώ, αν μου επιτρέπετε να συμπληρώσω, ο κύριος Γεωργίτης ήτο διοικητής μιας δυνάμεως μεγαλύτερας σώματος στρατού. Μπορούμε να την προσομοιάσουμε με μια μικρή στρατιά, διότι έχει μέσα τα στοιχεία στρατού, ναυτικού και αεροπορίας. Είχε οδηγίες επιχειρήσεων, είχε σχέδια, με βάση τα οποία έπρεπε να ενεργήσει.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αρκεί, κύριε μάρτυς. Ο κύριος Κάππος έχει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Πολίτη, είπαμε ότι υπήρχε ένα επιτελείο στο Αρχηγείο Στρατού που ασχολιόταν με την Κύπρο, και κατά κάποιο τρόπο κατηύθυνε τις επιχειρήσεις για το πραξικόπημα στο Αρχηγείο Στρατού. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, στο Αρχηγείο Στρατού.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κατ' αρχήν αυτό έπρεπε να το ήξερε ο κύριος Γαλατσάνος και να ήταν επικεφαλής κατά κάποιο τρόπο. Ναι ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να πω ότι το κατηύθυνε ο κύριος Γαλατσάνος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Ότι το ήξερε πάντως οπωσδήποτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ότι ο κύριος Γαλατσάνος έπρεπε να ξέρει ότι υπάρχει ένα ειδικό επιτελείο, είναι αναντίρρητο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Καλά, πώς μπορεί στο Αρχηγείο Στρατού να υπάρχει τέ-

τοιο επιτελείο, όταν στην Κύπρο υπάρχουν και ναυτικές δυνάμεις και ορισμένοι αξιωματικοί της Αεροπορίας, οι οποίοι υποτίθεται ότι σε μία περίπτωση κινδύνου και λοιπά θα κατευθύνουν τυχόν ενισχύσεις αεροπορικές από την Ελλάδα; Πώς αυτό ήταν στο Αρχηγείο Στρατού;

ΜΑΡΤΥΣ: Για αυτό, κύριε βουλευτά, δεν είμαι σε θέση να σας απαντήσω. Εγώ εκείνο το οποίο γνωρίζω, είναι ότι στο Αρχηγείο Στρατού υπήρχε ένα επιτελείο από μικρούς αξιωματικούς. Τώρα πώς αυτό ίσχυε; Αυτός ο οποίος απεφάσισε να γίνει το επιτελείο, έδωσε εντολές και είναι υπεύθυνος. Ήταν αυτός ο Ιωαννίδης, ήταν ο κύριος Γαλατσάνος; Δεν γνωρίζω να σας απαντήσω. Μιλάω επί ενός γεγονότος, ότι υπήρχε ένα επιτελείο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εσείς πήγατε σαν στρατιωτικός σύμβουλος στην Γενεύη, έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δύο φορές, κύριε βουλευτά. Την πρώτη φορά 25 με 30 του μηνός και τη δεύτερη 8 με 14 Αυγούστου. Πήγα ως εκπρόσωπος του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης και στρατιωτικός εμπειρογνώμων. Με έστειλε ο υπουργός Εθνικής Αμύνης, κύριος Αβέρωφ, και είχα ως βοηθό μου τον τότε αντισυνταγματάρχη κύριο Μπίτο, ο οποίος τώρα είναι στρατηγός εν αποστρατεία. Ήρθε εδώ και σας κατέθεσε. Και τον κύριο Μπίτο τον έδωσαν ειδικώς ως βοηθό μου, διότι ο κύριος Μπίτος έχοντας υπηρετήσει στην Κύπρο επί ορισμένα χρόνια και ως επιτελής της Διευθύνσεως Κύπρου, ΔΙΚ/ΑΕΔ, ε γνώριζε όλες τις λεπτομέρειες που αφορούν την Κύπρο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο τον γνωρίσατε καθόλου;

ΜΑΡΤΥΣ: Ποτέ. Από τις φωτογραφίες και από τον κινηματογράφο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Είχατε μαζί σας και τον κύριο Μπίτο, γνώριζε τα Κυπριακά, πήρατε μέρος και στη σύσκεψη της 13ης Ιούλη, έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Η εκτίμησή σας

ποια είναι; Πώς εκτιμάτε εσείς το γεγονός ότι ο Μακάριος έλεγε να μειωθεί η θητεία στο μισό και να φύγουν οι μισοί Έλληνες αξιωματικοί; Πώς μπορούσε να αντιμετωπιστεί το θέμα της εξασφάλισης της άμυνας της Κύπρου;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά, όπως σας είπα προηγουμένως, κύριε βουλευτά, τα γεγονότα είναι προ της αναλήψεως των καθηκόντων μου ως διευθυντού της 3ης ΜΕΟ. Αλλά επειδή εργαζόμουν μέσα στην 3η ΜΕΟ, είναι φυσικό να μάθαινα ορισμένα πράγματα που γινόντουσαν. Αλλά μετά, όταν ανέλαβα διευθυντής της 3ης ΜΕΟ, όφειλα να ενημερωθώ επί των προγενεστέρων γεγονότων. Όπως λέγω και στην έκθεσή μου εδώ πέρα, τρία ήταν τα βασικά γεγονότα, τα οποία κατά τη γνώμη μου οδήγησαν στο πραξικόπημα. Τρία ήταν τα γεγονότα, που ήλθε σε βασική διάσταση ο Αρχιεπίσκοπος με τον Διοικητή της Εθνοφρουράς και με τον ΑΕΔ. Και δια του ΑΕΔ με τον Ιωαννίδη. Το πρώτο ήταν των Εφέδρων αξιωματικών.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Το ξέρουμε.

ΜΑΡΤΥΣ: Το δεύτερο ήταν της μείωσης των ελλήνων αξιωματικών, οι οποίοι ήταν στην Εθνοφρουρά, στον αριθμό 100. Και το τρίτο γεγονός ήταν η μείωση, η μεγάλη μείωση, που είχε αποφασίσει ο Αρχιεπίσκοπος στην Εθνοφρουρά. Αν ενθυμούμαι καλώς, η Εθνοφρουρά είχε περίπου 10 χιλιάδες ανθρώπους. Και από μία εκτίμηση που είχε κάνει η 1η ΜΕΟ του ΑΕΔ, εάν υλοποιείτο η απόφαση του Αρχιεπισκόπου, θα εμειούτο η δύναμή της περίπου κατά το ήμισυ, δηλαδή στις 4.500 με 5.000.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Γνωστό.

ΜΑΡΤΥΣ: Είχε ορίσει και ημερομηνία ο Μακάριος, που έπρεπε να υλοποιηθούν αυτές οι αποφάσεις του.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Είναι γνωστά αυτά. Το ζήτημα που θέτω είναι, εάν εσείς έχετε σχηματίσει τη γνώμη πώς θα αντιμετωπιζόταν στην περίπτωση αυτή το ζήτημα της άμυνας της Κύπρου. Και πώς εσείς μετά μείνατε ακόμη υπεύθυνος για το Κυπριακό; Δεν είσατε στην ΔΙΚ, αν δεν κάνω λάθος,

αλλά εν πάση περιπτώσει ασχοληθήκατε με το Κυπριακό μέχρι και το 1975. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μετά πλέον δεν υπήρχε Κυπριακό.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εν πάση περιπτώσει, δεν έχετε διαμορφώσει γνώμη γύρω από το θέμα της άμυνας της Κύπρου, εάν γινόντουσαν αυτές οι αλλαγές;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ, όταν αυτά τα πράγματα τα επληροφορήτην και ενημερώτην ως στρατιωτικός, πιστεύω ότι η μείωση αυτή θα ήταν, κατά τη γνώμη μου, μοιραία για την άμυνα της Κύπρου. Δηλαδή αν γινόταν η μείωση των ελλήνων αξιωματικών σε 100 και γινόταν και η μείωση της Εθνοφρουράς από 10.000 σε 5.000, θα ήτο μοιραία για την άμυνα της Κύπρου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Μάλιστα. Τώρα πείτε μου τα εξής: Είπατε ότι παραβρεθήκατε σε μία σύσκεψη που έγινε το βράδυ της 19ης –πρέπει να έγινε πριν από τις 11.00' η ώρα– και ήταν ο Σίσκο και ο Τάσκα. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Και ήσασταν διερμηνέας.

ΜΑΡΤΥΣ: Εκλήθην από τον κύριο Αρχηγό ως διερμηνεύς απλός.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Πώς βρέθηκε εκεί ο Σίσκο; Τυχαία; Είχε πάει στην Άγκυρα και ήλθε και εδώ; Δηλαδή έγινε το πραξικόπημα. Μετά βλέπουμε στις 19 να έρχεται ο Σίσκο εδώ. Μάλλον θα είχε έλθει από τις 18 του μηνός. Δηλαδή πήγε στην Τουρκία, γύρισε και λοιπά. Ήταν τυχαίο αυτό; Πώς βρισκόταν εδώ ο Σίσκο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν νομίζω ότι ο Σίσκο θα είχε έλθει στην Ελλάδα τυχαία. Ένας υπουργός Εξωτερικών δεν βρίσκεται σε μία ξένη χώρα τυχαία. Η λογική λέγει, κύριε βουλευτά, ότι κάποιος τον έστειλε. Και ο Σίσκο, όπως γνωρίζετε και σεις, και εγνώριζα και εγώ, πηγαίνονταν στην Άγκυρα. Πόσες φορές πήγε στην Άγκυρα και πόσες στην Αθήνα δεν ξέρω, διότι δεν παρακολουθούσα τις κινήσεις του Σίσκο. Εγώ ξέρω μόνο το

βράδυ αυτό, που εκλήθην ως διερμηνεύς, και σας ανέφερα προηγουμένως τι συνεζητήθησαν και τι εντυπώσεις εσχημάτισα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Μήπως ξέρετε τυχόν –βέβαια μπορεί να το βρούμε και από τις εφημερίδες αυτό– αλλά μήπως τυχόν ξέρετε, ο Σίσκο μέχρι τότε έμεινε στην Αθήνα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε βουλευτά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τώρα, το πρωί λέτε ότι έγινε Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο και ήσασταν και σεις παρών, στις 8.00' η ώρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εδώ υπάρχουν καταθέσεις και του Αραπάκη και του Παπανικολάου, ότι αυτοί ήταν σε σύσκεψη ...

ΜΑΡΤΥΣ: Καταθέσεις ποίων είπατε, κύριε βουλευτά;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Αραπάκη και του Παπανικολάου. Λένε, λοιπόν, «Ενωρίς τις πρωινές ώρες της 20/7/74, ότε επληροφορήθημεν την έναρξη της εισβολής των Τούρκων εις την Κύπρον, συνεκεντρώθημεν εις γραφείον κυρίου ΑΕΔ οι Αρχηγοί Κλάδων, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο πρωθυπουργός, αρμόδιοι υπουργοί και επιτελείς, ο υποστράτηγος Χανιώτης, ο ταξίαρχος Ιωαννίδης και λοιπά. Εν ώ χρόνω εγένετο η έκθεσις της καταστάσεως, περί την 7.30' πρωινή, προσήλθε ο υφυπουργός Εξωτερικών Η.Π.Α. κύριος Σίσκο μετά του Πρέσβεως κυρίου Τάσκα». Εσείς μάθατε δηλαδή στις 8.00' η ώρα που πήγατε στην σύσκεψη, αν προηγούμενα πήγε ο Σίσκο με τον Τάσκα;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 7.30' ποιας ημερομηνίας;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Στις 20.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Στις 20 του μηνός άρχισε η απόβαση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Σύμφωνα, μετά την απόβαση, στις 7.30' πήγαν ο Σίσκο, ο Τάσκα μαζί με Γκιζίκη, Ανδρουτσόπουλο, Μπονάνο, που είχαν μαζευτεί. Ο Σίσκο και ο Τάσκα πήγαν εκεί στις 7.30'.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά, δεν το γνωρίζω.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ: Τον διερμηνέα ποιός τον έκανε τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν, όπως ανέφερα προηγουμένως, τον διερμηνέα τον έκανε ο στρατηγός κύριος Χανιώτης, ο οποίος όταν κληθεί εδώ θα σας πει λεπτομέρειες. Εγώ εκλήθημ μόνον μία φορά, το βράδυ στις 19 του μηνός, γιατί απουσίαζε ο κύριος Χανιώτης. Δεν εκαλούμην εγώ ως διερμηνέας στις συσκέψεις αυτές.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εσείς δεν μάθατε –εδώ το βεβαιώνει και ο Αραπάκης και ο Παπανικολάου– ότι ο Ιωαννίδης, παρουσία του Τάσκα, είπε ότι «Μας εξαπατήσατε, θα πάμε σε γενική επιστράτευση και πόλεμο»;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό πότε;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Περί τις 7.30' με 8.00'.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ήμουν εγώ εκεί.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εάν μάθατε εκ των υστέρων, διότι το βεβαιώνουν δύο, και ο Αραπάκης και ο Παπανικολάου.

ΜΑΡΤΥΣ: Εάν το βεβαιώνουν αυτοί που ήταν παρόντες ...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Μετά έγινε το συμβούλιο που λέτε και λοιπά. Έχετε υπ' όψιν σας ότι στις 19 το πρωί φύγανε δύο υποβρύχια;

ΜΑΡΤΥΣ: Συγκεκριμένα, κύριε βουλευτά, δεν θυμάμαι ποια ημερομηνία ήταν τα υποβρύχια. Γενικό είναι ότι δύο υποβρύχια βρισκόντουσαν μεταξύ Ρόδου και Κύπρου εν αναμονή εντολών.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Το ερώτημά μου είναι το εξής: Στις 21/7 –δεν θυμάμαι την ώρα– ενώ γίνονταν οι επιχειρήσεις στην Κύπρο, πήραν σήμα τα υποβρύχια να γυρίσουν πίσω, ενώ έπλεαν προς Κύπρο. Ποια είναι η εκτίμησή σας, πώς πάρθηκε αυτή η απόφαση; Εσείς ήσασταν 3η ΜΕΟ, πρέπει να είχατε κάποιες πληροφορίες. Τι ανάγκασε τον Αραπάκη και τον Μπονάνο να διατάξουν επιστροφή των υποβρυχίων;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, δεν ήταν εν γνώσει μου ότι διατάχθησαν τα υποβρύχια να επιστρέψουν. Ποιοι ήταν οι παράγοντες,

που ανάγκασαν τον κύριο Αραπάκη και τον κύριο Μπονάνο να διατάξουν επιστροφή των υποβρυχίων, δεν το γνωρίζω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εκ των υστέρων δεν έχετε καμία γνώμη; Γιατί κατά την δική μου εκτίμηση προφανώς εδώ υπήρχαν πιέσεις απ' τους Αμερικανούς και λοιπά να μην πάνε οι ελληνικές δυνάμεις. Και παρουσία σας πρέπει να λέχθηκε αυτό, ότι οι Τούρκοι –αν τυχόν γίνει παρέμβαση της Ελλάδας, θα κηρύξουν πόλεμο– είπαν στον Σίσκο, και επομένως θα γίνει γενικότερος πόλεμος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ειπώθηκε και μπροστά σας αυτό το βράδυ στις 19, έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, το είπα προηγουμένως. Υπήρχε η γενική εντύπωση στο ΑΕΔ ότι εάν η Ελλάς στείλει τις ενισχύσεις στην Κύπρο –και αυτό ίσως να οδήγησε και τον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων και την κυβέρνηση, τον Ιωαννίδη, να μην στείλει τις ενισχύσεις– θα κατέληγαν σε ένα πόλεμο μεταξύ Ελλάδος–Τουρκίας. Και οι δυνάμεις αυτές που θα πήγαιναν στην Κύπρο, δεν θα μπορούσαν εν συνεχεία να χρησιμοποιηθούν στον πόλεμο με την Τουρκία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εσείς στην Γενεύη, πότε πήγατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 25 του μηνός και έμεινα μέχρι τις 30.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εκεί, όπως έχει κατατεθεί εδώ και είναι γνωστό, οι Τούρκοι παραβίαζαν συνεχώς την εκεχειρία και διαρκώς δυνάμωναν το προγεφύρωμα. Ποια ήταν η αντίδραση της ελληνικής αντιπροσωπείας;

ΜΑΡΤΥΣ: Όλη η ελληνική αντιπροσωπεία, το πολιτικό μέρος, γιατί εμείς ήμαστε εμπειρογνώμονες και απλώς και μόνο παίρναμε στο τηλέφωνο από τη Γενεύη το ΑΕΔ για να πάρουμε ορισμένες πληροφορίες και να τις δώσουμε στον κύριο Μαύρο, στον Τζούνη και στον κύριο Μπίτσιο ...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Ωραία και ποιες ήταν οι αντιδράσεις; Έκαναν διαμαρτυρίες, διαβήματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Συνεχώς. Όλες τις ημέρες αυτές

δεν κοιμηθήκαμε ούτε μία ώρα. Επί 24ώρου βάσεως βρισκόμαστε στις αίθουσες ή έξω από τις αίθουσες και εργαζόμαστε. Γίνονταν διαδοχικές συσκέψεις για να πιέσουμε ούτως ώστε να σταματήσουν οι επιχειρήσεις στην Κύπρο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εκεί που ήσαστε εσείς, είχατε πληροφορίες για τον «ΑΤΤΙΛΑ II», ότι θα γίνει κύμα επιχειρήσεων για την κατάληψη ενός ορισμένου τμήματος της Κύπρου;

ΜΑΡΤΥΣ: Μεταξύ 25 και 30 λέτε;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Όχι, μετά. Ήσαστε ξανά στις 8 Αυγούστου.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 30 του μηνός γυρίσαμε στην Αθήνα. Εν τω μεταξύ εξελίσσοντο οι παραβιάσεις των Τούρκων και η διεύρυνση των προγεφυρωμάτων και των αερογεφυρωμάτων θέλοντας οι Τούρκοι να φέρουν τετελεσμένα γεγονότα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Σύμφωνοι. Για δεύτερη φορά πότε πήγατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Πήγαμε από τις 8 έως στις 14 Αυγούστου. Τότε έγινε ο «ΑΤΤΙΛΑΣ II».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Πριν γίνει ο «ΑΤΤΙΛΑΣ II» είχατε πληροφορίες; Περιμένατε να γίνει επιχείρηση για κατάληψη ενός συγκεκριμένου χώρου της Κύπρου;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι, αλλά πληροφορίες θα έρχονταν συνέχεια. Αφού οι δυνάμεις της Εθνοφρουράς ήταν σε επαφή και παρακολουθούσαν τους Τούρκους, οι πληροφορίες θα έρχονταν στο ΑΕΔ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Η τελευταία και πολύ σοβαρή ερώτηση. Εδώ υπάρχει ο αντισυνταγματάρχης Τσουμής, οποίος βέβαια δεν έχει καταθέσει ακόμα, αλλά λέει στην έκθεσή του ότι ο Γλαύκος Κληρίδης πήγε στο τακτικό συγκρότημα του ΓΕΕΦ, στο Σταυροβούνι, και είπε ότι «Οι Τούρκοι εις Γενεύη προέβαλον δύο λύσεις, μίαν πολυπεριφερειακήν και ετέραν διζωνικήν, με όριον την Γραμμήν “Γκιουνές”, ήτοι εκάστη χειροτέρα της άλλης, και απεφασίσθη όπως μη υπογραφεί συμφωνία, αλλά οι Τούρκοι να καταλάβουν μόνοι των την Γραμμήν “Γκιουνές”». Εν συνεχεία –λέγεται

στην έκθεση– ηρώτησε ποιόν έδαφος κατέλαβον. Πληροφορηθείς ότι κατελήφθη πολύ περισσότερος χώρος της Γραμμής “Γκιουνές”, για την οποία λέει ότι είχε αποφασισθεί όπως μη υπογραφεί συμφωνία, αλλά οι Τούρκοι να το καταλάβουν μόνοι τους και θα το κάναμε κατά κάποιον τρόπον δεκτόν, είπε ότι «Εγώ θα υπογράψω για την Γραμμήν “Γκιουνές” και ας χαρακτηρισθώ προδότης». Τι ξέρετε εσείς γύρω από αυτό το ζήτημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά έγιναν στην Κύπρο;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Όταν ο Κληρίδης γύρισε στην Κύπρο, πήγε στο τακτικό συγκρότημα του ΓΕΕΦ και είπε αυτά τα πράγματα, ότι λέγανε για τη γραμμή «Γκιουνές». Δεν δεχτήκαμε, λέει, αλλά αποφασίσαμε –δεν λέει μόνος του– να καταλάβουν την Γραμμή «Γκιουνές» μόνοι τους και από μας θα γινόταν αποδεκτό. Αυτοί όμως προχώρησαν περισσότερο. Επομένως, θα ήταν καλύτερο να είχαμε υπογράψει στην Γραμμή «Γκιουνές».

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έχω ιδέα από αυτά τα πράγματα, κύριε βουλευτά. Εγώ τον κύριο Κληρίδη τον γνώρισα μόνο την δεύτερα φορά που πήγαμε, που είχε έρθει μαζί με τον Ντενκτάς στη Γενεύη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εσάς, εκεί στους χάρτες, δεν σας ρώτησαν καθόλου ποια ήταν η Γραμμή «Γκιουνές»;

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν ήμαστε στη Γενεύη με βάση τις πληροφορίες τις οποίες παίρναμε, συνέχεια τραβούσαμε γραμμές στον χάρτη. Δηλαδή όπως οι Τούρκοι προσπαθούσαν συνέχεια να διευρύνουν τα προγεφυρώματα, με τις πληροφορίες που μας έδιναν από την Αθήνα, ενημερώναμε τον χάρτη για να ενημερώσουμε στη συνέχεια τον κύριο Μαύρο, τον κύριο Μπίτσιο και τον κύριο Τζούνη.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Επομένως την Γραμμή «Γκιουνές» την ξέρατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν την θυμάμαι την Γραμμή «Γκιουνές». Αναφέρεστε συγκεκριμένα σε μια ορισμένη Γραμμή «Γκιουνές». Δεν θυμάμαι να υπήρχε τέτοια Γραμμή «Γκιουνές».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εν πάση περιπτώσει, θα έρθει και ο κύριος Τσουμής και θα τα εξετάσουμε.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Μία τελευταία επιμέρους ερώτηση θα σας κάνω, αν έχετε γνώμη. Έχει κατατεθεί εδώ από τον Γεωργίτση ότι «Ήταν σφάλμα το ότι αποφασίσθηκε η εκχειρία σήμερα», δηλαδή πρέπει να αποφασίσθηκε στις 21 του μήνα, αν δεν κάνω λάθος. Και είπε ότι μετά από 12 ώρες –κάτι τέτοιο– θα γίνει η κατάπαυση του πυρός. Δεν ξέρω, αν σας έδωσα να το καταλάβετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, επαναλάβατέ το για να το καταλάβω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Ο Γεωργίτσης λέει ότι έπρεπε τη στιγμή, που απεφάσισαν εκχειρία, αμέσως να στείλουν σήματα και να πουν «Καταπαύεται το πυρ» και λοιπά. Αυτό, λέει, έπρεπε να γίνει στις 4.00' η ώρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Σε ποια ημερομηνία αναφέρεται ο κύριος Γεωργίτσης;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Αναφέρεται στην εκχειρία που έγινε, την πρώτη, στις 4.00' η ώρα στις 22 του μήνα. Και λέει ότι δεν έπρεπε να γίνει έτσι, δηλαδή να αφήσει ένα περιθώριο 12 ή 24 ωρών –αν δεν κάνω λάθος– για την εκχειρία, αλλά έπρεπε αμέσως να πουν ότι «Από αυτή τη στιγμή καταπαύει το πυρ» και να δώσουν σήματα να υπογραφούν οι σχετικές συμφωνίες και λοιπά. Και λέει ότι το διάστημα αυτό που δώσαμε στους Τούρκους, στις 24 ώρες παραδείγματος χάριν, μέχρι να καταπαύσει το πυρ τους, δόθηκε η δυνατότητα να βγάλουν άρματα και λοιπά, στρατό και τέτοια. Σεις τι γνώμη έχετε; Φθάσατε αντιστράτηγος και φαντάζομαι ότι έχετε πείρα. Όταν γίνεται κατάπαυση του πυρός, δίνεται κάποια παράταση και λέτε μετά από δώδεκα ή 24 ώρες ή άμεση;

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως έχει συμφωνηθεί, κύριε βουλευτά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Ναι, αλλά η γνώμη σας ποια είναι τώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω. Τι να σας πω;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Αυτό ήταν αίτημα προφανώς των Τούρκων.

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορεί.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Οι Τούρκοι πονηρά έλεγαν «Θα τους πούμε “Ναι” αλλά θα γίνει μετά από 24 ώρες. Να έχουμε έτοιμες τις δυνάμεις».

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορεί, κύριε βουλευτά, αλλά δεν μπορώ να σας απαντήσω, διότι δεν ενθυμούμαι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Δεν ενθυμείστε. Με συγχωρείτε αλλά ξέχασα μία ερώτηση. Σεις πληροφορηθήκατε καθόλου –επανερχομαι λίγο πιο πριν– τίποτα ότι αυτή η κίνηση της τουρκικής αρμάδας ήταν άσκηση του ΝΑΤΟ και λοιπά, η οποία έχει εγκριθεί; Ακούσατε τίποτε, μάθατε τίποτα; Πριν δηλαδή στις 19, όταν ξεκίνησαν, λέγεται ότι όταν το ΓΕΕΦ ρωτούσε στην Αθήνα, πάρθηκε κάποιο σήμα από εκεί ότι ήταν άσκηση εγκεκριμένη από το ΝΑΤΟ και επομένως δεν υπήρχε κανένας κίνδυνος για την Κύπρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω αν στον κύριο Γεωργίτση έδωσε κανείς καμία τέτοια πληροφορία. Πάντως εγώ δεν είπα στον κύριο Γεωργίτση ποτέ ...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τελείωσα, κύριε Πρόεδρε. Καθυστέρησα πολύ λίγο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Βασιλειάδης παρεκάλεσε, επειδή έχει μία ειλημμένη υποχρέωση, να προηγηθεί. Ο κύριος Βασιλειάδης έχει τον λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Στρατηγέ, τα ερωτήματά μου θα έχουν σχέση με την αποστολή των υποβρυχίων και των μαχητικών αεροσκαφών στην Κύπρο. Το πρώτο μου ερώτημα: οι Οδηγίες Επιχειρήσεων για την Κύπρο προέβλεπαν μήπως υποχρέωση αυτόματο αποστολής των υποβρυχίων και των αεροσκαφών από τα Γενικά Επιτελεία Ναυτικού και Αεροπορίας ή απαιτείτο για την εφαρμογή των σχεδίων αμύνης της Κύπρου έκδοση κάποιας αποφάσεως, κάποιας εντολής του ΑΕΔ;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, επειδή συμπίπτει να είσατε και Ναύαρχος και συνάδελ-

φος, οι Οδηγίες Επιχειρήσεων, τις οποίες δεν ενθυμούμαι, αλλά μπορείτε να τις ζητήσετε και να τις δείτε και να ενημερωθείτε, θα πρέπει να καθορίζουν. Αλλά δεν μπορώ αυτή τη στιγμή να πω αν αυτομάτως τα υποβρύχια θα επήγαιναν ή κατόπιν διαταγής. Όταν, όμως, πάρετε τις Οδηγίες Επιχειρήσεων, θα υπάρχει κάποια παράγραφος που να λέει, υπό ποίας προϋποθέσεις εμπλέκονται οι ενισχύσεις.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Μάλιστα. Εξεδόθη ποτέ από το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων καμία εντολή οποιασδήποτε μορφής προς τα Γενικά Επιτελεία για την υλοποίηση αυτών των δύο αποφάσεων: «Αποπλεύσατε υποβρύχια, πηγαίνετε αεροπλάνα για επιχειρήσεις στην Κύπρο»; Εξεδόθησαν ποτέ;

ΜΑΡΤΥΣ: Από ό,τι ενθυμούμαι εγώ, δεν εξεδόθησαν από το ΑΕΔ. Τώρα, εάν δόθηκε διαταγή προσωπικώς, όπως σας είπα προηγουμένως, από τον κύριο Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων στον κύριο Αρχηγό Ναυτικού και αυτός με τη σειρά του τις υλοποίησε τις διαταγές, αυτό δεν είμαι σε θέση να το γνωρίζω.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Τώρα, ανεξαρτήτως του τι έγινε και του τι θα έπρεπε να γίνει από το Επιτελείο του ΑΕΔ εν όψει, λοιπόν, των πληροφοριών, οι οποίες ερχόντουσαν από όλο τον κόσμο στο ΑΕΔ, υπήρχε μήπως κάποια εισήγηση, κάποια εξέταση, κάποια εκτίμηση καταστάσεως των αρμοδίων υπηρεσιών ΜΕΟ ή κλάδων του ΑΕΔ, προκειμένου να εισηγηθούν στον Αρχηγό την εφαρμογή αυτών των προβλέψεων των πολεμικών σχεδίων; Δηλαδή «Τα πράγματα πάνε άσχημα στην Κύπρο, μήπως είναι η ώρα να αρχίσουμε να κάνουμε deployment δυνάμεων προς την περιοχή, ώστε όταν αποφασίσουμε να χρησιμοποιήσουμε αεροπλάνα ή υποβρύχια, να είμαστε σε κατάλληλο εγκαίρως θέση»; Έγιναν τέτοια πράγματα στο ΑΕΔ;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό –λέτε– κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων, ή προ;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Προ. Μια μέρα πριν, στις 19 του μηνός το πρωί.

ΜΑΡΤΥΣ: Αφού τα υποβρύχια είχαν πάει μεταξύ Ρόδου και Κύπρου, θα πρέπει να είχε ληφθεί απόφαση για να πάνε εκεί. Όπως ξέρετε, τα υποβρύχια δεν κινούνται χωρίς διαταγή. Επομένως έγιναν εισηγήσεις. Τώρα: Έγιναν εισηγήσεις από μας; Ναι, έγιναν εισηγήσεις. Διότι, εφόσον οι Οδηγίες Επιχειρήσεων προέβλεπαν την επέμβαση των ενισχύσεων, οι εισηγήσεις ήταν να κινηθούν οι ενισχύσεις, να βρεθούν σε κάποια θέση αναμονής, για να μπορέσουν να εμπλακούν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Επομένως, απ' ό,τι θυμάστε, υπάρχουν εισηγήσεις και αποφάσεις μέσα στο ΑΕΔ προς τα Επιτελεία για να εφαρμόσουν αυτές τις κινήσεις.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Και κινήθηκαν τα υποβρύχια, και τα αεροπλάνα πήγαν στην Κρήτη.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Υπάρχουν γραπτές εντολές ή προφορικές;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Θα έπρεπε να είναι γραπτές;

ΜΑΡΤΥΣ: Κανονικά οι κινήσεις, όπως ξέρετε, των Ενόπλων Δυνάμεων μπορούν να γίνουν προφορικώς, αλλά πάντοτε επιβεβαιώνονται, ή με ένα σήμα, όπως λέμε, ή με μία γραπτή διαταγή. Επομένως πρέπει να υπάρχουν γραπτές τέτοιες διαταγές.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Υπάρχουν γραπτές ή δεν υπάρχουν; Παραδείγματος χάριν, αν ψάξουμε στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, θα βρούμε σήμα προς το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού «Αποπλεύσατε με υποβρύχια στην τάδε περιοχή εις εφαρμογήν Οδηγιών Επιχειρήσεων Κύπρου υπ' αριθμόν τάδε»; Θα βρούμε κάτι ανάλογο τέτοιο;

ΜΑΡΤΥΣ: Αν οι διαταγές εδόθησαν από τον κύριο Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων στους επιτελείς της ΜΕΟ να φτιάξουν μία διαταγή και να την στείλουν, πρέπει να υπάρχουν στα αρχεία του Αρχηγείου Ενόπλων Δυνάμεων, κύριε βουλευτά. Αν η διαταγή εδόθη προφορικώς στον κύριο Αραπάκη από τον κύριο Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων, τότε στο Αρχηγείο Ναυτικού θα πρέπει να υπάρχει

στους φακέλους επιχειρήσεων η έκδοση διαταγής προς τα υποβρύχια. Πάντως, όπως γνωρίζετε, για να κινηθούν τα υποβρύχια πρέπει να έχουν πάρει ένα σήμα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δεν σας ρωτώ για το σήμα, που θα πάρουν τα υποβρύχια. Αυτό εκδίδεται από το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού, υπάρχει και το έχουμε δει. Εκείνο που σας ρωτώ είναι: Η εντολή του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων προς το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού για την κίνηση των υποβρυχίων. Επειδή δε η αρμόδια ΜΕΟ, η οποία θα εξέδιδε αυτό το σήμα, ήταν η δικιά σας, σας ρωτώ αν εξεδόθη ή δεν εξεδόθη τέτοιο σήμα. Διότι μπορεί να ήταν μια προφορική εντολή. Εγώ σας ερωτώ: εξεδόθη τέτοιο σήμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι, κύριε βουλευτά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δεν θα έπρεπε να θυμάσθε, Στρατηγέ, για ένα τόσο σοβαρό θέμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, δεν μπορώ να θυμάμαι όλες τις λεπτομέρειες. Σέβομαι την άποψή σας ότι όλα τα θέματα είναι σοβαρά, αλλά δεν το ενθυμούμαι. Σας αναφέρω ότι, εφόσον εξεδόθη είτε σήμα είτε διαταγή, πρέπει να υπάρχουν στους αντίστοιχους φακέλους στο ΑΕΔ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Η απορία μου είναι ότι, αν είχε εκδοθεί μια εντολή, η οποία δεν ετηρείτο, εν συνεχεία θα έπρεπε κάποιος να έχει την ευθύνη της παρακολούθησής αυτής της εντολής. Και εδώ βρισκόμαστε στο κενό: Εξεδόθη ή δεν εξεδόθη εντολή γραπτή; Ποιες υπηρεσίες στο ΑΕΔ όφειλαν να παρακολουθούν την εκτέλεση της εντολής; Ποιος έπρεπε στο ΑΕΔ εξ' ιδίας πρωτοβουλίας να εισηγηθεί την εφαρμογή των άρθρων αυτών των επιχειρήσεων, που προέβλεπαν αυτές τις κινήσεις; Και αν δεν έγιναν αυτά τα πράγματα, ποιες σκέψεις επικράτησαν, ώστε να μη γίνουν αυτές οι κινήσεις προς τα κάτω; Και τελικώς, σαν αρμοδία Επιτελική Διεύθυνση η άποψή σας ποια ήταν; Έπρεπε να γίνουν εκείνη τη στιγμή; Έπρεπε να κινηθούν τα υποβρύχια και τα αεροπλάνα προς την

Κύπρο, ή δεν έπρεπε; Ή είχατε άλλες εκτιμήσεις, φόβους, ανησυχίες; Όλα αυτά τα πράγματα, δεν μας τα τοποθετείτε λιγάκι; Πραγματικά, όμως, γεγονότα. Όχι, αν γινόταν αυτό, θα γινόταν εκείνο και λοιπά. Είναι θεωρητική αυτή η εξέταση. Προσπαθήστε, αν βεβαίως θυμόσαστε, να μας πείτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, όπως είπα προηγουμένως η εφαρμογή των Οδηγιών Επιχειρήσεων ήταν να πάνε ενισχύσεις στην Κύπρο. Εμείς, ως επιτελείς, εισηγούμεθα την αποστολή των ενισχύσεων στον Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων. Επομένως, οι ενισχύσεις αυτές έπρεπε να είχαν πάει. Γιατί, όταν λέμε σε μία δύναμη, η οποία μάχεται, ότι θα της στείλουμε ενισχύσεις, πρέπει να πάνε οι ενισχύσεις, γιατί βασίζει και αυτή τις επιχειρήσεις της στις ενισχύσεις αυτές τις οποίες θα δεχθεί. Επομένως, οι εισηγήσεις μας, να πάνε τα υποβρύχια, έγιναν. Με ερωτήσατε προηγουμένως, αν βγήκε γραπτή διαταγή. Σας είπα ότι δεν ενθυμούμαι.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Πάντως κανονικά, εφόσον είχατε την αρμοδιότητα, σεις έπρεπε να ξεκινήσετε με ένα σήμα στο χέρι και να προχωρείτε προς την ιεραρχία, να μαζέψετε υπογραφές, σήμα που να λέει «Εφαρμόσατε το σχέδιο τάδε». Έγινε ή δεν έγινε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα, κύριε βουλευτά. Δεν ενθυμούμαι, αν βγήκε τέτοιο σήμα. Στους αρμοδίους φακέλους του ΑΕΔ πρέπει να υπάρχει αυτό το σήμα. Αν σας πω «Ναι», μπορεί να μην έχει βγει, αν σας πω «Όχι», μπορεί να έχει βγει. Σας είπα και προηγουμένως ότι και προφορική διαταγή, κατά τη στρατιωτική δεοντολογία και μάλιστα για επιχειρήσεις σοβαρές μονάδων οι οποίες θα εμπλακούν, υλοποιείται εν συνεχεία με κάποιο σήμα. Τώρα, αν το έφτιαξα εγώ, ή το έφτιαξε κάποιος επιτελής, κατά τη δική μου απουσία και το πήγε στον κύριο Αρχηγό και το υπέγραψε και το έστειλε εν συνεχεία κάποιος επιτελής, ενώ εγώ μπορεί να μην είμαι εκεί και να είχα πάει σε κάποια άλλη αποστολή του ΑΕΔ, δεν ενθυμούμαι να

πήγα εγώ τέτοιο σήμα στον κύριο Αρχηγό, για να το υπογράψει. Γιατί, όπως ξέρετε – είστε ναύαρχος– δεν είναι υποχρεωτικό να πάει ο διευθυντής του Επιτελικού Γραφείου στον Αρχηγό να υπογράψει ένα τέτοιο χαρτί. Μπορεί να πάει και ο βοηθός.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Στρατηγέ, τι μεγαλύτερη απόφαση είχε το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων την ημέρα εκείνη από το να αποφασίσει την επέμβαση εθνικών δυνάμεων στην Κύπρο; Πέστε μου μία μεγαλύτερη από αυτή την οποία συζητούμε αυτή τη στιγμή.

ΜΑΡΤΥΣ: Συμφωνώ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Αυτό θα το άκουγαν από τους κλητήρες μέχρι τους θεούς της Ελλάδος. Δεν είναι δυνατόν αυτό να περνάει έτσι!

ΜΑΡΤΥΣ: Συμφωνώ. Σας λέω ότι η έκδοση διαταγής πρέπει να επιβεβαιωθεί με κάποιο σήμα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δηλαδή, μπορεί να έλθει αύριο ο κύριος Αραπάκης εδώ και να μας πει «Δεν έστειλα τα υποβρύχια, γιατί δεν πήρα σήμα από το ΑΕΔ»; Αυτό σας ρωτώ τόση ώρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά. Δεν μπορεί ο κύριος Αραπάκης να πει ότι δεν πήρε σήμα. Ο κύριος Αραπάκης είχε και αυτός τις Οδηγίες Επιχειρήσεων, οι οποίες προέβλεπαν την αποστολή υποβρυχίων, ήταν η τότε κυβέρνηση –το γνωρίζετε, γιατί είστε και Ναύαρχος– ή ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων. Δεν μπορώ να πω ότι ο κύριος Αραπάκης ανέλαβε δική του πρωτοβουλία, ενώ πήρε διαταγή από το ΑΕΔ, να μη στείλει τα υποβρύχια. Δεν μπορώ να το πω ποτέ, γιατί δεν το γνωρίζω. Εγώ απλώς και μόνο αναφέρομαι στις διαδικασίες. Εφόσον υπάρχουν Οδηγίες Επιχειρήσεων και λένε να σταλούν τα υποβρύχια, η λογική λέει ότι ο κύριος Αραπάκης θα πήγαινε στον κύριο Αρχηγό προσωπικώς και θα έλεγε «Κύριε αρχηγέ, πρέπει να στείλουμε τα υποβρύχια. Να τα στείλω ή να μη τα στείλω»; Ο κύριος

Αρχηγός μπορεί να του είχε πει «Να μη τα στείλεις». Αυτό, όμως, δεν το γνωρίζω εγώ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ: Δηλαδή, δεν γνωρίζετε να μας πείτε θετικά, ποιος τελικώς απεφάσισε ο ΑΕΔ ή ο ΑΓΕΝ για το να πάνε ή να μην πάνε τα υποβρύχια; Δεν το ξέρετε αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω και δεν μπορώ να το καταθέσω.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο κύριος Περάκης έχει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, να πάμε στη σύσκεψη στις 19 του μήνα.

ΜΑΡΤΥΣ: Με τον Σίσκο εννοείτε;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ναι, με τον Σίσκο, τον Τάσκα και λοιπά. Σεις κληθήκατε διερμηνέας. Τώρα θεωρητικά θα μπορούσε κάποιος που ξέρει πολύ καλά την αγγλική γλώσσα, τα αμερικάνικα, ένας στρατιώτης του γραφείου του κυρίου Μπονάνου να κάνει αυτή τη δουλειά.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε, να σας διακόψω. Δεν εκαλούντο στρατιώτες. Επειδή τα θέματα τα οποία συζητούντο ήταν άκρως απόρρητα, εκαλούντο αξιωματικοί οι οποίοι ήταν διαβαθμισμένοι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Σας λέω ότι μιλώ θεωρητικά. Ο διερμηνέας είναι να ξέρει τη γλώσσα.

ΜΑΡΤΥΣ: Για αυτό πάντα επήγαινε...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, αφήστε με να ολοκληρώσω την ερώτησή μου. Πέστε ότι ο κύριος Μπονάνος είχε του αδελφού του το παιδί στρατιώτη στο γραφείο του, που ήταν άνθρωπος απολύτου εμπιστοσύνης –καταλαβαίνω αυτό το θέμα της ασφαλείας– που ξέρει άριστα αγγλικά, είχε σπουδάσει στην Αμερική. Μπορούσε θεωρητικά να τον καλέσει. Έτσι δεν είναι; Μπορούσε, εν πάση περιπτώσει, να είναι κάποιος άλλος. Ή για να μην μπλέξουμε, να σας το πω αλλιώς: Σεις γνωρίζατε αγγλικά και κάλεσε έναν αντιστράτηγο για διερμηνέα. Σεις με την ιδιότητά σας, σαν διευθυντής της 3ης ΜΕΟ, είχατε λόγο να παρίστασθε σε αυτή τη σύσκεψη ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δεν θα σας καλούσαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Η σύσκεψη αυτή δεν ήτο στρατιωτικού χαρακτήρος, ήτο πολιτικού.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εσείς, εν πάση περιπτώσει, παρέστητε ως διερμηνέας αποκλειστικά ή όχι, με την ιδιότητά σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα προηγουμένως ότι πήγαινε επί μονίμου βάσεως ο κύριος Χανιώτης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πείτε μου για αυτή τη σύσκεψη, θέλω να επιμείνω για λίγο. Ποιος κάλεσε τον κύριο Σίσκο να έλθει σε αυτή τη σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω, κύριε βουλευτά. Εγώ όταν πήγα μέσα, ο κύριος Σίσκο ήταν στο γραφείο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ποια είναι η εκτίμησή σας; Τον κάλεσε κάποιος ή ήλθε με δική του πρωτοβουλία στο ΑΕΔ;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τι εκτιμάτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας λέω: Ο Σίσκο ήταν υφυπουργός, ήταν στο γραφείο του κυρίου ΑΕΔ. Ποιος τον κάλεσε, δεν ξέρω. Ούτε μπορώ να εκτιμήσω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τώρα εκεί έδωσε κάποιες εγγυήσεις, που καταθέσατε σήμερα. Είπε ότι θα γίνει τούτο ή το άλλο, και λοιπά. Αυτό που θα ήθελα από εσάς, στρατηγέ, είναι με την ιδιότητά σας σαν ταξιάρχου τότε, αφού βρεθήκατε σε αυτή την κουβέντα – με όποια ιδιότητα βρεθήκατε εσείς – όταν φύγατε από τη σύσκεψη, πεισθήκατε στις κουβέντες του κυρίου Σίσκο ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δε νομίζω ότι υπήρχε περιθώριο να έχω επιφυλάξεις. Από αυτά που άκουσα, σχημάτισα την εντύπωση ότι ο Σίσκο προσπαθούσε να αποτρέψει μία απόβαση στην Κύπρο και έναν πόλεμο με την Τουρκία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πείτε μου τι καταλάβατε απ' αυτή την κουβέντα. Ήταν η αποτροπή της απόβασης στην Κύπρο ή η αποτροπή πολέμου Τουρκίας-Ελλάδας στον ελλαδικό χώρο, στον Έβρο, δεν ξέρω πού αλλού;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τα λεχθέντα στη σύσκεψη,

τα οποία είναι και γραμμένα εδώ – προηγουμένως τα διάβασα, θα τα ξαναδιαβάσω – διεπίστωσα ότι ήταν και για αμφότερα: «Ήλπιζαν ότι, ενδεχομένως, οι Τούρκοι δεν θα αποφάσιζαν απόβαση και μάλλον ενδέχεται να περιοριστούν σε επίδειξη ισχύος».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Άρα αναφέρεσθε στην Κύπρο, όχι στον πόλεμο με την Ελλάδα.

ΜΑΡΤΥΣ: Και Κύπρο και Ελλάδα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Έχει σημασία. Και Κύπρο και Ελλάδα; Πού ήταν η κουβέντα; Να προστατεύσουμε την Κύπρο ή την Ελλάδα από πόλεμο; Στην κατάθεσή σας λέτε για την Κύπρο. Εννοούσε μόνο την Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Και την Ελλάδα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Λέτε για τη σύσκεψη ότι ήταν το βράδυ, δε θυμάσθε ώρα, θα ήταν πριν τις 7.00' ή 8.00' η ώρα το βράδυ, πρέπει να ήταν κάπου μετά τις 7.00'.

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν αργά τη νύχτα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τελείωσε, δηλαδή, κάπου τα μεσάνυχτα. Εσείς παραμείνατε, βέβαια, στη συνέχεια στη θέση σας. Δεν πήγατε σπίτι σας. Μείνατε στο Επιτελείο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ας πάμε σε μία άλλη ερώτηση. Παιδί άκουγα από γέροντες στην Κρήτη, από τους παπούδες, – που έχει και μία στρατιωτική σημασία και έχει μείνει από τις επαναστάσεις από τον καιρό εκείνο – που λέγαν: «Τούρκο είδες; Μπάλα θέλει. Και άλλον είδες; Και άλλη θέλει». Από παιδί μου έχει μείνει αυτή η παροιμία. Ερχόμαστε, λοιπόν, στην Κύπρο. Πιστεύω ότι σημαίνει ότι δεν περιμένεις να σε διατάξουν και να ρωτήσεις «Είδες τον Τούρκο, σε έφαγε αυτός; Βάρα τον». Ερχόμαστε στην Κύπρο με την απόβαση των Τούρκων. Αυτή είναι μια αρχή, που λέγανε οι παπούδες. Τώρα εδώ υπάρχει ο ισχυρισμός και άλλη αρχή, ότι πρέπει να με διατάξουν τα ιεραρχικά προϊστάμενα κλιμάκια, για να αρχίσω να ρίχνω «μπάλα» στον Τούρκο. Εσείς με ποια θεωρία είσθε;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ είμαι υπέρ της θεωρίας ότι ένας διοικητής, που ζει την κατάσταση,

όταν δει ότι ο εχθρός επιτίθεται, αυτός πρέπει να απαντήσει. Πάω με την κρητική δεοντολογία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εδώ πρέπει να ξεκαθαρισθούν ορισμένα πράγματα. Αν μου επιτρέψετε να σας διαβάσω ένα-δύο αποσπάσματα, ένα από τη δική σας αναφορά – είναι τα ίδια που είπατε σήμερα– θα σας το διαβάσω όπως το λέτε. Αναφέρετε τι έγινε για τη σύσκεψη και λοιπά και μεταξύ άλλων λέτε «Ο Σίσκο είχε επιστρέψει εξ Αγκυρας. Α) Κατέβαλε προσπάθειες να αποτρέψει τουρκική επέμβαση εις Κύπρον, Β) ήλπιζε ότι ενδεχομένως οι Τούρκοι δεν θα απεφάσιζαν απόβασιν και μάλλον ενδέχεται να περιορισθούν εις επίδειξιν ισχύος δι'επιλύσιν του Κυπριακού βάσει των απόψεών τους. Συνέστησε στον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων να ακολουθεί συντηρητική πολιτική αυτοσυγκρατήσεως» –τονίζω τη λέξη αυτή– «και αναμονής των τουρκικών ενεργειών άνευ αναλήψεως πρωτοβουλίας πολεμικών επιχειρήσεων, ίνα μη προκαλέση τους Τούρκους. Υπεσχέθη ότι τόσο η κυβέρνηση των ΗΠΑ όσο και αυτός προσωπικώς θα κατέβαλαν πάσα προσπάθεια ίνα αποφευχθή ο πόλεμος και διευθετηθή η Κυπριακή Κρίσις». Αυτό λέτε εδώ, αυτό είπατε και σήμερα. Σας άγνωστα και έμεινα σε κάποιες λέξεις που είναι γραμμένες από σας. Και έρχομαι να σας διαβάσω αποσπάσματα δύο άλλων καταθέσεων: ένα απόσπασμα από την κατάθεση του κυρίου Γεωργίτση. Σε σχετική ερώτηση: «Στα γεγονότα αυτά σεις ο ίδιος μιλήσατε με τον Μπονάνο; Τι ώρα;» Η απάντηση ήταν η εξής: «Συγκεκριμένα, όταν ήταν τα μεταγωγικά αεροπλάνα πάνω από την Αγύρτα και έκαναν στροφή,μίλησα με τον ταξίαρχο Σπυρίδωνα Πολίτη και του λέω «Τα αεροπλάνα παίρνουν στροφές, δώστε πολυβόλα ελεύθερα», και είπε «Αυτοσυγκράτηση». Πήραμε τον κύριο Χανιώτη, τον ίδιο. Αυτοί πίστευαν μέχρι την τελευταία στιγμή ότι οι Τούρκοι δεν θα κάνουν απόβασιν». Αυτά λέγει ο κύριος Γεωργίτσης. Θα σας διαβάσω ακόμα ένα

άλλο απόσπασμα από την κατάθεση του κυρίου Πούλου. Σε σχετική ερώτηση, απαντά «Εγώ την εποχή εκείνη με τις γνώσεις που είχα και με τις εντυπώσεις, το χαρακτήρισα ως δειλία πανικού». Αναφέρεται γιατί δεν έγινε επίθεση, άμυνα και λοιπά. Δεν μας ενδιαφέρουν.

ΜΑΡΤΥΣ: Δειλία πανικού;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Τέλος πάντων. Δείγμα πανικού, προφανώς, είναι ίσως κακά πρακτικά. Δεν μας ενδιαφέρει αυτό. Το παρακάτω: «Εμένα δύο φορές προσωπικά με πήραν στο τηλέφωνο, τη μία ο Πολίτης ή ο Χανιώτης –δεν είμαι σίγουρος– και την άλλη ο ίδιος ο Μπονάνος –μού φαίνεται ότι κάπου το έχω γραμμένο αυτό εις την πρώτη έκθεση ή στην δεύτερη– και μου λέει «Ποινή θανάτου, αν ρίξεις μια κανονιά». Και όταν χτυπιόταν εκείνη η Μοίρα Αλεξιπτωτιστών που είπα προηγουμένως –αναφερόταν και στις μάχες– ζήτησα να κάνω πυρά για να σακατέψω τους Τούρκους και μου το απαγόρευσε. Μου είπε «Ποινή θανάτου, αν ρίξω βολή και λοιπά».

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτά τα είπε το ΑΕΔ στον κύριο Πούλο;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Αυτό καταθέτει ο κύριος Πούλος, ο οποίος δεν ενθυμείται αν μίλησε με σας ή με τον κύριο Χανιώτη πάντως με έναν από τους δύο. Ο δε κύριος Γεωργίτσης είναι κατηγορηματικός. Μάλιστα σε ερώτηση αν μίλησε με τον Μπονάνο, είπε αντί άλλης απαντήσεως ότι «Εγώ μίλησα –όπως σας είπα– με τον Σπυρίδωνα Πολίτη». Αυτά τώρα γίνονται στις 12.00' τα μεσάνυχτα περίπου. Τελειώνει η σύσκεψη όπου μας έχει πει αυτά τα μιλημένα-τιμημένα –δική μου έκφραση αυτή– ο κύριος Σίσκο. Άρα, αφού το είπε ο Σίσκο, κοτζάμ υφυπουργός Εξωτερικών της μεγάλης συμμάχου χώρας, έτσι είναι. Και κάπου τα ξημερώματα –δεν μας ενδιαφέρει ακριβώς η ώρα– στις 5.30' ή στις 6.30' λένε εδώ οι μάρτυρες ότι σας ρωτάνε και λέτε: «Αυτοσυγκράτηση» και λοιπά. Τι έχετε να σχολιάσετε σε αυτά, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχουν αποβίβαστεί οι δυνάμεις;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ε, βέβαια, αυτό προκύπτει. Είναι η ώρα η πρωινή. Δεν ξέρω αν προκύπτει απ' αυτό που σας είπα, αλλά να σας εξηγήσω αναφέροντας την πρωινή ώρα, μάλιστα το γράφει και εδώ αυτό που σας διάβασα. Λέγει ότι πέφτουν αλεξιπτωτιστές, γίνεται το «Σώσε» κατά το κοινώς λεγόμενο εκεί κάτω, παίρνουν αυτοί τηλέφωνο –συμφωνώ μαζί σας, «Τούρκον είδες; Μπάλα θέλει», αλλά παίρνουν τηλέφωνο και πέφτουν σε σας. Και στον κύριο Χανιώτη. Λένε «Αυτοσυγκράτηση», ό,τι είχε πει δηλαδή ο κύριος υφυπουργός Εξωτερικών της Αμερικής, «Αυτοσυγκράτηση» και λοιπά. Πώς τα εξηγείτε όλα αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Προηγουμένως ο κύριος Πρόεδρος αναφέρθηκε σε κάποιο σημείο της καταθέσεώς μου, που έκανα, την πρώτη στον κύριο ταξίαρχο. Δεν ενθυμούμαι ακριβώς επί ποιας χρονικής περιπτώσεως. Μου φαίνεται ότι διάβασε ότι κατέθεσα εγώ ότι είπα στο Γεωργίτση «Αυτοσυγκράτηση».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Όχι, εγώ δεν αναφέρθηκα σε δική σας κατάθεση. Εγώ σας διάβασα μόνο τι γράφετε σε σχέση με τη σύσκεψη.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, υπάρχει η πρώτη κατάθεση. Αν στην πρώτη κατάθεση ...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εγώ θεωρώ αληθή αυτά που λέτε. Εγώ δεν διαμφισβητώ αυτά που λέτε. Εγώ σας λέω σε σχέση με αυτά που καταθέτει ο κύριος Γεωργίτσης και ο κύριος Πούλος, σε συνάρτηση με όλα αυτά τα πράγματα. Ξημερώματα λένε αυτοί ότι σας πήραν τηλέφωνο. Πώς σχολιάζετε αυτές τις καταθέσεις; Τι λέτε για αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ λέω ότι δεν διεβίβασα σε κανέναν από αυτούς «Αυτοσυγκράτηση», όταν υπήρχε ο εχθρός πάνω από την Κύπρο και αποβιβαζόντουσαν δυνάμεις. Αλλά ο κύριος Πούλος νομίζω ότι δεν είχε καμία αρμοδιότητα να πάρει τον ΑΕΔ και να ζητάει τι να γίνει. Διότι ο κύριος Πούλος δεν ήταν Αρχηγός της Εθνοφρουράς. Ο κύριος Πούλος ήταν διοικητής Πυροβολικού.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πείτε μου –γιατί νομίζω ότι δεν το ξεκαθαρίσαμε πρωύτερα -

ο κύριος Γεωργίτσης– εγώ είμαι με τη δική σας άποψη, αλλά εκείνοι ισχυρίζονται άλλα πράγματα μετά επιμονής μάλιστα ...

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, για αυτούς τους δύο ανθρώπους, ιδιαίτερα για τον κύριο Γεωργίτση –διότι ο κύριος Γεωργίτσης ήταν ο υπεύθυνος, ο Διοικητής Εθνοφρουράς– αυτό το σημείο είναι πάρα πολύ λεπτό, για την κατοχύρωσή του τέλος πάντων, για την κατοχύρωση των απόψεών του. Και είναι φυσικό ο άνθρωπος να επιμένει. Δεν θέλω να τον κατηγορήσω.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Τον κατηγορείτε, όμως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Δεν τον κατηγορεί. Υπερασπίζεται εαυτόν.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν τον κατηγορώ, κύριε βουλευτά.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, επειδή δεν το ξεκαθαρίσαμε καλά, αν εκείνοι ήθελαν «Σώνει και καλά» να είναι νομοταγείς στρατιώτες, η αμέσως προϊσταμένη αρχή, που έπρεπε να αναφερθούν στην Ελλάδα, ποια ήταν; Ήταν πράγματι το 3ο Επιτελικό Γραφείο, η 3η ΜΕΟ που ήσασταν εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα και προηγουμένως, κύριε βουλευτά, ότι οι Οδηγίες Επιχειρήσεων καθόριζαν ορισμένες προϋποθέσεις –τις οποίες δεν ενθυμούμαι– βάσει των οποίων αυτεπαγγέλτως ο Αρχηγός της Εθνοφρουράς έπρεπε να αρχίσει τις επιχειρήσεις.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε μάρτυς, με συγχωρείτε. Επί του συγκεκριμένου γεγονότος να αναφερθείτε. Συνέβησαν αυτά ή δεν συνέβησαν; Τα είπατε ή δεν τα είπατε; Αυτό είναι το πιο κρίσιμο σημείο. Μη μας λέτε για τις Οδηγίες των Επιχειρήσεων.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, δεν ενθυμούμαι να είπα αυτά τα πράγματα. Δεν τα είπα.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν ενθυμείσθε αν επικοινωνήσατε με τον Γεωργίτση;

ΜΑΡΤΥΣ: Με τον κύριο Γεωργίτση επικοινωνούσαμε συνέχεια.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι μόνο εγώ, όλη η αίθουσα επιχειρήσεων. Όταν κτυπούσε το τηλέφωνο στην αίθουσα επιχειρήσεων και ήταν κάποιος κάτω από το ΓΕΕΦ, δεν σήκωνα εγώ το τηλέφωνο, κύριε Πρόεδρε. Το σήκωνε ο εκάστοτε αξιωματικός, που ήταν εκεί πέρα. Εγώ δεν ήμουν επί μονίμου βάσεως στην αίθουσα επιχειρήσεων. Ο κύριος Γεωργίτσης λέει ότι πήρε εμένα και ότι του είπα εγώ «Αυτοσυγκράτηση». Εγώ λέω ότι δεν του είπα του κυρίου Γεωργίτση «Αυτοσυγκράτηση».

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό είναι πολύ σημαντικό για την Επιτροπή. Η «Αυτοσυγκράτηση» είναι μια θέση για την οποία, αν πήρατε, έχετε τεράστιες ευθύνες.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν την πήρα εγώ.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μα, αν του είπατε «Αυτοσυγκράτηση», πώς δεν την πήρατε; Ή θα το διαψεύσετε ή θα το επιβεβαιώσετε. Άσχετα αν ήσασταν αρμόδιος ή όχι. Συνέβη αυτό ή δεν συνέβη; Μπορείτε να πείτε «Δεν συνέβη, δεν επικοινωνήσα», ή «Επικοινωνήσα και δεν του είπα “Αυτοσυγκράτηση”». Πείτε το αυτό στην Επιτροπή. Σας παρακαλώ!

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα ότι δεν του έδωσα τέτοια εντολή.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, σας είχα ρωτήσει κάτι άλλο πρωτίτερα. Ρώτησα: Όταν απευθυνόταν σε σας, αρμοδίως απευθυνόταν ή αναρμοδίως; Ήταν η κατάλληλη αίθουσα –να το πω έτσι– αυτή που θα έπρεπε να πάρει από την Κύπρο ή όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Η αρμοδία αίθουσα ήταν. Αλλά αν αρμοδίως ή αναρμοδίως ανεφάρετο, σας είπα προηγουμένως, κύριε βουλευτά, ότι οι Οδηγίες Επιχειρήσεων καθόριζαν προϋποθέσεις που έπρεπε να ενεργήσει ο κύριος Γεωργίτσης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Αυτά τα είπαμε. Είμαστε της ίδιας θεωρίας.

ΜΑΡΤΥΣ: Η αίθουσα του συντονισμού για την Κύπρο ήταν η αίθουσα του ΑΕΔ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εν πάση περιπτώσει, εκείνοι αυτά καταθέτουν. Σταματώ, κύριε Πρόεδρε. Δεν έχω να κάνω άλλες ερωτήσεις.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ο

κύριος Τσιγαρίδας έχει το λόγο. Παρακαλώ, κύριοι συνάδελφοι, αν συμφωνείτε, να διακόψουμε στις 2.30'. Διότι, από ό,τι βλέπω, ο κατάλογος των ερωτώντων συναδέλφων είναι μακρύς και θα φέρουμε τον κύριο μάρτυρα αύριο πάλι.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Εγώ παραιτούμαι, κύριε Πρόεδρε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, αυτή η πρόταση ήταν η ωραιότερη που έχετε κάνει.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Ευχαριστώ, κύριε συνάδελφε. Ορίστε, κύριε Τσιγαρίδα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Και στην αναφορά που υποβάλατε στην ιεραρχία, και στην κατάθεση που δώσατε στον κύριο Μπέλκα, και στο σημείωμα που καταθέσατε σήμερα στην Επιτροπή, δεν αναφέρεται πουθενά η μυστική σύσκεψη της 3ης Ιούλη του 1974.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 3 Ιουλίου;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Στις 3 Ιούλη 1974. Σας ερωτώ και σας υπενθυμίζω: Λάβατε μέρος σε μία μυστική συνάντηση στο ΑΕΔ ή σε κάποια άλλη αίθουσα επιχειρήσεων μαζί με τον κύριο Γεωργίτση, τον κύριο Κομπόκη; Σεις δηλαδή, ο κύριος Πολίτης, ο κύριος Ιωαννίδης και ο κύριος Μπονάνος;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Στρατηγέ μου, επιμένω. Θυμηθείτε εάν στις 3 Ιουλίου συμμετείχατε σεις ή αν γνωρίζετε ότι έγινε τέτοια σύσκεψη στο ΑΕΔ.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν συμμετείχα, κύριε βουλευτά, σε καμία τέτοια σύσκεψη, την οποία μνημονεύσατε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Μάλιστα, δεν συμμετείχατε. Ο κύριος Γεωργίτσης στην κατάθεσή του, ο κύριος Κομπόκης, ο κύριος Σκλαβενίτης, ο κύριος Γιαννακόδημος και σειρά άλλων συναδέλφων σας καταθέτουν ότι σε αυτή τη σύσκεψη συμμετείχατε και σεις. Γιατί τα λένε όλα αυτά τα πράγματα για σας; Γιατί αναφέρουν εσάς και τον κύριο Χανιώτη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Αν σας πω, όμως, ότι και ο κύριος Χανιώτης λέει ότι στη σύσκεψη αυτή συμμετείχατε; Λέει ψέματα και ο κύριος Χανιώτης;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατηγορηματικώς λέγω, κύριε βουλευτά, ότι σε καμία σύσκεψη επί παρουσίας του κυρίου Γεωργίτση δεν συμμετείχα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δηλαδή, μήπως συμμετείχατε σε καμία άλλη σύσκεψη που δίνονταν οι προπαρασκευαστικές εντολές για το πραξικόπημα στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Είχατε λάβει γνώση αυτής της σύσκεψης της 3ης του Ιούλη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δώστε, όμως, μία εξήγηση, γιατί τόσοι αξιωματικοί αναφέρουν το όνομά σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε βουλευτά.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Είναι η αξιοπιστία που έχουν ορισμένοι συνάδελφοι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Μήπως, κύριε Πολίτη, δεν το αναφέρατε επειδή δεν το έχετε γράψει σε καμία κατάθεσή σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά. Να είστε θετικός ότι σας λέω μόνο την αλήθεια.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κύριε μάρτυς, είχατε προηγούμενα με τον κύριο Κομπόκη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κανένα προηγούμενο. Τον κύριο Κομπόκη τον γνωρίζω από πλευράς μόνο ...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Είχε κανένα λόγο να μπλέξει το δικό σας όνομα σε αυτή τη σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε βουλευτά. Εγώ δεν ήμουν σε καμία σύσκεψη, στην οποία ήταν ο Γεωργίτσης, ο Ιωαννίδης και απεφασίσθη το πραξικόπημα της Κύπρου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Όταν ήλθε ο κύριος Γεωργίτσης στην Αθήνα, προ της άφιξης του κυρίου Ντενίση, δεν τον είδατε εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Τον κύριο Γεωργίτση τον είδα εγώ –χωρίς να θυμάμαι ποια ημερομηνία– να κυκλοφορεί στους διαδρόμους του Αρχηγείου Ενόπλων Δυνάμεων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δεν κατεβήκατε μαζί με τον κύριο Γεωργίτση μετά από τη σύσκεψη στο γραφείο του ΑΕΔ σε μία αίθουσα επιχειρήσεων –δεν ξέρω τι αίθουσα ήταν αυτή– και εκεί γίνανε και άλλες συζητήσεις με λεπτομέρειες;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Είπε «Όχι» ο μάρτυς, κύριε συνάδελφε.

ΜΑΡΤΥΣ: Κατηγορηματικώς όχι.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Με τον κύριο Ιωαννίδη συναντηθήκατε σε άλλη σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Μόνο στη σύσκεψη η οποία είχε γίνει στις 20 του μηνός.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Με το Σίσκο;

ΜΑΡΤΥΣ: Ενθυμούμαι ότι δεν ήταν ο Ιωαννίδης στο Σίσκο. Ήταν, δεν ήταν; Δεν ενθυμούμαι. Μου φαίνεται ότι στον κύριο Αρχηγό ήταν και ο Ιωαννίδης. Δεν ενθυμούμαι καλώς.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Συνεχίστε, κύριε συνάδελφε.

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 19.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Και στις 20 του μηνός ήταν και ο Ιωαννίδης;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως ναι.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Στο ΑΣΕΑ;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Στις 3 του μηνός, λοιπόν, δεν συμμετείχατε σε καμία σύσκεψη.

ΜΑΡΤΥΣ: Καθόλου, κύριε βουλευτά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Μάλιστα. Στις 19 λοιπόν προς 20 του μηνός –είπατε προηγουμένως στις ερωτήσεις άλλων κυρίων συναδέλφων– ότι πράγματι με τον κύριο Γεωργίτση μιλήσατε στο τηλέφωνο.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι τη συγκεκριμένη ημερομηνία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Στις 19 προς 20.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είπα τέτοιο πράγμα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Πώς δεν είπατε; Είπατε προηγουμένως ότι σας έπαιρνε τηλέφωνο ο κύριος Γεωργίτσος...

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, με συγχωρείτε. Μου επιτρέπετε να σας απαντήσω;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Μάλιστα, να μου απαντήσετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Είπα ότι ο κύριος Γεωργίτσος είτε ο κύριος Πούλος ή οι επιτελείς από το Επιτελείο του ΓΕΕΦ, εφόσον διεξήγοντο επιχειρήσεις, παίρνανε στο τηλέφωνο εκάστοτε και κάποιος επιτελής από την αίθουσα επιχειρήσεων του ΑΕΔ σήκωνε το τηλέφωνο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κύριε Πολίτη, εγώ μιλάω ελληνικά. Στις 20 του μηνός –θέλετε να ξεκινήσουμε από τις 5.00' ώρα, τις 6.00', τις 7.00', τις 9.00' – μίλησε ποτέ ο κύριος Γεωργίτσος ή ο κύριος Κομπόκης, μίλησαν με σας; Στις 20 του μηνός, έχουν αρχίσει επιχειρήσεις, ο εχθρός χτυπάει, ο κύριος Γεωργίτσος ή ο κύριος Κομπόκης μίλησαν με σας, ανεξάρτητα από το τι είπαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Θα μίλησαν, ναι, δεν μπορώ να σας πω συγκεκριμένα τι ελέχθη. Το ότι οι άνθρωποι μάς έπαιρναν στο τηλέφωνο και μάς ενημέρωναν...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Γιατί σας έπαιρναν τηλέφωνο, κύριε Πολίτη; Τι ζητάγε ο κύριος Γεωργίτσος από εσάς;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Γεωργίτσος;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Αφ' ενός μεν μας ενημέρωνε για τις εξελίξεις των επιχειρήσεων κάτω –είτε πληροφορίες για τον εχθρό είτε για τις φίλιες δυνάμεις– ή ο άνθρωπος ζητούσε ενισχύσεις.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Και από όλα αυτά τι ζητούσε; Ζήτησε από εσάς ενισχύσεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Πότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι συγκεκριμένα πότε. Το ότι εξήτησε ο κύριος Γεωργίτσος ενισχύσεις, είναι γεγονός.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Εσάς σας τηλεφώνησε ο κύριος Γεωργίτσος και σας είπε ότι «Αυτήν την στιγμή βάλλομαι»;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι, κύριε βουλευτά, εάν ο κύριος Γεωργίτσος στις 20 του μηνός με πήρε τηλέφωνο και μου είπε «Βάλλομαι».

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Άλλος επιτελής του ΓΕΕΦ;

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορεί να πήρε. Μπορεί να πήραν εμένα, μπορεί να πήραν κάποιον άλλο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Για όνομα του Θεού, για σας λέω, δεν λέω για κανέναν άλλο. Εσάς αν πήρανε. Ξέρετε γιατί επιμένω; Τους διαψεύδετε όλους για την σύσκεψη της 3ης του Ιούλη. Τώρα τους διαψεύδετε όλους ότι πράγματι από τις 05.30' η ώρα της 20ής επικοινωνούν συνέχεια με την 3η ΜΕΟ, με τον κύριο Χανιώτη και με τον κύριο Πολίτη, και εσείς ή δεν τα θυμάστε ή τα αρνείσθε.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το αρνούμαι. Σας είπα, κύριε βουλευτά, ότι οι άνθρωποι έπαιρναν στο τηλέφωνο εκάστοτε, είτε λεγόταν κύριος Γεωργίτσος, είτε ο κύριος Πούλος, είτε ο ένας, είτε ο άλλος, και μας ενημέρωναν επί των εξελίξεων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δηλαδή, στρατηγέ, σας έλεγε ο κύριος Πούλος ότι «Ταξίαρχε, αυτήν την στιγμή μας κτυπάν τα αεροπλάνα»; Αυτό σας έλεγε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Και δεν σας έλεγε τίποτε άλλο, δεν ζητάγε οδηγίες;

ΜΑΡΤΥΣ: Να ζητήσει οδηγίες ο κύριος Πούλος για να κάνει τι; Να κτυπήσει τα αεροπλάνα;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δεν είχε μυαλό για να ανοίξει τα σχέδια για να κάνει αυτό, που λέτε εσείς ότι έπρεπε να κάνει, να μην ενεργήσει εκείνος, αλλά ήταν τόσο αφελής που έπαιρνε τηλέφωνο και έλεγε ότι «Αυτό μου συμβαίνει» και ζητούσε από σας...

ΜΑΡΤΥΣ: Συμβουλές;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Για να εφαρμόσει τα σχέδια; Του δώσατε εσείς καμία συμβουλή;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε. Αυτά τα πράγματα δεν γίνονται, να ζητήσουμε από το προϊστάμενό μας κλιμάκιο να μας πει πώς θα εφαρμοσθούν τα σχέδια.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δεν γίνονται αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Μα μόνο αυτά εγένοντο την εποχή εκείνη, τίποτε άλλο δεν γινόταν. Τώρα είπατε κάτι άλλο, να πάμε σε αυτά που θυμάστε; Μας είπατε ποιοι ήσαν οι λόγοι που οδήγησαν στο πραξικόπημα της Κύπρου. Και αναφέρατε το θέμα των Εφέδρων, το θέμα της μείωσης της θητείας της Φρουράς και το θέμα της μείωσης του αριθμού των ελλήνων αξιωματικών που υπηρετούσαν στην Κύπρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Αυτά τα τρία αναφέρατε ότι ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στο πραξικόπημα.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Είχε δικαίωμα η Κυπριακή κυβέρνηση να έχει λόγο για αυτά τα θέματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Νόμιμα, δηλαδή, ηρνείτο η Κυπριακή κυβέρνηση και για το θέμα των Εφέδρων και στο θέμα της μείωσης ή εάν θα τους μείωνε ή θα τους ηύξανε τους έλληνες αξιωματικούς στη Φρουρά.

ΜΑΡΤΥΣ: Τη λεπτομέρεια αυτή, κύριε βουλευτά, τα δικαιώματα της Κυπριακής κυβέρνησης μπορείτε να την βρείτε, για να απαντηθεί η ερώτησή σας...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Εάν ήταν να τα βρούμε από χαρτιά, δεν θα σας ερωτούσα αυτά τα πράγματα.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε, να καταλήξω, να μου επιτρέψετε να ολοκληρώσω. Η Κυπριακή κυβέρνηση ήταν κυβέρνηση ενός ανεξάρτητου κράτους που λεγόταν Κύπρος. Και αυτή η Κύπρος είχε μία Εθνοφρουρά, η οποία ανήκε στην Κύπρο. Και υπήρχε και ένας Αρχηγός της Εθνοφρουράς, οι έλληνες αξιωματικοί που είχαν σταλεί εκεί

για να στελεχώσουν την Εθνοφρουρά και να διοικήσουν την Εθνοφρουρά. Η λογική λέει, διότι δεν είμαι νομικός, ότι η Εθνοφρουρά ανήκει στην Κύπρο. Και το τι γίνεται στην Εθνοφρουρά και τις αποφάσεις επί της Εθνοφρουράς τις παίρνει ο Αρχηγός του Κράτους, ο οποίος ήτο ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος. Δεν ξέρω εάν σας απήντησα, αλλιώς αν θέλετε να συμπληρώσω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Μάλιστα.

ΜΑΡΤΥΣ: Επί των θεμάτων, λοιπόν, της Εθνοφρουράς, κατά τη γνώμη μου, είχε βαρύνουσα γνώμη να πάρει αποφάσεις ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας. Εδώ όμως βρισκόταν ένα θέμα, ένα πρόβλημα: Υπήρχε η εντύπωση στην Ελλάδα ότι η Εθνοφρουρά θεωρητικώς έπρεπε να υπάγεται –θεωρητικώς– υπό τον Μακάριο και ουσιαστικώς υπό την Ελλάδα και υπό τον ΑΕΔ. Η προσωπική μου γνώμη είναι ότι ο Στρατός της Ελλάδας ανήκει στην Ελλάδα δεν ανήκει στην Ιταλία. Εάν εμείς τώρα είχαμε ζητήσει ιταλούς αξιωματικούς να στελεχώσουν τον Ελληνικό Στρατό, δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να έπαιρναν διαταγές από την Ιταλία.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Μήπως ξέρετε να μας πείτε, ποιοι ήταν οι λόγοι που ο ΑΕΔ, το καθεστώς εδώ, ο Ιωαννίδης είχαν αντιρρήσεις σε αυτά τα νόμιμα δικαιώματα της κυπριακής κυβέρνησης;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω, κύριε βουλευτά. Αυτά τα πράγματα ήταν προγενέστερα από μένα, η άποψή μου ήταν και το λέω και στην κατάθεσή μου την οποία υπέβαλα, ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Κύπρου ήτο αρμόδιος για να πάρει αποφάσεις.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δεν γνωρίζετε λοιπόν γιατί;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Μήπως γνωρίζετε γιατί ο Μακάριος ήθελε να απαλλαγεί από μία μερίδα ελλήνων αξιωματικών, να μειώσει την Εθνοφρουρά, να επιλέξει εκείνους τους Εφέδρους που ήθελε; Γιατί το έκανε ο Μακάριος αυτό; Ήθελε να απομονώσει την Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν γνωρίζω, αλλά εκτιμώ ότι ο Μακάριος διεπνέετο από ένα αίσθημα καχυποψίας απέναντι της Ελληνικής κυβέρνησης και απέναντι ορισμένων Ελλήνων αξιωματούχων που ήταν εκεί.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Δικαιολογημένα ή αδικαιολόγητα.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω αυτό και για τους οποίους ενόμιζε ότι θέλουν να τον ανατρέψουν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Ενόμιζε; Εσείς, κύριε Πολίτη, από αυτή τη θέση που κατείχατε, από την 3η ΜΕΟ, δεν γνωρίζατε τι ρόλο παίζαν Έλληνες αξιωματούχοι –δεν λέω για το σύνολο– στην Κύπρο σε σχέση με το Μακάριο;

ΜΑΡΤΥΣ: Τι να γνωρίζω δηλαδή, κύριε βουλευτά; Εάν θέλουν να τον ανατρέψουν ή όχι; Δεν το γνωρίζω, όχι. Όταν τον ανάτρεψαν...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Προτού να τον ανατρέψουν, κύριε Πολίτη, πόσες φορές επιχειρήσαν και συμμετείχαν και Έλληνες αξιωματούχοι για να τον ανατρέψουν; Αυτό δεν το ξέρατε και εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, για το ελικόπτερο και λοιπά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Αφού τα γνωρίζατε λοιπόν αυτά, πώς λέτε τώρα ότι είχε κάποια καχυποψία ο Μακάριος; Καχυποψία ήταν ή πραγματικό γεγονός;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η λέξη καχυποψία είναι ατυχής. Υποψία πάει καλύτερα.

ΜΑΡΤΥΣ: Λαμβανομένου υπ' όψιν, κύριε βουλευτά, ότι είχε γίνει η απόπειρα εναντίον του, είναι φυσικό ο άνθρωπος να ενόμιζε ότι ορισμένοι Έλληνες αξιωματούχοι...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Σας είπα καχυποψία είναι κάτι αρρωστημένο, ενώ υποψία είναι δικαιολογημένη.

ΜΑΡΤΥΣ: Έχετε δίκιο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Κύριε Πρόεδρε, εγώ δεν θα συνεχίσω. Υποβάλλω ένα αίτημα στον Προεδρείο για αυτή την απάντηση του κυρίου Πολίτη ότι στη σύσκεψη της 3ης Ιουλίου δεν συμμετείχε, και θα παρακαλέσω να κληθούν και να εξετασθούν

κατ' αντιπαράσταση με άλλους συναδέλφους του, οι οποίοι καταθέτουν –άλλωστε ενόρκως καταθέτουν άπαντες– ότι συμμετείχε και ο κύριος Πολίτης στη σύσκεψη αυτή. Και για μένα είναι πάρα πολύ σημαντικό, διότι έχει και σχέση με την εισαγωγή της κατάθεσής του ότι δεν γνώριζε ο κύριος Πολίτης τίποτα για το πραξικόπημα και ότι το πρωί της 15ης σχεδιάστηκε, ενώ στις 3 Ιουλίου συμμετέχει, κατά τους μάρτυρες, στην προπαρασκευαστική επιτροπή.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Θα ληφθεί υπ' όψιν, κύριε συνάδελφε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Και εγώ συναινώ με την κατ' αντιπαράσταση εξέταση και συμπληρώνω με τον κύριο Γεωργίτη. Ποιος είπε τέλος πάντων αυτά...;

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Κύριε συνάδελφε, θα αποφασίσει η επιτροπή επ' αυτών.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Θα αποφασίσει αν είναι και σημαντικό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό ακριβώς. Ένα όμως δεν διευκρίνισε ο κύριος μάρτυς. Πείτε μας, κύριε μάρτυς, εσείς καταθέσατε εδώ ότι είχατε αλληπάλληλες τηλεφωνικές επικοινωνίες με Γεωργίτη, ίσως και με Πούλο, με ανθρώπους της Κύπρου που βρισκόντουσαν κάτω.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι μόνο εγώ. Αλλά και...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Δεν μας ενδιαφέρουν οι άλλοι. Όταν λοιπόν σας μιλούσαν στο τηλέφωνο από την Κύπρο, σεις είχατε δύο ή τρεις επιλογές για να απαντήσετε. Η μία ήταν να τους λέγατε «Τι μου τα λέτε εμένα αυτά, κύριε Γεωργίτη, δεν είμαι αρμόδιος». Έπρεπε να τους παραπέμψετε σε κάποιον άλλον. Να πείτε ότι «Κακώς απευθύνεστε σε μένα. Πρέπει να απευθυνθείτε στο Μπονάνο. Δεν έχω άποψη να σας δώσω». Η δεύτερη επιλογή σας ήταν να τους πείτε, τι να κάνουν. Σας λέγαν «Βαλλόμεθα, πείτε μας τι να κάνουμε». Και κατά συνέπεια αυτή η «Αυτοσυγκράτηση», που λέγατε. Πείτε μας, αφού δεχθήκατε ότι επικοινωνήσατε, τι από τα δύο κάνατε; Τους παραπέμπατε στον Μπο-

νάνο, τους λέγατε «Δεν ξέρω», ή τους δίνατε εντολές; Διότι αν τους δίνατε εντολές, κάποιος άλλος σας είχε εξουσιοδοτήσει να τους δώσετε εντολές. Δεν παίζανε εκεί κάτω. Επιχειρήσεις γινόντουσαν. «Αυτοσυγκράτηση» σημαίνει παράδοση. «Επιτεθείτε» σημαίνει άλλο πράγμα. Τι από τα δύο έγινε, αφού δεχόμαστε ότι επικοινωνήσατε πολλές φορές; Πείτε μας, λοιπόν, εδώ να μάθει και η Επιτροπή.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, ουδείς μου είχε δώσει οδηγίες να παίρνω αποφάσεις και ουδέποτε επήρα αποφάσεις, τις οποίες να τις διαβιβάσω στην Εθνοφρουρά. Ως επιτελής το καθήκον μου ήταν οποιαδήποτε πληροφορία ή οποιαδήποτε αναφορά μού έδινε ο κύριος Γεωργίτσης ή οποιοσδήποτε άλλος επιτελής κάτω από την Κύπρο, ιεραρχικώς να την διαβιβάζω μέχρι τον κύριο Αρχηγό των Ενόπλων Δυνάμεων. Εάν εγώ πήγαινα να πω αυτή την πληροφορία στον κύριο Χανιώτη, ο οποίος ήταν υποστράτηγος και προϊστάμενός μου και μου έλεγε «Εντάξει, κύριε Πολίτη, άφησέ το, θα πάω εγώ στον κύριο Αρχηγό για να τον ενημερώσω» και αφού ο κύριος Χανιώτης ενημέρωνε τον κύριο Αρχηγό και του έδινε οδηγίες ο Αρχηγός, έπαιρνε μετά στο τηλέφωνο και διαβίβαζε στον κύριο Γεωργίτση, αυτό είναι μέσα στις διαδικασίες του πώς δουλεύει ένα επιτελείο.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Αυτό κάνατε; Δηλαδή τους λέγατε: «Περιμένετε, γιατί θα σας τηλεφωνήσουν»;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Τους λέγαμε: «Περιμένετε να το διαβιβάσουμε». Πάντοτε γινόταν αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Μας είπατε την διαδικασία. Μετά παίρνατε εντολές από τον ΑΕΔ σεις να διαβιβάσετε στον Γεωργίτση «Αυτοσυγκράτηση»; Αυτό να μου απαντήσετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Ότι έλεγε ο κύριος Αρχηγός, το διαβιβάζαμε.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Είναι σημαντική η απόφαση, αυτή κύριε μάρτυς. Σας έδωσε διαταγή ο ΑΕΔ, διαβι-

βάστε στον Γεωργίτση «Αυτοσυγκράτηση»; Η λέξη αυτή έχει καρφωθεί στο μυαλό της Επιτροπής. Το «Αυτοσυγκράτηση» σημαίνει σημαντική απόφαση. Ποιος σας είπε να το διαβιβάσετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Είπα προηγούμενα, κύριε Πρόεδρε, πώς δεν είπα στον Γεωργίτση...

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Παυσανίας Ζακολίκος): Διαψεύδετε τον Γεωργίτση και τον Πούλο. Τελειώσαμε για σήμερα. Αύριο το πρωί θα συνεδριάσουμε πάλι στις 10.30' και, κύριε μάρτυς, μπορείτε να αποχωρήσετε. (Στο σημείο αυτό την προεδρική έδρα καταλαμβάνει ο Πρόεδρος της Επιτροπής κ. Χρίστος Μπασαγιάννης. Στο σημείο αυτό εξέρχεται της αιθούσης ο μάρτυς κ. Πολίτης).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριοι συνάδελφοι, θα ήθελα να σας ανακοινώσω ότι η ΕΡΤ -1 μου εξήτησε με τηλεφωνική επικοινωνία κάποιου συνεργάτη της, να δώσω μία συνέντευξη γύρω από το έργο της Επιτροπής. Τους είπα ότι είμαι απολύτως αρνητικός στην περίπτωση που τα ερωτήματα θα απέβλεπαν και θα αξιούσαν απάντηση επί του ουσιαστικού έργου της Επιτροπής, δεδομένου ότι αυτό καλύπτεται σύμφωνα με το νόμο από τη μυστικότητα, την οποία και μεις προσθέτως ως Επιτροπή έχουμε αποφασίσει. Μου είπαν πως δεν τίθεται τέτοιο ζήτημα και ότι εκείνοι επί διαδικαστικών θεμάτων θα θελήσουν να με απασχολήσουν, όπως παραδείγματος χάριν πόσες συνεδριάσεις κάναμε, πόσους μάρτυρες εξετάσαμε, ή πόσους ακόμα θα εξετάσουμε και ποιοι είναι οι μάρτυρες που έχουμε αποφασίσει να εξετασθούν και λοιπά. Πράγματα τα οποία ουσιαστικώς είναι ήδη γνωστά στον κόσμο, γιατί δημοσιεύονται στις εφημερίδες και γιατί δεν αντίκεινται και στην αρχή της δημοσιότητας. Αυτά λένε ότι θα ρωτήσουν. Φυσικά αν ρωτήσουν άλλα δεν πρόκειται να πάρουν απάντηση, εφόσον γίνει η συνέντευξη, επί οιοδήποτε ουσιαστικού θέματος. Κατόπιν αυτού νομίζετε πως πρέπει να πραγματοποιήσω την συνέντευξη αυτή, ή

να μην την πραγματοποιήσω; Πέστε μου τι θέλει η Επιτροπή. Ο κύριος Περάκης έχει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εγώ είμαι εντελώς σύμφωνος και έτοιμος να απαντήσω. Σας λέω να δώσετε τη συνέντευξη, να βρείτε επιμελώς πόσες μέρες έχουμε δουλέψει και πόσες ώρες δουλεύουμε κάθε μέρα. Αυτό δεν είναι για να μας δώσει κανέναν «γαλόνια», αλλά τέλος πάντων δεν είναι και μυστικά πράγματα. Κύριοι συνάδελφοι, δράττομαι της ευκαιρίας για να πω ότι προχθές έγινε μία συζήτηση μέχρι τα μεσάνυχτα σε σχέση με τη Βουλή και τους βουλευτές και από όλη αυτή την κουβέντα δεν βγήκε τίποτα άλλο στον Τύπο παρά μόνο πως πρόκειται να πάρουμε 40.000. Περιμένω τώρα να δω ποια είναι αυτά τα σαράντα χιλιάρικά που πρόκειται να πάρω, για να κανονίσω την πορεία μου. Εν αγανακτήσει, να μου επιτρέψετε, το λέω και επιτείνω στο να πάτε και να πείτε ό,τι χρειάζεται να πείτε. Δεν μπορούμε εδώ πέρα να είμαστε, τέλος πάντων, καταγέλαστοι του ελληνικού λαού και τι κάνουμε και τι φτιάχνουμε και παίρνουμε και 40 χιλιάρικά παραπάνω. Και δεν καταλαβαίνω πού τα βρήκε η εφημερίδα αυτά τα 40 χιλιάρικά και τότε θα τα πάρουμε. Είμαι απολύτως σύμφωνος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Λάσκαρης.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, και εγώ συμφωνώ απόλυτα με τον κύριο Περάκη. Αλλά πέραν αυτού, νομίζω ότι έχουμε και μια υποχρέωση για την κοινή γνώμη, η οποία παραπληροφορείται για το τι γίνεται εδώ μέσα. Πολλοί λένε ότι έχει νεκρωθεί η Επιτροπή, ότι δεν κάνουμε τίποτα απολύτως και λοιπά. Κατά συνέπεια, νομίζω ότι επιβάλλεται να δώσετε αυτή την συνέντευξη, με βάση τα στοιχεία τα οποία μας είπατε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Κάππος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, και εμείς συμφωνούμε να δώσετε αυτή τη

συνέντευξη. Αν υπάρξει κανένα θέμα, βεβαίως επιφυλασσόμαστε να το διευκρινίσουμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αν θα υπάρξει θέμα κριτικής, εγώ δεν μπορώ να έχω αντίρρηση να ασκηθεί κριτική.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Να μην εμπλακείτε στην ουσία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Παυλίδης.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Πήρα το λόγο, ακριβώς για αυτήν την αιτία. Παρακολούθησαμε την συνέντευξη που δώσατε στην Αίθουσα Τροπαίων. Ενώ απ' αρχής είχε συμφωνηθεί εδώ στην Επιτροπή ότι θα περιοριζόταν όλη αυτή η συζήτηση σε ένα πλαίσιο πολύ στενό, είδατε ότι εκεί οι δημοσιογράφοι –και αυτή είναι η δουλειά τους– έκαναν ερωτήσεις λέτε και ήσαν μέλη αυτοί της ανακριτικής Επιτροπής. Η πρότασή μου ποια είναι: Να σας στείλουν το ερωτηματολόγιο και επί του ερωτηματολογίου, αφού αφαιρέσετε ίσως άλλες ερωτήσεις που θα δημιουργήσουν εντυπώσεις εκτός του έργου της Επιτροπής, επ' αυτού να απαντήσετε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εδώ δεν πρόκειται να είναι συνέντευξη προς τους εκπροσώπους του Τύπου. Θα είναι μόνο προς την ΕΡΤ -1.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Με έναν άνθρωπο δηλαδή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Υποτίθεται. Αυτό ζητάει η ΕΡΤ -1. Δεν ζητάει ελεύθερη συζήτηση.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτό που λέει ο κύριος Παυλίδης, σας προστατεύει, κύριε Πρόεδρε.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, για να μεταφέρω και την υπόδειξη του κυρίου Λάσκαρη. Μήπως θα πρέπει και εσείς να τοποθετήσετε ερώτηση προς εαυτόν, ώστε να πείτε κάτι το οποίο ίσως ο δημοσιογράφος δεν έχει την έμπνευση να το ρωτήσει και να μάθει ο κόσμος εκείνο που πρέπει να μάθει; Πάντως, είμαι υπέρ της προπαρασκευασμένης εργασίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Γιατράκος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Τίποτα το καινούργιο. Συμφωνώ απολύτως, κύριε Πρόεδρε, και απλώς θέλω να υπομνήσω ότι η παλιά σας συνέντευξη δεν πέρασε καν, αν θυμάσθε, από τα τηλεοπτικά δίκτυα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πέρασε, αλλά πέρασε βέβαια με λίγα λεπτά. Ο κύριος Ζακολίκος.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, εγώ θα επιμείνω σε δύο σημεία: Γραπτό κείμενο ερωτήσεων, να είσθε προπαρασκευασμένος, και δεύτερον, συμφωνία με την ΕΡΤ - 1 ότι ό,τι πείτε, θα το δώσει σε ολόκληρο κομμάτι. Ούτε ψαλίδισμα, ούτε μοντάζ. Επομένως, γραπτό κείμενο για να είσθε προπαρασκευασμένος, και να αφαιρέσετε ερωτήσεις. Και συμφωνία ότι ό,τι θα πείτε, όλη η λήψη, θα μεταδοθεί. Να ξέρουμε δηλαδή πού παίζουμε και οι μεν και οι δε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτοί ομιλούν περί συνεντεύξεως διάρκειας επτά - οκτώ λεπτών.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ: Όσο είναι.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Εάν σας ρωτήσουν για τους μάρτυρες, είναι ουσία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για τα πρόσωπα;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πόσους θα καλέσουμε. Αυτό είναι ουσία, δεν είναι διαδικασία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι δα, αφού τους έχουμε κοινοποιήσει τους μάρτυρες.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Μόνο για τους ήδη γνωστοποιηθέντες.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Θα σας πουν «Θα καλέσετε τον κύριο τάδε, πέραν αυτών;»

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα αποφασίσει η Επιτροπή. Μπορεί να καλέσει και αυτόν και οποιονδήποτε άλλον. Δεν καλώ κανένα μάρτυρα μοναχός μου. Εντάξει, είμαστε σύμφωνοι. Κύριοι συνάδελφοι, λύεται η συνεδρίαση ώρα 14.41' μ.μ. για αύριο Πέμπτη 13 Νοεμβρίου 1986 και ώρα 10.30' π.μ.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
(υπογραφή)
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(υπογραφή)
Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ
(υπογραφή)
ΣΠ. ΠΟΛΙΤΗΣ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΓΙΑ ΤΟ ΦΑΚΕΛΟ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥΠΡΟΕΔΡΟΣ: Χ. ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ: Π. ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ: Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

1. Δαμιανίδης Αλέξανδρος
2. Δασκαλάκης Γεώργιος
3. Ζακολίκος Παυσανίας
4. Ζερβός Κλεάνθης
5. Κουτσογιάννης Ιωάννης
6. Λιαροκάπης Αλέξανδρος
7. Μαρκόπουλος Χρήστος
8. Μπασαγιάννης Χρήστος
9. Ντεντιδάκης Αντώνιος
10. Παγορόπουλος Δημήτριος
11. Παπαδονικολάκης Ιωάννης
12. Παπαστεφανάκης Εμμανουήλ
13. Πετραλιάς Αυγερινός
14. Περάκης Γεώργιος
15. Ράλλης Σπυρίδων
16. Τσιγαρίδας Κωνσταντίνος
17. Βαρβιτσιώτης Ιωάννης
18. Βασιλειάδης Ιωάννης
19. Ζαΐμης Ανδρέας
20. Λάσκαρης Κωνσταντίνος
21. Μπλέτσας Στυλιανός
22. Ξαρχάς Αθανάσιος
23. Παναγιωτόπουλος Γεώργιος
24. Παπακωνσταντίνου Μιχάλης
25. Παπαληγούρας Αναστάσιος
26. Παυλίδης Αριστοτέλης
27. Φωτόπουλος Χρήστος
28. Κάππος Κωνσταντίνος
29. Γιατράκος Κωνσταντίνος
30. Λιβανός Διονύσιος

6-11-1986

Καρλίντζι
12-11-86

Υπόμνημα

Αντιστρατήγου ε.α. Σπυρ. Πολίτη για την Κυπριακή Κρίση 1974

Σε όλη τη στρατιωτική μου ζωή ουδέποτε ασχολήθηκα, κατά οποιονδήποτε τρόπο, με πολιτικές και στρατιωτικές οργανώσεις, συνδέσμους, συλλόγους, συννομώσεις, κινήματα, επαναστάσεις, κλπ.

Υπηρετήσα, από το 1945 έως το 1979 συνεχώς, πάντοτε και μόνο τη Πατρίδα μου, σε όλες τις Κυβερνήσεις, χωρίς ανάμειξη στη πολιτική, πιστός στο στρατιωτικό μου όρκο, υπόδειγμα πειθαρχίας στους Νόμους τής Πολιτείας και τους Στρατιωτικούς Κανονισμούς, σκληρής αποδοτικής εργασίας και απόλυτης προσκόλλησης στα στρατιωτικά καθήκοντα.

Λόγω αυτής τής στάσεως μου, που υπήρξα πάντοτε παράδειγμα προς προϋσταμένους και υφισταμένους, ουδείς ποτέ με ενόχλησε για να συμμετάσχω στις παραπάνω οργανώσεις και δραστηριότητες.

Ουδεμία σχέση ή ανάμειξη είχα ποτέ με τα πραξικοπήματα και τα καθεστώτα Παπαδόπουλου και Ιωαννίδη, στα οποία ήμουν αντίθετος, ούτε με το εγκληματικό πραξικόπημα στη Κύπρο κατά τού Μακαρίου που οδήγησε στη τραγική κατάληξη και διαμελισμό τής Κύπρου και έφερε την Ελλάδα στα πρόθυρα ενός καταστρεφτικού πολέμου με τη Τουρκία.

Ουδέποτε υπηρέτησα ή επισκέφθηκα τη Κύπρο σε όλη μου τη στρατιωτική ζωή. Μόλις πρόσφατα, τον Ιανουάριο 1986, επισκέφθηκα τη Κύπρο για πρώτη φορά, ως τουρίστας, για να διαπιστώσω και από κοντά τα λυπηρά αποτελέσματα τού πραξικοπήματος και τής επεμβάσεως τών Τούρκων.

Τον Ιούλιο 1966, όταν ήμουν ταγματάρχης και υπηρετούσα Καθηγητής στη Σχολή Πολέμου και μετά για λίγο διάστημα στο Κλιμάκιο NATO Θεσσαλονίκης, τοποθετήθηκα στο Στρατηγείο NATO Νεαπόλεως.

Όταν έγινε το πραξικόπημα Παπαδόπουλου βρισκόμουν για υπηρεσία NATO στη Βόρειο Ιταλία και έμαθα ότι έγινε κίνημα στην Ελλάδα από ένα Ιταλό συνάδελφο που το είχε ακούσει στο ραδιόφωνο.

Κατά την υπηρεσία μου στο NATO θεωρούμουν από τους Παπαδοπουλικούς συναδέλφους αντίθετος προς το καθεστώς, γιατί δεν εκδηλώθηκα ποτέ ασχολούμενος μόνο με τα στρατιωτικά μου καθήκοντα στο NATO.

Τον Ιούλιο 1968, με το τέλος τής θητείας μου στο NATO, επέστρεψα στην Ελλάδα και τοποθετήθηκα Διοικητής Μοίρας Πυροβολικού στον Εβρο, όπου έμεινα μέχρι τις αρχές τού 1969.

Από τον Εβρο, τοποθετήθηκα στο Πεδίο Βολής Κρήτης (ΠΒΚ) στα Χανιά, όπου υπηρέτησα μέχρι τον Οκτώβριο 1971, οπότε ήλθα στην Αθήνα και φοίτησα, μέχρι το Μάιο 1972, στη Σ.ΕΘ.Α από την οποία αποφοίτησα με άριστα.

Από τις παραπάνω τοποθετήσεις και υπηρεσίες μου, εύκολα διαπιστώνεται ότι δεν είχα ποτέ καμιά σχέση με το καθεστώς Παπαδόπουλου.

Λόγω τής επίδοσης μου στη Σ.ΕΘ.Α, τών πολλαπλών εκπαιδεύσεων μου στην Ελλάδα (Σχολή Πυροβολικού, Πληροφοριών, Πεζικού, Σχολή Πολέμου, Σχολή Πυρηνικού Πολέμου, κλπ) και στο Εξωτερικό (Σχολή αεροφωτογραφιών Αγγλίας, Σχολές Πυροβολικού Μάχης και Α/Α Πυροβολικού και Σχολή Επιτελών

•//•

-2-

ΗΠΑ και Πυρηνικού Πολέμου ΝΑΤΟ), τής υπηρεσίας μου δύο χρόνια στο Στρατηγείο ΝΑΤΟ Νεαπόλεως και τρία χρόνια στο ΠΕΚ και τής γνώσεως τής αγγλικής, γαλλικής και ιταλικής γλώσσας, το Μάιο 1972, στο ΓΕΕΘΑ.

Στό ΓΕΕΘΑ υπηρέτησα αρχικά, μέχρι τον Ιούνιο 1974, που ήμουν Συνταγματάρχης, ως προϊστάμενος τού Γραφείου Πολιτικής Εθνικής Αμυνας, υπό την 3η ΜΕΘ, και ασχολήθηκα αποκλειστικά και μόνο με θέματα ΝΑΤΟ, μειώσεως τών Δυνάμεων Δυτικού και Ανατολικού Συνασπισμού και Πυρηνικού Πολέμου. Υπό την ιδιότητα μου αυτή ουδεμία σχέση είχα με το Κυπριακό.

Τον Ιούνιο 1974 προήχθηκα σε Ταξίαρχο και ανέλαβα Διευθυντής τής 3ης ΜΕΘ, αντικαταστήσας τον Ταξίαρχο Χανιώτη που προήχθη σε Υποστράτηγο και ανέλαβε Διευθυντής τού Α' Κλάδου ΓΕΕΘΑ, στον οποίο υπάγοντο η 2α, 3η και 7η ΜΕΘ και το Γραφείο Θεμάτων Κύπρου. Προϊστάμενοι μου ιεραρχικά ήταν ο Δντής Α' Κλάδου, ο Υπαρχηγός ΓΕΕΘΑ και ο Αρχηγός τών Ενόπλων Δυνάμεων.

Ο Δντής τής 3ης ΜΕΘ είναι επιτελής, δεν διοικεί Μονάδες, ούτε εκδίδει διαταγές, απλώς μεταβιβάζει τις διαταγές τού Αρχηγού ΕΔ. Όταν τον διατάξουν οι προϊστάμενοι του, προβαίνει με τούς υφισταμένους επιτελείς του σε εκτίμηση τής καταστάσεως πάντοτε τών Φίλων Δυνάμεων και όχι τών Εχθρικών, που είναι αρμοδιότης τής 2ας ΜΕΘ, και ενημερώνει τούς Προϊσταμένους του οι οποίοι είναι υποχρεωμένοι να εκφράζουν γνώμη επί τών εκτιμήσεων και ενημερώσεων αυτών και εάν κρίνουν σκόπιμο να τις τροποποιούν. Αποφάσεις πέρνει ο Αρχηγός ΕΔ που εκδίδει και διαταγές.

Εντός τών αρμοδιοτήτων που τού είχε δώσει ο Υπουργός Εθνικής Αμυνας και η Κυβέρνηση, ο τότε Αρχηγός ΕΔ έπερνε αποφάσεις επί τών θεμάτων που έκρινε ότι είχε αρμοδιότητα και εξουσιοδότηση από τη Κυβέρνηση. Προς τούτο, συνεσκέπτετο με τούς τρεις Αρχηγούς Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας. Οι αποφάσεις του Αρχηγού υπό μορφή σημάτων και διαταγών διαβιβάζοντο στα τρία Αρχηγεία τα οποία με τη σειρά τους έβγαζαν διαταγές στις υφιστάμενες Μονάδες τους. Η ίδια διαδικασία ίσχυε και για τη Διοίκηση τής Εθνοφρουράς Κύπρου.

Επαναλαμβάνω ότι η 3η ΜΕΘ είχε πάντοτε αρμοδιότητα για τις Φίλιες Δυνάμεις. Εκτιμήσεις και ενημερώσεις για τον Εχθρό και αποστολή σημάτων και διαταγών για τις Εχθρικές Δυνάμεις έκανε πάντοτε η 2α ΜΕΘ.

Η παραπάνω διαδικασία εκτιμήσεων και ενημερώσεων τού Αρχηγού ΕΔ από την οργανική επιτελική ιεραρχία τού Αρχηγείου για να πάρει αποφάσεις δεν ήταν μόνιμη. Τις περισσότερες φορές, ο Αρχηγός έπερνε αποφάσεις με πληροφορίες και προτάσεις που τού υπέβαλαν απευθείας το ειδικό Επιτελείο Ιωαννίδη, ο Διοικητής Εθνοφρουράς Κύπρου, οι Αρχηγοί Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας, ο ίδιος ο Ιωαννίδης, ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης, κλπ. Στις περιπτώσεις αυτές, άλλοτε οι αποφάσεις διαβιβάζοντο από τούς επιτελείς ΓΕΕΘΑ και άλλοτε, που ήταν το πλέον συνηθισμένο, από το ειδικό Επιτελείο Ιωαννίδη, χωρίς καμία ενημέρωση τών Επιτελών ΓΕΕΘΑ.

Για θέματα πέραν τών αρμοδιοτήτων του, ο Αρχηγός ΕΔ ενημέρωνε τον Υπουργό Εθνικής Αμυνας, τον Υπουργό Εξωτερικών και τον Πρωθυπουργό, ο οποίος έπερνε την τελική απόφαση για τα σοβαρά εθνικά θέματα.

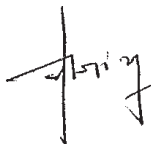
.//.

-3-

Είναι δε γνωστό ότι η έναρξη επιχειρήσεων και η κήρυξη και η διεξαγωγή ενός πολέμου είναι αρμοδιότης και ευθύνη τής Κυβερνήσεως.

Στη παραπάνω ενημέρωση θα πρέπει να προσθέσω τα κάτωθι:

- Όταν έγινε το πραξικόπημα Ιωαννίδη κατά Παπαδόπουλου, το Νοέμβριο 1973, υπηρετούσα Προϊστάμενος τού Γραφείου Πολιτικής Εθνικής Αμυνας. Όπως ανέφερα προηγουμένως δεν είχα ουδεμία γνώση και συμμετοχή στο πραξικόπημα αυτό. Ήταν Κυριακή πρωί και έμεινα σε ένα σπήτι στο Παγκράτι. Ήλθε ο κουνιάδος μου να με ρωτήσει γιατί κυκλοφορούνε άρματα και στρατιώτες στους δρόμους. Τηλεφωνική επικοινωνία με το ΓΕΕΘΑ δεν μπορούσα να πάρω γιατί οι γραμμές ήταν κομμένες. Ξεκίνησα να πάω στο ΓΕΕΘΑ και στο ύψος τού Χίλτον ρώτησα κάτι ένοπλους ευέλπιδες και έμαθα ότι είχε κάμει πραξικόπημα ο Ιωαννίδης. Το αναφέρω αυτό για να αντιληφθεί κανείς πόσο κρυφά και συνομπικά ενεργούσε ο Ιωαννίδης και το ειδικό Επιτελείο του.
- Τον Ιούλιο 1974, όταν αποκαταστάθηκε η Δημοκρατία, παρέμεινα στο ΓΕΕΘΑ ως Διευθυντής τής 3ης ΜΕΟ, μέχρι τον Μάρτιο 1975. Υπό την ιδιότητα μου αυτή διετέθηκα από τον Υπουργό Εθνικής Αμύνης κ. Αβέρωφ, ως Στρατιωτικός εμπειρογνώμονας στον Αντιπρόεδρο τής Κυβερνήσεως και Υπουργό Εξωτερικών κ. Μαύρο με τον οποίο έλαβα μέρος στις δύο συσκέψεις στη Γενεύη για το Κυπριακό με τούς Υπουργούς Εξωτερικών Τουρκίας και Αγγλίας.
- Τον Μάρτιο 1975 προήχθη σε Υποστράτηγο και τοποθετήθηκα από το ΓΕΕΘΑ στο Πεδίο Βολής Κρήτης, ως Διοικητής, από το οποίο αποστρατεύθηκα το 1979 με το βαθμό τού Αντιστρατήγου.

Αντιστράτηγος ε.α. Σπυρ. Πολίτης

ΠΡΑΚΤΙΚΟ 28

Στην Αθήνα, σήμερα 13 Νοεμβρίου 1986, ημέρα Πέμπτη και ώρα 10.30' π.μ. συνεδρίασε στην Αίθουσα της Γερουσίας του Μεγάρου της Βουλής η Εξεταστική Επιτροπή «Για το Φάκελο της Κύπρου», με Πρόεδρο τον κ. Χρίστο Μπασαγιάννη και με θέμα ημερήσιας διάταξης την εξέταση του μάρτυρα κ. Σπ. Πολίτη (2η μέρα), Δ. Ζιωτόπουλου (2η μέρα) και Χ. Παλαΐνη (1η μέρα).

Στη συνεδρίαση ήταν παρόντες από τα μέλη της Επιτροπής οι Βουλευτές κ. κ. Αλ. Δαμιανίδης, Γ. Δασκαλάκης, Ι. Κουτσογιάννης, Αλ. Λιαροκάπης, Α. Ντεντιδάκης, Ε. Παπαστεφανάκης, Γ. Περάκης, Σ. Ράλλης, Κ. Τσιγαρίδας, Ι. Βαρβιτσιώτης, Α. Ζαΐμης, Κ. Λάσκαρης, Σ. Μπλέτσας, Α. Ξάρχας, Ι. Παναγιωτόπουλος, Μ. Παπακωνσταντίνου, Α. Παπαληγούρας, Α. Παυλίδης, Χ. Φωτόπουλος, Κ. Κάππος, Κ. Γιατράκος και Δ. Λιβανός. Ο Πρόεδρος της Επιτροπής διαπιστώνει την ύπαρξη απαρτίας και λέγει:

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αρχίζουμε τη συνεδρίαση. Δεν υπάρχουν ανακοινώσεις. Κύριοι συνάδελφοι, σήμερα θα εξετασθούν κατά σειρά οι μάρτυρες κύριοι Πολίτης, Ζιωτόπουλος και Παλαΐνης. Όλους αυτούς θα πρέπει να τους τελειώσουμε σήμερα. Γιατί εάν δεν τους τελειώσουμε, ανατρέπεται όλη η σειρά. Και μετά θα λέμε γιατί ανατράπηκε η σειρά. Παρακαλείται ο Γραμματέας της Επιτροπής να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Πολίτη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα πρέπει να ξέρετε ότι έχουμε και την Επιτροπή Κανονισμού και τον ΚΤΕ Γεωργίας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριοι συνάδελφοι, νομίζω ότι η εξέταση του μάρτυρα κυρίου Πολίτη δεν θα πρέπει να καθυστερήσει πολύ. Η εξέτάσή του εξαντλήθηκε χθες και τώρα έχει αρχίσει τα «Δεν ξέρω, δεν θυμάμαι». Νομίζω ότι αν ο κάθε συνάδελφος κάνει μία-δύο ερωτήσεις, θα είναι αρκετές. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυρας κ. Πολίτης).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλείται ο κύριος Κουτσογιάννης να

λάβει το λόγο, για να υποβάλει τις ερωτήσεις του προς το μάρτυρα.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, μου επιτρέπετε να κάνω προηγουμένως μία δήλωση;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως.

ΜΑΡΤΥΣ: Ήθελα να δηλώσω, πριν αρχίσουν, κύριε Πρόεδρε, να γίνονται οι ερωτήσεις, ότι όταν βγήκα από εδώ χθες για να πάω σπίτι μου, υπήρχαν ορισμένοι δημοσιογράφοι, οι οποίοι μου ζήτησαν μετ' επιμονής να τους δώσω πληροφορίες και να δώσω κάποια συνέντευξη. Παρουσία δύο αστυνομικών που ήταν εκεί, δεν έδωσα καμία, ούτε απάντηση, ούτε συνέντευξη. Παρά ταύτα διεπίστωσα ότι στις εφημερίδες σήμερα ήταν γραμμένα πολλά από αυτά, τα οποία κατετέθησαν εδώ στην Επιτροπή. Αυτό, παρακαλώ πάρα πολύ, αν κρίνετε σκόπιμο να το γράψετε στα Πρακτικά, διότι δεν θέλω να δοθεί η εντύπωση ότι φεύγοντας από εδώ έδωσα συνέντευξη τύπου ή οποιοσδήποτε πληροφορίες στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, ασφαλώς θα γραφούν στα Πρακτικά. Ό,τι λέτε τηρείται με στενογρα-

φημένα Πρακτικά, και θα δείτε ότι όλα όσα λέτε, γράφονται στα Πρακτικά. Θα δείτε ότι και αυτό που δηλώσατε τώρα θα είναι γραμμένο. Τώρα, το πώς τυχόν διέρρευσαν, δεν μπορώ να το κρίνω. Εγώ δεν πρόφθασα να διαβάσω εφημερίδες σήμερα.

ΜΑΡΤΥΣ: Επιτρέπετε να συνεχίσω, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Επειδή χθες είδα ότι έγιναν ορισμένες ερωτήσεις γύρω από λεπτομέρειες, θα παρακαλούσα θερμά, αν μου επιτραπεί, να διαβάσω την κατάθεση την οποία είχα δώσει στον κύριο ταξίαρχο της στρατιωτικής δικαιοσύνης. Στην αρχή της συνεδρίασεως μού είχατε πει να το διαβάσω, αλλά κάποιος κύριος είπε ότι θα περάσει η ώρα, αλλά επειδή, επαναλαμβάνω, πρόθεσή μου είναι να βοηθήσω με όλα μου τα μέσα το εθνικό έργο το οποίο έχετε αναλάβει –και θα είμαι πάντα στη διάθεσή σας για αυτό, και σήμερα και οποιαδήποτε άλλη ημέρα– θα ήθελα και σεις να με βοηθήσετε λίγο να θυμηθώ αυτά τα πράγματα, τα οποία είπα πριν από δώδεκα χρόνια και τα οποία σε λεπτομέρειες είναι φυσικό να μην τα θυμάμαι. Τρίτον, έχω σημειώσει ορισμένα στοιχεία, τα οποία αναζήτησα χθες πληροφοριακά, γύρω από το τι έγινε κάτω στην Κύπρο με την έναρξη των επιχειρήσεων και θα ήθελα αυτά να τα θέσω υπ' όψιν σας και να περασθούν στα Πρακτικά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ακούστε λοιπόν –θα με συγχωρήσετε στο σημείο αυτό– κατ' αρχήν ζητάτε την κατάθεσή σας και θα δούμε αν θα σας δοθεί τώρα, ή θα σας δοθεί αργότερα. Αργότερα, όμως, θα σας δοθεί οπωσδήποτε. Αλλά πρέπει να σας πω ότι αυτά τα δώδεκα χρόνια που επικαλείσθε, κύριε μάρτυς, δεν καλύπτουν την υποχρέωση την οποία είχατε, να κρατήσετε στη μνήμη σας αυτά τα περιστατικά. Παραδείγματος χάριν από τις 04.45' η ώρα, το πρωί στις 20 του μηνός, μέχρι τις 09.00' το πρωί, εάν το ΓΕΕΦ διέταξε άμυνα ή αν περίμενε την εντολή του

Επιτελείου, αυτό είναι συνταρακτικό, δεν είναι λεπτομέρεια. Διότι όπως ξέρετε εσείς καλύτερα από εμάς –είσθε αντιστράτηγος– η απόβαση αυτό είναι, δηλαδή η εγκατάσταση ενός προγεφυρώματος. Εάν εγκατασταθεί ένα προγεφύρωμα, από εκεί και πέρα είναι ρέοντα τα πράγματα. Συνεπώς, από τις 04.45' μέχρι τις 09.00' είναι κρίσιμη ώρα και για την ιστορική κρίση, αλλά και για την καθαρώς νομική κρίση, κύριε μάρτυς. Αυτό δεν ήταν δυνατόν να ξεφύγει από την προσοχή σας. Άρα αυτό το πράγμα δεν μπορείτε να το λέτε λεπτομέρεια. Οπωσδήποτε εγώ προσωπικώς, θα σας έλεγα να διαβάσετε την κατάθεσή σας, αφού μάλιστα σας παρακαλέσουμε να μας πείτε εάν την βεβαιώνετε και την βεβαιώσατε, να την πάρετε να την διαβάσετε και εν τω μεταξύ να έλθει άλλος μάρτυς να εξετασθεί.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Να την διαβάσει, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριε Παπαστεφανάκη να λάβει το λόγο.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα ήθελα να πω την άποψή μου, για να φαίνεται και στα Πρακτικά γραμμένη. Όταν έγινε πραξικόπημα στην Κύπρο, κύριε Πρόεδρε, έγινε και μία γενική επιστράτευση, στην οποία όλοι κληθήκαμε να λάθουμε μέρος. Εγώ πήγα στην επιστράτευση εκείνη και μετά από δώδεκα χρόνια, εάν ερωτηθώ, θυμάμαι να καταθέσω, όλα όσα συνέβησαν αφ' ής παρουσιάσθηκα στην μονάδα, που έπρεπε να παρουσιασθώ, μέχρι και τη 18η ημέρα, που σηκώθηκα και έφυγα. Όλα αυτά εγώ τα θυμούμαι, και που δεν έπαιζα κανέναν ουσιαστικό ρόλο και σε τίποτα. Και δεν θυμάται ο μάρτυρας, που είχε έναν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ιστορία αυτή, αφού ήταν διευθυντής του 3ου Επιτελικού Γραφείου στην Αθήνα, τι έγινε και πώς έγινε; Να δεχθώ ότι δεν έχει μνήμη, σε καμία, όμως, περίπτωση δεν δέχομαι να κάτσει τώρα να διαβάσει την κατάθεσή του και στη συνέχεια να μας ξαναπεί αυτά που είναι γραμμένα στην κατάθεση. Εδώ πέρα

ήλθε να μας πει ό,τι θυμάται. Δεν θυμάται; Εντάξει, το δέχομαι αυτό. Δεν θυμάται; Δεν θυμάται. Αλλά όχι να διαβάσει κατάθεση και μετά να απαντά σε ερωτήσεις. Προσωπικά, δηλαδή, διαφωνώ με αυτή την διαδικασία και δεν θα ήθελα να προχωρήσουμε έτσι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όταν, όμως εκλήθη να βεβαιώσει το περιεχόμενο μιας καταθέσεως, υποτίθεται ότι του ανεγνώσθη. Για αυτό το λόγο, λοιπόν, απολύτως κανονικά, κατά αυστηρή τήρηση της δικονομικής αρχής, πρέπει να του την διαβάσω εγώ. Για να μην χάνουμε χρόνο, ας την διαβάσει ο ίδιος. Θέλετε να την διαβάσω εγώ; Να την διαβάσω εγώ. Ο κύριος Λάσκαρης, παρακαλείται να λάβει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, για λόγους τάξεως, είμαι υποχρεωμένος να συμφωνήσω με τον συνάδελφο κύριο Παπαστεφανάκη. Θα ήταν άηθες – φαντάζομαι και εσείς το πιστεύετε αυτό, είναι και η δική σας άποψη– την ώρα της εξετάσεως του μάρτυρος, να επικαλεσθεί στοιχεία της εκθέσεώς του. Ας μας απαντήσει σε όσες ερωτήσεις του έχουν τεθεί και εκ των υστέρων μπορεί να λάβει γνώση της καταθέσεώς του. Διαφορετικά, όπως ορθώς είπε ο κύριος Παπαστεφανάκης, τότε προς τι οι ερωτήσεις, εάν πρόκειται να αναφερθεί στην έκθεσή του;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Κύριε Πρόεδρε, νομίζω ότι λιγάκι έχουμε ξεφύγει. Το θέμα έχει δύο όψεις, την καθαρά νομική πλευρά, η οποία είναι αυτή που είπατε εσείς. Βεβαιώνει την έκθεση αφού του ανεγνώσθη. Αυτό το ξέρουμε όσοι είμαστε δικηγόροι. Αυτή είναι η πάγια τακτική για καθένα, που εξετάζεται δεύτερη φορά. Αλλά, πέρα από αυτό, είναι και ένα θέμα ουσίας. Εγώ να είμαι όσο επιεικής θέλετε, να δεχθώ ότι ο μάρτυς έχει αδύνατη μνήμη, τα ξέχασε. Θα τα διαβάσει αυτά. Και θα κληθεί από εμάς που τα ξέρουμε καλύτερα από αυτόν να τα επιβεβαιώσει ή να τα αρνηθεί, να δούμε τι θα κάνει. Διότι εμάς μας ενδιαφέρει και η ουσία σε δεύτερη φάση. Νομίζω, λοιπόν,

ότι είναι σωστό να διαβάσει την κατάθεσή του, αντί να την διαβάσετε σεις και να χάνουμε χρόνο, και μετά να γυρίσει και να προχωρήσουμε στην εξέταση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εφόσον εκλήθη να βεβαιώσει, εάν βεβαιώσει δηλαδή το περιεχόμενο, απαραίτητη συνάρτηση αυτής της ερωτήσεως είναι και το διάβασμα της καταθέσεως. Με την έννοια αυτή θα υπεχρεούτο ο Γραμματέας να τη διαβάσει. Επειδή όμως δεν πρέπει να χάνουμε χρόνο, εγώ λέω να αποσυρθεί με τον Γραμματέα να διαβάσει την κατάθεσή του και να μας πει ό,τι θέλει. Άλλωστε, και αυτό το στοιχείο ότι ζητάει την έκθεσή του, είναι και αυτό συνεκτιμητέο στην αξιολόγηση της σημασίας της καταθέσεως του μάρτυρος.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, εφαρμόζετε εδώ τους κανόνες της Ποινικής Δικονομίας; Γιατί, δεν το ξέρω αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Τότε εάν τις εφαρμόζετε, δεν μπορεί να τη διαβάσει. Μόνο να την συμβουλευτεί σε ορισμένα σημεία και αυτό να το ζητήσει από τον Πρόεδρο. Σε ορισμένα μόνο σημεία τμηματικά μπορεί να ενημερωθεί ζητώντας από τον Πρόεδρο να του τα διαβάσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ νομίζω ότι όταν πάμε στον ανακριτή και λέμε «Αναφέρομαι εις την κατάθεσή μου, ήν αναγνωσθείσαν μοι βεβαιώ» όπως έγραφαν οι γραμματείς. Να μην υπεισερχόμεθα λοιπόν σε λεπτομέρειες. Εν πάση όμως περιπτώσει να μην γενικευθεί η συζήτηση με αυτό το θέμα και χάνουμε την ώρα μας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, εάν μου επιτρέπετε. Επειδή είναι και πάγιο το θέμα, δεν ξέρω βέβαια αν είναι της στιγμής, αλλά δεν νομίζω πως είναι κάτι απόρρητο για κανένα και για το μάρτυρα. Βέβαια δεν ισχυρίζομαι ότι έχω γνώμη αυθεντίας, έχω πολλά χρόνια που έχω παρατήσει την δικηγορία, αλλά –προσέξτε το αυτό– η κατά-

θεση την οποία δίνει σήμερα ο μάρτυρας, όποιος μάρτυρας, είναι υποχρεωτικό να την αναγνώσει και να επιβεβαιωθεί. Όχι όπως γίνεται σε ανώμαλες περιπτώσεις, διότι να ξέρουμε, γράφουν ό,τι θέλουν και το βράδυ είσαι εντάξει. Αυτά όμως τα έγγραφα στα οποία αναφέρονται οι μάρτυρες, είτε αυτό είναι ένα υπόμνημα που έχει κατατεθεί, γιατί συνήθως έχουμε δύο λογίων χαρτιά – αυτό το υπόμνημα βάσει της διαταγής ή κατάθεση που έχει προηγηθεί. Αυτά τα δύο έγγραφα δεν θα λέτε στην προκειμένη περίπτωση ο μάρτυς να τα ξαναδιαβάσει και να βεβαιώσει αυτά που είναι γραμμένα, εάν είναι όπως τα είπε, διότι υποτίθεται –και έτσι πρέπει να είναι– ότι τα διάβασε τότε πριν τα υπογράψει. Η επίδειξη τώρα του εγγράφου αυτού ή του ενός ή του άλλου, νομίζω ότι έχει το νόημα εάν είναι αυτό το έγγραφο που έχει γράψει ο ίδιος ή δεν είναι αυτό. Δεν νομίζω ότι αναφέρεται στο περιεχόμενο που, όταν το υπέγραψε τότε το διάβασε. Άρα λοιπόν δεν είναι υποχρεωτικό να διαβάζει ο μάρτυρας εκτός, εάν κατ'οικονομίαν, θέλουμε να του δώσουμε να βοηθήσει τη μνήμη του και λοιπά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Λιαροκάπης και παρακαλώ να είναι ο τελευταίος.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, η Δικονομία τηρείται και πρέπει να τηρείται από την Επιτροπή. Η εξέταση του κυρίου μάρτυρος βρίσκεται στο τέλος. Είμαστε απλώς στο στάδιο των ερωτήσεων. Εγώ προσωπικά σχημάτισα πεποίθηση. Δεν μπορούν να διαβαστούν τώρα οι καταθέσεις. Να ρωτήσουμε λίγες ερωτήσεις, εάν θυμάται να μας πει ο,τιδήποτε άλλο, και να φύγει ο άνθρωπος για να έρθει ο άλλος μάρτυρας να τελειώνουμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Λοιπόν, τι αποφασίζει η Επιτροπή;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριε Ξαρχά.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν μπορεί να επιβεβαιώσει έγγραφο που δεν έχει διαβάσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, ανέπτυξα μία άποψη. Γίνεται δεκτή η άποψη αυτή ή απορρίπτεται; Για να τελειώσουμε.

ΠΟΛΛΟΙ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ: Απορρίπτεται.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Απορρίπτεται λοιπόν υπό της Επιτροπής το αίτημα του μάρτυρος. Παρακαλώ τον κύριο Κουτσογιάννη να υποβάλει τις ερωτήσεις του.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Κύριε μάρτυς, χθες είχατε μία δυσκολία να χαρακτηρίσετε ορισμένες πράξεις ή παραλείψεις ως προδοσία. Δώσατε άλλους χαρακτηρισμούς. Θα σας δώσω εγώ ένα ορισμό τώρα και θα παρακαλέσω να με βοηθήσετε αν είναι σωστός. Όταν έλληνες στρατιωτικοί διαπράξουν ή παραλείψουν, διευκολύνουν τον εχθρό να καταλάβει εχθρικό έδαφος, αυτό είναι προδοσία. Συμφωνείτε με αυτό τον ορισμό;

ΜΑΡΤΥΣ: Εάν αυτό είναι επίσημος ορισμός, δεν μπορώ παρά να συμφωνήσω. Πιστεύω σε αυτό που λέτε ότι είναι σωστό.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Δεύτερη ερώτηση. Κύριε μάρτυς, εσείς υπηρετήσατε, όπως λένε τα χαρτιά σας, στο ΝΑΤΟ. Τοποθετηθήκατε στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, διευθυντής 3ης ΜΕΟ σε μία κρίσιμη περίοδο. Επίσης υπηρετήσατε ως διοικητής στο Πεδίο Βολής Κρήτης και το κυριότερο από όλα, υπήρξατε διερμηνέας στην κρίσιμη συνάντηση της 19ης Ιουλίου του 1974, μια συνάντηση που ήταν ανωτάτου επιπέδου και θα έλεγα ιστορική. Κατά τη γνώμη σας, μπορεί ένα πρόσωπο που δεν είναι της εμπιστοσύνης της τότε πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας να έχει αυτές τις θέσεις, ή να χρησιμοποιηθεί κατ' αυτό τον τρόπο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δηλαδή σεις λέτε, κύριε βουλευτά, ότι κάθε έλληνας αξιωματικός ο οποίος υπηρετούσε...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Όχι τι λέω εγώ. Εγώ σας κάνω μία ερώτηση και θα παρακαλέσω να μου απαντήσετε. Μπορεί ένα πρόσωπο που δεν ήταν της απολύτου εμπιστοσύνης της τότε στρατιωτικής και πολι-

τικής ηγεσίας, να χρησιμοποιείται κατ' αυτό τον τρόπο;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, κύριε βουλευτά. Δεν είχα καμία σχέση με το πραξικόπημα και με το καθεστώς του Ιωαννίδη. Τοποθετήθηκα εκεί λόγω των προσόντων μου και υπηρέτησα μόνο και μόνο την πατρίδα μου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Θα σας αναφέρω πως όταν έγινε το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967, είχαν προηγηθεί – όπως όλοι ξέρουμε – μεταθέσεις πολλών στρατιωτικών, οι οποίοι βρέθηκαν στο Λεκανοπέδιο Αττικής και προετοίμασαν το πραξικόπημα. Είχε προηγηθεί μία μεταφορά αξιωματικών έτσι ώστε το πραξικόπημα να είναι σίγουρο ότι θα πετύχει. Επίσης η συγκρότηση του Επιτελείου εδώ στην Αθήνα και ορισμένων μονάδων, όπως των Καταδρομών και λοιπά, πριν από το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου είχε προηγηθεί πάλι μία τέτοια επιλογή. Πώς βλέπετε την ανάθεση σε σας, δεδομένου ότι επρόκειτο να γίνει το πραξικόπημα, που ήταν επιχειρήσεις, πώς βλέπετε λέω την τοποθέτησή σας εκείνη την ώρα στην Διεύθυνση του 3ου Επιτελικού Γραφείου του ΑΕΔ;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα χθες ότι εγώ τοποθετήθηκα στο ΓΕΕΘΑ το 1972, στο Γραφείο Θεμάτων ΝΑΤΟ Αμοιβαίας Μειώσεως Δυνάμεων...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Θέλω να μου πείτε πότε αναλάβατε τη Διεύθυνση του 3ου Επιτελικού.

ΜΑΡΤΥΣ: Ήμουν εκεί από το 1972 μέχρι τον Ιούνιο του 1974 με το βαθμό του συνταγματάρχη. Τότε έγιναν κρίσεις αξιωματικών, οι ετήσιες που γίνονται κάθε άνοιξη, και λόγω της αρχαιότητας που είχα, προήχθη στο βαθμό ταξίαρχου. Ο τότε διευθυντής της 3ης ΜΕΟ, ταξίαρχος κύριος Χανιώτης, έγινε υποστράτηγος διευθυντής του Α' κλάδου και σε μένα ανετέθη η Διεύθυνση της 3ης ΜΕΟ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Πότε υπηρετήσατε στο ΝΑΤΟ;

ΜΑΡΤΥΣ: Στο ΝΑΤΟ τοποθετήθηκα τον

Ιούλιο του 1966 και παρέμεινα εκεί μέχρι τον Ιούλιο του 1968, συνεχώς υπηρετών.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Θα σας κάνω μία ερώτηση και επιτρέψτε μου το είδος της: Κατά τη διάρκεια που υπηρετήσατε στο ΝΑΤΟ, έγινε ποτέ προσπάθεια από κάποια υπηρεσία ξένη, οποιαδήποτε, να σας μύησουν για να υπηρετήσετε ξένα συμφέροντα, έξω από τα καθαρώς στρατιωτικά;

ΜΑΡΤΥΣ: Ποτέ, κύριε βουλευτά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Είπατε χθες ότι υπήρχε δίπλα στον Αρχηγό ένα παραεπιτελείο, των Ενόπλων Δυνάμεων εννοώ, το οποίο λειτούργησε και για το πραξικόπημα και για τις επιχειρήσεις της ΔΕΚΕ και κατά κάποιο τρόπο την ιεραρχία αυτοί την είχαν παραμερίσει. Είναι σωστό αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Εσείς αφού δεχθήκατε αυτή τη μείωση, γιατί δεν παραιτηθήκατε; Γιατί δεν κάνατε αναφορά ή γιατί δεν το καταγγείλατε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, ένας αξιωματικός που ζει από το μισθό του και έχει οικογένεια να συντηρήσει, είναι η δουλειά του. Ο αξιωματικός αυτός δεν έχει δώσει όρκο να υπηρετεί ούτε τον Ιωαννίδη τον εγκληματία, ούτε τον Παπαδόπουλο τον εγκληματία. Δίνει όρκο όταν βγαίνει από τη Σχολή Ευελπίδων, να υπηρετεί την πατρίδα του και υπηρετεί την πατρίδα εντίμως, όπως έκανα εγώ όλα τα χρόνια της ζωής μου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Υπηρετώντας όμως αυτό το καθεστώς εγκληματιών, που λέτε εσείς ο ίδιος.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Καλώς, καλώς.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε, διότι αυτή τη στιγμή με κατηγορείτε. Είκοσι χιλιάδες αξιωματικοί μόνιμοι υπηρέτησαν από το 1967 μέχρι το 1974 την πατρίδα τους. Δεν υπέβαλαν σε οποιαδήποτε θέση και εάν βρισκόντουσαν, από στρατάρχη μέχρι ανθυπολοχαγό, την παραίτησή τους για να φύγουν, διότι υπηρετούσαν την πατρίδα

τους. Τώρα, εάν υπήρχε μια κλίκα αξιωματικών οι οποίοι έκαναν έγκλημα, με πραξικοπήματα, με ανατροπές και κινήματα, αυτοί είναι άξιοι να κριθούν από την Πολιτεία.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Θα παρακαλέσω, κύριε μάρτυς, στις ερωτήσεις που σας κάνω, να μην κάνετε κρίσεις και λοιπά. Να απαντάτε επί των γεγονότων αυτών που σας ρωτάω. Το γιατί δεν παραιτήθηκαν είκοσι χιλιάδες αξιωματικοί, το γιατί 150 αξιωματικοί πήγαν στο ΕΑΤ – ΕΣΑ και τους έκαναν βασανιστήρια, αυτό είναι άλλο θέμα. Τα ξέρει η ιστορία αυτά, τα ξέρουμε και εμείς. Θα απαντάτε σε αυτό που σας ρωτάω. Όταν έπεσε η χούντα στις 23 Ιουλίου, πείτε μου: Κάνατε καμία αναφορά, καταγγείλατε όσα ξέρατε σε βάρος αυτών των εγκληματιών, όπως λέτε, στη νέα κυβέρνηση της Εθνικής Ενότητας; Καταγγείλατε κάπου όλα όσα έγιναν και όλα όσα ξέρατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν κατήγγειλα, διότι γνώριζε η πολιτική και στρατιωτική ιεραρχία την ύπαρξη. Για αυτό και έγιναν αμέσως κρίσεις και όλοι αυτοί αποστρατεύθηκαν. Εγώ δεν απεστρατεύθην.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Εσείς δεν κάνετε καταγγελία πάντως πουθενά. Προχωρώ σε μία αλλά ερώτηση: Στην αναφορά σας που υποβάλατε στις 20/8/1975, στη σελίδα έξι λέτε και θα διαβάσω αυτολεξεί, το έχω αντιγράψει: «Γενικώς εκτιμάται υπό της 3ης ΜΕΟ ότι λόγω της εγγύτητος της Τουρκίας και της βασανιστικής υπεροχής των Τούρκων σε μέσα και λοιπά, ένας πόλεμος Τουρκίας-Κύπρου, δηλαδή εννοείτε την απόβαση, θα κατέληγε υπέρ της Τουρκίας, έστω και εάν εστέλοντο ενισχύσεις από την Ελλάδα». Παρακάτω λέτε «Περαιτέρω η ενίσχυση εξ Ελλάδος θα ήταν μια φοβερή επικίνδυνη κατάσταση, διότι θα είχε σαν αποτέλεσμα την απώλεια ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, δηλαδή μονάδων και λοιπά, και θα απέβαινε μοιραία εις βάρος της Ελλάδος, επειδή θα γινόταν ελληνοτουρκικός πόλεμος». Δηλαδή, με απλά λόγια, μας λέτε ότι δεν μπορούσαμε να

κάνουμε τίποτα απέναντι στην Τουρκία, ούτε η Κύπρος ούτε εμείς, έστω και εάν στέλναμε ενισχύσεις κάτω και λοιπά. Αυτό το λέτε αυτολεξεί, σας το διάβασα και μπορείτε να το δείτε και στην έκθεσή σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά, δεν είναι ακριβώς αυτά τα οποία λέτε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ξαναδιαβάζω και θα βρείτε και στην σελίδα έξι αυτό που σας διάβασα. Το αντέγραψα χθες το βράδυ: «Γενικώς εκτιμάται υπό της 3ης ΜΕΟ ότι λόγω της εγγύτητος της Τουρκίας και της βασανιστικής υπεροχής των Τούρκων εις μέσα και λοιπά, ένας πόλεμος Τουρκίας Κύπρου θα κατέληγε υπέρ της Τουρκίας, έστω και ένα εστέλοντο ενισχύσεις από την Ελλάδα».

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτή είναι η εκτίμησή μου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Αυτό λέω και εγώ. Και λέτε παρακάτω ότι θα ήταν επικίνδυνο να στείλουμε και άλλες ενισχύσεις, επειδή θα αποδυναμώναμε το μέτωπο Ελλάδος-Τουρκίας. Αυτό λέτε. Κύριε μάρτυς, εδώ ήλθε ο κύριος Γεωργίτσος, ο κύριος Κομπόκης ο κύριος Σκλαβενίτης, ο κύριος Κοντώσης, οι πάντες που υπηρέτησαν στην Κύπρο, και είπαν όλοι χωρίς εξαίρεση, ότι με τις δυνάμεις που είχαμε εκεί και παρά το πραξικόπημα, εάν είχαμε κάνει τις στοιχειώδεις ενέργειες, οι Τούρκοι θα συνετρίβοντο. Αυτό είπαν οι πάντες. Και βέβαια αυτό βγαίνει με την μία λέξη που λέμε «αποβίβαση» και όχι «απόβαση». Επίσης, θα πρέπει ίσως να γνωρίζετε ότι μετά τις επιχειρήσεις εκεί του «ΑΤΤΙΛΑ», και λοιπά στην Κύπρο, το ΝΑΤΟ συνέταξε μια έκθεση – πρέπει να το έχετε πληροφορηθεί, το έχουν γράψει και οι εφημερίδες αυτό για την κατάσταση των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, η οποία ήταν απογοητευτική. Και μάλιστα πρότεινε ποια μέτρα να πάρουν, για να μπορέσουν να αξιοποιήσουν τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Επίσης, άλλοι μάρτυρες που εξετάστηκαν, είπαν ότι δεν υπήρχε καμία δυνατότης της Τουρκίας για επίθεση στον ελλαδικό χώρο εδώ, και αυτό βγαίνει από το είδος των επιχειρήσεων, που

έγιναν στην Κύπρο και από όλα αυτά τα συμπεράσματα, που βγήκαν από κει. Τώρα, οι απόψεις οι δικές σας, της 3ης ΜΕΟ, με τις απόψεις όλων αυτών των στρατιωτικών, οι οποίοι έζησαν τα γεγονότα, διαφέρουν θα έλεγα 180°. Ποια είναι η εξήγηση που δίνετε τώρα, και η απάντηση που μπορείτε να δώσετε σήμερα;

ΜΑΡΤΥΣ: Η εκτίμησή μου, κύριε βουλευτά, είναι αυτή την οποία έγραψα, ότι λόγω της εγγύτητος της Κύπρου, 40 μίλια από τις τουρκικές ακτές -40 μίλια απέχει η Κύπρος από τις νότιες ακτές της Τουρκίας- λόγω του διχασμού, ο οποίος υπήρχε στην Κύπρο μεταξύ των μεν και των δε, και λόγω του πραξικοπήματος, ο κύριος Γεωργίτης και οι άλλοι που λένε ότι θα ημύνοντο της Κύπρου και θα νικούσαν, είχαν μετακινήσει όλες τις μονάδες. Είχαν πάρει τα άρματα, είχαν πάρει τις καταδρομές. Αυτά θα τα καταθέσω μετά, το ζήτησα από τον κύριο Πρόεδρο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Τα γράφετε στην αναφορά σας όλα αυτά αυτολεξεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε κύριε Κουτσογιάννη, αφήστε με να σας απαντήσω σας παρακαλώ πολύ. Οι Τούρκοι, κύριε βουλευτά, είχαν τόσες δυνάμεις για να κάνουν απόβαση, ειδικές δυνάμεις αποβατικές και δυνάμεις πεζικού και αρμάτων, που η δική μου εκτίμηση είναι ότι αν θέλανε να καταλάβουν την Κύπρο θα την καταλαμβάνανε. Διότι η Κύπρος είχε τόσες δυνάμεις αμύνης, που αυτές που υπήρχαν πάνω στο νησί, μπορεί να μη μπορούσαν την πρώτη μέρα να αποβιβάσθουν οι Τούρκοι, μπορεί τη δεύτερη να μην μπορούσαν...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Θα σας κάνω δύο διευκρινιστικές ερωτήσεις, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Αφήστε με να σας απαντήσω, κύριε βουλευτά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Είναι αρκετό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Κουτσογιάννη, αφήστε τον κύριο μάρτυρα να τελειώσει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Βγαίνει έξω

από την ερώτησή μου, κύριε Πρόεδρε. Εγώ δεν θέλω να ακούσω ιστορίες.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν βγαίνω έξω, κύριε βουλευτά. Να σας απαντήσω. Νομίζω ότι εκλήθη εδώ πέρα για να σας δώσω ό,τι μου ζητήσατε. Αφήστε με να τελειώσω και μη με διακόπτετε, σας παρακαλώ πάρα πολύ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ορίστε, συνεχίστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Το δεύτερο στοιχείο, το οποίο οδηγεί στην εκτίμησή μου, είναι ότι, όπως γνωρίζετε, η Κύπρος είναι τόσο πολύ μακριά από την Μητέρα Ελλάδα, που η αποστολή ενισχύσεων είναι παρά πολύ δύσκολη ακόμη και σήμερα. Την εποχή δε εκείνη με τα μέσα τα οποία διέθεταν οι Ελληνικά Ένοπλα Δυνάμεις, ήταν δυσκολοτάτη. Εφόσον λοιπόν, έχουμε την Κύπρο να έχει δυνάμεις, οι οποίες δεν ήταν τη στιγμή της αποβάσεως έτοιμες για να αμυνθούν, λόγω του διχασμού, λόγω της διασπάσεως των δυνάμεων, των οργανικών δεσμών, της μετακινήσεως μονάδων, δεν ήξερε ο Γεωργίτης πού βρίσκονται οι μονάδες ούτε τίποτε, θα το πω μετά εν συνεχεία, πρώτον. Δεύτερον, της υπεροχής των Τούρκων σε δυνάμεις, σε 40 μίλια απόσταση και της δυσκολίας την οποία αντιμετώπιζε η Ελλάς να στείλει ενισχύσεις, τα αεροσκάφη όπως ξέρετε μπορούσαν να μείνουν εκεί πέντε λεπτά, λόγω ελλείψεως καυσίμων και μετά να πάνε στο Λίβανο να προσγειωθούν. Εκεί βασιζεται η εκτίμησής μου, ότι αν οι Τούρκοι θέλαν να καταλάβουν το νησί θα χυνόταν πολύ αίμα, θα υφίσταντο απώλειες, τελικώς θα το καταλάμβαναν.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Καλώς. Πείτε μου, σας παρακαλώ, εάν η Μεραρχία που είχε πάει το 1964 στην Κύπρο, εάν δεν είχε αποχωρήσει το '67, οι Τούρκοι θα είχαν δυνατότητα απόβασης;

ΜΑΡΤΥΣ: Εάν η Μεραρχία δεν είχε μετακινηθεί, που κατά την προσωπική μου γνώμη ήτο σφάλμα το ότι έφυγε η Μεραρχία, οι δυνατότητες αμύνης της Κύπρου θα ήταν κατά πολύ μεγαλύτερες. Τούτο δε οφείλεται, κύριε βουλευτά, στο ότι η Με-

ραρχία ήτο μια οργανωμένη Μεραρχία του Ελληνικού Στρατού, πλήρως εξοπλισμένη.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Κύριε μάρτυς...

ΜΑΡΤΥΣ: Επιτρέψτε μου, κύριε βουλευτά, να σας διευκολύνω θέλω.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Δεν έχω χρόνο εγώ, κύριε μάρτυς, αυτό είναι το πρόβλημα και δεν μπορώ να κάνω τις ερωτήσεις που θέλω.

ΜΑΡΤΥΣ: Και σήμερα και αύριο και την ερχομένη εβδομάδα είμαι στη διάθεσή σας. Θέλω να σας βοηθήσω, είναι εθνικοί λόγοι να δοθεί φως στο θέμα της Κύπρου. Θα πρέπει να γνωρίζετε ότι υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση τότε ακόμη και σήμερα μεταξύ ελληνικών Μεραρχιών και κυπριακών Μεραρχιών. Την εποχή δε εκείνη, η Μεραρχία αυτή ήτο πλήρως εξοπλισμένη, ενώ η Εθνοφρουρά την εποχή εκείνη δεν ήταν πλήρως εξοπλισμένη. Υπήρχαν μόνο ελάχιστα άρματα «Τ34» παλιά ρωσικά στην Κύπρο την εποχή εκείνη. Αναντίρρητα, εάν η Μεραρχία αυτή δεν είχε φύγει, οι αμυντικές δυνατότητες της Κύπρου θα ήταν πολύ πολύ μεγαλύτερες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Κύριε μάρτυς, μία ερώτηση ακόμη στρατιωτικής φύσης. Κατά τη διάρκεια της εκεχειρίας, ανάμεσα στον «ΑΤΤΙΛΑ Ι» και «ΑΤΤΙΛΑ ΙΙ» οι Τούρκοι –και πρώτα βέβαια κατά τη διάρκεια του «ΑΤΤΙΛΑ Ι» αλλά κυρίως στην διάρκεια της εκεχειρίας– απεβίβασαν εκεί ουσιαστικά δύο μεραρχίες, στρατεύματα μονάδες, τεθωρακισμένα άρματα και λοιπά όλα αυτά ήταν συγκεντρωμένα μέχρι τις 14 Αυγούστου, που άρχισε ο «ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ» σε ένα σχετικά από στρατιωτική άποψη πολύ στενό χώρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω αυτό.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Πώς δεν το γνωρίζετε; Ήταν στην περιοχή της Κερύνειας. Όλες αυτές οι δυνάμεις απεβιβάστησαν, κατά την διάρκεια της εκεχειρίας εκεί, σε ένα από στρατιωτική άποψη στενότατο χώρο. Εάν τα δύο δικά μας υποβρύχια, ίσως και περισσότερα, και τα αεροπλάνα κάνανε, μόλις ξεκίναγε ο «ΑΤΤΙΛΑΣ ΙΙ», ή ίσως και κατά την διάρκεια της εκεχειρίας, λόγω

των παραβιάσεων που κάνανε οι Τούρκοι, εάν κάνανε επιχειρήσεις και εκτελούσαν την αποστολή τους, δηλαδή κάναν καταδρομές, επιδρομές...

ΜΑΡΤΥΣ: Τα υποβρύχια;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Και τα αεροπλάνα κυρίως. Πείτε μου, αυτές οι δυνάμεις οι τουρκικές που ήταν συγκεντρωμένες, τι απώλειες περίπου θα είχαν; Αλλά μιλάμε για σωστή επιχείρηση. Πέστε μου την απάντησή σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Το τι απώλειες θα είχαν, δεν είμαι σε θέση να σας πω. Το ότι θα είχαν απώλειες, οι οποίες θα ήταν σοβαρές, δεν υπάρχει αμφιβολία, διότι τα αποβατικά, τα οποία θα πλησιάζανε για να αποβιβάσουν δυνάμεις, μόλις θα τα κτυπούσαν τα υποβρύχια, θα βουλιάζανε. Και τα αεροπλάνα στο μικρό χρόνο που είχαν στη διάθεσή τους, λόγω ελλείψεως καυσίμων να μείνουν επάνω, θα επέφεραν απώλειες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Και μία τελευταία ερώτηση, κύριε μάρτυς. Στην κατάθεση που έχετε κάνει στον κύριο Μπέλκα, στην τελευταία σελίδα λέτε επί λέξει «Πάντως κατόπιν διαταγής του ΑΕΔ διεβίβασα εις τινά περίπτωσιν εις ταξιαρχον Γεωργίτην, οδηγίης του κυρίου αρχηγού δι' αυτοσυγκράτησιν μέχρι εκδηλώσεως της τουρκικής επιθέσεως».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό το έθεσα και εγώ χθες υπ' όψιν του κυρίου μάρτυρος. Εν πάση περιπτώσει, ας απαντήσει και πάλι.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Σύμφωνα, κύριε Πρόεδρε, αλλά εκείνο το οποίο θέλω να μας ξεκαθαρίσει ο μάρτυρας είναι, εάν αυτό, κύριε μάρτυς, το είπατε πριν αρχίσει η απόβαση ή αφού είχε αρχίσει η απόβαση. Και η απορία μας είναι, διότι μέχρι που άρχισαν να αποβιβάζονται οι Τούρκοι και να επιτίθενται τα τουρκικά αεροπλάνα, δεν υπήρχε λόγος να λέτε «Αυτοσυγκράτηση». Αυτό ήταν λογικό να το πείτε, αφού είχαν αρχίσει οι επιχειρήσεις. Έχει πολύ μεγάλη σημασία τότε να το πείτε αυτό, σύμφωνα πάντα με τη δική σας κατάθεση. Γιατί άλλοι

καταθέτουν ότι το είπατε βέβαια στις 8.00' - 9.00' η ώρα. Πείτε μου σας παρακαλώ, ποιο είναι το σωστό.

ΜΑΡΤΥΣ: Το σωστό είναι ότι είπα στον κύριο Γεωργίτση «Αυτοσυγκράτηση», προτού εκδηλωθεί οποιαδήποτε επίθεση, διότι όταν εκδηλωθεί επίθεση, κύριε βουλευτά, δεν κάνουμε «Αυτοσυγκράτηση». Αυτό αναγράφουν και οι οδηγίες επιχειρήσεων και τα σχέδια της Κύπρου, τα οποία εν συνεχεία θα θέσω υπ' όψιν σας.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Βεβαίως αυτό είναι σωστό, αλλά όμως οι άλλοι που παίρνανε κάτω τις απαντήσεις, λένε άλλα.

ΜΑΡΤΥΣ: Κατά την γνώμη μου, είναι παραφροσύνη να γίνεται απόβαση στην Κύπρο και κάποιος επιτελής να διαβιβάζει εντολή του κυρίου αρχηγού για αυτοσυγκράτηση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Κύριε μάρτυς, στους στρατιωτικούς κανονισμούς υπάρχει ο όρος «Αυτοσυγκράτηση»; Πείτε μου, σας παρακαλώ, αν υπάρχει γραμμένο πουθενά σε σχέδια επιχειρήσεων, σε στρατιωτικούς κανονισμούς ή κάπου, ο όρος «Αυτοσυγκράτηση».

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν νομίζω ότι υπάρχει.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Όμως εσείς το είπατε αυτό, έστω προ των επιχειρήσεων.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Αυτό τον όρο και αυτή τη λέξη, την «Αυτοσυγκράτηση», όπως εσείς είπατε, την ακούσατε για πρώτη φορά από τον κύριο Σίσκο, το βράδυ στις 19/7/1974. Έτσι καταθέσατε χθες.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Άρα ο κύριος Σίσκο είναι αυτός, ο οποίος είπε «Αυτοσυγκράτηση», στην ηγεσία και αυτοί στην συνέχεια κάνανε όχι απλώς χρήση αλλά κατάχρηση του όρου. Είναι έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν σας κατάλαβα καλά.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Λέγω: Ο κύριος Σίσκο, σύμφωνα με τη δική σας κατάθεση χθες, είναι ο πρώτος που εδώ στην Ελλάδα μας μίλησε περί «Αυτοσυγκράτησης». Το είπε βέβαια στις 19 το βράδυ, στη σύσκεψη που ήσασταν εσείς διερμηνεύς.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω αν ήταν πρώτος, κύριε βουλευτά. Λέγω ότι επί παρουσία μου χρησιμοποιήσε αυτόν τον όρο. Έτσι τον μετέφρασα εγώ από τα αγγλικά στα ελληνικά. Το κατέθεσα και το δέχομαι.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Έχετε υπ' όψιν σας, αν κάποιος άλλος ξανά νωρίτερα είχε πει τον όρο «Αυτοσυγκράτηση»;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έχω υπ' όψιν μου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ευχαριστώ πολύ.

ΜΑΡΤΥΣ: Θέλω δε να προσθέσω ότι, όταν είπα εγώ στον κύριο Γεωργίτση περί αυτοσυγκρατήσεως, αυτό δεν προέκυψε από εμένα. Αυτό μου το είπε ο κύριος ΑΕΔ και εγώ, ως επιτελής, το διεβίβασα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Λάσκαρης, παρακαλώ, να λάβει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Στρατηγέ, μας είπατε στην χθεσινή σας κατάθεση, μας μιλήσατε για κάποιο «παραεπιτελείο».

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Το οποίο είχε συσταθεί από τον Ιωαννίδη στο Αρχηγείο Στρατού, με σκοπό την οργάνωση και την εκτέλεση του πραξικοπήματος για την ανατροπή του Μακαρίου. Είναι έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Και ότι η σύνθεση αυτού του «παραεπιτελείου» αποτελείτο από ορισμένους μικρούς, νέους δηλαδή, στο βαθμό αξιωματικούς. Σωστά;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Κυκλοφορούσαν αυτοί από το Γενάρη του '74 εκεί μέσα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Τους βλέπατε εκεί μέσα;

ΜΑΡΤΥΣ: Κυκλοφορούσαν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Θα έχετε την καλοσύνη να προσπαθήσετε να θυμηθείτε και να μας πείτε μερικά ονόματα αυτών των αξιωματικών, τους οποίους συναντούσατε καθημερινώς; Ενδεικτικώς μερικά ονόματα.

ΜΑΡΤΥΣ: Σας ανέφερα ότι ήταν ο συνταγματάρχης Κονδύλης, ο οποίος έχει πεθάνει και ο οποίος μάλιστα, όταν κατέβηκα εγώ

κάτω στην αίθουσα για να δω τι συμβαίνει, διότι επάνω δεν είχαμε καμία πληροφορία στο ΓΕΕΘΑ –το ΓΕΕΘΑ είναι στον πέμπτο όροφο, όπως ξέρετε, και το Αρχηγείο Στρατού στον τρίτο όροφο– είδα ότι ήταν ο Κονδύλης, ο οποίος διήυθυνε τις επιχειρήσεις κατά του πραξικοπήματος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Εκτός του Κονδύλη;

ΜΑΡΤΥΣ: Χθες προσπάθησα να θυμηθώ, κύριε βουλευτά, και θυμήθηκα ένα όνομα: Πηλιχός. Ήταν κάποιος μικρός αξιωματικός, λοχαγός της ΕΣΑ μου φαίνεται, που είχε σχέση με τον Ιωαννίδη. Όπως ξέρετε, ο Ιωαννίδης προήρχετο από την ΕΣΑ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Άλλους;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι. Εάν θυμηθώ άλλους θα σας πω. Ήταν μικροί αξιωματικοί και οι περισσότεροι ήταν του Πεζικού και εγώ είμαι του Πυροβολικού, και δεν είχε τύχει να υπηρετήσουν υπό τας διαταγές μου για να τους ξέρω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Τα ονόματα, εφόσον ήταν κάτι εκτός της συνήθους τάξεως του Αρχηγείου Στρατού, ασφαλώς είχαν κάνει εντύπωση όπως έκανε και σε σας και σε άλλους. Τα ονόματα δεν κυκλοφορούσαν στο χώρο του Αρχηγείου Στρατού; Ήταν κάτι έκτακτο;

ΜΑΡΤΥΣ: Σας ανέφερα χθες και ένα ταγματάρχη Ματάτση, πάλι του Πεζικού, τον οποίο βλέπαμε εμείς, διότι ήταν έξω από το γραφείο του κυρίου Μπονάνου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Αν θυμηθείτε, εν πάση περιπτώσει, μέχρι τέλους της κατάθεσής σας σήμερα και άλλα ονόματα, αν έχετε την καλοσύνη, να μας τα πείτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι μόνο αν θυμηθώ κατά την κατάθεσή μου, αλλά και αργότερα, αν θυμηθώ, στον κύριο Πρόεδρο θα αναφέρω τα ονόματα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Ας επανέλθουμε μία στιγμή στη 19η Ιουλίου. Είναι μια κρίσιμη συνεδρίαση στην οποία, όπως μας είπατε μετείχε ο Μπονάνος, ο Ιωαννίδης, ο Σίσκο, ο Τάσκα, ορισμένοι άλλοι, και εσείς εκλήθητε ως διερχόμενοι. Σωστά;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Μας είπατε ακόμη ότι ο Σίσκο συνέστησε «Αυτοσυγκράτηση» με το επιχείρημα ότι οι Τούρκοι δεν επρόκειτο να επιτεθούν και οι κινήσεις, οι οποίες εσημειούντο, ήταν μάλλον επίδειξη δυνάμεως της Τουρκίας. Είναι έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά. Είπα ότι θα κατέβαλε προσπάθειες μεταξύ Αγκύρας και Αθηνών, ούτως ώστε να πειστεί η Τουρκία να μην κάνει απόβαση στην Κύπρο και να αποφευχθεί, ως συνέπεια της αποβάσεως των Τούρκων στην Κύπρο, ένας πόλεμος μεταξύ Ελλάδος –Τουρκίας, που οι ΗΠΑ δεν ήθελαν, ούτε την απόβαση των Τούρκων στην Κύπρο, ούτε τον πόλεμο μεταξύ Ελλάδος– Τουρκίας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Και το συμπέρασμα του ποιο ήταν; Το είπατε, θα μπορούσε να σημειωθεί στα Πρακτικά αυτό. Έχω τη γνώμη ότι ο κύριος μάρτυς, αν καλώς συνεκράτησα, κύριε Πρόεδρε, μου είπε ότι συνέστησε «Αυτοσυγκράτηση» ο Σίσκο, με το επιχείρημα ότι δεν επρόκειτο οι Τούρκοι να επιτεθούν προς αποφυγή όλων αυτών τα οποία λέει, αλλά ότι οι κινήσεις, οι οποίες εσημειούντο, ήταν απλώς επίδειξη δυνάμεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε συνάδελφε, ό,τι είπε ο μάρτυς έχει γραφεί στα Πρακτικά, θα τα ελέγξουμε και θα συνεχίσουμε την κατάθεσή του.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Ερωτώ για τον εξής λόγο: Στο απόσπασμα εκθέσεώς σας, το οποίο μας διάβασε ο κύριος Πέρακης χθες, λέτε ότι «Εξέφρασε την ελπίδα ότι δεν θα επιτεθούν οι Τούρκοι». Αντιλαμβάνεσθε πόση μεγάλη σημασία έχει εάν εξέφρασε απλώς ελπίδα ή αν διετύπωσε θετική γνώμη, κάτι το οποίο θα εβάρυνε πάρα πολύ στη σκέψη των παρισταμένων στη σύσκεψη για τη λήψη αποφάσεων; Αυτό το σημείο μήπως θέλετε να μας το διευκρινίσετε; Ήταν θετική η θέση του, ήταν υποθετική, ήταν απλώς έκφραση ελπίδας, ήταν έκφραση πεποιθήσεως; Είναι λεπτό το θέμα και έχει πολύ μεγάλη σημασία.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε βουλευτά, η

γνώμη μου είναι ότι ήτο μία έκφραση προσπάθειας να αποφευχθεί ένα πόλεμος μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας και προς αυτόν το σκοπό κατηύθυνε όλες του τις ενέργειες. Δεν διαβεβαίωσε ο κύριος Σίσκο ότι οι Τούρκοι δεν θα επιτεθούν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Τώρα ένα άλλο σημείο επί του αυτού θέματος. Στην έκθεση που μας κάνατε χθες για αυτήν την τόσο σημαντική σύσκεψη, περιοριστήκατε να μας πείτε τι είπε ο Σίσκο. Μήπως θα μπορούσατε να θυμηθείτε ποια ήταν η αντίδραση του Ιωαννίδη ή του Μπονάνου σε αυτά τα οποία είπε ο Σίσκο; Θα ήταν πολύ ενδιαφέρον ένας τέτοιος διάλογος, ο οποίος θα επακολούθησε.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι τις λεπτομέρειες, κύριε βουλευτά, αλλά πάντως θυμάμαι ότι όλοι όσοι ήταν εκεί πέρα, προσπαθούσαν να επιτύχουν να μη γίνει απόβραση των τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο και να αποφευχθεί κατά συνέπεια ένας πόλεμος Ελλάδος-Τουρκίας. Τι διημέφθη σε λεπτομέρειες, δεν ενθυμούμαι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Κύριε μάρτυς, ήταν παρά πολύ σημαντικό αυτό το μήνυμα του Σίσκο, «Αυτοσυγκράτηση», αποφύγετε δηλαδή κάθε ενέργεια αυτή τη στιγμή, εις τρόπον ώστε αν λιγάκι κουράσετε τη μνήμη σας, θα σας έρθει στο νου τι απήντησαν. Ήταν λιγάκι αναπάντεχο εκείνη τη στιγμή.

ΜΑΡΤΥΣ: Η «Αυτοσυγκράτηση», κύριε βουλευτά, ήταν γιατί δεν ήθελε οι ελληνικές δυνάμεις να άρξονται χειρών αδίκων, ούτως ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις ενός πολέμου μεταξύ Ελλάδος-Τουρκίας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Αυτό που σας ερωτώ, είναι ποια υπήρξε η αντίδραση από ελληνικής πλευράς, δηλαδή του Ιωαννίδη και του Μπονάνου. Το εδέχθησαν ασυζητητί; Μήπως ζήτησαν εγγυήσεις, διαβεβαιώσεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ: Και ένα τελευταίο σημείο. Μήπως θυμάσθε, αν παρενέβη ο Τάσκα στη συζήτηση; Να σας διευκολύνω. Έχει κατατεθεί ότι ο Τάσκα

είχε λάβει τηλεγράφημα του Κίσινγκερ, που τον προειδοποιούσε παραμονές πραξικοπήματος να αποφευχθεί ο,τιδήποτε, διότι η Τουρκία θα το βρει ως πρόσχημα για να επέμβει στην Κύπρο. Και ο Τάσκα διεμαρτύρητο ότι δεν εγένετο δεκτός από τον Ιωαννίδη. Μήπως αυτό σας λέει τίποτε; Μήπως κατά την συζήτηση εκείνη έκανε καμία νύξη ο Τάσκα ότι «Τόσον καιρό προσπαθούσα να σας δω, κύριε Ιωαννίδη, να σας πω αυτά τα πράγματα και λοιπά;»

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι να ελέγχθη τέτοιο πράγμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Λιαροκάπη να λάβει το λόγο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Κύριε μάρτυς, το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου γιατί έγινε, από ποιους αποφασίστηκε; Παρέλυσε την άμυνα της Κύπρου και υπήρχε σχέδιο αμύνης της Κύπρου, το οποίο δεν εφαρμόστηκε;

ΜΑΡΤΥΣ: Η ερώτησή σας, κύριε βουλευτά, αποτελείται από τρία σκέλη. Αν έχετε την καλοσύνη να σταματήσουμε στο πρώτο σκέλος να σας απαντήσω, και εν συνεχεία με ρωτάτε τα άλλα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Όχι με πολλές κουβέντες. Γιατί έγινε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατά την γνώμη μου, για την ανατροπή του Μακαρίου. Αυτό φάνηκε αφού κυνηγούσαν τον Μακάριο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Από ποιους αποφασίστηκε;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τον Ιωαννίδη και τους ανθρώπους τους δικούς του.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Τον Μπονάνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, ο ΑΕΔ και οι Αρχηγοί δεν νομίζω ότι ήταν άμοιροι του γεγονότος ότι κάτω από την μύτη τους γινόταν ένα πραξικόπημα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Οι Αρχηγοί των Επιτελείων;

ΜΑΡΤΥΣ: Είπα και για τους Αρχηγούς.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Ο Γκιζίκης;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω αυτό.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Τώρα η κυβέρνηση, έστω και αν ήταν κυβέρνηση ανδρική, ήξερε και αυτή;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν γνωρίζω.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Αυτό παρέλυσε την άμυνα της Κύπρου;

ΜΑΡΤΥΣ: Οπωσδήποτε. Όχι μόνο την παρέλυσε, αλλά ήτο εγκληματικό για την άμυνα της Κύπρου. Αν δεν γινόταν το πραξικόπημα, η Κύπρος θα ήταν οργανωμένη για να αμυνθεί στις τουρκικές δυνάμεις.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Υπήρχε σχέδιο αμύνης;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Εφαρμόστηκε;

ΜΑΡΤΥΣ: Εφαρμόστηκε κατά τον πλέον μειονεκτικό τρόπο, ως αποτέλεσμα του πραξικοπήματος.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Είπατε και εσείς ότι ο κίνδυνος της τουρκικής εισβολής ήτο άμεσος και πραγματικός και ότι οι Τούρκοι περίμεναν και αφορμή και κατάλληλη ευκαιρία. Παίρνουμε την υπόθεση: Η Κύπρος στην θέση που βρίσκεται, αν ήταν καλά οπλισμένη σαν «αστακός» με μια σχετική βοήθεια από τη Αθήνα, θα μπορούσε επιτυχώς να αποκρούσει την εισβολή; «Αστακός» οπλισμένη.

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως, κύριε βουλευτά, είπα και προηγουμένως, αναλόγως με την αυτοδυναμία που δημιουργούμε σε ένα νησί, εξαρτάται και η δυνατότης αποκρούσεως μιας επιθέσεως. Αλλά η δυνατότης αποκρούσεως μιας επιθέσεως εξαρτάται από τις δυνάμεις που διαθέτει ο εισβολέας, και την απόφαση που έχει πάρει, να θυσιάσει δυνάμεις και μέσα για να καταλάβει ένα νησί.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Συνεπώς η λογική και οι πιθανότητες είναι, αν είχαμε Κύπρο «αστακό» οπλισμένη, δύσκολα να επέμβει αυτός. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Εξ άλλου οι Τούρκοι, γνωρίζοντας ότι η Κύπρος ήταν εξοπλισμένη σαν «αστακός», θα σκεφτόντουσαν πολύ να κάνουν απόβαση.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Και κάπως

εμμέσως απαντήσατε, σας ερωτώ για να το ξεκαθαρίσουμε. Αν δεν γινόταν το πραξικόπημα, οι Τούρκοι θα τολμούσαν την εισβολή; Τι λέτε; Και αν τυχόν τολμούσαν όλες οι ελληνικές δυνάμεις στην Κύπρο, ενωμένες με σχετική βοήθεια από την Αθήνα, θα απέκρουαν την εισβολή;

ΜΑΡΤΥΣ: Το πραξικόπημα έδωσε στους Τούρκους την αφορμή, την οποία περίμεναν, για να επέμβουν στην Κύπρο και, όπως έχω αναφέρει και στις καταθέσεις μου και τις δύο, το πραξικόπημα ήταν εγκληματική πράξη αφρόνων ανθρώπων, διότι εγνώριζαν ότι οι Τούρκοι, οι οποίοι από το παρελθόν εποφθαλμιούσαν να καταλάβουν το νησί, θα είχαν την ευκαιρία, η οποία τους εδίδετο και από πολιτικής πλευράς, να επέμβουν ως Προστάτιδος Δυνάμεως, αλλά και προστάτιδος των Τουρκοκυπρίων. Συγχρόνως δε, η μετακίνηση όλων αυτών των δυνάμεων τις οποίες χρησιμοποίησε ο Γεωργίτσος για να κυνηγάει τον Μακάριο, η απομάκρυνση των Μονάδων, των μέσων, των αυτοκινήτων, των Καταδρομών από τις θέσεις τους, δημιούργησε όλες αυτές τις δυσμενείς επιπτώσεις, ούτως ώστε, όταν έγινε η απόβαση των Τούρκων, να μην μπορεί ο κύριος Γεωργίτσος με τις δυνάμεις του να αποκρούσουν την επίθεση.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Ενώ αν δεν γινόντουσαν αυτά, θα ήταν καλύτερη η απόκρουση.

ΜΑΡΤΥΣ: Χίλιες φορές καλύτερη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Οι Αμερικάνοι που συνιστούσαν «Αυτοσυγκράτηση», δεν με ενδιαφέρει αν το έκανε μόνο ο Σίσκο ή και οι άλλοι, καλόπιστα ερωτώ: Αν ήθελαν μπορούσαν να αποτρέψουν την εισβολή; Εκ του αποτελέσματος τι λέτε; Μήπως επεδίωκαν την επέμβαση για διχοτόμηση, διπλή Ένωση, να ελέγχουν καλύτερα την κατάσταση; Είναι ένα αφελές και καλόπιστο ερώτημα. Οι πανίσχυροι Αμερικάνοι, αν ήθελαν μπορούσαν να αποτρέψουν την εισβολή, ή μήπως θα έλεγαν «Οι μασκαράδες δεν ήθελαν και είπαν “ντου να την κόψουμε στην μέση και να ελέγχουμε καλύ-

τερα»»; Θέλω μία πατριωτική ελληνική απάντηση.

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως έγινε και στο παρελθόν σε κάποια άλλη προσπάθεια των Τούρκων – δεν θυμάμαι χρονολογικώς πότε– κύριε βουλευτά, που επενέβη ο Τζόνσον τότε, και απέτρεψε την απόβαση των τουρκικών δυνάμεων στην Κύπρο, οι Αμερικάνοι αν ήθελαν μπορούσαν να επέμβουν και να αποτρέψουν την απόβαση. Τώρα αν ενήργησαν προς τους Τούρκους και τους είπαν να μην κάνουν απόβαση, και οι Τούρκοι συνέχισαν παρά την πίεση των Αμερικανών να κάνουν την απόβαση, αυτό δεν το γνωρίζω.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Μήπως και το αντίθετο; Μήπως το ήθελεν; Τι λέτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν μπορώ να το πω, κύριε βουλευτά. Πάντως από τα συζητηθέντα με τον Σίσκο –ως διερμηνέας που ήμουνα εκεί πέρα– σχημάτισα την εντύπωση ότι ο Σίσκο βεβαίωσε ότι γίνονται προσπάθειες να πιεσθούν οι Τούρκοι, ούτως ώστε να μην κάνουν την απόβαση στην Κύπρο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Είστε στρατιωτικός και είμαι δικηγόρος, δεν είμαστε όμως διπλωμάτες. Καταλάβετε τι λέω. Δεν είμαστε διπλωμάτες. Η χουντική ηγεσία αποτελείτο από ανόητους και αφελείς και μόνοι τους αποφάσισαν το πραξικόπημα και παρείδαν τον κίνδυνο της εισβολής ή τους παρέσυραν και τους γέλασαν οι Αμερικάνοι, όπως έλεγε στον προθάλαμο της σύσκεψης ο Ιωαννίδης. Τι λέτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν κατάλαβα, κύριε βουλευτά, τι είπατε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Η χουντική ηγεσία που ήταν απλοί άνθρωποι, τα έπαιξαν όλα κορώνα-γράμματα, πραξικόπημα 21 Απρίλη, πραξικόπημα Ιωαννίδη κατά Παπαδόπουλου, απετελείτο από ανόητους και αφελείς, δεν έβλεπαν δηλαδή κανένα κίνδυνο και μόνοι τους αποφάσισαν το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου και παρείδαν τον κίνδυνο της εισβολής των Τούρκων, ή πάνω σε αυτό τους παρέσυραν και τους γέλασαν οι Αμερικάνοι, όπως άφησε ο Ιωαννίδης στην σύσκεψη να εννοηθεί; Τι λέτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω τι είπε ο Ιωαννίδης στη σύσκεψη. Δεν είπα εγώ τέτοιο πράγμα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Εμείς εδώ μαζεύουμε αποδείξεις.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι. Το ξέρω. Εκείνο το οποίο έχει σημασία είναι ότι οι άνθρωποι αυτοί, οι οποίοι σκέφθηκαν να κάνουν πραξικόπημα στην Κύπρο, είναι οπωσδήποτε άνθρωποι ανόητοι, διότι γνώριζαν ότι ένα τέτοιο πραξικόπημα θα είχε σαν αποτέλεσμα την επέμβαση της Τουρκίας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Ήταν ανόητοι αυτοί;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι ήταν ανόητοι, ήταν εγκληματίες, χαρακτηρίστε τους όπως θέλετε. Εκείνο, το οποίο μόνο δεν μπορώ να σας πω, διότι δεν γνωρίζω –στην ερώτησή σας απαντάω, κύριε βουλευτά– είναι αν οι Αμερικανοί τους είπαν ή τους διαβεβαίωσαν «Κάνετε την απόβαση για να διχοτομηθεί η Κύπρος». Αυτό δεν το γνωρίζω.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Σας ερωτώ, μήπως σας διευκολύνω: Το πραξικόπημα της 21ης του Απρίλη ήταν αυτόφωτο ή ετερόφωτο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν γνωρίζω, κύριε βουλευτά. Στις 21 Απριλίου 1967 ήμουν στο ΝΑΤΟ, στη Νάπολη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Μία τελευταία ερώτηση, παρ' ότι άγνοια νόμου ούτε επιτρέπεται ούτε συγχωρείται: Στοιχεία του Στρατιωτικού Ποινικού Δικαίου διδαχθήκατε; Αν θυμάσθε.

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως. Στοιχεία στη Σχολή Ευελπίδων.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Όποιος κάνει ένα πραξικόπημα κατά της νομίμου εξουσίας φιλικής χώρας –αν θυμάσθε– λέει ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας ότι διαπράττει κακούργημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμάμαι αυτό. Εάν το λέει ο Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας συμφωνώ.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Μήπως θυμάσθε ότι διαπράττει αδίκημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Αδίκημα, ναι. Κακούργημα, δεν ξέρω.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν ξέρετε το βαθμό του πταίσματος;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είμαι νομικός εγώ και δεν μπορώ να σας απαντήσω. Αλλά ότι είναι κακούργημα...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Δεν έχω άλλη ερώτηση.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Ράλλη να λάβει το λόγο, με την παράκληση πάντοτε να είναι σύντομος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πόσοι άλλοι συναδέλφοι είναι γραμμένοι, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είναι ο κύριος Ράλλης, ο κύριος Παπαστεφανάκης, ο κύριος Πετραλιάς, ο κύριος Γιατράκος, ο κύριος Φωτόπουλος, ο κύριος Παυλίδης, ο κύριος Ντεντιδάκης και ο κύριος Ξαρχάς.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Μήπως γνωρίζετε τι ώρα ξεκίνησε η τουρκική αρμάδα από την Μερσίνη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν γνωρίζω. Εκείνο το οποίο γνωρίζω, είναι πότε άρχισε η πρώτη αποβατική ενέργεια των Τούρκων στην Κύπρο.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Πότε; Τι ώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 10.00' η ώρα.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Το πρωί;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 10.00' η ώρα το πρωί η αποβατική ενέργεια, κύριε βουλευτά. Οι πρώτες ενέργειες των Τούρκων στην Κύπρο άρχισαν στις 5.15' ή 5.20' το πρωί. Αυτά τα έχω εδώ σημειωμένα για να σας ενημερώσω.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Κάνω το ερώτημα κάπως διαφορετικό: τι ώρα έφθασε στις ακτές της Κύπρου η τουρκική αρμάδα;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 5.20' η Τουρκική Αεροπορία...

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Όχι η αεροπορία, η αρμάδα.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα σας απαντήσω. Αξίζει και αυτό γιατί πρέπει να γραφεί στα Πρακτικά, γιατί έχει σημασία το τι έκανε ο κύριος Γεωργίτσος. Στις 5.20' η Τουρκική Αεροπορία προσβάλλει τις ακτές της νήσου, τις μονά-

δες της Εθνοφρουράς, τα στρατόπεδα της Εθνοφρουράς, το στρατόπεδο της ΕΛΔΥΚ, τα ραντάρ επιτηρήσεως αέρος και θαλάσσης της Κύπρου, το στρατηγείο του ΓΕΕΦ και τις τορπιλακάτους, οι οποίες ήταν στο λιμάνι της Κερυνείας. Αυτό έγινε στις 5.20'. Την ίδια ώρα το τουρκικό ναυτικό βομβαρδίζει τις ακτές της Βορείου Κύπρου. Και στις 10.00' η ώρα άρχισε η απόβαση...

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Φθάνει μέχρι εκεί. Αυτό ήθελα να μάθω. Στις 5.20' άρχισε ο βομβαρδισμός από τα πλοία των Τούρκων. Τι ώρα είχαν φύγει από τη Μερσίνη;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν, κύριε βουλευτά, δεν ξέρω τι ώρα έφυγαν. Δεύτερον δεν ξέρω με ποια ταχύτητα εκινούντο.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Πόσες ώρες θέλουν;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είναι πόσες ώρες. Σε αυτό το θέμα, που μπορεί να σας απαντήσει ένας ναυτικός, γιατί εγώ είμαι της ξηράς, δεν είναι...

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Δεν γνωρίζετε, ποια ώρα ξεκίνησαν από την Τουρκία;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν γνωρίζω γιατί παίρνουν σχηματισμούς, για να κάνουν απόβαση.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Έδωσαν «Nota» στο ΝΑΤΟ οι Τούρκοι, όταν έφυγαν από την Μερσίνη.

ΜΑΡΤΥΣ: Τι να δώσουν;

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: «Nota» στο ΝΑΤΟ.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε βουλευτά. Πού να ξέρω εγώ;

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Σεις δεν το ξέρετε; Γιατί την ίδια μέρα στις 19 του μηνός, 15.15' που ξεκίνησαν τα υποβρύχια από τον Ναύσταθμό μας –έτσι κατέθεσε ο κύριος Παναγιωτόπουλος, εν ενεργεία Πλοίαρχος σήμερα και τότε Κυβερνήτης του «Νηρέως»– έδωσαν «Nota» στο ΝΑΤΟ και το εγνώριζαν οι Τούρκοι, αφού είναι και αυτοί μέλη του ΝΑΤΟ.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το ξέρω εγώ αυτό.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Εσείς, σαν 3η Επιτελική Μικτή Ομάδα του Επιτελείου δεν πήρατε αυτή την «Nota» του ναυτικού;

ΜΑΡΤΥΣ: Εμείς να δώσουμε «Nota» στο ΝΑΤΟ;

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Δόθηκε.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν έδωσα «Nota» στο ΝΑΤΟ, κύριε βουλευτά.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Δεν το γνωρίζατε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Το ακούω αυτή τη στιγμή από σας που είπατε ότι, όταν τα υποβρύχια τα δικά μας έφυγαν, έδωσε –το Ναυτικό θα έδωσε– «Nota».

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Έτσι κατέθεσε εδώ ο σημερινός πλοίαρχος και τότε πλωτάρχης του «Νηρέως», κύριος Παναγιωτόπουλος. Σταματάω την ερώτησή μου. Εκ των πραγμάτων φαίνεται ότι την ώρα που εγένετο η σύσκεψη στις 19 το βράδυ, Σίσκο, Τάσκα, Μπονάνος, Αρχηγοί Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων και λοιποί, όσοι είσαστε εκεί μέσα, είχαν ξεκινήσει τα πλοία τα τουρκικά από την Μερσίνη. Μπορείτε να μου πείτε εάν το εγνώριζε ο Τάσκα εκείνη την ώρα ή και ο Σίσκο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω, κύριε βουλευτά.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Εκ των πραγμάτων αποδεικνύεται ότι είχαν ξεκινήσει. Αφού στις 5.20' βάλλουν τα τουρκικά πλοία το πρωί της 20ής, άρα είχαν φύγει πριν από δέκα ώρες. Γιατί μας είπαν εδώ –στρατηγός είστε, ναύαρχοι μίλησαν εδώ, πλοίαρχοι εν ενεργεία, απόστρατοι– τα πλοία δεν πήγαν κατευθείαν από την Μερσίνη στην Κερύνεια. Έκαναν και κάτι ελιγμούς που έφαγαν πολλές ώρες. Άρα είχαν ξεκινήσει πολύ πριν από δέκα ώρες. Οπότε ερχόμαστε στο σημείο την ώρα, που γινόταν η σύσκεψη της 19ης Ιουλίου. Η τουρκική αρμάδα επλησίαζε ή ήταν στη μέση από την απόσταση, που χωρίζει την Κύπρο από την Μερσίνη. Αυτό εγώ πιστεύω ότι το εγνώριζε ο Τάσκα και ο Σίσκο προπάντων.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ερώτηση, κύριε Ράλλη.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Δεν μου απαντάει στην ερώτηση, κύριε Πρόεδρε, και για αυτό...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εάν δεν απαντάει, δεν απαντάει. Δικαίωμά του είναι να μην απαντήσει.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Την εκτίμησή του θέλω.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, λέτε τώρα και καταγράφεται στα Πρακτικά ότι εγώ δεν σας απαντάω. Με συγχωρείτε, έχω όλη την καλή διάθεση να σας απαντήσω, πρώτον, όταν τελειώσετε την ερώτησή σας, για να μην σας διακόψω. Με συγχωρείτε, αλλά πάτε πάλι να με διακόψετε. Και είμαστε και πατριώτες κιόλας, και εμείς είμαστε ευγενείς άνθρωποι, όπως λένε, για τους Κερκυραίους. Αφήστε με να τελειώσω και θα σας απαντήσω.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Ακούστε, κύριε Πολίτη. Θέλω να μου απαντάτε στην ερώτησή μου. Τίποτε άλλο δεν θέλω. Δεν θέλω επεξηγήσεις.

ΜΑΡΤΥΣ: Ωραία. Σας είπα ότι δεν ξέρω και σας μου λέτε ότι πρέπει να ξέρω.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Πρέπει να καταλαβαίνουμε, συμπέρασμα είπα. Εγώ πιστεύω, κύριε μάρτυς, ότι ο Σίσκο εγνώριζε τον απόπλου, ας τον πούμε έτσι, της τουρκικής αρμάδας. Και επανέρχομαι σε κείνη τη φράση την οποία είπατε χθες, καταθέτοντας ότι, όταν ήταν στην Άγκυρα ο Σίσκο, κατέβαλε προσπάθεια –είπατε έτσι επί λέξει– να μη γίνει η εισβολή στην Κύπρο. Έτσι δεν είπατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Λίγο πριν στον κύριο Λάσκαρη δεν απαντήσατε, ποια ήταν η αντίδραση του Ιωαννίδη και του Μπονάνου. Δεν θυμάστε, δεν πειράζει. Μήπως νομίζετε – ύστερα, κρίση λέω, δεν λέω, εάν είχατε κάποιο συγκεκριμένο στοιχείο– ότι ο Τάσκα ενέπαιζε την στρατιωτική ηγεσία της Ελλάδας;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι αν ο Τάσκα είτε τίποτε εκεί πέρα, όπου να προκύπτει από αυτό ότι ο Τάσκα ενέπαιζε την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της Ελλάδος.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Και τους άφηνε ήρεμους ότι δεν θα γίνει η απόβαση;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι να ελέγχθη τέτοιο πράγμα.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Όχι αν ελέγχθη. Συμπέρασμα.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έβγαλα κανένα συμπέρασμα.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Ερωτώ για να μάθω τι γίνεται. Δεν μπορεί ο κύριος Σίσκο να μη γνώριζε την αναχώρηση των πλοίων από την Μερσίνη. Εγώ έτσι πιστεύω τουλάχιστον. Μπορείτε να μου πείτε, είχαν υποχρέωση οι Τούρκοι να δώσουν στο ΝΑΤΟ την ίδια «Nota» που έδωσε το δικό μας Ναυτικό; Εσείς είσατε επιτελής του ΝΑΤΟ τόσα χρόνια.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, όταν ήμουν δύο χρόνια στο ΝΑΤΟ δεν ήμουν επιχειρησιακός, ήμουν δικοκτητής μερίμνης. Όμως ότι οι κανονισμοί του ΝΑΤΟ προβλέπουν ότι κάθε ένα πλοίο πρέπει να δίδει σήμα στο ΝΑΤΟ για τη μετακίνησή του, αυτό δεν το γνωρίζω. Εάν όμως προβλέπεται από το ΝΑΤΟ, θα έπρεπε και οι Τούρκοι να δώσουν σήμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν γνωρίζετε ότι τα σκάφη τα πολεμικά των δυνάμεων που ανήκουν στο ΝΑΤΟ, κινούνται με γνώση του ΝΑΤΟ;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω αυτό.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ το λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Κάππο, σας παρακαλώ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, θέλω να πω το εξής: Μήπως έχει υπογράψει κανένα χαρτί να μη πει τίποτα και για αυτό λέει «Δεν ξέρω, δεν θυμάμαι»;

Εδώ και ο κύριος Λάσκαρης και άλλοι, έχουν κάνει ουσιαστικές ερωτήσεις και λέει ότι δεν γνωρίζει.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Κύριε μάρτυς, δεν γνωρίζετε αν έπρεπε οι Τούρκοι να κάνουν το ίδιο που έκαναν οι Έλληνες, σαν μέλη του ΝΑΤΟ και οι δύο;

ΜΑΡΤΥΣ: Η απάντησή μου, κύριε βουλευτά, είναι ότι εάν οι κανονισμοί του ΝΑΤΟ –τους οποίους δεν γνωρίζω συγκεκριμένα σε αυτό το σημείο– προβλέπουν ότι οι Τούρκοι για τη μετακίνηση των πλοίων τους έπρεπε να δώσουν σήμα στο ΝΑΤΟ, οι Τούρκοι θα έπρεπε να έχουν δώσει σήμα. Είπα ότι δεν γνωρίζω τους κανονισμούς του ΝΑΤΟ.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Ο πλοίαρχος κύριος Παναγιωτόπουλος μας είπε εδώ ότι έκανε τη σχετική «Nota» που προβλέπουν οι κανονισμοί του ΝΑΤΟ, όχι μόνο για επιχειρήσεις, για περιπολία προς το στενό Ρόδου-Τουρκίας. Και την έκαναν τη «Nota».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, κύριε Ράλλη, να προσθέσω. Και για λόγους ασφαλείας πρέπει να ειδοποιείται το ΝΑΤΟ –νομίζω πως είτε ο κύριος Παναγιωτόπουλος και εγώ το βρίσκω λογικό αυτό– δηλαδή δεν μπορεί πλοία χωρών του ΝΑΤΟ να κυκλοφορούν χωρίς να ξέρει το ΝΑΤΟ, διότι είναι ενδεχόμενο να βληθούν.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Εμένα μου γεννιέται ένα μεγάλο ερώτημα τώρα: Τι θέατρο έπαιζε ο Σίσκο εκεί; Στο ΝΑΤΟ έχουμε υποχρέωση να δώσουμε τη «Nota» έστω και για γυμνάσια, οι άλλοι κάνουν πόλεμο και δεν δίνουν; Μήπως ήταν συμπαιγνία Τούρκων και Σίσκο; Αυτό είναι το ερώτημά μου.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το γνωρίζω.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΡΑΛΛΗΣ: Τελείωσα, κύριε Πρόεδρε. Ευχαριστώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Παπαστεφανάκη να λάβει το λόγο με την παράκληση, επειδή έχουμε να εξετάσουμε τον κύριο Ζιωτόπουλο και στη συνέχεια τον κύριο Παλαΐνη, να συντομεύσουμε.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, επειδή πιστεύω ότι και ο μάρτυρας έχει εξαντληθεί ουσιαστικά και δεν έχει να προσθέσει τίποτα άλλο, ώστε να διαφωτιστεί η Επιτροπή περισσότερο, για αυτό και παραιτούμαι του δικαιώματός μου να κάνω ερωτήσεις.

ΜΑΡΤΥΣ: Επιτρέπετε, κύριε Πρόεδρε, εις απάντηση αυτών που είπε ο κύριος βουλευτής;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι, δεν έχετε δικαίωμα να απαντήσετε. Απλώς παραιτείται του δικαιώματός του να ρωτήσει. Παρακαλώ, κύριε μάρτυς, όχι σχόλια σε αυτά που λένουν οι κύριοι βουλευτές. Είπε ότι, ύστερα από την κατάθεσή

σας και από τις απαντήσεις σας, νομίζει ότι δεν πρέπει να ασκήσει το δικαίωμά του να σας ρωτήσει. Παρακαλώ τον κύριο Πετραλιά να λάβει το λόγο. Απών, διαγράφεται. Παρακαλώ τον κύριο Γιατράκο να λάβει το λόγο. Απών, διαγράφεται. Παρακαλώ τον κύριο Φωτόπουλο να λάβει το λόγο, με την παράκληση πάντοτε της συντομίας.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Οπωσδήποτε, κύριε Πρόεδρε. Κύριε μάρτυς, θέλω να σας ρωτήσω το εξής: Ήσασταν διευθυντής 3ης ΜΕΟ, νομίζω του ουσιαστικότερου Γραφείου του επιχειρησιακού κομματιού που είχε την ευθύνη των επιχειρήσεων της εποχής. Μπορείτε να μου κάνετε, όχι σύγκριση δυνάμεων Κύπρου με Τουρκίας, αλλά να μου πείτε χονδρικά: Αν θα είχαμε εμπλακεί σε πόλεμο, θα μπορούσαμε να ανταποκριθούμε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, ή μεταξύ Τουρκίας και Κύπρου;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Σας είπα μεταξύ Τουρκίας και Κύπρου. Με τα δεδομένα τα οποία είχατε εσείς, ως επιχειρησιακό γραφείο την εποχή εκείνη και ήσασταν επιτελικός αξιωματικός των Ενόπλων Δυνάμεων της 3ης ΜΕΟ, και με δεδομένο ότι είχε αποσυρθεί η Μεραρχία εκείνη την εποχή, ποια θα ήταν τα αποτελέσματα για την Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Η σύγκριση μεταξύ των δυνάμεων που ήταν στην Κύπρο και στην Τουρκία, ήταν υπέρ των Τούρκων. Διότι οι Τούρκοι είχαν πολλές μεγάλες δυνάμεις για να αποβιβάσουν στην Κύπρο.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πέστε μου αναλογικά. Ένα προς τρία; Ένα προς τέσσερα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι ακριβώς. Αλλά αυτά είναι γραμμένα στο ΑΕΔ και μπορείτε να τα αναζητήσετε λεπτομερώς.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Εσείς ήσασταν διευθυντής της 3ης ΜΕΟ.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, μου λέτε αυτή τη στιγμή ποιος ήταν ο συσχετισμός των δυνάμεων.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ναι. Ποιος ήταν ο συσχετισμός των δυνάμεων;

ΜΑΡΤΥΣ: Και σας λέω ότι δεν θυμάμαι. Οι

Τούρκοι είχαν δύο μεραρχίες να αποβιβάσουν στην Κύπρο. Είχαν μία ταξιαρχία καταδρομών, είχαν μία ταξιαρχία αλεξιπτωτιστών, αν θυμάμαι καλά. Οι δυνάμεις αυτές ήταν πολύ μεγαλύτερες από αυτές που ήταν στην Κύπρο. Διότι στην Κύπρο, εκτός των δυνάμεων αυτών, θυμούμαι ότι ήταν 10.000 Τουρκοκύπριοι, οι οποίοι επιστρατεύοντο καταλλήλως, θα έφθαναν περίπου 30.000. Και αυτοί οι Τουρκοκύπριοι ήταν κατανεμημένοι στους διαφόρους θύλακες και σε κέντρα αντιστάσεως, που είχαν οι Τούρκοι. Αυτά έπρεπε, βάσει του σχεδίου που είχε το ΓΕΕΦ, να περικυκλωθούν και να εξουδετερωθούν. Επομένως, ένα μέρος των δυνάμεων της Εθνοφρουράς, αντί να αμυνθεί των ακτών της Κύπρου, έπρεπε να έχει περικυκλώσει όλα αυτά τα κέντρα αντιστάσεως, τα οποία μπορούσαν να ενεργήσουν στα μετόπισθεν των Κυπριακών Δυνάμεων ή να ενισχυθούν από τους Τούρκους με αλεξιπτωτιστές και αερομεταφερόμενα στρατεύματα, όπως έγινε στο θύλακα Αγύρτας και Λευκωσίας. Επομένως, ένα μέρος των Κυπριακών Δυνάμεων ήταν απασχολημένο με αυτή τη δευτερεύουσα αποστολή. Ο συσχετισμός δυνάμεων μεταξύ Τουρκίας και Κύπρου, υπό αυτές τις προϋποθέσεις, γινόταν μεγαλύτερος και ευνοϊκότερος υπέρ των Τούρκων.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Στο ΑΣΕΑ της 20ής ήταν αυτοί που προεβλέποντο με τη λειτουργία του ΑΣΕΑ; Υπουργοί; Εδώ, στις 20 του μηνός, δεν έγινε το Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας;

ΜΑΡΤΥΣ: Αnéφερα ποιοι ήταν. Αν ήταν οι προβλεπόμενοι από το ΑΣΕΑ, δεν ξέρω.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ελήφθησαν αποφάσεις. Ποια ήταν η σημαντικότερη απόφαση εκείνης της ημέρας και μέχρι ποιου σημείου παρακολούθησατε εσείς ως 3η ΜΕΟ την υλοποίηση αυτής της απόφασης;

ΜΑΡΤΥΣ: Οι αποφάσεις είναι γραμμένες εδώ. Πρώτα ήταν η κήρυξη γενικής επιστρατεύσεως. Ένα λεπτό να τα δω, κύριε βουλευτά.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η πρώτη από-

φαση, λοιπόν, ήταν η γενική επιστράτευση. Έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε. Λοιπόν: Άμεση κήρυξη γενικής επιστρατεύσεως. Όπου θέλετε να σας απαντήσω, να σας διαφωτίσω. Συνάντηση του υπουργού Εξωτερικών μετά αμερικανού πρέσβευς, ίνα αιτηθεί όπως αναγκασθεί η Τουρκία να σταματήσει την επίθεση κατά της Κύπρου. Αυτό είναι θέμα πλέον του Υπουργείου Εξωτερικών. Άμεση ανάκληση των ελλήνων αξιωματικών εκ Στρατηγείου NATO Σμύρνης και έλληνας πρέσβευς εξ Αγκύρας. Η άμεση ανάκληση των ελλήνων αξιωματικών εκ στρατηγείου NATO Σμύρνης έγινε, αν ενθυμούμαι καλά. Πολεμική προπαρασκευή της χώρας για αντιμετώπιση ενδεχομένου πολέμου με την Τουρκία, αυτό έγινε. Εστάλησαν διαταγές, σήματα, τηλεφωνικές επαφές με όλες τις μονάδες, για να ετοιμασθούν, και ανάληψη πρωτοβουλιών στο διπλωματικό τομέα, ίνα σταματήσει η τουρκική επίθεση εις Κύπρον. Αυτό είπε το Υπουργείο Εξωτερικών. Αυτά εγώ συγκράτησα τότε και έγραψα στην έκθεσή μου.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Μάλιστα. Σεις παρακολουθήσατε, λοιπόν, την υλοποίηση αυτών και εγώ σας ερωτώ τώρα: Ο κύριος Ματάτσης ήταν εκείνος, ο οποίος είχε εισηγηθεί την γενική επιστράτευση, πριν ακόμα φθάσει το θέμα στο ΑΣΕΑ;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Ματάτσης, αυτός που ήταν από έξω από τον Αρχηγό, λέτε;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι, όμως.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αυτός μας είπε κάποιος ότι επηρέασε στη γενική επιστράτευση. Σεις θεωρείτε την επιστράτευση αποτυχημένη. Δεν είναι έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως ανέφερα χθες, κύριε βουλευτά – σεις νομίζω ότι έχετε και στρατιωτική προέλευση, αν δεν κάνω λάθος...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ναι.

ΜΑΡΤΥΣ: Μία επιστράτευση, η οποία κηρύσσεται πανστρατιά, είναι καταδικασμένη σε αποτυχία. Δεν κλιμακώθηκε, δηλαδή. Το σύστημα επιστρατεύσεως προ-

βλέπει διαδοχικές ενέργειες, σύγκληση πυρήνων, άνοιγμα των αποθηκών από τους πυρήνες, διασπορά όλων των ειδικών. Διότι, όταν μεταπέσουμε σε έναν πόλεμο το πρώτο το οποίο ο εχθρός, αν είναι έξυπνος, προσβάλλει, είναι οι αποθήκες επιστρατεύσεως.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Και κλιμάκωση...

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι. Εδώ πλημμύρισαν οι Μονάδες Επιστρατεύσεως, όπως ξέρετε από αυτοκίνητα και από ανθρώπους, οι οποίοι ήθελαν να πάνε να πολεμήσουν. Και δεν μπορούσαν ούτε να τους ντύσουν, ούτε να βγάλουν τα υλικά.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Και μία τελευταία ερώτηση και τελιώνω: Στις 22 και ενώ υπήρχε η ανακωχή ο Γεωργίτσης – από πληροφορίες μου – σας τηλεφώνησε, «Έχω στη γραμμή τον αντιπρόσωπο του ΟΗΕ, ο οποίος λέει ότι, ο τούρκος σωματάρχης επιμένει να εκκενωθεί η Λευκωσία από τα βαριά όπλα».

ΜΑΡΤΥΣ: Είκοσι δύο του μηνός;

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ναι. Ήταν η ανακωχή. Ενθυμείσθε αυτή τη συνδιάλεξη με τον κύριο Γεωργίτση;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το ενθυμούμαι.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Δεν το θυμάσθε. Γιατί στην επιμονή του τούρκου σωματάρχη, πράγματι δόθηκε –λέγει– από το ΓΕΕΘΑ εντολή να αποσυρθούν τα βαριά όπλα, αντιαεροπορικά και λοιπά, αλλά ύστερα από δίωρο βομβαρδίστηκε η Λευκωσία. Δεν το θυμάσθε το θέμα καθόλου;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμάμαι.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ευχαριστώ πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Παυλίδη να λάβει το λόγο. Απών, διαγράφεται. Παρακαλώ τον κύριο Ξαρχά να λάβει το λόγο. Να υπομνήσω και την γνωστή μου παράκληση, κύριε Ξαρχά.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα προσπαθήσω να είμαι σύντομος και ελπίζω να τα καταφέρω. Κύριε μάρτυς, ήσαστε διερμηνεύς στις διαπραγματεύσεις που γίνονταν στη Γενεύη με τον κύριο Μαύρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα και στις δύο.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ενθυμείσθε να μας πείτε, αν κάποια στιγμή ήλθε εκεί στην Αντιπροσωπεία σας, ένα έγγραφο με ειδικό αεροπλάνο που το έστειλαν από την Κύπρο –έτσι μας έχουν καταθέσει εδώ– στη Ρόδο και από κει με ειδικό αεροπλάνο στη Γενεύη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμάμαι, αλλά εδώ έχω ορισμένα πρακτικά, που μπορούμε να τα κοιτάξουμε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Μας έχουν πει ότι αυτό ήταν ένα έγγραφο, ήταν διαταγή επιχειρήσεων μιας τουρκικής μονάδας.

ΜΑΡΤΥΣ: Και αυτό είχε έλθει για τους Τούρκους;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Είχε έλθει, το είχαν βρει οι δικοί μας σε ένα τούρκο αιχμάλωτο και το έστειλαν εκεί, για να κάνει χρήση η Αντιπροσωπεία μας. Θυμάσθε τίποτα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμάμαι.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ακούσατε εκεί, δηλαδή ήσασταν όταν μιλούσε ο κύριος Μαύρος με αυτούς; Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν ο κύριος Μαύρος μας χρειαζόταν, τους δύο στρατιωτικούς, εμένα και τον Μπίτο, μας καλούσε να παρευρισκόμαστε. Άλλες φορές εμείς βρισκόμασταν σε κάποια αίθουσα αναμονής και ο κύριος Μαύρος μιλούσε απ' ευθείας με τον Γκιουνές και τον Κάλλαχαν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Εγώ, χωρίς να είμαι στρατιωτικός, θεωρώ ότι αυτό, επειδή αφορούσε διαταγή επιχειρήσεως θα περνούσε από σας τους στρατιωτικούς, που κατά ένα τρόπο είσαστε οι εμπειρογνώμονες, οι σύμβουλοι του κυρίου Μαύρου.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμάμαι.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν θυμάστε εσείς πάντως να ήρθε σε σας έγγραφο, που έχει κατατεθεί ότι αφορούσε τη διαταγή των επιχειρήσεων του «ΑΤΤΙΛΑ II». Από άλλους βγήκε ότι ήταν κάτι άλλο, αλλά πάντως εσείς δεν θυμάστε αν είχε έρθει εκεί σε σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Αν είχε έρθει, θα το θυμόσασταν; Το θεωρείτε λεπτομέρεια ή σοβαρό;

ΜΑΡΤΥΣ: Εάν μου επιτρέπετε να κοιτάξω τα χαρτιά που έχω εδώ πέρα. Μπορεί να είναι.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Μάλιστα. Εγώ θα σας παρακαλούσα να τα κοιτάξετε, γιατί το θεωρώ σημαντικό.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, αλλά είναι αρκετά τα χαρτιά και θα καθυστερήσω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Τότε αφήστε το και αν το θυμηθείτε μετά, θα μου το πείτε. Πέστε μου κάτι άλλο. Είπατε και εγώ δέχομαι, αυτή είναι η λογική εξήγηση, για «Αυτοσυγκράτηση» μιλάμε πριν εκδηλωθεί ένα γεγονός. Και είπατε σεις, ότι εσείς ή οποίος μίλησε, πριν από την εκδήλωση της τουρκικής επίθεσης. Όμως, είναι γεγονός ότι έχουμε ένα κενό από τις 5.00' η ώρα μέχρι τις 9.00'. Μπορείτε να δώσετε μια εξήγηση που οφείλεται αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Ακριβώς, όπως είπα στην αρχή και στον κύριο Πρόεδρο, έχω ορισμένες σημειώσεις, οι οποίες παρακαλώ να τεθούν υπ' όψιν σας και τις οποίες τις συγκέντρωσα χθες και δικαιολογείται κατά κάποιο τρόπο που οφείλεται αυτό. Οφείλεται στο ότι κατελήφθησαν στο ΓΕΕΦ εξ αιφνιδιασμού από την τουρκική επίθεση και στο ότι οι μονάδες ήταν τόσο πολύ διασκορπισμένες και το προσωπικό του Επιτελείου του ΓΕΕΦ τόσο πολύ διασκορπισμένο, ώστε ο κύριος Γεωργίτης έψαχνε να βρει αξιωματικούς του Επιτελείου του και έψαχνε να δει πού είναι οι μονάδες του, με τις οποίες κατά το μεγαλύτερο μέρος δεν είχε επαφή, διότι οι μονάδες είχαν σκορπίσει λόγω του πραξικοπήματος.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Κύριε μάρτυς, να τα δεχθώ όλα αυτά που μου λέτε, αλλά όπου και αν βρισκόταν είχαν στα χέρια τους τουφέκι ή πολυβόλο. Εγώ θυμάμαι παιδάκι, όταν οι Ιταλοί προσέβαλαν τα σύνορα μας στην Πίνδο, το απόσπασμα Δαβάκη που ήταν πολύ φτωχότερο σε οπλισμό από ό,τι έχω διαβάσει, ημύνθη του πατρίου εδάφους μόλις εδέχθη τους πρώτους πυροβολισμούς. Εγώ δεν μπορώ να το καταλάβω. Όπου και αν βρισκόταν, έστω και διαλυμέ-

νοι, είχαν τουφέκια. Εκτός και αν μου πείτε ότι τα είχαν πετάξει, είχαν φύγει από τους στρατώνες, οπότε θα το δεχθώ. Γιατί δεν βρέθηκε ένας να πυροβολήσει αυτές τις ώρες;

ΜΑΡΤΥΣ: Οι πληροφορίες που συγκέντρωσα αναφέρουν –αλλά νομίζω ότι αρμόδιος είναι ο στρατηγός Μπίτος, ο οποίος είχε συγκεντρώσει όλα τα στοιχεία τότε, για να σας ενημερώσει, μπορείτε να τον καλέσετε– ότι η αντίδραση η ελληνική στην Κύπρο άρχισε ευθύς με την απόβαση. Μια μονάδα Πυροβολικού, αν θυμάμαι, του Αναγνωστόπουλου, άρχισε να βάλλει κατά των τουρκικών πλοίων, ευθύς άμα τη εκδήλωση της επιθέσεως. Οι τουρπιλάκατοι, οι οποίες ήταν στην Κερύνεια και οι οποίες διέφυγαν την καταστροφή από τους Τούρκους, βγήκαν από το λιμάνι, κτύπησαν τα τουρκικά πλοία και βυθίστηκαν από τους Τούρκους. Τα αντιαεροπορικά, όταν άρχισε η ρίψη των αλεξιπτωτιστών στην περιοχή Αγύρτας, κτύπησαν τα εχθρικά αεροπλάνα και κατέστρεψαν ορισμένα από αυτά. Αυτά έγιναν από τις 10.00' η ώρα που άρχισε η απόβαση των Τούρκων στην παραλία. Επομένως, αυτά τα τρία στοιχεία που σας έδωσα –και υπάρχουν και άλλα στοιχεία, σας είπα να φωνάξετε τον κύριο Μπίτο να σας τα πει– είναι αποδεικτικά...

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Το ποιον θα φωνάξουμε, θα το βρούμε εμείς. Δηλαδή ισχυρίζεσθε εσείς –αυτό μας λέτε στην Επιτροπή– ότι από τις 5 παρά τέταρτο που εδέχτο τα εχθρικά πυρά η Κύπρος, αμέσως οι δυνάμεις, όπου βρίσκονταν, αντέδρασαν όπως έπρεπε; Δηλαδή αρνείστε ότι ρωτούσαν «Πέστε μας τι θα κάνουμε», «Πυροβολείτε», «Μην πυροβολείτε», «Δείξτε αυτοσυγκράτηση» και λοιπά;

ΜΑΡΤΥΣ: Τουναντίον. Σας λέω ότι από τη στιγμή που άρχισε η τουρκική απόβαση, οι μονάδες, όσες ήταν έτοιμες, άρχισαν να αντιμετωπίζουν την τουρκική επίθεση δια πυρών.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ωστε έτσι λέτε σεις. Αυτό που έχει εμφανισθεί εδώ από όλους τους άλλους, δεν ανταποκρίνεται στα πράγματα. Είναι η δική σας άποψη.

ΜΑΡΤΥΣ: Η άποψή μου είναι.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Για πέστε μου κάτι άλλο. Το βράδυ της 19ης προς 20ή Ιουλίου, πού βρισκόσασταν σεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Στο ΑΕΔ.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Στην αίθουσα επιχειρήσεων;

ΜΑΡΤΥΣ: Ή στην αίθουσα επιχειρήσεων ή στο γραφείο.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Μπορείτε να μου πείτε αν ακούσατε κάποιον και από ποιον, από τους πάνω από σας, να είπε «Εγώ πάω να κοιμηθώ και όταν αποβιβαστούν οι Τούρκοι, με ξυπνάτε» ή «Όταν φθάσουν τα αποβατικά σκάφη των Τούρκων, να με ξυπνήσετε» ή κάπως έτσι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν άκουσα κανένα, κύριε βουλευτά, να λέει τέτοιο πράγμα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν το έχω ελεγμένο και για αυτό ερωτώ. Τώρα είπατε για το σχέδιο ότι δεν εφαρμόστηκε και λοιπά, αλλά εγώ θα σας ερωτήσω συμπληρωματικά μήπως και το σχέδιο αυτό ήταν κατ' αρχήν ευθύνη της Εθνικής Φρουράς ή εσείς από εδώ κάνατε ή τροποποιούσατε το σχέδιο της Κύπρου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όπως ανέφερα και χθες, κύριε βουλευτά, το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων εξέδιδε οδηγίες επιχειρήσεων των οποίων τα στοιχεία τα έχω να σας τα διαβάσω. Με βάση τις οδηγίες επιχειρήσεων που καθόριζε το πλαίσιο, το ΓΕΕΦ έφτιαχνε τα σχέδια επιχειρήσεων τα οποία έπρεπε να εφαρμόσουν. Τα βασικά στοιχεία του σχεδίου αυτού τα έχω και παρακαλώ να τα θέσω υπ' όψιν σας.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Μπορείτε να μας πείτε το σχέδιο αυτό που προέβλεπε την κυρία επιχείρηση του εχθρού στην Κερύνεια ή στην Αμμόχωστο;

ΜΑΡΤΥΣ: Ποιο σχέδιο;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Το «Κ», το «ΑΦΡΟΔΙΤΗ», πώς το λένε; Το σχέδιο αμύνης της Κύπρου, το λέω εγώ..

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι τέτοιο στοιχείο. Θυμάμαι πάντως ότι την κυρία προσπάθεια των Τούρκων την έθετε στις ακτές.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Όλη η Κύπρος είναι γεμάτη ακτές.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, διότι εδώ πέρα είναι το σφάλμα του κυρίου Γεωργίτση, το οποίο επέδρασε δυσμενώς επί των επιχειρήσεων, διότι έδωσε την κυρία προσπάθεια στους αλεξιπτωτιστές.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Μια στιγμή, δεν κάνω εγώ τον υπερασπιστή του κυρίου Γεωργίτση, ούτε κανενός, αλλά στην συγκεκριμένη περίπτωση ο Γεωργίτσης ήταν ο εκτελεστής, και λέμε ότι δεν εφήρμοσε το σχέδιο. Λέγω, λοιπόν, ότι αυτοί όπου είχαν κάνει το σχέδιο, που προέβλεπαν, γιατί εγώ δεν είμαι στρατιωτικός και έτσι το φαντάζομαι το σχέδιο τι μου λέει; Πού να έχω προσανατολισμένες τις δυνάμεις μου, όταν μου επιτεθούν οι Τούρκοι; Πού, λοιπόν, προέβλεπε την κυρία προσπάθεια του εχθρού; Πού προβλέπατε, δηλαδή, ότι μπορεί να αποβιβασθεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Υπήρχαν δύο πιθανότητες: ή απόβαση στις βόρειες ακτές, ή στις ανατολικές. Και υπήρχε μία εφεδρεία, η οποία αναλόγως με την εκτίμηση της κυρίας προσπαθείας του εχθρού, έπρεπε να χρησιμοποιηθεί.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Κοιτάξτε: Πάλι στο πρώτο έχω την εντύπωση ότι ξεφεύγετε. Δικαίωμά σας να μην απαντήσετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι δεν ενθυμούμαι. Δεν ξεφεύγω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Γιατί εγώ δεν μπορώ να καταλάβω ένα σχέδιο να μπορεί να ενεργεί από εδώ ή από εκεί. Έχω ένα σχέδιο να εφαρμόσω και μου λέγει ότι πρέπει να προβλέπω από εκεί μια εχθρική ενέργεια να την αντιμετωπίσω. Έτσι δεν είναι;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, κύριε βουλευτά.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Όχι;

ΜΑΡΤΥΣ: Η κυρία προσπάθεια του εχθρού μπορεί να εκτιμηθεί από εμάς, αλλά ο εχθρός δεν είναι υποχρεωτικό να εφαρμόσει μια προσπάθεια, εκεί που την προβλέπουμε εμείς.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Βεβαίως όχι, για αυτό λοιπόν λέγω –με ενδιαφέρει εμένα για

να κρίνω αν εφηρμόσθη ή δεν εφηρμόσθη σωστά το σχέδιο– τι προέβλεπε.

ΜΑΡΤΥΣ: Η απάντησή μου είναι, ότι εάν είχαμε το σχέδιο τώρα, θα μπορούσα να σας πω.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Και πρέπει να σας πω –θα μπορούσατε να μου πείτε, δεν χρειάζεται να έχετε το σχέδιο τώρα– και πρέπει να σας κάνω τη διευκρίνιση ότι δικαιούσθε να μην απαντάτε σε μια περίπτωση μόνον, όταν πιθανολογείτε από την απάντησή σας ότι μπορεί να δημιουργηθεί ενοχή σε βάρος σας. Στις άλλες περιπτώσεις κρύβετε την αλήθεια και αυτό κατά το νόμο είναι ψευδορκία. Αυτό απλώς σας το λέγω, δεν σημαίνει ότι ψευδορκείτε, σας το λέγω απλώς να το έχετε υπ' όψιν σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν κρύβω την αλήθεια, κύριε βουλευτά.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Και κάτι άλλο, αν θέλετε μου απαντάτε: Η γνώμη που έχω εγώ τουλάχιστον, είναι ότι ο Μακάριος και πατριώτης ήταν και έξυπνος άνθρωπος ήταν. Βεβαίως είχε λόγους, τόσες απόπειρες είχαν γίνει κατά της ζωής του, τόσα πράγματα εγένοντο εκεί κάτω, έκανε υπομονή και κάποια ώρα έφθασε εκεί που έφθασε, ζητώντας να φύγουν αξιωματικοί, ζητώντας την μείωση της θητείας και λοιπά. Κατά τη γνώμη σας δεν προέβλεπε ότι όλη αυτή η ιστορία μπορούσε να δημιουργήσει μπελάδες στο νησί, όπως ήταν η εισβολή των Τούρκων;

ΜΑΡΤΥΣ: Η εντύπωση στο ΑΕΔ ήταν ότι ο Μακάριος, καθότι δεν ήταν στρατιωτικός, δεν μπορούσε να εκτιμήσει πλήρως ποιες επιπτώσεις δυσμενείς στην άμυνα της Κύπρου θα είχαν αυτά τα δύο βασικά γεγονότα: Η μείωση των αξιωματικών και η μείωση της Εθνοφρουράς. Η πρόταση η δική μου, και την καταθέτω εδώ, ήταν ότι ο Μακάριος έπρεπε οπωσδήποτε να ενημερωθεί και να πεισθεί δια της ενημέρωσής αυτής, ότι αυτά τα δύο γεγονότα θα είχαν δυσμενείς επιπτώσεις στις αμυντικές δυνατότητες της Κύπρου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με

συγχωρείτε, κύριε Ξαρχά. Δηλαδή έπρεπε να πεισθεί ο Μακάριος για αυτό;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Ότι θα γίνει πραξικόπημα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριε Ντεντιδάκη. Έπρεπε να πεισθεί ο Μακάριος για αυτό. Πώς θα επείθετο όμως μόνο με την ενημέρωση, όταν είχε δεδομένο κάθε λίγο και λιγάκι ότι κάναν και μία απόπειρα φόνου; Αυτό το παραλείπετε, κύριε Πολίτη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το παραλείπω καθόλου, κύριε Πρόεδρε, με συγχωρείτε. Το ότι έκαναν ενέργειες για να ανατρέψουν τον Μακάριο στο παρελθόν και το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, δεν το παραλείπω. Το θεωρώ και καταγγέλλω όλα, ως εγκληματικά. Με συγχωρείτε. Εκείνο για το οποίο θέλω να απαντήσω στην ερώτηση του κυρίου βουλευτού, είναι ότι η σκέψη στο ΑΕΔ, την εποχή εκείνη, ήτο ότι επειδή ο Μακάριος θα έπαιρνε αυτές τις δύο αποφάσεις – και λέω στην κατάθεσή μου ότι, ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, εδικαιούτο να πάρει αυτές τις αποφάσεις, ήταν Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Και κατέθεσα χθες ότι η Εθνοφρουρά ήτο δυνάμεις της Κύπρου και επομένως μπορούσε να πάρει αυτές τις δύο αποφάσεις. Αλλά επειδή στο ΑΕΔ η εκτίμηση ήτο, ότι εάν έφευγαν οι έλληνες αξιωματικοί και συγχρόνως εμειούτο η Εθνοφρουρά, οι αμυντικές δυνατότητες της Κύπρου θα ελαφρύντο και θα ήτο έρμαιο η Κύπρος στην τουρκική εισβολή, ο Μακάριος έπρεπε να ενημερωθεί ούτως ώστε να μη γίνει αυτό το πράγμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σύμφωνοι, δεν λέω τουναντίον εγώ. Εγώ λέω ότι αυτό που λέτε εσείς, κρατούσε εις το ΑΕΔ η σκέψη ότι θα αποδυναμούτο η άμυνα της Κύπρου με αυτό τον τρόπο που έλεγε ο Μακάριος.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εις το ΑΕΔ παραλλήλως κρατούσε η έμμονη ιδέα ή στον ΑΕΔ αν θέλετε, να ανατραπεί ο Μακάριος ή να δολοφονηθεί. Αυτά τα δύο

θα μπορούσαν να συμβιβασθούν, κύριε μάρτυς, με την ενημέρωση του Μακαρίου.

ΜΑΡΤΥΣ: Μα για αυτό ακριβώς και την ανατροπή του Μακαρίου και την προσπάθεια για το πραξικόπημα, τα χαρακτηρίζω ότι ήταν εγκληματικά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εντάξει, με συγχωρείτε. Κύριε Ξαρχά, συνεχίστε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Κύριε μάρτυς, ενθυμείσθε ότι στις 2 Ιουλίου του '74 είχατε πάρει μέρος μαζί με τον κύριο Χανιώτη σε μία σύσκεψη, που έγινε στο Υπουργείο των Εξωτερικών;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ενθυμούμαι αν ήταν στις 2 Ιουλίου. Σε μια σύσκεψη στο Υπουργείο Εξωτερικών με τον κύριο Χανιώτη παρευρισκόμουν.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ήταν λοιπόν στις 2, διότι υπάρχει και πρακτικό για αυτό. Εκεί ελέχθη το εξής από πλευράς των Ενόπλων Δυνάμεων, που εκπροσωπούσατε εσείς και ο κύριος Χανιώτης: «Ότι θα πρέπει να λεχθεί στο Μακάριο ότι αν δημιουργηθεί τετελεσμένο γεγονός εκ μέρους της Τουρκίας, ουδείς θα επέμβη». Αυτό ήταν κρίση σας, ήταν πληροφορία που δίνατε στο Υπουργείο των Εξωτερικών; Γιατί το είπατε αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ δεν είπα τέτοιο πράγμα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν το είπατε, το είπε ο κύριος Χανιώτης.

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορεί να το είπε ο κύριος Χανιώτης.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ναι, αλλά ήσαστε εκεί...

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το θυμούμαι να το είπε ο κύριος Χανιώτης αυτό το συγκεκριμένο πράγμα.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δηλαδή το συμμαρίζεσθε αυτό; Είχε τέτοια πληροφορία, είχε τέτοια πεποίθηση το Αρχηγείο των Ενόπλων Δυνάμεων; Είχε στοιχεία;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχετε την καλοσύνη να επαναλάβετε το τι είπε ο κύριος Χανιώτης;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ότι πρέπει να λεχθεί στον Μακάριο διά του Υπουργείου των Εξωτερικών: «Ότι αν δημιουργηθεί τετελε-

σμένο γεγονός εκ μέρους της Τουρκίας...».

ΜΑΡΤΥΣ: Στην Κύπρο;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Ναι, ...«ουδείς θα επέμβη». Εδώ τα ερωτήματά μου εμένα είναι δύο. Πρώτον, ότι το ΑΕΔ δηλαδή θεωρούσε φυσικό να δημιουργηθεί τετελεσμένο γεγονός. Δεν είχε γίνει ακόμη τίποτε, ούτε καν πραξικόπημα. Και θεωρούσατε ότι δεν θα μπορούσε να αμυνθεί καθόλου η Κύπρος, πρώτον. Και δεύτερον ότι εάν γίνει, κανείς δεν πρόκειται να επέμβη.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό το είπε ο κύριος Χανιώτης;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Μάλιστα. Και εσείς παρίστασθε εκεί. Εσείς δεν φαίνεσθε ούτε να διαφωνείτε, ούτε να λέτε τίποτε. Θέλω, όμως, τη γνώμη σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Σε αυτό που είπε ο κύριος Χανιώτης, διαφωνώ απολύτως. Δεν συμφωνώ με τη γνώμη του κυρίου Χανιώτη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Εκεί δεν φαίνεσθε να διαφωνείτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, όταν υπάρχει ο προϊστάμενος που λέγεται στρατηγός, εγώ είμαι επιτελής βοηθός του. Αυτός αντιπροσώπευε το ΑΕΔ και αν σας κατετέθη ότι το είπε ο κύριος Χανιώτης, ο κύριος Χανιώτης είναι υπεύθυνος που το είπε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Πείτε μου τη δική σας ερμηνεία σε αυτά που είπε ο κύριος Χανιώτης. Λέτε τώρα πως διαφωνείτε. Πιστεύατε τότε ότι μπορεί κανένας να επέμβει ή πιστεύατε πως δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν το τετελεσμένο οι Τούρκοι;

ΜΑΡΤΥΣ: Διαφωνώ στο γεγονός ότι ουδείς θα επενέβαινε, γιατί τα σχέδια προέβλεπαν την επέμβαση της Ελλάδας στην Κύπρο. Πώς λοιπόν να συμφωνήσω σε αυτό που λέτε πως είπε ο κύριος Χανιώτης, ότι ουδείς θα επενέβαινε; Δεν θα επενέβαινε η Ελλάδα στην Κύπρο, αφού είχε ειλημμένες υποχρεώσεις;

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν ξέρω, σεις να μου πείτε. Πάντως είχε και δεν επενέβη.

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό ήταν θέμα της πολιτικής ηγεσίας και του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Καλώς. Ευχαριστώ, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Ντεντιδάκης έχει το λόγο.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, έχετε ακούσει για κάποιο φρούριο Άγιος Ιλαρίων στην Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το ξέρω, αλλά το έχω ακούσει.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Ξέρετε ότι μπηκαν έλληνες καταδρομείς εκεί κατά την εποχή της απόβασης;

ΜΑΡΤΥΣ: Από ό,τι θυμάμαι στον Άγιο Ιλαρίωνα υπήρχαν Τουρκοκύπριοι και ο Άγιος Ιλαρίων δεν έπεσε ποτέ στα χέρια των Ελλήνων. Ο κύριος Κομπόκης τότε ήταν διευθυντής Καταδρομών στην Κύπρο και είχε όλες τις δυνάμεις υπ' αυτόν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Μπορείτε να μου πείτε για την τύχη των καταδρομέων σε αυτό το σημείο;

ΜΑΡΤΥΣ: Οι καταδρομείς είχαν μετακινηθεί από τον κύριο Κομπόκη για να μετάσχουν στο πραξικόπημα κατά του Μακαρίου. Είχε, λοιπόν, εγκαταλειφθεί και για αυτό δόθηκε η δυνατότητα στους Τούρκους να το καταλάβουν. Όταν δόθηκε εντολή το πρωί της 20ής από το ΓΕΕΦ να πάει ο κύριος Κομπόκης να καταλάβει τον Άγιο Ιλαρίωνα, δεν μπορούσε γιατί ήταν εκεί οι Τούρκοι. Προσπάθησε βέβαια την νύκτα να τον καταλάβει, αλλά δεν μπόρεσε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Στην περιοχή του Πενταδάκτυλου που λέτε, δεν εξόντωσαν οι Τούρκοι, έλληνες καταδρομείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν κατέλαβαν τον Πενταδάκτυλο; Δεν το θυμάμαι.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, στις 25 του Μάρτη του 1975 πήγε η πρώτη Κοινοβουλευτική Αντιπροσωπεία στην Κύπρο μετά το πραξικόπημα. Θέλω να μου πείτε αν θυμόσατε ορισμένα σημαντικά γεγονότα, τα οποία ο Μακάριος και κάποιοι αξιωματικοί, μας είχαν πει. Είχα τότε την τιμή να είμαι και εγώ σε αυτή την επιτροπή. Κύριε μάρτυς, η άμυνα του νησιού άρχισε 9.15' το πρωί. Και έφτασε στο σημείο επικεφαλής αξιωματικός να αναδιπλώσει τους Τούρκους και να τους πάει πίσω στην ακτή

και να στεριώσει ένα προγεφύρωμα. Αυτός εζήτησε, κατά τον Μακάριο, ενίσχυση από το ΓΕΕΦ, προκειμένου να στεριώσει το προγεφύρωμα, και πήρε την απάντηση να αναδιπλωθεί τόσα μίλια πίσω. Αυτός δεν πίστευε σε αυτά που του έλεγαν από το ΓΕΕΦ. Του επεσήμαναν πως αν δεν αναδιπλωθεί, θα τουφεκισθεί. Αναδιπλώθηκε με αποτέλεσμα να μην μπορέσει να γλυτώσει τους καταδρομείς, ένα τμήμα της δυνάμεώς τους. Σεις τα γνωρίζετε αυτά;

MARTYS: Όχι. Ποιος τον διέταξε;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Σας λέω ότι ο επικεφαλής συνταγματάρχη αυτοκτόνησε από εθνική ντροπή. Ούτε αυτό το γνωρίζετε;

MARTYS: Ποιος τον διέταξε;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Το ΓΕΕΦ, το οποίο έπαιρνε εντολές από την Αθήνα. Τον συνταγματάρχη που αυτοκτόνησε από εθνική ντροπή, τον ξέρετε;

MARTYS: Έχω ακούσει για κάποιο συνταγματάρχη που αυτοκτόνησε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δεν ενδιαφεθήκατε να μάθετε ποιος συνάδελφός σας αυτοκτόνησε γιατί προδόθηκε η Ελλάδα την εποχή εκείνη; Έπρεπε να θυμάσθε και το όνομά του.

MARTYS: Δεν το θυμάμαι, κύριε βουλευτά.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Εντάξει. Είπατε ότι στις 13 του μηνός συμμετείχατε σε μία σύσκεψη κρίσιμη, όπως την είπατε. Δεν έχουμε ούτε πραξικόπημα, ούτε τίποτα. Γιατί την χαρακτηρίσατε κρίσιμη;

MARTYS: Είπατε, γιατί την χαρακτηρίσα κρίσιμη;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Ναι, στην κατάθεσή σας είπατε ότι «Συμμετείχα στη σύσκεψη της 13ης, η οποία ήταν κρίσιμη». Να το διαβάσουμε να το δείτε.

MARTYS: Μπορεί να το είπα.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Γιατί την χαρακτηρίσατε κρίσιμη τη σύσκεψη αυτή της 13ης Ιουλίου;

MARTYS: Διότι οι πληροφορίες στην Κύπρο για την προπαρασκευή των τουρκικών δυνάμεων ερχόντουσαν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δεν υπήρχε ακόμη προπαρασκευή, γιατί δεν υπήρχε πραξικόπημα. Ποια προπαρασκευή;

MARTYS: Ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων, κύριε βουλευτά, κάλεσε όλους τους ανθρώπους από την Κύπρο, για να εξετάσουν την υφισταμένη κατάσταση στην Κύπρο και από πλευράς Τουρκίας. Για αυτό ακριβώς, λόγω της προσκλήσεως των αξιωματικών από την Κύπρο, για να γίνει σύσκεψη όσον αφορά την άμυνα της Κύπρου, τη χαρακτηρισισα κρίσιμη.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Αυτό δεν ήταν θέμα υπουργικού συμβουλίου; Δεν ήταν θέμα, κατά κάποιο τρόπο, την εποχή εκείνη, στις 13 του μηνός, περισσότερο πολιτικό και θέμα υπουργικού συμβουλίου;

MARTYS: Ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων έκρινε ότι έπρεπε να γίνει σύσκεψη της στρατιωτικής ιεραρχίας.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Δηλαδή, παράτυπως παρακάμψατε το υπουργικό συμβούλιο της εποχής εκείνης, όποιο υπουργικό συμβούλιο. Παράτυπο δεν είναι αυτό;

MARTYS: Δεν ξέρω αν ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων παρέκαμψε το υπουργικό Συμβούλιο. Εγώ μιλάω επί γεγονότων. Ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων κάλεσε τον Αρχηγό της Εθνοφρουράς και το Επιτελείο, και κάλεσε συγχρόνως και τους Αρχηγούς των Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων σε μια σύσκεψη, την οποία χαρακτηρίσα ότι ήταν κρίσιμη, διότι η κατάσταση στην Κύπρο εδημιουργείτο δυσμενής λόγω των προπαρασκευών των Τούρκων.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Μα, δεν υπήρχαν προπαρασκευές, κύριε μάρτυς, την εποχή εκείνη. Στις 13 του μηνός οι Τούρκοι δεν προπαρασκευαζόντουσαν, γιατί δεν ήξεραν ότι θα γίνει πραξικόπημα. Οι προπαρασκευές άρχισαν μετά το πραξικόπημα των Συνταγματαρχών στην Κύπρο.

MARTYS: Δεν είπα εγώ τέτοιο πράγμα, ότι άρχισαν οι προπαρασκευές μετά τις 13.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Όχι, εγώ σας το λέω.

MARTYS: Α, εσείς το λέτε.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Ναι. Για ποιο λόγο οι Τούρκοι να αποβιβασθούν, αφού δεν είχε γίνει το πραξικόπημα; Από πού θα έπαιρναν αφορμή;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τελειώσατε;

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΝΤΕΝΤΙΔΑΚΗΣ: Τελείωσα, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ και τον κύριο Γιατράκο να κάνει τη μοναδική του ερώτηση, όπως είπε.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Θα είμαι, όπως πάντα, σύντομος. Στρατηγέ, συγγνώμη για το ότι ίσως να αντικρούσω αυτά που είπε ο κύριος συνάδελφος, αλλά από μαρτυρίες προηγούμενων μαρτύρων και από καταθέσεις μάλλον, και από τις εκθέσεις, συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι υπήρχε προπαρασκευή εκ μέρους της Τουρκίας για απόβαση στην Κύπρο, μια κάποια χιχρονική στιγμή. Την πληροφορία αυτή, ή τις πληροφορίες αυτές, τις είχατε στο ΑΕΔ εσεις;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, όπως ανέφερα και χθες, η 3η ΜΕΟ δεν ασχολείται με τη συγκέντρωση πληροφοριών περί εχθρού. Ασχολείται η 2α ΜΕΟ. Ό,τι μάθαινα, το μάθαινα από τη συνεργασία με τη 2α ΜΕΟ, επειδή είμαστε σε ένα κοινό επιτελείο. Επομένως, τις λεπτομέρειες όσον αφορά των πληροφοριών μπορεί να σας τις δώσει ο αρμόδιος της 2ας ΜΕΟ, ο τότε ταξίαρχος, κύριος Τζαμαλούκας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Με συγχωρείτε. Δεν σας ρωτώ αυτό. Δεν πειράζει. Είναι γνωστό σε όλους μας ότι αυτές οι πληροφορίες υπήρχαν.

ΜΑΡΤΥΣ: Σας είπα και προηγουμένως ότι λεπτομέρειες δεν ξέρω.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Καλώς, καλώς. Η ουσία σχετικά με την ερώτησή μου είναι ότι υπήρχαν πληροφορίες και τις γνώριζαν οι πάντες. Το δεύτερο είναι που βγαίνει και αυτό αβίαστα από τη συνάντηση, ή αν θέλετε την περίφημη σύσκεψη της 19ης Ιουλίου, στην οποία παρέστη και ο Σίσκο και ο κύριος Τάσκα. Όπως μας εί-

πατε, είπε χαρακτηριστικά ο κύριος Σίσκο ότι «Έρχομαι από την Άγκυρα» –το καταθέσατε χθες– «όπου κατέβαλα προσπάθειες να μη γίνει απόβαση και να μη γίνει σύρραξη μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας». Έχουμε λοιπόν δύο γεγονότα. Πρώτον, τις πληροφορίες διάχυτες ότι οι Τούρκοι θα κάνουν απόβαση εάν συμβεί κάτι. Δεύτερον, έχετε την επιβεβαίωση αυτή του Σίσκο, που υποδηλοί –επιβεβαίωση υπό ποια έννοια– την διάθεση των Τούρκων, διότι κατέλαβε προσπάθεια να μη γίνει απόβαση. Γίνεται απόβαση την επομένη το πρωί. Φέρεσθε ως μεταφέρων την εντολή του ΑΕΔ, του Μπονάνου, για το περίφημο θέμα της «Αυτοσυγκράτησης», και λοιπά και «είσθε δειλοί» και ούτω καθεξής. Πρώτον, την ερώτηση την θέτω ως εξής: Γιατί κατά την εκτίμησή σας ο κύριος Μπονάνος έδωσε αυτή την εντολή; Ασχέτως αν αυτή την εντολή την μεταφέρατε εσείς ή όχι.

ΜΑΡΤΥΣ: Κατά την γνώμη μου, ο κύριος Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων διεβίβασε αυτή την εντολή προς τον κύριο Γεωργίτση, διότι κατά τα λεγόμενα του Σίσκο δεν θα έπρεπε η Ελλάς να εκδηλωθεί πρώτη κατά των Τούρκων ούτως ώστε οι Τούρκοι να αρχίσουν την απόβαση...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Δεν είπα αυτό το πράγμα. Θα επαναλάβω την ερώτησή μου. Γίνεται, στρατηγέ, η απόβαση. Βλέπουμε τα πλοία τα αποβατικά στις ακτές της Κύπρου. Στη συνέχεια βλέπουμε τους πρώτους Τούρκους στρατιώτες να αποβιβάζονται. Συνεπώς, η απόβαση γίνεται χωρίς να δώσει αιτία ούτε το ΓΕΕΦ, ούτε η Εθνική Φρουρά, ούτε ο οποιοσδήποτε Κύπριος. Γίνεται δηλαδή η απόβαση με πρωτοβουλία των Τούρκων. Και σας ερωτώ: Κατά την εκτίμησή σας, γιατί έδωσε ο Μπονάνος την περίφημη αυτή εντολή «Αυτοσυγκράτηση, δειλοί» και ούτω καθεξής.

ΜΑΡΤΥΣ: Ο κύριος Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων δεν έδωσε τέτοια εντολή όταν άρχισε η εκδήλωση της τουρκικής επιθέσεως. Έδωσε προ της ενάρξεως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Πότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Το βράδυ, μού φαίνεται...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Μιλάμε για την τηλεφωνική εντολή που εδόθη στο ΓΕΕΦ. Εδώ κατέθεσαν ο Γεωργίτσης και πάρα πολλοί.

ΜΑΡΤΥΣ: Πότε σας είπε ο κύριος Γεωργίτσης;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Ότι όταν ρωτούσε από την Κύπρο το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων ότι «Συμβαίνει αυτό το πράγμα, τι θα κάνουμε;», η απάντηση από το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων από την Αθήνα ήταν «Αυτοσυγκράτησις».

ΜΑΡΤΥΣ: Η «Αυτοσυγκράτησις» στον κύριο Γεωργίτση εδόθη προ της εκδηλώσεως της τουρκικής επιθέσεως.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Συγγνώμη, κύριε συνάδελφε. Εντολή, κύριε μάρτυς, για επίθεση ή για άμυνα πότε δόθηκε από το ΑΕΔ;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Μου επιτρέπετε, κύριε Πρόεδρε και κύριε συνάδελφε, να παρεμβώ;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, κύριε Βαρβιτσιώτη. Με την άδεια του κυρίου Γιατράκου, φυσικά.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Ναι, κύριε Πρόεδρε, δεν έχω αντίρρηση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Η εντολή λέτε, στρατηγέ, προς Γεωργίτση δόθηκε προ της τουρκικής εισβολής. Εδώ μάρτυρες κατέθεσαν πως την ώρα που εβάλλοντο οι ελληνικές θέσεις, που ακούγονταν ότι οι οβίδες σκάγανε, έτεινε το τηλέφωνο προς Μπανάνο ο Αρχηγός Πυροβολικού και του είπε «Δεν ακούς τις οβίδες;». Και ο Μπονάνος, δεν ξέρω ο Μπονάνος ή επιτελείς, του έλεγε «Αυτοσυγκράτησις», την ώρα που οι οβίδες σκάγανε. Άλλος μάρτυς κατέθεσε ότι την ώρα που πέφτανε οι αλεξιπτωτιστές, είχαν στην γραμμή το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων και η απάντηση ήταν «Αυτοσυγκράτησις».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Μπλόφα κάνανε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Αυτά έρχονται σε αντίθεση με αυτό που λέτε εσείς, ότι η εντολή ήταν μέχρι της στιγμής αποβάσεως

ή αποβιβάσεως. Εδώ την ώρα που σκάγανε οι οβίδες, η εντολή ήταν «Αυτοσυγκράτησις», κατά τις καταθέσεις των μαρτύρων, την ώρα που πέφτανε οι αλεξιπτωτιστές, και είπε ο τηλεφωνών εκείνη την στιγμή – δεν θυμάμαι ποιος ο οποίος κατέθεσε– «Μα τους βλέπω, πέφτουν οι αλεξιπτωτιστές», η απάντηση ήταν από το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων «Αυτοσυγκράτησις». Δύο πράγματα συμβαίνουν. Ή αυτό που λέτε εσείς είναι αλήθεια και κατά συνέπεια όλοι αυτοί οι μάρτυρες ψεύδονται –διότι δεν θέλω να πω ότι εσείς λέτε ψέματα– ή μεσολάβησε κάποιο άλλο χρονικό σημείο, όπου κάποιος άλλος έδινε εντολή, την οποία δεν ξέρατε εσείς. Δεν μπορεί να υπάρχει άλλη εκδοχή.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, επειδή είναι δική μου ερώτηση, ευχαριστώ τον κύριο Βαρβιτσιώτη, ο οποίος με πρόλαβε. Εγώ θέλω να πω στον κύριο Πολίτη, ότι για μας, για μένα, εξ αιτίας αυτών των καταθέσεων και των λεπτομερειών που μας έχουν αναφερθεί, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η εντολή αυτή εδόθη από τον κύριο Μπονάνο μέσω υμών ή μέσω κάποιου άλλου, και επιμένω στην ερώτησή μου. Τα γεγονότα δυστυχώς είναι αδιαμφισβήτητα. Πέστε μου, εάν αυτά που σας λέμε είναι αληθή –να σας βοηθήσω ακόμα, γιατί μπορεί να μην τα δέχεσθε– πώς εξηγείτε την εντολή του Μπονάνου; Πέφταν οι αλεξιπτωτιστάι, πέφταν οι οβίδες, αποβιβαζόντουσαν οι στρατιώτες, κανέναν Έλληνα δεν είχε κτυπήσει κανέναν εκείνη την στιγμή και σεις, όχι σεις προσωπικά, το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων του δίδει την εντολή αυτή. Πώς το εξηγείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε βουλευτά, εάν ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων την ώρα που του λέγανε ότι πέφτουν οι αλεξιπτωτιστάι και γίνεται εισβολή των Τούρκων, έδωσε τέτοια εντολή περί «Αυτοσυγκρατήσεως», νομίζω πως είναι τρομερό σφάλμα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Ευχαριστώ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μου επιτρέπετε, κύριε Πρόεδρε, μια ερώτηση;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι, κύριε Περάκη, ρωτήσατε χθες. Κύριε μάρτυς, τελειώσαμε την κατάθεσή σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, όπως είπα στην αρχή έχω ορισμένα στοιχεία, όσον αφορά τα ερωτηθέντα από τους κυρίους βουλευτές χθες επί των οδηγιών επιχειρήσεων και επί του σχεδίου αμύνης της Κύπρου, από τα οποία φαίνεται η ολιγωρία του κυρίου Γεωργίτση στην εφαρμογή των οδηγιών επιχειρήσεων και των σχεδίων. Εις την διάλυσιν της Εθνοφρουράς, λόγω του πραξικοπήματος προς το Μακάριο, και συγχρόνως εις την μη ετοιμότητα του Επιτελείου της ΓΕΕΦ, την στιγμή κατά την οποία έγινε απόβαση των Τούρκων, να ανταποκριθεί στα καθήκοντά του και να εφαρμόσει τα σχέδια. Και είπα από την αρχή ότι τα θεωρώ ότι είναι κρίσιμα και υποβάλλω την θερμή παράκληση να τα καταθέσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βεβαίως. Παρακαλώ, κύριε Γραμματέα, πάρτε τα έγγραφα αυτά.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είναι έγγραφα, είναι σημειώσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καταθέστε αυτές τις σημειώσεις. Παρακαλώ, δώστε τα στον κύριο Γραμματέα για να καταχωρηθούν και στα Πρακτικά ότι τα καταθέσατε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, αν θέλετε να ρωτήσετε σεις τον κύριο μάρτυρα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ορίστε, κύριε Περάκη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Ποια ώρα το ΑΕΔ έδωσε –ξεκαθαρίσαμε ποιος είπε, δεν είπεντολή «Αμυνθείτε, επιτεθείτε, πολεμήσατε»; Γιατί αυτό το πράγμα, εάν δεν το ξέρει ο κύριος μάρτυς, ποιος άλλος θα το ξέρει;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Νομίζω ότι το ρώτησα χθες, αλλά εν πάση περιπτώσει ξέρετε, κύριε μάρτυς, να μας πείτε πότε το ΑΕΔ έδωσε εντολή στο ΓΕΕΦ να αμυνθεί; Εν πάση περιπτώσει ολιγόρησε ο

κύριος Γεωργίτσης και δεν εφήρμοσε τα σχέδια, όπως λέτε. Πότε του δόθηκε ρητή εντολή, τηλεφωνική προφορική ή με σήμα, ότι είχε υποχρέωση να αμυνθεί, να πολεμήσει;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμούμαι, κύριε Πρόεδρε. Ο κύριος Γεωργίτσης από τη στιγμή που έγινε απόβασις, έπρεπε να αμυνθεί του κυπριακού εδάφους. Δεν χρειαζόταν να πάρει έγκριση. Επιτρέψτε μου αυτό να γραφτεί στα Πρακτικά. Ο κύριος Γεωργίτσης δεν έπρεπε να περιμένει να πάρει έγκριση από το ΑΕΔ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτά που λέτε τώρα σεις, τα είπαμε και στον κύριο Γεωργίτση. Τα είπαμε με μεγάλη έμφαση και μεις που δεν είμαστε στρατιωτικοί, κύριε Πολίτη. Τα είπα εγώ με μεγάλη έμφαση στον κύριο Γεωργίτση και γραφτήκανε στα Πρακτικά. Πάλι ξαναγράφονται τώρα που τα λέτε. Δώστε σας παρακαλώ τις σημειώσεις στον κύριο Γραμματέα.

ΜΑΡΤΥΣ: Να τις δώσω ευχαρίστως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ να τις μονογράψετε, δηλαδή να τις υπογράψετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Θέλετε να τις διατυπώσω; Γιατί είναι σημειώσεις δικές μου, κύριε Πρόεδρε. Αυτός, ο οποίος θα τις γράψει, να τον βοηθήσω να τα διατυπώσουμε. Θέλω να σας βοηθήσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αύριο θα ρθειτέ εδώ, στις 8.30' το πρωί, από κει και πέρα δηλαδή, όποτε θέλετε, στο 140 Γραφείο. Θα έχουν αποστενογραφηθεί τα Πρακτικά και θα σας δοθεί ολόκληρο το κείμενο των Πρακτικών, να το κοιτάξετε, να δείτε αν γράφεται τίποτε το διαφορετικό από ό,τι είπατε, να κάνετε ό,τι λεκτικές παρατηρήσεις, όχι βέβαια διορθώσεις του περιεχομένου, και εκεί θα διαβάσετε και τις εκθέσεις σας και να ξαναεπαναλάβετε, εάν συμφωνείτε ή δεν συμφωνείτε με το περιεχόμενο των εκθέσεων αυτών, των δικών σας, τις οποίες θα διαβάσετε. Και μπορείτε επίσης εκεί να παραδώσετε και τις σημειώσεις σας αυτές στις οποίες αναφέρεστε τώρα. Για να γραφτεί στα Πρακτικά το λέγω αυτό.

Αναφέρεστε στις σημειώσεις που θα παραδώσετε για να ενταχθούν στα Πρακτικά;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Θα τις παραδώσετε αύριο. Αν θέλετε μονογράψτε τις τώρα, δακτυλογραφήστε τις ή δεν ξέρω τι άλλο θα κάνετε. Βρέστε τέλος πάντων ένα τρόπο να τις παραδώσετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Μπορεί, όμως με τις σημειώσεις, κύριε Πρόεδρε, να ανατραπούν όλα. Υπάρχει αυτός ο κίνδυνος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν υπάρχει κανένας κίνδυνος, κύριε Δασκαλάκη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Με συγχωρείτε, κύριε Πρόεδρε. Νομίζω ότι καλύτερο είναι να του επιτρέψουμε να υποβάλει, βάσει των σημειώσεών του, μία περαιτέρω έκθεση αύριο και να αφήσουμε το θέμα της εντάξεως αυτών μέσα στα Πρακτικά. Τα Πρακτικά θα είναι ως έχουν γραφεί. Και αν θέλει, να κάνει μία επί πλέον έκθεση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Να μην αναφερθεί στα Πρακτικά. Να λεχθεί ότι στο σημείο αυτό καταθέτει και λοιπά

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό θα γραφεί. Καταθέτει αυτές τις σημειώσεις. Τα Πρακτικά, κύριε Δασκαλάκη, αποτυπώνουν παν το γενόμενον. Συνεπώς αυτό που γίνεται αυτή την στιγμή, αποτυπώνεται και αυτό στα Πρακτικά. Εδώ, στο σημείο αυτό, καταθέτει αυτές τις σημειώσεις, τις οποίες δεν έχει αυτή τη στιγμή δακτυλογραφημένες. Εμείς δεχόμαστε να τις δώσει το πρωί δακτυλογραφημένες στον κύριο Γραμματέα της Επιτροπής. Ευχαριστούμε πολύ κύριε μάρτυς, και μπορείτε να πηγαίνετε. (Αποχωρεί ο μάρτυρας κ. Πολίτης).

Παρακαλώ τον κύριο Γραμματέα, να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Ζιωτόπουλο. (Στο σημείο αυτό προσέρχεται στην αίθουσα ο μάρτυρας κ. Ζιωτόπουλος).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εσείς, κύριε μάρτυς, ορκιστήκατε προ ημερών και αρχίσατε να καταθέτετε. Επίσης

αναγνωρίσατε μία έκθεση, την οποία έχετε κάνει και βεβαιώσατε το περιεχόμενό της.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, πέστε μας ό,τι έχετε να πείτε. Το θέμα μας αφορά, όπως ξέρετε, την Τραγωδία της Κύπρου. Εσείς ήσασταν διοικητής ή Αρχηγός –δεν ξέρω πώς λέγεται– της ελληνικής ΚΥΠ στην Κύπρο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και συνεπώς ό,τι ξέρετε, μπορείτε να μας το πείτε. Αν θέλετε πάλι να σας ερωτήσω εγώ, να σας ερωτήσω.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Εγώ εκτός από αυτά που έχω αναφέρει, δεν έχω τίποτε άλλο να αναφέρω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν έχετε τίποτε άλλο. Σας παρακαλώ θερμώς να μου πείτε πότε είχε πληροφορίες η ΚΥΠ πριν από το πραξικόπημα. Από πότε υπηρετούσατε κάτω;

ΜΑΡΤΥΣ: Από το 1972.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από το '72 λοιπόν έως το '74 πότε είχατε πληροφορίες ότι κάποιες ύποπτες μετακινήσεις, κάποιες ύποπτες κινήσεις γίνονται στην ακτή που είναι απέναντι στη Κύπρο;

ΜΑΡΤΥΣ: Το αναφέρω στην αναφορά μου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το ξέρω ότι το αναφέρατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έχω τίποτε άλλο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν θυμάστε πότε έγινε;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, στις 9.00' το βράδυ στις 19 του μηνός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τότε είχατε την πρώτη πληροφορία ως ΚΥΠ εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, την πρώτη πληροφορία, την οποία αναφέραμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Ζιωτόπουλε, εσείς ήσαστε ΚΥΠ δύο χρόνια. Αυτά τα δύο χρόνια πρώτη φορά λαμβάνατε γνώση ότι κάτι συμβαίνει από πλευράς Τουρκίας;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, διότι εγώ παρέλαβα

διοικητής τον Ιούνιο. Δηλαδή εγώ είχα μετάθεση, αλλά λόγω αρχαιότητας παρέμεινα διοικητής μέχρι τοποθετήσεως ετέρου διοικητού, που είχε ήδη τοποθετηθεί ο κύριος Τσουμής ο αντισυνταγματάρχης, ο οποίος ήταν νεότερός μου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή, ουσιαστικός διοικητής της ΚΥΠ ήταν ο κύριος Τσουμής;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ λόγω αρχαιότητας. Δηλαδή, τον Ιούνιο προήχθη ο κύριος Κοφινάς ο συνταγματάρχης, ο οποίος ήταν ο κανονικός διοικητής. Μετά από εξαήμερο έφυγε, μετετέθη, επανεπατρίσθη, και έπρεπε να μείνει ο κύριος Τσουμής, γιατί είχε έλθει διαταγή. Επειδή, όμως, εγώ ήμουν αρχαιότερος, υποβάλαμε ένα σήμα ποιος θα είναι ο διοικητής μέχρις αναχωρήσεώς μου. Οπότε ενεκρίθη, όπως και προβλέπεται από τον κανονισμό, και είπε ότι ο αρχαιότερος θα είναι και ο διοικητής.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Λοιπόν, δεν ήσαστε διοικητής. Ήσαστε όμως στην υπηρεσία της ΚΥΠ;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως, ήμουν πραγματικός διοικητής.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι. Πριν γίνετε διοικητής, ήσαστε στην υπηρεσία της ΚΥΠ. Η ΚΥΠ λοιπόν και εσείς προσωπικά δεν είχατε συλλέξει καμία πληροφορία για τις κινήσεις που είναι ενδεχόμενο να έκανε η Τουρκία;

ΜΑΡΤΥΣ: Άμα είχαμε δεν θα τις έλεγα;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν είχατε καμία πληροφορία;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ προσωπικά καμία.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Όχι σεις προσωπικά, αλλά η υπηρεσία.

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, η υπηρεσία, από ό,τι ξέρω εγώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν είχατε λοιπόν καμία πληροφορία. Δεν ξέρετε δηλαδή πότε εδημιουργήθη η Στρατιά του Αιγαίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Εδώ άλλο από αυτά που σας αναφέρω, δεν ξέρω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Δεν ξέρετε λοιπόν πότε εδημιουργήθη η Στρατιά του Αιγαίου στην Τουρκία και ήσαστε μέσα στη ΚΥΠ. Από την Κερύνεια λαμβάνετε σήματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ό,τι παίρναμε από την Κερύνεια το υποβάλαμε στην Κεντρική Υπηρεσία και εφόσον άπτετο πληροφοριών τις οποίες μπορούσε να χρησιμοποιήσει το ΓΕΕΦ, οπωσδήποτε...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σας έστειλε η Κερύνεια και ειδικότερα ο Σημαιοφορίδης σήματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ό,τι μας έστειλε η Κερύνεια, το έχουμε υποβάλει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το διαβάζατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι ήταν αυτά που διαβάζατε, κύριε Ζιωτόπουλε; Τι έλεγαν αυτά τα σήματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό που αναφέρω μέσα. Γιατί εγώ ήμουν εδώ, την παραμονή της εισβολής στην Κύπρο, γιατί μας είχαν καλέσει στην Αθήνα, γιατί στις 13 του μηνός είχε σύσκεψη. Φύγαμε στις 11 του μηνός νομίζω, για να είμαστε εγκαίρως εδώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Βέβαια, για να μην χάσετε την σύσκεψη της 13ης που ήταν σοβαρή.

ΜΑΡΤΥΣ: Και επέστρεψα εγώ την παραμονή της εισβολής με το πρώτο αεροπλάνο, γιατί δεν υπήρχε άλλο μέσο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Επιστρέψατε λοιπόν την παραμονή της εισβολής.

ΜΑΡΤΥΣ: Ό,τι έστειλε το διεβίβαζα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ό,τι έστειλε το διαβίβαζατε.

ΜΑΡΤΥΣ: Υπάρχει φάκελος ο οποίος τα έχει όλα μέσα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είχαν συλληφθεί σήματα των τουρκικών στρατιωτικών αρχών, που απευθύνοντο προς τα κλιμάκια εκεί της Στρατιάς;

ΜΑΡΤΥΣ: Ό,τι είναι σας τα αναφέρω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μα εσείς τα διαβάzaτε, κύριε, όταν ήσασταν

εκεί, πριν φύγετε, πριν από τις 12 του μηνός.

ΜΑΡΤΥΣ: Ό,τι ήταν, το διάβαζα και το έστελνα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι έλεγε το σήμα αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι. Τι να σας πω; Ό,τι έχει υποβληθεί από την Κερύνεια το υποβάλαμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν θυμάστε λοιπόν.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι. Μήπως τα έστελνα και μέσω του «Ρ» κλάδου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Του;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω μήπως τα έστελναν και από τον «Ρ» κλάδο.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η σύλληψη των σημάτων γινόταν από ραδιογωνιόμετρα, οπότε αυτός δεν είχε αρμοδιότητα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Καλά, αρμοδιότητα δεν είχατε...

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν υπήρχε περίπτωση, κύριε Πρόεδρε, να έχω πάρει κάτι και να μη το στείλω. Δεν υπήρχε λόγος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ό,τι λοιπόν παίρνατε από τον κύριο Σημαιοφορίδη, ό,τι παίρνατε από το σταθμό Κερύνειας δηλαδή...

ΜΑΡΤΥΣ: Το βράδυ στις 9.00' η ώρα στείλαμε θυμάμαι το πρώτο σήμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποιο σήμα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ότι φορτώνουν στα παράλια της Μερσίνης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σεις λοιπόν – περιοριζόμαστε τώρα – δεν είχατε αντίληψη από τα σήματα αυτά. Πριν φύγετε, κύριε Ζιωτόπουλε – επιμένω σε αυτό – για την Αθήνα, πριν κληθείτε στην Αθήνα, πριν από τις 12 δηλαδή του μηνός Ιουλίου, από τα σήματα που είχατε μέχρι τότε, καταλαβαίνατε ότι κάτι γίνεται στην Κύπρο; Πρώτα-πρώτα ότι πρόκειται να γίνει πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Από τα σήματα που είχατε, ανησυχούσατε για τις ετοιμασίες, που γινόντουσαν στην Τουρκία; Σας επετρέπετο δηλαδή να ανησυχείτε; Η συνειδησή σας σάς είχε δημιουργήσει ορισμένες σκέψεις ότι η Τουρκία κάτι ετοιμάζεται να κάνει;

ΜΑΡΤΥΣ: Να σας αναφέρω; Ό,τι παίρναμε εμείς τα στέλναμε. Δεν είχαμε άλλη καμία πληροφορία που να μας ανησυχεί τόσο πολύ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Τώρα στις 9.00' το βράδυ, λάβατε σήμα τίνος;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τον Σημαιοφορίδη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από τον κύριο Σημαιοφορίδη, το οποίο σας έλεγε ότι άρχισε η φόρτωση στα μεταγωγικά. Αυτό το σήμα το μεταβιβάσατε πού;

ΜΑΡΤΥΣ: Αμέσως στην Υπηρεσία και στο ΓΕΕΦ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Άρα ο κύριος Γεωργίτσης στις 9.00' και ένα λεπτό πρέπει να έλαβε γνώση του σήματος αυτού.

ΜΑΡΤΥΣ: Οπωσδήποτε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Οπωσδήποτε. Το ίδιο και ο κύριος Σταθόπουλος εδώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Οπωσδήποτε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποια ήταν τα μέτρα, τα οποία διετάχθησαν μετά από αυτό;

ΜΑΡΤΥΣ: Από ποιον;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από τον κύριο Γεωργίτη.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποια ήταν τα μέτρα, τα οποία διετάχθησαν από τον κύριο Σταθόπουλο;

ΜΑΡΤΥΣ: Εμείς τίποτα δεν πήραμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν λάβατε καμία εντολή από τον κύριο Σταθόπουλο;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, εμείς προσωπικά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ, κύριοι συνάδελφοι, δεν έχω τίποτε άλλο να ερωτήσω. Παρακαλώ όποιος θέλει

να ερωτήσει, να ρωτήσει. Οι κύριοι Βαρβιτσιώτης, Περάκης και Δαμιανίδης θέλουν να ρωτήσουν. Ο κύριος Βαρβιτσιώτης έχει το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ο κύριος Σημαιοφορίδης ήταν επικεφαλής του κλιμακίου της ΚΥΠ πού, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην Κερύνεια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Μάλιστα. Καταθέτοντας ο κύριος Σημαιοφορίδης μας παρουσίασε μια πλούσια δράση του κλιμακίου με σήματα, τα οποία ήταν και προ δύο μηνών, ότι κάνουν ασκήσεις απέναντι, ότι έπιασαν μία συνομιλία ενός αξιωματικού Τούρκου ανωτάτου στο αεροπλάνο...

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε, αυτά δεν έχουν έλθει. Τουλάχιστον σε όσο διάστημα εγώ ήμουν διοικητής, τέτοια πληροφορία δεν έχει έρθει. Μήπως πήγαινε απευθείας στο «Ρ» κλάδο;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Όχι, ο κύριος μάρτυς κατέθεσε, ο κύριος Σημαιοφορίδης κατέθεσε, ότι τρεις ή τέσσερις ήταν οι αποδέκτες των σημάτων: Σεις, η ΚΥΠ στην Λευκωσία, το ΓΕΕΦ και η ΚΥΠ Αθηνών. Εμένα μου κάνει εντύπωση το εξής: ότι ενώ το κλιμάκιο Κερύνειας είχε τόσες πολλές πληροφορίες, σεις δεν είχατε καμία.

ΜΑΡΤΥΣ: Από πού να έχουμε εμείς;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Από πού τις είχε η Κερύνεια;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτός είχε τα μέσα και τα μηχανήματα και παρακολουθούσε και τις ομιλίες, όπως και κατά τη διάρκεια της εισβολής παρακολουθούσαμε την ομιλία των πιλότων μεταξύ τους. Εγώ πού να την ακούσω;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Εσείς δεν είχατε καμία;

ΜΑΡΤΥΣ: Από πού να έχουμε; Αυτός είχε τα μέσα και τα μηχανήματα και παρακολουθούσε τις ομιλίες, όπως και κατά τη διάρκεια της εισβολής παρακολουθούσαν την ομιλία των πιλότων μεταξύ τους. Εγώ πού να την ακούσω; Δεν είχαμε μηχανήματα εμείς. Ο «Ρ» κλάδος είναι ανεξάρτητος, δεν έχει καμία σχέση με τη μονάδα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Επειδή δεν είμαι

στρατιωτικός, δεν κατάλαβα. Τι θα πει «Ρ» κλάδος;

ΜΑΡΤΥΣ: Το τμήμα που ασχολείται με τις ραδιοτηλεπικοινωνίες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Εσείς άλλα κανάλια πληροφοριών είχατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Είχαμε άλλες πηγές, που ό,τι πληροφορίες μάς δίνανε, τις μεταβιβάζαμε αμέσως. Δεν υπήρχε περίπτωση να τις κρατήσουμε. Τι να τις κάνουμε εμείς;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Μάλιστα. Τίποτε άλλο, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Περάκη να λάβει το λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε μάρτυς, ήθελα κατ' αρχήν να συνεννοηθούμε σε ένα πράγμα. Αντιλαμβάνομαι ότι εσείς νομίζετε ότι όλα όσα έχετε γράψει παραπάνω, εμείς εδώ τα γνωρίζουμε, λες και είμαστε οι αποδέκτες. Βεβαίως υπάρχουν στοιχεία τέτοια, βεβαίως μπορούμε να τα μελετήσουμε, να τα βρούμε. Αλλά η αποστολή η δική σας σήμερα, σαν μάρτυρα, δεν είναι να μας πείτε ό,τι στείλατε γραπτά, αλλά να μας πείτε ό,τι θυμάσθε αυτή τη στιγμή σε σχέση με τα γεγονότα. Αυτό είναι το δικό σας καθήκον και αυτή είναι η δική μας αποστολή. Εγώ θα επανέλθω στις ερωτήσεις του κυρίου Προέδρου και θα σας ρωτήσω: Από πότε μέχρι πότε ήσαστε στην ΚΥΠ με οποιαδήποτε ιδιότητα;

ΜΑΡΤΥΣ: Από τον Αύγουστο του 1972.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μέχρι το 1974.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Πέστε μας, κατ' αρχήν, πώς ήταν η ΚΥΠ εκεί που υπηρετούσατε, τι κόσμο είχε, τι μέσα είχε, τι τρόπο είχε να φέρει πληροφορίες;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήταν ο διοικητής, τέσσερις ανώτεροι αξιωματικοί, ένας λοχαγός και ένας υπάλληλος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Εσείς τι κάνατε εκεί; Ποια ήταν η αποστολή σας, ο σκοπός σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Πληροφορίες επί Τουρκοκυπρίων, Τουρκίας και γενικά οποιαδήποτε πληροφορία...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Σχετικά με την Τουρκία δεν είχατε πληροφορίες καθόλου τι γίνεται απέναντι;

ΜΑΡΤΥΣ: Τις πληροφορίες περί Τουρκίας, τις είχε ο αντισυνταγματάρχης, κύριος Κούρτης. Εγώ σας ανέφερα προηγουμένως ότι διοικητής παρέλαβα μέσα Ιουνίου. Αν θυμάμαι καλά, τότε έφυγε ο κύριος Κοφινάς. Δεν ήμουν εγώ επί του τουρκικού τομέως. Τις πληροφορίες δεν τις μαθαίνουν όλοι οι αξιωματικοί που υπηρετούν σε ένα κλιμάκιο. Ο καθένας έχει τον τομέα του.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Δηλαδή εσείς με όποια ιδιότητα εν πάση περιπτώσει μπαίνατε σε αυτό το κτίριο δύο χρόνια, δεν πήρατε χαμπάρι καμία πληροφορία;

ΜΑΡΤΥΣ: Δηλαδή, έχετε την εντύπωση ότι την ήξερα και δεν την έλεγα ή δεν τη λέω εδώ; Γιατί, ποιος ο λόγος;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Όχι προς Θεού, κύριε μάρτυς, δεν έχω τέτοια εντύπωση.

ΜΑΡΤΥΣ: Τι «προς Θεού»; Μερικές φορές απαγορευόταν να πάω και στους διοικητή το γραφείο ή στο ΓΕΕΦ. Πώς να πάω; Να πάω μοναχός μου;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, εγώ συμφωνώ μαζί σας ότι δεν έχει να πει τίποτα ο μάρτυς, αλλά κάπου δεν πάει και καλά.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε. Ο κύριος Κούρτης κατέθεσε, ο οποίος είχε τον τομέα; Εγώ δεν έχω πληροφορίες επ' αυτού.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Στην Αθήνα που ήλθατε, γιατί νομίζετε ότι σας καλέσανε στις 13 του μηνός;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλλον για να δικαιολογήσουν την κατάσταση να φύγουν οι διοικητές των μονάδων, οι επικεφαλής, δηλαδή ο Αρχηγός του ΓΕΕΦ ο διοικητής της ΚΥΠ, ο διοικητής της ΕΛΔΥΚ, ο κύριος Λαγάκος, όλες οι κεφαλές. Οπότε, φεύγοντας οι κεφαλές, εγώ πίστευα ίσως δεν πρόκειται να γίνει τίποτα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Για αυτό βέβαια καμία πληροφορία, ούτε πήρατε χαμπάρι για πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Πώς να πάρω χαμπάρι, αφού ήμουν εδώ;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο

κύριος Διαμιανίδης έχει το λόγο.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύριε μάρτυς, εκεί στην ΚΥΠ είχατε ορισμένες πληροφορίες που δεν τις επεξεργαζόσασταν; Δεν συμμετείχατε στην επεξεργασία αυτών;

ΜΑΡΤΥΣ: Βασικώς εμείς τις στέλναμε κάτω, αμέσως.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Εσείς, προσωπικά, γνωρίζατε ότι επίκειται πραξικόπημα κατά του Μακαρίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, γιατί αν το γνώριζα, θα το αναφέραμε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Δεν το γνωρίζατε ότι θα γινόταν πραξικόπημα κατά του Μακαρίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι ... άμα το γνώριζα...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Μα, τέτοια ΚΥΠ που είχαμε εκεί πέρα, τέτοια χάλια είχαμε. Δεν γνωρίζατε ότι θα γίνει πραξικόπημα κατά του Μακαρίου;

ΜΑΡΤΥΣ: Αν εσείς την κρίνετε έτσι... Τέτοια χάλια είχε. Δεν ήμουν εγώ αμέσως εκείνος που θα αποκάλυπτα... Αφού φύγαμε. Σας το ανέφερα. Μας πήρανε.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Τις πρώτες ενέργειες των Τούρκων για αποβίβαση, πότε τις μάθατε εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 9 του μηνός εμείς πήραμε το πρώτο σήμα και το διαβιβάσαμε...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Στις 9.00' το βράδυ στις 19;

ΜΑΡΤΥΣ: Στις 19. Και αμέσως το αναφέραμε. Και μάλιστα έστειλα έναν αντισυνταγματάρχη...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλείται ο κύριος Μπλέτσας να λάβει το λόγο.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΜΠΛΕΤΣΑΣ: Παραιτούμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλείται ο κύριος Κάππος να λάβει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Ζιωτόπουλε, τι γνώμη έχετε για τον Τσουμή, τον τότε αντισυνταγματάρχη; Ήταν άνθρωπος του καθεστώτος του Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω. Δεν μπορώ να εκφέρω γνώμη εκατό τοις εκατό.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Τον θεωρείτε τίμιο αξιωματικό;

ΜΑΡΤΥΣ: Τίμιος, από ποιας πλευράς;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Εν πάση περιπτώσει, ότι ό,τι λέει είναι αυτό και όχι άλλο. Έχει πρόσωπο.

ΜΑΡΤΥΣ: Αξιωματικός ήταν ... Ξέρω 'γω;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η τιμότης είναι γενική έννοια. Ένας άνθρωπος είναι τίμιος ή άτιμος.

ΜΑΡΤΥΣ: Είναι κάτι που δεν μπορώ να πω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τελειώσατε, κύριε Κάππο;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Με τελείωσε, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε μάρτυς, τελειώσαμε. Παρακαλείσθε αύριο μετά τις 8.30' να έρθετε στην 140 Αίθουσα του Μεγάρου, για να δείτε αποστενογραφημένα τα Πρακτικά, να κάνετε όποια διόρθωση γραμματική ή λεκτική νομίζετε ότι είναι σωστό να κάνετε και να τα υπογράψετε. Κύριοι συνάδελφοι, πριν έλθει ο επόμενος μάρτυρας κύριος Παλαΐνης, παρακαλώ και εγώ να διακόψουμε για πέντε λεπτά.

(ΜΕΤΑ ΤΗ ΔΙΑΚΟΠΗ)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ τον κύριο Γραμματέα να συνοδεύσει στην Αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Παλαΐνη. (Στο σημείο αυτό εισέρχεται στην Αίθουσα ο μάρτυρας κ. Παλαΐνης.) Κύριε Παλαΐνη, πριν από όλα θα ήθελα να σας ευχαριστήσω, γιατί μόλονότι δεν εκλητεύθητε νομίμως, θελήσατε, ακριβώς την ημέρα που ήταν να κληθείτε, να έρθετε και τηλεγραφήσατε για τη διεύθυνσή σας και εδέχθητε τελικά, με απλό τηλεφώνημα, να έλθετε. Θα ήθελα να σας παρακαλέσω να απαντήσετε σε ορισμένα ερωτήματά μου, σχετικά με τα στοιχεία της ταυτότητάς σας.

(Στο σημείο αυτό ο μάρτυρας δίδει τα στοιχεία της ταυτότητάς του, τα οποία έχουν ως εξής): Επώνυμον: Παλαΐνης – Όνομα: Χαράλαμπος – Όνομα πατρός: Πολύκαρπος – Όνομα μητρός: Γιαννούλα

– Το γένος: Καρανίκα – Τόπος γεννήσεως: Αβαρικός Τριγωνίδος – Έτος γεννήσεως: 1934 – Κάτοικος [...] – Επάγγελμα: απόστρατος αξιωματικός (ταγματάρχης) – Θρήσκευμα: Χριστιανός Ορθόδοξος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ να βάλετε το χέρι σας στο Ευαγγέλιο και να δώσετε τον νενομισμένο όρκο και παρακαλώ επίσης τους κυρίους συναδέλφους να εγερθούν. (Στο σημείο αυτό ο κύριος μάρτυς δίδει τον ακόλουθο όρκο):

ΜΑΡΤΥΣ: «Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού να είπω ευσυνειδήτως την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να αποκρύψω τι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έχω εδώ μια κατάθεσή σας ενώπιον του αναθεωρητού κυρίου Μπέλκα. Θα σας παρακαλέσω να τη δείτε και να μου πείτε εάν αναγνωρίζετε ότι είναι δική σας η κατάθεση αυτή και εάν βεβαιώνετε σήμερα το περιεχόμενό της ως αληθές. (Στο σημείο αυτό ο κύριος Γραμματέας επιδεικνύει την κατάθεση στον κύριο μάρτυρα).

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, αυτή είναι η υπογραφή μου. Για να μην καθυστερώ την Επιτροπή δεν θα τη διαβάσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και εγώ έτσι νομίζω. Ξέρετε, κύριε Παλαΐνη, ότι το θέμα είναι η Κυπριακή Τραγωδία. Ό,τι ξέρετε επ' αυτού μπορείτε να μας πείτε τόσο σε σχέση με το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, όσο και σε σχέση με την εισβολή των Τούρκων. Υπηρετήσατε στην Κύπρο τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω υπηρετήσει στην Κύπρο δύο φορές.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Πήγα την πρώτη φορά, όταν η Κύπρος ήταν ανεξάρτητο κράτος το 1959, με το πρώτο σύνταγμα που έφυγε από την Ελλάδα, ήμουν υπολοχαγός, κάθισα τότε στην Κύπρο δύο-τρεις μήνες. Γύρισα στην Ελλάδα και εν συνεχεία πήγα το 1963 μέχρι το 1966, περίπου δύομιση χρόνια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δηλαδή ήσασταν εκεί, όταν ήταν η Μεραρχία εκεί;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Η Μεραρχία αυτή είχε δύναμη πυρός μεραρχίας ή μεγαλύτερη δύναμη πυρός;

ΜΑΡΤΥΣ: Εάν συνέκρινε κανείς με τις Μεραρχίες τις εδώ, ίσως μπορεί να πει ότι είχε μεγαλύτερη δύναμη πυρός. Ήταν πλήρη τα συντάγματα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Είχε άρματα;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πυροβολικό;

ΜΑΡΤΥΣ: Και Πυροβολικό. Δεν υπηρετούσα εγώ στην Μεραρχία.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πού υπηρετούσατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Στην ΕΛΔΥΚ. Αλλά όλα είχαν γίνει ένα πράγμα. Υπήγοντο όλα στην Εθνοφρουρά, ήτο ο στρατηγός Γρίβας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και πριν αρχίσετε να λέτε για τα νεότερα, ας πούμε για αυτό. Εάν υποθεθεί ότι δεν απεσύρετο η Μεραρχία αυτή, έχετε την εντύπωση ότι θα μπορούσε να γίνει εισβολή Τούρκων στην Κύπρο, που είχε ελπίδες επιτυχίας;

ΜΑΡΤΥΣ: Κατ' αρχήν, πιστεύω ότι δύσκολα θα το αποτολμούσαν, εάν υπήρχε η Μεραρχία αυτή στην Κύπρο. Τώρα εάν το αποτολμούσαν θα είναι λίγο απλοϊκή η απάντηση να σας πω με ένα «Ναι», ή ένα «Όχι», ότι θα επετύγχαναν ή όχι. Πάντως θα εχρειάζετο πολύ σκληρός αγώνας, πολύ αίμα και πολλές θυσίες από πλευράς των Τούρκων να καταλάβουν την Κύπρο. Θα ήθελα, κύριε Πρόεδρε, πριν απαντήσω να σας κάνω μία δήλωση. Ότι πέρα από την υποχρέωση, που απορρέει από τον όρκο που έδωσα προ ολίγου μπροστά σας να πω όλη την αλήθεια, σας διαβεβαιώνω ότι ήλθα εδώ ειλικρινά αποφασισμένος να βοηθήσω το έργο της Επιτροπής με όσες δυνάμεις έχω, με όσα ξέρω, για όσα δεν με

κατέλειπε η μνήμη –γιατί όπως αντιλαμβάνεσθε έχουν περάσει αρκετά χρόνια– αφήνοντας στην άκρη κάθε σκοπιμότητα, κάθε συμπάθεια, κάθε φιλία, κάθε συναίσθημα, γιατί πιστεύω ότι ειλικρινά το έργο της Επιτροπής σας είναι ιστορικό. Καλείται να διευκρινίσει –και εύχομαι να μπορέσει– μια σελίδα της ιστορίας μας μελανή για μένα, γιατί αυτή την στιγμή το γεγονός είναι ότι τη μισή Κύπρο κατέχουν οι Τούρκοι, γεγονός το οποίο πιστεύω ότι θα βαρύνει για δεκαετίες, για γενεές τον Ελληνισμό. Πιστεύω ότι είναι ιστορικό το έργο της Επιτροπής σας, γιατί πρέπει να βγει η αλήθεια και να μαθαίνουν την αλήθεια και οι μέλλουσες γενεές. Να βρεθούν οι υπεύθυνοι, αν υπάρχουν, γιατί θα είναι εγκληματικό για το Έθνος, για την ιστορία του, να μείνει έστω μια μομφή για αυτούς που δεν φταίνε, ή αυτοί που φταίνε να μην υποστούν τις συνέπειες. Το γεγονός ότι η Επιτροπή σας εκπροσωπεί όλες τις τάσεις και τις ιδεολογίες του ελληνικού λαού, το θεωρώ εχέγγυο, ότι θα μπορέσει να φέρει εις πέρας το έργο της αυτό. Μπορώ να συνεχίσω;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ορίστε, συνεχίστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Λοιπόν, για τη Μεραρχία. Αν η Μεραρχία ήταν εκεί, βασικώς θέλω να πιστεύω ότι δεν θα το αποτολμούσαν ή αν το αποτολμούσαν, θα το σκέφτονταν πολύ. Κι αν το αποτολμούσαν, όπως είπα προηγουμένως, θα το πλήρωναν με πολύ αίμα. Όταν αυτή η Μεραρχία πήγε στην Κύπρο, επειδή εμείς οι στρατιωτικοί τα ξετάζουμε κάπως πιο ψυχρά τα πράγματα, υπήρχαν αντιφατικές απόψεις. Άλλοι υποστηρίζουν ότι είναι λάθος η αποστολή της Μεραρχίας, διότι η Ελλάδα δεν είχε τη δυνατότητα να υποστηρίξει ένα τμήμα της τόσο απομεμακρυσμένο. Και στο σύγχρονο πόλεμο, αν έχεις ένα τμήμα μακριά και δεν μπορείς να το υποστηρίξεις βασικώς με την αεροπορία, είναι πολύ παρακινδυνευμένο αν μη τι άλλο. Άλλοι, αντιθέτως, υποστηρίζαν ότι καλώς εστάλη η Μεραρχία και θα καταστήσει την Κύπρο απόρθητο φρούριο. Ίσως

οι πρώτοι να είχαν σε ένα σημείο δίκιο, διότι εκείνη την εποχή που πήγε η Μεραρχία, πραγματικά δεν είχαμε τη δυνατότητα να υποστηρίξουμε αεροπορικώς τη Μεραρχία. Μπορούσαν να πετάξουν αεροσκάφη δικά μας, να μείνουν –δεν θυμάμαι τώρα– πέντε λεπτά πάνω από την Κύπρο, λόγω καυσίμων, και να επιστρέψουν. Η μοίρα, όμως το έφερε –και θέλω να πω ότι καλώς για μένα πήγε η Μεραρχία– την εποχή που έγιναν τα επεισόδια και έγινε η απόβαση των Τούρκων, να έχουμε αεροπορία πλέον που να μπορεί να υποστηρίξει τη Μεραρχία. Δηλαδή, υπήρχαν 24 «Φάντομς» –το ξέρετε αυτό– τα οποία είχαν δυνατότητα και να πάνε και να παραμείνουν και να κτυπήσουν και να επιστρέψουν στην Ελλάδα. Επομένως, συνεξετάζοντας τα δύο αυτά, είναι γεγονός ότι αν τη στιγμή που χρειάστηκε η Μεραρχία υπήρχε η αεροπορική κάλυψη, για μένα καλώς επήγε. Βέβαια, κρίνοντας λίγο εκ των υστέρων. Και το σπουδαιότερο είναι ότι, αν ήταν η Μεραρχία με τα δεδομένα αυτά που σας είπα, μπορώ να πω ότι δεν θα έβγαιναν οι Τούρκοι στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και κάτι άλλο συμπληρωματικό, επί του σημείου αυτού. Οι Τούρκοι διέθεταν «Φάντομς», την εποχή εκείνη;

ΜΑΡΤΥΣ: Την εποχή εκείνη, όχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ούτε τα τέσσερα υποβρύχια που είχαμε εμείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Ούτε τα τέσσερα υποβρύχια.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Για πέστε μου τώρα, τότε απεχώρησε η Μεραρχία; Ξέρετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ήθελα να προσθέσω και κάτι που μου διέφυγε. Βέβαια, δεν με ρωτήσατε για αυτό. Είπατε ότι, αν έμενε η Μεραρχία τι αποτελέσματα θα είχε. Η Μεραρχία σάς είπα προηγουμένως ότι θα ήταν πιο χρήσιμη στην Κύπρο και θα έφερνε αποτέλεσμα, υπό την προϋπόθεσή βέβαια – και εγώ δεν το ξέρω, γιατί δεν διετέλεσα Αρχηγός Επιτελείου να έχω τις αναγκαίες εκτιμήσεις, ότι δεν θα εξασθενούσε η άμυνα της Ελλάδας. Δηλαδή, αν υποθέσουμε –και δεν

ξέρω αν υπάρχει– ότι υπήρχε κάτι που θα αποδείκνυε ότι η παραμονή της Μεραρχίας στην Κύπρο εξασθενούσε σε σημαντικό βαθμό την άμυνα της Ελλάδας, τότε βέβαια συζητιέται το πράγμα. Εγώ, απ' ό,τι γενικώς έχω ακούσει, δεν την εξασθενούσε. Αλλά αυτό σας το λέω, γιατί θέλω να είμαι απολύτως συνεπής με αυτά που λέω, και να μη απαντώ πολύ απλά στις ερωτήσεις σας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πότε απεσύρθη η Μεραρχία;

ΜΑΡΤΥΣ: Η Μεραρχία απεσύρθη μετά τη συνάντηση Παπαδόπουλου και του τούρκου πρωθυπουργού στην Κεσσάνη. Δεν θυμάμαι ακριβώς, αλλά εν πάση περιπτώσει μετά...

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ποιος ήταν πρωθυπουργός τότε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Παπαδόπουλος ή ο Κόλλιας. Δεν θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τέλος πάντων. Μάλλον ο Κόλλιας ήταν και ο Παπαδόπουλος ήταν ο «ισχυρός ανήρ», ας πούμε. Ήταν πράγματι ο «ισχυρός ανήρ» ή δεν ήταν, κύριε Παλαΐνη; Για να μην αποτυπώνεται στα Πρακτικά κάτι που το είπα εγώ και δεν το είπατε εσείς.

ΜΑΡΤΥΣ: Α, καταχωρούνται στα Πρακτικά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Την εποχή εκείνη ο Παπαδόπουλος ήταν ο ισχυρός ανήρ ή ήταν πραγματικός πρωθυπουργός ο Κωνσταντίνος Κόλλιας;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, αυτό δεν είναι γεγονός. Ο Παπαδόπουλος ήταν ο ισχυρός ανήρ της επαναστάσεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Απεσύρθη η Μεραρχία. Μπορείτε να μας πείτε γιατί απεσύρθη;

ΜΑΡΤΥΣ: Επισήμως δεν το άκουσα, ούτε συμμετείχα σε καμία σύσκεψη. Άκουσα διάφορες αιτιολογίες. Η μία αιτιολογία ήταν –και αυτό σας το ανέφερα προηγουμένως, γιατί δεν θέλω να αδικήσω κανέναν– ότι ήτο απαραίτητος για την άμυνα της Ελλάδος. Η μία δικαιολογία είναι αυτή. Μπορώ να πω ότι είναι η επίσημος δικαιολογία. Αυτή ελέγετο από την κυβέρνηση.

Παρασκηνιακώς είχε λεχθεί ότι έγιναν πιέσεις στην τότε κυβέρνηση από τους Τούρκους, ίσως και από τους Αμερικάνους. Απειλήσαν οι Τούρκοι ότι θα απειβιάζοντο στην Κύπρο. Αυτά γενικώς σας είπα. Η επίσημος εκδοχή ήταν ότι ήταν απαραίτητος για την άμυνα της Ελλάδος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Η επίσημη εκδοχή ήταν αυτή. Υπάρχει και μία εκδοχή που γράφει ο κύριος Κόλλιας σε ένα βιβλίο...

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορεί να μου διέφυγε. Αν μου την πείτε, μπορώ να σας βοηθήσω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το γράφει σε ένα βιβλίο, που εξέδωσε ο κύριος Κόλλιας...

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν το έχω διαβάσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν χάσατε και πολλά πράγματα. Αλλά, εν πάση περιπτώσει, λέει ότι υπήρχαν πιέσεις από την Τουρκία και απειλείτο πόλεμος. Αλλά και διότι δεν ήταν νόμιμος η εγκατάσταση της εκεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Αν το λέει αυτό ο κύριος Κόλλιας, ότι δεν ήταν νόμιμος η εγκατάσταση της Μεραρχίας εκεί, λυπάμαι πάρα πολύ. Γιατί είχαμε την τύχη να έχουμε αρκετό στρατό στην Κύπρο, πολύ πριν από τους Τούρκους. Και δεν νομίζω ότι θα πρέπει να εξετάσουμε αν ήταν νομίμως ή όχι εγκατεστημένη εκεί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Έφυγε η Μεραρχία από εκεί. Είπατε ότι η πρώτη δικαιολογία ήταν ότι εξασθενούσε, με την παραμονή της Μεραρχίας εκεί, η άμυνα του υπόλοιπου ελλαδικού χώρου. Αυτή ήταν η εκδοχή, την οποία, όπως είπατε εσείς, δεν πιστεύετε.

ΜΑΡΤΥΣ: Κύριε Πρόεδρε, δεν έχω τα πλήρη στοιχεία να σας απαντήσω. Με ένα «Ναι» ή με ένα «Όχι». Δεν έχω τις εκτιμήσεις, πού ήταν οι μονάδες ή τις οικονομικές δυνατότητες να αντικαταστήσουμε τη Μεραρχία με κάτι άλλο, να επιμηκύνουμε λίγο τη θητεία. Δεν τα έχω αυτά τα στοιχεία. Αλλά υπεισέρχεται και ο συναισθηματικός μου παράγων, γιατί έχω υπηρετήσει πάρα

πολύ στην Κύπρο. Από τότε που έγινα αξιωματικός, ασχολήθηκα με την Κύπρο. Η γενιά η δική μου ασχολήθηκε με την Κύπρο και με την Κύπρο τελειώσαμε. Δεν μπορώ να το διανοηθώ. Εγώ δεν θα μπορούσα να πάρω τη Μεραρχία από την Κύπρο. Δεν θα την έπαιρνα ποτέ εγώ. Αλλά σας είπα ότι δεν μπορώ να σας απαντήσω εκατό τοις εκατό ότι οπωσδήποτε έχει μία δόση αληθείας, ότι κάπως θα είχε εξασθενήσει η άμυνα εδώ από την απουσία της Μεραρχίας, διότι δεν έχω όλο το πλέγμα των δυνατοτήτων που είχαμε τότε, για επιμήκυνση θητείας, για τα έξοδα, για την διάταξη των συνόρων. Δεν το έχω αυτό το πλέγμα. Ίσως να έχει μία δόση αληθείας σε ένα βαθμό. Πάντως εγώ προσωπικώς, –αν θέλετε επηρεάζομαι και συναισθηματικά– δεν θα την έπαιρνα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τι θα μας πείτε, χωρίς να σας ερωτώ, σε σχέση με το πραξικόπημα κατά της κυβερνήσεως του Μακάριου;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω κρατήσει ορισμένες σημειώσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι, να τις διαβάσετε. Απλώς για τη στήριξη της μνήμης σας.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, κύριε Πρόεδρε. Κατ' αρχήν, κύριε Πρόεδρε, χωρίς να θέλω να κάνω πνεύμα στην Επιτροπή σας, ανέτρεξα σε ένα λεξικό, σε μία εγκυκλοπαίδεια και δεν ξέρω αν πρέπει να ονομάζεται πραξικόπημα. Όχι γιατί θέλω να απαλύνω το χαρακτήρα αυτής της ενέργειας, αλλά βρήκα στην εγκυκλοπαίδεια, σε μία έγκυρη εγκυκλοπαίδεια, ότι «Πραξικόπημα είναι μία αιφνιδιαστική ενέργεια, στρατιωτικής συνήθως ομάδας, η οποία αποβλέπει στη βίαιη κατάλυση της εξουσίας ή στην μεταβολή του πολιτεύματος και στον περιορισμό των λαϊκών ελευθεριών». Δεν νομίζω –δεν αποκλείεται να κάνω και λάθος– ότι ανταποκρίνεται πλήρως η λέξη «πραξικόπημα» με τον καθιερωμένο όρο. Ήταν μία ενέργεια, δεν μπορώ να προσδιορίσω τον λόγο, αλλά, όχι γιατί αποδίδω καμία ιδιαί-

τερη σημασία σε αυτό, δεν νομίζω ότι ανταποκρίνεται πλήρως στον όρο. Αλλά δεν νομίζω ότι έχει σημασία. Ας μην επιμεινουμε σε αυτό.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Ποια είναι η άλλη άποψη; Ποια είναι η άλλη έννοια που αποδίδετε στον όρο εσείς;

ΜΑΡΤΥΣ: Επέμβαση σε ξένο κράτος, ειδική ενέργεια. Δεν υπάρχει και προϊστορία σε αυτό. Τέλος πάντων, δεν έχει σημασία. Θα με συγχωρήσετε, επειδή θα το αποκαλώ ενέργεια. Δεν πάω να σας προκαλέσω σε τίποτα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου το θεωρείτε πραξικόπημα; Σας παρακαλώ να απαντήσετε, επειδή είπατε ειδικά για ξένη χώρα. Εδώ, το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου το θεωρείτε πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ όταν συμμετείχα, νόμιζα ότι συμμετείχα σε επανάσταση, όχι σε πραξικόπημα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Νομίζατε ότι συμμετείχατε σε επανάσταση, όχι σε πραξικόπημα;

ΜΑΡΤΥΣ: Βεβαίως σε επανάσταση, με σκοπούς συγκεκριμένους στρατιωτικού καθεστώτος. Η επανάσταση γίνεται για μεγάλα πράγματα, για μεγάλους στόχους. Βέβαια, είχα μικρό βαθμό και ίσως δεν είχα τη δύναμη να εκτιμήσω πολύ τα πράγματα, αλλά μέσα μου και εγώ και αρκετοί άλλοι συνάδελφοι της ηλικίας μου, της γενιάς μου, πιστεύαμε ότι κάναμε επανάσταση. Δηλαδή είχαμε ως στόχους την ταχεία οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας, την αλλαγή του Πολιτεύματος. Διότι άσχετα με το τι μεσολάβησε μετά, για ένα διάστημα και συμπλεύσαμε –ας την λέμε στρατιωτικό καθεστώς, ας πάρουμε τη μέση λύση, ως ανωτέρω, στρατιωτικό καθεστώς και βασιλεία– εγώ και πολλοί αξιωματικοί είχαμε ως στόχο την αλλαγή του Πολιτεύματος, η οποία και έγινε τελικά. Δεν πρέπει να το παραγνωρίζουμε. Έγινε και υπό την μεγάλη πίεση μικρών αξιωματικών η αλλαγή του Πολιτεύματος. Εν πάση περιπτώσει, συνή-

θως το κακό είναι ότι ονομάζεται επανάσταση ή πραξικόπημα ή ο,τιδήποτε άλλο, ανάλογα με την έκβαση που έχει. Αλλά θα ανατρέξουμε στο «δρυός πεσούσης». Όταν αποτύχει, άλλος το ονομάζει επανάσταση άλλος πραξικόπημα και λοιπά. Εγώ συμμετείχα σε επανάσταση με στόχους συγκεκριμένους. Δεν μπορώ να το αποκαλέσω πραξικόπημα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Προχωρήστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν έγινε η ενέργεια κατά της Κύπρου, υπηρετούσα στο Αρχηγείο Στρατού ως επιτελής του Γραφείου του Αρχηγού Στρατού, με Αρχηγό Στρατού τον αντιστράτηγο κύριο Γαλατσάνο. Προ της ενεργείας της 15ης Ιουλίου είχε προηγηθεί μία ένταση στις σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας. Σας είναι γνωστά αυτά τα πράγματα. Οι Τούρκοι έβγαζαν στο Αιγαίο το πλοίο που λεγόταν «Τσανταρλί» στην αρχή, αν θυμάμαι καλά, και μετά λεγόταν «Χόρα».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αυτό το πλοίο ερευνών.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, το οποίο θα ξέρετε ότι πάντα δεν είχε τίποτα μέσα. Δεν ξέρω αν έχετε διαβάσει το βιβλίο. Όταν αναχωρούσε αυτό από τη Σμύρνη, οι κάτοικοι της Σμύρνης τα αποχαιρετούσαν ενθουσιωδώς, ότι πάει να βρει τα πετρέλαια στο Αιγαίο. Και αυτοί μέσα είχαν βάλει κάτι σχοινιά και κάτι σύρματα και κάτι παλιές σόμπες επίσης, και κανένα μηχάνημα –που δεν έχει καμία σχέση με τις έρευνες– τα δε μέλη του πληρώματος ήσαν όλοι κατηφέις, γιατί δεν ήξεραν το αποτέλεσμα εάν θα τους κτυπήσουν ή όχι. Εν πάση περιπτώσει είχαν βγάλει το «Τσανταρλί» για έρευνες στο Αιγαίο, γινόντουσαν οι συγκεντρώσεις στρατευμάτων τουρκικών στη Μερσίνη, συνέρρεαν συνεχείς πληροφορίες από τα αρμόδια όργανα και κυρίως από την ΚΥΠ, η οποία πράγματι νομίζω ότι έχει καταθέσει εδώ. Είχε ένα αξιόλογο στέλεχος στην Κύπρο τότε που υπέκλεπταν τα πάντα από τους Τούρκους.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ποιος, ο Σημαιοφορίδης;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, ο Σημαιοφορίδης, μέχρι και ελάχιστες λεπτομέρειες, –θα σας τα πω μετά– μέχρι που έφυγε ένας λόχος από την Τουρκία και έλεγε ο λοχαγός που τον διέταζαν να μετακινηθεί, ότι «Έχω αφήσει τα σακίδια, δεν έχει ο λόχος τα σακίδια» κάνανε άσκηση στα σακίδια. Και του απαντά ο προϊστάμενος, ότι «Θα σας τα στείλουμε στην Κύπρο». Τέτοιες λεπτομέρειες. Πώς υπήρχε, λοιπόν, αυτή η ένταση στις σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας; Αυτό που ξέρω είναι ότι είχε δοθεί εντολή ότι εάν το σκάφος αυτό παραβιάσει τα ελληνικά χωρικά ύδατα, να βυθιστεί. Ξέρω –μάλλον έχω ακούσει, δεν το είδα αλλά δεν έχω λόγους να μην το πιστεύω– ότι δεν τα παραβίαζε εκείνη την εποχή. Εάν απεκρύβη δεν το γνωρίζω. Εκινείτο κατά μήκος –υπήρχαν σκάφη δικά μας που το παρακολουθούσαν– αλλά δεν τα παρεβίασε. Και γενικά υπήρχε αυτή η ένταση που σας είπα στις σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας, με συρροή αθρόων πληροφοριών ότι κάτι ετοιμάζουν οι Τούρκοι στην Κύπρο ή στο Αιγαίο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ποια περίοδο, κύριε μάρτυς;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό είναι δύο-τρεις μήνες προ της ενέργειας. Τότε αντιμετώπιζε η στρατιωτική ηγεσία –γιατί υπηρετούσα στο Επιτελείο, αυτό ξέρω περισσότερο– το ενδεχόμενο και ελληνοτουρκικού πολέμου σε περίπτωση που εδίδετο εντολή να βουλιάξει το «Τσανταρλί» ή από κάποια άλλη αφορμή που θα έβρισκαν οι Τούρκοι, αντιμετώπιζετο σοβαρά ότι ήταν δυνατόν να έχουμε ελληνοτουρκικό πόλεμο. Και ξέρω ότι η ηγεσία τότε παρουσίαζε σαν ένα «ατού» ότι εάν γίνει σύρραξη με την Τουρκία, είμαστε τουλάχιστον ισχυροί στην Κύπρο. Δηλαδή δεν θα μπορεί η Τουρκία – και αν θέλετε να σας αναλύσω, γιατί και σεις έχετε αποκτήσει εμπειρία– τόσο καιρό που είστε εδώ μέσα –από αυτά και συνάδελφοι θα υπάρχουν έφεδροι αξιωματικοί, θα έχετε κάνει και στρατιωτικά, κάπως θα ξέρετε και σεις– είχε το «ατού» η ηγεσία τότε ότι σε περίπτωση εμπλοκής με την

Τουρκία είχαμε το «ατού» ότι στην Κύπρο είμαστε ισχυροί. Υπάρχει Εθνοφρουρά, υπάρχουν αξιωματικοί αρκετοί έλληνες, υπάρχουν οχυρώσεις, δεν θα μπορεί η Τουρκία να επέμβει στην Κύπρο, να κτυπήσει και στα νησιά να κτυπήσει και στον Έβρο. Και πιστεύαμε ότι η Κύπρος θα μείνει έξω από αυτή τη σύγκρουση και είχε και τη δυνατότητα –αν ήθελε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος τότε– σε μία σύγκρουση Ελλάδας και Τουρκίας να κηρύξει την ένωση με την Ελλάδα, χωρίς να έχει τη δυνατότητα η Τουρκία να επέμβει στην Κύπρο, εάν είχε εμπλακεί στα άλλα μέτωπα που σας είπα. Τότε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος απέστειλε μια επιστολή –την ξέρετε, να μην σας αναλύσω αυτά τα πράγματα– τη γνωστή επιστολή στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που ζητούσε, μέσα σε αυτό το κλίμα εντάσεως, την απομάκρυνση των ελλήνων αξιωματικών από την Κύπρο. Και αποφάσισε τη μείωση της Εθνοφρουράς –δραστηκή μείωση, δεν θυμάμαι νούμερα, πάντως η μείωση ήταν αρκετά μεγάλη– για να ανατρέψει αυτή την ισορροπία. Η κατάθεσή μου θα αναφέρεται σε γεγονότα, κύριε Πρόεδρε. Θα αποφύγω να κάνω κρίσεις. Αυτό έγινε στις 2 Ιουλίου, το ξέρετε. Στις 3/6/74 είχε αποστείλει το ΓΕΕΦ – ΓΕΕΦ είναι το Επιτελείο της Εθνοφρουράς, αν χρησιμοποιώ κάποιο στρατιωτικό όρο παρακαλώ να μου ζητάτε να σας εξηγή – είχε αποστείλει μία άκρως απόρρητη διαταγή. Έχω τον αριθμό της, δεν ξέρω εάν σας εξυπηρετεί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι, να μας το πείτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Που διεκτραγωδούσε την όλη κατάσταση στην Κύπρο. Νομίζω ότι πρέπει να την υπέγραφε ο στρατηγός Ντενίσης, γιατί αυτός ήταν ο Διοικητής της Εθνοφρουράς τότε, ή αν όχι αυτός ίσως ο επιτελάρχης του, αλλά καθώς θα ξέρετε και ο επιτελάρχης να υπογράψει μία διαταγή, μία αναφορά, την ευθύνη την έχει ο στρατηγός. Αυτό ισχύει στον Στρατό. Αυτοβούλως δεν στέλνει ποτέ ο επιτελάρχης.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μήπως μπορείτε να θυμηθείτε στο σημείο αυτό ποιος ήταν ο επιτελάρχης του Ντενίση εκείνη την εποχή;

ΜΑΡΤΥΣ: Όταν έγινε η ενέργεια, ήτο ο Γεωργίτσος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πριν γίνει το πραξικόπημα.

ΜΑΡΤΥΣ: Η αναφορά αυτή έφυγε στις 3 Ιουνίου. Πρέπει να ήταν ο Γεωργίτσος ή, εάν δεν ήταν ο Γεωργίτσος, πρέπει να ήταν ο Παπαδάκης. Αυτό μπορεί να βρεθεί.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο οποίος Παπαδάκης είχε καμία σχέση εδώ με την Αθήνα; Εννοώ καμία στενή συγγενική σχέση με κανέναν στην Αθήνα;

ΜΑΡΤΥΣ: Τώρα τελευταία διάβασα εδώ ότι είναι κουμπάρος του ταξιάρχου Ιωαννίδη. Δεν είμαι πολύ σίγουρος, αλλά θυμάμαι και εγώ ότι είχε κάποια κουμπαριά. Τώρα εάν ο Παπαδάκης, βέβαια ο Ιωαννίδης ήταν ανύπανδρος, μάλλον ο Ιωαννίδης θα πρέπει να τον είχε στεφανώσει, κάποιο παιδί του είχε βαφτίσει.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Επειδή είπατε ότι κάποια έκθεση υπογεγραμμένη από τον Ντενίση και είπατε εν συνεχεία ότι δεν έχει σημασία εάν υπογράφεται από τον στρατηγό ή από τον επιτελάρχη. Εκτός αν υπογράφεται από επιτελάρχη εν αγνοία του στρατηγού.

ΜΑΡΤΥΣ: Εάν κάτι τέτοιο γίνει στον Στρατό, αυτό είναι έγκλημα. Δεν μπορεί να διανοηθεί ποτέ ο επιτελάρχης να υπογράψει και αν κάνει κάτι, γιατί τυχαίνει μία μέρα να λείπει ο στρατηγός, είναι υποχρεωμένος να το πει εκ των υστέρων. Εκτός για κάτι μικροθέματα ρουτίνας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Αυτά ισχύουν σε φυσιολογικές εποχές.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αφήστε, κύριε Δασκαλάκη, αφήστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Η διαταγή αυτή είχε πολλούς αποδέκτες. Είχε Αρχηγείο Στρατού Γ', Αρχηγείο Στρατού Β', Αρχηγείο Στρατού και Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων. Δεν νομίζω ότι μπορούσε κανείς να αναλάβει μια τέ-

τοια ευθύνη να κάνει μια αναφορά. Θα απαντούσε το Επιτελείο, θα έδινε οδηγίες.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εάν έχετε τον αριθμό αυτής της διαταγής.

ΜΑΡΤΥΣ: Τον έχω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δώστε τον.

ΜΑΡΤΥΣ: Άκρως, άκρως, απόρρητος, γράφεται ΑΑΠ/Φ200/18/21689α/3.6.74 ΓΕΕΦ/3ο Ε.Γ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και αποστέλετο πού;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό αποστέλετο στο Αρχηγείο Στρατού και Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, το ΓΕΕΦ υπήγετο στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, αλλά επειδή ο στρατηγός ήτο του Στρατού εκοινοποιείτο και στο Αρχηγείο Στρατού Γ', Αρχηγείο Στρατού Β', Αρχηγείο Στρατού, Γραφείο αρχηγού. Δεν θυμάμαι ακριβώς το περιεχόμενο, αλλά θυμάμαι ότι διεκτραγωδούσε την κατάσταση στην Κύπρο από την διαφαινόμενη πρόθεση του Αρχιεπισκόπου να διώξει τους αξιωματικούς, από την μείωση της Εθνοφρουράς, ίσως να σας είναι χρήσιμη αν τη βρείτε. Εν συνεχεία στις 2/7 απέστειλε ο Μακάριος την επιστολή –δεν την έχω, θα την έχετε ασφαλώς– προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, που ζητούσε την απομάκρυνση των αξιωματικών και την μείωση της Εθνοφρουράς. Ως αιτιολογικό της απομακρύνσεως των αξιωματικών επεκαλείτο ότι υπάρχουν σχέδια δολοφονίας του. Βασικώς κάτι τέτοιο. Έγινε έντονος προσπάθεια μεταπίεσεως του Αρχιεπισκόπου να μην κάνει αυτό το πράγμα. Σας λέω πράγματα, λόγω θέσεως τα άκουγα. Δεν εγγυώμαι και απολύτως ότι είναι βέβαια εκατό τοις εκατό αλλά εν πάση περιπτώσει ήμουν σε θέση, που άκουγα πολλά πράγματα και έβλεπα. Έγινε έντονη προσπάθεια να μεταπεισθεί ο Μακάριος και του επροτάθη να ονομάσει ποιους αξιωματικούς θεωρεί υπευθύνους, για να αντικατασταθούν αμέσως.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Από ποιούς;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω. Τον επισκέπτετο εκεί

ή ο πρέσβης ή ο Αρχηγός του ΓΕΕΦ. Εν συνεχεία του προτάθηκε να φύγουν όλοι οι αξιωματικοί, εφόσον δεν τους ονομάζει, και να σταλούν άλλοι. Βεβαία δεν μπορούσε ο Αρχιεπίσκοπος να επιλέξει. Το απέρριψε. Ξέρω ακόμη ότι ο μακαρίτης Σάββας Κωνσταντόπουλος, διευθυντής του «Ελεύθερου Κόσμου» τότε, ισχυρίζετο ότι είναι προσωπικός φίλος του Μακαρίου. Εγώ μετά την απομάκρυνσή μου από το στράτευμα τον είχα δει, και μου το επιβεβαίωσε αυτό, στο γραφείο του στην οδό Πανεπιστημίου. Τον ρώτησα πώς και είναι φίλος με τον Μακάριο και μου είπε ότι τους συνέδεε η κοινή τους προσήλωση στον Βασιλέα Κωνσταντίνο: «Το γεγονός αυτό μας είχε συνδέσει πολύ με τον Μακάριο». Συναντήθηκε λοιπόν με κάποιον του καθεστώτος τότε και πήγε στην Κύπρο για να μεταπείσει τον Μακάριο, γιατί ισχυρίζετο ότι μπορούσε να τον μεταπείσει. Όταν επέστρεψε είπε πως δεν γίνεται τίποτα, γιατί είναι αμετάπειστος ο Αρχιεπίσκοπος: «Οι αξιωματικοί θα αποχωρήσουν και θα μειωθεί η Εθνοφρουρά». Βέβαια σε όλες τις προσπάθειες ετονίζετο στον Μακάριο ότι υπάρχουν πληροφορίες πως θα μπου οι Τούρκοι ή αντιμετωπίζουμε πρόβλημα συρράξεως και ενδεχόμενα να μπου στην Κύπρο μετά την απομάκρυνση των αξιωματικών και κατά συνέπεια της μείωσης της Φρουράς. Είχαμε ασφαλέστατες πληροφορίες –Α1 τις λέμε στον Στρατό– από το κλιμάκιο της ΚΥΠ και άλλες πηγές ότι οι Τούρκοι κάνουν προετοιμασίες για κάποια ενέργεια. Ήταν αμετάπειστος. Εκλήθη να έρθει στην Αθήνα για να συζητήσουν το θέμα και δεν εδέχθη. Τότε αποφασίσθηκε από την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία εκείνης της εποχής η ενέργεια κατά του Μακαρίου. Την απόφαση της ενέργειας κατά του Μακαρίου την έμαθα εν συνεχεία. Θα σας πω πώς. Αυτό όμως που θέλω τώρα να σας πω, είναι ότι πολύ περιορισμένος αριθμός προσώπων γνώριζε αυτήν την ενέργεια. Ήταν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο πρωθυπουργός, ο Αρχηγός Ενόπλων, ο ταξίαρχος

κύριος Ιωαννίδης. Σε αυτό το επίπεδο ελήφθη η απόφαση.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ο Αρχηγός Στρατού;

ΜΑΡΤΥΣ: Ο Αρχηγός Στρατού ενημερώθη μετά την λήψη της απόφασης –η Εθνοφρουρά υπήγετο στο ΑΕΔ– καίτοι υπήρχαν στοιχεία και Στρατού και Ναυτικού και Αεροπορίας στην Εθνοφρουρά, όπως θα ξέρετε.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Ο Αρχηγός ενημερώθηκε μετά την λήψη της απόφασης και προ της ενεργείας;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι. Έχω ακούσει, χωρίς να είμαι βέβαιος, ότι δεν είχαν ενημερωθεί ο Αρχηγός Ναυτικού και ο Αρχηγός Αεροπορίας. Ασφαλώς θα κληθούν να καταθέσουν και οι ίδιοι, αλλά έχω την εντύπωση ότι δεν είχαν ενημερωθεί, χωρίς να είμαι απόλυτα βέβαιος, και αυτό γιατί άκουσα μία δικαιολογία. Ρώτησα τον ταξίαρχο Ιωαννίδη, γιατί μου έκανε εντύπωση ότι ο Αρχηγός Στρατού ήταν ενημερωμένος. Ήταν και άλλα πρόσωπα ενημερωμένα –είναι γραμμένοι αυτοί που το ξέρουν, θα σας τα πω τροχάδην μετά– ότι θα γίνει ενέργεια, αλλά έλεγαν ότι πρέπει να προσέξουμε τον Αρχηγό Ναυτικού και Αεροπορίας. Διότι υπήρχαν υποψίες ότι είχαν κάποιες σχέσεις με Αμερικανούς και υπήρχε περίπτωση να διαρρεύσει προς τα εκεί. Αυτή τη δικαιολογία άκουσα εγώ για την μη ενημέρωση αυτών.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μόνο με την αμερικανική κυβέρνηση, ή και με κάποιους άλλους;

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορείτε να με διευκολύνετε;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Όχι, δεν μπορώ να προχωρήσω παραπέρα. Μόνο;

ΜΑΡΤΥΣ: Αυτό άκουσα εκείνη τη στιγμή για αυτούς. Ο στρατηγός Τσούμπας ήταν υπουργός Δημοσίας Τάξεως. Τρεις-τέσσερις μήνες προ της ενεργείας –δεν θυμάμαι ακριβώς το χρόνο– έψαχνε μία φορά να βρει τον ταξίαρχο, τον κύριο Ιωαννίδη. Δεν θυμάμαι, απουσίαζε μου φαίνεται. Είχε έλθει στο Επιτελείο, δεν ήταν εκεί ο κύριος Ιωαννίδης. Είχε περάσει να δει τον Αρχηγό

Στρατού και μετά κάπου τον είδα εγώ στο διάδρομο –δεν θυμάμαι– στο γραφείο μου και μου λέει «Θέλω να πεις στον κύριο Ιωαννίδη ένα πράγμα, γιατί δεν μπόρεσα να τον βρω τον ίδιο». Του λέω «Τι;» Μου λέει «Ήμουν σε μια δεξίωση προ ημερών στην αμερικανική πρεσβεία και ο αμερικάνος πρέσβης» –ο Τάσκα νομίζω ήταν– «μου μίλησε πολύ κολακευτικά για τον αντιπύραρχο Παπανικολάου». Εν τω μεταξύ, ο Παπανικολάου είχε επισκεφθεί την Αμερική τότε για ένα μήνα, αυτά τα συνήθη ταξίδια που κάνουν οι Αρχηγοί Επιτελείων στο εξωτερικό. Και μου λέει, μουμίλαγε με τρόπο που προσπαθούσε να με ρωτήσει για τον Παπανικολάου: «Είναι καλός ο Παπανικολάου;» Κάτι πράγματα που εν πάση περιπτώσει του έκαναν εντύπωση του στρατηγού. Μου λέει «Για πες το στον κύριο Ιωαννίδη αυτό το πράγμα, κάτι δεν μου αρέσει». Αυτό σας το είπα έτσι παρεμπιπτόντως, το θυμήθηκα αυτή τη στιγμή. Εν πάση περιπτώσει, αυτή η επίσημη δικαιολογία εδόθη τότε, ότι υπάρχει φόβος διαρροής από αυτούς. Δεν ξέρω αν ενημερώθηκαν εν συνεχεία. Όπως σας είπα, βασικώς η απόφαση ελήφθη σε αυτό το κλειστό κύκλωμα. Εν συνεχεία ενημερώθηκε ο Αρχηγός Στρατού και ένας ορισμένος αριθμός επιτελών οι οποίοι εχρειάζοντο –δεν μπορούν να τα κάνουν όλα οι Αρχηγοί– για σύνδεσμοι, για τηλέφωνα, για λεπτομέρειες μεταξύ των οποίων ήμουν και εγώ. Πώς έγινε η ενημέρωση η δική μου; Η σύσκεψη η τελική που εδόθησαν εντολές για την ενέργεια στην Κύπρο, έγινε στις 2 Ιουλίου το απόγευμα –το έμαθα εκ των υστέρων, θα σας πω μετά– στο Γραφείο Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, στην οποία συμμετείχαν ο Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων, ο ταξίαρχος Ιωαννίδης, ο ταξίαρχος Γεωργίτσας, ο συνταγματάρχης Κομπόκης, ο Παπαδάκης, και νομίζω ο μακαρίτης ο ταξίαρχος Κονδύλης, δεν είμαι βέβαιος. Τότε εδόθησαν οι εντολές για την ενέργεια.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ο Πολίτης

μήπως ήταν στη σύσκεψη;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Δεν ήταν, αλλά έχω μάθει εν συνεχεία ότι δεν πρέπει να ήταν. Αυτό έγινε στις 2 Ιουλίου. Την επομένη στις 3 Ιουλίου –δεν θυμάμαι ακριβώς την ώρα– 10.00' - 11.00', με φώναξε από το γραφείο μου –δεν θυμάμαι αν ήλθε ή μου τηλεφώνησε, είναι λεπτομέρειες που ο χρόνος τις σβήνει– ο ταγματάρχης Πηλιχός, ο οποίος υπηρετούσε στη Διεύθυνση Στρατιωτικής Αστυνομίας, στην οποία διευθυντής ήταν ο Ιωαννίδης. Υπήρχαν και δύο-τρεις αξιωματικοί. Σε κάθε διεύθυνση, ξέρετε, υπάρχει 1ο γραφείο, 2ο Γραφείο. Μου λέει «Σε θέλει ο ταξίαρχος, μας θέλει ο κύριος ταξίαρχος μαζί». Πράγματι κατέβηκα κάτω, γιατί ήμουν σε άλλο όροφο, και εν τάχει μας ανεκοίνωσε ότι «Ακούστε, θα σας αποκαλύψω ένα μυστικό».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Δύο μόνο ή ήταν και άλλοι;

ΜΑΡΤΥΣ: Δύο πρέπει να ήμασταν. Ενδεχομένως να είχε ενημερώσει και τους άλλους του Γραφείου. Υπήρχε ο ταγματάρχης Σταύρου, ένας λοχαγός Θανόπουλος. Δεν ξέρω, εκεί δεν θυμάμαι να ήταν άλλος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Σταύρου. Το μικρό του όνομα;

ΜΑΡΤΥΣ: Γεώργιος. Αλλά έχω την εντύπωση ότι αυτός δεν ήταν εκεί. Δεν ξέρω εάν είχε ενημερωθεί χωριστά. Εκεί δεν ήταν. Ο ταξίαρχος Ιωαννίδης μας είπε το εξής «Θα μάθετε ένα μυστικό. Θα γίνει μια στρατιωτική επιχείρηση, η οποία απεφασίσθη από την κυβέρνηση και από την στρατιωτική ηγεσία. Το ποιοι το γνωρίζουν, τα ονόματά τους είναι γραμμένα. Είναι λίαν υψηλής εχεμυθείας. Έχετε γραφεί και σεις, ενέκρινε ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων, να το γνωρίζετε και σεις διότι θα χρειαστούν ορισμένες λεπτομέρειες. Να ξέρετε καμία επιχείρηση δεν γίνεται χωρίς την βοήθεια ορισμένων επιτελών. Δεν μπορεί μόνο οι στρατηγοί. Μεταξύ αυτών είστε και σεις, διατάχθητε από τον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων. Δεν έχετε δικαίωμα να το πείτε σε κανέναν άλλο, θα γίνει αυτό και αυτό».

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΛΗΓΟΥΡΑΣ: Τι θα γίνει δηλαδή; Να μας πείτε αναλυτικά.

ΜΑΡΤΥΣ: Θα γίνει ενέργεια στην Κύπρο, για την ανατροπή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, διότι, να μην τα επαναλαμβάνω τα ίδια – φεύγουν οι αξιωματικοί, μειώνεται η Εθνοφρουρά, υπάρχει κίνδυνος από τους Τούρκους, ανατρέπεται η ισορροπία στη σχέση μας με την Τουρκία, θα μπορεί να βγει πιο εύκολα στην Κύπρο εάν φύγουν οι αξιωματικοί και λοιπά. Δηλαδή θέλω να σας τονίσω ότι ίσως έχει παρεξηγηθεί, βέβαια δεν ξέρω τις απόψεις τις δικές σας, αλλά από αυτά που βλέπω στον Τύπο δεν ξέρω εάν γίνει αρκετά κατανοητό, ήταν ένα σχέδιο, μία ενέργεια, έτσι παρουσιάστηκε από την ηγεσία, όπως παραδείγματος χάριν θα λέγαμε ότι απεφασίσθη να ενεργήσουμε προς τη Σόφια, ή να επιτεθούμε, ένα υποθετικό. Αυτή τη μορφή πήρε αυτή η ενέργεια. Κυβέρνηση και στρατιωτική ηγεσία το απεφάσισαν και είναι υποχρεωμένοι οι πάντες να πειθαρχήσουν. Και οι δύο που ήμαστε μπροστά προς στιγμή εκπλαγήκαμε. Ξέρετε άμα ακούς ένα τόσο σοβαρό θέμα και απότομα, ξαφνιάζεσαι. Εγώ αυτό που πρόλαβα να πω στον κύριο Ιωαννίδη, είναι ότι «Έχουμε αρχίσει τώρα εξοπλισμούς». Διότι θα ξέρετε ότι πράγματι μετά την ανατροπή Παπαδόπουλου, επί κυβερνήσεως Ανδρουτσόπουλου, απεφασίσθη ένα μεγάλο πρόγραμμα εξοπλισμών του Ελληνικού Στρατού αξίας περίπου 3 δις. δολαρίων, που παραγγέλθηκαν τότε τα γαλλικά άρματα, τα αεροσκάφη, να μη τα λέμε τώρα, τα ξέρετε. Του λέω ότι «Αυτή την στιγμή αρχίζουμε εξοπλισμούς». Δεν είχαμε πάρει τίποτε ακόμη. «Όχι –λέει–, δεν γίνεται, διότι εάν φύγουν οι αξιωματικοί, εάν μειωθεί η Εθνοφρουρά θα βγουν οι Τούρκοι στην Κύπρο, η ελληνική ιστορία δεν θα μας το συγχωρήσει ποτέ». Κάτι τέτοια, δεν θυμάμαι ακριβώς τις λέξεις μετά από δώδεκα χρόνια. Τότε είδα ότι είναι απόφασις και δεν υπάρχει περιθώριο συζητήσεως. Τότε έκανα μια πολύ ταχεία εκτίμηση στο μυαλό μου και του λέω ότι «Εγώ φοβάμαι ότι δεν

θα περάσει αυτή η ενέργεια έτσι χωρίς συνέπειες». Μου λέει «Τι συνέπειες;» «Ακούστε να δείτε» –του λέω– «τρία ενδεχόμενα βλέπω: Να επέμβουν οι Ρώσοι, να επέμβουν οι Άγγλοι, να επέμβουν οι Τούρκοι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν άκουσα καλά, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Λέω ότι εκεί έκανα μία βραχεία εκτίμηση, δεν ξέρω εάν ήταν σωστή απούμε. Του είπα ότι «Βλέπω να υπάρξει κάποια αντίδραση. Δεν θα περάσει έτσι αυτό, απούμε, μια ενέργεια στην Κύπρο. Φερ' ειπείν ίσως να ενδιαφερθούν οι Ρώσοι, να ανατρέπεται κάποια ισορροπία, δεν ξέρω, ή οι Άγγλοι που την είχαν αποικία τόσα χρόνια και έχουν βάση κάτω, ή οι Τούρκοι».

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τους Αμερικάνους δεν τους βάλατε μέσα. Ότι μπορούσαν να επέμβουν; Το σκεφθήκατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Οι Αμερικανοί εάν επενέβαιναν, ίσως να επενέβαιναν για να σταματήσουν μία σύρραξη. Δεν θα επενέβαιναν έτσι, δεν είχαν λόγο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε, είπατε ότι οι Ρώσοι θα μπορούσαν να ανατρέψουν μία ισορροπία.

ΜΑΡΤΥΣ: Προσέξτε, οι Ρώσοι δεν είπα ότι θα καταλάβουν την Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να ανατρέψουν μια ισορροπία είπατε. Είπατε για την Τουρκία, το καταλαβαίνω. Είπατε όμως και για τους Εγγλέζους.

ΜΑΡΤΥΣ: Να είμαι πιο σαφής. Τους Ρώσους τους σκέφθηκα, επειδή ξέρω ότι υπάρχει μία διεθνής τάξη –και ξέρουμε όλοι– και εκείνη τη στιγμή δεν ήξερα πώς θα αντιδράσουν, δεδομένου εν πάση περιπτώσει ότι παρουσιαζόταν και ο Μακάριος πολλές φορές στην πολιτική του, δηλαδή υπεστηρίζετο αρκετά ορισμένες φορές από τους Ρώσους. Αυτή την εκτίμηση είχα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν αμφισβητώ αυτά που λέτε. Η εκτίμησή σας μπορεί να ήταν ορθή για τους Ρώσους. Για τους Εγγλέζους; Βάλατε και τους Εγγλέζους μέσα.

ΜΑΡΤΥΣ: Τους έβαλα, γιατί οι Εγγλέζοι

είχαν αποικία στην Κύπρο. Και έχουν όπως ξέρετε, ένα ακόμη μέρος. Έχουν βάσεις στην Κύπρο. Δεν το αποκλείω εγώ, δεν το απέκλεισα εκείνη τη στιγμή, επωφελούμενοι αυτής της ευκαιρίας, για να σταματήσουν ίσως την αναταραχή που θα γίνει στην Κύπρο, να βγάζανε πάλι μία μεραρχία. Να λέγανε «Σταματήστε όλοι» και δεν ξέρω για πόσο χρόνο να έμεναν αυτοί κάτω.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πάντως για τους Αμερικάνους δεν σκεφθήκατε ότι ήταν δυνατόν να παρεμβούν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Αφού είχαν όλη την Ελλάδα δικιά τους, κύριε Πρόεδρε.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έβλεπα το λόγο να επέμβουν στην Κύπρο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν σκεφθήκατε δηλαδή περίπτωση επέμβασης των Αμερικάνων. Είπατε ότι αν παρενέβαιναν, θα παρενέβαιναν καθυσχαστικά οι Αμερικάνοι για να ματαιώσουν τον πόλεμο.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Θα πω και για τη θέση των Αμερικανών μετά.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα. Συνεχίστε.

ΜΑΡΤΥΣ: Οι Άγγλοι... Έχουμε το προηγούμενο και θα το ξέρετε καλύτερα από εμένα, διότι περισσότερο ασχολείστε εσείς με αυτά, στην κρίση του Σουέζ, έχω ακούσει από πολύ έμπειρο διπλωμάτη, που έκανε και στο εξωτερικό, ότι ήταν η μόνη περίπτωση που απειλήθηκε η ειρήνη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, που δεν το ήξερα πραγματικά και εξεπλάγην, διότι εγώ πίστευα ότι η ειρήνη απειλήθηκε βασικώς τότε με την Κούβα. Και μου είπε το εξής: Ότι οι Άγγλοι είχαν επωφεληθεί τότε από την κρίση του Σουέζ, που ήταν Άγγλοι, Γάλλοι και Ισραηλίτες ή μόνοι τους, δεν θυμάμαι. Είχαν αποβιβάσει οι Άγγλοι αρκετές δυνάμεις τότε – δεν ξέρω πόσες μεραρχίες μου είπε – σκοπεύοντας ίσως την Αίγυπτο και ορισμένα άλλα κράτη γύρω, να έχουν επιρροή επ' αυτών με το στρατό τους. Γιατί, λοιπόν, να μην το κάνουν αυτό και για την Κύπρο, εφόσον τους εδίνετο η ευκαιρία με

μία αναταραχή ή και με μια αιματοχυσία; Και έμαθα τότε ότι οι Άγγλοι σταμάτησαν αυτό το σχέδιο στο Σουέζ, γιατί συνέπεσε η μόνη φορά να συμφωνήσει η Αμερική και η Ρωσία. Εδώ βέβαια υπάρχει υψηλή διπλωματία. Δεν ξέρω δε κατά πόσο αυτό είναι έγκυρο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Έπεσε ο Ήντεν από την υπόθεση αυτή.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΛΗΓΟΥΡΑΣ: Δεν είναι το αντικείμενο μας αυτό.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα, δεν είναι αυτό το αντικείμενό μας. Το θέμα λοιπόν για τους Τούρκους ήταν το πιθανότερο και το πιο επικίνδυνο για μας, διότι είπαμε ότι και αν οι Ρώσοι κάνανε κάτι, ας τα βρίσκανε μόνες τους οι Μεγάλες Δυνάμεις. Εάν οι Άγγλοι βγαίνανε και αποικία – εν πάση περιπτώσει θέλω να σας πω ότι το χειρότερο θα ήταν να συμβεί με τους Τούρκους – και αποικία να γινόταν πάλι η Κύπρος, πάλι κάποια μέρα θα γινόταν ανεξάρτητη, διότι δεν έχει μείνει καμία αποικία σήμερα. Δεν σηκώνει δηλαδή η εποχή μας τις αποικίες. Φανερές, τουλάχιστον. «Τους Τούρκους. Μπορεί να βγουν οι Τούρκοι». Απάντηση: «Αποκλείεται. Δεν βγαίνουν οι Τούρκοι».

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Απάντηση του Ιωαννίδη;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. «Δεν βγαίνουν οι Τούρκοι». Σας λέγω δε, ότι αυτή η συζήτηση έγινε στο πόδι. «Μα, πώς δεν βγαίνουν οι Τούρκοι;» «Δεν υπάρχει περίπτωση να βγουν οι Τούρκοι, διότι δεν έχουν κανένα λόγο να βγουν οι Τούρκοι. Εμείς δεν ανατρέπουμε τίποτα στην Κύπρο από όσα ισχύουν, απλώς θα αλλάξει η Κυβέρνηση.» Τότε παρενέβη και ο κύριος Πηλιχός και του λέγει «Α, κύριε ταξίαρχε, θα γίνει μεγάλη αναταραχή. Δεν το βλέπω. Αυτό το πράγμα αποφασίστηκε από την ηγεσία;». Του λέγει: «Μιχάλη, νομίζεις ότι την απόφαση τη λάβαμε στο πόδι; Έχουν μελετηθεί όλες οι επιπτώσεις». Και σας είπα το δέχομαι, ότι εκείνη τη στιγμή ήταν πράγματι ένα «ατού» για μας η ισχυρά Κύπρος με αυτές τις πληροφορίες, που είχαμε για τις ετοιμα-

σίες των Τούρκων και λοιπά. Αλλά αιφνιδιαστήκαμε για την ενέργεια. Του λέγω «Θα γίνει αναταραχή». Λέγει «Δεν θα γίνει τίποτα. Δεν θα βγουν οι Τούρκοι. Δεν υπάρχει περίπτωση να βγουν οι Τούρκοι. Δεν τους ενδιαφέρει άλλωστε τους Τούρκους». Κατόπιν αυτού μας είπε ότι με εντολή του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, ότι είναι άκρως απόρρητο, δεν θα κοινοποιηθεί, και λοιπά. Πήγαμε σε ένα παρακείμενο γραφείο, που ήταν μέσα ο Γεωργίτσης, ο Κομπόκης, ο Παπαδάκης και δεν θυμάμαι αν ήταν και ο Κονδύλης. Επίσης ήταν και ο Ιωαννίδης. Όλοι οι άλλοι παρευρισκόμενοι ήταν ενημερωμένοι, γιατί όπως σας είπα είχαν παρευρεθεί και στη σύσκεψη, που ελήφθησαν οι αποφάσεις και εδόθησαν εντολές στον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων. Τους είπε ο Ιωαννίδης ότι «Αυτοί είναι Επιτελείς, ο κύριος Παλαϊνης του Γραφείου Αρχηγείου Στρατού και ο κύριος Πηλιχός του Γραφείου του δικού μου, και λοιπά που έχουν ενημερωθεί». Λέει ο ταξίαρχος Ιωαννίδης «Να συζητήσουμε ορισμένες λεπτομέρειες επί του σχεδίου στην Κύπρο». Τότε θυμάμαι ότι ο ταξίαρχος Γεωργίτσης αντέτεινε «Κύριε ταξίαρχε, τι να συζητήσουμε; Δεν μπορούμε να συζητήσουμε για σχέδιο, διότι ούτε ακόμα έχουμε καθορίσει ποιες μονάδες θα συμμετάσχουν και δεν ξέρουμε ακόμα πού να κάνουμε αναγνωρίσεις, πού πάνε τη νύκτα κάτι μονάδες επικουρικές». Αυτό ήταν το επικουρικό σώμα του Αρχιεπισκόπου, κάτι εκτός της Εθνοφρουράς, κάτι μισοστρατιωτικές, μισοαστυνομικές μονάδες, που εθεωρούντο οπωσδήποτε αφοσιωμένες στο Μακάριο. Συνεζητήθησαν ορισμένα, χωρίς χαρτιά, χάρτες και σχέδια –ελικρινά δεν θυμάμαι– κάτι για το Προεδρικό, ποιες μονάδες είναι κοντά, αυτής της μορφής λεπτομέρειες. Αυτό πρέπει να κράτησε, αν θυμάμαι καλά, γύρω στα 20 λεπτά. Αυτοί θα φεύγανε για την Κύπρο ή την ίδια μέρα ή την επομένη. Απεφασίσθη να σταλεί ένας αγγελιαφόρος αξιωματικός από την Κύπρο δύο-τρεις μέρες προ της ενεργείας, για να μεταφέρει ορισμένες από-

ψεις, αδυναμίες, ελλείψεις αυτών που είναι στην Κύπρο, και ενδεχομένως ορισμένες άλλες αλλαγές από την Ελλάδα, γιατί είχε απαγορευθεί και η χρήση τηλεφώνου και ασυρμάτων και εγγράφων. Όλα γίνανε προφορικά. Μάλιστα, εμένα μου είπε, επειδή υπηρετούσα στο Γραφείο αρχηγού, ότι «Θα είσαι σύνδεσμος μήπως χρειαστούν ορισμένες λεπτομέρειες για θέμα στρατού και λοιπά». Πράγματι, ήλθε αξιωματικός αγγελιαφόρος, δεν θυμάμαι, δυο-τρεις μέρες μετά, ο ταγματάρχης Κοντώσης, ο οποίος έχει καταθέσει στην Επιτροπή σας. Δεν ξέρω αν ανέφερε αυτό το θέμα, καίτοι τον είδα αλλά δεν είχα χρόνο να το συζητήσω πολύ.

ΕΝΑΣ ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ: Τον είδατε;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, έχει ένα βιβλιοπωλείο εκεί στην οδό Παπαμιχαλοπούλου, δεν θυμάμαι καλά. Και επειδή είναι συνάδελφος, κάτι βιβλία για τις κόρες μας, κάτι τέτοιο δηλαδή. Εστάλη ο ταγματάρχης Κοντώσης και όταν ήλθε στο γραφείο του Ιωαννίδη, πριν δε τον Ιωαννίδη, με πήρε τηλέφωνο και εμένα ο ταγματάρχης Πηλιχός και κατέβηκα κάτω. Λέει, «Ακούστε να δείτε, όλοι από την Κύπρο» δηλαδή αυτοί που είχαν πάρει εντολές βασικώς και ενδεχομένως ορισμένοι άλλοι που είχαν μνηθεί στην Κύπρο εν συνεχεία, –γιατί και για την Κύπρο για να μη διαρρεύσει, δεν εδόθη έγγραφος διαταγή, απλώς προφορικώς ενημερώνοντο οι υπεύθυνοι διοικηταί, επαναλαμβάνω– λέει «Οι υπεύθυνοι της Κύπρου, βασικώς Γεωργίτσης και Κομπόκης προτείνουν να μη γίνει το πραξικόπημα». Το λέω και εγώ τώρα. Ξέρετε, μιλάω στις κόρες μου και καμία φορά και μου λένε «Τέλος πάντων τι είναι; Πραξικόπημα, χούντα, επανάσταση, τι;» Πέστε το όπως θέλετε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Θα το βρουν μόνες τους οι κόρες σας.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πάντως, μόνο επανάσταση δεν ήταν.

ΜΑΡΤΥΣ: Ξέρετε, κύριοι βουλευτές, το κακό είναι ότι γράψε-γράψε οι εφημερίδες, «Προδότης ο ένας προδότης ο άλλος», αρ-

χίζουμε και εμείς και τα παιδιά μας να αμφιβάλλουμε και σου λέει «Μπαμπά, είσαι προδότης;» Για αυτό μακάρι η Επιτροπή σας να μπορέσει κάποτε να ξεκαθαρίσει αυτό το θέμα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Φυσικά αν υπάρχει προδοσία, πρέπει να εντοπισθεί σε ορισμένα άτομα. Γιατί εκείνο παραδείγματος χάριν που έγινε κάποτε, που όλος κόσμος ο πολιτικός είχε κηρυχθεί προδότης γενικώς και αορίστως, εκείνο βέβαια ήταν απαράδεκτο. Ήταν απαράδεκτο για παράδειγμα να θεωρείται ο Παπαληγούρας ή ο Κανελλόπουλος προδότης. Λοιπόν, προχωρούμε.

ΜΑΡΤΥΣ: Οι Έλληνες, όπως ξέρετε, κύριε Πρόεδρε, είμαστε λίγο επιρρεπείς στο να χαρακτηρίζουμε εύκολα, χωρίς βάσανο. Λέμε «Προδότης ο ένας, προδότης ο άλλος.» Μακάρι κάποτε να το απαλύνουμε αυτό. Είναι βαριά λέξη για να τη λέει κανένας εύκολα. Λοιπόν, ήρθε ο Κοντώσης και είπε ότι προτείνει να μη γίνει, ή τουλάχιστον να αναβληθεί γιατί μονάδες του Επικουρικού Σώματος, αυτού που σας είπα προηγουμένως, και άλλοι έμπιστοι του Αρχιεπισκόπου εποπτεύουν κάθε βράδυ τα στρατόπεδα, γιατί είχε αποφασισθεί –απαντώ σε αυτό που με ρώτησε ο κύριος βουλευτής προηγουμένως– και η ημερομηνία και η ώρα.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΠΑΠΑΛΗΓΟΥΡΑΣ: Από την Αθήνα είχε καθοριστεί η ώρα;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν θυμάμαι αν είχε καθοριστεί επ'ακριβώς, πάντως ήταν νύκτα, δηλαδή περί τα μεσάνυκτα. Δεν θυμάμαι αν ήταν 12.00', 1.00' ή 2.00'.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Είχε καθοριστεί η ώρα περί τα μεσάνυκτα;

ΜΑΡΤΥΣ: Ναι, περί τα μεσάνυκτα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Η μέρα ήταν η 15η;

ΜΑΡΤΥΣ: Η νύκτα ήταν η 14η προς 15η. Τώρα αν ήταν προ τις 12ης ώρας ήταν 14. Εμείς είχαμε ένα πρόβλημα με τις ώρες, ξέρετε. Η 21η Απριλίου είχε γίνει στις 12.00'. Εν συνεχεία, όταν είχε γίνει η ανατροπή του Παπαδόπουλου, είπαμε να πιάσουμε άλλη

ώρα, γιατί άμα συνηθίσει κανείς στις 12.00', το περιμένει στις 12.00'. Για αυτό ορίστηκε στις 2.00' ή στις 4.00', δεν θυμάμαι καλά. Ήρθε ο Κοντώσης και μετέφερε αυτές τις απόψεις. Έλειπε τότε Ιωαννίδης. Εν συνεχεία ήρθε ο κύριος Ιωαννίδης. Πήγαμε μέσα και του λέει «Αυτό κι αυτό», αυτά δηλαδή που σας είπα, να μην τα επαναλαμβάνω. Του λέει ο κύριος Ιωαννίδης «Πάμε να τα πεις στον ΑΕΔ». Πράγματι τον πήρε και πήγαν στον ΑΕΔ οι δυο τους. Δεν ξέρω τι διημείφθη, δεν ήμουν μπροστά. Όταν επέστρεψα τους είδα ότι είχε αποφασιστεί να γίνει. Μου είπε ο Κοντώσης ότι ήταν ανένδοτος ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων. Είπε ότι «Θα εκτελεστεί η διαταγή, είναι στρατιωτική ενέργεια και όποιος ενδεχομένως απειθαρχίσει, θα υποστεί τις συνέπειες που προβλέπονται σε περίπτωση απειθείας σε ώρα πολέμου», ότι δηλαδή δεν εφαρμόστηκε στρατιωτικό σχέδιο. «Η ενέργεια θα γίνει, ούτε συζήτηση».

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Σας είπε ο Κοντώσης αν είδε τον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων;

ΜΑΡΤΥΣ: Προσέξτε, να μην πάρω κανένα στο λαιμό μου. Ξέρω ότι πήγε με τον Ιωαννίδη στον ΑΕΔ. Ξέρω ότι όταν γύρισε, είπε ότι θα γίνει η ενέργεια. Πρέπει να τον είδε. Πού να πήγε; Αν δεν είδε τον ίδιο –ξέρετε σε αυτές τις περιπτώσεις, επειδή ήταν ταγματάρχης– μήπως πήγε μόνο ο Ιωαννίδης και του μετέφερε την εντολή, δεν ξέρω. Πάντως έφυγαν για να πάνε στον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων. Παρέλειψα μία λεπτομέρεια, που την θεωρώ πολύ ουσιώδη. Θα κάνω λίγο πίσω. Όταν εκάναμε την συζήτηση πριν πάμε μέσα με τον Ιωαννίδη και τον Πηλιχό –που του είπαμε αυτά τα πράγματα σε μια εκτίμηση που έκαμα εγώ, και ο Πηλιχός του είπε θα δημιουργηθεί...– του είπα εγώ τουλάχιστον «Λέτε ότι δεν βγαίνουν οι Τούρκοι. Ας υποθέσουμε ότι βγουν. Έχουμε λάβει κανένα μέτρο, να υποθέσουμε αν βγουν μια φορά στο εκατομμύριο;» Μου λέει «Δεν χρειάζεται κανένα μέτρο». Μου λέει «Τι μέτρο;» «Ακούστε να δείτε. Εγώ ως

Επιτελής του Γραφείου Αρχηγού Στρατού εισηγούμαι να καλέσουμε έναν που έχει καράβια στην Ελλάδα. Όπως θα ξέρετε, υπάρχουν διάφοροι εφοπλιστές που έχουν αρκετά καράβια σαν αυτά που κάνουν τις γραμμές εδώ στην Μεσόγειο, τα κρουαζιερόπλοια και λοιπά». Βεβαίως θα μας τα έδιναν. Γιατί σε όλες τις κρίσεις αρκετοί έχουν δώσει. «Να βάλουμε μέσα – έκανα μια ταχεία εκτίμηση– κάνα δύο Επιλαρχίες Αρμάτων, ένα Σύνταγμα Πεζοναυτών, μια Μοίρα Καταδρομών». Αυτές μπορούσαν να ήταν μέσα στα καράβια και να μην φαίνονται καθόλου. Και να φωτογραφίζει μπορεί, να μην φαίνεται τίποτε και να περιφέρεται στην Κύπρο σε μία απόσταση. Δηλαδή να κάνουν ταξίδι, να γυρνάνε, να μη προκαλέσουν υποψία στους Τούρκους και να επέμβουν αν θα χρειαστεί, αν θα βγουν οι Τούρκοι. «Όχι δεν χρειάζεται –λέει– διότι ίσως έτσι αν γίνει αντιληπτή η απάντηση, θα τους προκαλέσουμε και ενώ δεν εκτιμάται ότι θα βγουν οι Τούρκοι, αν δουν και στρατό δικό μας εκεί, τότε ίσως μόνοι μας να προκαλέσουμε την επέμβαση». Εκείνη τη στιγμή μου είπε ότι «Θα το μεταφέρω στον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων. Καλά –λέει– θα το συζητήσω με τον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων και θα δούμε». Εν συνεχεία τον ερώτησα, δεν ξέρω αν το συζητήσε δεν το συζητήσε, εφόσον μου έδωσε την εντύπωση ότι το συζητήσε, μου λέει «Δεν θα στείλουμε τίποτε διότι εξετιμήθη ότι ίσως να προκαλέσουμε». Ο Κοντώσης εν συνεχεία έφυγε για την Κύπρο με την εντολή να γίνει –και η μόνη αλλαγή που έγινε– επειδή οι έμπιστοι του Μακαρίου επιτηρούσαν τα στρατόπεδα – ήταν να γίνει το πρωί στις 15 του μηνός η ενέργεια, γιατί το πρωί απεσύροντο αυτοί, επειδή γενικώς κατά το κοινώς παραδεκτά οι επαναστάσεις γίνονται τη νύκτα. Και εδόθη εντολή να γίνει το πρωί η ενέργεια με τον Κοντώση. Επίσης, αν δεν κάνω λάθος, τότε ο Κοντώσης μάλλον πρέπει να πήρε και τα ονόματα των προέδρων που προορίζοντο για να αντικαταστήσουν τον Μακάριο. Δεν είμαι όμως εκατό τοις

εκατό βέβαιος. Δηλαδή αν συνεζητήθη στην σύσκεψη που σας ανέφερα, ή αν εδόθησαν στον Κοντώση, εν συνεχεία. Νομίζω όμως ότι εδόθησαν στον Κοντώση τα ονόματα τριών προσώπων, που είχαν επιλεγεί εν αγνοία τους –για να μη ρίχνουμε ευθύνη σε πρόσωπα– με την ελπίδα ότι ένας από αυτούς θα δεχθεί.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Τα ονόματα τα θυμάστε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τα τρία αυτά ονόματα μπορείτε να μας τα πείτε;

ΜΑΡΤΥΣ: Έχω σπάσει το κεφάλι μου να θυμηθώ τον τρίτο.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πέστε μας τα δύο.

ΜΑΡΤΥΣ: Ειλικρινά δεν μπορώ να το θυμηθώ. Τα δύο που θυμάμαι είναι ένας Τριανταφυλλίδης ο οποίος πρέπει να ήταν Εισαγγελεύς, και ένας ονόματι Σεβεριάδης.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Κύπριοι αυτοί;

ΜΑΡΤΥΣ: Κύπριοι. Αν μπορούσατε να με βοηθήσετε, ίσως να θυμηθώ και το τρίτο όνομα. Αν έχετε κάτι υπ' όψιν σας.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Πάντως δεν ήταν ο Σαμφών σε αυτά τα τρία ονόματα.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι. Ούτε ο Σαμφών, ούτε ο Κληρίδης. Για τον Κληρίδη έγινε μια σκέψη εν συνεχεία όταν ανέλαβε ο Σαμφών, και πράγματι εξεμάνησαν και ο Ιωαννίδης, από ό,τι έμαθα, και ο Μπονάνος. Δεν τον είδα τον στρατηγό Μπονάνο τότε, αλλά από ό,τι μου έλεγε ο υπασπιστής του, κύριος Τριανταφύλλου. Και τους επέπληξαν από το τηλέφωνο κάτω. «Δεν βρίσκατε έναν άλλο;». Μάλιστα ο Μπονάνος, νομίζω, τους είπε «Δεν βρίσκατε έναν παπά, ένα δεσπότη ή κάποιον άλλον; Γιατί βάλατε αυτόν;». Τότε άκουσα ότι εγένετο σκέψη να μείνει ο Σαμφών λίγες μέρες για να προσπαθήσουν να πείσουν τον Κληρίδη, μήπως δεχθεί. Πάντως και οι άλλοι πρόεδροι, που είχαν επιλεγεί από εδώ, δεν γνώριζαν τίποτα. Αυτό πρέπει να το ξεκαθαρίσουμε για να μην δημιουργηθεί καμία παρεξήγηση ότι ήσαν και αυτοί...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Αυτά τα ονόματα, ποιοι τα επέλεξαν;

ΜΑΡΤΥΣ: Για αυτά τα ονόματα έχω την εντύπωση – από ό,τι είδα και μετά και διάβασα και στις εφημερίδες– πριν γίνει σύσκεψη στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, που διέταξε ο στρατηγός Μπονάνος την ενέργεια, είχαν γίνει επανειλημμένες συζητήσεις μεταξύ Γκιζίκη, Μπονάνου, Ανδρουτσόπουλου και Ιωαννίδη. Προφανώς εκεί έγινε η επιλογή. Αυτοί βασικώς είχαν συζητήσει το θέμα.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ: Γιατί είπατε ότι δεν βρήκατε άλλα ονόματα και δώσατε αυτά;

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, δεν είπα τέτοιο πράγμα. Μήπως παρεξηγήθηκα. Είπα ότι αυτά τα ονόματα εδόθησαν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): «Δεν θυμάμαι, –είπε– το τρίτο όνομα». Τα δύο ονόματα μας τα έδωσε. «Τριανταφυλλίδης και Σεβεριάδης. Το τρίτο δεν το θυμάμαι». Αν το θυμηθείτε, κύριε Παλαΐνη, μας το λέτε μέχρι το τέλος της καταθέσεώς σας. Προχωρήστε παρακαλώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Ήλπιζα ότι θα το ξέρατε και θα σας το επιβεβαιώνα. Αν το θυμηθώ, μπορώ και να σας τηλεφωνήσω. Δεν έχω πρόβλημα. Πάντως, είναι γνωστό ότι οι άνθρωποι αυτοί δε ξέραν τίποτα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Ποιος μπορεί να ξέρει το τρίτο όνομα;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ: Ένας από τους τέσσερεις άλλους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Δε ρώτησα εσάς, κύριε συνάδελφε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Λέτε, ποιος μπορεί να ξέρει το τρίτο όνομα;

Ο κύριος Γκιζίκης, ο κύριος Ανδρουτσόπουλος.

ΜΑΡΤΥΣ: Ενδεχομένως να το ξέρει ο κύριος Πηλιχός. Τον είδα τον κύριο Πηλιχό. Επειδή άκουσα ότι έχει λεχθεί εδώ ότι περνάμε από κάποια κέντρα και καθοδηγούμεθα... Δεν έχω περάσει από κανένα κέντρο, ούτε δέχομαι από κανέναν καθοδήγηση. Σας λέω μόνο ότι είδα τον Πηλιχό χθες, γιατί σε πολλά σημεία μπλεκόμαστε μαζί

και ήθελα να φρεσκάρω περισσότερο τη μνήμη μου. Δεν έτυχε, όμως, να συζητήσω αυτό το θέμα του προέδρου. Ενδεχομένως, λοιπόν, να το θυμάται ο Πηλιχός. Και αυτός, αν ελέχθη εκεί στη σύσκεψη, ή στον Κοντώση. Ο Κοντώσης δεν το κατέθεσε;

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Δεν θυμάται τίποτε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο Κοντώσης δεν θυμότανε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Ελπίζω ότι θα διαφοροποιηθείτε από όλους αυτούς μετά την πρώτη δήλωση, που κάνατε. Γιατί ο Κοντώσης, δυστυχώς για αυτόν, δεν θυμάται τίποτε.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν έκανα δήλωση για κανένα άλλο σκοπό. Είναι κάτι που το πιστεύω. Έτσι συνήθισα σε όλη μου τη ζωή... Όταν κάτι πιστεύω...

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Αυτό λέω.

ΜΑΡΤΥΣ: Άλλωστε πιστεύω ότι, όταν πρόκειται για ένα εθνικό θέμα που θα βαρύνει –σας είπα πόσο– τον Ελληνισμό για χρόνια, πρέπει να βοηθήσουμε όλοι να το ξεκαθαρίσουμε κάποτε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Για τα παιδιά μας γενικά.

ΜΑΡΤΥΣ: Και εγώ θέλω για τις κόρες μου.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αφήστε, κύριε συνάδελφε, διότι και οι πρακτικογράφοι δυσκολεύονται. Λέτε μία κουβέντα που πρέπει να γράφεται, και μετά δεν ξέρει ο πρακτικογράφος τι πρέπει να γράφει.

ΜΑΡΤΥΣ: Ενδεχομένως, λοιπόν, να θυμάται. Ο κύριος Κομπόκης, ο κύριος Γεωργίτσης δεν τα ξέρουν αυτά τα ονόματα; Αλλά οπωσδήποτε τα γνωρίζει ο Ιωαννίδης, ο κύριος Μπονάνος, ο Ανδρουτσόπουλος ο πρωθυπουργός, ο Γκιζίκης, και δεν νομίζω ότι υπάρχει λόγος να μη σας τα αποκαλύψουν.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δεν φαντάζομαι ο τότε πρωθυπουργός να το γνωρίζει. Ήταν ανάγκη να του δώσουν το λόγο του τότε πρωθυπουργού;

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν ξέρω. Πάντως στο θέμα του Κυπριακού μαζί ελαμβάνοντο οι αποφάσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Προχωρήστε, παρακαλώ.

ΜΑΡΤΥΣ: Το ότι είχε χαρακτηριστεί η επιχείρηση ως πολεμική επιχείρηση σάς το είπα, να μην το επαναλαμβάνω. Ένα γεγονός που ήθελα να διευκρινίσω, είναι του Ντενίση. Όπως θα ξέρετε, ενώ ο Ντενίσης ήταν Αρχηγός Εθνοφρουράς, τελικώς η ενέργεια έγινε υπό την εποπτεία του επιτελάρχου, του Γεωργίτση. Συνεζητήθη –δεν θυμάμαι τώρα– ή σε αυτή τη σύσκεψη που ήμουνα, ή το έχω ακούσει μάλλον από τον Ιωαννίδη, γιατί έφυγε ο Ντενίσης και δεν το έκανε αυτός. Και μου είπε ότι ήταν διαταγή, που εξεδόθη επισήμως από τον Αρχηγό Ενόπλων Δυνάμεων. Ελέχθη τότε ότι – ο Ντενίσης ήταν Απόστρατος Έφεδρος εκ Μονίμων. Συνήθως στην Κύπρο, δεν τοποθετείται στρατηγός εν ενεργεία, ένας εκ των αποστρατευομένων ανακαλείται στην ενέργεια...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Όπως είναι τώρα ο Πολίτης.

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα. Καίτοι σε υψηλό επίπεδο συνεζητούντο – ενδεχομένως ο Ντενίσης, επειδή ήταν απόστρατος, αν τυχόν διαφωνούσε ή έβλεπε βαρύ κάτι, να είχε την ευχέρεια να υποβάλει μία παραίτηση, αν μη τι άλλο. Γιατί δεν νομίζω ότι υπήρχε φόβος να το πει κάπου ο Ντενίσης. Ενδεχομένως, όμως, να υπέβαλε μία παραίτηση που θα ενέβαλε σε υποψίες, αν γινόταν μία παραίτηση, δύο, τρεις, τέσσερις μέρες πριν αδικαιολόγητη. Ενώ ο άλλος ο Γεωργίτσης ήταν αξιωματικός εν ενεργεία ο οποίος δεν είχε άλλη δυνατότητα επιλογής, για μένα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο Κοντώσης μόνο αυτός είχε αναλάβει να μεταφέρει τα ονόματα των προέδρων και να φέρει τις τυχόν αντιρρήσεις της Κύπρου ή είχε αναλάβει να αποστηθίσει και το διάγγελμα το οποίο θα απηύθυνε ο νέος πρόεδρος;

ΜΑΡΤΥΣ: Το διάγγελμα δεν θυμάμαι, αν είχε αναλάβει να το αποστηθίσει ή του τα έδωσε ο Ιωαννίδης. Δεν θυμάμαι, αν το είχε πάρει από τον πρωθυπουργό και το έδωσε

γραπτώς, ή αν το διάβασε. Πράγματι, όμως, όταν ήλθε ο Κοντώσης επάνω, συνεζητήθη θέμα διαγγέλματος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το οποίο συνέταξε ποιος; Ξέρετε;

ΜΑΡΤΥΣ: Προσέξτε. Για το διάγγελμα την πρώτη φορά, όταν πρωτοέγινε η σύσκεψη για να καθοριστούν ορισμένες λεπτομέρειες της επιχειρήσεως, που ήμουν και εγώ και ο Πηλιχός και ο Γεωργίτσης, τα είπα να μην τα επαναλαμβάνω – αφού, όπως σας είπα δεν συνεζητήθησαν περί σχεδίων, γιατί είπε ο Γεωργίτσης ότι «Δεν ξέρουμε, ποιες μονάδες θα συμμετάσχουν, δεν ξέρουμε τις θέσεις του Μακαρίου» και αφέθηκε έτσι το θέμα, είπε ο ταξίαρχος Ιωαννίδης σε μένα και στον Πηλιχό, που είμαστε Επιτελείς στο Αρχηγείο «Να θυμηθείτε να συντάξουμε και το διάγγελμα για το Μακάριο». Και μάλιστα είπα και ορισμένες αρχές εκείνη τη στιγμή, τις οποίες εσημείωσα εγώ –δεν ξέρω πρέπει να το έχετε– ότι θα γίνουν εκλογές σε ένα χρόνο, ότι δεν στρεφόμεθα εναντίον των Τούρκων. Είπε δύο-τρεις κατευθύνσεις οι οποίες οπωσδήποτε δεν νομίζω ότι ήταν δικές του εκείνη τη στιγμή, κάπου θα είχαν συζητηθεί σε ανώτατο επίπεδο. Οι αρχές ήταν αυτές ότι «Σε ένα χρόνο θα κάνουμε εκλογές, δεν στρεφόμεθα εναντίον της Τουρκίας, εξακολουθούν να έχουν ισχύ ο συμφωνίες οι υφιστάμενες για το Κυπριακό» και κάτι τέτοιο. Εν συνεχεία, όταν ήρθε ο Κοντώσης, εγώ νομίζω ότι του το έδωσε γραπτώς. Δεν θυμάμαι αν του το διάβασε και το αποστήθισε το διάγγελμα. Αλλά έχω την εντύπωση ότι από το Υπουργείο Εξωτερικών δεν μπορεί. Γιατί ο υπουργός Εξωτερικών ήταν τότε ο κύριος Κυπραίος ο οποίος αμφιβάλλω, αν εγνώριζε για το ...

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Σεις το φτιάξατε το διάγγελμα με τον Πηλιχό.

ΜΑΡΤΥΣ: Ποιο φτιάξαμε;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Το διάγγελμα.

ΜΑΡΤΥΣ: Όχι, λάθος κάνετε. Να μου πείτε από ποιον έχει κατατεθεί αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριοι συνάδελφοι, σας παρακαλώ. Συνιστώ

κατ' επανάληψη. Δεν μπορώ να διαφωνώ με τους συναδέλφους. Θα ήθελα, κύριε μάρτυς, να σας πω ότι ξεταζόμενος εδώ ο κύριος Μπίτος λέει ότι είχατε αναλάβει εσείς με τον κύριο Πηλιχό να κάνετε το διάγγελμα, το οποίο θα έπαιρνε στη συνέχεια ο κύριος Κοντώσης, θα το απεστήθιζε και θα πήγαινε να το πει κάτω.

ΜΑΡΤΥΣ: Ποιος το είπε αυτό, ο κύριος Μπίτος;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Μπίτος.

ΜΑΡΤΥΣ: Δεν είναι σε θέση να γνωρίζει τέτοια πράγματα ο κύριος Μπίτος. Δεν συμμετείχε πουθενά. Ο κύριος Γεωργίτσης τι είπε;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΖΑΪΜΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, ποιος θα ερωτά; Εμείς ή ο μάρτυρας;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ: Θα ρωτάει ο μάρτυρας, τι μας είπε ο Άλφα ή ο Βήτα;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Με συγχωρείτε για να καταλάβω. Η Επιτροπή τι θέλει;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Να μην ερωτάται ο κύριος μάρτυς όταν διηγείται.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Να μην τον ερωτώ ούτε εγώ; Εντάξει. Παρακαλώ συνεχίστε, κύριε μάρτυς.

ΜΑΡΤΥΣ: Με συγχωρείτε δεν θα σας καθυστερήσω. Ο κύριος Μπίτος δεν έχει καμία σχέση με την υπόθεση αυτή, ήτο κάπου στο Αρχηγείο, δεν συμμετείχε. Με ρωτήσατε μεταξύ των άλλων για το διάγγελμα. Και είπε ορισμένες αρχές γενικώς, τα συζήτησε μάλιστα με τον Γεωργίτση ότι «Πρέπει σε ένα μήνα να κάνουμε εκλογές και λοιπά». Εν συνεχεία το διάγγελμα ή το έδωσε γραπτώς ή προφορικώς ο κύριος Ιωαννίδης στον Κοντώση. Και ήμουν μπροστά. Να συντάξω εγώ διάγγελμα; Αυτό ήταν τελειώς πολιτικό θέμα, κυβερνητικό. Ο πρωθυπουργός θα μπορούσε. Δεν το βλέπω να μπορούσα να συνέτασσα εγώ το διάγγελμα. Σε αυτά δεν έχω τίποτα άλλο να προσθέσω. Ένα άλλο που ήθελα να διευκρινίσω, επειδή το βλέπω στον Τύπο καθημερινά. Εγώ τουλάχιστον δεν άκουσα ποτέ να

εδόθη εντολή δολοφονίας του Μακαρίου. Αν εδόθη και δεν το ξέρω, τι να σας πω; Πάντως δεν το άκουσα ποτέ αυτό το πράγμα, ότι δηλαδή θα δολοφονηθεί ο Μακάριος.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Τι εντολή εδόθη; ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Να ανατραπεί.

ΜΑΡΤΥΣ: Να συλληφθεί. Μάλιστα ελέχθη και η άποψη, μία φορά ο Ιωαννίδης είπε «Να τον πάμε στο Άγιο Όρος ή στη Μονή του Σινά», τέτοια πράγματα έχω ακούσει. Για δολοφονία δεν έχω ακούσει.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πλησιέστερα προς το Θεό εν πάση περιπτώσει.

ΜΑΡΤΥΣ: Ένα άλλο σημαντικό νομίζω ότι είναι στην εβδομάδα που μεσολάβησε από την ενέργεια στην Κύπρο μέχρι την απόβαση των Τούρκων –με την μικρή εμπειρία που έχω στο Στρατό, μακάρι να είχαμε στο Στρατό τέτοιες πληροφορίες έστω και στις ασκήσεις που κάναμε για τον αντίπαλο. Πάντα στις ασκήσεις και στον πόλεμο, φαντάζομαι, προσπαθούν τα Δεύτερα Γραφεία να πιαστούν από ασήμαντη πληροφορία για να βγάλουν τις δυνατότητες του εχθρού– αυτή τη βδομάδα είχαμε συρροή πληροφοριών ότι επίκειται απόβαση των Τούρκων. Έφθναν από όλες τις πλευρές, από το κλιμάκιο Σμύρνης, από την ΚΥΠ συνεχώς: «Προετοιμάζονται οι Τούρκοι, εξοπλίζονται, μετακινούν μονάδες, ξέχασαν τα σακίδια, θα τα πάνε στην Κύπρο». Από τον στρατιωτικό ακόλουθο του Λονδίνου, τον συνάδελφό μου κύριο Περδίκη, ο οποίος έστειλε συνεχώς σήματα –και αν δεν τα έχετε αναζητήσει θα έπρεπε να τα αναζητήσετε, και θα πρέπει να υπάρχουν, εκτός αν έχουν καταστραφεί– ότι οι Τούρκοι θα βγουν, από εκτιμήσεις που έκαναν οι Άγγλοι. Και τηλέφωνο έπαιρνε συνέχεια «Τι κάνετε; Θα βγουν οι Τούρκοι», από τον αξιωματικό που ήταν στην ΚΥΠ της Κύπρου. Σημαιοφορίδης νομίζω λέγεται, από την εδώ ΚΥΠ. Ξέρω επίσης ότι την εβδομάδα αυτή κάλεσε τον ταξίαρχο Ιωαννίδη ο πρεσβευτής της Αγγλίας εκείνης της επο-

χής. Συναντήθηκαν εκτός Επιτελείου και του είπε –αυτός έφευγε από την Ελλάδα και απορώ, γιατί οι Άγγλοι συνήθως δεν δίνουν τέτοιες πληροφορίες και ίσως αυτό να παρέσυρε τον Ιωαννίδη– ότι θα βγουν οι Τούρκοι στην Κύπρο. Όλα αυτά από την ηγεσία τότε αποδίδοντο σε μπλόφα, «Ο Άγγλος μπλοφάρει, οι Τούρκοι μπλοφάρουν, το πολύ πολύ να φτάσουν απ' έξω να μας εκφοβίσουν, τα κάνουν για εκφοβισμούς, δεν έχουν δυνατότητα, δεν μπορούν, δεν τους πειράξαμε σε τίποτα, δεν έχουν λόγο να επέμβουν». Δεν ελήφθησαν μέτρα παρόλα αυτά. Σας είπα ότι είχαμε αθρόα συλλογή πληροφοριών και πληροφοριών λίαν αξιόπιστων. Ένα άλλο πράγμα που έχει κάποια σημασία, είναι τούτο: Κάποια μέρα που μεσολάβησε την εβδομάδα αυτή, νομίζω ότι πρέπει να ήταν Τετάρτη βράδυ –πρέπει να υπάρχουν στα Πρακτικά– έγινε την Κυριακή ενέργεια κατά του Μακαρίου και το Σάββατο έγινε η απόβαση των Τούρκων, μετά τις πληροφορίες αυτές που κατέφθναν, έγινε μία σύσκεψη στο Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων τη νύκτα, δεν ξέρω αν ήταν 10.00' ή 11.00' η ώρα. Μάλιστα θυμάμαι, μετά από πληροφορίες που είχε δώσει ο Αρχηγός της ΚΥΠ τότε, ο στρατηγός Σταθόπουλος, έγινε μία σύσκεψη και αποφασίστηκε να μετακινηθούν ορισμένες μονάδες την άλλη μέρα στον Έβρο, μετά από όλες αυτές τις πληροφορίες, για να υπάρχει πιο αυξημένη ετοιμότητα στον Έβρο. Αποφασίστηκε το βράδυ και δόθηκαν εντολές, και την άλλη μέρα το πρωί ακυρώθηκαν όλες οι μετακινήσεις. Αν δεν έχετε το στοιχείο, θα πρέπει να υπάρχουν διαταγές. Δεν ξέρω γιατί. Ένα άλλο θέμα είναι τι περιέπεσε στη δική μου αντίληψη –επειδή πολλά κυκλοφορούν, λέγονται, γράφονται στις εφημερίδες– τι έχω ακούσει εγώ από πλευράς του ναυάρχου Αραπάκη, εγώ προσωπικώς, άλλο τι λέγεται. Βασικώς δύο πράγματα είναι που τα αξιολόγησα μετά. Το ένα είναι ότι –ήταν και άλλοι αξιωματικοί δεν θυμάμαι σε ποιο γραφείο– όταν ακούστηκε ότι γύρισαν τα υποβρύχια πίσω, τον ερώτησα

εγώ ή κάποιος άλλος –δεν θυμάμαι– «Γιατί κύριε ναύαρχε;» Γιατί ξέραμε πως τα υποβρύχια έπλεαν προς την Κύπρο. Είπε μία δικαιολογία, η οποία μου φάνηκε πολύ αστεία, ότι «Ναι, διέταξα να γυρίσουν πίσω, διότι εξασθένησαν οι επικοινωνίες». Φαντασθείτε τα γερμανικά και τα αγγλικά υποβρύχια στο Β' Παγκόσμιο πόλεμο με τεχνολογία 40 χρόνια πριν, που αλώνιζαν τους ωκεανούς, και στα δικά μας σύγχρονα υποβρύχια να εξασθενίσουν οι επικοινωνίες μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου. Ένα άλλο που έχω ακούσει από τον ίδιο το ναύαρχο, είναι ότι ήταν σε μία δεξίωση σε κάποια πρεσβεία –μιλάω πάντα για την εβδομάδα που μεσολαβεί– και ότι τον πλησίασε ο Γερμανός πρεσβευτής και του είπε ότι «Αν εμπλακείτε με τους Τούρκους, έχουμε σοβαρές πληροφορίες ότι θα επέμβουν οι Βούλγαροι και θα σας κτυπήσουν στη Μακεδονία-Θράκη». Αυτό –για να μην το ξεχάσω μετά– αποδεικνύεται ότι είναι αστήρικτο –έχω ένα απόκομμα από μία εφημερίδα– γιατί όταν ο υπουργός των Εξωτερικών της Ελλάδας, ο Μπίτσιος, επισκέφθηκε τη Βουλγαρία ως υπουργός Εξωτερικών, είδα ότι ευχαρίστησε τους Βουλγάρους για τη στάση που τήρησαν στο Κυπριακό. Δεν ξέρω ακριβώς πού είναι η αλήθεια. Ο Μπίτσιος κατά την επίσκεψη στη Σόφια είπε: «Η φιλική στάση της χώρας σας, κατά τη διάρκεια της κυπριακής κρίσεως, εξετιμήθη ιδιαίτερως εν Ελλάδι». Το λέει ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών. Αυτά λέω ότι λέει ο υπουργός Εξωτερικών. Δεν κάνω κρίσεις. Πάντως εκείνη τη στιγμή ελέγχθη ότι ο Πρεσβευτής της Δυτικής Γερμανίας είπε αυτό. Το άκουσα εγώ από τον πτέραρχο Παπανικολάου, στον προθάλαμο, έξω από το γραφείο του Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων, ήσαν αρκετοί αξιωματικοί επιτελείς. Σχεδόν δακρύων έλεγε ότι έχει πληροφορίες ότι προσγειώνονται στα βουλγαρικά αεροδρόμια αεροσκάφη από χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας, και μάλιστα έλεγε ότι φορούν πολιτικά και ότι έρχονται ενισχύσεις και, «Αν εμπλακούμε με την Τουρκία, δεν

ξέρουμε τι θα γίνει στα Βαλκάνια, θα γίνει γενική ανάφλεξη, κινδυνεύουμε από Βορρά». Από τον ίδιο τον Πτέραρχο είχα ακούσει, προ της ενεργείας των Τούρκων στην Κύπρο, ότι είμαστε πανέτοιμοι, έχουμε τα «Φάντομς» και, εν πάση περιπτώσει, πολύ ευνοϊκά, ότι δεν μπορούν να κάνουν τίποτα οι Τούρκοι.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Είπατε και στον προθάλαμο υπήρχαν και άλλοι αξιωματικοί. Ποιοι άλλοι το άκουσαν αυτό;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Λιβανέ, μου επιτρέπετε να σας θυμίσω ότι η Επιτροπή με την στάση της μου απαγόρευσε να παρεμβαίνω και εγώ; Συνεπώς, να μην παρεμβαίνετε και εσείς.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν νομίζετε ότι μας ενδιαφέρουν τα ονόματα;

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Κύριε Πρόεδρε, είστε ο μόνος που μπορείτε να ρωτάτε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Σύμφωνα. Ευχαριστώ πολύ, αλλά, μιας και η Επιτροπή είδα ότι έχει δυσκολία και σε αυτό, παραιτούμαι αυτής της δυνατότητας. Παρακαλώ, κύριε μάρτυς, συνεχίστε.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΞΑΡΧΑΣ: Δεν έχετε το δικαίωμα να παραιτηθείτε, κύριε Πρόεδρε. Κύριε μάρτυς, συνεχίστε και όταν έλθει η ώρα μου θα ρωτήσω.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Μήπως θα πρέπει να διακόψουμε, κύριε Πρόεδρε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι, να τελειώσει, αν είναι δυνατόν, ο μάρτυς. Πρόκειται να πείτε περισσότερα, κύριε Παλαΐνη;

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Έχει να πει πάρα πολλά, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Εγώ λέω για την αφήγησή του. Δεν λέω για τις ερωτήσεις που θα του υποβληθούν. Έχετε να πείτε πολλά, κύριε Παλαΐνη;

ΜΑΡΤΥΣ: Νομίζω ότι θα χρειαστεί ακόμη.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Πόσο δηλαδή;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, παρακαλώ ο κύριος μάρτυς με άνεση να

ολοκληρώσει την αφήγησή του και όσο πάει.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Να διακόψουμε, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Παυλίδη, δέχομαι από την πλευρά του κυρίου Παναγιωτόπουλου, μηνύματα ότι πρέπει να διακόψουμε. Κύριε μάρτυς, αν μπορείτε να υπολογίσετε, πόση ώρα θέλετε ακόμη για να τελειώσετε την αφήγησή σας;

ΜΑΡΤΥΣ: Αν δεν θα διακόπτομαι, νομίζω ότι θα τελειώσω σε μιάμιση μέχρι δύο ώρες.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, να διακόψουμε στο σημείο αυτό.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Τότε κατ' ανάγκη θα πρέπει να διακόψουμε. Έτσι δεν είναι; Θα πρέπει να σας πω όμως για πότε. Για την Τετάρτη. Αλλά τότε πρόκειται να κληθεί ο κύριος Πηλιχός.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα πρέπει ο μάρτυς να εξέλθει της αιθούσης και μετά να αποφασίσουμε αν θα διακόψουμε ή όχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Αν θέλετε, κύριε Παλαΐνη, σας παρακαλώ να εξέλθετε της αιθούσης και να περιμένετε την απόφαση που θα πάρει η Επιτροπή, αν θα διακόψουμε ή αν θα συνεχίσουμε επί ένα δίωρο ακόμη. Διότι και πάλι θα διακόψουμε όταν θα έρθει η ώρα των ερωτήσεων των βουλευτών. (Στο σημείο αυτό ο μάρτυς κύριος Παλαΐνης εξέρχεται της αιθούσης) Κύριοι συνάδελφοι, στις 19/11 που είναι η πρώτη δικάσιμη, η πρώτη συνεδρίαση έχουμε να εξετάσουμε τον κύριο Πηλιχό, ο οποίος ασφαλώς θα είναι μάρτυς με κατάθεση μικρότερη ίσως του σημερινού μάρτυρος.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Τουλάχιστον της αυτής εκτάσεως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Συνεπώς, δεν μπορούμε να βάλουμε δύο μάρτυρες. Επειδή πάλι θα χρειαστεί πάλι να διακόψουμε για τον Πηλιχό, πλέον, δηλαδή να τον ορκίσουμε να πει και αυτός μερικά πράγματα και μετά να τον διακόψουμε πάλι, θα βρεθούμε σε μπερδεψιά. Μήπως

πρέπει να αποφασίσουμε ειδική συνεδρίαση;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΛΙΑΡΟΚΑΠΗΣ: Την Πέμπτη πειον έχουμε;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Την Πέμπτη έχουμε τον Ματάτση και τον Περδίκη. Δηλαδή τον στρατιωτικό ακόλουθο της πρεσβείας μας στο Λονδίνο και τον Ματάτση, για τον οποίον μας είπαν ότι ήταν το αφτί, το μάτι, τα πάντα του Μπονάνου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Για πότε λέτε να βάλουμε την εμβόλιμη;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι, αυτό να το δούμε.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, είπαμε πρώτα να συζητήσουμε αν πρέπει να διακόψουμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ναι. Αυτό θα κάνουμε. Έχουν ζητήσει να πουν τη γνώμη τους, εκτός από τον κύριο Δασκαλάκη και οι κύριοι Περάκης, Λιβανός, Βαρβιτσιώτης, Παπακωνσταντίνου, Λιαροκάπης και Δαμιανίδης.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Να το βάλουμε σε ψηφοφορία, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλείται ο κύριος Δασκαλάκης να πει την γνώμη του.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ: Εγώ δεν πρόκειται να επιχειρηματολογήσω. Θέλω να επισημάνω ότι δεν βρίσκω σωστό τον τρόπο με τον οποίο αποφασίζουμε να διακόπτονται οι καταθέσεις των μαρτύρων. Σηκώνεται κάποιος επάνω και λέει: «Α, ακόμα θέλουμε άλλες δύο ώρες» και διακόπτουμε τη συνεδρίαση. Αυτό είναι λάθος να γίνεται. Δεύτερον, εάν πράγματι πρέπει να διακόπτουμε στη 1.00', στις 2.00' ή στις 3.00', δεν μπορεί να εξαρτάται από το μάκρος της κατάθεσης του κάθε μάρτυρα, αλλά πρέπει να είναι αποφασισμένο. Δηλαδή δεν θεωρώ ότι μπορούμε να διακόπτουμε τουλάχιστον πριν τις 4.00' αν θέλουμε να τελειώσουμε, και όταν μάλιστα είναι μάρτυρες βασικοί σαν τον Παλαΐνη. Μέχρι αύριο πάρα πολλά μπορούν να συμβούν. Σήμερα μπορώ να πω ότι έχει κάνει αποκαλύψεις. Είναι άλλο

θέμα αν είναι αληθές ή όχι, είναι θέμα εκτίμησης – μίλησε για το Γερμανό πρεσβευτή, μίλησε για τον Άγγλο πρεσβευτή. Δεν ξέρω τι άλλο θα πει και επομένως θεωρώ λάθος τη διακοπή. Αλλά, εν πάση περιπτώσει, αν η Επιτροπή αποφασίσει να διακόψει, ως διακόψουμε, αλλά πρέπει τουλάχιστον να μην ακολουθείται αυτή η λανθασμένη τακτική των διακοπών. Δηλαδή σηκώνομαι και λέω «Η ώρα είναι 2.30', να διακόψουμε» και διακόπτουμε. Κάπου με αυτόν τον τρόπο γελοιοποιούμεθα στο τέλος.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Περάκης έχει τον λόγο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΕΡΑΚΗΣ: Μέχρι ενός σημείου με κάλυψε ο κύριος συνάδελφος, θέλω κοφτά να πω τα εξής: Ο μάρτυρας αυτός, εκ διαμέτρου αντίθετος με τον προηγούμενο και με όλους τους άλλους, φαίνεται ότι είναι αποφασισμένος να μιλήσει. Τώρα, αν θα πει αλήθεια ή ψέματα, είναι άλλο θέμα. Φαίνεται αποφασισμένος να μιλήσει. Έχει αυτή την απόφαση. Φεύγοντας είπε στην γυναίκα του, στα παιδιά του, ότι θα έρθει να μιλήσει. Δεν έχουμε δικαίωμα, κατά τη γνώμη μου, να φύγουμε αν δεν ολοκληρώσει. Θα τελειώσει στις 4.00'; Στις 4.00'. Θα τελειώσει στις 5.00'; Στις 5.00'. Λυπάμαι για όλους μας και ιδιαίτερα για ανθρώπους, οι οποίοι δεν είναι βουλευτές και κάνουν υπηρεσία εδώ μέσα, αλλά πρέπει να τελειώσουμε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Βαρβιτσιώτης έχει το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, τα επιχειρήματα που ανέπτυξαν οι συνάδελφοι, κατά τη γνώμη μου, δεν είναι ισχυρά. Διότι αν έχει αποφασίσει να τα πει, θα τα πει και σήμερα και αύριο. Ένα το κρατούμενο. Δεύτερον, θέλει δύο ώρες για τη δική του διήγηση. Άρα ούτως ή άλλως θα διακόψουμε για τις ερωτήσεις. Θα είναι πιο σωστό να αποφασίσουμε μία συνεδρίαση, έστω εμβόλιμη, εγώ το δέχομαι να αφιερωθεί στον μάρτυρα αυτόν, στη διήγηση και στις ερωτήσεις. Ούτως ή άλλως θα διακόψουμε. Δεν θα τελειώσουμε με τον μάρτυρα σήμερα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Δέχστε να ορίσουμε αύριο μία συνεδρίαση;

ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Κύριε Πρόεδρε, δεν μίλησα εγώ.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλώ, κύριε Παπακωνσταντίνου να λάβετε το λόγο.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, αποκλείεται για αύριο, διότι αύριο το πρωί έχουμε Βουλή. Κύριε Πρόεδρε, δεν νομίζω ότι τα επιχειρήματα αυτά έχουν κάποια ουσιαστική σημασία. Οποτεδήποτε εμείς μπορούμε και έχουμε άνεση να παρακολουθήσουμε. Δεν δουλεύουμε από τις 07.00' η ώρα το πρωί σήμερα για να αρχίσουμε ξανά στις 6.30' μ.μ. Βουλή. Και να είμαστε καθηλωμένοι εδώ χωρίς να είμαστε άνετα, μπορούμε να καταλάβουμε τι λέγει κάποιος πραγματικά ουσιώδης μάρτυρας; Δεν μας βλάπτει η διακοπή ότι θα αλλάξει η κατάθεσή του, ότι κάποιος θα τον πιάσει έξω και θα του πει «Μην τα λες αυτά». Δεν είναι δυνατόν να τα λέμε αυτά εδώ μέσα. Να διακόψουμε για να έχουμε την άνεση να παρακολουθήσουμε τους μάρτυρες.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Λιβανός παρακαλείται να ομιλήσει.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Για αυτό το οποίο θέτει νομίζω ο κύριος Βαρβιτσιώτης, να αποφασίσει η πλειοψηφία. Διότι ό,τι και να πούμε επιχειρηματολογούντες, η πλειοψηφία μάλλον βλέπω ότι είναι έτοιμη να διακόψει και σωστά, διότι έχουμε κουραστεί. Είναι τόσο αξιόλογη η μαρτυρία αυτού του ανθρώπου, ώστε πρέπει να τον ακούσουμε με προσοχή.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Χωρίς τον έλεγχο της ώρας.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Ναι. Επομένως εγώ τάσσομαι υπέρ της πλειοψηφίας. Και μάλλον τάσσομαι υπέρ της εμβολίμου συνεδριάσεως, η οποία δεν μπορεί να γίνει ασφαλώς αύριο Παρασκευή, αλλά θα μπορούσαμε να την κάνουμε την Τρίτη, αλλά ως μην αντιδικήσουμε γύρω από αυτό. Ένα άλλο θέμα που θα ήθελα να επισημάνω, κύριε Πρόεδρε, είναι την άρνησή σας να ερωτήσετε. Δεν μπορείτε να θυμώσετε από

την έδρα, διότι δεν έχετε δικαίωμα να αρνείστε εσείς να ερωτάτε ή όχι.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Στο τέλος βγαίνω εγώ ζημιωμένος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Από τη μια μεριά μου στερείτε το δικαίωμα, που μου δίδει ο νόμος...

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Βεβαίως.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Και αφού μου το στερείτε;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Μα, δεν μπορείτε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μα τι θέλετε να κάνω, να τσακωθώ με τα μέλη της Επιτροπής;

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δεν μπορείτε. Επομένως θα σας παρακαλούσα, όταν έχουμε τέτοιου είδους λεπτομέρειες, δεν είναι θέμα ερωτήσεως ενός εκάστου από εμάς, το πόσοι ήσαν μάρτυρες, να το καταγράψουν τα Πρακτικά για να τους καλέσουμε να τους ρωτήσουμε. Και το άλλο θέμα το οποίο θεωρώ σοβαρότερο είναι –πράγματι το επεσήμανε ο κύριος Δασκαλάκης– ότι δεν είναι σωστή η εμφάνισή μας ενώπιον αυτού του Παλαΐνη, ο οποίος είναι συγκρατημένος, ξέρει τι του γίνεται, θα μας σχολιάσει. Και αυτή η αντιδικία μεταξύ μας νομίζω ότι βλάπτει την Επιτροπή. Δεν είναι σωστό να αντιδικούμε. Άλλο να σηκωθεί κανείς να πει «Να βγει έξω αυτός» και να τσακωθούμε, ναι. Μπροστά του όμως δεν νομίζω ότι είναι σωστό αυτό. Αυτά, κύριε Πρόεδρε, και παρακαλώ να διακόψουμε. Εγώ τουλάχιστον ψηφίζω υπέρ της διακοπής.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Κάππος παρακαλείται να λάβει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΠΠΟΣ: Κύριε Πρόεδρε, είμαι υπέρ της διακοπής.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Παυλίδης έχει το λόγο.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Κύριε Πρόεδρε, θα έλεγα και εγώ μετά τις 25 του μηνός να μπει η εμβόλιμος συνεδρίαση δεδομένης της σημασίας του μάρτυρος, ώστε μετά την

ολοκλήρωση της εξετάσεως του μάρτυρος να είμαστε για να υποβάλουμε ερωτήσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Ο κύριος Γιατράκος έχει το λόγο.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ: Εγώ θα έμενα εδώ μέχρι τις 4.00', 5.00' η ώρα επειδή θα φύγουμε. Θα συνταχθώ όμως με την άποψη της πλειοψηφίας και υποβάλλω την παράκληση η εμβόλιμος συνεδρίαση να γίνει μετά τις 26 του μηνός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Οι φόβοι τους οποίους εξέφρασε ο κύριος Δασκαλάκης, δεν είναι αβάσιμοι. Δεν μπορούμε λοιπόν να πάμε μετά τις 25, που λέτε σήμερα. Εγώ θα έλεγα να διακόψουμε για την Τετάρτη και αφού διακόψουμε για την Τετάρτη, να εξετάσουμε τον μάρτυρα, να ορκίσουμε τον κύριο Πηλιχό και να πάει εκείνος μετά τις 25 του μηνός.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Με συγχωρείτε, κύριοι συνάδελφοι, μας αφαιρείτε το δικαίωμα να μετάσχουμε σε ορισμένες συνεδριάσεις.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μα δεν είναι εμβόλιμος συνεδρίαση, είναι η επόμενη συνεδρίαση.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΛΙΒΑΝΟΣ: Δηλαδή απερρίφθη η πρόταση περί εμβόλιμου συνεδριάσεως;

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Όχι, δεν απερρίφθη. Είπα την εμβόλιμη να την βάλουμε στον Πηλιχό. Δηλαδή στις 19 του μηνός να ορισθεί ο Παλαΐνης και να βάλουμε εμβόλιμη για τον Πηλιχό, αφού προηγουμένως τον ορκίσουμε και αρχίσουμε.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Πάντως οι από δω και πέρα μάρτυρες θα είναι αρκετά ουσιώδεις.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ: Να τελειώνουμε, κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Κύριε Παυλίδη, τότε θα επιστρέψετε;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ: Στις 25 του μηνός.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης):

Δεν μπορούμε, γιατί πρέπει να πάμε στις 19. Παρακαλώ, κύριοι συνάδελφοι, μην φεύγετε. Να έρθει ο μάρτυς μέσα στην αίθουσα. Παρακαλώ καθήστε να έρθει ο μάρτυς για να του ανακοινώσουμε τη διακοπή της εξετάσεώς του. Παρακαλείται ο κύριος Γραμματέας να συνοδεύσει εκ νέου στην αίθουσα τον μάρτυρα κύριο Παλαΐνη. (Στο σημείο αυτό επανέρχεται στην αίθουσα ο κύριος μάρτυς). Κύριε μάρτυς, η Επιτροπή αποφάσισε, και γιατί θεωρεί ουσιώδη την κατάθεσή σας και διότι έχει κουραστεί και γιατί μετά αμέσως θα αρχίσει η Βουλή και δεν είναι δυνατό να γίνονται όλα μαζί τα πράγματα, να διακόψουμε την εξέτασή σας για την 19η του μηνός, δηλαδή την προσεχή Τετάρτη. Θα είστε εδώ;

ΜΑΡΤΥΣ: Μάλιστα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Παρακαλείστε, λοιπόν, να έρθετε στις 19 του μηνός, ώρα 10.30', στο γραφείο του κυρίου...

ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ: Στις 10.00', κύριε Πρόεδρε.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μπορείτε, κύριε μάρτυς, στις 10.00';

ΜΑΡΤΥΣ: Μπορώ, κύριε Πρόεδρε. Όμως έχετε καλέσει άλλον για τις 19.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Το ξέρω. Έχουμε καλέσει τον κύριο Πηλιχό, ο οποίος θα έρθει, θα ορκισθεί, θα αρχίσει την κατάθεσή του και, αν δεν προφθάσουμε να εξετάσουμε και τους δύο, που δεν θα προφθάσουμε, θα κάνουμε ειδική συνεδρίαση για να εξετασθεί ο κύριος Πηλιχός.

ΜΑΡΤΥΣ: Εγώ, πάντως, κύριε Πρόεδρε, θα είμαι εδώ στις 19 του μηνός και ώρα 10 η πρωινή.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ (Χρίστος Μπασαγιάννης): Μάλιστα.

Στη συνέχεια λύθηκε η συνεδρίαση, ώρα 14.55'

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
(υπογραφή)
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
(υπογραφή)
Κ. ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ
 (υπογραφή)
 Σ. ΠΟΛΙΤΗΣ
 (υπογραφή)
 Δ. ΖΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
 (υπογραφή)
 Χ. ΠΑΛΑΪΝΗΣ

Την 14/11/1986 ημέρα Παρασκευή και ώρα 12.00 μ.μ., στη Γραμματεία της Εξεταστικής Επιτροπής «Για το Φάκελο της Κύπρου» (Α' όροφος, Γραφείο 143 του Μεγάρου της Βουλής) συνήλθε το Προεδρείο της Εξεταστικής Επιτροπής, αποτελούμενο από τους βουλευτές, Χρίστο Μπασαγιάννη, Πρόεδρο, Παυσανία Ζακολίκο, Αντιπρόεδρο, Κων/νο Τσιγαρίδα, Γραμματέα, και ενώπιόν τους σε εκτέλεση της από 13/11/1986 αποφάσεως της Εξεταστικής Επιτροπής, ο μάρτυρας Δημ. Ζιωτόπουλος ανέγνωσε, θεώρησε, βεβαίωσε και υπέγραψε τις καταθέσεις του, που έδωσε ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής στις 6 Νοεμβρίου και 13 Νοεμβρίου 1986.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
 (υπογραφή)

ΧΡΙΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(υπογραφή)

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ
 (υπογραφή)
 Δ. ΖΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Την 27 Νοεμβρίου 1986 ημέρα Παρασκευή και ώρα 10.00 π.μ., στη Γραμματεία της Εξεταστικής Επιτροπής «Για το Φάκελο της Κύπρου» (Α' όροφος, Γραφείο 143 του Μεγάρου της Βουλής) συνήλθε το Προεδρείο της Εξεταστικής Επιτροπής, αποτελούμενο από τους βουλευτές, Χρίστο Μπασαγιάννη, Πρόεδρο, Παυσανία Ζακολίκο, Αντιπρόεδρο, Κων/νο Τσιγαρίδα, Γραμματέα, και ενώπιόν τους σε εκτέλεση της από 13/11/1986 αποφάσεως της Εξεταστικής Επιτροπής, ο μάρτυρας Σπ. Πολίτης ανέγνωσε, θεώρησε, βεβαίωσε και υπέγραψε τις καταθέσεις του, που έδωσε ενώπιον της Εξεταστικής Επιτροπής στις 12 Νοεμβρίου και 13 Νοεμβρίου 1986.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
 (υπογραφή)

ΧΡΙΣΤΟΣ ΜΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ο ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΖΑΚΟΛΙΚΟΣ

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

(υπογραφή)

ΚΩΝ/ΝΟΣ ΤΣΙΓΑΡΙΔΑΣ

Ο ΜΑΡΤΥΡΑΣ
 (υπογραφή)
 ΣΠ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Συμπληρωματική ΚατάθεσηΑντιστρατήγου ε.α. Σπυρ. Πολίτη για τη Κυπριακή Κρίση(13 Νοεμβρίου 1986)

Γιά να απαντήσω σε ορισμένες ερωτήσεις που μου έθεσαν ορισμένοι βουλευτές/ μέλη τής Επιτροπής για την εξέταση των θεμάτων που συνθέτουν το φάκελλο τής Κύπρου σχετικά με το πότε η Εθνοφρουρά (ΕΦ) έπρεπε να αρχίσει τις αμυντικές επιχειρήσεις της κατά των Τουρκικών Δυνάμεων αναφέρω τα κάτωθι:

- 1.- Οι Οδηγίες Επιχειρήσεων Κύπρου (ΟΔΕΠΠΧ Κ) που είχε εκδόσει το ΑΕΔ και με βάση τις οποίες έπρεπε να ενεργήσει ο Διοικητής τής ΕΦ Ταξίαρχος Γεωργίτσος ανέφεραν μεταξύ άλλων τα κάτωθι:
 - α.- Το ΑΕΔ θα διαθέσει στην ΕΦ για ενισχύσεις: Την ΕΛΔΥΚ, ένα Υποβρύχιο, δύο τορπιλλακάτους και μία Μοίρα αεροσκαφών.
 - β.- Η ευθύνη διεξαγωγής των επιχειρήσεων στη Κύπρο ανήκει στην ΕΦ, υπό την Γενική Εποπτεία και Συντονισμό τού ΑΕΔ που θα διαθέσει και τις παραπάνω ενισχύσεις.
 - γ.- Το ΑΕΔ να τηρείται ενήμερο επί των εξελίξεων των εν Κύπρω επιχειρήσεων υπό τής ΕΦ.
 - δ.- Η ΕΛΔΥΚ δεν θα χρησιμοποιηθεί σε άλλες αποστολές εκτός αντεπιθέσεως για την εξάλειψη τής κύριας αποβατικής ενέργειας τού εχθρού στις ακτές.
 - ε.- Η προσβολή τής αποβατικής δυνάμεως μπορεί να διαταχθεί από την ΕΦ μόνο εφόσον έχει προηγηθεί οιαδήποτε πολεμική ενέργεια κατά τής νήσου ή μόνο εφόσον διαπιστωθεί σαφώς υπό τής ΕΦ ότι η εχθρική νηοπομπή έχει εισέλθει εντός των χωρικών υδάτων τής νήσου, δηλαδή εγγύτερο των 12 Μιλίων.
 - ζ.- Η ΕΦ να προβλέπει τη τήρηση ισχυρής ταχυκινήτου εφεδρείας από Μονάδες της και την ΕΛΔΥΚ για να εξαλείψει τυχόν εχθρικό προγεφύρωμα στις ακτές. Μετά τη τελική απόκρουση τής απόβασης, δύναται η ΕΛΔΥΚ να χρησιμοποιηθεί για την εκκαθάριση τού θύλακος Λευκωσίας/Αγύρτας.
 - η.- Η ΕΦ μπορεί να λάβει μέτρα ετοιμότητας εφαρμογής των σχεδίων επιχειρήσεων και επιστρατεύσεως ενόψει επικείμενης αποβάσεως, κατόπιν εγκρίσεως τής Κυπριακής Κυβερνήσεως.
- 2.- Με βάση τις παραπάνω ΟΔΕΠΠΧ Κ, η ΕΦ είχε καταρτίσει Σχέδιο Επιχειρήσεων που έπρεπε να εφαρμοστεί για την απόκρουση τής Τουρκικής εισβολής το οποίο μεταξύ άλλων ανέφερε τα κάτωθι:
 - α.- Σε περίπτωση Τουρκικής επιθέσεως, η ΕΦ διατάσσει εφαρμογή των σχεδίων αμύνης, εφόσον σαφώς διαπιστωθεί ότι εγένετο παραβίαση των χωρικών υδάτων τής νήσου.
 - β.- Η ΕΦ προδιατάσσει τις Δυνάμεις της εγγύς των πιθανών περιοχών αποβάσεως τού εχθρού.
 - γ.- Σταθερή κατοχή τού Πενταδάχτυλου σε κάθε περίπτωση

.//.

-2-

- δ.- Κύρια αμυντική προσπάθεια το προγεφύρωμα τού εχθρού.
- ε.- Τήρηση ισχυρής εφεδρείας από την ΕΛΔΥΚ και τμημάτων τής ΕΦ.
- 3.- Εκ τών παραπάνω ΟΔΗΓΙΩΝ Κ και Σχεδίου Επιχειρήσεων ΕΦ δεν μένει καμιά αμφιβολία ότι ο Αρχηγός τής ΕΦ, Διοικητής ενός Συγκροτήματος Σώματος Στρατού με Μονάδες Ναυτικού και Αεροπορίας, υπεύθυνος για την άμυνα τής Κύπρου, ενός νησιού τόσο μακριά από την Ελλάδα, έπρεπε να αρχίσει τις αμυντικές επιχειρήσεις του, χωρίς να περιμένει τις διαταγές τού ΑΕΔ, όταν είχε διαπιστώσει ότι ο εχθρός είχε παραβιάσει σαφώς τα χωρικά του ύδατα και κατευθύνετο προς τις ακτές ή έχει προηγηθεί οιαδήποτε πολεμική ενέργεια κατά τής νήσου.
- 4.- Κατόπιν τής διαπιστώσεως αυτής, παραθέτω κατωτέρω, χρονικά, τις διαδοχικές πολεμικές ενέργειες τού εχθρού:
- α.- Ωρα 0520 Τουρκική αεροπορία προσβάλλει ακτές νησιού, Μονάδες ΕΦ, στρατόπεδα ΕΦ, στρατόπεδο ΕΛΔΥΚ, σταθμούς ραντάρ, Στρατηγείο ΕΦ, τορπιλλακάτους στη Κυρηνεία, κλπ, και προξενεί απώλειες στο προσωπικό και μεγάλες καταστροφές στο υλικό μεταξύ τών οποίων είναι μία τορπιλλακάτος, σταθμοί ραντάρ, πυροβόλα κλπ. Βομβαρδίζεται το αεροδρόμιο τής Λευκωσίας.
- β.- Ωρα 0520 Τα Τουρκικά πολεμικά πλοία βομβαρδίζουν σφοδρά τις ακτές τής βόρειας Κύπρου (προετοιμασία αποβάσεως).
- γ.- Ωρα 0545 Ρίψη αλεξιπτωτιστών και μεταφορά με ελικόπτερα αεροποβατικής δυνάμεως στο θύλακα Λευκωσίας- Αγύρτας.
- δ.- Από το Πρώτο Φως, εντός τών χωρικών υδάτων τής βόρειας Κύπρου, τα Τουρκικά πολεμικά και αποβατικά γεμάτα αποβατικές Δυνάμεις περιφέρονται ανενόχλητα κάνοντας αναγνώριση ακτών καταλλήλων για απόβαση.
- ε.- Ωρα 1000 Οι αποβατικές Δυνάμεις αρχίζουν να αποβιβάζονται στις ακτές.
- ζ.- Μέχρι το Τελευταίο Φως, συνεχίζονται οι προσβολές τής Τουρκικής αεροπορίας, η μεταφορά με ελικόπτερα αεροποβατικών Δυνάμεων στο θύλακα Λευκωσίας- Αγύρτας και η απόβαση τών αποβατικών Δυνάμεων και δημιουργείται στη περιοχή Κυρηνείας ένα μικρό προγεφύρωμα δυνάμεως Τάγματος με μία ίλη αρμάτων, που θα μπορούσε να εξαλιφθεί με νυκτερινή αντεπίθεση τής εφεδρείας τής ΕΦ και τής ΕΛΔΥΚ.
- 5.- Ο Αρχηγός τής ΕΦ, νομίζω ότι ελέχθει, έδωσε εντολή να αρχίσουν οι αμυντικές του επιχειρήσεις στις 0900 ώρα, γιατί όπως αναφέρει τού είχε πεί ο ΑΕΔ αυτοσυγκράτηση, μέσω επιτελούς του. Συνεπώς, περίμενε διαταγή τού ΑΕΔ για να αρχίσει επιχειρήσεις χωρίς ως υπεύθυνος Αρχηγός ΕΦ και Στρατιωτικός Διοικητής τής Νήσου να αναλάβει πρωτοβουλία να εφαρμόσει τις ΟΔΗΓΙΩΝ Κ και τα Σχέδια επιχειρήσεων του και έκρινε ότι έπρεπε να αφήνει ανενόχλητους τούς Τούρκους να καταστρέφουν τα πάντα με την αεροπορία τους και να πραγματοποιούν τις αεροποβάσεις τους, από 0520 μέχρι 0900 ώρα. Δηλαδή, εάν ο ΑΕΔ παρέλειπε, λόγω παρανοήσεως τής αντιλήψεως τού Αρχηγού ΕΦ, να δώσει διαταγή ή μία τέτοια διαταγή δεν θα μπορούσε να τού διαβιβάσει λόγω διακοπής τών επικοινωνιών μεταξύ ΑΕΔ και ΕΦ, ο Αρχηγός τής ΕΦ θα έμενε άπρακτος, αφήνοντας μοιρολατρικά τούς Τούρκους να αποβιβαστούν και να καταλάβουν το νησί. Όμως, ο Αρχηγός τής ΕΦ έπρεπε να γνωρίζει

//.

-3-

ότι εφόσον είχε ΟΔΕΠΧ του ΑΕΔ και Σχέδια Επιχειρήσεων της ΕΦ, εγκριμένα από το ΑΕΔ, και οι Τούρκοι κατέστρεφαν και καταλάμβαναν το νησι, έπρεπε να αναλάβει πρωτοβουλία και απόφαση να εφαρμόσει τα ανωτέρω σχέδια, αμέσως, βάσει της υφισταμένης τακτικής καταστάσεως, την οποία μόνον αυτός, και όχι ο ΑΕΔ, μπορούσε με ευχέρεια καλλίτερα από τον καθένα να εκτιμήσει. Αυτή η ανάληψη πρωτοβουλίας και ευθύνης του Διοικητού, στις δύσκολες περιπτώσεις, είναι αρχή του πολέμου που διδάσκεται στη Σχολή Ευελπίδων, τη Σχολή Πεζικού και τη Σχολή Πολέμου του Στρατού μας και στα αντίστοιχα Στρατιωτικά Σχολεία όλων των Χωρών.

Εξάλλου, νομίζω, ότι η αυτοσυγκράτηση που του παράγγειλε ο ΑΕΔ, είχε την έννοια να μη προκαλέσει αυτός πρώτος τους Τούρκους, αρχίζοντας πρώτος πυρά εναντίον τους, όταν τα Τουρκικά πλοία θα περιφέροντο βορείως των ακτών ή τα αεροπλάνα θα πετούσαν πάνω από το νησι χωρίς να αρχίσουν πυρά, αλλά να περιμένει πανέτοιμος τους Τούρκους να αρχίσουν αυτοί πρώτοι πυρά και άλλες πολεμικές ενέργειες, Επιδείξεις δυνάμεως των Τούρκων, νομίζω, είχαν γίνει και στο παρελθόν χωρίς απόβαση στο νησί.

Συνεπώς, όταν οι Τούρκοι άρχισαν να βομβαρδίζουν το νησί με τα αεροπλάνα και τα πλοία τους και ρίχνουν ^{να} αλεξιπτωτιστές και να αποβιβάζουν αεραγήματα, η αυτοσυγκράτηση στην σκέψη του Αρχηγού της ΕΦ δεν έπρεπε να υπάρχει, αλλά έπρεπε να αντικατασταθεί από τα αισθήματα του υπέρτατου στρατιωτικού καθήκοντος και της ευθύνης που είχε να αντιμετωπίσει αμέσως τον εχθρό αποτελεσματικά για να σώσει τη Κύπρο από τους Τούρκους, διότι δυστυχώς την Κύπρο είχαν εμπιστευθεί σ' αυτόν ο Ιωαννίδης και ο Στρατηγός Μπανάκος.

Επομένως, η αβουλία του και η ολιγωρία του, με τις φοβερές συνέπειες κατάληψης της Κύπρου υπήρξαν εγκληματικές, όπως εγκληματικό υπήρξε και το Πραξικόπημα που ανέλαβε και πραγματοποίησε κατά του Αρχιεπισκόπου.

- 6.- Αλλά ο Ταξίαρχος Γεωργίτσος, με το Πραξικόπημα, είχε διαλύσει την ΕΦ και είχε δημιουργήσει χαώδη κατάσταση στη Κύπρο. Με την δε απειρία του και αβουλία του δεν μπορούσε ούτε τα σχέδια επιχειρήσεων να εφαρμόσει. Με τα παρακάτω αναφερόμενα δίδεται μία εικόνα της υφισταμένης τότε καταστάσεως:
- α.- Διχασμός μεταξύ Μακαριακών και Γριβικών Αξιωματικών και Οπλιτών της ΕΦ.
- β.- Ολόκληρες Μονάδες με τον οπλισμό τους, τα οχήματα τους και τα μέσα τους είχαν μετακινηθεί από τις αμυντικές τους θέσεις κατά μήκος των ακτών και των θυλάκων για να πραγματοποιηθεί το Πραξικόπημα και δεν είχαν ακόμη επιστρέψει στις αμυντικές θέσεις τους όταν άρχισε η Τουρκική εισβολή. Άλλες ήταν στα Στρατόπεδα τους ή μετακινούντο στις θέσεις τους και σε αυτή τη κατάσταση τις προσέβαλε η Τουρκική αεροπορία τους προξένησε μεγάλες απώλειες και ζημιές και τις εξουδετέρωσε.
- γ.- Οι Μονάδες Καταδρομών είχαν εγκαταλείψει το βασικότερο αμυντικό στήριγμα της αμύνης της βόρειας Κύπρου, το Πενταδάκτυλο όρος, για να κυνηγήσουν τον Μακάριο. Όταν δε, το πρωί της 20 /7 διετάχθησαν να επιστρέψουν απέτυχαν και το κατέλαβαν οι Τούρκοι, οπότε οι Τούρκοι είχαν εξασφαλίσει το προγεφύρωμα τους στη βόρεια Κύπρο.
- δ.- Διακοπή επικοινωνιών με ΑΕΔ και κυρίως μεταξύ ΓΕΦ και Μονάδων ΕΦ, που ήταν αποτέλεσμα του Πραξικοπήματος και των Τουρκικών βομβαρδισμών.

-4-

Έτσι ο Αρχηγός ΕΦ δεν μπορούσε να επικοινωνήσει με πολλές Μονάδες του και δεν εγνώριζε που βρισκόντουσαν για να τούς αναθέσει αποστολές.

- ε.- Αποτυχία τής επιστρατεύσεως η οποία αντί να γίνει στις 18 ή 19 Ιουλίου, διετάχθει το πρωί της 20 Ιουλίου, ενώ οι Τούρκοι βομβάρδιζαν το νησί και πολλοί αξιωματικοί επιστρατεύσεως δεν ήταν στις Μονάδες τους. Αποτέλεσμα να επιστρατευθεί περίπου μόνο το 30% τής Δυνάμεως.
- ζ.- Την 0900 ώρα τής 20/7, ο Αρχηγός ΕΦ διατάσσει την ΕΛΔΥΚ και 3 Τάγματα ΕΦ να καθαρίσουν το θύλακα Λευκωσίας-Αγύρτας, δηλαδή χρησιμοποιεί ημέρα, υπό τα πυρά τής Τουρκικής αεροπορίας, την μόνη εφεδρεία που είχε, σε αντίθεση με τις ΟΔΗΠΧ/ΑΕΔ που σαφώς τού καθόριζαν ότι η ΕΛΔΥΚ, το μόνο πλέο αξιόμαχο και οργανωμένο τμήμα που είχε, έπρεπε να χρησιμοποιηθεί για αντεπίθεση για την εξάλειψη τού προγεφυρώματος στις ακτές. Αποτέλεσμα αυτού τού σφάλματος ήταν:
- Η ΕΛΔΥΚ να υποστεί πολλές απώλειες και να μη καθαρίσει το θύλακα Λευκωσίας-Αγύρτας, ο οποίος συνεχώς ενισχυόμενος από τούς Τούρκους με αεραποβατικές δυνάμεις τελικά ενώθη με το προγεφύρωμα.
 - Με το Τελευταίο Φως τής 20/21 Ιουλίου, οι Τούρκοι είχαν επιτύχει στη περιοχή Κυρήνειας να δημιουργήσουν το προγεφύρωμα τού δυνάμεως Συγκροτήματος Τάγματος Πεζικού με μίας λίθαρμάτων, περίπου. Όταν το μεσημέρι τής 20/7, ο ΑΕΔ παραγγέλει στο Αρχηγό ΕΦ να εκκαθαρίσει και εξαλείψει αυτό το προγεφύρωμα, τη νύκτα 20/21, αυτός δεν έχει πλέον εφεδρεία, το προγεφύρωμα δεν εξουδετερώνεται και οι Τούρκοι συνεχώς το ενισχύουν ώστε να καταλάβει το Πενταδάκτυλο και να ενωθεί με το θύλακα Λευκωσίας- Αγύρτας
- η.- Το πυροβολικό μάχης τού Συνταγματάρχου Πούλου έπρεπε να ήταν ταγμένο για να υποστηρίξει την άμυνα τών ακτών, να αποτρέψει την απόβαση, και αργότερα να υποστηρίξει τις Μονάδες αντεπιθέσεως για την εξάλειψη των προγεφυρωμάτων. Λόγω όμως τού Πραξικοπήματος μερικές Μονάδες δεν βρίσκονται στις ακτές και άλλες διατάσσονται να υποστηρίξουν την ενέργεια τής ΕΛΔΥΚ/ΕΦ για την εκκαθάριση τού θύλακα Λευκωσίας- Αγύρτας. Έτσι, οι Μονάδες ΕΦ που αμύνονται τών ακτών δεν έχουν το απαιτούμενο Πυροβολικό να τις υποστηρίξει και να αποτρέψει την απόβαση τών Τούρκων στις ακτές και αργότερα τη δημιουργία τών προγεφυρωμάτων.
- θ.- Πολλές υφιστάμενες Μονάδες τού Αρχηγού τής ΕΦ, μόλις αρχίζει η επέμβαση τών Τούρκων, δεν περιμένουν εντολή του, αλλά αναλαμβάνουν πρωτοβουλία και προσβάλουν τούς Τούρκους:
- Μονάδες αμύνονται κατά τών Τουρκικών αεραγχημάτων
 - Οι τορπιλλάκατοι προσβάλουν τα Τουρκικά πλοία και βυθίζονται
 - Η Μοίρα πυροβολικού τού Αναγνωστόπουλου προσβάλλει τα Τουρκικά πλοία και τα αποβατικά.
 - Μονάδες Α/Α όπλων προσβάλουν τα εχθρικά αεροσκάφη και καταρρίπτουν μερικά.

Από τις παραπάνω πληροφορίες, που μπορούν να επαληθευθούν από διάφορες εκθέσεις Αξιωματικών, νομίζω ότι μπορεί κανείς να συμπεράνει πόσο εγγληματικό υπήρξε το Πραξικόπημα κατά τού Μακαρίου και ποιά τα μεγάλα σφάλματα τού Αρχηγού τής ΕΦ και τού Πραξικοπήματος, που απαδείχθηκαν, όλα μαζί, τόσο μοιραία για την ανεξαρτησία την ελευθερία και την εδαφική ακεραιότητα τής Κύπρου.

Αντιστράτηγος ε.α. Σπυρ. Πολίτης

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΣΥΝΤΜΗΣΕΩΝ

ΑΑ: Αρχηγείο Αεροπορίας ή Αρχηγός Αεροπορίας

Α/Α: Αντιαεροπορικό πυροβόλο

ΑΒΑΚ: Αποβατική άκατος (μικρό πλοιάριο)

Α/ΓΕΕΦ: Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Φρουράς

Α/Δ: Αεροδρόμιο

ΑΕΔ: Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων ή Αρχηγός Ενόπλων Δυνάμεων

ΑΚΕΔ: Ακόλουθος Ενόπλων Δυνάμεων

ΑΝ: Αρχηγείο Ναυτικού ή Αρχηγός Ναυτικού

ΑΣ: Αρχηγείο Στρατού ή Αρχηγός Στρατού

ΑΣΔΑΚ: Ανώτερα Στρατιωτική Διοίκηση Αμύνης Κύπρου (Ε.Ε./Ε.Κ. δυνάμεις, Διοικητής το 1964 ο Γρίβας)

ΑΣΔΕΝ: Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Εσωτερικών και Νήσων

ΑΣΕΑ: Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας

Α/Υ: Ανθυποβρυχιακός

Α/Φ: Αεροσκάφος

ΓΕΕΘΑ: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας

ΓΕΕΦ: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Φρουράς

ΓΕΝ: Γενικό Επιτελείο Ναυτικού

ΓΕΣ: Γενικό Επιτελείο Στρατού

ΔΑΚ: Διευθυντής Α΄ Κλάδου

ΔΕΑ: Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός

ΔΙΚ: Διεύθυνση Κυπριακού

ΕΑΝ: Επιλαρχία Αναγνωρίσεων

ΕΓ: Επιτελικό Γραφείο

Ε/Κ: Ελληνοκύπριοι

ΕΛΔΥΚ: Ελληνική Δύναμη Κύπρου

ΕΛΔΥΚ/Μ: Η Μεραρχία (η μεραρχία που στάλθηκε το 1965 και αποσύρθηκε το 1967)

ΕΜΑ: Επιλαρχία Μονάδας Αρμάτων

ΕΣΑ: Ελληνική Στρατιωτική Αστυνομία

ΕΣΣΟ: Εκπαιδευτική Σειρά Στρατευσίμων Οπλιτών

ΙΜΑ: Ίλη Μέσων Αρμάτων

ΕΜΑ: Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων (= 3ΙΜΑ)

ΚτΒ: Κανονισμός της Βουλής

ΚΥΠ: Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών

ΚΨΜ: Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδας

ΛΟΚ: Λόχος Ορεινών Καταδρομών

ΜΕΟ: Μικτή Επιτελική Ομάς

ΝΟΡΑΤΛΑΣ: Μεταγωγικό Αεροσκάφος

ΟΔΕΠΙΧ: Οδηγίες Επιχειρήσεων

ΠΑΠ: Προκεχωρημένος Αξιωματικός Παρατηρητής

ΠΠΠ: Πυροβολαρχία Πεδινού Πυροβολικού

ΣΔΑ: Στρατιωτική Διοίκηση Αθηνών

ΣΔΑΜ: Στρατηγείον Διοικήσεως Ανατολικής Μεσογείου

ΣΔ: Σταθμός Διοικήσεως

Σχέδιο «Κ»: Πρόβλεπε τις πολεμικές επιχειρήσεις στην Κύπρο

ΣΕΜ: Σώμα Εφοδιασμού Μεταφορών

ΣΥΠ: Σώμα Υλικού Πολέμου

Τ/Α: Τορπιλάκατος

Τ/Κ: Τουρκοκύπριοι

ΤΟΥΡΔΥΚ: Τουρκική Δύναμη Κύπρου

ΤΠ: Τάγμα Πεζικού

ΠΟΤ: Πρόσθιον όριον τοποθεσίας

ΠΑΟ: Πυροβόλα άνευ οπισθοδρομησεως

Υ/Β= Υποβρύχιο

F84F= Δ/Β - Αεροσκάφη Διώξεως Βομβαρδισμού

F5= Αεροσκάφη Αναχαιτίσεως, Αναγνωρίσεως

F4= Phantom - Αεροσκάφη πολλαπλού ρόλου

Ο ΕΝΑΤΟΣ ΤΟΜΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΦΑΚΕΛΟΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΗΤΡΗ ΖΑΖΑ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ &
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΙΣΙΑΝΟΥ ΜΟΝΟΠΡΟΣΩΠΗ Α.Ε.
ΣΕ 600 ΑΝΤΙΤΥΠΑ &
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΣΕ 700 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ISBN 978-960-560-215-4

ISBN 978-9963-39-106-6

